THEOLOGIA
SCOLASTICO-DOGMATICA
JUXTA MENTEM
D. THOMÆ AQUINATIS
AD USUM DISCIPULORUM
EJUSDEM ANGELICI PRÆCEPTORIS
ACCOMMODATA
PER F. VINCENTIUM LUDOVICUM GOTTI
Bononiensem, Ordinis Prædicatorum, in Patria Universitate
Controversiarum Fidei Professorem
NUNC
SANCTÆ ROMANÆ ECCLESIÆ CARDINALEM
ET PATRIARCHAM HIEROSOLYMITANUM.

TOMUS V. IN PRIMAM PARTEM
De Deo Creatore, & de Angelis.
EDITIO ALTERA.

BONONIÆ MDCCLI.

Apud Hieronymum Corciolani, & H. H. Colli ex Typographia
S. THOMÆ AQUINATIS. *Superiorum permissu.*

CATALOGUS

Eorum, quæ hic Quintus Tomus in Primam Partem complectitur.

TRACTATUS DE DEO CREATORE GENERALITER.

QUÆSTIO PRIMA.

De Processione Creaturarum à Deo, & modo Processionis.

DUBIUM PRIMUM.

An Deus sit omnium rerum Causa?

DUBIUM SECUNDUM.

An Deus fuerit Causa omnium per Creationem?

DUBIUM TERTIUM.

An Potentia creandi, vel Actus Creationis sit alicui Creaturæ communicabilis?

QUÆSTIO SECUNDA.

De Principio Durationis Rerum Creatarum.

DUBIUM PRIMUM.

An Universitas Creaturarum semper fuerit?

DUBIUM SECUNDUM.

De Mundi Unitate, & Initio.

QUÆSTIO TERTIA.

De Opere sex Dierum.

DUBIUM PRIMUM.

An omnes Dies, quibus Mundi Creatio, & Ornatus describitur, sint unus dies?

DUBIUM SECUNDUM.

De Opere primæ Diei.

DUBIUM TERTIUM.

De Opere secundæ Diei.

DUBIUM QUARTUM.

De Opere tertiæ Diei.

DUBIUM QUINTUM.

De Opere quartæ Diei.

DUBIUM SEXTUM.

De Opere quintæ Diei, & sextæ.

TRA-

TRACTATUS
DE DEO CREATORE ANGELORUM.

QUÆSTIO PRIMA.

De Existentia, & Creatione Angelorum.

DUBIUM PRIMUM.

An dentur Angeli?

DUBIUM SECUNDUM.

Quo Tempore, & Loco Angeli creati sint.

QUÆSTIO SECUNDA.

De Natura Angelorum.

DUBIUM PRIMUM.

An Angeli Naturâ sint Spirituales?

DUBIUM SECUNDUM.

An Natura Angelorum sit Multiplicabilis, & Quomodo?

DUBIUM TERTIUM.

An Angeli ex Natura sua sint Incorruptibiles, & Immortales?

QUÆSTIO TERTIA.

De Loco Angelorum, & Locali Motu.

DUBIUM PRIMUM.

Per quid Angelus Proximè constituatur in Loco.

DUBIUM SECUNDUM.

An Unus Angelus possit esse in pluribus locis, & plures in uno Loco?

DU-

DUBIUM TERTIUM.

De Motu Locali Angelorum.

QUÆSTIO QUARTA.

De Quidditate, Medio, & Modo Angelicæ Cognitionis.

DUBIUM PRIMUM.

An Angeli Substantia sit suum Intelligere; an Intelligere sit suum Esse; & an sit sua Virtus operativa?

DUBIUM SECUNDUM.

An Angelus ad Cognoscendum se aliquâ Specie indigeat?

DUBIUM TERTIUM.

An ad Cognoscendum alia à se indigeat Angelus Speciebus, an verò ea per suam Substantiam cognoscat?

DU-

DUBIUM QUARTUM.

An Species, quibus Angelus cognoſcit alia à ſe, ſint illi à Deo infuſæ: an à Rebus ipſis acceptæ?

DUBIUM QUINTUM.

An Angeli per Species Univerſales Intelligant, & eò magis Univerſales, quò in Natura ſunt Superiores?

DUBIUM SEXTUM.

Varia circa Modum Cognitionis Angelorum.

QUÆSTIO QUINTA.

De Objecto Cognitionis Angelicæ.

DUBIUM PRIMUM.

An Inferior Angelus Comprehendat Superiorem?

DUBIUM SECUNDUM.

An Angelus Naturaliter Cognoscere possit Futura Contingentia, seu Libera?

DUBIUM TERTIUM.

An Angelus Naturaliter Cognoscere queat Secreta Cordis alterius, sive Hominis, sive Angeli?

DUBIUM QUARTUM.

An Angeli Naturaliter Cognoscant Mysteria Gratiæ?

QUÆSTIO SEXTA.

De Voluntate Angelorum.

DUBIUM PRIMUM.

De Exiſtentia, & Natura Voluntatis in Angelo.

DUBIUM SECUNDUM.

An Angelus Diligat Seipſum, & Deum Amore Neceſſario?

QUÆSTIO SEPTIMA.

De Perfectione Angelorum in eſſe Gratiæ, & Gloriæ.

DUBIUM PRIMUM.

An Angeli fuerint in ſua Creatione Beati?

DUBIUM SECUNDUM.

An Angelis neceſſaria fuerit Gratia; & Quando, ac Quomodo illam acceperint?

DUBIUM TERTIUM.

De Merito, & Via Angelorum.

QUÆSTIO OCTAVA.

De Angelorum Malitia quoad Culpam.

DUBIUM PRIMUM.

Utrum Malum Culpæ possit esse in Angelis?

DUBIUM SECUNDUM.

Quodnam fuerit Primum Peccatum Angelorum?

DUBIUM TERTIUM.

Quid Appetierit Diabolus Peccando? an Æqualitatem cum Deo?

DUBIUM QURTUM.

Quandonam Peccaverit Angelus.

DUBIUM QUINTUM.

An Angelus Peccare potuerit in Primo ſuæ Conditionis Inſtanti?

QUÆSTIO NONA.

De Pœna Peccati Angelorum.

DUBIUM PRIMUM.

De Pœna in Intellectu.

DUBIUM SECUNDUM.

De Pœna in Voluntate.

DUBIUM TERTIUM.

De Pœna Ignis, quâ Dæmones Torquentur.

DUBIUM QUARTUM.

Quomodo Dæmones ab Igne Corporeo Torqueantur.

DUBIUM QUINTUM.

An Dæmonum Pœna futura sit Æterna?

QUÆSTIO DECIMA.

De Illuminatione, & Locutione Angelorum.

DUBIUM PRIMUM.

An unus Angelus alium Illuminet, & Quomodo?

DUBIUM SECUNDUM.

An, & Quomodo unus Angelus alteri Loquatur?

Vidit

Vidit D. Placidus Rambaldi Clericus Regularis Sancti Pauli, & in Ecclesia Metropolitana Bononiæ Pœnitentiarius pro Sanctissimo Domino Nostro BENEDICTO Papa XIV. Archiepiscopo Bononiæ.

Die 4. Januarii 1751.

REIMPRIMATUR.

Fr. Cęsar Antoninus Velastius Provicarius Sancti Officii Bononiæ.

THEOLOGIÆ SCHOLASTICO-DOGMATICÆ.

TRACTATUS

DE DEO CREATORE GENERALITER.

EGimus de processione Divinarum Personarum in Deo, quæ est intra Deum, nunc agere incipiemus de processione creaturarum à Deo, quæ est ad extra, seu extra Deum. Hoc præstabimus primò ostendendo, Deum esse omnium Creatorem, secundò tempus creationis, tertiò modum creationis; & hoc cum Angelico nostro Magistro 1. *par. qu.* 44. 45. 46. 66. 67. *&c.*

QUÆSTIO I.

De Processione creaturarum à Deo, & modo Processionis.

QUamvis ex dictis de Dei existentia, quam inter cætera ex ratione primi efficientis probavimus, constet omnia creata à Deo ut primo efficiente processisse: quia tamen etiam ex iis, qui Deum admiserunt, aliqui non defuerunt, qui Deum fuisse causam omnium negaverunt: ideo pro majori hujus veritatis firmitate Deum omnium prorsus, quæ sunt, Conditorem statuemus, & insuper ea ex nihilo fecisse ostendemus.

DUBIUM I.

An Deus sit omnium rerum causa?

§. I.

Referuntur errores.

I. SImon Magus omnium hæreseon parens inter alia blasphemavit, Deum non fecisse mundum, ut refert S. August. *lib. de hæref. cap.* 1. Ejus discipulus Menander etiam ipse Magus, magistri sui errorem velut explicans, mundum asseruit non à Deo, sed ab Angelis factum. Ita idem *S. Aug. cap.* 2. qui *cap.* 3. in eundem errorem impegisse scribit Saturninum Simonianæ labis in Syria propagatorem: dum ait, à solis Angelis septem conditum fuisse mundum, præter scientiam Dei Patris. Quo eodem errore laborasse refert *cap.* 5. Nicolaitas: *cap.* 7. Carpocratianos; *cap.* 8. Cerinthianos, omnes primi seculi hæreticos multas fabulas in mundi creatione intermiscentes.

II. Seculo verò tertio Manes Sectæ Manichæorum princeps, qui, ut superiùs diximus, duos Deos, unum bonum, alterum malum commentus est, multa addidit fabulosa, & Deo indigna de mundi conditione; quæ refert S. August. *in Actis contrà Fortunatum Manichæum cap.* 1. nimirum: gentem quandam tenebrarum adversus Dei regnum rebellasse; unde Deus videns quanta labes, & vastitas immineret regnis suis, misit virtutem (quam dicebat Dei animam) ex cujus commixtione cum malo, seu cum gente tenebrarum fabricatus est mundus. Hinc esse, *quòd hîc anima bona laborant, serviunt, errant, corrumpuntur, ut necessarium haberent liberatorem, qui eas ab errore purgaret, & à servitute liberaret.* Ipsam tamen fabricam mundi Deo tribuisse testatur idem S. Augustinus *lib.* 3. *oper. Imperfect. contrà Julian. cap.* 186. dicens: *Manichæus ex commixtione duarum naturarum coæternarum, boni scilicet & mali, non solum hominem, sed universum mundum constare dicit, & ad eum omnia pertinentia; ita sanè, ut ipsam fabricam mundi, quamvis ex commixtione boni, & mali, Deo bono artifici*

tri-

tribuat; animalia verò & cuncta quæ nascuntur è terra, & ipsum hominem, opera esse dicat maligna mentis, quam genti adtribuit tenebrarum. Volebat enim, animam primam à Deo lucis manasse tanquam ipsius Dei partem & naturam, & accepisse istam fabricam corporis, ut eam suo fræno regeret: sed in homine præsertim deceptam, ac fœdatam fuisse. Carnem autem quia videbat repugnantem spiritui, dicebat non esse à Deo lucis, sed à gente tenebrarum Deo bono contrariâ; nesciens distinguere inter substantiam & vitium substantiæ, carnem pro ut à Deo exivit, & carnem qualis vitio suo facta est. Quod *Falsum est, hæreticum est, blasphemum est* (ait S. August. serm. 30. aliàs 12. de Verb. Apost. cap. 3.) *mentis & carnis unus est artifex. Ipse quando hominem creavit, utrumque fecit, utrumque conjunxit: carnem animæ subdidit, animam sibi. Si semper illa staret sub domino suo, semper & ista obediret dominæ suæ.*

III. Huic errori quarto seculo sub scripsere Priscillianistæ in Hispania, Gnosticorum, & Manichæorum misera soboles, qui inter alia, referente S. August. *lib. de hæres. cap.* 70. carnis opificium non Deo bono & vero, sed malignis spiritibus tribuebant; à carnis propterea cibis abhorrebant, conjugesque à viris virosque à conjugibus, etiam nolentes, hoc superstitiosa dogmate disjungentes, in alia turpiora nefandioraque crimina prolabebantur. Sed insanos dimittamus.

Deum esse omnium entium Opificem semper credidit Catholica Ecclesia, & nedùm causam eorum efficientem, sed & exemplarem, ac finalem, ut statim dicemus.

§. II.

Prima assertio.

IV. Dico primò. Deus est causa omnium efficiens. Nihil apertius in Sacris Litteris, quæ ab hac veritate exordium sumunt: *In principio* (inquit Moyses Gen. 1. v. 1.) *Creavit Deus cœlum & terram. Deus*, ait, *solus*: non materiâ, non Angelis adjutus, ut Simon Magus, Menander, aliique superius relati somniarunt. *Cœlum*: idest res omnes cœlestes, etiam Angelos: & *terram*, omnes scilicet res inferiores, quæ subtus cœlos sunt. Unde Exodi 20. v. 11. *Sex diebus fecit Dominus cœlum, & terram, mare, & omnia, quæ in eis sunt.* Quod repetitur *Psalm.* 145. *v.* 5. *Act.* 14. *v.* 14. *& Apoc.* 14. *v.* 7. Isaiæ quoque 44. *v.* 24. *Ego sum Dominus, faciens omnia, extendens cœlos solus, stabiliens terram, & nullus mecum.* Ecclesiastici 18. v. 1. *Qui vivit in æternum, creavit omnia simul.* Quod clarè expressit septem Machabæorum mater 2. Machab. 7. v. 28 *Peto nate, ut aspicias ad cœlum, & terram, & ad omnia, quæ in eis sunt; & intelligas, quia ex nihilo fecit illa Deus, & hominum genus.*

Id etiam constat ex novo Testamento Joann. 1. v. 3. *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Ad Rom. 11. v. 36. *Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia*: & Act. 17. v. 24. *Deus, qui fecit mundum, & omnia, quæ in eo sunt.*

V. Hanc veritatem quovis seculo confessa fuit Ecclesia Catholica, quæ in suis Symbolis, Apostolico, Nicæno, Constantinopolitano, profitetur se credere in Deum factorem cœli, & terræ, visibilium omnium, & invisibilium. Quod etiam in Lateran. IV. cap. *Firmiter* expressit dicens: *Firmiter credimus, & simpliciter confitemur, quòd unus solus est verus Deus .... qui suâ omnipotenti virtute, simul ab initio temporis, utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem, & corporalem, angelicam videlicet, & mundanam &c.* Idem statuerat Concil. Bracarense primum contra Priscillianistas anno 561. *Can.* 13. his verbis: *Si quis dixerit, creationem universæ carnis non opificium esse Dei, sed malorum Angelorum, sicut Manichæus, & Priscillianus dixerunt; anathema sit.* Et S. Augustinus lib. de Genes. ad literam imperfect. cap. 1. *Hanc* (inquit) *Trinitatem*

tatem dici unum Deum, eumque fecisse, & creasse omnia, quæ sunt, inquantùm sunt, catholica disciplina dici jubet: Ita ut creatura omnis, sive intellectualis, sive corporalis: vel, quod breviùs dici potest secundùm verba divinarum Scripturarum, sive invisibilis, sive visibilis, non de Dei natura, sed à Deo sit facta de nihilo.

VI. Porrò Manichæorum, Priscillianistarum, & aliorum negantium naturas aliquas à bono Deo processisse, errorem ortum habuisse ex deceptione, qua nescientes distinguere inter naturam, & vitium naturæ, vitium, quod inveniebant in rebus, in earum naturas refundebant; ideoque aliqua esse naturâ suâ mala dicebant docet nos D. Th. opusc. 5. non procul ab initio his verbis: *Primus est error Manichæorum, qui dicunt, quòd omnia visibilia creata sunt à Diabolo. Et ideò Deo solùm attribuunt creationem invisibilium. Et causa hujus erroris est, quia ipsi Deum asserunt summum bonum, sicut & verum est, & omnia, quæ à bono sunt, bona esse. Unde nescientes distinguere, quid sit malum, & quid bonum, crediderunt quòd omnia illa, quæ sunt aliqualiter mala, simpliciter essent mala: sicut ignis, quia urit dicitur ab eis simpliciter malus, & aqua quia suffocat, & sic de aliis. Unde quia nihil istorum sensibilium est simpliciter bonum, sed aliqualiter malum, & deficiens, dixerunt, quòd visibilia omnia non sunt facta à Deo bono, sed à malo. Contrà hoc ponit Augustinus tale exemplum. Si aliquis intraret domum fabri, & inveniret instrumenta, in qua impingeret, & læderent eum; & ex hoc reputaret illum fabrum malum, quia tenet talia instrumenta, stultus esset, cùm faber ea teneat ad opus suum. Ita stultum est dicere, quòd per hoc creaturæ sint malæ, quia sunt in aliquo nocivæ. Nam quod uni est nocivum, alteri est utile.* Hæc D. Thomas. Quibus & Manichæum detegit errorem, & modum ministrat illum validè confutandi.

VII. Probat insuper D. Thomas veritatem hanc 1. *par. quæst.* 44. *art.* 1. sic: Quidquid est per participationem debet esse causatum ab eo, quod est tale per essentiam, sicut quidquid est calidum per participationem, debet esse causatum ab igne, quod est calidum per essentiam: sed solus Deus est ens per essentiam, idest in tota plenitudine essendi, quia est ipsum esse per se, & a se subsistens, ut superiùs probatum est, omne autem aliud à Deo habet esse per participationem; ergo omne aliud à Deo debet esse causatum à Deo.

Quæ ratio in Manichæos converti potest sic. Omnis natura à Deo distincta est aliqua participatio entis; ergo bona, quia ens, & bonum convertuntur; ergo est à Deo per essentiam bono.

VIII. Porrò cum dicimus, Deum esse ens per essentiam, non solùm intendimus, quòd ratio entis essentialiter conveniat Deo (sic, & homo, sicut est essentialiter animal, ita est essentialiter ens) sed intendimus, hoc prædicatum ens convenire Deo secundùm totam amplitudinem, & plenitudinem essendi: unde aliud est dicere: Deus per essentiam est ens, & aliud: Deus est ens per essentiam; hoc enim significat, Deum possidere hoc prædicatum ens in tota plenitudine. Alias rationes poterit Studiosus legere apud D. Thom. *qu.* 3. *de pot. art.* 5. *& lib.* 2. *contrag. cap.* 15. quas omittimus, cùm superius agentes de existentia Dei tetigerimus.

IX. Duo tamen noto pro solutione argumentorum. Unum, quòd esto ordo ad causam non intret definitionem entis, cùm inveniatur ens à nullo causatum, nempè Deus; consequitur tamen rationem entis participati: ex hoc enim, quòd aliquid per participationem est ens, sequitur, quòd sit ab alio causatum. Ita D. Thomas *hic ad* 1.

Alterum est, quòd ea, quæ necessariò eveniunt, esto non indigeant causâ, quia indifferenter se habeant ad esse, & non esse: eâ tamen indigent, quia non essent, nisi aliqua causa esset, quæ faceret illa esse. Sic

conclusiones etsi necessariæ, non essent, nisi principia essent, ex quibus inferrentur. Ita S. Doct. loco citato *ad* 2.

Superesset statuere etiam, materiam primam, ex qua omnia ista corporalia facta sunt, & consistunt, ab ipso productam fuisse. Sed quia de hoc agemus inferiùs contra Hermogenem, aliosque eam Deo coæternam ponentes. Et quia cùm & ipsa ens participatum sit, constat & ipsam a Deo primo & per essentiam ente produci indiguisse; ideò hoc omittimus pro præsenti.

§. III.

Secunda, & Tertia assertio.

X. Dico secundò. Deus est prima causa exemplaris omnium rerum. Probo ratione D. Thomæ hic *art.* 3. Deus est primus, & supremus artifex, qui suâ sapientiâ cuique rei debitam, ac determinatam formam præfixit, quique omnia in Universo debito ordine collocavit, & sapientissimè regit; ergo oportet, ut in ipso adsint rationes, seu exemplaria omnium, ad cujus imitationem omnia, & facta sint, & consistant. Sicut enim in artifice creato præexistere debet idea, quam artefactum imitetur, ex qua determinatam formam accipiat, ne dicatur, casualiter, & præter intentionem evenire; ita & multò magis in Deo præexistere debent rationes, & ideæ, quarum omnia ab ipso creata imitationes sint, & ex quibus determinatas formas non casualiter, sed ex præconcepta intentione recipiant. Sed quidquid in Deo est, Deus est; ergo Deus non solum habet, sed est idea, & causa exemplaris omnium rerum. Quæ nihil aliud est, nisi sua essentia, ut diversimodè participabilis; ideòque esto in Deo una omnium realiter sit idea, & unum exemplar, multiplicantur tamen rationes, & ideæ secundùm respectum ad res, quæ divinam essentiam participant, & imitantur.

Quamvis autem nulla creatura possit pertingere ad similitudinem in specie cum Deo, potest tamen esse similitudo participativa rationis à Deo præconceptæ, quam imitatur; sicut domus, quæ in materia exteriùs ponitur, est similitudo domus, quæ est in mente artificis. Ita D. Tho. hoc art. *ad primum*.

XI. Dico tertiò. Deus, seu divina bonitas est ultimus omnium rerum finis. Ita D. Tho. hic *art.* 4. & probat ex illo Proverb. 16. v. 4. *Universa propter semetipsum operatus est Dominus.* Non quidem ut aliquid sibi acquirat, quasi illi aliquid desit, sed ut se ipsum suamque bonitatem, quam sibi intimè identificat, aliis communicet. Et in hoc sensu Deus dicitur agere propter finem. Non quidem appetendo sibi finem, quasi non habeat, sed ut aliis communicet, & ut alia a se perducat ad finem quem amat, & summè possidet, nempe bonitatem suam, se ipsum. Conclusio sic explicata à D. Tho. probatur. Illud, quod primum agens intendit omnibus communicare, quodque omnia creata intendunt consequi, est finis omnium: sed divina bonitas est illa, quam Deus intendit omnibus rebus communicare, & quam omnes res creatæ, ut possunt, intendunt consequi; ergo divina bonitas est omnium rerum finis. Min. prob. Nam primo agenti non convenit agere propter acquisitionem alicujus finis; ergo solum intendit bonitatem suam in alia effundere. Rursùs unaquæque creatura tendit ad suæ perfectionis adeptionem: hæc autem non est nisi participatio perfectionis & bonitatis divinæ, ad quam quò magis accedit, eò magis perfecta est.

XII. Aliam rationem profert Divus Thomas lib. 3. contrag. cap. 17. sic: *In omnibus finibus ordinatis oportet, quod ultimus finis sit finis omnium præcedentium finium: sicut si potio conficitur ut detur ægroto; datur autem, ut purgetur, purgatur autem ut extenuetur; extenuatur autem ut sanetur: oportet, quòd sanitas sit finis & extenuationis, & purgationis & aliorum præ-*

præcedentium. Sed omnia inveniuntur in diversis gradibus bonitatis ordinata sub uno summo bono, quod est causa omnis bonitatis; ergo *cùm bonum habeat rationem finis, omnia ordinantur sub Deo, sicut fines præcedentes sub fine ultimo. Oportet igitur, quòd omnium finis sit Deus.* Videantur aliæ D. Thomæ rationes ibi, & *cap.* 18.

XIII. Quapropter ineptè erravit Origenes qui in libris Periarchon, ut refert S. Hieron. *epist.* 59. *nunc* 94. *ad Avitum*, asserebat, mundum hunc corporalem à Deo conditum fuisse, ut animabus, & Dæmonibus, qui peccaverant, esset loco carceris; adeòque si cessaret peccatum, mundus iterum redigendus esset in nihilum. Quem ob hoc mirari non cessat D. Augustinus *lib.* 11. *de civit. Dei cap.* 13. his verbis: *Miror, hominem in Ecclesiasticis litteris tàm doctum, & exercitatum, non attendisse primùm, quàm hoc esset contrarium Scripturæ hujus tanta auctoritatis intentioni, quæ per omnia opera Dei subjungens:* & vidit Deus, quòd bonum est: *completisque omnibus inferens:* & vidit Deus omnia, quæ fecit, & ecce bona valdè: *nullam causam faciendi mundi intelligi voluit, nisi ut bona fierent à bono Deo. Ubi si nemo peccasset, tantummodo naturis bonis esset mundus ornatus & plenus: & quia peccatum est, non ideo cuncta sunt impleta peccatis, cum bonorum longè major numerus in cælestibus sua natura ordinem servet. Nec mala voluntas quæ naturæ ordinem servare noluit, ideò justi Dei leges omnia benè ordinantis effugit. Quoniam sicut pictura cum colore nigro loco suo posita; ita universitas rerum, si quis possit intueri, etiam cum peccatoribus pulchra est; quamvis per se ipsos consideratos sua deformitas turpet.*

Deinde postquam ostendit, quòd si hæc corpora ideò condita fuissent, ut essent ergastula animabus peccantibus; ex gravitate, vel levitate peccati deberet anima graviori corpore includi, vel leviori, ut pœna responderet merito; quod tamen falsum est: cum Dæmones, qui gravius peccaverunt, aereum corpus (quod est levius per Origenem ipsum) fortiti sint. *Homo autem, & nunc licèt malus, longè minoris mitiorisque malitiæ, & certe ante peccatum, tamen luteum corpus accepit.* Deinde subdit. *Quid autem stultius dici potest, quàm per istum Solem, ut in uno mundo unus esset, non decori pulchritudinis, vel etiam saluti rerum corporalium consuluisse artificem Deum; sed hoc potiùs evenisse, quia una anima sic peccaverat, ut tali corpori mereretur includi?*

XIV. Noto pro dictorum perfecta intelligentia, quòd quamvis Deus sit omnium rerum finis, & sua bonitas ut vera causa finalis comparetur ad res creatas, respectu tamen divinæ voluntatis, & operationis habere non potest veram rationem finis; sed potius dici debere, quòd sit Deo ratio volendi, & agendi. Quod probo primò. Quia verus finis debet realiter distingui ab iis, quæ ad ipsum ordinantur, & debet esse magis amabilis, quàm illa: divina autem bonitas nec realiter distinguitur, nec magis est, imò æquè amabilis ac divina operatio voluntas, Deus ipse. Hinc S. August. lib. 1. de Genes. contra Manichæos cap. 2. *Causas (inquit) voluntatis Dei scire quærunt, cùm voluntas Dei omnium quæ sunt ipsa sit causa. Si enim habet causam voluntas Dei, est aliquid quod antecedat voluntatem Dei, quod nefas est credere. Qui ergo dicit: quare fecit Deus cælum & terram? Respondendum est ei, quia voluit. Voluntas Dei causa est cæli & terræ, & ideo major est voluntas Dei, quàm cælum & terra. Qui autem dicit: quare voluit Deus facere cælum & terram? Majus aliquid quærit, quàm est voluntas Dei: nihil autem majus inveniri potest.*

Addo, quòd tunc solum unum est causa intelligendi, & volendi aliud, quando diverso actu intelligit, & vult unum ac alterum; quia idem non est causa sui ipsius. Sed in Deo *sicut intelligere causam non est causa intelligendi effectus:* ita *velle finem non est ei causa volendi effectus;* ergo *velle finem non est ei causa volendi ea, quæ sunt ad finem:* Ita D. Th. 1. *par. qu.* 19. *art.* 5.

XV.

XV. Dici tamen potest divina bonitas ratio volendi, & agendi; quia ut unum sit ratio alterius, non requiritur distinctio realis, sed sufficit distinctio virtualis, & per rationem, quæ inter divinam bonitatem, & voluntatem jure excogitari potest. Quare D. Tho. citatâ, *qu.* 19. *art.* 2. *ad* 2. *Cùm Deus* (inquit) *alia à se non velit nisi propter finem, qui est sua bonitas; non sequitur, quòd aliquid moveat voluntatem suam, nisi bonitas sua.*

DUBIUM II.

An Deus fuerit causa omnium per creationem?

§. I.

Quid sit creatio.

I. TRipliciter sumi potest verbum *creare*, seu *creatio*. Primò latè pro quacumque rei productione; sic Ecclesiast. 24. *v.* 14. sapientia dicitur ab initio, & ante secula *creata*. Secundò creari dicitur, qui ad altiorem statum evehitur, quomodo dicitur quis creari Episcopus, vel Cardinalis; & à Paulo Ephes. 2. v. 10. dicimur *creati in Christo Jesu in operibus bonis*. Tertiò magis propriè, ut est totius entis ex nihilo productio: quomodo Psalmo 148. v. 5. ipse *mandavit & creata sunt*: & ita accipitur illud Genes. 1. *In principio creavit Deus cælum, & terram*, si benè conferatur ly *creavit* cum ly *in principio*. Dicitur *creatio* totius entis productio, quia creatione tota rei substantia hic producitur, ut nihil ejus præsupponatur, ad differentiam simplicis productionis, qualis est generatio, quę materiam supponit. Dicitur quoque *ex nihilo*, quo discriminatur productio, quæ est ab universali agente ab ea, quæ est ab agente particulari, quòd ista est ex non esse tale. Sic homo fit ex non homine, dùm generatur, & album ex non albo: illa verò est ex non esse omnino, & absolute, ità ut nullum ens ei præsuponatur. Unde hoc *art.* 1. *qu.* 45. *primæ partis* concludit S. Thomas: *Sicut igitur generatio hominis est ex non ente, quod est non homo; ita creatio, quæ est emanatio totius esse, est ex non ente, quod est nihil.*

II. Notat etiam D. Thomas laudato loco ad 3. *Quòd cùm dicitur aliquid ex nihilo fieri, hæc præpositio ex non designat causam materialem, sed ordinem tantùm. Sicut cùm dicitur ex mane fit meridies, idest post mane fit meridies.* Notat rursus, quòd præpositio *ex*, vel potest includere negationem importatam in hoc, quod dico *nihil*, vel includi à negatione. *Si primo modo, tunc ordo remanet affirmatus, & ostenditur ordo ejus, quod est ad non esse præcedens. Si verò negatio includat præpositionem, tunc ordo negatur, & est sensus: fit ex nihilò, idest non fit ex aliquo: sicut si dicatur: iste loquitur de nihilo, quia non loquitur de aliquo.* Hinc si mundus esset æternus, esset ex nihilo hoc modo, non primo.

III. Patet etiam, cur generatio Filii Dei non sit creatio, nedùm quia Filius Dei est coæternus Patri, nec in eo adhuc secundum modum concipiendi sit ordo successionis post nihil; sed etiam quia dici nequit eum produci ex nihilo, idest non ex aliquo, cùm sit productus de aliquo, nempe de substantia Patris, quæ esto secundum rem non præsupponatur Filio, illi tamen præsupponitur secundum nostrum modum intelligendi, juxta D. Thomæ effatum 1. par. qu. 33. art. 3. ad 1. *Communia absolutè dicta secundùm ordinem intellectus nostri sunt priora, quàm propria.*

§. II.

Referuntur errores.

IV. VEteres Philosophi impossibilem creationem existimarunt. Unde eorum axioma: *Ex nihilo nihil fit*. Ad istos conversus Hermogenes, contra quem Tertulianus librum edidit, putavit mundum ex præiacente materia factum fuisse, quæ non esset à Deo facta, sed Deo coæterna. Unde Ter-

Tertullianus lib. contra Hermogenem cap. 1. *A Christianis* (inquit) *conversus ad Philosophos de Ecclesia in Academiam, & Porticum, inde sumsit à Stoicis materiam cum Domino ponere, quæ & ipsa semper fuerit, neque nata, neque facta, nec initium habens nec finem, et qua Dominus omnia postea fecerit.*

V. Dicebat enim, referente eodem Tertulliano ibi *cap.* 2. Deus, aut de semetipso fecit cuncta, aut de nihilo, aut de aliquo. Non ea fecit de semetipso, aliàs quæcunque fecisset, partes ipsius fuissent, quod est contrà Dei naturam indivisibilem, ac indemutabilem, quâ idem semper omnino fuit, qui modò est. Rursus, si quæ Deus fecit aliquid Dei sunt, ea, quæ fierent, ex parte fierent, ex parte non fierent: fierent, ut supponitur; non fierent, nam ex ea parte, quâ aliquid Dei sunt, non fierent, quia semper fuissent. Quòd si dicas, ea quæ fiunt non esse partem Dei, sed totum Deum. Urgebat; ergo Deus & totus erat ut faceret semetipsum, & totus non erat ut fieret de semetipso.

Quòd verò quæ fecit, non fecerit ex nihilo, probabat sic. Deus cum bonus sit, & optimus, omnia quæ sua voluntate & arbitrio facit, bona & optima facere vult, sicut ipse est. Cum ergo in mundo aliqua mala sint, hæc non arbitrio suo facit, sed ex vitio alicujus alterius factum est, nempe ex materia, quæ præexisteret. Tùm etiam, quia Deus sicut semper fuit Deus, ita semper fuit Dominus; ergo debuit semper aliquid esse, cujus Deus esset Dominus; non enim potuisset semper Dominus esse, nisi aliquid retrò semper fuisset, cujus semper Dominus haberetur. Cùm ergo non semper fuerit mundus, fuit semper cum Deo materia, ex qua, quando voluit, fecit mundum. Ita ratiocinabatur Hermogenes.

VI. His respondet Tertullianus concedendo, Deum ea quæ fecit, ex semetipso non fecisse, non tamen de materia ipsi coæterna, & ab eo non facta, sed ex nihilo. Ad rationes ipsius dicit; & primò quidem ad hanc secundam *cap.* 3. Deum quidem semper fuisse Deum, non tamen semper Dominum: quia *Deus*, substantiæ ipsius, idest divinitatis, quâ existit in semetipso, nomen est. Dominus verò non substantiæ nomen est, sed potestatis. Solùm ergo ex quo esse cæperunt in quæ potestas Domini ageret, ex illo per accessionem potestatis & factus, & dictus est Dominus. Nam Deus etiam judex est, non tamen ideò judex semper, quia Deus semper. Nam nec Judex esse potuit ante delictum. Hoc nobis adtestatur Scriptura, quæ dùm describit Deum creantem mundum, vocat eum Deum, quod fuit semper: In principio creavit Deus, fecit Deus, vidit Deus; & solùm ubi universa perfecit, tunc ei Domini nomen adiecit: Et accepit Deus hominem, quem finxit.

Inde retorquet argumentum adversùs ipsum. Nam materia, quam supponit Hermogenes Deo coæternam, non fuit nec à Deo nata, nec ab eo facta; ergo in eam non potuit ab æterno exercere dominium. Si enim naturâ æterna; ergo erat Deus: quis magis proprius Dei character est, quàm æternitas? ergo dùm ponit materiam Deo coæternam, eam ponit alium Deum, in quem Deus dominium non habet. Quomodo enim illius materiæ Deus Dominus est, si ista impedire potuit, ne omnia Dei opera essent bona, & optima, sicut ipse Deus, sed vitio suo ea coinquinavit?

VII. Ex dictis ruit prima Hermogenis ratio, quâ ponit, ideò materiam Deo coæternam, ut ab ipsa effluerent mala. Hoc enim est duos Deos ponere, unum bonum & principium bonorum, alterum malum & principium malorum. Hoc insuper est facere Deum deservire materiæ, & materiam dominari Deo, principium malum principio bono; si ab ea necessitatur, ut fiant mala, quæ suo arbitrio, & voluntate, quia bonus est, non fierent. Vel enim Deus bonus potuit impedire, ne ex materia, mala evenirent, vel non potuit. Si potuit; ergo potuit operari independenter à materia, & sic ex nihilo omnia facere. Si non potuit, qua-

qualis esset Deus, qualis Dominus, qui ob alterius obsistentiam, quam vincere non potest, necessitatur, ut fieri sinat mala, quæ fieri nollet, quia bonus? Dicatur ergo, omnia à Deo facta esse, & omnia bona; & licèt aliqua naturæ particulari mala dicantur, absolutè tamen in se bona sunt, & quia entia sunt, & quia Universi pulchritudini serviunt, & quia ex eis alia majora bona elicit Deus.

VIII. Hermogene devicto: quis ille fuerit sciscitanti, dicam quæ ex Baronio ad *ann.* 170. *num.* 1. ex quo descripsit Cave *in bist. litteraria* ad eundem annum, excerpsi. Hermogenis Patria incerta, esto quidam eum fuisse Afrum existiment. Docuisse in Africa certum est. Professione pictor, vel saltem studio, artem hanc exercuit, adhuc dum esset christianus: vixit seculo secundo, circa annum 170. quare doctrinam ejus novellam vocat Tertullianus *lib. adversùs Hermogenem cap.* 1. Imò Tertulliani ætate adhuc superstes erat, ait ibid. Naturâ turbulentus, loquax, impudens, maledicus. Fortè ut adularetur M. Antonino Imperatori, qui stoicam sectam prosequebatur (putat Baronius) à christianis ad stoicos conversus, ex eorum schola in Ecclesiam invehere conatus est de materia ingenita errorem, factus hæresiarcha, ex qua, non ex nihilo, omnia facta dicebat, unde sequaces ejus *materiarii* dicti sunt. Huic errori alios adjunxit, nimirùm Christi corpus in Sole depositum fuisse ex illo Psalmi 18. *In sole posuit tabernaculum suum*. Dæmones etiam in materiam refundendos. Libidini deditus legem Dei in libidinem defendebat. Ex Hermogenis hæresi ortam fuisse sectam Manichæorum docet Gregorius Nyssenus.

Porrò quia Philastrius *hæres.* 55., & S. August. *hær.* 50. Hermogenem cum Sabellianis ennumerant, censent aliqui eum fuisse tempore posteriorem, nempè post Sabellium seculo tertio erupisse. Sed nisi duos confingamus Hermogenes, constat ex Tertulliano auctorem hæresis, quam impugnavit, secundo seculo vixisse. Sed de hoc satis.

§. III.

Assertio Catholica.

IX. DIco. Deus ex nihilo omnia creavit. Id testatur Sacra Script. Gen. 1. *In principio creavit Deus cœlum, & terram*. Super quæ D. August. lib. de Genes. imperfecto cap. 1. *Hanc ergo* (inquit) *Trinitatem dici unum Deum, eumque fecisse, & creasse omnia quæ sunt, in quantum sunt, catholica disciplina credi jubet; ita ut creatura omnis sive intellectualis, sive corporalis .... non de Dei natura, sed à Deo sit facta de nihilo*. Rursus. Cùm ex superiùs dictis, res non ex præexistente materia factæ sint, sequitur, ex nihilo factæ fuerint.

X. Probatur ratione D. Thom. hâc *qu.* 45. *art.* 2. Quicumque facit aliquid ex aliquo, illud ex quo facit præsupponitur actioni ejus, & non producitur per ipsam actionem; ergo si Deus non ageret nisi ex aliquo præsupposito, sequeretur quòd illud præsuppositum non esset causatum ab ipso. Nam si ab ipso esset causatum, vel hoc esset eadem actione, vel diversâ: non eadem, quia hinc præsuponitur; non diversâ, quia hæc vel illud causaret ex nihilo, & sic daretur creatio: vel ex aliquo, & de hoc idem quæri posset. Quare, vel in infinitum abeundum esset, vel tandem admittenda productio ex nihilo, vel asserendum, illud ex quo Deus res fecit non esse productum à Deo; sicut nec lignum ex quo artifex facit scamnum ab artifice producitur, sed productum supponitur. Ant. explicatur à D. Thoma exemplo artificis. Dùm enim artifex ex rebus naturalibus, ut ex ligno, & ære aliquid operatur, hæc per actionem artis non causantur, sed actione naturæ causata supponuntur; & natura ipsa dùm causat res naturales quantùm ad formam, non causat tamen, sed præsupponit materiam, ex qua illa causat.

Porrò talis non est Deus (inquit) S. Aug. lib. 1. de Gen. contrà Manich. cap. 6.) *Non enim debemus esse similes istis,*

istis, qui omnipotentem Deum non credunt aliquid de nihilo facere potuisse, cùm considerant fabros, & quoslibet opifices non posse aliquid fabricare, nisi habuerint unde fabricent. Et ligna enim adjuvant fabrum, & argentum adjuvat argentarium, & aurum aurificem, & terra figulum adjuvat, ut possit perficere opera sua. Si enim non adjuventur eâ materiâ, unde aliquid faciunt, nihil possunt facere, cùm materiam ipsi non faciant. Non enim faber lignum facit, sed de ligno facit aliquid; sic & cæteri omnes hujusmodi opifices. Omnipotens autem Deus nullâ re adjuvandus erat, quam ipse non fecerat, ut quod volebat efficeret. Si enim ad eas res, quas facere volebat, adjuvabat eum aliqua res quam ipse non fecerat, non erat omnipotens, quod sacrilegum est credere.

XI. Probatur secundò ratione ejusdem S. Doctoris *1. par. qu. 44. art. 4.* Si Deus non ex nihilo, sed ex aliquo fecisset mundum, maximè ex materia præsupposita productioni mundi; sed hoc est falsum; ergo &c. Min. probatur. Esto agens particulare, quod producit ens, in quantùm est tale ens, debeat producere solam formam determinativam materiæ ad talem, vel talem speciem entis; agens tamen universale, quod est causa rerum in quantùm sunt entia, seu rerum non solùm ut sunt hæc, & ut talia entia, sed ut absolutè sint entia, illas debet causare, non solùm secundùm quod sunt tales per formas accidentales, aut substantiales, sed etiam secundùm omne illud, quod pertinet ad esse illarum, seu quod requiritur, ut sint entia condistincta à nihilo: sed Deus est agens universale producens res non solùm ut sint in tali, vel tali specie entis, sed absolutè ut sint extra nihil; ergo illas debet causare &c.

XII. Confirmatur ex eodem S. Doct. *qu. 3. de pot. art. 1.* Ideo causa creata naturalis non producit totum quod est in re, quia non agit secundùm se totam, sed agit per formam suam, per quam est in actu determinatæ speciei; & quia nulla res naturalis claudit in se actus & perfectiones omnium rerum, quæ in actu ponuntur: *Sed quælibet illarum habet actum determinatum ad unum genus, & ad unam speciem; & inde est, quòd nulla earum est activa entis secundum quod est ens, sed hujus entis, secundùm quod est hoc ens determinatum in hac vel illa specie: nam agens agit sibi simile:* atqui Deus *est totaliter actus, & in comparatione sui, quia est actus purus non habens potentiam permixtam: & in comparatione rerum, quæ sunt in actu, quia in eo est omnium entium origo; ergo per suam actionem producit totum ens subsistens nullo præsupposito, utpote qui est totius esse principium, & secundùm se totum: & propter hoc ex nihilo aliquid facere potest,*

XIII. Hanc veritatem, teste D. Th. *lib. 8. Physic. lect. 2.* etsi non omnes, aliqui saltem ex Philosophis, præsertim Plato, & Aristoteles agnoverunt. Ait enim: *Antiqui naturales non potuerunt pervenire ad causam primam totius esse, sed considerabant causas particularium mutationum. Postremi vero ut Plato, & Aristoteles pervenerunt ad cognoscendum principium totius esse.* Ita D. Thomas. Qui hoc probaverat ex eo, quòd Aristoteles in secundo Metaphys. docuerat: *Quod id quod est maximè verum, & maximè ens, est causa essendi omnibus existentibus.* Ex quo infert, quòd *hoc ipsum esse, quod habet materia prima, sequitur, derivatum esse à primo essendi principio, quod est maximè ens.*

Hinc in Concilio Generali Lateranensi IV. sub Innocentio III. *cap. Firmiter. tit. de summa Trinit.* pronunciatur, quod Deus *utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem, & corporalem, Angelicam videlicet, & mundanam.*

XIV. Si quæras: an Deus omnia creaverit ex nihilo, an solùm aliqua?

Respondeo, non omnia creasse immediatè ex nihilo, sed aliqua solum, mediatè tamen ex nihilo omnia fecisse. Immediatè quidem ex nihilo creavit cœlum, & terram; quia ea secundùm se tota, nempe tam formam, quàm materiam ex nihilo fecit: immediatè crea-

creavit Angelos, creavit & adhuc creat animas rationales. Plantas autem, & cætera animalia (sicut & hominem) non fuisse immediatè ex nihilo facta; quia ex Genesi constat, ea fuisse producta ex præjacente materia, sicut & hominem factum de limo terræ, ac multa quotidie produci; quorum productio non est proprii nominis creatio, sed generatio. Mediatè tamen omnia dici possunt creata, & ex nihilo facta; quia nimirum, omnia, etto non secundùm se tota, saltem secundùm aliquam ipsorum partem ipsis intimam & essentialem, nempe materiam, ex nihilo facta fuerunt. Unde D. August. lib. 1. de Gen. contra Manichæos cap. 6. *Et ideo* (inquit) *Deus rectissimè creditur, omnia de nihilo fecisse, quia etsi omnia formata de ista materia facta sunt, hæc ipsa materia tamen de omnino nihilo facta est*.

§. IV.

Contrariorum solutio.

XV. Objicitur primò. Antiqui Philosophi reputabant ut primum principium, ex nihilo nihil fieri: sed Deus non potest facere contrarium primis principiis, puta, quòd totum non sit majus sua parte, quod affirmatio, & negatio sint simul vera; ergo nec potest aliquid ex nihilo facere.

Confirmatur. Ex nihilo nihil concluditur per rationem; ergo ex nihilo nihil fit per naturam: nam concludere est aliquod fieri per rationem, esse autem per rationem consequitur esse naturæ.

XVI. Respondetur, præfatum axioma verum esse de agente particulari, & agente per motum: hoc enim necesse est præsupponere subjectum suæ actionis, ut dictum est, & hoc solum consideraverunt veteres Philosophi. Sed hoc locum non habet in prima emanatione ab universali rerum principio. Ita S. Tho hâc *qu. 45. art. 2. ad 1. & qu. 3. de pot. art. 1. ad 1.*

Ad confirmat. distinguo conseq. per naturam particularem, & agentem per motum, conc. cons. Per agens universale, & sine motu, nego conseq. Concludere unum ex alio *Se habet in actibus rationis, sicut moveri in actibus natura, eo quòd in concludendo ratio ab uno in aliud discurrit. Et ideò sicut motus omnis naturalis est ex aliquo, ita & omnis conclusio rationis. Sicut verò intelligere principia, quod est concludendi principium, non est ex aliquo, ex quo concludatur; ita creatio, quæ est omnis motus principium, non est ex aliquo*. Ita D. Thom. *qu. 3. de pot. art. 1. citato ad 6.*

XVII. Objicies secundò. Creari est mutari: sed omnis mutatio involvit subjectum; ergo &c. Maj. prob. primò. Creari est aliquid fieri; sed omne fieri est mutari; ergo &c. Min. probatur. Omne fieri est accipere esse post non esse, sive ex non esse, quia quod jam est, non fit. Sicut ergo, quia fieri per generationem, quâ res fit ex non esse secundum partem sui substantialem, est mutatio; ita & fieri per creationem, quâ res fit secundùm totum, involvet mutationem.

Probatur secundò maj. Quod creatur aliter se habet, quam ante; quia ante non erat ens, & dum creatur fit ens: aliter autem se habere ac ante, est mutari; ergo &c.

Probatur tertiò. In creatione aut est aliquid recipiens esse, aut nihil. Si nihil; ergo nihil constituitur in esse per creationem; ergo nihil fit. Si est aliquid; ergo hoc præexistit creationi, ut subjectum suscipiens esse.

Probatur quartò. Omne quod fit, antequam fieret, erat possibile esse; sed potentia ad esse involvit subjectum transmutabile de non esse ad esse; ergo &c.

XVIII. Respondetur, negando maj. cum D. Thoma hac *qu. 45. art. 2. ad 2. & qu. 3. de pot. art. 2.* nisi fortè mutari sumatur impropriè, & secundùm modum concipiendi. Nam in omni vera, & reali mutatione inveniri debet aliquid idem ens, quòd aliter se habeat nunc, ac prius, seu quod à non habere transeat ad habere esse. In creatione autem, quâ tota substantia producitur, non potest accipi aliquid ens idem ali-

aliter se habens, ac priùs; quia quod per creationem nunc fit, priùs secundùm totum non erat, seu nihil erat. Quare creari dicitur magis fieri, quàm mutari, & creare magis dicitur facere, quàm mutare; facere, & fieri dicit solam habitudinem causæ ad effectum, & effectus ad causam: mutare vero, & mutari importat habitudinem quoque ad subjectum, seu ad aliquid, quod fuerit sub utroque extremo. Ex his ergo.

Ad primam prob. maj. nego min. ad prob. dico, quòd creari est accipere esse, seu fieri ex non esse secundum totum, unde non est nisi actio creativa, & terminus qui fit. At in generatione, quâ fit aliquid secundùm partem, hoc est secundùm formam, est aliquid præter actionem, & terminum, nempe subjectum commune privationi, & formæ: & ideò in ea accipitur transitus, & mutatio. Ita ex D. Tom. *qu.* 3. *de pot. art.* 2. *ad* 2.

Ad secundam, nego ant. vel potiùs suppositum antecedentis; quòd nimirùm in creatione fit aliquid idem commune subjectum actu, vel potentiâ existens, quod de non esse ad esse transeat. Vid. D. Thom. *qu.* 3. *de pot. art.* 2.

Ad tertiam probat. respondet Divus Thomas mox citatus *art.* 1. *ad* 17. in creatione esse aliquid suscipiens esse, sed factum per creationem, non præexistens creationi: *Deus* enim *simul dans esse, producit id, quod esse recipit. Et sic non oportet, quòd agat ex aliquo praexistenti*.

Ad quartam probat. respondet idem S. Doct. *qu.* 3. *de pot. art.* 1. *ad* 2. negando absolutè min. Antequam ergo mundus fieret, possibile erat mundum esse: non tamen potentiâ in aliqua materia præexistente fundatâ; sed vel in non repugnantia prædicatorum essentialium, quæ est potentia solum objectiva, non subjectiva; vel in potentia activa agentis, quia agens Deus poterat illum facere, & mundus poterat à Deo fieri.

XIX. Objicies tertiò. Infinita distantia pertransiri non potest: sed inter ens, & nihil est infinita distantia; quia cùm quantò potentia est minus ad actum disposita, tantò magis ab actu distet, sit, ut, si omnino potentia subtrahatur, infinita futura distantia sit.

XX. Respondet D. Thom. hâc 1. *part. qu.* 45. *art.* 2. *ad* 4. majorem esse veram de distantia infinita positivè; ita ut pertransiri debeat medium infinitum, non verò de distantia infinita quasi negativè. Unde ait: *Dicendum, quòd objectio illa procedit ex falsa imaginatione, ac si sit aliquid infinitum medium inter nihilum & ens. Quod patet esse falsum. Procedit autem falsa hac imaginatio ex eo, quòd creatio significatur ut quadam mutatio inter duos terminos existens*.

Notat tamen idem S. Doctor *qu.* 3. *de pot. art.* 1. *ad* 3. & *art.* 4. *ad* 2. & *qu.* 27. *de veritate art.* 1. *ad* 9. quòd duorum ad invicem distantia potest tripliciter se habere. Uno modo quod sit ex utraque parte infinita; ut si unus haberet albedinem infinitam, & alius infinitam nigredinem, & hæc non potest ullo modo pertransiri. Et hoc modo est infinita distantia inter esse divinum, & non esse simplicer. Alio modo, ita quòd sit ex utraque parte finita; sicut cùm unus habet albedinem finitam, & alius nigredinem finitam: & hæc distantia potest pertransiri, & frequenter pertransitur. Et hoc modo esse creatum à non esse secundùm quid, seu à non esse tale distat. Tertio modo, ita ut ex una parte sit finita, & ex alia infinita; ut si unus haberet albedinem finitam, & alius infinitam nigredinem, & talis est distantia inter esse creatum, & non esse simpliciter: quia esse creatum finitum est, non esse autem simpliciter est infinitum inquantum omnem defectum, qui cogitari potest, excedit. Hæc ergo distantia ex parte illa, quâ finita est, transiri potest (quamvis hic propriè non sit transitus, hic enim solùm est in motibus continuis, in quibus transit pars post partem) inquantum ipsum esse finitum vel acquiritur, vel perditur, non autem ex parte illa quâ infinita est: unde ex non esse non potest transiri ad

 esse

esse divinum. Hæc D. Thom. citatis locis iisdem ferè terminis.

XXI. Objicies quartò illud *Sapientiæ 11.* ubi *v. 18.* de Deo dicitur: *Omnipotens manus tua, quæ creavit orbem terrarum ex materia invisa*; ergo non ex nihilo, sed ex materia præjacente creatus est mundus.

Respondeo, ibi sermonem non fieri de prima conditione mundi quoad primum, & substantiale esse, sed de secunda, quantùm scilicet ad ornatum, & rerum distinctionem: hæc enim facta fuit ex materia invisa, seu informi priùs ex nihilo creatâ; quæ invisa dicitur, eò quòd cùm esset sine ornatu, ac distinctione sensibili, non erat digna videri. Quare S. August. lib. 1. de Genes. contrà Manich. cap. 5. *Primò ergo* (inquit) *materia facta est confusa, & informis, unde omnia fierent, quæ distincta atque formata sunt, quod credo, à Græcis chaos appellari. Sic enim & alio loco legimus dictum in laudibus Dei*: Qui fecisti mundum de materia informi. *Quod aliqui codices habent*, de materia invisa. *Et ideò Deus rectissimè creditur, omnia de nihilo fecisse, quia etiamsi omnia formata de ista materia facta sunt, hæc ipsa materia tamen de omnino nihilo facta est.*

XXII. Quærit D. Thomas hîc *qu. 45. art. 3.* an creatio aliquid sit in creatura?

Cui quæsito respondet, quòd creatio sumi potest, vel activè, ut se tenet ex parte Dei creantis: & sic nominat *actionem divinam* (quam superius diximus esse actum imperii intellectus) *quæ est ejus essentia, cum relatione ad creaturam. Sed relatio in Deo ad creaturam non est realis, sed secundùm rationem tantùm.* Ita art. citato *ad primum*. Vel sumi potest creatio passivè, ut se tenet ex parte creaturæ, quæ creatur; & sic creatio in creatura non est, nisi relatio quædam (realis) ad Creatorem, ut ad principium sui esse. Ita idem S. D. art. laudato *in corp.* & probat. Quia quod creatur non fit per motum, vel per mutationem, ut jam dictum est: sed, subtracto motu ab actione & passione, nihil remanet, nisi relatio, seu habitudo creari ad creantem; ergo &c. Hoc idem demonstrat *q. 3. de pot. art. 3.* Nam subtracto motu ab actione nihil aliud est, quàm faciens, & factum ut esse incipiens: sed factum consequitur ex eo, quòd factum quandam relationem ad facientem dicit, prout habet esse ab ipso, & prout est ei simile quoquo modo; sicut in termino generationis humanæ consequitur natus filiationem; ergo creatio cum non possit accipi ut moveri, quod est ante terminum motus, sed accipiatur ut in facto esse; fit, quòd in creatione non importetur accessus ad esse, nec transmutatio, sed solùm inceptio essendi, & relatio ad Creatorem, à quo esse habet; & sic nihil aliud sit, quàm relatio quædam ad Deum cum novitate essendi. Ita subtiliter S. Thomas paucis mutatis.

XXIII. An autem ista relatio sit indistincta ab ipsa creatura, & sit ipsa entitas creaturæ, ut ralatione dependentiæ transcendentali Deum auctorem sui esse respiciens; an verò sit aliquid entitati creaturæ superadditum, & ab ea distinctum, de prædicamento relationis? Probabilius judico & menti D. Thomæ conformius hoc secundum. Etenim *qu. 3. de potentia art. 3. ad 3.* dicit. *Illa relatio accidens est, & secundùm esse suum considerata prout inhæret subjecto, posterius est quàm res creata; sicut accidens subjecto intellectu, & naturâ posterius est, quamvis non sit tale accidens, quod causetur ex principiis subjecti. Si verò consideretur secundùm suam rationem, prout ex actione agentis innascitur, prædicta relatio; sic est quodammodo prior subjecto, sicut ipsa divina actio, quæ est ejus causa proxima.* Ex quibus patet, quid respondendum sit, si aliquis objiciat, creationem debere esse naturaliter priorem creato, quia per illam creatum habet esse: dicendum enim, creationem, seu relationem illam, quatenus ex actione Dei agentis innascitur, esse priorem re creata, posteriorem verò comparata ad rem creatam, ut accidens ad subjectum cui inhæret.

XXIV. Si ulterius quæras: an illa

actio

actio sit creata; & si creata, cur & ipsa aliâ relatione non referatur ad Creatrem?

Respondebo ad primam cum D.Tho. *qu.* 3. *de pot. art.* 3. *ad* 2. propriè loquendo non esse creatam; quia hoc solis subsistentibus propriè convenit, sed esse concreatam: nam accidentia sicut per se non sunt, sed alteri insunt, sic nec per se fiunt, & creantur, sed cum alio fiunt, & concreantur. Unde D.Tho. hâc qu. 45. art. 4. *Sicut igitur* (inquit) *accidentia & formæ, & hujusmodi, quæ non subsistunt, magis sunt coexistentia, quàm entia: ita magis debent dici concreata, quàm creata*.

Ad secundam verò dico cum eodem D. Thomâ citatâ qu. 3. de potentia ad 2. quòd *creationis relatio non refertur ad Deum aliâ relatione reali, sed seipsâ. Nulla enim relatio refertur aliâ relatione, ut dicit Avicenna in sua Metaphysica*. Sicut ergo actio, quia est ratio producendi alia, non producitur aliâ actione; ita relatio, quia est ratio referendi alia, non refertur aliâ relatione. At in hoc satis immorati sumus.

DUBIUM III.

An potentia creandi, vel actus creationis sit alicui creaturæ communicabilis?

§. I.

Cui sit connaturalis vis creativa.

I. Dico primò. Soli Deo connaturalis est vis creativa. Ita D. Thom. hâc *qu.* 45. *art.* 5. Cui veritati omnes, ut puto, consentiunt. Est enim revelata in Scripturis, Ecclesiastici 1. v.8. *Unus est Altissimus Creator omnipotens*. Isaiæ 44. v. 24. *Ego Dominus faciens omnia, extendens cælos solus, stabiliens terram, & nullus mecum*. Quibus verbis eliminatur error quorumdam Philosophorum, qui referente D. Tho. *qu.* 3. *de pot. art.* 3. dixerunt. *Quòd Deus creavit creaturas inferiores mediantibus superioribus ... & movebantur ad hoc opinandum propter hoc, quòd credebant: quòd ab uno simplici non posset immediate nisi unum provenire, & illo mediante ex uno primo multitudo procedebat. Hoc autem dicebant, ac si Deus ageret per necessitatem naturæ, per quem modum ex uno simplici non fit nisi unum. Nos autem ponimus, quòd à Deo procedunt res per modum scientiæ, & intellectus; secundùm quem modum nihil prohibet, ab uno primo & simplici Deo multitudinem immediatè provenire, secundùm quod sua sapientia continet universa. Et ideò secundùm fidem catholicam ponimus, quòd omnes substantias spirituales, & materiam corporalium Deus immediate creavit: hæreticum reputantes si dicatur, per Angelum, vel per aliquam creaturam aliquid esse creatum. Unde Damascenus dicit. Quicumque dixerit, Angelum aliquid creare, anathema sit*.

II. Hoc idem constantissimè fatentur Patres. Athanasius *orat.* 2. *contra Arianos, num.* 21. probat, Filium Dei non esse creaturam, quia omnia per ipsum creata sunt: *Quod sanè non fecisset omnia, si ipsum quoque Verbum è rebus creatis esset. Nec enim vel Angeli possunt creare, cum ipsi sint creati, licèt ita senserint Valentinus, Marcion, & Basilides, quorum vos* (Ariani) *æmulatores estis*: aliàs quid opus fuisset Verbo, *cùm inferiores à superioribus effici queant*.

III. S. Cyrillus Alexandrinus *lib.* 2. *pag.* 62. ostendit contra Julianum apostatam, repugnare, quòd alicui creaturæ vis creativa insit: *Siquidem repugnat maximè divinæ gloriæ procreandi facultatem aliis inesse putare, & in lucem edendi, quæ non erant. Neque enim fas est dicere, quæ singularia sunt, ac propria divinæ, & ineffabilis naturæ, ea posse naturaliter quibusdam inesse rebus ab ipsa conditis*.

IV. S. Augustinus hanc veritatem passim confitetur. *Lib.* 12. *de Civit. Dei, cap.* 24. probat contrà Platonicos, falsò ab illis asseri. *Non ab illo summo Deo, qui fabricatus est mundum, sed ab aliis minoribus, quos quidem ipse creaverit, permissu, sive jussu ejus animalia facta esse cuncta mortalia*. Hâc præcipuâ ratione. *Neque enim fas est, ul-*

lius

lius natura, quamlibet minima mortalisque, creatorem, nisi Deum credere, ac dicere... Angeli autem, quos illi Deos libentiùs appellant, etiamsi adhibent, vel jussi, vel permissi operationem suam rebus, quæ gignuntur in mundo; tamen non eos dicimus creatores animalium, quàm nec agricolas frugum, atque arborum.

Rursus: lib. 9. de Genes. ad litter. *cap.* 15. *Angeli autem* (inquit) *nullam omnino possunt creare naturam: solus enim unus cujuslibet natura, seu magna, seu minima creator est Deus.*

Præterea: *lib.* 3. *de Trinitat. cap.*8. loquens de malis Angelis, per quos Magi in Ægypto ranas, & serpentes produxerunt: *Nec sanè* (inquit) *creatores illi mali Angeli dicendi sunt, quia per illos Magi resistentes famulo Dei ranas, & serpentes fecerunt: non enim ipsi eas creaverunt.* Deinde ostenso, omnium rerum occulta semina in istis corporeis elementis Deum indidisse, ex quibus Dæmones ea facere potuerunt, concludit: *Sicut ergo nec parentes dicimus creatores hominum, nec agricolas creatores frugum... ità non solum malos, sed nec bonos Angelos fas est putare creatores, si pro subtilitate sui sensus, & corporis semina rerum istarum nobis occultiora noverunt, & ea per congruas temperationes elementorum latenter spargunt; atque ità gignendarum rerum, & accelerandorum incrementorum præbent occasiones.*

V. Rationes autem, quibus D.Thomas probat hanc veritatem, hæ sunt. Primam tradit hoc *art.* 5. *qu.* 45. sic. Actio, cui correspondet effectus universalissimus, est propria solius causæ universalissimæ: sed actioni creativæ correspondet effectus universalissimus, & solus Deus est causa universalissima; ergo creatio est actio propria solius Dei. Major videtur clara; oportet enim, universaliores effectus in universaliores, & priores causas reduci. Min. probatur. Inter omnes effectus universalissimum est ipsum esse, quod omnia pervadit; maximè si producatur esse absolutè, non in quantum est hoc, vel tale: sed hoc modo correspondet actioni creativæ; ei enim non correspondet solùm secundùm rationem determinatam, puta equi, leonis &c. eo modo, quo correspondet causis particularibus; sicut dum ex præjacente materia generatur ignis, leo, equus, ubi generans dat materiæ esse ignem leonem, equum: sed secundùm se totum, hoc est, secundùm omnia, quæ esse habent, nedùm quoad esse determinatum formæ, sed materiæ. Nam sicut annihilando destrueret totum esse, illudque redigeret in nihilum; ita creando producit totum esse, & totum extrahit à nihilo.

VI. Hinc conficitur alia ratio. Illius causæ proprium est creare, quæ se sola, non indigens alia, potest totum esse quod est in re producere, & totum redigere in nihilum: sed solus Deus, qui est causa suprema, hoc potest: aliæ enim causæ, quæ non sunt Deus, nedum indigent Deo ut causent, sed nec totum esse, quod est in re producunt, aliquid enim ejus productum supponunt in materia, vel subjecto; ergo &c.

VII. Rursùs: illius solius proprius effectus est *esse*, cui forma agendi est ipsum esse: sed solius Dei forma agendi est ipsum esse, cùm solus ipse essentialiter sit id, *quod est*, ut ostendimus: ergo &c. Quare causæ creatæ, esto materialiter & identicè producant sui effectus esse tale, vel tale; non tamen esse absolutè, & ut distinguitur à nihilo est terminus formalis actionis earum.

XIII. Tertia ratio indicatur a D. Thom. hoc *art.* 5. *ad* 3. Illi soli naturaliter convenit creare, cui naturaliter convenit virtus infinita; ad creandum enim virtus infinita requiritur: sed soli Deo naturaliter convenit virtus infinita; ergo &c. Maj. prob. *Tantò major virtus requiritur in agente, quantò potentia est magis remota ab actu*; ergo virtus agentis ex nulla præsupposita potentia, quale est agens creans, erit infinita. Ant. patet. Ideò enim major vis calefactiva requiritur in calefaciente lignum viride, quàm siccum, quia in ligno viridi potentia est magis remo-

mota ab actu caloris. Consequ. verò probatur. Distantia infinita petit in agente, ut eam superet, virtutem infinitam: sed inter nullam potentiam ad actum, quam supponit creans, & aliquam potentiam, quam præsupponit agens naturale, nulla est proportio; ergo infinita distantia; ergo &c. & sic, esto aliqua potentia determinatè distet ab actu, seu esse; nulla tamen potentia infinitè distat ab actu, seu esse.

IX. Hæc tamen infinita distantia inter nihilum, & esse finitum, non est ratione rei factæ, seu termini *in quem* definit distantia, sed ratione termini *à quo*, quia non est reperire, unde incipiat illa distantia: & sic nunquam incipit, & si nunquam incipit, ex parte termini à quo est infinita, quia ex hac parte non habet terminum. Quare, ut superiùs dictum est, inter Deum & nihil est infinita distantia ex parte utriusque termini, *à quo*, & *ad quem*: at inter nihil & creaturam esto sit infinita distantia ex parte termini *à quo*, non tamen ex parte termini *ad quem*. Unde D. Thom. qu. 3. de potentia art. 4. ad 2. ait: *Nihil prohibet, aliquam distantiam imaginari infinitam ex una parte, & ex alia finitam. Ex utraque autem parte infinitam imaginamur distantiam, quando utrumque oppositorum ponitur infinitum. Puta, si sint calor, & frigus infinita: ex parte autem altera, quando alterum est finitum, sicut si calor esset infinitus, & frigus finitum. Distantia ergo infiniti entis à non esse simpliciter est infinita ex utraque parte. Distantia autem entis finiti à non esse simpliciter est infinita ex una parte tantùm, & requirit nihilominus potentiam infinitam agentem.*

X. Ex hac doctrina apparet, ad creandum requiri potentiam infinitam, non ex parte rei factæ, quæ finita est, sed ex modo faciendi ex nihilo; quia licèt determinari possit, ubi terminet, non tamen unde incipiat; ideòque distantiam infinitam ex termino à quo importat. *Virtus enim facientis non solum consideratur ex substantia facti, sed etiam ex modo faciendi; major enim calor non solùm magis sed etiam citiùs calefacit. Quamvis igitur creare aliquem effectum finitum non demonstret potentiam infinitam; tamen creare ipsum ex nihilo demonstrat potentiam infinitam*, Ita D. Thom. hîc qu. 45. art. 5. ad 3. Quâ ratione non solum maxima, sed & minima creaturarum, non ab alio, quàm à solo Deo creari potest. Quia infinitas in creante, non ex re, quæ fit, sed ex modo faciendi, qui in omnibus æqualis est, pensatur.

§. II.

An vis creativa ab aliqua creatura participari possit?

XI. Dico secundò. Nulli creaturæ communicari potest vis ad principaliter creandum. Ita D. Thom. qu. 3. *de pot. art.* 4. qui ait: quod *per hunc modum posuerunt quidam Philosophi, quòd intelligentiæ primæ sunt creatrices secundarum per virtutem causæ primæ in eis existentem*. Qui addit: *Et hoc fuit Idololatriæ principium, dùm ipsi creatis substantiis, quasi creatricibus aliarum, latriæ cultus exhibebatur.*

XII. Adversùs hanc opinionem, & pro nostro communique asserto stant omnes auctoritates Sacræ Scripturæ, dicta Patrum, quin & rationes superiùs allatæ; quæ, si benè pensentur, probant, nullam creaturam posse principaliter creare, nedùm virtute sibi connaturali, sed etiam à Deo ipsi communicatâ. Quod enim proprium Dei est, prout Deus est suum esse, pro ut est agens infinitæ virtutis, nulli creaturæ potest principaliter communicari.

XIII. Difficultas est: an saltem possit communicari creaturæ à Deo virtus ad creandum instrumentaliter. Hoc referente S. Thoma, tùm hîc *qu.* 45. *art.* 5. tum *qu.* 3. *de potentia art.* 4. ut possibile aliqui asseruerunt. Nimirùm, quòd esto creatio sit propria actio universalis causæ; tamen aliqua inferiorum causarum, in quantùm agit in virtute primæ causæ possit creare: quam opinionem, ait, secutum fuisse Avicennam. Imò & Magistrum sententiarum

in

in 4. *dist.* 5. §. 3. dum ait: *Quòd Deus potest creaturæ communicare potentiam creandi, ut creat per ministerium, non propriâ auctoritate*. Negant tamen cum D. Thom. laudato, Scotus, aliique multi, cum quibus.

XIV. Dico tertiò. Fieri non potest, ut creatura aliqua assumatur à Deo tanquam instrumentum ad creandum. Probatur primò ratione D. Th. hâc qu. 45. art. 5. *Causa secunda instrumentalis non participat actionem causæ superioris, nisi inquantùm per aliquid sibi proprium dispositivè operatur ad effectum principalis agentis*: sed ad effectum creationis, seu proprium Dei creantis, nihil potest cooperari dispositivè; cùm sit illud, quod *præsupponitur omnibus aliis, scilicet esse absolutè, & creatio non sit ex aliquo præsupposito, quod possit disponi per creationem instrumentalis agentis*; ergo impossibile est, quòd alicui creaturæ conveniat creare etiam instrumentaliter, sive per ministerium, & præcipuè si sit corpus. Cùm enim nullum corpus agat, nisi tangendo, vel movendo; requirit in sua actione aliquid præexistens, quod possit tangi, vel moveri, quod est contra rationem creationis.

Majorem explicat S. Thom. Si enim causa instrumentalis *Nihil ibi ageret secundùm illud, quod est sibi proprium, frustra adhiberetur ad agendum. Nec oporteret esse determinata instrumenta determinatarum actionum. Sic enim videmus, quòd securis scindendo lignum, quod habet ex proprietate suæ formæ, producit scamni formam, quæ est effectus proprius principalis agentis*.

XV. Huic rationi non modicæ occurrunt difficultates. Prima, eam rectè quidem concludere de instrumentis naturalibus, quæ naturâ suâ habere debent determinatam virtutem, ratione cujus sint determinata instrumenta determinatarum actionum; quod bene ostendit exemplum securis, quæ nisi haberet vim scindendi, frustrà adhiberetur ad formandum scamnum. Non autem concludere de instrumentis adhibitis ad effectus supernaturales: in his enim sufficit potentia obedientialis, quâ possint elevari ad quoscumque effectus, ad quos nullam ex se dispositionem vel coaptationem habent; cùm Deus uti possit quocumque ad quodcumque.

Secunda difficultas est: quia in instrumentis elevatis nulla actio propria requiritur, quâ prævie operentur circa subiectum, in quo ponitur effectus principalis agentis, nec quod illud tangant, aut in illo sint; sed sufficit quòd existendo in alio, seu operando circa illud, producant effectum ubi non est: ut aqua Baptismi, quæ operans circa corpus illud abluendo, producit gratiam in anima, in qua ipsa aqua non est. Ex quo infertur, quòd similiter poterit operari, ubi nihil est, & ubi nihil præsupponit de eo, quod operari debet; quia si non est necesse, ut dispositivè operetur circa rem faciendam, sed sufficit, ut disponat, & operetur circa aliud, hoc ad effectum creationis impertinenter se habebit.

XVI. Hæc tamen vim rationis Divi Thomæ non infirmant. Non primum. Fateor enim, Deum non sic uti instrumentis, quasi illis indigeat, sicut artifex indiget serrâ, ut faciat scamnum; & proinde instrumenta divinæ virtutis non assumuntur, ut sint necessaria Deo ad suum effectum; qui sicut per aquam baptismalem abluit animam, ita sine aqua illam potest abluere. Negari tamen non potest, quin instrumenta à Deo assumantur, ut cum eo communicent in operando; eisque suam virtutem, aut potestatem ita communicet, ut verè operetur per illa (sicut Princeps loquitur per interpretem, aut scribit per alium) & si physicè instrumenta sint, ut ex ipsis physicè egrediatur, & oriatur effectus. Si enim se habeant merè passivè, aut per modum vehiculi deferentis actionem principalis agentis, aut per modum causæ solùm moralis, ad cujus præsentiam aut meritum ex Dei voluntate, aut pacto oriatur effectus; hic certè unicè soli Deo correspondebit, & nullo modo instrumentis. Necesse ergo est, quod instrumentum physicum operetur quidem, ut inferius, & modo inferiori ad principale agens; sed tamen quòd effectus

ctus principalis agentis non ab ipso solo, sed etiam ab instrumento, ut sibi tamen subordinato, actione aliqua proximè physice oriatur, & procedat. Porrò cum de ratione instrumenti physici, quâ talis, sit agere circa aliquod subjectum, illudque immutare, non vero subjectum ipsum producere, quòd ad creationem essentialiter requiritur; patet, creaturam ullam assumi non posse ut instrumentum physicum ad creandum.

XVII. Neque obstat secundum. Non enim dixit D. Thomas, quòd instrumentum debet operari aliquam dispositionem ad effectum principalis agentis; sed solum quod instrumentum debet operari dispositivè ad effectum principalis agentis: idest non ex parte rei operatæ, sed ex modo operandi ministeriali, & quasi præparatorio. Ex quo infertur, quod instrumenti operatio circa quodcumque versetur, sive sit subjectum, in quo ponitur effectus principalis agentis, sive aliud; semper se se exerceat modo sibi proprio, nempe immutativo, non factivo subjecti, de aliquo, non de nihilo.

XVIII. Secunda ratio est. Operatio instrumenti & omnis actio causæ creatæ est accidens distinctum à substantia agentis; quæ licèt in agente inchoetur, consummatur tamen in passo; ergo necessariò debet habere subjectum, prius saltem naturâ, quam sit effectus, in quo actio subjectetur, & suam exerceat causalitatem; ergo repugnat, eam esse actionem creativam, quia hæc nullum supponit subjectum. Hanc rationem tradit D. Tho. qu. 3. de pot. art. 4. *Illud solum in faciendo aliquid recipientem materiam non requirit, cujus actio non est accidens, sed ipsa substantia sua, quod solius Dei est, & ideò solius Dei est creare.*

XIX. Tertia ratio sumitur ex Divo Thoma loco citato. Ut creaturæ communicaretur vis ad creandum etiam instrumentaliter, deberet ei communicari vis infinita, sed hæc non potest &c. ergo &c. Maj. prob. Deberet ei communicari virtus proportionata distantiæ, quæ est inter esse simpliciter, & nihil; quia *Potentia facientis proportionari debet distantiæ, quæ est inter id, quod fit, & id, ex quo fit. Quantò enim frigus vehementius est, & à calore magis distans; tanto majori virtute caloris opus est, ut ex frigido fiat calidum: sed non esse simpliciter in infinitum ab esse distat, quod ex hoc patet. Nam à quolibet ente determinato plus distat non esse, quàm quodlibet ens, quantumcumque ab alio ente distans inveniatur.* Ergo *ex omnino non ente aliquid facere, non potest esse nisi potentia infinita.* Ita S. Thom.

Vel ergo hoc instrumentum creationis attingeret rem creatam actione causæ principalis; & hæc, cùm sit in modo operandi infinita, non potest creaturæ communicari. Vel actione distincta; & ista, cum sit accidens, debet supponere subjectum, non illud facere: & cum sit finita non potest proportionari distantiæ infinitæ, quæ est inter id, quod fit, & illud, ex quo fit. His paucis verbis tota vis rationis D. Thomæ concluditur.

§. III.

Contraria proponuntur, & solvuntur.

XX. Multa sunt, quæ objici solent. Primò. In creante saltem instrumentaliter non est necessaria virtus infinita; ergo poterit communicari creaturæ. Ant. prob. Non requiritur virtus infinita nec ex parte facti, nec ex parte distantiæ terminorum: hæc enim non est maxima distantia. Etenim major distantia est non entis contradictionem implicantis ab ente, quàm non entis absolute ab eodem ente; quia ex illo nihil omnino fieri potest, ex isto autem per Dei potentiam fit aliquid.

XXI. Confirmatur. Quantò major est resistentia ex parte facti, tanto major virtus requiritur in faciente: sed plus resistit contrarium, quàm nihil; ergo majoris virtutis est facere aliquid ex contrario, quàm ex nihilo: sed ad faciendum aliquid ex contrario non requiritur virtus infinita; ergo ne-

neque ad faciendum aliquid ex nihilo.

XXII. Respondeo primò, hæc nimis probare. Probant enim, nec requiri virtutem infinitam in Deo creante principaliter. Nego igitur antecedens. Jam enim ostensum est, ad creandum infinitam virtutem requiri, non quidem ex parte facti, sed ex modo faciendi, ob distantiam terminorum, *a quo*, & *ad quem*, quæ est infinita saltem negativè. Neque obstat, quod opponitur. Non enim verum est, quòd magis distet ab ente non ens implicans contradictionem, quàm non ens simpliciter. Utrumque enim scilicet non ens, seu nihil, & ens opponitur contradictoriè, sicut affirmatio, & negatio, quæ est maxima oppositiorum: & ex utroque tanquam ex termino a quo (etsi non illud, quod implicat contradictionem) potest aliquid fieri: ex neutro verò fit aliquid tanquam ex materia, seu subjecto.

XXIII. Ad conf. dist. min. Plus resistit, quasi per accidens, conc. min. per se, nego min. Ita sumitur ex D. Thoma 1. *par. qu.* 45. *art.* 5. *ad* 2. Contrarium enim supponit subjectum, ejusque resistentia in hoc solum consistit: quòd contrariis dispositionibus impedit, & quasi ligat potentiam passivam, ne potentiæ activæ subjiciatur. At non ens nullum dicit subjectum, seu potentiam passivam, in quam agat: Multò autem major virtus requiritur in agente, ut ex nulla potentia faciat aliquid, quàm ut faciat aliquid ex potentia ligata: & ideò major virtus requiritur ad faciendum aliquid ex nihilo, quàm ex contrario.

Hanc responsionem aliis terminis explicat S. Doct. qu. 3. de potentia art. 4. ad 16. *Quod in actu potest attendi difficultas dupliciter. Uno modo ex hoc, quòd patiens resistit contra agentem, & hoc non est in omnibus generale; sed solùm in his, quæ mutuò agunt, & patiuntur ad invicem.... Alio modo, qui generalis est, secundùm quòd patiens elongatur ab actu. Quantò enim potentia magis elongata ab actu invenitur, tantò major est difficultas in actione agentis. Unde cum magis elongetur ab actu purum non ens, quàm materia cuicumque contrario subjecta, quantumcumque intenso; manifestum est, majoris esse virtutis producere aliquid ex nihilo, quàm facere contrarium de contrario.*

XXIV. Secundò obiiciunt varia exempla. Primò. Sacramenta sunt causa instrumentalis physica gratiæ, quæ tamen creatur.

Secundò. Verba Sacerdotis elevantur ad causandam transubstantiationem panis, & vini in Corpus, & Sanguinem Christi; qui effectus longè mirabilior est, & majorem requirens virtutem, quàm simplex creatio rei naturalis, puta formicæ.

Tertiò. Incarnatio elevatior & difficilior est, quam creatio: sed aliqua creatura elevari potuit ad producendam instrumentaliter Incarnationem; ergo &c.

Quartò. Potest creatura elevari ad annihilandum; ergo & ad creandum.

Quintò. Ad facienda miracula, quæ omnem naturæ vim superent potest creatura instrumentaliter elevari; ergo & ad creandum.

Sextò. Ignis inferni agit tanquam Dei instrumentum in Dæmones, & animas damnatas; ergo à pari.

Septimò. Causa naturalis corrumpens species eucharisticas producit ex toto novum aliquod corpus; ergo per creationem, cum nihil supponatur, nec materia: hæc autem solâ creatione produci potest.

XXV. Respond. omnia hæc supponere subjectum in quo, & circa quod creatura agat, quod non est contra rationem instrumenti, sicut esset, si assumeretur ad creandum, cùm creatio nullum supponat subjectum: ideoque si assumeretur, ut instrumentum ad creationem, illud esset instrumentum, & non esset; illa esset creatio, & non esset. Ut tamen sigillatim respondeam.

XXVI. Ad primam nego, gratiam creari, sed propriè infundi, & quodammodo ex potentia obedientiali animæ educi. Deinde dato, quod gratia creetur, creatur à solo Deo; & sacra-

cramenta sunt instrumenta physica, non ad producendam gratiæ entitatem, sed ad gratiam corpori communicandam: sicut generans hominem est causa communicans corpori animam rationalem à solo Deo creatam.

XXVII. Ad secundum dico, opus transubstantiationis esse quidem mirabilius ex parte facti, non tamen ex parte modi operandi; quia non ex nihilo, sed ex aliquo, nimirum ex pane, fit: ideoque requirit quidem virtutem infinitam in causa principali, non tamen in causa instrumentali, quæ elevatur ad agendum quidem supra se, sed non contrà modum suum.

XXVIII. Sed dices. Transubstantiatio est actio, in qua non est accipere aliquod subjectum, ut docet D. Tho. 3. *par. qu.* 75. *art.* 8. & tamen ad eam datur instrumentalis causa per elevationem; cur ergo non etiam ad creationem poterit dari? Insuper per transubstantiationem producitur totum ens, tota nempe substantia corporis Christi; & tamen ad eam instrumentaliter concurrit creatura: cur non ad creationem?

Respondeo, dist. maj. non est accipere subjectum manens sub utroque extremo, conc. maj. subjectum mutatum, seu conversum in aliud, nego maj. In transubstantiatione ergo non manet idem subjectum commune utrique extremo; non enim idem subjectum manet sub pane, & sub corpore Christi, & in hoc, ait D. Thomas, convenit cum creatione. Adest tamen subjectum mutatum, & conversum in corpus Christi. Et ideò non ex nihilo, ut creatio; sed de aliquo, nempe de pane fit tran- transubstantiatio. Et similiter tota substantia Corporis Christi ibi, non ex nihilo, sed ex pane; & ratione hujus subjecti non manentis, sed conversi nec producitur totum ens, nec ex nihilo: & ideò datur locus causæ instrumentali, qui in creatione non datur. Quia *creatura accipit virtutem instrumentalem operandi in id, quod in corpus Christi transubstantiatur*, ait D. Thom. *in* 4. *dist.* 8. *qu.* 2. *art.* 3. *ad* 3.

XXIX. Ad tertium. Valdè dubium est, quòd creatura elevari possit ad efficiendam adhuc instrumentaliter Incarnationem. Dato tamen posse, dico. Incarnationem esse elevatiorem & difficiliorem ex parte facti, sed ex parte modi esse minus difficilem. Tum quia creatio nihil supponit, Incarnatio supponit aliquid. Tum quia creatio est productio totius entis, in quantum ens; Incarnatio non ita, sed est unio personæ infinitæ cum natura finita.

XXX. Ad quartum, duplici via respondere potest. Primò negando antecum D. Thoma 3. *p. qu.* 13. *art.* 2. & *qu.* 5. *de potentia, art.* 3. *ad* 15. æqualiter negante, creaturam posse aliquid in nihilum redigere, ac posse aliquid de nihilo facere. Quia annihilare non est agere, sed non agere, seu ab agendo cessare: ad non agere autem non datur causa instrumentalis. Ad quid enim daretur? An ad attingendam subtractionem divini concursus conservantis creaturam? At, si ita esset, deberet agere in ipsum Deum, quod nemo dicet.

Secundò: admisso antecedente, negari potest consequentia. Nam ad annihilandum præsupponitur aliquod subjectum, quod cum creatura attingeret prius, desinendo simul cum Deo illud conservare, rueret in nihilum. At in creatione nullum præsupponitur subjectum.

XXXI. Ad quintum pariter dico, miracula præsupponere materiam, in qua fiunt; ideoque benè patrari possunt per creaturam virtute sibi à Deo collata. Sed creatio nullam materiam supponit.

XXXII. Ad sextum similiter dico, ignem inferni hoc posse, quia supponit subjectum, in quod torquendo agat: & licet non habeat ad illud proportionem potentiæ ad objectum, habere tamen potest divina virtute proportionem agentis ad patiens; & adest convenientia entis ad ens, & creaturæ ad creaturam: quod in creatione non contingit.

XXXIII. Ad septimum nego ant. Causa enim naturalis species eucharisticas corrumpens, & ex illis aliud corpus generans, hujus corporis materiam

non creat, sed hæc à solo Deo creatur. Vel (ut probabilius judicat S. Tho. 3. *par. qu. 77. art. 5, in corpore*) in illo genito quantitas specierum tenet locum materiæ: *In ipsa* enim *consecratione miraculosè datur quantitati dimensiva panis, & vini, quod sit primum subjectum subsequentium formarum ... & ideò quidquid posset generari ex materia panis, vel vini, si adesset, totum potest generari ex prædicta quantitate dimensiva panis, vel vini; non quidem novo miraculo, sed ex vi miraculi prius facti*. Addo, hanc instantiam si benè inspiciatur, nimis probare; probaret enim creaturam, ut causam principalem & naturaliter posse creare.

XXXIV. Tertiò objiciunt. Deus potest facere, quòd homo generet hominem, & ignis ignem; ergo etiam quod Angelus Angelum: sed Angelus nequit fieri, nisi per creationem; ergo &c.

Confirm. Lux spiritualis est potentior, quàm corporalis: sed lux corporalis se ipsam multiplicat; ergo Angelus, qui est lux spiritualis secundum August. *lib. de Genes. ad litt. imperfect. cap.* 3. potest se ipsum multiplicare; sed hoc non facere potest, nisi creando.

XXXV. Respondeo primò. Hoc probari, quòd sicut homo naturaliter potest generare alium hominem: ita Angelus posset naturaliter creare alium Angelum. Secundò nego consequentiam. Nam productio Angeli, utpote rei immaterialis, cùm non supponat subjectum, circa quod exerceri possit; cuicumque, solo Deo excepto, impossibilis est. Generatio verò hominis, & cæterorum præsupponit materiam, circa quam operetur. Neque sequitur: Angelum, ex quo perfectior sit homine & potentior, posse producere sibi similem in substantia: hoc enim quod est generare sibi simile, solis viventibus corruptibilibus convenit: eò quòd, cum eorum species in uno individuo non possit perpetuò conservari, conantur assequi perpetuitatem mediâ plurium propagatione.

Ad conf. respondeo cum D. Tho. qu. 3. de pot. art. 4. ad 6. *Quod lux corporalis multiplicat se, non per creationem novæ lucis, sed diffundendo se super materiam: quod de Angelis dici non potest, cum sint substantia per se stantes.*

XXXVI. Quartò objiciunt. Eodem modo & ordine, quo res exeunt à primo principio, reordinantur in ultimum finem, cum idem sit primum principium, & ultimus finis: sed inferiores creaturæ ordinantur in Deum sicut in finem mediantibus superioribus creaturis; ergo iisdem mediantibus exeunt à primo principio, & iis mediantibus creantur.

Respondet D. Thomas citatus ad primum: *Quòd in reducendo ad finem præexistunt ea, quæ sunt ad finem, & ideò non est impossibile per actionem alicujus cooperari Deo ad hoc, quòd res aliqua in finem ultimum reducantur: sed in universali eductione rerum in esse nihil præsupponitur; & ideò non est simile.*

XXXVII. Dices. Nihil, & aliquid plus distant, quàm aliquid, & esse; cum nihil, & aliquid nihil habeant commune, aliquid autem sit entis pars: sed Deus facit creando, ut quod nihil erat, aliquid fiat, & per consequens, quòd nulla potentia fiat aliqua potentia; ergo multò amplius facere potest, quod aliqua potentia terminata, cujusmodi est potentia creaturæ, fiat omnipotentia infinita, & quod creet. Ita contra se D. Thom. laudato loco.

Cui respondet. *Ad quintum dicendum, quod aliquid dicitur non posse fieri ab aliquo, non solum propter distantiam extremorum; sed etiam propter hoc, quòd omnino fieri non potest: ut si dicamus, quod ex aliquo corpore non potest fieri Deus, quia Deus omnino fieri non potest. Sic ergo dicendum, quod ex aliqua potentia non potest fieri omnipotentia, non solum propter distantiam utriusque potentiæ, sed etiam propter hoc, quod omnipotentia omnino fieri non potest. Nam omne quod fit, purus actus esse non potest; cum ex hoc ipso, quod ex alio esse habeat, potentia in eo de-*

pre-

prebendatur. Et ideò non potest esse potentiæ infinitæ.

QUÆSTIO II.

De Principio durationis rerum creatarum.

DEum, & quidem solum, fuisse omnium rerum creatorem ac primum omnibus essendi principium, ostensum est. Nunc de principio durationis earum agere intendimus: an scilicet res istæ creatæ habuerint initium suæ durationis, sicut illud habuerunt sui esse; ita ut aliqua fuerit duratio, quâ solus Deus absque ulla creaturarum fuerit: an verò nullum habuerint suæ durationis exordium, sed ab æterno mundus coextiterit Deo, factus tamen ab ipso. Et hoc cum D. Thoma hâc 1. *p. q.* 46.

DUBIUM I.

An universitas creaturarum semper fuerit?

§. I.

Veterum opiniones.

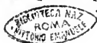
I. MAteriam Deo coæternam fuisse neque à Deo factam, ex qua Deus condiderit mundum, & ea quæ in mundo sunt, docuerunt antiqui Philosophi, & ex iis Hermogenes; quem errorem *Quæst.* præcedenti *Dub.* 2. §. 2. retulimus, & ex Tertulliano refutavimus. Nunc non de materia sola, sed de tota rerum universitate, nempè de generibus, ac speciebus, quæ mundi universitatem constituunt, sermo erit: an hec à Deo in tempore creata fuerit, an verò ab æterno, & semper fuerit.

II. Platonici, ut refert S. August. *lib.* 10. *de Civit. Dei cap.* 31. mundum esse æternum, à Deo tamen factum, existimabant (quod de Diis quoque dicebant) ac propterea habuisse quidem sui esse initium, non tamen suæ durationis. Quod ita explicabant, teste S. Augustino. *Sicut enim, inquiunt, si pes ex æternitate semper fuisset in pulvere, semper ei subesset vestigium; quod tamen vestigium à calcante factum nemo dubitaret, nec alterum altero prius esset, quamvis alterum ab altero factum esset: sic, inquiunt, & mundus atque in illo Dii creati & semper fuerunt, semper existente qui fecit, & tamen facti sunt.*

Quia verò hoc asserebant hâc existimatione moti, quòd cum Dii eorum, & anima ipsa in sempiternum sit duratura, putabant, *nisi quod semper ante fuisset, sempiternum deinceps esse non posse.*

III. Sic eos perstringit S. Doctor, supponendo animam modò esse miseram, & postea futuram beatam. *Nunquid ergo, si anima semper fuit, etiam miseria ejus semper fuisse dicenda est? Porrò si aliquid in illa, quod ex æterno non fuit, esse cœpit ex tempore; cur non fieri potuerit, ut ipsa esset ex tempore, quæ antea non fuisset?* Quia vero respondere poterant, miseriam non semper futuram, & ideò non oportere, ut semper, & ex æterno fuerit; eos sic aggreditur. *Beatitudo ejus* (animæ) *post experimentum malorum firmior, & sine fine mansura, sicut ille* (Plato) *confitetur, procul dubio cœpit ex tempore, & tamen semper erit, cum antea non fuerit.* Ergo *omnis argumentatio dissoluta est, quâ putatur, nihil esse posse sine fine temporis, nisi quod initium non habet temporis. Inventa est enim animæ beatitudo, quæ cum initium temporis habuerit, finem temporis non habebit.*

IV. Item *lib.* 11. *de Civit. Dei cap.* 4. Quia aliqui negabant, mundum conditum fuisse in tempore, ne viderentur admittere in Deo mutationem; quasi venerit illi in mentem, quod nunquam ante venisset, nimirum facere mundum, & illi acciderit voluntas nova. Eosdem aggreditur præfato exemplo animæ, quam Deo coæternam ponebant. Unde enim accidit illi nova miseria, quam nunquam æternè habuit? Si alternasse semper ejus miseriam & beatitudinem dixerint; ergo semper erit

erit alternatura; ergo nunquam fuit, nec erit beata, si dum fuit, est, & erit beata, prævidit, prævidet, & prævidebit suam futuram miseriam. Quòd si prævidit suam miseriam; ergo falsa opinione fuit beata. Si dicant, ab æterno alternasse quidem animæ beatitudinem & miseriam; sed nunc jam de cætero, cum fuerit liberata, ad miseriam non redituram. Quærit ab eis: an hujus novitatis causa sit Deus suo æterno consilio, an novo consilio eam excogitarit? Si hoc secundum dicant, faciunt Deum mutabilem; cum in eo novum consilium, & novam ponant de temporanea animæ beatitudine voluntatem, quòd ipsis displicet. Si verò dicant, Deum suo æterno & invariabili consilio, & voluntate in tempore transferre animam de miseria ad beatitudinem: quare non potuit eodem suo invariabili consilio, & voluntate animam ipsam, & mundum universum transferre de non esse ad esse?

V. Porrò, quia alii dicebant, quod si Deus fecisset mundum solum in tempore, infinita spatia temporis ante mundum fluxissent, in quibus Deus nihil operatus fuisset; Deus autem nunquam cessavit ab opere.

Contra instat *cap.* 5. sic. Sicut mundum conditum in tempore infinita temporis spatia præcessisse excogitantur, in quibus cessavit Deus ab omni opere: ita nunc mundo cond.to, infinita locorum spatia extra mundum excogitare possumus, quæ ab hoc mundo non replentur, & in quibus Deus non operatur; nisi dicant, Deum non unum, sed infinitos mundos produxisse cum Epicuro; ergo sicut salvant, Deum esse omnipotentem, etsi non operetur in omnibus locis, quæ cogitari possunt extra mundum: quare non salvabitur Deus omnipotens, etsi non fuerit operatus in omnibus temporis spatiis mundi temporaneam productionem præcedentibus? Ita egregiè ac subtiliter Augustinus urget Platonicos, & fortè etiam Origenistas. Nam

VI. Propter hanc eandem rationem mundum esse æternum existimavit Origenes *lib.* 1. *Periarchon* ut refert Justinianus Imperator *Tract. advers. Origenis errores tom.* 3. *Conc. Harduin. columna.* 275. his verbis: *Quoniam igitur numquam non fuit omnipotens, æterna hæc esse decet, propter quæ omnipotens est. Erant igitur semper ipsius dominio subjecta, ipso utentia principe.* Et rursus eodem libro: *Genera omnia, & species semper erant: non ita de singularibus differentibus numero dixerit quispiam. Verumtamen utrimque declarantur, Deum non fecisse creandi initium, quasi aliquando fuerit in otio.* Ex quo suum palmarem errorem trahebat, nimirum, quòd animæ humanæ (quas ejusdem naturæ cum Angelis asserebat) propter peccata, quæ ante mundi & corporum conditionem patraverant, detrusas fuisse in corpora; in illis purgari, purgatas liberari, ac liberas felices iterum fieri, donec novorum peccatorum merito rursùs eisdem alligentur. Quare nullam stabilem ponebat beatitudinem, sed perpetuum spirituum circulum, & felicitatis ac miseriæ alternationem. Ex quo etiam nascebatur, quòd nec pœnæ, nec felicitates futuræ essent æternæ; unde inferebat, Dæmones ac damnatos in melius fore commutandos, eorumque pœnas aliquando finiendas. Hisce tamen dimissis, catholicam, & communem veritatem statuamus.

§. II.

Assertio Catholica.

VII. Dico. Universitas creaturarum non semper fuit, seu mundus ab æterno non fuit, sed cœpit esse. Hoc testantur Scripturæ. Dicit enim Sapientia Proverb. 8. v. 22. *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret à principio.* v. 23. *Ab æterno ordinata sum, & ex antiquis antequam terra fieret.* v. 24. *Nondum erant abyssi, & ego jam concepta eram; nec dum fontes aquarum eruperant &c.* Quibus verbis ostenditur, fuisse durationem, in qua sapientia æterna erat, & nondum quidquam creatum erat; & proinde res creatas non semper fuisse, sed esse cœpisse.

VIII.

VIII. Hoc idem confirmavit Christus *Joan* 17. *v.* 5. ubi ad Patrem ait: *Et nunc clarifica me tu Pater apud temetipsum claritate, quam habui priusquam mundus esset apud te.* Et v. 24. *Dilexisti me ante mundi constitutionem.* Apostolus etiam ad Ephes. 1. v. 4. *Elegit nos* (inquit) *in ipso ante mundi constitutionem.* Huc etiam pertinent, quæ scribit 2. *ad Timoth.* 1. *v.* 9. & *ad Titum* 1. *v.* 2. ubi dicit, gratiam, & spem vitæ æternæ datam fuisse nobis *ante tempora secularia.* Quibus, aliisque accedit definitio Concilii Lateran. IV. sub Innoc. III. *cap. Firmiter, tit. de summa Trinit. &c.* ubi statuitur: quòd Deus *Suâ omnipotenti virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem, & corporalem, angelicam videlicet, & mundanam.*

IX. Quod si velimus causam investigare, cur mundus ab æterno non fuerit; aliam rationem invenire non possumus, nisi voluntatem Dei, ait D. Thom. hoc *art.* 1. *qu.* 46. 1. *par.* Cùm enim absolutè loquendo non sit necesse, Deum velle aliquid nisi seipsum; sed circa omnia alia a se summâ libertate & independentiâ se se exerceat: *Non est necessarium Deum velle, quod mundus fuerit semper, sed eatenus mundus est, quatenus Deus vult illum esse; cùm esse mundi ex Dei voluntate dependeat, sicut ex sua causa: non est igitur necessarium mundum semper esse.*

X. Ita quoque ratiocinatur 2. *Contragentes, cap.* 31. ostendens, non esse necessarium, universitatem creaturarum vel aliquam ex eis ab æterno fuisse. Hanc enim necessitatem vel haberet ex se, vel ab alio. Ex se quidem eam habere non potest; quia nulla creatura habet esse à se, & consequenter non habet à se necessitatem essendi, cum sit à se contingens esse, vel non esse. Si vero hæc necessitas est ab alio, oportet, quod sit ab aliqua causa, quæ sit extrinseca; quia quidquid accipitur intrinsecum in creatura, ab alio est, & proinde contingens esse, vel non esse. Porrò causa extrinseca vel est efficiens, vel finalis. Non potest autem effectus habere necessitatem essendi ex causa efficiente, nisi necesse sit, causam efficientem agere ad ejus productionem: atqui Deus, qui est causa creaturarum, non agit ex aliquâ necessitate ad productionem creaturarum, sed liberâ omnino, ac independenti voluntate; ergo non est absolutè necesse, creaturam esse necessitate dependente à causa efficiente. Nec etiam necessitate dependente à causa finali. Ea enim, quæ sunt à fine, necessitatem à fine non recipiunt, nisi secundum quòd finis sine eis, vel non potest esse, sicut conservatio vitæ sine cibo, vel non ita benè esse, sicut iter sine equo: at finis divinæ voluntatis, ex qua res in esse processerunt, non potest esse aliud, quàm sua bonitas; quæ quidem à creaturis non dependet, nec quantum ad esse, cùm sit per se necesse esse: nec quantum ad benè esse, cum sit per se perfecta simpliciter; ergo non est absolutè necessarium creaturam esse, nec necessarium eam ponere ab æterno; sed tunc, cum divinæ voluntati placuit ex sua bonitate illam ponere. Cum ergo in suis Scripturis revelaverit nobis, sibi placuisse eam ponere, non ab æterno, sed in tempore seu initio temporis; dicendum, creaturarum universitatem non semper & ab æterno fuisse, sed in tempore esse cœpisse.

XI. Observat tamen idem S. Doct. *Qu.* 3. *de potent. art.* 17. quòd *Aliter dicendum est de productione unius particularis creaturæ, & aliter de exitu totius universi à Deo. Cùm enim loquimur de productione alicujus singularis creaturæ, potest assignari ratio, quare talis sit, ex aliqua alia creatura, vel saltem ex ordine universi, ad quem quælibet creatura ordinatur, sicut pars ad formam totius. Cùm autem de toto universo loquimur educendo in esse, non possumus ulteriùs aliquod creatum invenire, ex quo possit sumi ratio, quare sit tale, vel tale. Unde cùm nec etiam ex parte divinæ potentiæ, quæ est infinita; nec divinæ bonitatis, quæ rebus non indiget, ratio determinata dispositionis universi sumi possit: oportet, quòd ejus ra-*

tio

tio sumatur ex simplici voluntate producentis. Ut si quæramus: quare quantitas cœli sit tanta, & non major, non potest hujus ratio reddi, nisi ex voluntate producentis. Ita D. Thom., quod confirmat auctoritate Rabbi Moysis, addens: *Non enim potest assignari ratio, quare talis stella tantum à tali distet, vel aliqua hujusmodi, quæ in dispositione cœli consideranda occurrunt, nisi ex ordine sapientiæ Dei.*

Dato tamen, quòd possit reddi ratio, cur tali naturæ, puta cœli, debeatur talis determinata quantitas, ejus naturâ sic exigente; subdit: *Non sic autem potest dici de tempore, vel temporis duratione. Nam tempus est extrinsecum à re, sicut & locus... Unde non potest dici, quòd neque tempus, neque ubi consequatur naturam* cœli (cum semper moveatur, & tempus succedat tempori) *Unde patet, quod ex simplici Dei voluntate dependet, quòd præfigatur universo determinata quantitas durationis, sicut & determinata quantitas dimensionis. Unde non potest necessariò concludi aliquid de universi duratione, ut per hoc ostendi possit demonstrativè, mundum semper fuisse.*

§. III.

Veterum argumenta pro mundi æternitate.

XII. Plura congerit D. Thomas, quibus Veteres fortè movebantur ad mundi æternitatem asserendam. Nam hâc *Qu. 46. art. 1.* decem affert, *Qu. 3. de potentia art. 17.* triginta, in *2. dist. 1. qu. 1. art. 5.* quatuordecim, & *lib. 2. Contragent. cap. 32. & 33.* octodecim. Nos aliqua proponemus, cætera citatis locis perquirenda studioso relinquemus.

XIII. Primò ergo obiici potest. Vel Deus potuit, & voluit universitatem creaturarum semper fuisse, vel potuit, & non voluit, vel voluit, & non potuit, vel neque potuit, neque voluit. Si potuit, & voluit; ergo fecit, nam voluntas ejus est causa rerum. Si potuit, & non voluit; ergo est invidus. Si voluit, & non potuit; ergo est infirmus: idemque est, si nec voluit, nec potuit.

Respondeo, quæstionem esse dubiam, potuerit nè mundus ab æterno creari (de quo Physici, & nos aliqua inferiùs dicemus) an non. Si non potuit creari, Deus non potuit, nec voluit facere, ut mundus semper esset. Neque tamen sequitur, quòd Deus sit infirmus; quia hoc non ex defectu potentiæ in Deo, sed ex impossibilitate rei factibilis procedit: cum impossibile sit, aliquid esse ab æterno, & esse ab alio factum. Si autem mundus potuit ab æterno creari; Deus potuit illum ab æterno creare, sed noluit. Neque tamen propterea est invidus; quidpiam enim non facere, quia non decet, sapientiæ est, non invidiæ.

Adverto tamen cum S. Thoma *Qu. 3. de pot. art. 17. ad 22.* quòd isto simili argumento utatur D. Augustinus *lib. 2. aliàs 3. contra Maximinum cap. 6.* ad probandum, Filium Dei esse Patri coæternum, & coæqualem; nimirum, si potuit talem Filium producere, & non voluit; ergo fuit invidus: si non potuit, infirmus. Si noluit, invidus invenitur. Hæc *tamen ratio non est efficax de mundo* (inquit D. Thom.) *quia cum natura Filii sit eadem cum Patre, requirit æternitatem, & æqualitatem Patris, quæ si sibi subtraheretur, invidia esset. Non autem hoc requirit natura creaturæ. Et ideò non est simile.*

XIV. Sed contrà dices primò. Quidquid sit, an natura creaturæ requirat semper fuisse, hoc tamen requirit natura Dei. Quod probo. Deus ab omni æternitate est causa in actu; ergo petit semper effectum in actu, cum causa & effectus sint correlativa. Ant. probatur. Alioquin dicendum esset, quòd Deus creando mundum exiisset de potentia ad actum, & mutatus fuisset.

Confirmatur primò. Idem manens idem facit semper idem, nisi impediatur; Sed Deus semper manet idem,

Psalm.

Psalm. 101. v. 28. *Tu autem idem ipse es*; ergo cum Deus impediri non possit propter suæ infinitatem virtutis, & aliquando mundum produxerit, semper illum produxit.

Confirmatur secundò. Deus ab æterno voluit, suam bonitatem esse cum omnibus pertinentibus ad ipsam: sed productio creaturarum pertinet ad suam bonitatem; ergo volens eam, voluit & producere creaturas.

Si dicas, quòd ad bonitatem Dei pertinet, quòd creaturæ producantur in esse: non autem, quod producantur in esse ab æterno.

Contra est. Majoris liberalitatis est aliquid citiùs dare, quàm tardiùs: sed liberalitas divinæ bonitatis est infinita; ergo videtur, quòd debuit dare esse creaturis ab æterno.

Confirmatur tertiò. Agens per voluntatem, si incipit facere quod priùs volebat, cum antea non fecisset, oportet ponere aliquid esse nunc inducens ipsum ad agendum, quod priùs non inducebat: sed dici nequit, quòd ante mundum fuerit aliquid præter Deum, quod de novo eum induxerit ad agendum; ergo ne dicamus, divinæ voluntati aliquid accrevisse, si ab æterno voluit producere mundum, ab æterno illum produxit.

Confirmatur quartò. Deus ab æterno fuit supremus Princeps, & Dominus sicut modò; ergo habere debuit quibus imperaret, ac dominaretur ab æterno.

XV. Respondeo ad instantiam, nego ant. ad probat. dist. ant. causa in actu, idest actu habens omnia intrinseca, quæ ad actu operandum requiruntur, conc. ant. causa in actu, idest actu operans, nego antecedens, & conseq. Ex quo enim Deus ab æterno sit causa in actu habens omnia, quæ requiruntur ad actu operandum, sequitur quidem, quòd dùm operatur non exeat de potentia ad actum; non tamen quòd effectus sit ab æterno, sed solum pro ea duratione, in qua ab æterno disposuit, illum fore. Effectus enim est correlativus causæ, ut in actu operantis, & dantis illi esse. Unde cum Deus esto ab æterno sit causa in actu modo dicto, quia tamen non est ab æterno actu operans, & dans esse mundo; non sequitur, quòd mundus sit ab æterno: aliàs nihil etiam singulare in mundo produci de novo posset in tempore, sed omnia ab æterno producta essent, cujus oppositum manu tangimus. *Posita* ergo *actione* (inquit D. Thom. 1. part. qu. 46. art. 1. ad 10.) *sequitur effectus secundùm exigentiam formæ, quæ est principium actionis. In agentibus autem per voluntatem, quod conceptum est, & prædefinitum accipitur ut forma, quæ est principium actionis. Ex actione igitur Dei æterna non sequitur effectus æternus, sed qualem Deus voluit, ut scilicet haberet esse post non esse.* Hoc idem docet *qu. 3. de potentia art. 17. ad 12.* & *ad 26.* & *in 2. Sent. dist. 1. qu. 1. art. 5. ad 11.* postquam distinxit duplex agens: unum, quod *agit actione media, quæ non est essentia ipsius operantis; & in talibus non potest sequi effectus novus sine nova actione, & novitas actionis facit aliquam mutationem in agente, pro ut est exiens de otio in actum, ut in secundo de anima dicitur. Quoddam verò sine actione media vel instrumento, & tale agens est Deus. Unde suum velle est sua actio, & sicut suum velle est æternum, ita & actio: non tamen effectus sequitur, nisi secundùm formam voluntatis, quæ proponit sic, vel sic facere: & ideo non exit de potentia in actum, sed effectus, qui erat in potentia agente, efficitur actu ens.*

XVI. Ad primam confirm. dico, majorem esse veram de causis naturalibus, non verò de causa libera, & agente per intellectum, & voluntatem, qualis est Deus: hæc enim agit, non secundum quòd in se ipsa est, sed secundùm quod in ejus voluntate est, ut agat. Ita D. Thomas qu. 3. de pot. art. 17. ad 6. *Voluntas autem* (inquit S. Doct.) *non disponit solùm de forma effectus, sed de loco, duratione, & omnibus conditionibus ejus. Unde oportet, quod effectus voluntatis tunc sequatur, quando voluntas disponit, non quando voluntas est. Non enim secundùm esse, sed secundum id, quod voluntas dispo-*

sponit, effectus voluntati similatur. Licèt igitur voluntas semper sit eadem, non tamen oportet, quòd semper ex ea sequatur effectus.

XVII. Ad secundam confirmat. benè ibi responsum est. Addo cum D.Tho. loco laudato ad septimum, *quod Deus de necessitate vult suam bonitatem, & omne id, sine quo sua bonitas esse non potest. Tale autem non est creaturarum productio. Unde ratio non sequitur.*

Ad id, quod replicatur, respondeo, veram esse majorem, si cætera sint paria. Verùm *cùm Deus creaturas ad manifestationem sui produxerit; convenientius fuit & melius, ut sic producerentur, sicut convenientiùs & expressius eum poterant manifestare. Expressiùs autem manifestatur ex creaturis, si non semper sint, quia in hoc manifestè apparet, quia ab alio eductæ sunt in esse: & quòd Deus creaturis non indiget, & quòd creaturæ omnino divinæ subjacent voluntati.* Ita D. Thomas relatus ad 8.

XVIII. Ad tertiam confirmat. dico maj. esse veram de eo, qui incipit facere actione novâ, novo consilio, novâ voluntate; non verò de Deo, cujus actio est æterna, & à quo effectus in tempore illo ponitur, quod ab ipso fuerat ab æterno prævisum, & præfinitum. Hic enim *dicitur incipere agere ratione novi effectus, qui ab æterna actione consequitur secundùm dispositionem voluntatis, quæ est quasi actionis principium in ordine ad effectum.* Ita D. Tho. loco citato ad 12.

Dici etiam potest cum eodem ibi ad 13. *quòd ratio illa procedit de agente, quod ita facit effectum suum in tempore, quod tamen non est temporis causa, quod in Deo locum non habet.*

XIX. Ad quartam confirmat. jam superiùs *qu.* 1. *dub.* 2. §. 2. ex Tertulliano Hermogeni hoc idem opponenti responsum est. Modò dico ex D.Tho. citato ad 21. *quòd si relatio dominii intelligatur consequi actionem, quâ Deus actualiter creaturas gubernat: sic non est ab æterno Dominus. Si autem intelligatur consequi ipsam potestatem gubernandi, sic competit ei ab æterno.*

XX. Secundò objici potest. Si mundus non semper fuit; ergo nec tempus; ergo tempus quoque incæpit esse; ergo aliquando non fuit tempus. Sed *aliquando* significat *aliquod tempus*; ergo in aliquo tempore non fuit tempus, quod importat contradictionem; ergo mundus, & tempus semper fuerunt.

Confirmatur. Deus aut est prior mundo naturà, aut duratione: si naturà tantùm; ergo cùm Deus sit ab æterno, ab æterno quoque erit mundus. Si autem est prior duratione, prius autem, & posterius constituunt tempus; ergo ante mundum fuit tempus, quod est impossibile.

XXI. Respondeo distinguendo min. subsumtam: *aliquando* significat aliquod tempus verum, vel imaginarium, conc. min. præcisè verum, ac reale nego min. Vel aliter. *Aliquando* significat durationem, vel temporis, vel æternitatis, conc. min. præcisè temporis, nego min. Dum ergo dicitur: *aliquando non fuit tempus*, vel ly *aliquando* sumitur pro tempore, quod imaginamur per totam æternitatem ante productionem temporis fluxisse, vel pro ipsa duratione æternitatis; ita ut sensus sit, per totam æternitatem non fuit tempus.

Ad confirm. eodem modo respondeo, Deum esse priorem mundo duratione, non temporis, sed æternitatis, vel æternitate temporis imaginati, non realis. Ita D. Tho. 1. *p. q.*46. *art.* 1. *ad* 8. his verbis: *Deus est prior mundo duratione, sed ly* priùs *non designat prioritatem temporis, sed æternitatis. Vel dicendum, quòd designat æternitatem temporis imaginati, & non realiter existentis. Sicut cum dicitur, supra cœlum nihil est:* ly supra *designat locum imaginatum tantùm, secundùm quòd possibile est imaginari, dimensionibus cœlestis corporis dimensiones alias superaddi.* Quam responsionem repetit qu. 3. de pot. art. 14. ad 6. dicens: *Si intelligatur, ante instans creationis mundi tempus reale fuisse, in quo potuerit fieri mundus, patet omnino esse falsum, quia ante mundum motus non fuit, unde nec tempus. Possumus tamen imaginari aliquod*

quod

quod tempus ante mundum. Sicut altitudinem, vel dimensiones aliquas extra cælum, per quem modum possumus dicere: & quod altiùs cælum potuit elevare, & quod priùs potuit facere; quia potuit facere & tempus diuturnius, & altitudinem altiorem.

XXII. Replicabis. Ex dictis, omne, quod est ante tempus, est æternum: sed mundus fuit ante tempus; ergo &c. min. prob. mundus fuit creatus in primo instanti temporis, idest in principio temporis: sed primum instans temporis fuit ante tempus; ergo &c.

Resp. cum D. Tho. *qu.* 3. *de pot. art.* 17. *ad* 5. dist. maj. quod est ante tempus, & ante omne id, quod est temporis, con. maj. ante tempus, non tamen ante omne id, quod est temporis, neg. maj. *Ante tempus* (ait D. Tho.) *aliquid esse, potest intelligi dupliciter. Uno modo ante totum tempus, & ante omne id, quod est temporis: & sic mundus non fuit ante tempus; quia instans, in quo cœpit mundus, licèt non sit tempus, est aliquid temporis, non quidem ut pars, sed ut terminus. Alio modo intelligitur aliquid esse ante tempus, quia est ante temporis completionem, quod non completur nisi in instanti, ante quod est aliud instans. Et sic mundus est ante tempus. Non autem oportet propter hoc, quòd sit æternus, quia nec ipsum instans temporis, quod sic est ante tempus, est æternum.* Ita D. Tho. est ergo mundns factus ante temporis completionem, non ante temporis initium.

XXIII. Tertiò objici potest. Nihil quod habet virtutem, ut sit semper, quandoque est, quandoque non est: sed cœli, & Angeli, utpote suâ naturâ incorruptibiles, habent virtutem, ut sint semper; ergo non possunt quandoque esse, quandoque non; ergo fuerunt semper.

XXIV. Respondeo, illud axioma posse dupliciter intelligi. Uno modo de eo, quod habet virtutem, ut sit semper absolute, sine ulla temporis determinatione, sive præsenti, & futura, sive etiam præterita, & nedum in æternum, sed & ab æterno; & rursus nulla facta suppositione. Et hoc modo solus Deus habet virtutem, ut sit semper, nimirum, ut semper sit, semper futurus sit, & semper fuerit a se independenter ab omni suppositione. Alio modo de eo, quod habet virtutem, ut sit semper, non pro quacumquè duratione, etiam præterita; sed ex eo tempore, quo supponitur illam virtutem habere: tunc ab eo tempore non potest certe quandoque esse, quandoque non esse, sed debet semper esse. Juxta ergo hunc modum res incorruptibiles, cœli, Angeli, animæ rationales habent virtutem, ut sint semper; quia ex eo tempore, quo cæperunt esse, cum careant corruptionis principio, semper sunt, semperque erunt: non tamen pro eo tempore, aut duratione, qua nondum erant, seu nondum cæperant esse. Quare illa minor *cæli, Angeli, utpote suâ naturâ incorruptibiles, habent virtutem, ut sint semper*, vera est solum ab eo tempore, quo cæperunt esse. Quia, ut docet D. Thom. qu. 3. de pot. art. 17. ad 2. *Nulla virtus neque essendi, neque operandi respicit præteritum, sed solum præsens, vel futurum. Nullus enim habet virtutem ad hoc, quod aliquid fecerit . . . sed habet aliquis virtutem ad hoc, ut nunc, vel imposterum faciat.* Videatur quoque 1. par. qu. 46. art. 1. ad 2. unde præsens responsio sumta est.

Alia plura superessent argumenta: sed ne moram trahamus, ea videnda relinquo apud D. Thomam locis superiùs laudatis, nimirum 1. *par. qu.* 46. *art.* 1. *Qu.* 3. *de pot. art.* 17. 2. *contrag. cap.* 35. 36. 37. Et *in* 2. *sent. dist.* 1. *qu.* 1. *art.* 5.

XXV. Quæres: an mundum incecepisse sit articulus fidei?

Respondet D. Tho. hac 1. p. q. 46. art. 2. *mundum non semper fuisse, solâ fide tenetur, & demonstrativè probari non potest.* Quod, mundum non semper fuisse, fide teneatur, patet ex Sacræ Scripturæ textibus superius allatis, quibus revelatum est, mundum non semper fuisse. Quod vero sola fide teneatur, nec demonstrative pro-

bari possit, probat S. Doct. hic hac ratione. Quod mundus non semper fuerit, probari demonstrativè non potest, neque ex parte causæ, nempe Dei, quia Deus agit ad extra per voluntatem, & libere; causam autem cur noluerit mundum non semper fuisse, ratione investigare non possumus. Neque ex parte effectus, idest mundi: nam si posset ex parte mundi medium demonstrativum desumi, tale medium esset quodquid est, seu definitio ipsius: sed definitio, seu quod quid est mundi non potest demonstrare, eum non semper fuisse, cum definitio, & essentia mundi, sicut & cujuslibet alterius rei creatæ, abstrahat ab hic & nunc, seu ab esse, & non esse; ergo &c. Cum per medium sic abstrahens non possit determinate demonstrari unum potius, quam aliud.

XXVI. Utile quoque est, hoc demonstrari non posse, subdit S. Doctor: *Ne forte aliquis, quod fidei est, demonstrare præsumens, rationes non necessarias inducat, quæ præbeant materiam irridendi infidelibus, existimantibus, nos propter hujusmodi rationes credere, quæ fidei sunt*. Ex quibus concluditur, demonstrative neutrum probari posse, neque quod mundus cœperit in tempore, neque quod fuerit ab æterno; & propterea fundamentum assertionis catholicæ contra veteres Philosophos in divina revelatione unicè esse ponendum.

§. IV.

De possibilitate Mundi ab æterno.

XXVII. AN mundus potuerit, vel non potuerit esse ab æterno, dubia quæstio est, hinc inde variantibus Doctoribus. S. Tho. videtur adhærere opinioni affirmativæ, & admittere, non apparere impossibile, quod mundus fuerit ab æterno; dum omnia argumenta oppositum probantia, tum hoc *art.* 2. tum *qu.* 3. *de pot. art.* 14. solvit. Nos hic hanc quæstionem omittere existimamus, tanquam Philosopho potiùs accomodatam, quam Theologo; & de ea fusè agitur in 8. libro Physicorum. Quare Candidatum nostrum ea sufficienter imbutum existimamus.

XXVIII. Hæc tamen duo hic recolenda proponimus. Primum. Quòd etsi mundus, vel aliqua alia creatura esset ab æterno, adhuc non esset Deo coæterna, nec illi parificaretur in æternitate, esto secundum quid eum imitaretur. Quia, ut docet D. Thomas, tum hic *ad* 5. tum *qu.* 3. *de potentia art.* 14. *ad* 1. esse divinum est esse totum sine successione: & sic ejus duratio est tota simul, quod ad rationem æternitatis per essentiam talis requiritur: est enim interminabilis vitæ tota simul, & perfecta possessio. Æternitas vero participata a creatura esset quidem duratio carens principio, & fine, esset tamen mutationi, & successioni obnoxia. Videantur dicta de æternitate Dei.

XXIX. Neque admisso, quòd non sit impossibile, aliquam creaturam fuisse ab æterno, infirmatur argumentum, quo utebantur quidam ex Patribus contra Arianos, nempè Filium Dei non esse creaturam, quia ab æterno, & semper fuit cum Patre. Nam in primis argumentum Patrum procedebat ab eo, quod non de possibili, sed de facto est, quod & Ariani admittebant; nempè nullam creaturam de facto esse æternam, & semper fuisse: ex quo benè inferebant contra ipsos; ergo si Filius Dei æternus est, non est creatura. Deinde Patres non præcisè probabant, Filium Dei non esse creaturam, quia precisè æternus sit: sed quia æternus cum Patre de substantia, & ejusdem esse cum illo, quia Filius; non autem ex non extantibus, seu ex nihilo, ut contendebant Ariani; & dicimus nos de creaturis, etiamsi fuissent ab æterno.

Et hoc est alterum, quod notandum est, nimirum, quod etsi mundus (vel alia creatura) semper, & ab æterno fuisset, adhuc esset ex nihilo; non quia *esset factus post nihilum*, sed *quia non esset factus de aliquo*. Ita D. Thom. hoc *art*, 2. *ad* 2. Vel ut do-

docet idem S. Doct. *qu.* 3. *de pot. art.* 14. *ad* 7. ut aliquid fiat ex nihilo, seu ex non esse, *requiritur, ut non esse præcedat esse rei, non duratione, sed naturâ. Quia videlicet, si ipsa sibi relinqueretur, nihil esset, esse verò solùm ab alio habet. Quod enim est natum alicui inesse ex seipso, naturaliter priùs competit ei eo, quod non est ei natum inesse, nisi ab alio.* Sed hæc delibasse satis.

DUBIUM II.

De Mundi unitate, & initio.

§. I.

An Mundus sit tantùm unus?

I. SAnctus Augustinus lib. *de hæresibus cap.* 77. scribit, ex Philastrio hæres. 113. fuisse aliam hæresim, quæ dicit, mundos esse infinitos, & innumerabiles secundum Philosophorum quorumdam inanem sententiam. Hujus hæresis sectatores *Ametritas* vocat Auctor *Prædestinati* (*lib.* 1. *de hæresibus cap.* 77. *apud Sirmondum, tom.* 1.) his verbis: *Septuagesimam & septimam hæresim Ametritæ instituerunt dicentes, innumerabiles esse mundos. Hoc eos dicere novum putat, qui non legit Philosophos: hoc enim olim aliquanti Philosophorum dixere Gentiles.* Hoc errore idem S. August. *lib.* 8. *de Civit. De cap.* 2. refert, laborasse Anaximandrum Thaletis auditorem, qui cum quaslibet rerum species ex propriis cuique principiis fieri assereret, & hæc infinita esse putaret; ex his infinitos mundos modo gigni, modo dissolui existimavit, nihil divinæ menti in hisce operibus tribuens. Innumerabiles quoque mundos, qui infinitis atomorum motibus & occursibus modo formarentur, modo resolverentur, Epicurum somniasse notat *lib.* 11. *de Civit. Dei cap.* 5. Quorum errorem ex eo processisse, quia *causam mundi non posuerunt aliquam sapientiam ordinantem, sed casum* (observat D. Thomas 1. part. qu. 47. art. 3.) *ut Democritus, qui dixit, ex concursu atomorum factum esse hunc mundum, & alios infinitos.* Ponebant enim isti continuis revolutionibus novos fieri mundos, veteres interire, ac novos generari, quos Sanctus Augustinus deridet, & increpat *lib.* 12. *de Civitate Dei cap.* 13. Cumque hoc se deducere arbitrarentur ex Salomone Ecclesiastæ 1. v. 9. *Quid est quod fuit? ipsum quod erit. Et quid est quod factum est? Ipsum quod fiet: & non est omne recens sub Sole. Quis loquatur, & dicat, ecce hoc novum est? Jam fuit in seculis, quæ fuerunt ante nos*, Postquam S. Doctor ostendit, Salomonem præfatis verbis, rerum circuitus, quibus ea, quæ fuerant essent reditura eadem numero, judicare noluisse; sed solum, quod, sicut fuerunt homines ante nos, sunt & nobiscum, & erunt post nos: & quæque animantia, & arbusta, quavis diversa ab iis, quæ fuerunt. Et sicut olim monstra nata sunt, ita modo, & nascuntur, quamvis non eadem. Subjungit: *Absit autem à recta fide, ut his Salomonis verbis illos circuitus significatos esse credamus, quibus illi putant, sic eadem temporum, temporaliumque rerum volumina repeti; ut, verbi gratia, sicut isto seculo Plato Philosophus in urbe Atheniensi, & in ea schola, quæ Academia dicta est, discipulos docuit, ita per innumerabilia retro secula .... & idem Plato, & eadem Civitas, & eadem schola, iidemque discipuli repetiti, & per innumerabilia deinde secula repetendi sint. Absit, inquam, ut ista credamus.* Deinde addens, quod nos semel in Christo mortui, & in Christo resurgentes semel cum Domino erimus, non amplius ad hæc terrena redituri, juxta illud Psal. 11. v. 8. *Tu Domine servabis nos, & custodies nos à generatione hac in æternum.* Concludit: *Satis autem istis existimo convenire, quod sequitur* (Psalm. 11. v. 9.) In circuitu impii ambulant: *Non quia per circulos, quos opinantur, eorum vita est recursura; sed quia modo talis est erroris eorum via, idest falsa doctrina.*

Hactenus S. August. In hunc errorem prolapsum fuisse Origenem, & sicut

cut æternos posuit (ut supra) ita innumerabiles continuis revolutionibus sibi succedentes mundos voluisse testantur S. Hieronymus *lib. 2. adversus Ruffinum*, ubi, eum admisisse ait, *mundos innumerabiles æternis sibi seculis succedentes*. Et Justinian. Imperat. *tractatu contra Orig. err*, dicens: *Ponit porrò* (Origenes) *diversos constitisse, & constare mundos, tùm præteritos, tùm futuros. Et quisnam adeo fatuus est, ut hæc audiens, animo non exhorrescat propter summam impietatem?* &c.

II. Tolerabilior fuit Plato, qui duos solos mundos posuit (melius dixisset duas unius mundi classes) unum intelligibilem, alterum sensibilem. De quo S. August. *lib. 3. contra Academicos, cap. 17.* ita scribit: *Platonem sensisse duos esse mundos, unum intelligibilem, in quo ipsa veritas habitaret, istum autem sensibilem, quem manifestum est, nos visu tactuque sentire. Itaque illum verum, hunc verisimilem, & ad illius imaginem factum. Et ideo de illo, in ea, quæ se cognosceret anima, velut expoliri, & quasi serenari veritatem; de hoc autem in stultorum animis non scientiam, sed opinionem posse generari. Quidquid tamen ageretur in hoc mundo per eas virtutes, quas civiles vocabat, aliarum verarum virtutum similes, quæ nisi paucis sapientibus ignota essent, non posse nisi verisimile nominari.* Quod si Plato per intelligibilem mundum intellexit *ipsam rationem sempiternam atque incommutabilem, quâ fecit Deus mundum*, ait D. August. *lib. 1. retract. cap. 3.* quod in hoc non erravit, & fortè de hoc intellexit Christus, cum Joan. 18. v. 36. *Regnum meum* (inquit) *non est de hoc mundo*.

III. Præterire non debeo Orphei Philosophi Thracis (qui ante Trojæ excidium vixisse fertur) placitum, seu verius fabulam, qui primus asserere cæpit, Lunam, ac cætera sydera perinde ac terram nostram ab hominibus incoli, & habitari. Orpheum tamen in hac insania de astris habitabilibus ex veteribus secuti sunt Pythagoræi, Anaximander, Anaximenes, Anaxagoras, Aristarchus, Archelaus, Xenophanes aliique relati a Fabritio in sua Bibliotheca Græca *lib. 1. cap. 20. à num. 9.* Hanc Anaxarchus in animum Magni Alexandri instillavit, qui proinde anxiabatur, quod cum tot essent mundi, nec unum adhuc ipse occupasset.

Sed, quod mirum est, eam ex Recentioribus aliqui adoptarunt. Astra enim habitari (referente eodem Fabritio) senserunt Nicolaus Cusanus, Jordanus Brunus, Tycho, Brahe, Thomas Campanella, Renatus des Cartes, Joannes Repserus, Galilæus Galilæi, & David Fabritius, qui suis se oculis incolas Lunæ vidisse temere jactavit. Angli quoque plurimi, ut Franciscus Goduvinus, Wilkinsius Episcopus Cestriensis, qui librum Anglicè vulgavit de novo in Luna orbe, Robertus Flud de fluctibus, Auctor libri gallicè ex anglico translati de statu Beatorum post hanc vitam; quorum felicitatem majora asserit subituram esse incrementa ex propiore tot mundorum visione; aliique a prænarrato Fabritio relati, qui subdit, hanc de pluribus orbibus habitabilibus sententiam hodie placere Philosophis, & Mathematicis clarissimis. Ab ea Judæos Cabbalistas non esse alienos, testis est Buxtorphius Lexico Thalmud p. 1610. Mahometum quoque in Alcorano qui *Surâ primû* statim invocat *Deum mundorum*, ad quem locum videri possunt Ludovici Maracci notæ, & ejusdem Prodromus 4. *Confut. Alcorani cap. 17. pag. 76.* His ad eruditionem præmissis.

IV. Dico primo. Præter hunc mundum nobis adspectabilem, alius mundus non datur, neque alii homines sunt, quam ii, qui terras incolunt. Probatur primò ex Joann. cap. 1. v. 10. *Mundus per ipsum factus est*. Non enim ait, mundi per ipsum facti sunt. Vel ergo alii mundi, si sunt, per Verbum facti non sunt, vel alii mundi non sunt. Revera autem non fuisse alium mundum à Deo factum, quam istum, Deus ipse testatus est, cum istius solius conditionem nobis describi jussit per Moysen, *Gen. 1.* dicentem. *In principio creavit Deus cœlum, & terram &c.* neque

que

que in Scripturis suis de alio, quam de hoc mundo mentionem fecit.

V. Probat D. Thomas hac *qu.* 47. *art.* 3. hoc ratiocinio. Ea, quæ invicem ordinata sunt, & simul dicunt ordinem ad unum auctorem, seu Gubernatorem, constituunt unam universitatem; sed omnes res creatæ, & quæ a Deo sunt, habent ordinem inter se, & omnes ad Deum, ut omnium Conditorem, & Gubernatorem; ergo universitas rerum creatarum una est, & consequenter unum mundum constituit. Maj. prob. Multitudo, quæ non potest dici una, nisi unitate ordinis, non aliundè dicitur una, nisi ex ordine partium inter se, & ad unum. Ideò enim exercitus dicitur unus, quia omnes milites inter se ordinantur sub uno duce; populus dicitur unus, quando homines in una civitate inter se ordinantur.

VI. Probatur secundò. Christus tantum pro hominibus hujus mundi mortuus est; ergo si esset alius mundus, Christus non esset Salvator hominum in illo mundo existentium; ergo non esset Salvator omnium hominum, contra dictum Apostoli 1. ad Tim. 4. v. 10. dicentis de Christo: *Qui est Salvator omnium hominum*.

VII. Confirm. primò. Christus misit Apostolos in universum mundum, ut prædicarent Evangelium omni creaturæ, Marci 16. 15. *Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ*. Mandavit illis, ut docerent, & baptizarent omnes gentes, Matth. 28. v. 19. *Euntes ergo docete omnes gentes baptizantes eos &c*, Atqui eos non misit ad prædicandum nisi creaturis, & gentibus positis in hoc mundo, non extra hunc mundum, non ad habitatores mundi cœlestis Lunæ, & astrorum; ergo creaturæ, & gentes hujus mundi terrestris constituunt omnem creaturam, omnes gentes, universum mundum; ergo extra hunc non sunt aliæ creaturæ, aliæ gentes, alius mundus.

VIII. Confir. secundò. Omnes homines quotquot, vel sunt, vel fuerunt, vel erunt, sunt filii Adam; sed omnes illi pertinent ad hunc mundum; ergo non est aliquis alius mundus. Major constat ex *Genes. cap.* 1. ubi post creatos cœlum, terram, post factum Solem, Lunam, Stellas, post producta virgulta agri, pisces maris, aves cœli, & bestias terræ, *v.* 27. describitur formatio primi hominis Adam ex limo, ex quo successivè omnes hominum generationes ab eo descendentium narrantur. Ubi ergo homines alterius mundi? Ubi incolæ Lunæ, ac syderum? Quandonam creati fuerant? Ante? Non: quia ante nondum factum fuerat cœlum, nec Luna, nec sydera. An alia hominum series in Lunæ, & syderum cœlo condita fuit? At unde hoc? An ex hominibus ab Adamo prognatis aliqui ad habitanda sydera traslati sunt? Sed hoc ubi legitur?

IX. Dico secundo. Deo non fuit, nec est impossibile alios, ac plures mundos, vel aliam terram creare. Probat. Potentia enim Dei est infinita; ergo ab uno mundo jam condito, utpote limitato, & finito, exhausta non est; potentia enim infinita per effectum finitum sic adæquari non potest, ut extra illum non possit extendi.

X. Secundò probat. Mundus a Deo creatus est, & dicitur unus, quia constat ex talibus speciebus cum tali cursu, & ordine dispositus; ergo si Deus alias rerum species cum diverso rerum cursu, & ordine crearet, alium mundum ab isto diversum produceret: sed hoc Deus potest; ergo &c. Min. prob. Quòd enim Deus possit alias, & alias species perfectiores producere docet D. Thomas in 1. *dist.* 44. *q.* 1. *art.* 1. ubi postquam distinxit duplicem bonitatem in rebus, essentialem unam, accidentalem alteram, dicit: *Loquendo de bonitate accidentali rei, unicuique rei majorem bonitatem Deus conferre potuisset. Loquendo autem de bonitate essentiali, quâlibet re creatâ meliorem aliam rem facere potuisset: non tamen potuit hanc rem facere esse majoris bonitatis; quia si adderetur ad bonitatem essentialem aliquid, non esset eadem res, sed alia.* Sicut si numero ternario adderetur unitas, non esset amplius ternarius,

rius, sed quaternarius. *Et art.* 2. ubi quærit: an Deus potuerit facere Universum melius? Postquam dixit, bonum universi consistere in duplici ordine; & in ordine partium ad invicem, & in ordine totius universi ad Deum: sicut in exercitu est ordo partium exercitus ad invicem, secundum diversa officia, & est ordo ad bonum Ducis, quod est victoria. Melioratio autem universi posset fieri, vel quantum ad aliquas partes, nimirum, si adderentur multæ species rerum, & multi gradus bonitatis: sed illud universum se haberet ad hoc, sicut totum ad partem, & sic nec penitus esset idem, nec penitus diversum. Vel potest fieri melioratio, quasi mutatis omnibus partibus universi. *Hac autem melioratio omnium partium, vel potest intelligi secundùm bonitatem accidentalem: & sic posset esse talis melioratio à Deo, manentibus eisdem partibus, & eodem universo. Vel secundum bonitatem essentialem; & sic etiam esset Deo possibile, qui infinitas alias species condere posset: sed sic non essent eædem partes, & per consequens nec idem universum.*

Quòd verò variare etiam Deus possit rerum cursum & ordinem, docet idem S. Thomas 1. *par. qu.* 25. *art* 5. *in corp. & ad* 3. ubi hæc habet: *Licet iste cursus rerum sit determinatus istis rebus, quæ nunc sunt, non tamen ad hunc cursum limitatur divina sapientia, & potestas. Undè, licèt istis rebus, quæ nunc fiunt, nullus alius cursus esset bonus, & conveniens; tamen Deus posset alias res facere, & alium eis imponere ordinem.*

XI. Si dixeris, S. Doctorem 1. *par. qu.* 47. *art.* 3. *ad* 3. dicere: *Quod mundus constat ex sua tota materia. Non enim est possibile esse aliam terram, quam istam; quia omnis terra ferretur naturaliter ad hoc medium, ubicumque esset. Et eadem ratio est de aliis corporibus, quæ sunt partes mundi*; ergo judicat S. D. alium mundum non esse possibilem.

Respondeo, propter hæc non defuisse, qui existimarint, S. Doctorem fuisse in opinione, quòd Deo non sit possibile alios mundos, aut aliam terram creare. Immeritò tamen. Verba enim allata intelligenda non sunt relatè ad potentiam Dei, ac si impossibile sit ei impossibilitate etiam logica aliam terram producere. Sed spectata potentia materiali mundi, & attento præsenti rerum cursu; quem, eum, ut dicebamus, possit Deus suo beneplacito immutare, ac terram sub alio rerum ordine collocare: ideo potest alium mundum, & aliam terram absolutè producere. Multa enim, quæ spectato naturali rerum cursu impossibilia sunt, ut mortuos resurgere, tamen absolutæ Dei potentiæ sunt possibilia.

§. II.

Quo anno conditus fuerit Mundus.

XII. Certum est, mundum conditum fuisse in initio temporis, & cum tempus incæpit, seu potius una cum mundo tempus conditum fuisse, sicut & motum primi mobilis, in quo tanquam in subjecto est (ut docet D. Thom. 1. *part. qu.* 10. *art.* 6.) non ita tamen, ut tempus fuerit mensura creationis, sed potius cum cœlo, & terra fuerit concreatum, quod asserit idem S. Thomas 1. *part. qu.* 46. *art.* 3. *ad.* 1. dicens: *Non dicuntur in principio temporis res esse creatæ, quasi principium temporis creationis sit mensura; sed quia simul cum tempore cœlum, & terra creata sunt.* Hoc, inquam, certum est. At quando tempus cum cœlo, & terra creatum sit, seu quantum temporis effluxerit a cœli, & terræ, ac temporis initio, & creatione adeò nobis incertum est, ut varias in opiniones distraxerit Chronologos.

XIII. S. Augustinus *lib.* 12. *de Civit. Dei cap.* 10. recenset, & simul refutat opinionem aliquorum, qui multis annorum millibus præcessisse mundum asserebant, quam Sacris Litteris traditum habeamus: *Fallunt* (inquit) *eos etiam mendacissimæ litteræ, quas perhibent in historia temporum multa annorum millia continere: cum ex Litteris Sacris ab institutione hominis nondum com-*

completa annorum sex millia computemus. Movebantur (pergit S. Doctor) ex quadam Epistola Alexandri Magni ad Olimpiadem matrem suam, cujusdam Sacerdotis Ægyptii narrationem ex libris apud Ægyptios sacris depromtam continente; quibus multo plura annorum millia regnis Assyriorum, Persarum, & Macedonum concedebantur, quam Græca afferat historia. Regno enim Assyriorum quinque millia afferebat, cum Græca historia solos mille trecentos afferat. Persarum imperium, & Macedonum usque ad Alexandrum ad octo usque millia annorum & ultra protendebant; cum Macedonum usque ad Alexandri mortem soli quadringenti octoginta quinque reperiantur: Persarum vero donec Alexandri victoriâ finirentur, ducenti & triginta tres computentur.

Esto autem perhibeantur Ægyptii quondam tam breves annos habuisse, ut quaternis mensibus finirentur: unde annus plenior & verior qualis nunc & nobis & illis est, tres eorum annos complectebatur antiquos. Quia tamen nec sic Græca Ægyptiæ concordat historia: *Ideò* (concludit S. Augustinus) *Græcæ potiùs fides habenda est, quia veritatem non excedit annorum, qui Litteris nostris, quæ verè sacra sunt, continentur*.

Verum, cum nec nobis certo constet quænam sit Sacrarum Litterarum circa computum annorum mundi genuina intelligentia; & hoc ob diversitatem, quæ inter fontes Hebraicos, & versionem Septuaginta interpretum reperitur: propterea etiam inter Christianos, quin, & Catholicos interpretes, non una sententia est.

XIV. Qui fontes Hebraicos consulunt, & sequuntur, non plusquam quatuor mille annis circiter Christi adventum autumant mundum præcessisse. Ita sentiunt ex recentioribus Usserius, & alii non pauci. Qui vero versionem lxx. interpretum amplectuntur, censent a mundo condito usque ad Christum natum quinque mille & ultra annos effluxisse. Quænam ex hisce duabus opinionibus præferenda sit, mihi, cui satis est tyronem meum aliquali notitia imbutum esse, nec discutere, & multo minus statuere in animo est.

XV. Fontibus tamen Hebraicis suę auctoritati relictis, & omisso examine, an in hac re integri sint, vel corrupti; eo vel maximè, quod a Vulgata nostra non discrepantes reperiantur: dico tamen cum Card. Baronio, tum in Apparatu ad Annales *n.* 119. tum in notis ad Martyrologium, & diem 25. Decembris. Morem majorum fuisse eos annos supputandi secundum Septuaginta interpretum computum, & hunc Catholicam Ecclesiam sequi consuevisse.

XVI. Probatur primo auctoritate Theophili Antiocheni, qui in supputatione, quam facit ab initio mundi usque ad mortem Aurelii Veri (quo tempore sedit) numerat annos 5507. eosdem ferè Hyppolytus Martyr in Chronic. ipsi tributo. Clemens Alexandr. *Stromat. lib.* 1. *pag.* 339. ab Adam, usque ad mortem Commodi, annos enumerat quinquies mille septingentos octoginta quatuor. Mortuum autem esse Commodum dicit, *pag.* 340. anno a Christo nato centesimo nonagesimo quarto. Quare Christi nativitatem consignat anno quinquies millesimo sexcentesimo decimo. S. Cyprianus, *præfat. in lib. de exhortat. Martyrii* ait: *Sex millia annorum jam penè complentur, ex quo hominem Diabolus impugnat*. Sex millium annorum terminum ab Orbe condito suâ ætate appropinquare asserit Lactantius *lib.* 7. *Instit. cap.* 25. Et S. August. *lib.* 12. *de Civit. Dei cap.* 10. *&c.* 12. id ex Sacris litteris colligi pronunciat. Florebant autem Cyprianus medio seculo III. Lactantius seculo IV. ineunte, Augustinus vero eodem seculo desinente. Hieronymus medio eodem seculo in epist. ad Titum cap. 1. *Sex millia (inquit) nec dum nostri orbis implentur anni*. Philastrius a rerum origine ad Christum natum (hæref. 111.) colligit annos quinque mille trecentos quadraginta & unum. At quid moror? In idem conspirant Julius Africanus *ad Aristidem*, Eusebius *in Chronic.* O-

rosius *lib. 1. cap. 1.* Anastasius Sinaita, & Nicænus; ille in Hexameron *lib. 7.* Iste *lib. quæst. qu. 91.* Aliique, quos congerit Baronius, tum in Apparatu, tum in notis ad Martyrologium locis citatis; quibus addit dictum Juliani Archiepiscopi Tolet. *lib. 3. contra Judæos*, viri doctrina, & sanctitate celebris, qui seculo VII. floruit. Is enim agens contra Judæos, pluribusque disserens, ac præferens Interpretum supputationem ei, quæ ex Hebraicis codicibus eruitur, tanquam antiquo Ecclesiæ usu consecratam; *Ergo (inquit) illa nobis, & sola probis annis est observanda* lxx. *Interpretum, quæ merito omnibus editionibus, & translationibus antefertur, quam etiam hucusque omnes Doctores Ecclesiastici tenuerunt, & in hac præcipuè annorum supputatione secuti sunt.* Unde in Martyrologio Romano, quod etiam nunc usurpamus, Christus natus legitur *Anno a creatione mundi quinquies millesimo centesimo nonagesimo nono.*

XVII. Per hoc tamen Hebraicorum codicum auctoritati detrahendum non est. Quia cum hæc diversitas ex enumerandis annis Patriarcharum processerit, quibus Septuaginta interpretes plures adsignant, quam Hebraici codices, restat quæstioni locus: an in Hebraicos potius codices, quam in Septuaginta versionem, mendum irrepserit. Hanc enim vitiosam potius esse, absolute pronunciat Hieronymus, *Quæst. Hebraicis in Genes.* ubi ostendit, quod si numero lxx. interpretum standum esset, sequeretur, quod Mathusalem 14. annis vixisset post diluvium, quod tamen est contrarium Sacr. Script. S. Augustinus item vitia aliqua in versione lxx. interpretum deprehendit, quæ tamen non interpretibus, sed exscriptori tribuit. Ita *lib. 15. de Civit. Dei cap. 13.* Accedit, quod Vulgata nostra computum Hebraicum sequitur, non lxx. interpretum: quare Recentiores, qui ex illa computum duxerunt, esto in determinato numero non concordent; attamen nativitatem Christi consignant inter annum quater millesimum, & quinquies millesimum ab orbe condito, & Valerius Azzoguidus in sua Chronologica dissertatione, facto exacto ex ipsa Vulgata computo, eam novissimè consignat anno 4096. quamvis Vallemont in suis elementis ad Historiam, aliique communius in anno circiter 4000. eam constituant. Quibus favet antiqua, & Judæorum testimonio celebratissima Domus Eliæ traditio, quæ totum ævum dividit in sex annorum millenarios hoc modo: *duo millia* ante legem Moysis, *duo millia lex: duo millia Messias.*

XVIII. quod vero Ecclesia in suo Martyrologio secundum lxx. interpretes potius, quam Hebraicos fontes, computum instituat: hoc ideo est, inquit Pererius, *lib. 7. in Genes. num. 130.* quia cùm hoc invenerit a plerisque Veterum, tum Latinorum, tum Græcorum, ob reverentiam præfatæ translationis per multa secula usurpatum; non censuit illud immutare, sed prosequi, ut in antiquis tabulis acceperat a Majoribus. *Id tamen* (addit Malvenda noster, lib. 1. de Anti-Christo, cap. 16.) *non facit, quod veram & incorruptam eandem* (supputationem & versionem) *existimet; cum huic ex diametro adversantem, ut veram & genuinam, eam summam, quæ in editione Vulgata est consignata, omnibus recipiendam proponat. Sed id tantum salubri temperamento cavit, ut vetus aliquod venerandæ vetustatis monumentum tametsi lacerum & deforme, & pannis annisque obsitum exhiberet &c.* Et Joannes Despieres, *de versione* lxx. *interpret. disp. 2. Dub. 5. in fin.* ait: *Nec nos movere debet, quod Ecclesia supputationem* lxx. *interpretum ab omni tempore in communem usum receperit. Neque enim ea mens fuit Ecclesiæ, ut nemini liceret ab ea deflectere: sed solum usum probavit, non autem supputationis errores, quos corrigit, quando commodum fuerit. Et fortè usa est hac supputatione corrupta, eo quod religioni duceret Versionem illam contemnere, cujus auctoritatem, inquit Au-*

gu-

gustinus, celebriorem suscepit Ecclesia, & quam ut divinam omnes venerati sunt: vel fortè, quod meliora tunc non suppeterent. Sic Ecclesia, & universus Orbis Christianus utitur Æra vulgari, & calculo Dionysiano: cùm tamen Chronologi non ignobiles doceant, eum non parum abludere à vero & germano calculo. Hæc Despieres.

XIX. Ita ferme loquuntur, qui repudiato computo Septuaginta interpretum, calculum Hebraicum probant. Sed si isti saltem inter se concordarent, eis acquiescendum fortè existimarem. At quamvis conveniant, in abdicando calculo Septuaginta interpretum, in calculo determinato statuendo eos inter sese discordes reperies. Jo. Albertus Fabritius (post Riccioliurn, *lib. 7. Cronologia reformata*) in sua *Bibliotb. Antiquaria, cap. 7.* catalogum prolixum texit variarum sententiarum de anno mundi, quo natus est Christus; tum eorum, qui Septuaginta calculum sequuntur, tum eorum, qui computo Hebraico subscribunt; easque adeò discordes exhibet, ut ne duas quidem inter sese consentientes repereris. Quod ideo evenire crediderim: eum enim non omnia temporum spatia in Sacris Litteris legantur, sed sępè humana historia in se ipsa varia, consulenda sit, varietatem hanc in chronologia annorum mundi parturiit. Unde Sulpitius Severus, lib. 1. *Inter se (inquit) parum consentiunt, qui rationem temporum investigatam ediderunt, quod cùm vel Dei nutu, vel vitio vetustatis eveniat, calumniâ carere oportebit.* Qua propter concludam eum Petavio, *lib. 2. epist. 11. ad Arnoldum Cathinum*, quod doctrina temporum non *apodixi* (idest evidenti probatione) *merâ, sed majori ex parte conjecturâ nititur. Quare qui aliter existimat, non magnum flagitium fecerit.*

Nos interim in causa præsenti de annorum supputatione ab Orbe condito, existimamus tutius sequi calculum, quem in suo Martyrologio nobis Ecclesia Romana proponit: quòd si in eo error est, nostrum non est emendare, sed ab ejus judicio corrigendum expectabimus. Quod consilium tyroni meo amplectendum propono. Sed de hoc satis.

§. III.

Quo anni tempore Mundus conditus fuerit.

XX. Cum quatuor sint anni tempora, Vernum, Æstivum, Autumnale, & Hyemale, de duobus solis dubitari solet, nempè de Verno, & Autumnali; nam mundum conditum fuisse hyemali tempore nemo hucusque dixit: cum conditus fuerit eo tempore, quo terra germinabat, & arbores fructibus onustæ essent, quod certè rigente brumali tempore non contingit. Quod vero in æstivo tempore conditus fuerit, unicum Julium Gerardum Mercatorem sensisse reperio; qui in principio suæ cronologiæ mundum ęstivo tempore cæpisse mense Julii ex eo existimavit, quod Scriptura dicat, *Gen. 8.* decima septima, vel decima octava mensis undecimi columbam in arcam reversam tulisse ramum virentis olivæ; ex quo colligit, mensem, quem vocamus Majum, quo solent oleæ folia virentia germinare. Maximè quia post non multum temporis ibidem subditur, quod *Sexcentesimo primo anno, primo mense, prima die mensis imminuta sint aqua*, quem primum mensem Julio respondere opinatur; eo quia, Solino teste *cap. 32.* Ægyptii existimarint, mundi exordium eo tempore incidisse, quo Sol signum Leonis ingreditur.

XXI. Sed facile hæc existimatio evanescit. Nam in primis constat, oleas non verno solum, sed toto ferè anni tempore folia habere virentia. Deinde a quo Scriptura computet illos menses, non constat, videlicet, an ab initio anni sexcentesimi primi vitæ Noe, an ab inchoato diluvio. Quod vero Solinus dicat, Sacerdotes Ægyptios mundi natalem consignasse mense, quo Sol signum Leonis ingreditur: nedum gratis dicitur, sed ex

 Jo-

Josepho, *lib.* 1. *Ant. Judaic. cap.* 4. Cicerone, *lib.* 2. *de Nat. Deorum*, & Lactantio, *lib.* 1. *Instit. divin. cap.* 6. constat Ægyptios mensem *Toyth*, nostro Septembri respondentem, tanquam primum anni habuisse.

De verno igitur, & autumnali tempore cum majori fundamento dubitatur. Et quidem quæstio hæc non est universaliter intelligenda de omni orbis parte; cum fieri non possit, ut ubique terrarum uno eodemque anni tempore fuerit Ver, aut Autumnus, aut Estas, aut Hyems: sed de illa orbis regione, vel in qua fuit Paradisus terrestris, vel in qua psalsmatus fuit Adam, aut quam Adam pulsus è Paradiso primum incoluit.

XXII. Mundum conditum fuisse autumnali tempore censent Recentiores plures. Inter quos noster Natalis Alexandre. *Hist. vet. test. dissert.* 1. *art.* 8. *proposit.* 2. Hi ergo sequentibus rationibus moventur.

Prima. Valde rationi consentaneum videtur, mundum fuisse creatum initio mensis illius, a quo annum antiquissimæ gentes inchoabant, plagæ præsertim orientalis; in qua prisci illi primæ, ac secundæ mundi ætatis homines primum habitasse creduntur: Atqui constare videtur, primum anni mensem apud omnes Orientales fuisse quem Hebræi vocant *Tysri*, qui nostro quandoque Septembri, quandoque Octobri respondere solet; ergo &c. Min. prob. Tum ex Josepho, *lib.* 1. *Antiquit. cap.* 4. ubi de diluvii Noetici tempestate scribit. *Contigit autem hæc vastitas anno ætatis Noe sexcentesimo, mense secundo, qui* Dius *à Macedonibus vocatur, ab Hebræis* Marsonane. *Sic enim Ægyptii distinxerunt annum. Moses autem Nisan, qui est Xanticbus, mensem primum in suis Fastis ordinavit, quod per hunc Hebræos ex Ægypto eduxisset. Eundem etiam omnium, quæ ad rem divinam pertinerent exordium fecit. Alioquin quoad nundinationes rerum venalium, reliquamque dispensationem anni attinet, nihil de pristino ritu innovavit.*

Tum quia S. Hieronymus, in *cap.* 1. *Ezech. Apud orientales*, (inquit) *populos post collectionem frugum, & torcularia, quando decimæ deferebantur in templum, October erat primus mensis.* Tum quia Ægyptios initium anni a Septembri Mense ducere solitos superius ostendimus ex Cicerone, *lib.* 2. *de Natura Deorum*, & Lact. *Lib.* 1. *Divin. Instit. cap.* 6.

Ex his colligunt primo. Verosimilius esse, eo anni tempore conditum fuisse mundum, a quo ante diluvium sumebatur initium anni: hoc sumebatur, non in vere, sed autumno. Mensis enim secundus, quo *Gen.* 7. *v.* 11. & 12. rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ, & cataractæ cæli apertæ sunt, & Noè ingressus est in Arcam. Mensis item secundus anni sequentis quo Noe ex arca egressus est, *Gen.* 8. *v.* 14. vocatur *Marsonane* nostro Octobri, vel Novembri correspondens, menses quidem, quibus pluviæ abundantiores esse solent. Annus igitur tunc computabatur a mense Septembri, vel Octobri.

Secundo. Esto Moyses initium anni quoad sacra, & divina ducendum jusserit a mense Nisan, Martio, vel Aprili respondente, Exod. 12. v. 2. *Mensis iste vobis principium mensium, primus erit in mensibus anni*: quoad civilia tamen, nempe nundinationes, reliquamque anni dispensationem nihil de prisco ritu immutavit: unde solemnitas Tabernaculorum, quæ post fruges congregatas celebrabatur, mense septimo, dicitur *Exodi* 23. *v.* 16. celebrari *in exitu anni*. Quod si tunc erat exitus anni, erat etiam initium anni sequentis; quia finem unius statim sequitur initium anni sequentis. Quare de eadem solemnitate, *Exod.* 34. *v.* 22. dicitur: *Quando redeunte anni tempore cuncta conduntur*, faciendam esse.

Accedit: quod Moyses, *Exod.* 12. cum de mense Martio, seu Aprili loquens, ait: *Mensis iste vobis principium mensium, primus erit in mensibus anni*, per ly *erit* satis ostendit, mensem illum antea non fuisse Judæis principium mensium. Quorsum enim hic constitue-

ftitueretur primus, si antea primus e. rat? Consuetudo igitur, quam, prænarratis testibus, servabant Ægyptii, inchoandi annos suos ab Autumno, eo quod crederent, hoc tempore conditum fuisse mundum, ex traditione ab Adamo, ejusque posteris, & ad ipsos translata esse credenda est.

XXIII. Secunda ratio est. Nam credibile est, Deum, sicut Adamum formavit non puerum, sed in ætate virili, & perfecta; ita & arbores, non cum solis foliis, & floribus, sed etiam cum fructibus condidisse: atqui arborum fructus non maturescunt in Vere, sed in Autumno, nisi ad miraculum confugiamus; quod in prima mundi conditione non accidisse credere debemus, in qua Deus secundum rerum naturam omnia operatus est; ergo &c. Hæc sunt momenta, quibus Recentiores adducuntur, ut existiment, autumnali potius, quam verno tempore mundum creatum fuisse.

XXIV. Hisce tamen nolim, ut Candidatus meus statim det manus victas. Contraria namque sententia, quæ pro verno tempore militat, non solum numero (ut putat Natalis Alexandre) sed auctoritate Doctorum, & pondere rationum, ne dicam probabilior, æque saltem probabilis est. Eam enim tenuerunt Cyrillus Hierosolymitanus. *Catbechesi* 14. Basilius in *Hexameron.* Nazianzenus, Ambrosius, S. Leo Papa, Theodoretus, aliique, quorum testimonia aliqua referemus.

Potissimum fundamentum est. Quia admodum credibile est, eodem anni tempore formatos fuisse primum Adam, & secundum, hoc est, Christum; eodemque tempore mundum fuisse reparatum, quo fuit conditus: sicut genus humanum eodem tempore fuit a servitute Diaboli per Christum ereptum, quo per Moysen a servitute Pharaonis fuerat populus Israeliticus liberatus: Constat autem, Christum verno tempore fuisse conceptum, & verno tempore mundum sua morte reparasse.

XXV. Scio contrariæ sententiæ Patronos flocci facere hoc ratiocinium. Inquiunt enim: Quod Deus eo tempore, quo voluit, & ab æterno prædefinivit, misit Filium suum. Verno tempore conceptus, verno tempore etiam passus est; non quod mundus eo tempore conditus sit, sed quod Judaicum Pascha, quod consummaturus advenerat, & liberaturus homines a Diaboli servitute, eo tempore celebraretur.

XXVI. Flocci tamen hanc conjecturam non fecit S. Cyrillus Hierosolym. *Catechesi.* 14. citatâ, quæ est *de Christi Resurrectione*: ait enim: *Quo tempore exsurgit Salvator? Nunquid æstatis tempore, vel alio? In eisdem canticis ante ea, quæ modo recitata sunt, dicit*: Hyems transiit, imber transiit sibi, & abiit; flores visi sunt in terra, tempus putationis advenit. *Nonne nunc floribus plena tellus est, & putantur vineæ?.... Hoc autem tempus est primi Hebræorum mensis, in quo celebratur festivitas Paschæ, typici quidem & figurativi priùs, nunc autem veri. Hoc creationis mundi tempus. Tunc enim dixit Deus*: Producat terra herbam fœni, germinantem semen juxta genus, & juxta similitudinem. *Et nunc, ut vides, jam omnis herba germinat. Et quemadmodum tunc Deus, cùm Solem, & Lunam fecit, æqualium illis dierum, ac noctium cursus impertivit: sic & paucis ante diebus æquinoctii tempus erat. Tunc dicit Deus*: faciamus hominem ad imaginem nostram, & similitudinem. *Et illud quidem*, ad imaginem, *accepit: hoc vero*, ad similitudinem, *per inobedientiam obscuravit, & infuscavit. Eâdem igitur temporis circumstantiâ, quâ hoc amisit, in eadem rursus contigit reparatio. Quando homo creatus, propter inobedientiam ejectus est de Paradiso, eodem tempore is, qui condidit, per obedientiam introductus est. Tunc igitur facta salus est, quando & lapsus, cùm* & flores visi, & putationis tempus advenit.

In hanc eandem ivit sententiam S. Leo *Serm. 9. de Pass. Domini*, dicens: *Nunc ad pranunciatum festis omnibus Festum, sacer novorum mensis ennituit;* ut

ut in quo accepit mundus exordium, in eodem haberet Christiana creatura principium.

XXVII. Hanc conjecturam non judicavit infirmam S. Ambrosius, *lib. 1. Hexameron, cap. 4.* Loquens enim de primo mense, quo Pascha celebrabatur, de quo dictum est, Exod. 12. v. 2. *Mensis hic initium mensium est vobis*, ait: *In hoc ergo principio mensium cælum & terram fecit, quod inde mundi capi oportebat exordium, ubi erat opportuna omnibus verna temperies. Unde & annus mundi imaginem nascentis expressit, ut post hybernas glacies, atque hyemales caligines serenior solito verni temporis splendor clueat. Dedit ergo formam futuris annorum curriculis mundi primus exortus; ut eâ lege annorum vices surgerent, atque initio cujusque anni produceret terra nova seminum germina, quo primùm Dominus Deus dixerat*: Germinet terra herbam fœni... *Et statim produxit terra herbam fœni, & lignum fructiferum.... ergo ut ostenderet Scriptura veris tempora in constitutione mundi, ait*: Mensis hic vobis initium mensium, primus est vobis in mensibus anni. *Primum mensem vernum tempus appellans. Decebat enim principium anni principium esse generationis, & ipsam generationem mollioribus auris foveri... simul illud advertere licet, quia jure concurrit, ut eo tempore videatur in hanc generationem, & in hos usus ingressus tributus, quo tempore ex hac generatione in regenerationem legitimus est transitus. Si quidem verno tempore filii Israel Ægyptum reliquerunt, & per mare transierunt... Et eo tempore Domini quot annis Jesu Christi Pascha celebratur. hoc est animarum transitus à vitiis ad virtutem,.... regeneratis itaque dicitur*: Mensis hic vobis initium mensium, primus est vobis in mensibus anni, &c.

Ex verbis Cyrilli, & Ambrosii relatis exurgit altera ratio. Eo enim tempore credibilius videtur conditum fuisse mundum, quo terra aptior est ad germinandum herbas, agrique concepta semina edere solent: ait enim Deus: *Germinet terra herbam virentem, seu herbam fœni*: atqui tempus vernum est germinationi, & ortui frugum aptissimum, ac quasi totius orbis viventium exordium; nam in Autumno herbæ non virent, flores non erumpunt, sed marcescunt potius, segetes in campis amplius non sunt, sed jam congregantur in horrea; ergo &c.

XXVIII. Non latet, respondere Contrarios: non solum herbas, sed segetes, maturas fuisse, & arbores onustas pomis, ac fructibus in mundi exordio productas fuisse, ut legitur, *Gen. 2. & 3.* quæ fructuum, ac segetum maturitas verno tempori non convenit, sed autumnali potius, nisi miraculum confingamus. Sed ad hæc statim respondebimus.

XXIX. Interim nostram opinionem confirmabimus auctoritate Theodoreti, qui (*Qu. 72. in Exodum*) Deum iussisse, ait, erigi tabernaculum prima die primi mensis, quod eo tempore creaturas condiderit, cuius rei fidem facit arborum germinatio: *Nam* (inquit) *ineunte vere prata florent, & segetes fluctuant, & fructum arbores emittunt*. D. Jo. Damascenus, *lib. 2. de Fide, cap. 7.* loquens de quatuor anni tempestatibus, quas Sol constituit, ait: *Quarum prima verna est, quâ nimirùm Deus condidit universa; idque declarant etiamnum flores vere pullulantes.* Alia Patrum testimonia in hoc fere unanimiter conspirantium, quos Tornielus, & Salianus, nec non Spondanus. *Annal. Sacr. Vet. Test.* enumerant, ne longior sim, prætermitto.

XXX. Pretermitto quoque Astrologorum judicium, qui ob id signum Arietis ponunt initium, & caput cæterorum signorum Zodiaci, quod ab eo mundum sumsisse exordia opinentur. Mitto quoque Poetarum hanc opinionem fuisse, inter quos Virgilius, *Georgic. 2.* dicens:

.... Ver illud erat, ver magnus agebat
Orbis: & hybernis parcebant flatibus Euri,
Cùm primùm lucem pecudes hausere, virumque

Fer-

Ferrea progenies duris caput extulit arvis,
Immissaque fera sylvis, & sydera cœlo.

XXXI. Nunc ad expendenda contrariæ sententiæ fundamenta gradum faciam. Et quidem ad primum. Dato, quod Ægyptii, cæterique Orientales annum inchoarent a mense *Tisri*, seu ab Æquinoctio autumnali; non hinc infertur, hoc eos fecisse, quia existimarent, mundum eo anni tempore conditum fuisse, cum aliam causam verosimilem assignare possimus: quia scilicet talis ratio computandi erat commodior pro venditionibus, emptionibus, aliisque contractibus civilibus. Cum enim tunc temporis plurimum exercerentur in agricultura, pecorumque mercimonio; collectis in Autumno, distractisque frugibus, & extracta ex eis pecunia, commode tunc annuos contractus locationum, venditionum, aliosque id genus celebrabant. Hinc ab eo tempore, seu a mense Septembri Israelitas computasse annum Jubilæum, in quo agri ad pristinos dominos, Deo sic jubente, revertebantur, ex Levit. 52. v. 4. 9. & 11. communius tradunt Interpretes; ut scilicet, eo anno finito, novi possessores statim possent sementem facere.

XXXII. Neque quod Israelitæ egredientes ex Ægypto, ab Autumno & ipsi annum inchoare consuevissent, argumento esse potest, eos id fecisse, quia ab Adamo, ejusque posteris ita edocti essent. Quin potius verisimile est, eos antequam in Ægyptum descenderent, a verno Æquinoctio annum computasse; & postea quam in Ægypto fuerunt, sequentes Ægyptiorum consuetudinem, annos suos ab Æquinoctio autumnali computare cæpisse. Quare cum Moyses jubente Deo dixit: *Mensis iste vobis principium mensium: primus erit in mensibus anni*, non indicavit, ante ingressum Populi in Ægyptum fuisse aliud principium mensium, & anni; sed voluit ipsum antiquum, quem dum esset in Ægypto dereliquerat, novo beneficio restituere, & consecrare, ac novo præcepto quoad res sacras, & Dei cultum stabilire; permittens illi, ut initium anni civilis, & prophani, ut ab Ægyptiis didicerat, ab Autumno continuaret. Nec amplius eruitur ex Josepho: quin potius istum ritum computandi annum ab Autumno Israelitas ab Ægyptiis accepisse, indicat citato loco, dum mensem illum, qui juxta computationem a mense Nisan, seu Martio, vel Aprili est octavus, & respondet nostro Octobri, vel Novembri, diciturque *Marsonane*, sive (ut alii) *Marchesvan*, vocat mensem secundum, & addit: *Sic enim Ægyptii distinxerunt annum*.

Concedo igitur, Orientales, & Israelitas, postquam in Ægyptum descenderunt, annum ab Autumno secundum illius gentis morem computasse, ob majorem in contractibus commoditatem, ut dictum est; non quia eo tempore conditus mundus esset.

XXXIII. Ad id, quod primo colligunt, dico. Josephum quidem allato loco ita sentire, quod diluvii initium Autumnali tempestate contigerit. Sed aliis potius assentiendum existimo, qui diluvium dicunt verno tempore incæpisse; ut ita Deus ostenderet manifestius, aquas illas & imbres, non naturali cursu, ut autumnali, vel hyemali tempore contingere solet, accidisse; sed ex speciali Dei providentia, qui carnem, quæ corruperat viam suam, inusitato cursu rerum punire, ac perdere decreverat: ac proinde non autumnale, sed vernum tempus, quo non adeo frequentes, & copiosæ pluviæ sunt, eligere voluit, ut scirent, non naturæ, sed divinæ justitiæ id opus esse. Ita S. Ambrosius, *lib. de Noe, & Arca cap. 14.* his verbis: *Secundum mensem verni esse temporis non ambigitur, quando augentur nascentia, ager parturit, terrarum pariter, atque animantium fœtura se fundit*: & hoc ut homines magis dolerent, videntes ea, quæ propter illos Deus produxerat, una cum illis interire. *Tunc ergo* (inquit) *fuit diluvium, quando dolor eorum major foret, qui in sua abundantia puniebantur, tunc ultio terribilior*

lior &c. Et Rupertus, *lib. 4. Comment. in Genes. cap. 25.* de diluvii tempore differens: *Mensis* (inquit) *secundùm legem ipse est qui apud Romanos Majus dicitur.* Et postea: *Mensis, qui septimus fuit ab initio diluvii, ipse est, qui apud Romanos November dicitur. Unde magis miranda tempestas illius judicii, quam non adjuvit ulla natura temporis, sed è contra, Majo, quo mense Sol altiùs incedit; & cœlum naturaliter candescit, erupit imbrium vis: & circa tempus hyemis, idest, mense Novembri jam imminutis aquis Arca requievit.* Non desunt, qui velint, mensem illum secundum, quo Noe ex Arca egressus dicitur, fuisse secundum anni sexcentesimi vitæ Noe: sed pluribus videtur, sermonem esse de mense anni tunc ab orbe condito currentis, qui erat millesimus sexcentesimus quinquagesimus sextus.

XXXIV. Ad id quod secundo colligunt, jam dictum est: Moysen dicendo mensis iste vobis principium mensium, novum usum non introduxisse: sed usum antiquitus ab Israelitis observatum antequam Ægyptum ingrederentur, revocasse; quamvis indulserit, ut quoad contractus, nundinationes, ac frugum reconditionem computum more Ægyptiaco continuarent, ob rationes superius adductas. Dixit autem de mense Nisan *primus erit in mensibus anni*; non tanquam de novo primum constituens, sed quia cum non amplius esset primus, antea tamen primus fuisset, voluit eum esse primum sicut antea fuerat.

XXXV. Ad secundam rationem, cui maxime fidit contraria sententia, dico primo. Sicut apud oppositæ sententiæ Patronos, ex quo arbores dicantur productæ onustæ pomis, & fructibus, quod in Autumno contingit, colligunt eas in Autumno productas fuisse: cur, cum & nos ex Scriptura habeamus terram germinantem herbam virentem, & facientem semen &c. quod proprie accidit verno tempore, non colligemus potius hæc Vere contigisse?

Dico secundo. Si juxta adversarios prima terræ germinatio, & arborum Veris propria, si plantarum productio una cum fructibus, quæ prius emittere solent flores, deinde fructus, in autumnali tempore contingere potuit sine miraculo; cur, etiam sine miraculo contigere non potuit, quod arbores habentes fructus in Vere productæ sint, quamvis secundum cursum naturalem eo tempore solum producant folia, & flores? Etiam homo prius modo nascitur infans, deinde fit puer, tandem adolescens; & tamen sine miraculo in ætate viri perfecti Adam productus fuit. Igitur quod arbores cum fructibus productæ sint, non cogit, vel ad dicendum, quod in Autumno hoc factum sit, vel ad admittendum miraculum, si in Vere factum dicamus; sed potius ad asserendum, quod naturalis ordo divinæ omnipotentiæ id poscat, ut, quæ ab illa prodeunt, cum tota, quam habere possunt, perfectione procedant.

XXXVI. Dico tertiò communiter. Supponendo, quod ea, quæ narrantur in Sacra Scriptura, referantur ad regionem, vel in qua fuit conditus, vel ad quam fuit translatus Adam, nempe Paradisum, vel ad quam post peccatum ejectus fuit, quam in Palæstina, vel circa, fuisse existimant Eruditi. In hac ergo regione, sicut & in regionibus calidioribus, non est mirum, quod fructus arborum maturi sint tempore veris. In Palestina enim sub finem Martii hordeum maturescere manifestum est, tum ex *Levit.* 23. ubi secundo die Azymorum jubebantur Israelitæ afferre manipulum spicarum. Tum ex Josue 3. *v.* 15. ubi dicitur, quod cum Israelitæ transierunt Jordanem, erat tempus messis: *Jordanis autem ripas alvei sui tempore messis impleverat.* Eos autem mense primo transisse constat ex cap. 4. v. 19. *Populus autem ascendit de Jordane decimo die mensis primi.* Accedit, quod *cap. 5. vers.* 10. habetur populum celebrasse Pascha, seu Phase statim ac Jordanem transit. Et vers. 11. dicitur, quod *Comederunt de frugibus terræ die altero, azymos panes, & polentam*

tam ejusdem anni. Unde, *Exodi* 13. v. 4. mensis primus, in quo Israelitæ egressi sunt ex Ægypto, vocatur mensis novarum frugum: *Hodie egredimini mense novarum frugum*. Et cap. 23. v. 15. *Mensis novorum*.

XXVII. Nec obstat, quod Joann. 18. v. 18. dicitur, quod tempore Passionis Christi: *Stabant servi & ministri ad prunas, quia frigus erat*; & v. 25. *Erat autem Simon Petrus stans & calefaciens se*. Christum autem circa finem Martii passum fuisse constat. Non obstat, inquam: frigus enim erat, non die, sed nocte, quo tempore ista narrantur. Constat autem in locis æquinoctialibus, noctes etiam æstivo tempore esse frigidiores, quam alibi, sicut etiam longiores: cujus rei, ait Natalis Alexandre in hunc locum, fidem faciunt qui illuc peregrinati sunt.

XXXVIII. Omnibus præfatis addo. Non esse existimandum, quod omnes omnino, & ubique arbores fuerint initio mundi productæ cum fructibus maturis; sed eas solum, quæ tempore Veris maturescere solent, non vero eas, quæ solum tempore autumnali fructus maturos exhibent. Et in quibusdam tantum locis, in quibus aeris, & regionis temperies facit, ut vernum tempus sit idoneum maturitati fructuum, qualis erat tractus ille terræ, in quo erat Paradisus, in quo Adam mox ejiciendus cum filiis erat habitaturus. In aliquibus autem aliis regionibus arbores productæ fuerunt cum fructibus solum maturitati propinquis. In aliis cum floribus, ac rursum in aliis cum foliis dumtaxat; pro natura scilicet, qualitate, & conditione, tum arborum tum regionum. Verisimile enim est, Deum ab initio produxisse arbores connaturaliter, seu consentanee naturis ipsarum, & regionibus locorum; ut nimirum, quæ aptæ sunt habere fructus maturos in Vere, eos haberent, quæ solum maturescentes, vel quæ flores solum ac folia, similiter ea haberent. Nam alioquin, sicut si produxisset in Vere arbores cum fructibus, quos habituræ erant in Autumno, id non esset absque miraculo, ut Adversarii dicunt; ita si in Autumno produxisset eas cum fructibus, quos habituræ fuissent in Vere, cur sine miraculo factum fuisset?

Utramque opinionem exposui. Hanc postremam, ut probabiliorem elegi; quia in his, quæ certa non sunt, antiquitati multum deferendum existimo. Cæterum quisque pro suo libito alterutram poterit amplecti; pro utraque enim fundamenta non desunt.

QUÆSTIO III.

De Opere sex Dierum.

Quamvis quæstio hæc ad Sacræ Scripturæ Interpretes pertineat potius quam ad Theologos: quia tamen ad plene de rerum creatione meum Candidatum imbuendum utilem esse existimo, & Divus Thomas in hac 1. Par. eam pertractat; ideo Angelici Magistri viam premens, eam, breviter quipe, tractare decrevi. Esto autem Angelicus idem S. Doctor, eam post tractatum de Angelis distulerit; præmittendam tamen existimavi, utpote pertinentem ad Deum Creatorem in generali. Vocatur autem *De Opere sex dierum*, quia, ut Moyses tradit, opus creationis Universi sex diebus perfectum est.

DUBIUM I.

An omnes Dies, quibus Mundi creatio, & ornatus describitur, sint unus Dies?

§. I.

S. Augustini Opinio.

I. Sermo est de septem illis, quorum sex prioribus narratur a Moyse Deum fecisse cœlum & terram, & omnem ornatum eorum, septimo autem die ab omni opere, quod patraverat requievisse. An scilicet, isti dies sint dies naturales, an vero dies Solum intelligibiles, ita ut una dies, seu potius unum temporis instans revera sint.

Mun-

Mundum sex revera dierum naturalium spatio conditum non fuisse, sed momento eodem omnia creata; quæ tamen in senarium partita numerum, non tam productionis, quam naturæ ordine a Moyse referuntur, censuit Philo Judæus, *lib. de Mundi Opificio*, & *lib. 2. Allegoriar.* ubi non procul ab initio: *Cum audis* (inquit) *complevit sexto die opera, intelligere non debes de diebus aliquot, sed de senario perfecto numero.* Eidem sententiæ Origenes subscribit, *lib. 6. contrà Celsum.* Et in eandem propendit Procopius, *Comment. in Genes.*

Ei majus addidit pondus auctoritate sua S. Augustinus, qui sex illos dies distinguit, quia cognitio Angelica rebus a Deo conditis fuit sexies præsentata, secundum sex genera rerum, quæ à Moyse creata recensentur; quare illi dies numerum, & ordinem rerum à Deo conditarum, & Angelicæ cognitionis designant, non ordinem productionis. Ut autem hisce sex diebus vespere, & mane adsignet, distinguit in Angelis duplicem cognitionem: unam, qua cognoverunt res in suis naturis, & hanc, quia minus claram, intelligit nomine *Vespere*, & vocat vespertinam: alteram, qua easdem res cognoverunt in Verbo, & hanc, quia clariorem, intelligit nomine *Mane*, & appellat matutinam. Hoc modo prima dies est cognitio primi operis, sive in se, sive in Verbo. Secunda dies est cognitio secundi operis, & sic de aliis: unde omnia, quæ sex diebus facta leguntur, juxta S. Augustinum, non successive per diversa temporum intervalla, sed simul ab initio temporis facta sunt, & sexies menti Angelicæ præsentata.

II. Hanc mentem suam expressit S. Doctor, tum *lib. de Genesi ad litter. imperfecto, cap. 7.* tum *lib. 4. de Genesi ad litter., cap. 22.* ubi nomine lucis, non corporalem sed spiritualem, nempe mentem Angelicam intelligens, quæ (inquit) *Sicut post tenebras facta est, ubi intelligitur a sua quadam informitate ad Creatorem conversa atque formata; ita & post vesperam fiat mane, cum post cognitionem suæ propriæ naturæ, quâ non est quod Deus, refert se ad laudandam lucem, quod ipse Deus est, cujus contemplatione formatur.* Et *lib. 11. de Civit. Dei, cap. 29.* matutinam illam & vespertinam Angelorum cognitionem explicans, postquam ostendit, melius res cognosci in Deo, quam in se ipsis, & utroque modo Angelos, eas cognovisse, concludit: *Hæc autem propter senarii numeri perfectionem eodem die sexies repetito, sex diebus perfecta narrantur.*

III. Singularis tamen est hæc S. Augustini sententia. Omnes enim pene Patres, qui ante S. Augustinum floruerunt, & qui post ipsum, sex diebus naturalibus mundum fuisse conditum, asseruerunt; ut vel ipse S. Gregorius Magnus, *lib. 32. Moral. cap. 10.* & Beda, *in Hexameron*, alias S. Augustino addictissimi, ipsum hac in parte relinquant; & uno excepto Cajetano, apud recentiores interpretes vix invenies, qui S. Augustini sententiam in hoc suscipiat.

IV. S. Thomas vero ea, qua S. Augustinum magistrum suum veneratione prosequitur, anceps hærere videtur. Ejus opinionem, nec rejiciens, nec probans, tum hac *1. Par. qu. 74. art. 2.* tum *in 2. Dist. 12. qu. 1. art. 3.* utrumque problematice tuetur. Unde loco ex 1. Part. citato ait: *Ut igitur neutri sententiæ præjudicetur, utriusque rationibus respondendum est.* Et qu. 4. de Pot. art. 2. *Harum* (inquit) *expositionum prima S. Augustini est subtilior, magis ab irrisione Infidelium Scripturam defendens: secunda vero, scilicet aliorum Sanctorum, est planior, & magis verbis litteræ quantum ad superficiem consona. Quia tamen neutra earum à veritate fidei discordat, & utrumque sensum circumstantia litteræ patitur; ideo, ut neutri harum expositionum præjudicetur, utramque opinionem sustinentes, utriusque rationibus respondendum est.* En quanti faciat S. Thomas Augustinum, ut quamquis contra mentem aliorum Sanctorum loquatur, eum tamen prorsus deserere non audeat. Nos ergo idem præstabimus. Statue-

tuemus quidem sententiam communem, Sancto tamen Augustino ejusque opinioni debita reverentia servata.

§. I I.

Assertio communis.

V. Dico. Videtur conformius litteræ Sacræ Scripturæ, quod dies creationis rerum fuerint veri, & naturales dies importantes, non solum naturæ ordinem, sed etiam ordinem temporis, & durationis. Probo primo ex regula ejusdem S. Augustini, *lib. 8. de Genes. ad litt. cap. 7.* nimirum, quod Scriptura figurate sumi non debet, cum nulla ad id necessitas cogit: *Cum primitùs* (inquit) *propriè res ipsas intelligere ratio nulla prohibeat, cur non potiùs auctoritatem Scripturæ simpliciter sequimur in narratione rerum gestarum, res verè gestas prius intelligentes, tùm demum quidquid aliud significant, perscrutantes!* Ex qua regula concludit ibi, ea, quæ de quatuor fluviis egredientibus de Paradiso, & de Paradiso ipso dicuntur, non figurate, sed proprie accipienda esse: atqui nulla necessitas nos cogit, ut sex illos dies conditionis mundi figurate accipiamus, & non proprie: neque etiam iis proprie acceptis ullum sequitur indecens, ad quod vitandum, recurri debeat ad sensum figuratum, ut docet ipse, *lib. 3. de Doctrina Christ. cap. 10.* non enim sequitur aliquid repugnans, vel dogmatibus fidei, vel morum honestati; ergo dies illi in sensu litterali non figurato accipiendi sunt. Minor probabitur, dum argumentis pro sententia Augustini fiet satis.

VI. Hæc videns S. Augustinus, opinionem suam opinando potius, & disputando, quam asserendo exposuit; cuique permittens, si veriorem invenerit, eam amplectendi, idem & ipse facturus. Ita protestatur, lib. 4. de Genes. ad litt. cap. 28. his verbis: *Quisquis ergo non eam, quam pro nostro modulo, vel indagare, vel putare potuimus, sed aliam requirit in illorum dierum enumeratione sententiam, qua non in prophetia figuratè, sed in has creaturarum conditione propriè, meliùsque possit intelligi, quærat, & divinitùs adjutus inveniat. Fieri enim potest, ut etiam ego aliam, his divinæ Scripturæ verbis congruentiorem fortassis inveniam. Neque enim ita hanc confirmo, ut aliam, quæ præponenda sit, inveniri non posse contendam &c.* Quod apertius protestatus est, *lib. 2. Retract. cap. 24.* ubi expendens ea, quę in libris de Genesi ad litteram scripserat, ait: *In quo opere plura quæsita, quàm inventa sunt, & eorum, quæ inventa sunt, pauciora firmata.* Imo alteram se admisisse sententiam indicavit, lib. de Catechizandis rudibus, cap. 17. dum ait: *De qua requie significat Scriptura, & non tacet, quod ab initio mundi, ex quo fecit Deus cœlum & terram, & omnia, quæ in eis sunt, sex diebus operatus est, & septimo die requievit. Poterat enim Omnipotens, & uno momento temporis omnia facere.*

VII. Igitur cum S. Augustinus id nobis permittat ex verbis ab ipso allatis; probo secundo. Præceptum de observatione Sabbati Judęis a Deo datum hac ratione nixum Moyses significat; quod sicut Deus mundum, & omnia, quæ in eo sunt, sex diebus operatus est, septimo autem die requievit ab omni opere; ita Judæi sex diebus operari possent, die autem septimo ab omni opere servili, & labore feriari deberent. Ita Exod. 20. v. 9. 10. & 11. *Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua, septimo autem die Sabbatum Domini Dei tui est: non facies omne opus in eo .... Sex enim diebus fecit Dominus cœlum, & terram, & mare, & omnia, quæ in eis sunt, & requievit die septimo &c.* quod repetitur, *cap. 31. v. 14. & 15.* Atqui hæc ratio nullius ponderis esset, si Deus uno momento omnia creasset; & inepte Moyses in exemplum afferret populo, quod sicut Deus sex diebus fuit operatus, & septimo ab omni opere cessavit: sic & ipse sex diebus operari permitteretur, sed septimo deberet ab opere cessare; ergo &c.

VIII. Tertio id evincit illorum

F 2 sex

sex dierum adeo accurata descriptio, qua Moyses singulorum spatia enumerat, & quid in singulis factum sit ostendit; alia ex aliis producta refert, ut ex aqua pisces, & aves, e terra stirpes, & plantas, animalia, & tandem hominem ex limo terræ formatum. Si autem omnia una die, imo uno momento essent facta, videretur inutilis tam exacta descriptio, obscurans omnipotentiam Dei, eam proponens, ut successu temporis facientem, quæ uno momento fecit; & rursus falsa, utpote exprimens unam rem ex alia factam, cum omnia facta essent ex nihilo.

IX. Quarto. Tenebræ, *Gen.* 1. *v.* 2. leguntur fuisse in mundo, priusquam fieret lux. *Genes.* 2. *v.* 5. dicitur quod *Fecit Deus omne virgultum agri* (scilicet in semine) *antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis prius quàm germinaret*; (ex vi scilicet alicujus virtutis in terra productæ) & tandem, quod *Homo non erat, qui operaretur terram*: atqui hæc non verificarentur, si homo, herbæ, virgulta simul producta fuissent; ergo &c.

X. Quinto. Incredibile est, Moysem populo simplici, ac rudi describere voluisse mundi opificium, sumendo nomine dierum cognitiones Angelorum matutinas, & vespertinas, vix Theologis ipsis subtilioribus exploratas; cum ob ejus ruditatem, a describenda Angelorum creatione abstinuerit.

XI. Denique: sententia S. August. inexplicabiles involvere videtur difficultates. Nempe, quomodo uno, eodemque momento lux creata fuerit, & a tenebris divisa; idest Angeli creati, boni in gratia confirmati a malis discreti, & glorificati. Quomodo rerum omnium cognitionem eodem, quo creati sunt, momento in Verbo habuerint; cum in beatitudine creati non fuerint, sed eam Deo adhærentes promeriti fint. Quomodo tandem homo uno momento extra Paradisum formatus, in Paradisum introductus, sopore correptus, & mulier ex dormientis costa extracta fuerit.

§. III.

Fundamenta contraria.

XII. PRo contraria sententia afferri solet. Primo Scriptura, quæ *Gen.* 2. *v.* 4. una die omnia creata fuisse pronunciat. *Ista sunt generationes cœli, & terra in die, quo fecit Dominus Deus cœlum, & terram, & omne virgultum agri, antequam oriretur in terra*. Ecclesiasticus, 18. v. 1. Omnia simul creata dicit: *Qui vivit in æternum creavit omnia simul*. Job, 40. v. 10. Behemoth, idest Diabolus, dicitur factus simul cum homine, qui sexta die factus est: *Ecce Behemoth, quem feci tecum... Ipse principium viarum Dei*; ergo sexta dies, qua factus est homo, & prima, qua factus est Diabolus, sunt una dies. Tandem, *Deuteronomii* 32. *v.* 4. dicitur: *Dei perfecta sunt opera*; ergo omnia statim perfecta producta fuere.

XIII. Ad singula tamen respondetur. Ad locum ex Genesi respondeo primo cum D. Thoma, qu. 4. de Pot. art. v. ad 1. & 1. Par. qu. 74. art. 2. ad 1. Quod *in die, in quo creavit Deus cœlum, & terram, creavit etiam omne virgultum agri non in actu, sed antequam oriretur super terram, idest potentialiter*, quod postea tertia die fuit in actuali existentia productum. Quod si tantum velit S. Augustinus, ab eo non discordamus.

Respondent alii communiter. Illud *In die* idem esse ac *in tempore*, sive *in diebus*. Scripturæ enim phrasi dici nomen pro tempore non semel usurpatur. Unde ipse S. Augustinus, lib. 20. de Civit. Dei, cap. 1. *Scripturarum* (inquit) *more sanctarum diem poni solere pro tempore, nemo, qui illas Litteras quàmlibet negligenter legerit, nescit*.

XIV. Ad locum ex Ecclesiastico respondet D. Tho. 1. Par. qu. 84. art. 2. ad 2. Quod *Deus creavit omnia simul quantum ad rerum substantiam quodammodo informem: sed quantum ad formationem, quæ facta est per distinctionem, & ornatum, non simul*. Unde signan-

gnanter utitur nomine creationis. Ita exponit quoque S. Gregorius, lib. 32. moral. cap. 9. nunc 12. *Quarendum est* (inquit) *quomodo Deus cuncta simul condidit, dùm Moyse sex dierum mutatione variante distinctè creata describat* ... *rerum quippe substantia simul creata est, sed simul species formata non est; & quod simul extitit per substantiam materia, non simul apparuit per speciem forma. Cùm enim simul factum cœlum, terraque describitur, simul spiritualia, atque corporalia, simul quidquid de cœlo oritur, simul factum quidquid de terra producitur, indicatur*. Et post aliqua: *Hinc est, quod Moyses distinctè per dies singulos omnia retulit, & tamen simul omnia creata subjunxit*. Istæ sunt generationes cœli, & terræ, quando creatæ sunt in die, quo fecit Dominus cœlum, & terram, & omne virgultum agri, antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis. *Qui enim diversis diebus creatum cœlum, & terram, virgultum, herbamque narraverat, nunc uno die facta manifestat: ut liquidò attenderet, quod creatura omnis simul per substantiam extitit, quamvis non simul per speciem processit*.

XV. Ad locum ex Job. Si nomine Behemoth intelligatur Diabolus, respondet S. Gregorius laudato loco. *In cuncta creatura homo, & Angelus simul conditus extitit, qui ab omni creatura irrationali distinctus processit. Quia ergo in cuncta conditione rerum nullum rationale animal, nisi Angelus, & homo est, quidquid ratione uti non potest, cum homine factum non est. Dicatur itaque homini, dicatur de Angelo, qui etsi potentiam sublimitatis perdidit, subtilitatem tamen natura rationalis non amisit: Ecce Behemoth quem feci tecum*. Conjunctione similitudinis, non creationis. Ita ex S. Gregorio respondet quoque D. Tho. *qu. 4, de Pot. art. 2. ad 2*.

Si vero nomine *Behemoth* intelligatur non *Diabolus*, sed Bestiæ, unde lxx. Interpretes vertunt: *Verùm utique ecce bestia apud te*: & Vatablus vertit. *Ecce quasi te ut Elephas*, & de Elephante vertunt omnes fere interpretes; qui vocatur in plurali *Bestia*, eo quod mole, & fortitudine pluribus æquivaleat; diciturque etiam infra v. 14. *Principium viarum Dei*, quia præcipuus inter animalia, quæ fecit Deus. Sensus ergo hujus textus. *Ecce Behemoth* (Bestiæ, Elephas) *quem feci tecum*, is est, quem *unà*, vel *pariter* tecum feci, vel eodem die, sexto scilicet; vel *tecum* in eodem solo, non in mari, ut *Leviathan*, nempe *Cetum* ibid. v. 20. ut tecum habitet, tibique inserviat. Vel *tecum*, quia animal hoc proximus est homini in prudentia.

XVI. Ad locum ex Deuteron. dico. Dei opera dici perfecta, idest irreprehensibilia, & omni vitio carentia; non hinc tamen infertur, Deum statim, saltem semper, ea producere cum tota perfectione, quam possunt habere. Ait enim S. Augustinus, lib. 2. de Genes. ad litt. cap. 15. *Si aliquid Deus imperfectum fecisse diceretur, quod deinde ipse perficeret, quid reprehensionis haberet ista sententia? Jure autem displiceret, si id, quod ab illo inchoatum esset, ab alio diceretur esse perfectum*.

XVII. Secundo objici potest. De creatione mundi loqui debemus modo magis congruo divinæ virtuti: sed modus magis congruus divinæ virtuti, quæ infinita est, videtur ut subito, & in instanti operetur, quam unum operetur una die, alia alio die, & sese integra die ab opere vacare; dum post operatum unum, deberet expectare diem sequentem, ut operaretur alia. Hæc autem omnia quis non videt divinam virtutem nimium deprimere?

XVIII. Respondeo tamen cum D. Dhoma *qu. 4. de Pot. art. 2. ad 5*. Primo negando min. Cum enim Deus sit causa agens, non per naturam, sed per voluntatem, non agit quantum potest, sed quantum vult, & suo consilio judicat expedire. Sicut ergo ad ostendendum, quod creatura non habet esse ex se, sed a Deo, voluit ut prius non esset, & postea esset: & quando illi placuit,

cuit, ut esset: *Ita ad ostendendum, quod creatura suam perfectionem non haberet ex se, voluit, ut priùs esset imperfecta, & postea successivè per opus distinctionis, & ornatus* (pro ut illi placuit) *perficeretur*. Ita quoque respondet in 2. *Sent. dist.* 13. *art.* 4. *ad* 2. Ubi hac ratione ostendit, congruum fuisse, ut tenebræ in aere præcederent lucem: quia *Decens est, ut ab imperfectione ad perfectum divina opera adducerentur, ut sic ab ipso omnis perfectio esse ostenderetur.* Ita antea responderat S. Ambrosius, lib. 1. Hexaemeron, cap. 7. *Cur enim* (inquit) *Deus, sicut dixit, & facta sunt, non simul ornatus congruos rebus assurgentibus donavit elementis, quasi non potuerit cœlum insignitum stellis subito ut creatum est refulgere, & floribus, ac fructibus terra vestiri? Potuit utique. Sed ideo primo facta, postea composita declarantur; ne verè increata, & sine principio crederentur, si species rerum velut ingenerata ab initio, non postea addita viderentur. Incomposita terra legitur, & iisdem a Philosophis æternitatis, quibus Deus, privilegiis honoratur. Quid dicerent, si ab initio ejus pulcritudo vernasset? Demersa aquis describitur,... & adhuc à nonnullis facta non creditur. Quid si decorem primogenitum vindicaret?* Hæc Ambrosius.

XIX. Respondeo secundo cum eodem S. Thoma, qu. 4. de Potentia, ar. 2. ad 5. citatum. Dicendum esse: *Quod in creatione rerum, non solùm debet ostendi potentia virtus, sed & divina sapientia ordo: ut qua priùs naturâ sunt, priùs etiam instituerentur: & sic non est ex impotentia Dei, quasi indigentis tempore ad operandum, quod omnia non sint simul producta, & distincta, & ornata; sed ut ordo sapientiæ servaretur in rerum institutione: & ideo oportuit, ut diversis statibus mundi diversi dies deservirent. Post opus enim creationis semper per sequens opus novus perfectionis status mundo est additus: ideo ad bonis status perfectionem, & novitatem ostendendam, voluit Deus, ut unicuique rerum distinctioni, & ornatui dies unus responderet: & non ex aliqua impotentia, vel lassitudine agentis.* Ita quoque respondet hac 1. *Par. qu.* 74. *art.* 2. *ad* 4.

XX. Neque imaginandum est, quod toto sex dierum creationis, & ornatus mundi spatio, ita res produxerit; ut unum integrum diem impenderet successive producendo, vel ornando res illis diebus correspondentes, ut homines facere solent; sed potius existimandum est, quod uniuscujusque diei opus unico instanti perfecerit, quod indicant illa verba singulis diebus prolata: *Dixit: & factum est ita*. Neque sequitur, Deum reliqua illius diei parte otiosum fuisse, sicut non est nunc otiosus, quamvis nullas novas rerum species producat, quia conservat, & gubernat eas, quas fecit; nec tota æternitate otiosus fuit, quamvis ab æterno nullam creaverit. Addo, hoc etiam respondendum esse in contraria sententia. Si enim Deus uno die, imo uno momento omnia creavit, distinxit, ornavit; ergo cum post illum diem, seu post illud instans nihil novi fecerit, neque nunc faciat, erit dicendus otiosus.

XXI. Tertio objiei potest. Si dies illi ponantur esse dies naturales, non videtur, posse explicari, quomodo tribus primis diebus dies distingueretur a nocte, lux a tenebris. Primo. Nam si lux illa, quæ legitur primo die facta, undique terram circuibat, nusquam tenebræ erant. quæ fiunt ex umbra terræ opposita ad lumen, quod diem causat. Et sic quomodo verificabitur, quod Deus divisit lucem a tenebris, quod lucem appellavit diem, & tenebras noctem? Si vero lux illa suo motu terram circuibat, ut diem, & noctem faceret, tunc semper ex una parte erat dies, & ex alia nox; & ita non totaliter erat nox a die distincta.

Secundo. Distinctio diei, & noctis fit per Solem, & alia cœli luminaria: sed Sol, & luminaria facta fuerunt quarta die, ut dividant diem, ac noctem; ergo cum effectus causam non præcedat, non potuit illis primis tribus diebus esse distinctio diei, ac noctis.

Hæ rationes, quas proponit S. Thomas

mas, laudata qu. 4. de Potentia art. 2. ad sextum, & septimum argumentum ejus sunt, inducebant S. Augustinum ad opinandum, illos dies non fuisse dies veros, & naturales. Quare, lib. 4. de Genes. ad litt. cap. 22. dicebat: *Lux corporalis antequam fieret cœlum, quod Firmamentum vocatur, in quo etiam luminaria facta sunt, quo circuitu, vel processu vices diei, & noctis exhibere potuerit, non invenimus.*

XXII. Respondeo tamen primo cum D. Basilio, *Homil. 2. in Hexaemeron.* Tribus illis prioribus diebus factum fuisse diem per effusionem illius lucis primigeniæ, & noctem per contractionem ejusdem. *Nunc quidem* (inquit) *de reliquo post Solis generationem dies est aer ipse à Sole illuminatus, dùm in hemisphærio, quod super terram est, lucet; nox verò est, quæ, occultante se Sole, intervenit telluris obscuratio. Tunc autem non secundùm motum solarem, sed primigeniâ illâ luce effusâ, & rursus contractâ, secundùm præfinitam a Deo mensuram, fiebat dies, & nox succedebat.*

Quid autem esset illa lux productionem Solis præcedens, dicunt aliqui, fuisse nubem quamdam lucidam, quæ postea facto Sole resoluta fuit. Sed hoc improbat D. Thomas; quia Scriptura commemorat *Institutionem naturæ, quæ postmodum perseverat. Unde non debet dici, quod aliquid tunc factum fuerit, quod post modicum esse desierit. Et ideo alii dicunt, quod illa nubes lucida adhuc remanet; & est conjuncta Soli, ut ab eo discerni non possit. Sed secundùm hoc illa nubes superflua remaneret. Nihil autem est vanum, & superfluum in operibus Dei. Et ideo alii dicunt, quod ex illa nube formatum est corpus Solis. Sed etiam hoc dici non potest, si ponatur, corpus Solis non esse de naturæ quatuor elementorum, sed esse incorruptibile per naturam; quia tunc materia ejus non potest esse sub alia forma.* Ita D. Thom. laudatus *ad* 8. & 1. Par. qu. 67. art. 4. ad 2.

XXIII. Quare respondeo secundo cum eodem D. Thoma citato, & ad 6. *Quod lux illa, quæ legitur primo die facta secundùm Gregorium, & Dionysium, est lux Solis, quæ simul cum substantia luminarium, quæ est subjectum ejus, primâ die producta secundùm communem lucis naturam. Quartâ autem die attributa est luminaribus determinata virtus ad determinatos effectus; secundùm quod videmus, alios effectus haberr radium Solis, & alios radium Lunæ.* In productione ergo hujus lucis solaris quantum ad vim illuminativam in communi facta prima die (pergit S. Thomas) *Distincta est lux à tenebris quantùm ad tria. Primo quidem quantum ad causam, secundùm quam causa luminis erat in substantiâ Solis; causa vero tenebrarum in opacitate terræ. Secundo distincta est quantùm ad locum, quia in uno hemisphærio erat lumen, & in alio tenebræ. Tertio quantum ad tempus, quia in eodem hemisphærio secundùm unam partem temporis erat lumen, & secundùm aliam partem erant tenebræ. Et hoc est, quod dicitur: lucem vocavit diem, & tenebras noctem. Sic nec lux illa undique terram complectebatur, quia in uno hemisphærio erat lumen, & in alio tenebræ. Nec semper ex una parte erat dies, & ex alia nox: sed in eodem hemisphærio secundum unam partem temporis erat dies, & secundùm aliam erat nox.* His respondet S. Doctor ad primam probationem, & 1. *Par. qu.* 67. *art.* 4. *ad* 2.

XXIV. Ad secundam vero respondet ibi, ad 7. *Quod duplex est motus in cœlo; unus communis toti cœlo, qui dicitur diurnus, & facit diem, & noctem: & iste motus videtur institutus primâ die, in qua producta est substantia Solis & aliorum luminarium informis* (informitate tamen accidentali, non substantiali). *Alius est motus proprius, qui diversificatur secundùm diversa corpora cœlestia, secundùm quos motus fit diversitas dierum ad invicem, & mensium, & annorum. Primâ die facta est distinctio communis temporis per diem, & noctem secundùm motum diurnum, qui est communis totius cœli, qui potest intelligi incœpisse primâ die. Et ideo in prima die fit mentio de sola distinctione noctis & diei, quæ fit per motum commu-*

nem

nem omnibus cœlis. Quartâ vero die facta est distinctio secundùm speciales distinctiones dierum, & temporum, secundùm quod una dies est calidior aliâ, & unum tempus alio tempore, & unus annus alio anno: quæ fit secundum speciales, & proprios motus stellarum, qui possunt intelligi incæpisse quartâ die. Unde in quarta die fit mentio de diversitate dierum, & temporum, & annorum, cum dicitur: Et sint in tempora, & dies, & annos; *quæ quidem diversitas fit per motus proprios. Et ita illi primi tres dies, qui præcesserunt formationem luminarium, fuerunt ejusdem rationis cum diebus, qui nunc Sole aguntur, quantum ad communem distinctionem temporis, secundùm diem & noctem, quæ fit per motum diurnum communem toti cœlo: sed non quantum ad speciales distinctiones dierum, quæ fit secundum motus proprios.* Quæ adeo clara sunt, ut non egeant explicatione. Stabilito igitor, sex dies creationis mundi fuisse dies naturales; quid in singulis Deus operatus sit, videamus.

DUBIUM II.

De Opere primæ Dei.

§. I.

Exponitur verbum: *In principio*.

I. Opus primę diei sic exponitur a Moyse, Gen. cap. 1. *In principio creavit Deus cœlum, & terram. Terra autem erat inanis & vacua, & tenebræ erant super faciem abyssi, & Spiritus Dei ferebatur super aquas. Dixitque Deus fiat lux: & facta est lux. Et vidit Deus lucem quod esset bona, & divisit lucem à tenebris. Appellavitque lucem diem, & tenebras noctem, factumque est vespere, & mane, dies unus.* Verba hæc variis quæsitis breviter explicabimus.

II. Quæritur ergo primo: Quid per ly *In principio* intellexerit Moyses?

Dico: quod ly *In principio* aut refertur ad tempus, & sic idem significat, ac *In initio temporis*, seu *quando Deus cœpit in tempore operari*. Vel refertur ad numerum, & idem significat, ac *ante omnia*, seu *primum omnium*. Vel refertur ad fundamentum, & sic idem est, ac fundamentum omnium, quæ fecit, fuit creatio cœli, & terræ. Quod totum explicatur in modo loquendi apud homines usitato; qui, si de Architecto loquantur, dicere solent: in principio, quando cæpit ædificare, ante omnia, seu primo fundamenta jecit; seu initio operis omnia fundamenta posuit; seu a fundamentis opificium exorsus fuit. Ita Tertullianus, *lib. contra Hermogenem, cap.* 10. S. Basilius, *Homil.* 1. *in Hexaemeron*. Et S. Ambrosius, lib. 1. Hexaemeron cap. 4. *Principium* (inquit) *aut ad tempus refertur, aut ad numerum, aut ad fundamentum.*

III. Hoc verbo confixit Moyses errorem veterum Philosophorum, qui mundum nunquam cæpisse, sed ab æterno fuisse opinati sunt, quos superius *Qu.* 2. *dub.* 1. confutavimus. Ita D. Tho. 1. *Par. qu.* 46. *art.* 3. & ante ipsum S. Augustinus, *lib.* 1. *contra Adversarium Legis, & Prophetarum. cap.* 2. dicens: *Ut principium sit, ex quo esse cœperunt, non enim Deo coæterna semper fuerunt; sed facta, initium, ex quo esse inciperent, acceperunt.*

IV. Sed dices: plerosque Patres ante cœlum, corporeaque omnia conditos Angelos asserere; ut ex Græcis Origenes *Homil.* 1. *in Genes. & Homil.* 2. *in Matth.* S. Basil. *Homil.* 1. *in Hexaem.* S. Gregorius Nazianz. *Orat.* 38. & alii. Et ex Latinis S. Ambros. *lib.* 1. *in Hexaemer. cap.* 5. S. Hieron. *in Cap.* 1. *Epist. ad Titum*, & alii; ergo hæc verba *In principio* non significant principium, nec temporis, nec numeri, nec fundamentum.

Sed ad hoc respondebitur, dum, de creatione Angelorum sequenti Tractatu sermo erit. interim scias, plures alios Patres ex Græcis, & Latinis contrarium sentire, quod ibi ostendemus. Argumentum autem ex Patribus sumtum tunc solum invictum robur habet, quando concorditer in idem conspirant; quia tunc sententia Patrum est

est sententia Ecclesiæ, ut de Locis Theologicis docuimus. In re autem præsenti, nedùm discordes habemus Patres, sed Ecclesiæ sententia contraria est: nam in Concilio Lateranensi IV. *Cap. Firmiter de summ. Trinit. & Fide cath.* statuit: *Deus simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam spiritualem & corporalem, Angelicam videlicet, & mundanam.*

V. Hoc verbum: *In principio* pro eodem redditur, ac *in Filio*. Ita S. Augustinus, loco nuper relato, ubi post laudata verba subjungit: *Aut certè quia in principio sibi coaeterno fecit Deus cælum & terram, hoc est in Unigenito Filio. Ipse enim est sapientia, de qua dicit Apostolus:* Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam: *& Deo, qui fecit cœlum & terram, dicitur in Psalmo:* Omnia in sapientia fecisti. *Aut si de Psalmo iste* (contra quem scribebat, qui testimonia ex Lege, & Psalmis non admittebat) *non vult accipere; Apostolum audiat de Christo loquentem* (Coloss. 1. 16.) Quia in ipso condita sunt omnia, in cœlo, & in terra, visibilia, & invisibilia. Ita quoque plerique Patres interpretantur. Tertullianus, *lib. contra Praxem, cap.* 5. Origenes, *Homil.* 1. *in Genes.* S. Basilius, *Homil.* 1. *in Hexaemer.* S. Ambrosius, *lib.* 1. *Hexaemer. cap.* 4. & idem S. August. passim. Quibus subscribit D. Thomas, 1. *Par. qu.* 46. *art.* 3. his verbis: *In principio, idest in Filio. Sicut enim principium effectivum appropriatur Patri propter potentiam, ita principium exemplare appropriatur Filio propter sapientiam: ut, sicut dicitur, Psalm.* 103. Omnia in sapientia fecisti, *ita intelligatur, Deum omnia fecisse in principio, idest* in Filio, *secundum illud Apostoli ad Colos.* 1. In ipso, scilicet Filio, condita sunt universa.

VI. Neque dicas. Si hæc interpretatio admittatur, non posse amplius probari ex hoc textu, mundum existendi initium habuisse; cùm tamen Moyses hujus productionis initium indicare voluerit. Deinde dùm dicitur *in Filio* factum esse cœlum, & terram, videntur sola hæc duo, nempe cœlum, & terram, & non alia facta fuisse in Filio, cùm de his solis dictum sit: *In principio*: cum tamen Filius sit exemplar omnium. Denique magis consentaneum fuisset scribere *per principium*, cùm Filius sit, per quem omnia facta sunt.

Respondeo tamen, hæc non obstare. Non primum. Nam dum dicitur: *In principio*, idest *in Filio* creavit Deus cœlum, & terram, creandi verbo satis indicatur mundum habuisse initium, nimirum esse post non esse. Non secundum. Quia cœli, & terræ nominibus tota rerum creatarum universitas significatur, ut S. Augustinus exponit, *lib.* 1. *contra Advers. Legis, & Prophet. cap.* 10. Non tertium. Quia eadem vis est horum verborum *In Principio*, idest *in Filio*, ac *per principium*, idest *per Filium*, ut idem S. Doctor probat contra Manichæos, *Sermone nunc* 1. *olim* 14. *de Diversis, cap.* 3. a quo referendo abstineo, ne prolixus evadam.

VII. Advertendum tamen censeo: quòd dùm *In principio* ponitur pro *In Filio*, non excluduntur alii sensus superiùs recensiti; sed omnes tres gradatim simul litteraliter indicantur, ut intenti a Moyse, & Spiritu Sancto dictante per ipsum, ut notat S. August. *lib.* 12. *Confes.* cap. 32. Dum enim dixit: *In principio*, idest in exordio rerum conditarum, sive ante omnia; hoc dixit, ut Judæi tanquam parvuli, & rudiores intelligerent, non Angelos, aut aliud quidpiam ante cœlum, & terram conditum fuisse. Dum dixit: *In principio*, idest in initio temporis, voluit eos instruere, mundum initium habuisse, & non esse æternum, ut putaverunt Philosophi, quos supra impugnavimus. Dum verò ait: *In principio*, idest *in Filio*, doctiores instruere voluit, Deum, seu primam rerum causam per conceptum Sapientiæ suæ, qui est Verbum Dei, & proinde summâ voluntatis libertate mundum condidisse, contra Epicurum, & alios Philosophos; quorum ille fortuitò atomorum concursu, hi necessitate naturæ, mundum productum censuerunt.

§. I.

Verba: *Creavit Deus Cœlum, & Terram.*

VIII. Hoc verbo *creavit*, idest non ex subjacente materia, sed ex nihilo fecit, jugulatur error supra refutatus, *Qu. 1. dub. 2.* veterum Philosophorum, & aliorum, quos Tertullianus, lib. advers. Hermogenem, cap. 25. *Materiarios* vocat, quorum princeps fuit Hermogenes. Videantur ea, quæ supra dicta sunt.

IX. Hoc Verbo *Deus*, idest *Deus solus*, non materiâ, non Angelis adjutus, configitur Simon Magus, Menander ejus discipulus cum cæteris relatis, & confutatis supra, *Qu. 1. dub. 1.* dicentibus, mundum non a Deo, sed ab Angelis &c. conditum fuisse.

X. Quid *cœli ac terra* nominibus indicare voluerit Moyses, antiqui Patres incertum reliquerunt. Varias expositiones, quæ suo tempore circumferebantur, affert S. Auguft. præcipuè *lib. 12. Confess. cap. 17. & 20.* nullam tamen certam. Cœli nomine creaturam spiritualem, Angelos nempe, terræ autem materiam primam, ex qua mundus corporalis factus est (de qua ibidem *cap. 9. 12. & 13.*) intellexisse aliquos dicit; nihilominus etsi possit esse verum quod nomine cœli intelligantur Angeli; non tamen videtur esse sensus litteralis, & a Moyse intentus, qui populo rudi loquebatur, sed potiùs Mysticus.

XI. Alios propterea refert, qui dixerunt, cœlum, & terram dici, tanquam materiam, seu semen utriusque. Ita *lib. 1. de Genes. contra Manichæos*, cap. 7. his verbis. *In principio fecit Deus cœlum, & terram, non quia jam hoc erat, sed quia hoc esse poterat.... Quemadmodum si semen arboris considerantes dicamus, ibi esse radices, & robur, & ramos, & fructus, & folia; non quia jam sunt, sed quia inde futura sunt. Sic dictum est.* In principio fecit Deus cœlum, & terram, *quasi semen cœli, & terra, cùm in confuso adhuc esset cœli, & terra materia. Sed quia certum erat, inde futurum esse cœlum, & terram, jam & ipsa materia cœlum, & terra appellata est.*

Hæc opinio, licèt duriuscula, & rudi populo Judaico minùs congrua, improbabilis tamen non est; tùm ob auctoritatem D. Augustini, qui eam non reprobat: tum quia fundamentum habet in illo Sap. 11. v. 1. 18. *Creavit orbem terrarum ex materia invisa.* Neque hæc interpretatio (inquit) idem S. Auguft. lib. 1. de Gen. contra Manichæos, cap. 6. tollit, quin Deus ex nihilo omnia fecerit. *Quia etiamsi omnia formata de ista materia facta sunt, hæc ipsa materia tamen de omnino nihilo facta est*, quo excluditur error Hermogenis supra confutatus.

Ne tamen putes, hanc materiam informem, seu spoliatam omni forma, etiam substantiali, tempore præcessisse, sed solum naturâ, & quâdam origine; ita S. Auguft. lib. 1. de Genes. ad litt. cap. 15. *Non* (inquit) *quia informis materia formatis rebus tempore prior est, cùm sit utrumq; simul concreatum, & unde factum est, & quod factum est. Sicut enim vox materia est verborum, verba verò formatam vocem indicant; non autem qui loquitur, priùs emittit informem vocem, quàm possit postea colligere, atque in verba formare: ita Creator Deus non priore tempore fecit informem materiam, & eam postea per ordinem quarumcumque naturarum, quasi secundâ consideratione formavit: formatam quippe creavit materiam. Sed quia illud, unde fit aliquid, etsi non tempore, quadam origine prius est, quàm illud quod inde fit: potuit dividere Scriptura loquendi temporibus, quod Deus faciendi temporibus non divisit &c.* Idem non minus dilucidè explicat, *lib. 12. Confess. cap. 29.* exemplo soni, & cantus, dicens: *Sic est prior materies, quàm id quod ex ea fit: non ideò prior, quia ipsa efficit, cùm potiùs fiat; nec prior intervallo temporis. Neque enim priore tempore sonos edimus informes sine cantu, & eos posteriore tempore in formam cantici coaptamus, aut fingimus, sicut ligna, quibus, arca, vel argentum, quo va-*

vasculum fabricatur: tales quippe materia tempore etiam praecedunt formas rerum, quae fiunt ex eis: at in cantu non ita est. Cum enim cantatur, auditur sonus ejus; non prius informiter sonat, & deinde formatur in cantum.... sed (sonus) *prior est origine, quia non cantus formatur, ut sonus sit, sed sonus formatur ut cantus sit: Hoc exemplo, qui potest, intelligat, materiam rerum primò factam, & appellatam coelum, & terram, quia inde facta sunt coelum, & terra; nec tempore primò factam. &c.*

XII. Tertia opinio erat: quod coeli, & terrae nominibus quasi duabus magnis partibus, supremâ scilicet, & infimâ mundi, totus mundus visibilis significetur; qui postea toto primo capite Genesis per partes explicetur. Hanc ita refert S. Augustinus, lib. 12. Confess. cap. 17. *Nomine, ajunt, coeli, & terrae, totum istum visibilem mundum priùs universaliter, & breviter significare voluit; ut postea digereret dierum enumeratione, quasi articulatim universa, quae Sancto Spiritu placuit sic enunciare. Tales quippe homines erant, rudis ille atque carnalis populus, cui loquebatur, ut eis opera Dei non nisi sola visibilia commendanda judicaret.* Eam iisdem ferè verbis expressit, *lib. 11. de Civit. Dei, cap. 33.*

Porro quid nomine *coeli* veniat, an solum coelum supremum, quod vocatur Empyreum, an omnes orbes celestes; hoc quoque ambiguum est, cùm in diversa abierint tum Veteres, tum Recentiores. In tanta opinionum diversitate, quid faciendum sit, exemplo suo monet Augustinus. *lib. 1. de Genes. ad litt. cap. 20.* ubi, opinionibus praelatis recensitis: *Libri* (inquit) *Geneseos multipliciter, quantum potui, enucleavi, protulique sententias de verbis ad exercitationem nostram obscurè positis; non aliquid unum temerè affirmans cum praejudicio alterius expositionis fortasse melioris, ut pro suo modulo eligat quisque, quod capere possit: ubi autem intelligere non potest, Scriptura Dei det honorem, sibi timorem,*

XIII. Dico ergo. Absque praejudicio expositionis fortasse melioris magis arridet illa, quae non materiam informem adhuc solâ origine praecedentem substantialem formationem, sed nomine coeli intelligit non solùm coelum Empyreum, sed omnes orbes coelestes, & nomine terrae terram elementarem. Videtur congruentior litterae Moysis.

Dum enim dicit: *Creavit Deus coelum, & terram*, indicavit, non prius creasse materiam coeli, & terrae, & deinde in posteriori originis formam coeli & terrae indidisse; sed simul concreasse materiam & formam utriusque, totum coelum, & totam terram de omnino nihilo faciendo. Hinc in Philosophia docemur, in prima rerum productione formas non fuisse de materia eductas, sed materia concreatas.

Quod etiam, non solum caelum supremum, seu Empyreum, quod sedes est Beatorum, sed omnes orbes coelestes prima die creati fuerint, superius indicavimus; cùm Solem & Lunam primâ die quoad substantiam Deum produxisse, cum D. Thoma ostendimus. Et sanè historica Moysis narratio dicentis, Deum creasse coelum, nulli restrictioni videtur locum dare. Praeterea, ejus consilio sensus iste videtur magis convenire. Moysi enim propositum fuisse in hac narratione, plerique Veterum existimant, Judaeos a falsa gentium persuasione abducere, quae coelestibus corporibus divinitatem, aeternitatemque tribuebant: atqui neque Angelos, neque materiam informem, nec caelum supremum Empyreum (a splendore sic dictum) colebant Ethnici, quod plerique ignorabant; sed coelestes alios orbes, quos oculis corporeis intuemur, in quibus Sol, Luna, caeteraque sydera volvuntur; ergo &c. Hinc Psalm. 101. v. 26. dicitur: *Initio tu, Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt coeli:*

XIV. Nomine autem terrae intelligi terram elementarem, seu velis quatuor elementa, videtur apparere ex eo, quod illam terram primò crea-

tam credere par est, quæ Dei imperio ex aquis eam inundantibus postea emergens, plantas, & herbas omnis generis germinavit, animalia tam gradientia, quam serpentia produxit, & ex cujus limo homo plasmatus fuit: hæc autem fuit terra elementaris, non materia.

Utrumque confirmat S. Basilius, Homil. 2. in Hexaemeron dicens: *Fecit Deus cœlum, & terram, utrumque, non ex dimidia parte, sed totum cœlum, totamque terram, ipsam substantiam cum forma conjunctam . . . cùm dixit: In principio fecit Deus cœlum & terram, multa tacuit, aquam, aerem, ignem, emergentes ex his affectiones. Quæ sanè omnia etiamsi nunquam quæ mundum compleant, procul dubio unà cum universitate rerum subsistiterunt.*

S. Ambrosius, lib. 1. in Hexaemer. cap. 6. *Satis est*, (inquit) *ad præsentem assertionem, quòd in principio cœlum fecerit, unde prærogativa generationis, & causa; & terram fecerit, in qua esset generationis substantia. In hic enim quatuor illa elementa creata sunt, ex quibus generantur omnia ista, quæ mundi sunt. Elementa autem quatuor, aer, ignis, aqua, & terra, quæ in omnibus sibi mixta sunt.* Porrò cælum, quod est generationis causa, non est Empyreum: hoc enim in sedem Beatorum solummodo factum est, sed cæteri inferiores cœli. Terra item, in qua generationis substantia est, est terra habens elementa sibi permixta, vel ex qua elementa emergunt.

Idem scripserat Theophylus Antiochenus, lib. 2. ad Autolycum, num. 28. his verbis: *Homo qui in ima mundi regione est, super terrâ ædificium ponere solet; nec nisi fundamento jacto, ordinem servare, aut fastigium ædificio imponere potest. Cæterum Dei potentia hinc innotescit, quòd ex iis, quæ non sunt, facit, ut ipsi videtur, quæ facta . . . Quapropter Propheta testatur, creationem cœli factam esse primo: non ut hominum more fit, sed in modum fastigii . . . Terram dicens, intelligit fundamentum, & quasi pavimentum*, Cœlùm autem, quod in universo instar fornicis est, non est Empyreum solum. Terra quæ instar pavimenti, aut fundamenti est, est terra hæc visibilis, quam pedibus terimus.

XV. Hac in re deceptum puto fuisse Philastrium, qui hæresi 95. ceù hæresim traducit, quæ aliam terram non vult agnoscere ab ea, quam calcamus: *Ignorans* (inquit) *quod alia est, quæ veluti matrix est omnium rerum, universaque continet, quæ quasi* Hyle, *id est materia reperitur in Scripturis, quæ est invisibilis, & incomposita, quæ a Deo facta est in primo die. Hæc autem, in qua habitamus, super aquam fundata ostenditur.*

Deceptum inquam puto. Nam etsi non paucorum Veterum sententia fuerit, quod terra, primo die creata, fuerit materia informis: nemo tamen, præter Philastrium, oppositam ut hæresim damnavit. Imo S. Augustinus ita suam opinionem defendit, ut hanc etiam, quam nos asserimus, ut probabilem admittat, *lib. 12. Confess.* loco superiùs relato, ac nulli hac in re expositioni præjudicium inferri velit. Imo, ut ostendi, Basilius, & Ambrosius citati terram primo die creatam, volunt esse terram quam habitamus; qui tamen ut hæretici habendi non sunt. Philastrio igitur Tertullianum opponam, qui, *lib. adversus Hermogenem* has duas terras proponentem, *cap. 25.* sic ait: *Vult igitur, duas proponi terras in ista Scriptura; unam, quam in principio Deus fecit aliam materiam ex qua fecit; de qua dictum sit: Terra autem erat invisibilis & rudis.* Et infra cap. 26. *Nobis autem unus Deus, & una est terra, quam in principio Deus fecit.*

XVI. Neque obstat dictum Sapientiæ 11. v. 18. Deum orbem terrarum *ex materia invisa* creasse. Nam hoc nomine materiam primam omni forma prorsus spoliatam intelligere necesse non est; sed potius corpus terræ & aquæ, suâ quidem formâ constans, adhuc tamen rude, incompositum, & impolitum, ex quibus particulares rerum species formaverit deinde; Elementa enim hæc, utpote minus actuo-

sa,

sa, materiæ nomine commodè exprimuntur.

XVII. Gravior emergit difficultas, quod Firmamentum factum a Deo legitur secundo die, & vocatum cœlum. Nam ut Moyses refert: Dixit Deus: *Fiat Firmamentum in medio aquarum, & dividat aquas ab aquis... Et fecit Deus Firmamentum cœlum.* Non ergo quod primo die creatum est cœlum, est illud, quod videtur a nobis, quod Solem ac stellas continet, quod supra nos volvitur.

Huic difficultati variis responsionibus secundum varias sententias occurrit D. Thomas 1. *Par. qu.* 68. *art.* 1. *ad* 1. Quarum prima est; verba illa Genesis: *In principio creavit Deus cœlum, & terram*, non significare peculiare aliquod opus, sed mundi totum opificium summariè complecti; postea vero cunctas opificii partes sigillatim, eo quo sunt ordine elaboratæ, describi: *Secundùm Chrysostomum* (ait Divus Thomas laudatus) *primò Moyses summariè dixit quid Deus fecit, præmittens*: In principio creavit Deus cœlum, & terram, *postea per partes explicavit. Sicut si quis dicat: hic artifex fecit domum istam; & postea subdat: primò fecit fundamenta, & postea erexit parietes, tertiò superposuit tectum. Et sic non oportet nos aliud cœlum intelligere cùm dicitur*: In principio creavit Deus cœlum, & terram; *& cùm dicitur, quòd secunda die factum est Firmamentum.*

Hanc responsionem indicaverat Tertullianus, *lib. contra Hermog. cap.* 26. Ubi postquam dixit, terram ab initio factam, pergit: *Cujus ordinem incipiens Scriptura decurrere, primò factam eam edicit, de hinc qualitatem ipsius edisserit. Sicut & cœlum primò factum professa: In principio fecit Deus cœlum, de hinc dispositionem ejus superinduceit & separavit inter aquam, quæ erat infra Firmamentum, & quæ super Firmamentum, & vocavit Deus Firmamentum cælum. ipsum quod in primordio fecerat. Proinde & de homine: & fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit illum. Dehinc qualiter fecerit reddit: & finxit Deus hominem de limo terræ &c.*

XVIII. Aliâ viâ responderi potest. Firmamentum primo die, seu ante omnem diem fuisse secundum substantiam creatum: secundo autem die novo ministerio aptatum, ut esset veluti murus aquas dividens. Ita S. Jo. Chrysost. Homil. 4. in Genes. *Quid est* (inquit) *fiat Firmamentum? Quasi quis dicat humanâ linguâ: fiat paries quidam, & septum in medio dividens, & separationem inducens.* Deinde postquam dixit: quid sit hoc Firmamentum, an aqua densata, an aer quidam convolutus, an alia substantia, neminem prudenter asseverare posse, subdit: satis esse, *Hoc solum scire, & tenere apud nos, præcepto Domini productum esse Firmamentum in separationem aquarum, quod valeat alias sub se continere, alias vero sursum in dorso suo ferre sublimes.* Et vocavit, *ait* Firmamentum cœlum. *Vide, quomodo eâdem consequentiâ etiam nunc divina Sapientia usa est. Nam sicut dixit heri*: Fiat lux; *& postquam producta fuit, tunc subjecit*: Sit distinguens inter lucem, & inter tenebras; *& sic lucem diem vocavit: ita & hodie dixit*: Fiat Firmamentum in medio aquæ. *Dein sicut de luce dixerat, ita & hic docuit nos usum Firmamenti*: ut dividat, *ait*, inter aquam, & aquam. *Et postquam hunc ejus usum declaravit, tunc sicut luci nomen didit, ita & Firmamento suum nomen imposuit.* Et vocavit, *ait*, Firmamentum cœlum, *hoc quod videtur.*

XIX. Quod si velis, Firmamentum factum secundâ die, & vocatum cœlum esse diversum a cœlo creato primâ die, duplici responsione satisfaciet D. Thomas, citata qu. 68. art. 1. ad 1. Quod *secundùm Damascenum*, (lib. 2. Orthod. Fid. cap. 6.) *cœlum, quod legitur primâ die factum, est quoddam cœlum sphæricum sine stellis, de quo Philosophi loquuntur, dicentes, ipsum esse nonam sphæram, & mobile primum, quod movetur motu diurno. Per Firmamentum vero factum secundâ die intelligitur cœlum sydereum. Secundùm autem aliam expositionem, quam Augustinus tangit* (lib. 2. de Genes. ad litt. cap. 1.) *Cœlum primâ die factum est etiam ipsum*

ipsum cœlum sydereum. Per Firmamentum vero secundâ die factum intelligitur spatium aeris, in quo nubes condensantur, quod etiam cœlum æquivocè dicitur. Et ideo ad æquivocationem designandam signanter dicitur: Vocavit Deus Firmamentum cœlum: *sicut & supra dixerat:* Vocavit lucem diem: *quia dies etiam pro spatio viginti quatuor horarum ponitur.* Quam autem ex præfatis expositionibus congruentiorem judicemus, dubio sequenti agentes de opere secundæ diei exponemus.

§. III.

De Terra inani, & vacua &c. Et de Spiritu qui ferebatur super aquas.

XX. Prosequitur Moyses dicens. *Terra autem erat inanis, & vacua*, nimirum, ut superiùs dictum est, sine plantis, & animalibus, ac omni ornatu; unde Hebraice dicitur instar solitudinis, & deserta. Quare Septuaginta, & August. & ferè omnes Antiqui legunt *Invisibilis*, quia aquis cooperta, & *Incomposita*, quia nondum suis fœtibus, plantis, & animalibus decorata. Atque, ut superius dictum est, hoc sensu dicitur, *Sap.* 11. Deus creasse orbem terrarum *Ex materia invisa*; quia ex rudi illa, & confusa elementorum massa ad illum decorem, quem videmus, sex diebus perduxit.

XXI. Sequitur. *Et tenebræ erant super faciem abyssi.* Abyssus græcè dicta est, quasi *sine fundo*. Hebraice *Teohm*. idest *aqua multa, & aquarum multarum locus*. Unde D. August. *lib.* 22. *contra Faust. cap.* 11. ait: *Tenebræ erant super abyssum. Abyssus namque est aquarum inæstimab lis profunditas.* Significatur ergo, fuisse immensam aquarum multitudinem, quæ terram cooperuerit, non quidem infinitam (ut teste D. Thom. 1. *Par. qu.* 68. *art.* 3. quidam antiqui Philosophi posuerunt; volentes, esse infinitum aquarum corpus etiam supra cœlum) & usque ad determinatum spacium: unde dicitur, quod *Tenebræ erant super faciem abyssi*, hoc est supra superficiem multitudinis aquarum.

Quo fortassis denotatur etiam, non omnia ad cœlum usque aquis illis crassioribus fuisse plena; sed supra illas infra cœlum fuisse corpus diaphanum, nempe aerem, quamvis luce nondum creata, tenebrosum. Hoc rationabiliter colligit D. Thomas, citata *Qu.* 68. *art.* 3. Etenim *Considerandum est* (inquit) *quod Moyses rudi populo loquebatur, quorum imbecillitati condescendens, illa solùm eis proposuit, quæ manifestè sensui apparent. Omnes autem quantumcumque rudes, terram, & aquam esse corpora sensu deprehendunt. Aer autem non percipitur ab omnibus esse corpus; intantum quòd etiam quidam Philosophi aerem dixerunt nihil esse, plenum aere vacuum nominantes. Et ideo Moyses de aqua & terra mentionem fecit expressam; aerem autem non expressè nominat, ne rudibus quoddam ignotum proponeret. Ut tamen capacibus veritatem exprimeret, dat locum intelligendi aerem, significans ipsum, quasi aquæ annexum, cum dicit, quod* Tenebræ erant super faciem abyssi. *Per quod datur intelligi, super faciem aquæ esse aliquod corpus diaphanum, quod est subjectum lucis, & tenebrarum.* Hæc D. Thomas.

XXII. Pergit Moyses: *& Spiritus Domini ferebatur super aquas.* Scio, hic nomine *Spiritus* apud aliquos Veteres aerem significari. Unde Severianus Gabalitanus, *Orat.* 1. *de Creatione mundi*, ait: *Deinde, & aer audi, quando creatus est:* Et Spiritus Domini &c. *Spiritum enim hunc non ipsum Spiritum Sanctum dicit* (*non enim quod increatum est creatis connumeratur*) *sed Spiritum vocat aeris motum.* Inde ostendit, usu Scripturæ *Spiritus* nomine aerem intelligi, seu aerem commotum, seu ventum: In Spiritu vehementi conteres naves Tharsis. *Nempe Spiritum aeris agitationem vocant. Ut vero ex Spiritus indole ostendatur, ventum aeris esse motum, propterea illâ voce usus est,* Superferebatur. *Proprium enim*

venti est, ut creatura, rebusque mundo hoc inferiori supervolitet, ac superferatur. Ventum intelligi posse, indicat August. *lib. de Genes. imp. cap.* 4. Debere, & verius esse Theodoretus, *Qu.* 8. *in Genes.* & mobilem ejus naturam exprimi per verbum *ferebatur*. Quibus præiverat Tertullianus, *lib. contra Hermogenem, cap.* 32. quamvis, ut dicam, in hoc sibi constans non fuerit.

Non latet, alios nomine Spiritus intellexisse vitalem spiritum, energiam, sive efficaciam. Hanc expositionem, ut non improbabilem, recensent S. Ambrosius, *lib.* 1. *in Hexaemer. cap.* 8. S. August. citato *lib. de Genes. imperf. cap.* 4. eique subscribit S. Chrysost. *Homil.* 3. *in Genes.* dicens: *Quid sibi vult, quod dicit: &* Spiritus Dei superferebatur super aquam? *Mihi videtur hoc significare, fuisse in aquis efficacem quandam, & vitalem operationem, nec fuisse simpliciter aquam stantem, & immobilem; sed mobilem, & vitalem quandam vim habentem &c.*

XXIII. Nihilominus probabiliorem censeo expositionem, quę nomine *Spiritus Dei* intelligit Spiritum Sanctum, qui *ferebatur*, idest *confovebat*, ut S. Basilius, *Hom.* 2. *in Hexaem.* ex Syro interpretatur, dicens: *Et its naturæ aquarum vim tribuebat fœtificandi instar incubantis avis, & vitalem quandam facultatem iis, qua foventur impartientis... Nimirum.* Ferebatur Spiritus super aquas, *hoc est, naturam aqua ad fœturam praparabat. Quare quod à quibusdam quæritur, satis ex hoc liquet, nempè ab actu creandi Spiritum Sanctum non abfuisse.* Hoc si intelligant, qui secundam allatam expositionem tuentur, non dissentimus.

XXIV. Quod si dicas: Cur non poterit nomine *Spiritus* hic intelligi aer, aut ventus; cum sæpe in Scripturis per Spiritum significetur aer, aut ventus, ut superiùs observatum est?

Respondeo cum D. Basilio, laudato loco. Quod esto alicubi Scriptura nomine Spiritus intelligat aerem, aut ventum, nunquam tamen nomine *Spiritus Dei. Observatum est* (inquit Basilius) *Scripturam eum* (Spiritum Sanctum) *ejusmodi appellatione peculiariter, ac praecipuè dignari, ac nullum alium Spiritum Dei nominare, quam Sanctum illum Spiritum, qui divinam, ac beatam Trinitatem complet.*

Propterea huic expositioni adhæret major Patrum pars. Tertullianus, *lib. de Baptismo, cap.* 3. aquam laudans ex illo: Spiritus Dei ferebatur super aquas: *Habes* (inquit) *homo in primis ætatem venerari aquarum, quod antiqua substantia: dehinc dignationem, quod divini Spiritus sedes, gratior scilicet cæteris tunc elementis.* Et *lib.* 4. *contra Marcionem, cap.* 26. ait: *A quo Spiritum Sanctum postulem? A quo nec mundialis spiritus præstatur? An à quo fiunt etiam Angeli spiritus; cujus & in primordio Spiritus super aquas ferebatur?*

XXV. Item S. Ambrosius *lib.* 1. *in Hexaemeron, cap.* 8. ait: Et Spiritus Dei superferebatur super aquas. *Quem etsi aliqui pro aere accipiant, aliqui pro spiritu, quo spiramus, & carpimus aura hujus vitalis spiritum; nos tamen cum Sanctorum, & fidelium sententia congruentes, Spiritum Sanctum accipimus, ut in constitutione mundi operatio Trinitatis eluceat. Præmisso enim quia in principio fecit Deus cœlum & terram; idest in Christo fecit Deus, vel Filius Dei Deus fecit, vel per Filium Deus fecit; quia omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil: supererat plenitudo operationis in Spiritu, sicut scriptum est.* Verbo Domini cœli firmati sunt, & Spiritu oris ejus omnis virtus eorum &c.

XXVI. Consentit S. Hieronymus, tum *lib. Quæst. Hebraic. in Genes.* ubi hæc habet; Et Spiritus Dei ferebatur super aquas. *Pro eo quod in nostris codicibus scriptum est* ferebatur, *in Hebræo habet*, Merefeth; *quod nos appellare possumus*, incubabat, *sive* confovebat, *in similitudinem volucris, ova calore animantis. Ex quo intelligimus, non de spiritu mundi dici, ut nonnulli arbitrantur, sed de Spiritu Sancto, qui & ipse vivificator omnium a principio dicitur.* Tum Epist. 83. modo 81. ad Ocea-

Oceanum. *Radis* (inquit) *mundus nec dum Sole rutilante, nec pallente Lunâ, nec astris micantibus, incompositam, & invisibilem materiam abyssorum magnitudine, & deformibus tenebris opprimebat. Solus Spiritus Dei in auriga modum super aquas ferebatur, & nascentem mundum in figura Baptismi parturiebat.*

In idem conspirat S. August. tum *lib. 13. Confess. cap. 5.* ubi ait: *Ecce Spiritus tuus superferebatur super aquas. Ecce Trinitas Deus meus, Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus, Creator universæ creaturæ*; quod repetit, *cap. 6. & 7.* Tum *lib. de Genes. ad litt. imperfecto, cap. 4.* Ubi monet, ne putemus Spiritum Dei quasi locorum spaciis superferri materiæ. *Sed vi quadam effectoriâ, & fabricatoriâ, ut illud cui superfertur efficiatur, & fabricetur: sicut superfertur voluntas artificis ligno, vel cuicumque rei subjectæ ad operandum, vel etiam ipsis membris corporis sui, quæ ad operandum movet.* Addit tamen, hanc similitudinem esse parvam, & propè nihil aptam ad intelligendam superlationem Spiritus Dei super materia sibi subjecta.

Idem dicit, *lib. 1. de Genes. ad litt. cap. 6.* Imo cap. 9. formans sibi objectionem, quam supra Severianus Gabalitanus opponebat; cur scilicet creaturæ imperfectæ commisceatur Spiritus Dei? Respondet, commisceri, non tanquam ea indigentem, sed tanquam eam amantem, & beneficentia sua illam complectentem: & ad explicandam supereminentiam suæ dilectionis Scripturam dicere: Superferebatur, seu ferebatur super aquas, eas scilicet vi, & efficacia fecundando.

§. IV.

De Productione Lucis.

XXVII. Prosequitur Moyses, v. 3. *Dixitque Deus*, non vocis sono, sed efficaci suæ mentis imperio, cui statim adest effectus. Imo ait Ambrosius, lib. 2. Hexaemer. cap. 9. *Non ideò dixit, ut sequeretur operatio, sed dicto absolvit negotium. Unde pulchrè Davidicum illud:* Dixit, & facta sunt; *quia dictum implevit effectus.* Dixit ergo Deus: *Fiat lux, & facta est lux.*

XXVIII. Quænam sit ista lux, quæ primo facta est: an Angeli, an nubes aliqua lucida, vel aliud corpus lucidum, an lucem Solis informem, ardua quæstio est. Lucis nomine Angelos intelligit S. Augustinus, *lib. 1. de Genes. ad litt. cap. 17.* & *lib. 11. de Civit. Dei cap. 19.* divisionem lucis à tenebris dicit fuisse discretionem bonorum Angelorum à malis. Et cap. 20. advertit, quod statim facta luce subjecit Deus: *Vidit Deus lucem quod esset bona*, non postquam separavit inter lucem, & tenebras; ne simul cum luce probaret tenebras, simul cum bonis Angelis etiam malos: *Ne utrumque appellaretur bonum, cùm esset horum alterum malum, vitio proprio, non naturâ; & ideo sola ibi lux placuit Conditori: tenebræ autem Angelicæ, & si fuerant ordinandæ, non tamen fuerant approbandæ.* Huic tamen interpretationi non adeò tenaciter hæret S. Doctor, quin etiam alias probet; ut nulli alteri fortè meliori præjudicium inferatur, secundum regulam ab ipso traditam, *lib. 1. de Genes. ad litt. cap. 18. & 20.* ut superiùs, Dub. præced. §. 2. num. 6. Augustino tamen subscribit Rupertus, *lib. 1. de Trinit. & ejus operibus, cap. 10.* cujus rationes solvemus infra.

XXIX. Cæteri autem Patres, lucem primo die productam, fuisse lucem corporalem exponunt, quamvis quænam fuerit illa lux inter se dissentiant. Ignem fuisse, qui ex informi, & confusa mole Dei imperio excitatus, ac digeri cæptus, levitate sua exilierit, splendoreque suo omnia repentè repleverit, censet S. Gregorius Nyssenus, *lib. in Hexaemeron.* Quare secundùm ipsum lux primigenia corpus fuit, nimirùm elementum ignis. Eadem est S. Jo. Damasceni sententia; *lib. 2. de Fide orth. cap. 7.*

S. Basilius, *Homil. 2. & 6. in Hexaemer.* lucem primo die conditam existimat verum accidens fuisse sensibile, pri-

primò absque subjecto consistens; sed in Solem postea quartâ die productum, collocatum, ex cujus diffusione, & contractione tres priores dies, & noctes contigerunt. At quod primis illis diebus absque subjecto fuerit, non potuit sine miraculo fieri; quod nullum in prima rerum conditione contigisse legimus. Hanc eandem sententiam tenet Nazianz. *Orat. in nonam Dominicam, qua est* 43.

S. Ambrosius, *lib.* 1. *Hexaemer. cap.* 9. dicit, quod Deus dicens: Fiat lux: *eam lucem fieri voluit, qua oculis corporalibus comprehenderetur. Qui adificium aliquod dignum habitaculo Patris familias struere desiderat, antequam fundamenta ponat, unde lucem ei infundat exploras: & ea prima est gratia, qua si desit, tota domus deformis horret incultu*. Quid tamen fuerit ista lux, non exponit. De luce corporea interpretatur quoque Theodoretus, *Q.* 7. *in Genes.*

XXX. De luce corporea intelligit quoque S. Thomas 1. *Par. qu.* 67. *uti, art.* 1. dicit, lucem non dici de rebus spiritualibus, nisi impropriè, & metaphoricè. Ex usu enim loquentium, & ex impositione nominis, nomen lucis primò impositum est ad significandum id, quod facit manifestationem in sensu visus; sicut nomen visionis primo impositum est ad significandum actum sensus visus: & ex usu loquentium sic intelligitur. Cum ergo dici debeat, Moysen populo rudi loquentem usurpasse nomina secundùm significationem, quam primo, & ex usu loquentium habent; dici debet nomine lucis, quam primo die factàm describit, intellexisse lucem corporalem, non spiritualem.

XXXI. At dices cum Augustino, *lib.* 11. *de Civit. Dei cap.* 9. & 33. non fuisse conveniens, Moysen prætermisisse lucis spiritualis productionem; prætermisisset autem, si tam nomine cœli, quam nomine lucis cœlum, ac lucem corpoream intellexisset.

Respondet D. Thom. laudatus, *art.* 4. negando ant. cujus rationem alii diversimodè assignant. Basilius enim, *Homil.* 1. *in Hexaemer.* sentit, Moysen principium narrationis suæ fecisse à principio temporis, quod est mensura rerum sensibilium: *Sed spiritualis creatura prætermittitur, quia fuit ante creata*. Ita sentiunt quotquot putarunt, Angelos ante mundum corporeum fuisse creatos; quod tamen falsum esse suo loco ostendemus.

Ideò aliter respondet Chrysosto. (Homil. 2. in Genes.) Quod *Moyses loquebatur rudi populo, qui nihil, nisi corporalia poterat capere, quem etiam ab Idololatria revocare volebat. Assumsissent autem Idololatria occasionem, si proposita fuissent eis aliqua substantia supra omnes corporeas creaturas: eas enim reputassent Deos, cùm etiam proni essent ad hoc, quòd Solem, & Lunam, & stellas colerent tanquam Deos: quod eis inhibetur, Deuteronom.* 4. Ita Divus Thomas.

XXXII. Hanc corporalem lucem convenienter primâ die fuisse factam ostendit S. Tho. ibidem. Primò. Quia lux est qualitas primi corporis, scilicet cœlestis; unde secundùm eam mundus fuit primò formandus. Secundò. Quia lux est communissima, in ea enim corpora inferiora communicant cum superioribus. Sicut autem in cognitione, ita in operatione convenienter procedıtur a communioribus. Tertiò. Quia per lucem omnia alia manifestantur. Quartò. Quia dies non potest esse sine luce, unde oportuit, in prima die fieri lucem.

XXXIII. Lucem a Deo productam non esse corpus ostendit D. Tho. citatâ *Qu.* 67. *art.* 2. Tùm quia: duo corpora naturaliter non sunt in eodem loco; lux autem est simul cum aere, quem illuminat. Tùm quia: si esset corpus, illuminatio fieret per motum localem, & sic non fieret in instanti contra experientiam. *Statim enim cùm Sol est in puncto horizontis, illuminatur totum hemisphærium usque ad punctum oppositum*. Tùm tertiò: quia sequeretur, quòd dum aer per absentiam luminaris fit tenebrosus, corpus illud, vel corrumperetur, vel aliò transferetur

tur cum luminari: neutrum autem dici potest. Non primum; quia ridiculum est, ad solam præsentiam, vel absentiam Solis tantum corpus, quale esset lux per totum hemisphærium diffusa, quotidie generari, & corrumpi; ac rursus, quòd dum hoc corpus corrumpitur, & fiunt tenebræ, materia hujus corporis transiret ad formam tenebrarum, & sic tenebræ essent corpus. Neque secundum; quia si candela illuminans cubiculum aliquo corpore opaco claudatur, statim cubiculum fit tenebrosum. Non apparet autem, quò tam cito illa corpuscula lucida transferantur: non enim congregantur circa candelam, quia hæc non apparet magis luminosa quàm ante; quod tamen esse deberet, si omnes particulæ lucis, quæ per totum cubiculum diffundebantur, circa illam congregarentur.

XXXIV. Observandum est primò. Quòd lux, aut lumen aliquandò usurpatur pro corpore lucido, vel luminoso; & sic tùm lux, tùm lumen diei potest corpus: & in hoc sensu D. Augustinus, lib. 3. de Lib. arbitr. cap. 5. dicit, quod *Lux in corporibus primum tenet locum.* Accipit enim *lucem pro corpore lucido in actu, scilicet pro igne, quod inter quatuor elemenenta nobilissimum est.* Ita D. Th. hoc *art* 2. *ad* 1. Quòd si aliquando lumini proprietates corporis tribuuntur, hoc solùm metaphoricè ei convenit, ut idem S. Doct. *ad* 3. Nec enim intentio D. Thomæ fuit negare lucem esse accidens quoddam corporeum, & sensibile, sed solùm esse corpus propriè de prædicamento substantiæ, & quantitatis.

XXXV. Observandum secundo ex eodem S. Thoma, in 2. *Dist.* 13. *qu.* 1. *art.* 3. Quod *Ista quatuor differunt, lux, lumen, radius, & splendor. Lux enim dicitur, secundùm quòd est in aliquo corpore lucido in actu, à quo alia illuminantur, ut in Sole. Lumen autem dicitur, secundùm quòd est receptum in corpore diaphano illuminato. Radius autem dicitur illuminatio secundùm directam lineam ad corpus lucidum; & ideò ubicumque est radius, est lumen, sed non convertitur. Contingit enim, lumen esse in domo ex reflexione radiorum Solis, quamvis non ex directa oppositione, propter aliquod corpus interjacens. Splendor autem est ex reflexione radii ad aliquod corpus tersum, & politum, sicut ad aquam, & ad argentum, vel ad aliquod hujusmodi, ex qua reflexione etiam radii projiciuntur.*

XXXVI. Supposito ergo, quòd lux non sit corpus, sed accidens de genere qualitatis, quod ostendit D. Th. *Qu.* 67. *art.* 3. Quæritur: in quo subjecto fuerit tribus primis diebus creationis mundi? Dicere enim cum D. Basilio, superius allato, per tres illos dies conservatam fuisse extra omne subjectum per Dei potentiam, & quarto die collocatam in Sole, non videtur credibile: quia, ut ait D. Tho. hoc *art.* 4. *ad* 3. ex D. Augustino (lib. 2. super Genes. ad litt. cap. 1.) *In prima institutione natura non quaritur miraculum, sed quid natura rerum habeat.*

Alii propterea dixerunt, lucem illam in nube lucida productam fuisse, quæ facto postmodum Sole, vel in præjacentem materiam rediit; vel fuit conjuncta Soli, & adhuc manet, ut discerni non possit; vel quod ex illa nube formatum est corpus Solis. Sed has expositiones superiùs, *Dubio præcedenti*, §. 3. *num.* 22. & 23. improbavimus ex D. Tho., *Qu.* 4. *de Potent. art.* 2. *ad* 8. & modò 1. *Par. qu.* 67. *art.* 4. *ad* 2. Repetendo igitur, quæ superiùs citato loco cum eodem D. Thoma dixi; probabilius existimo: quod *Illa lux fuit lux Solis, quantùm ad hoc quòd jam erat substantia Solis, & habebat virtutem illuminativam in communi, sed postea data est ei specialis, & determinata virtus ad particulares effectus.* Ita D. Tho. hoc art. 4. ad 2. qui ad 3. addit: *Quòd duplex est motus in cœlo. Unus communi toti cœlo, qui facit diem, ac noctem, & iste videtur institutus primo die. Alius autem, qui diversificatur per diversa corpora, secundùm quos motus fit diversitas dierum ad invicem, & mensium, & annorum. Et ideò in prima die fit mentio de sola distinctione noctis, & diei, quæ fit per motum communem. In quarta autem die fit mentio*

tio de diversitate dierum, & temporum, & annorum, cùm dicitur: Ut sint in tempora, & dies, & annos; *quæ quidem diversitas fit per motus proprios.* Conferantur quæ superiùs, dub. præcedente locis citatis ex eodem S. Doctore dicta sunt.

XXXVII. Luce productâ, & approbata: *Divisit* Deus *lucem à tenebris.* Non quia priùs lux mixta esset tenebris, ut indigeret ab illis separari: *Sed eo ipso, quò lux facta est, consecuta est etiam divisio inter lucem, & tenebras. Quæ enim societas lucis cum tenebris? Deus ergo divisit inter lucem, & tenebras, quia lucem fecit, cujus absentia tenebræ vocantur. Interest autem inter lucem, & tenebras, sicut interest inter vestimentum, & nuditatem, inter plenum, & inane, & similia.* Ita S. Augustinus, *lib. de Genes. ad litt. imperfecto, cap. 5.*

Lucem ergo, quæ tenebras fugavit, appellavit diem, & tenebras noctem. Non enim quæcumque lux est dies, sed sola, quæ ex præsentia Solis fit: sicut nec quæcumque tenebræ sunt nox, sed illæ tantùm, quæ ex absentia Solis consequuntur. *Lucem autem dico diem* (inquit S. Augustinus loco citato, cap. 6.) *& tenebras dico noctem, ne aliquam aliam lucem intelligas, quæ non sit dies; & ne aliquas alias tenebras intelligas, quæ non sint nox.*

XXVIII. *Factumque est vespere, & mane dies unus.* Dies scilicet naturalis constans luce, & tenebris, seu die artificiali, & nocte, qui spatio vigintiquatuor horarum absolvitur: unde Basilius, Homil. 2. in Hexaemeron, ait: *Vigintiquatuor horarum mensura unius diei est spatium: vel cœli ab eodem signo ad idem reditus, uno die peragitur.* Præmisit autem vesperam, deinde mane; non quia dies ille à vespere cœperit (cœpit enim a productione lucis, quam vocavit diem, artificialem scilicet, causatum ex motu lucis solaris, quæ tunc moveri cœpit motu diurno, ut probabiliùs judicavimus cum D. Thom.) sed quia, cùm jam nominasset lucem diem, finem illius diei per vesperam, & noctem, & mane, ut initium diei sequentis, sicque integram diem naturalem voluit indicare. *Itaque* (inquit Basilius laudatus) *Ut prioris generationis prærogativam diei tribueret, priùs commemoravit finem diei deinde noctis, velut insequente diem nocte.* Et Ambrosius, lib. 1. Hexaemer. cap. 10. ait: *Quærunt aliqui, cur priùs vesperam, postea mane Scriptura memoraverit, ne forte noctem priùs quàm diem significare videatur. Nec advertunt primò, quod præmiserit diem dicendo: & vocavit Deus diem lucem, & tenebras vocavit noctem; Deinde quod vesper finis diei sit, & mane finis noctis.* Et post aliqua: *Principium ergo diei, vox Dei est:* Fiat lux, & facta est lux. *Finis diei vesper est. Jam sequens dies ex noctis fine succedit. Sententia autem Dei evidens, quia diem primò vocavit lucem, & secundò vocavit tenebras noctem. Præclarè etiam unum, non primum diem dixit* (dies unus) *Nam secuturo secundo, & tertio die, & deinceps reliquis* primum *potuit dicere, & hoc ordinis videbatur. Sed legem statuit, ut vigintiquatuor horæ diurnæ, atque nocturnæ diei tantùm nomine definiantur, ut si diceret: viginti quatuor horarum mensura unius diei tempus est. Sicut enim virorum generatio computatur, & intelligitur etiam fœminarum, quia nectuntur secunda potioribus: ita etiam dies numerantur, & noctes æstimantur adjunctæ. Sicut igitur circuitus unus, ita dies unus.* Ita præclarè Ambrosius.

XXXIX. Nec movere debet, quòd S. Thomas 1. *Par. qu. 63. art. 6. ad 4. & qu. 8. de Veritate art. 16. ad 8.* dicat primam diem habuisse vesperam, & non mane. Nam ibi loquitur Sanctus Thomas in opinione D. Augustini accipientis *Vesperam* spiritualiter, nempe pro cognitione vespertina, qua res creatas Angeli primò cognoverunt in suis naturis; & *Mane* pro cognitione matutina, qua primo cognoverunt in Verbo: & quia cognitio vespertina præcessit matutinam, ideo dicit in prima die commemorari vesperam, sed non mane. *Angelus* (inquit quæst. cit. de Verit.) *in principio suæ creationis*

 non

non fuit beatus, nec per essentiam Verbum vidit. Unde nec cognitionem matutinam habuit, sed primo habuit vespertinam, & ex vespertina profecit in matutinam. Unde signanter primus dies mane non dicitur habuisse, sed primò vespere, quod vespere transivit in mane; quia lux illa spiritualis, qua primo die facta dicitur, scilicet substantia Angelica, statim facta seipsam cognovit, quod fuit cognitionis vespertina; & hanc cognitionem retulit ad laudem Verbi, in quo facta est ei cognitio matutina: & propter hoc dicitur, Gen. 1. Factum est vespere, & mane &c. Verùm in secundo Dist. 13. qu. 1. art. 4. ad 1. relata Augustini sententia, quid sibi probabilius videatur exponens, ait: *Alii dicunt, quod prius tempore fuit opus creationis, & postea per aliquod temporis intervallum formata est lux: & tunc dies primo incapit.... & hoc quidem magis consonat littera Genesis secundùm suum sensum planum.*

XL. Quæres primò. Quantum temporis illæ tenebræ lucis exortum antecesserint?

Respondeo, sex horas conjectare aliquos, alios duodecim. Sed nihil certi. Solus ille certò novit, qui fecit, & sic fecit, quia voluit. Principiis jam statutis, & Scripturæ conformius videtur, quòd cùm fiat sermo de diebus realibus, non intelligibilibus, & metaphoricis; ita tenebræ realiter præcesserint lucem, vel tempore, vel uno saltem momento: sic ut immediatè sequenti, vel tempore, vel momento post tenebras lux affulserit; & aliqua reali duratione cœlum, & terra fuerint sub tenebris sine luce, deinde secuta sit lux. Porrò tempus, vel momentum, quo mundus fuit sub tenebris ante lucis formationem, non potuit diei *nox*. Quamvis enim Hilarius, *lib. de Synodis*, ita sentiat, & proinde existimet, noctem præcessisse diem. Sed contrarium tenendum videtur cum Basilio, & Ambrosio citatis, quibus adhæret S. August. tùm *lib. de Genes. ad litt. imperf. cap. 6.* tùm *Sermone* 221. alias 79. *de Diversis*. Non enim omnes tenebræ sunt nox, sed illæ quas præcessit dies; seu nox est lux, & tenebræ certis inter se vicibus ordinatæ, seu tenebræ succedentes luci diurnæ.

XLI. Quæres secundo. Quis fuerit ille primus dies conditionis mundi?

Respondeo: fuisse diem correspondentem diei Dominico. Si enim dies Sabbati fuit septimus, quo Deus requievit ab opere; clarum est, quod primus fuerit dies Dominicus, qui post Sabbatum est octavus, & ante Sabbatum primus. Hoc Episcopi in Concilio Palestino sub Victore Papa congregati, cujus extat fragmentum, apud Bedam, se credere secundum Scripturarum veritatem professi sunt. Sed hæc satis.

DUBIUM III.

De Opere secundæ Diei.

§. I.

Quid nomine Firmamenti Moyses intellexerit.

I. Opus secundæ diei sic describitur a Moyse, Gen. 1. v. 6. 7. & 8. *Dixit quoque Deus: Fiat firmamentum in medio aquarum: & dividat aquas ab aquis. Et fecit Deus firmamentum, divisitque aquas, qua erant sub firmamento ab his, qua erant super firmamentum. Et factum est ita. Vocavitque Deus firmamentum cœlum. Et factum est vespere, & mane, dies secundus.* Duo hic negotium facessunt. Unum, quid nomine firmamenti Moyses intellexerit; alterum, quid sint aquæ, quæ supra firmamentum esse dicuntur.

II. Quod græcè *Stereome*, idest latinè *Firmamentum* dicitur, hebraicè *Rakib*, idest *Expansum* sive *Extensum* legitur; quo indicatur, firmamentum esse aliquid expansum, & extensum, solidum tamen in medio abyssi, seu vastitatis à terra usque ad cœlum pertingentis positum, ceu murum dividentem aquas inferiores a superioribus. Quid ergo sit hoc firmamentum, quæ-

fie-

fierunt Veteres, quærunt & Recentiores: nec adhuc cuiquam invenire, ac pro certo statuere datum est.

III. Aliqui firmamentum putant esse illudmet cœlum, quod in exordio libri Genesis conditum dicitur; cui hac secundâ die novum attribuitur officium dirimendi aquas superiores ab inferioribus. In hanc sententiam propendit S. Jo. Chrysostomus, *Homil. 4. in Genes.* quam velut probabilem admittit D. Thomas, 1. *Par. qu. 68. art. 1.* dicens, quod si nomine firmamenti intelligatur cęlum, cum hoc sit secundum suam naturam incorruptibile, eius materia non potest subesse alteri formæ, nec potuit fieri ex materia priùs existente. *Unde productio substantiæ firmamenti ad opus creationis pertinet. Sed aliqua formatio ejus ... pertinet ad opus secundæ diei. Sicut etiam Dionysius dicit. 4. cap. de Divin. Nomin. quod lumen Solis fuit informe in primo triduo, & postea fuit in quarta die formatum.*

IV. Alii nomine firmamenti intelligunt cœlum sydereum, quod secundo die creatum dicunt. Cui opinioni favent S. Basilius, *Homil. 3. in Hexaemeron*, S. Gregorius Nyssenus, *lib. 1. contra Eunomium*, S. Ambrosius *lib. 2. in Hexaemeron cap. 4.* & Theodoretus, *Qu. 11. in Genesim.* Qui duos cęlos agnoscit: unum luce prius, alterum vero factum post lucem; & illud quidem non ex aliqua alia materia, sed ex nihilo creatum; hoc autem ex aquis formatum, & ideò vocatum firmamentum. *Si quidem cùm ex aquarum fluida substantia compositum sit, & natura fluida condensata, & consolidata fuerit, firmamentum nominatum est. Deinde quia sursùm collocatum est, prioris cœli usum commode nostro perficiens, cœli nomen fortitum est.* Quibus videtur Theodoretus asserere, hoc cęlum, quod est firmamentum, esse de natura elementari secundùm opinionem Empedoclis, vel Platonis, vel Aristotelis; quam refert, & improbat D. Thomas, hâc *Qu. 68. art. 1.* cùm cęlum debeat esse naturâ incorruptibile.

V. Alii propterea firmamenti nomine intelligunt totam hanc regionem aeris, quæ a terra usque ad nubes, imo usque ad cęlum (quantum nostro adspectui patet) porrigitur, ac totam mundi oram circumquaque ambit. Hanc D. Thomas laudatus sic exponit. *Potest autem & alio modo intelligi, ut per firmamentum, quod legitur secunda die factum, non intelligatur firmamentum illud, in quo fixæ sunt stellæ, sed illa pars aeris, in qua condensantur nubes; & dicitur firmamentum propter spissitudinem aeris in parte illa. Nam quod est spissum, & solidum, dicitur esse corpus firmum.* Et addit: *Secundum hanc opinionem nihil sequitur repugnans cuicumque opinioni.*

Hanc expositionem refert, & laudat S. Augustinus, *lib. 2. de Genesi ad litt. cap. 4.* dicens: *Laudabiliter conatus est quidam demonstrare aquas super cęlos.... Et primum quidem, quod facilimum fuit, ostendit, & hunc aerem cœlum appellari, non solùm sermone communi, secundùm quem dicimus serenum, vel nubilum cœlum, sed etiam nostrarum ipsarum consuetud. ne Scripturarum; cùm dicuntur* Volatilia cęli, *cum aves in hoc aere manifestum sit volare, & Dominus cùm de nubibus loqueretur:* Faciem, *inquit*, cęli potestis probare, nubes *autem etiam per proximum terris aerem conglobari sæpe cernimus, cùm per declivia jugorum ita recumbunt, ut plerumque excedantur etiam cacuminibus montium. Cùm ergo probasset, hunc aerem cœlum dici, nullâ aliâ causâ etiam firmamentum voluit existimari, nisi quia intervallum ejus dividit inter quosdam vapores aquarum, & istas aquas, quæ corpulentiùs in terris fluitant... Hanc ergo diligentiam, considerationemque laude dignissimam judico. Quod enim dixit, neque contra fidem est, & in promtu posito documento credi potest.* Ita exponit, approbat, & rationibus munit hanc opinionem S. Augustinus. Consentit S. Hieronymus, Epist. 82. alias 83. ad Oceanum dicens: *Inter cœlum, & terram medium extruitur firmamentum.* Adest quoque congruentia; nam Moyses populari ratione loquendi usus fuisse credendus est: atqui popularis loquendi modus fert, ut aer cœli nomine nuncupetur; ergo &c. VI.

VI. In hanc propendere videtur S. Thomas, hac *Qu.* 68. *art.* 1. ut vidimus. Unde ad primum observat, quod firmamentum non dicitur absolutè cęlum, ficut absolute dicitur cęlum, quod primâ die creatum fuit: sed dicitur *vocatum* cęlum, sicut lux dicitur vocata dies, quod indicare videtur, firmamentum non esse natura cęlum, sed solum appellatione, & æquivocè cęlum; sicut nec lucem esse natura, sed appellatione diem. Unde ait: *Per firmamentum verò secunda die factum intelligitur spatium aeris, in quo nubes condensantur, quod etiam cælum aquivocè dicitur. Et ideò ad aquivocationem designandam signanter dicitur:* Vocavit Deus firmamentum cęlum, *sicut & supra dixerat:* Vocavit lucem diem, *quia dies etiam pro spatio viginti quatuor horarum ponitur.*

VII. Huic opinioni, quæ apud Recentiores videtur communior, & nos subscribimus, & dicimus: Firmamentum esse spatium illud pro illa parte, qua illam aeris regionem complectitur, in qua nubes condensantur. Tum propter spissitudinem aeris in parte illa, quod enim est spissum & solidum, dicitur firmum. Tum quia est veluti firmus quidam limes interiacens inter aquas superiores, & inferiores. Regulam tamen præ oculis habentes, quam ex D. August. *lib.* 1. *de Genes. ad litt. cap.* 18. *& lib.* 12. *confess. cap.* 23. *&* 24. nobis præscribit S. Thomas laudatus, nempe, quod *In hujusmodi quaestionibus duo sunt observanda. Primo quidem, ut veritas Scriptura inconcussè teneatur. Secundo cùm Scriptura divina multipliciter exponi possit, quod nulli expositioni aliquis ita pracisè inhareat; ut, si certa ratione constiterit, hoc esse falsum, quod aliquis sensum Scriptura esse credebat, id nihilominus asserere prasumat: ne Scriptura ex hoc ab infidelibus derideatur, & ne eis via credendi pracludatur.*

VIII. Quod negotium facessit, est primo: quod quarta die, *v.* 17. productis luminaribus, Sole, Luna, & stellis, dicitur: *Et posuit eas in firmamento cœli, ut lucerent super terram.* At eas non posuit in aere expanso, vel extenso; ergo nomine firmamenti non venit aer extensus.

Secundo. De volatilibus: *v.* 20. dicitur, quod sint. *Sub firmamento cęli:* si autem firmamentum esset aer a terra expansus ad cęlum, non essent *sub*, sed *in* firmamento.

Tertio. Daniel. 3. *v.* 58. *& sequent.* ubi excitantur quasi per gradus creaturæ omnes ad benedicendum Domino; statim post Angelos, & cęlos ponuntur aquæ supra cęlos, deinde Sol, Luna, & stellæ, ac separatim imbres, & rores, ac cætera aeris metheora; ergo aquæ quæ supra firmamentum esse dicuntur, non sunt supra nubes, sed supra Solem, Lunam, & stellas.

IX. Respondetur tamen. Ad primum dico: Solem, Lunam, & stellas positas fuisse in firmamento, non secundum substantiam, sed secundum illuminationem; *Ut luceant* scilicet *in firmamento cœli, & illuminent terram.* Quo fit; ut licèt præfata luminaria in cęlo verè sint, cùm tamen ratione lucis, quam per universam aeris regionem a cœlo usque ad terram diffundunt, nostris obtutibus appareant, ac si in suprema aeris regione sint, quæ est superior firmamenti pars: Moyses, qui volebat narrationem suam ad sensum vulgi accommodare, ita ea descripserit, ac si per hoc spatium decurrens inter cœlum, & terram volverentur. Et hac ratione dicimus, Solem esse in nostro hemysphærio, quando in eo lucet, in eoque conspicitur. Porrò quod Moyses ad popoli sensum, ac existimationem sese demittere voluerit, apparet, quod opus quartæ diei commemorans, Lunam appellaverit luminare magnum: *Fecitque Deus* (inquit) *duo luminaria magna.* Cùm tamen certis argumentis demonstrent Mathematici, Lunam syderibus plurimis esse magnitudine longe inferiorem.

X. Ad Secundum dico: volucres esse sub firmamento, & in firmamento, nimirum in parte inferiori, & sub parte superiori: sicut pisces dicuntur esse in aquis, & sub aquis, & etiam homines in aquis natantes; non quia habeant omnes aquas supra se, sed quia ita

ita

ita sunt in aquis, ut aliquas sub se habeant, alias supra se, & Exod. 20. v. 4. quædam dicuntur esse in aquis sub terra, licèt ea non sint, nisi sub aliqua parte terræ. Sic volucres sunt sub firmamento, quia sub nubibus volant, & in firmamento, quia per partem mediam volitant.

XI. Ad tertiam dico: Danielem singulas creaturas excitare, non secundùm situationem, quam in universo habent, sed secundùm discretionem, quam unaquæque habet in natura ab aliis. Cujus signum est, quod imber, ros, pruina, gelu, & frigus, glacies, & nives, noctes, & dies, commemorantur ante lucem, & tenebras; cùm tamen in exordio mundi priùs fuerint tenebræ, postea lux, & lux diù ante glaciem, nivem, & imbrem. Addo, quòd *Psalm.* 148. Sol, Luna, & stellæ, & lumen statim commemorantur post Angelos, ac postea aquæ, quæ super cęlos sunt.

XII. Adverto: quòd firmamentum hoc dicitur factum secundo die, non quòd aer fuerit primò quoad substantiam productus; cùm initio temporis unà cum aliis elementis creatus sit: sed quia tunc aer accepit, ut esset firmamentum, nimirum condensatus, ut posset esse quasi murus, & sepes dividens aquas ab aquis, easque in sinu suo concipiens, & continens, donec sit tempus, eas in terram effundendi per pluvias. Quare secundo die factum est, ut aer esset firmus quidam limes ditterminans aquas pluviales a terrestribus. Unde S. August. lib. 2. de Genes. ad litt. cap. 10. *Firmamentum* (inquit) *non propter stationem, sed propter firmitatem, aut propter intransgressibilem terminum superiorum, & inferiorum aquarum, vocatum intelligere licet.*

§. II.

De Aquis, quæ sunt super Firmamentum.

XIII. Aquas esse supra firmamentum supponit Moyses, Genes. 1. v. 7. dùm ait, Deum divisisse aquas, quæ erant sub firmamento ab his, quæ erant super Firmamentum. Ex quibus verbis, teste Augustino, *lib. de Hæres. cap.* 75. quidam hæretici occasionem sumserunt dicendi, aquam non esse a Deo creatam, sed ipsi coæternam; eo quòd ubi rerum omnium creatio describitur, non dicitur, Deum creasse aquas, sed aquas jam existentes divisisse. Sed quamvis Moyses expressam mentionem creationis aquarum non fecerit, dum tamen dixit terram a Deo creatam, nomine terræ reliqua elementa complexus est, & maxime elementum aquæ, utpotè terræ maximè affine. Expressè autem aqua creata dicitur Psalm. 88. v. 12. *Mare tu creasti*. Psalm. 148. postquam invitantur ad laudandum Dominum cęli, & aquæ omnes, quæ super cęlos sunt, additur v. 5. *Quia ipse dixit, & facta sunt, ipse mandavit, & creata sunt*. Et tandem tres pueri excitantes opera Domini ad ei benedicendum, inter ista aquas recenset Daniel. 3. v. 60. *Benedicite aquæ omnes, quæ super cælos sunt . . . v. 77. Benedicite fontes Domino . . . Benedicite maria, & flumina Domino*. Hoc ergo supposito.

XIV. Quod aliquæ aquæ supra cęlos, seu supra firmamentum sint, nimis aperte, & constanter Sacræ litteræ docent; ut quamvis, quænam sint illæ aquæ Deo soli certum sit, aliquas tamen aquas super cęlos esse negari non possit. Unde S. August. lib. 2. de Genes. ad litt. cap. 5. *Quoquo autem modo* (inquit) *& qualeslibet aquæ ibi sint, eas esse ibi minimè dubitemus: major est quippe Scripturæ hujus auctoritas, quàm omnis humani ingenii capacitas.*

XV. Multas de hujusmodi aquis supra cęlos positis refert opininiones D. Augustinus, *lib. 2. de Genes. ad litt. cap. 1. & sequent.* Qui nomine firmamenti cęlum sydereum intelligebant, veras aquas super illud vix admittere inducebantur. Non enim videtur, ajebant, quomodo sublime illud cęlum aquarum pondus ferre possit, nisi fingamus illud tanquam quoddam pavimentum solidum; soliditas autem terræ quidem propria est, non cęli. Si ergo in cęlo soliditas non est, aquæ illæ suo pon-

de-

dere ruent: eo vel maximè, quod cùm cęlum illud sit igneum, si aer, qui est multo levior aqua, supra ignem locum habere non potest, ut experientia constat ex conatu, quo ignis aerem transcendere nititur: multo minus aqua supra ignem locum habebit.

Quod si dicatur: aquas illas tenuissimas esse, & ad modum vaporis subtilissimi; sicut ergo potest aqua, ut videmus in minutissimas particulas evaporari, ut super aerem istum, qui naturâ levior est aquis, feratur: cur non poterit, & super illud levius cęlum minutioribus guttis, & levioribus immanere vaporibus?

Respondebant: hoc fieri non posse; quia cùm stella, quam vocant Saturni, sit frigidissima, aqua supra illam positæ, non vaporali tenuitate, sed glaciali potiùs frigiditate consisterent. Sed ab eis quærebatur: *Unde illa stella sit frigida, quæ tanto ardentior esse deberet, quanto sublimiore cœlo rapitur. Nam procul dubio, cùm rotunda moles circulari motu agitur, interiora ejus tardiùs eunt, exteriora celeriùs . . . . . Proinde memorata stella magis debuit calida esse, quàm frigida.* Plura videre poterit apud S. August. loco citato Studiosus.

XVI. Quod aquæ vaporabilitèr resolutæ eleventur supra cęlum sydereum inverisimile, imo omnino impossibile judicat D. Thomas 1. Par. qu. 68. art. 2. *Tùm propter soliditatem cæli. Tùm propter regionem ignis mediam, quæ hujusmodi vapores consumeret. Tùm quia locus, quo feruntur levia, & rara, est infra concavum orbis Lunæ. Tùm etiam, quia sensibiliter apparet, vaporès non elevari usque ad cacumina quorundam montium. Quod etiam dicunt de rarefactione corporis in infinitum, propter hoc, quod corpus est in infinitum divisibile, vanum est. Non enim corpus naturale in infinitum dividitur, aut rarefit, sed usque ad certum terminum.* Hæc D. Thomas.

Neque dicere valet, quod aquæ, quamvis sint naturaliter graves, virtute tamen divina super cęlos continentur. *Nunc enim* (ait August. *lib. 2. de Genes. ad litt. cap. 1.* apud D. Tho. laudatum, ad 1.) *quemadmodum Deus instituerit naturas rerum, secundum Scripturam ejus nos convenit quærere; non quid in eis, vel ex eìs ad miraculum potentiâ suâ, velit operari.*

XVII. Origenes, referente eodem D. Th. loco relato, *in corp.* existimavit: *Quod aquæ illæ, quæ super cœlos sunt, sunt spirituales substantiæ. Unde in Psalmo 148. dicitur:* Aquæ omnes, quæ super cęlos sunt, laudent nomen Domini. *Et Dan. 3.* Benedicite aquæ omnes, quæ super cęlos sunt.

Sed contra est primò. Quia aquæ inferiores, de quibus ibi; Gen. 1. agitur, sunt corporeæ; ergo idem judicium ferendum est de aquis superioribus. Secundò. Quia hæc expositio minùs accommodata est ad captum populi rudis, cui Moyses scribebat, & aliena a narratione historica. Tertiò: Quia S. August. licèt *lib. 13. Conf. cap. 15. & 32.* eam non improbasse visus sit, eam tamen rejecit, *lib. 2. Retract. cap. 6.* dicens: *Et in lib. 13. quod dixi:* firmamentum factum inter spirituales aquas superiores, & corporales inferiores, *non satis consideratè dictum est. Res autem in abdito est valdè.*

Nullius autem momenti esse rationem, qua utebatur Origenes, ostendit D. Thomas, ibi ex S. Basilio, *Homil. 3. in Hexaemeron:* Nam quod dicitur, Psalm. 148. & Danielis 3. *Non dictum, eo quod aquæ sint rationales naturæ; sed quia consideratio earum prudenter a sensum habentibus contemplata, glorificationem perficit Creatoris. Unde ibidem dicitur idem de igne, & grandine, & hujusmodi, de quibus constat, quod non sunt rationales creaturæ.*

XVIII. Quid autem nos sentiamus, absque verioris expositionis præjudicio, ex dictis §. præcedenti apparere potest. Cùm enim firmamentum collocaverimus in ea aeris regione, quæ a terra, & aquis expanditur, & in ea præsertim parte, in qua condensantur nubes, ubi aer propter spissitudinem firmior dicitur, & est; consequenter etiam dicimus, quod aquæ, quæ su-

super cœlos sunt, rectè intelliguntur esse ejusdem rationis, seu speciei cum elementaribus; nimirum aquarum terrestrium vapores tenuissimos, qui postea in nubes condensati pluviam efficiunt. Id enim & historicæ narrationi simplici congruit, & nihil habet repugnans veritati; imò ut supra, §. *præcedenti, num.* 5. ostendimus, à D. Augustino laudatur. Et S. Thomas licèt hoc expressè non affirmet, eam tamen sic proponit, hâc *Qu.* 68. *art.* 1. *in corp.* & *ad* 1. quod, §. *præcedente, nu.* 5. & 6. observavimus, ut potiùs eam probare videatur. Et maximè, *Quodlibeto* 4. *art.* 3. ubi cum S. Augustino, *lib.* 2. *de Genes. ad litt. cap.* 4. concludit: *Hanc considerationem dignissimam judico; quod enim dicitur, neque contra fidem est, & in promtu posito documento credi potest.* Verum quidem est, quòd S. Doctor nulli ex duabus opinionibus de aquis supra cœlos, sive per cœlos sumatur cœlum sydereum, sive aer nubilus; sive per aquas quodcumque corpus diaphanum, sive aquæ veræ elementares intelligantur; adeò ut cuique liberum relinquat, pro ut libuerit, opinari.

XIX. Quod ergo aquæ super cœlos positæ, aquæ pluviales in nubibus contentæ sint, valdè verisimile redditur ex eo, quod Genes. 7. v. 11. *Cataractæ cœli apertæ* dicuntur; quod de illis aquis, quæ supra firmamentum sunt, par est intelligi; eo autem capite sermo est de materia aquea in nubibus existente; ergo aquæ, quæ super cœlos sunt, rectè intelliguntur illæ, quæ sunt in nubibus. Maximè quia, *Job.* 26. *v.* 8. legitur: *Qui ligat aquas in nubibus suis, ut non erumpant pariter deorsum.*

XX. Rursus. Scriptura affirmat, Deum tegere superiora cœli aquis. Psalm. 103. v. 3. *Qui tegis aquis superiora ejus*, idest cœli: deinde statim subditur: *Qui ponis nubem ascensum tuum.* Et Psalm. 146. v. 8. legitur: *Qui operit cœlum nubibus, & parat terræ pluviam*; ergo aquæ superiora cœli tegentes, & cœlum operientes sunt aquæ pluviales contentæ intrà nubes. Quod & Jeremias indicavit: tum, *cap.* 10. *v.* 13. ubi Deus, inquit: *Ad vocem suam dat multitudinem aquarum in cœlo, & elevat nebulas ab extremitatibus terræ.* Tùm, *cap.* 51. *v.* 16. ubi de Deo ait: *Dante eo vocem, multiplicantur aquæ in cœlo, qui levat nubes ab extremo terræ.* Aquæ ergo, quæ in cœlo, seu super cœlum sunt, nubes aquosæ, seu aquæ in nubibus contentæ rectè existimari possunt.

XXI. Hinc facilè explicatur, qua ratione firmamentum, idest aer, dividat aquas ab aquis; quia vapores, seu nubes medio aere dividuntur ab aquis, quæ in terris fluitant. Ita D. Thomas, hâc *Qu.* 68. *art.* 3. secundùm hanc opinionem loquens: *Aer vero (inquit) nubilosus distinguit superiorem aeris partem, in qua generantur pluvia, & hujusmodi impressiones, ab inferiori parte aëris, quæ aquæ connectitur, & sub nomine aquarum intelligitur.*

Quomodo autem hæc divisio primo facta sit, explicari potest sic. Ab initio mundi terra fuit quasi nebula tecta. Die autem secundo vapores aqueos ab aquis inferioribus, & terrestribus Deus separavit; & fecit, quod aer esset medius inter utrasque illas aquas; eique dedit munus firmamenti, hoc est firmiter, ac stabiliter sustinendi aquas illas, seu vapores in ea parte, qua nubes concrescunt, ne cum aquis inferioribus misceantur. Quamvis ex aquis superioribus aliqua pars per pluviam defluat in terras, & aquis inferioribus misceatur; non sic tamen miscentur, ut tollatur firmamentum, hoc est aeris interstitium inter utrasque medium: semper enim manent in superioribus aliquæ, & novæ ascendunt aquæ, seu vapores ea abundantia; ut semper verum sit, esse ibi aqueos vapores, & proinde aquas super aquas. Sed de his satis.

§. III.

Numerus Cælorum.

QUærit Divus Thomas, *art.* 4. *qu.* 68. Utrum sit tantùm unum cęlum.

XXII. Supponit S. Doctor, cęlum tripliciter dici in Scripturis, nimirum propriè, & naturaliter. Secundo, per participationem alicujus proprietatis cœlestis corporis. Tertiò, metaphoricè.

Quoad primum respondet: Chrysostomum, *Homil.* 4. *in Genesim*, unum tantùm cęlum propriè, & naturaliter tale admisisse; Basilium vero, *Homil.* 3. *in Hexaemeron*, & Damascenum, *lib.* 2. *Fidei orth. cap.* 6. plures cęlos admisisse. Hanc tamen diversitatem magis in voce, quàm in re sitam esse, existimat S. Thomas. *Nam Chrysostomus unum cœlum nominat totum corpus, quod est supra terram, & aquam. Nam etiam aves, quæ volant in aere, propter hoc dicuntur volucres cœli. Sed quia in isto corpore sunt multæ distinctiones, propter hoc Basilius posuit plures cœlos.*

XXIII. Tres ergo esse cœlos asserit D. Dhomas. Primum totaliter lucidum, quod vocat Empyreum. Secundum totaliter diaphanum, quod dicitur cęlum aqueum, & Chrystallinum. Tertium partim diaphanum, & partim lucidum actu, quod dicitur cęlum Sydereum, & hoc dividitur in octo Sphæris. Nempe in sphæram stellarum fixarum, & in septem sphæras Planetarum; & secundùm hanc divisionem dici possunt decem cęli, nempe Lunæ, Mercurii, Veneris, Solis, Martis, Jovis, Saturni, cęlum Sydereum. Cœlum aqueum seu Chrystallinum, & cęlum Empyreum. His multi addunt undecimum, medium inter Empyreum, & Chrystallinum, illo inferius, superius isto, quod vocant Primum Mobile; ad quod *reducunt motum diurnum, qui est de Oriente in Occidentem.* Ita D. Tho. in 2. *Dist.* 14. *qu.* 1. *art.* 2. illud vocans *Sphæram decimam.*

Quoad secundum respondet: cęlum per participationem alicujus proprietatis corporis cęlestis, seu verius abstrahens a cęlo partim propriè, & per participationem dici: & sic triplex asseritur a Damasceno citato, nempe *Aereum*, & est totum spatium ab aquis usque ad orbem Lunæ; *Sydereum*; & aliud *Superius*, de quo intelligitur quod Apostolus legitur: *Raptus usque ad tertium cœlum*: & hoc complectitur nonum, decimum, & undecimum.

Quoad Tertium respondet: cęlum metaphoricè pro sublimitate, & luce accipi. Hoc modo Sanctissima Trinitas ejusque sublimitas cęlum dicitur, quo tetenderunt verba Diaboli, Isaiæ 14. *Ascendam in cœlum*, idest ad æqualitatem Dei. Bona etiam spiritualia, quibus Sancti remunerantur, cęli dicuntur, Matth. 5. *Merces vestra multa est in cœlis.* Visiones quoque supernaturales, sive corporales, sive imaginariæ, sive intellectuales cęlum dicuntur; de quibus August. *lib.* 12. *super Genes. ad litt. cap.* 20. & 34. exponit Pauli raptum usque ad tertium cęlum.

U D B I U M IV.

De Opere Tertiæ Diei.

§. I.

Aquarum Congregatio in Locum unum.

I. OPus tertiæ diei ita describit Moyses, Gen. 1. v. 9. &c. *Dixit vero Deus: Congregentur aquæ, quæ sub cœlo sunt, in locum unum: & appareat arida. Et factum est ita. Et vocavit Deus aridam, Terram, congregationesque aquarum appellavit Maria. Et vidit Deus, quod esset bonum. Et ait: Germinet terra herbam virentem, & facientem semen, & lignum pomiferum faciens fructum juxta genus suum ... Et factum est ita. Et protulit terra herbam virentem ... Et vidit Deus, quod esset bonum. Et factum*

ctum est vespere, & mane, dies tertius. Itaque separatis secunda die aquis superioribus ab inferioribus, ut dictum est, cùm aquæ inferiores undequaque terram cooperirent, ac inundarent, quæ propterea invisibilis adhuc erat, & incomposita; volens Deus terram apparere, & præparare, ut congrua esset hominum habitatio; jussit, aquas congregari in locum unum, & à terra recedere, ac deinde terram germinare herbas, & plantas, ejusque imperium opere impletum est. Statim enim aquæ recesserunt in locum, apparuit terra, & plantas, herbasque germinavit.

II Quæres primo: quis sit ille locus, in quem illæ aquæ congregatæ sunt?

Respondeo: esse, vel terræ cavitates, quibus maria continentur; vel meatus subterraneos, quibus maria invicem communicare perspicuum est; vel tandem ipsam terræ superficiem, ad quam, ad eam irrigandam, aquæ decurrunt.

III. Quæres secundo: quommodo hoc factum sit? Si enim omnia terræ loca etiam concava, & ima aquis erant occupata, & plena, quò ad imperium Dei se recipere potuerunt aquæ, ut à terra discederent?

Varie respondent Patres. Primò, hoc factum fuisse, quia aqua, quæ primò erat rarior, & ad instar nebulæ terram cooperiebat, postea fuerit condensata, servata tamen sua naturali proprietate. Hanc responsionem indicat S. Augustinus, *lib. 1. de Genes. ad litt. cap. 12.* ubi, repudiata opinione dicentium, aquas in altum congregatas fuisse. *Sicut fit, cùm ad ventilandum in area messis trita subrigitur, & congesta in aggerem nudat locum, quem diffusa contexerat;* quia campos maris constat æquabiliter esse fusos: *Qui etiam, cùm aqua fluctuantis quidam velut montes eriguntur, sedatis rursus tempestatibus complanantur, quin terram iterum cooperiant*, quærit: *Cùm autem totam omnino terram undosa natura cooperiret, quò cederet, ut nudaret aliquas partes?* Deinde subdit: *An forté rarior aqua, velut nebula, terras tegebat, quæ congregatione spissata est, ut ex multis eas partibus, in quibus arida posset apparere, nudaret?* Sed quia adhuc assignandus erat locus, in quem aquæ condensatæ confluerent: ideo

IV. Respondet secundo, terram præbuisse aquis illis concavitates, in quas se reciperent. *Quamquam* (inquit) *& terra longè, latèque subsistens, potuit alias partes præbere coneavas, quibus confluentes, & corruentes aquæ reciperentur, & appareret arida ex his partibus, unde humor abscederet.*

Huic responsioni subscribit S. Basilius, *Hom. 4. in Hexaemeron*, ubi quærens: *Quò igitur, concavis jam occupatis, collecturæ se erant aquæ?* dicit: *Ad hoc sanè respondebimus, præparata tunc fuisse receptacula, cùm aquam oporteret in unam secerni coacervationem. Neque enim erat illud, quod est extra Gades mare, neque magnum illud, & horrendum navigantibus pelagus . . . sed postquam Dei mandato instructus est locus, tunc in ipsum se recepere aquarum copiæ.*

Quomodo autem ista receptacula, seu cavitates statim fieri potuerint, Deus novit. Per ipsius terræ dilatationem sentiunt, & diffusionem senserunt aliqui teste S. Ambrosio, *lib. 3. in Hexaemeron, cap. 5.* ipsa aquarum concitatarum vi terram fuisse excavatam. *Potuit etiam* (inquit idem Sanctus Ambrosius) *ipsa aquarum vis profundiora ea facere, quæ insederat, tanto fluctuum motu, tantoque æstu concitatioris elementi, qui quotidie ima pelagi torquere, & arenas vertere soleat de profundo.* Dicunt alii Recentiores, quod tellus ipsa, quæ antea desinebat in æquabilem omni ex parte sphæram, in pluribus sui partibus altius depressa, & in immensum excavata est. Hincque factum est, ut aliæ illius partes in ingentem altitudinem elatæ sint, indeque surrexerint montes, qui quasi terræ tumores exstiterint. Ita Juenin *Instit. Theolo. par. 3. dissert. 2. de Univers. product. q. 3.* Dici etiam posse existimarem, cavitates illas fuisse ab initio una cum terra productas, sed

quodam terreo quasi tegmine coopertas; quæ ad imperium Dei, fracto tegmine, aquas in se confluentes tertia die receperint.

V. Quæres tertio: quomodo dixerit Moyses, aquas fuisse congregatas in unum locum, cùm plura sint aquarum receptacula, maria, lacus, paludes? &c.

Respondeo primò cum D. Basilio, *Homil. 4. in Hexaemeron*, Moysen non omnes omnino particulares aquarum coacervationes, sed maximam, & præcipuam congregationis nomine indicasse. *Non ergo* (inquit) *quælibet aquarum coacervationes congregationis appellatio indicat, sed præcipuam, & maximam, in qua totum elementum coacervatum ostenditur.* Sicut ignis dicitur in æthere, vel sua sphæra congregatus, quamvis multæ ignis minutiæ nostro usui deserviant; & aer, qui acervatim loca terræ adjacentia occupavit, in exiguas tamen partes per terrestria corpora distribuitur: *Ita & in aqua, tametsi parva quædam collectiones fuerunt separata, tamen una est congregatio, quæ totum à cæteris segregat elementum.*

VI. Respondeo secundò. In illa sententia: *Congregentur aquæ in locum unum*, locum unum intelligi debere *distributivè*, hoc est, in suum quemque locum, vel *confusè*, perinde, ac si diceretur: singulæ aquarum coacervationes congregentur in aliquem locum à loco terræ diversum, unaquæque in suum. Sicut si diceretur: omnes homines habent suum caput, non esset sensus, quòd omnium hominum fieret unum caput; sed quod unaquæque hominum congregatio suum caput, qui eam regeret, haberet: ita in casu de aquis. Unde signanter dicitur: *Congregationes aquarum* (non dixit *congregatio aquarum*) ut indicaret esse plures congregationes, non unam; nec dixit *mare*, sed *maria*.

VII. Quæres quartò: cur dixit Moyses: *Et appareat arida*, non *& appareat terra*?

Duplici de causa inquit S. Basilius, *Homil. 4. in Hexaemeron*. Primò: *Ne iterum ipsam ostendat incompositam, cænosam, aquæ immixtam, nec dum propria forma, aut virtute indutam.* Secundò: *Simul etiam, ne ariditatis causam Soli attribueremus, terræ ariditatem generatione Solis effecit Opifex vetustiorem;* ut agnosceremus, ariditatem esse terræ proprietatem. Eodem modo respondet S. Ambrosius, *lib. 3. Hexaemeron. cap. 4.*

§. II.

Germinatio Herbarum, ac Plantarum.

VIII. Singularis S. Augustini sententia fuit, arbores, & plantas, tertia die causaliter solùm, & in semine productas fuisse. Ita *lib. 5. de Genes. ad litt. cap. 4.* Ubi post multa: *Causaliter ergo* (inquit) *tunc dictum est, produxisse terram herbam, & lignum, idest producendi accepisse virtutem. In ea quippe jam tanquam in radicibus, ut ita dixerim, temporum facta erant, quæ per tempora futura erant.*

IX. Verum reliqui Patres, Basilius, *Homil. 5. in Hexaemeron.* Ambrosius, *lib. 3. in Hexaemer. cap. 8.* Chrysostomus, *Homil. 5. in Genesim* oppositum sentiunt: nimirum, terram non solum virtutem producendi tunc accepisse; sed actu statim protulisse omnes herbarum, & plantarum species, easque adultas, & vel omnes, vel saltem aliquas cum maturo fructu. Et hæc sententia magis congruit narrationi Moysis, qui refert, quod statim ac dixit Deus: *Germinet terra herbam virentem &c. Protulit terra herbam virentem... lignumque faciens fructum, & habens unumquodque sementem secundùm speciem suam.* Inde, *Genes. 2. v. 5.* dicitur, quod Deus omnipotenti sua virtute *Fecit omne virgultum agri, antequam*, vi & modo naturali, *oriretur in terra, omnemque herbam regionis priusquam germinaret*, idest priusquam humano opere sata, Solis calore fota, Deo sic faciente, germinavit. Quare singulari Dei providentia hoc factum asserunt prælaudati Patrès: futuri enim erant, qui germina terræ, & plantarum fructus, sive labori hominum, sive So-

Solis influxibus, sive pluviis fœcundantibus potiùs, quam Deo adjudicarent. Ad præcludendos ergo hos errores, ante opus hominis, ante pluviam, ante Solis productionem, terram germinare fecit herbas, plantas &c. ut ad Dei virtutem hæc omnia referrentur. Et propterea citato loco, ex *Genes.* 2. *v.* 5. additur: *Non enim pluerat Dominus Deus super terram, & homo non erat, qui operaretur terram*: & sequenti die Solis, & luminarium productio narratur. Videantur relati Patres, ac præsertim Chrysostomus, *Hom.* 5. *in Genes.* Et Ambros. *lib.* 4. *in Hexaemeron cap.* 1. & *lib.* 3. *cap.* 6.

X. S Thomas, etsi in venerationem S. Augustini probabilem admittat ejus sententententiam, 1. *Par. qu.* 69. *art.* 2. hanc tamen amplectitur. Unde verba illa: *Antequam oriretur in terra, & antequam germinaret*, in quibus opinio Augustini fundatur, exponit sic: *Idest antequam ex similibus similia producerentur. Sicut nunc naturaliter fieri videmus secundùm viam seminationis. Unde signanter Scriptura dicit*: Germinet terra herbam virentem, & facientem semen: *quia scilicet sunt producta perfecta species plantarum, ex quibus semina aliarum orirentur. Nec refert, ubicumque habeant vim seminativam, utrum scilicet in radice, vel in stipite, vel in fructu.*

XI. Dices. Saltem tribuli, & spinæ, quæ, *Genes.* 3. *v.* 17. & 18. productæ dicuntur in maledictionem terræ, ob peccatum, actu tertia die non germinarunt.

Respondet D. Thomas ibi ad secundum: quod *Etiam ante illam maledictionem spinæ, & tribuli producti erant.... sed non erant producti homini in pœnam, ut scilicet terra, quam propter cibum coleret, infructuosa quadam, & noxia germinaret; unde dictum est*: Germinabit tibi. Hanc responsionem hauserat ex S. Augustino, *lib.* 3. *de Genes. ad litt. cap.* 18. qui addit: *Non quod aliis locis hæc antea nascerentur, & post in agris, quos homo ad capiendas fruges coleret; sed & priùs, & postea in eisdem locis, priùs tamen non homini, post autem homini, ut hoc significetur, quod additum est* Tibi; *quia non est dictum*, *spinas, & tribulos pariet, sed*, pariet tibi: *idest, ut tibi jam ista nasci incipiant ad laborem, quæ ad pastum tantummodo aliis animalibus antea nascebantur.*

XII. Eadem ratione credere par est, terram germinasse tunc etiam herbas noxias, ac venenosas: quæ licèt homini sint noxia, illi tamen nunc sunt in remedium, & tunc fuissent quibusdam animalibus ad edendum utilissimæ. Hinc S. Basilius, Homil. 5. in Hexaemeron: *Et statim*, inquit, *una cum edulibus prolata sunt nociva, cicuta cum frumento, cum esculentis reliquis helleborus, aconitum, mandragora, papaveris succus.* Et inferius: *Nihil autem horum frustrà, nihil est inutiliter in lucem editum. Aut enim alicui brutorum animalium subministrant alimentum; aut etiam nobis ipsis à medica arte ad deliniendas quasdam ægrotationes inventa sunt &c.* Idem S. Ambrosius, *lib.* 3. *Hexaemer. cap.* 9. Quod verò dixerit Deus homini, Genes. 1. v. 29. *Ecce dedi vobis omnem herbam &c. ut sint vobis in escam*, distributio est accommoda, pro omni herba comestibili.

XIII. De marmoribus, metallis, & mineralibus, quæ pertinent ad formationem terræ, verisimile est, producta fuisse tertia die: sunt enim quodammodo semina terræ. De iis tamen Moyses non meminit, ait D. Th. relatus ad 3. quia *Moyses ea tantùm proposuit, quæ in manifesto apparent, sicut jam dictum est* (Qu. 67. art. 4.) *corpora autem mineralia habent generationem occultam in visceribus terræ. Et iterùm non habent manifestam distinctionem à terra, sed quædam terræ species videntur*; & *ideo de eis mentionem non fecit.*

XIV. De Paradiso terrestri, ac plantis in ipso positis, an hac tertia die fuerint producta, sentit D. Tho. 1. *Part. qu.* 102. *art.* 1. *ad* 5. eodem modo, ac de aliis plantis discurrendum esse: nimirum, secundum Augustinum, productas solum causaliter tertia die, & solum in actu post opera sex dierum.

Se-

Secundùm vero alios Sanctos oportet dicere, quòd omnes plantæ productæ sunt in actu tertio die, & etiam ligna Paradisi. Sed quod dicitur de plantatione lignorum Paradisi post opera sex dierum, intelligitur, per recapitulationem dictum. Unde littera nostra habet: Plantaverat Dominus Deus hortum voluptatis a principio. Hæc D. Thom. Sed de hoc, si Deus dederit, fusior erit sermo alibi.

DUBIUM V.

De Opere quartæ Diei.

§. I.

Productio Luminarium.

I. Quarta Die, refert Moyses, Gen. 1. v. 14. &c. Dixit Deus: *Fiant luminaria in firmamento cæli, & dividant diem, ac noctem, & sint in signa, & tempora, & dies, & annos: ut luceant in firmamento cæli, & illuminent terram. Et factum est ita. Fecitque Deus duo luminaria magna; luminare majus, ut præesset diei: & luminare minus, ut præesset nocti: & stellas. Et posuit eas in firmamento cæli, ut lucerent super terram, & præessent diei, ac nocti, & dividerent lucem, ac tenebras. Et vidit Deus, quod esset bonum. Et factum est vespere & mane, dies quartus.*

II. Quæritur hic: quomodo intelligendum sit, Solem, & Lunam, & stellas hac quarta die factas fuisse: an scilicet quo ad substantiam primo conditas, an vero solum nova virtute, & ornatu donatas?

Patres, qui, ut diximus, volunt lucem primo die creatam, & quæ tres priores distinxit, non fuisse lucem Solis; sed vel primo conservatam sine subjecto, vel lucem nubis, quæ quarta die producto Sole resoluta fuerit, vel ex ea Sol fuerit formatus, vel in Solem conversa, consequenter dicunt, quarta die Solem, ac cætera luminaria primo, & quoad substantiam producta fuisse. Nos vero, qui superiùs *Dub. 1. §. 3. nu. 23. & 24. Dub. 2. §. 2. nu. 13. & §. 4. n. 36. & Dub. 3. §. 1. nu. 9.* probabilius cum D. Tho. judicavimus, omnes orbes cœlestes, ac etiam Solem, Lunam, & sydera primo die quoad substantiam creata fuisse cum luce saltem informi, & motu communi omnibus cœlis distinguente diem à nocte, qui vocatur diurnus; cohærenter dicimus, luminaria diei facta quarta die, per accessionem formæ accidentariæ, & per collationem determinatæ virtutis ad determinatos effectus. Lux enim, primorum dierum fuit informis, imperfecta, & valde exigua, solum vim habens distinguendi diem à nocte; quarta autem die aucta, & virtute ad plures alios effectus, quos nunc in Sole, Luna, & syderibus præstat, donata fuit; singulis etiam astris virtus propria collata, ea reddidit potentia varia producere: unde videmus, alia à radiis Solis, alia à radijs Lunæ, & sic de aliis provenire. Recte igitur quarto die dicuntur facta, quia tunc eis data est lux, & virtus in ea perfectione, quam nunc habent, & quam eorum conditio postulat, secundùm quam alia ab aliis peculiariter distinguuntur.

III. Hoc docuit D. Tho. hac 1. *Par. qu. 67. art. 4. ad 2.* & hac *qu. 70. art. 2. ad 3.* ubi ait: *Quod in prima die facta est communis distinctio temporis per diem, & noctem secundùm motum diurnum, qui est communis totius cœli, qui potest intelligi incepisse primo die; sed speciales distinctiones dierum, & temporum, secundùm quod dies est calidior die, & tempus tempore, & annus anno, fiunt secundùm speciales motus stellarum, qui possunt intelligi quarto die incæpisse.* Clarius autem in 2. Sent. tum dist. 13. qu. 1. art. 4. ad 4. *Substantia (inquit) corporis Solaris à principio creationis in sua forma substantiali fuit, unde ipsum corpus lucidum substantia Solis fuit: sed dicitur ex eo Sol quarta die factus per additionem novæ virtutis, sicut dicitur ex homine non musico fieri homo musicus.* Tum etiam Dist. 15. qu. 1. art. 1. ad 1. ubi ait: *Hoc quod dicitur, fiant luminaria in firmamento cœli, non intelligitur, quod hujusmodi corpora luminarium secundùm esse suum*

spe-

specificam ex præjacenti materia facta sint: sed eorum substantia priùs existente, tunc primo virtutes determinata eis collata sunt, ex quo ultimum complementum sui acquirere. Conferantur quæ docet *Qu. 4. de Potentia, art. 4. ad 8. & 10.*

IV. Ex quibus, & ex iis, quæ habet hic *1. P. q. 67. art. 4. ad 2.* sic discurro. Si Sol quoad substantiam solum quarta die factus fuit, illa lux, quæ distinguens lucem a tenebris, diem a nocte creata primo die refertur, quid fuit? Non fuit accidens conservatum tribus diebus prioribus extra omne subjectum, deinde quarta die collocata in Sole: quia hoc sine miraculo fieri non potuisset. In prima autem rerum conditione miraculum non quæritur, nec quid Deus possit, sed quid rerum natura exigat. Non fuit nubes, quæ producto Sole, transierit in præjacentem materiam; quia Genesis commemorat institutionem rerum, quæ perseverant. Non fuit illa nubes quarta die conjuncta Soli, ut ab eo discerni non possit; quia illa nubes modo superflua esset. Non fuit ex illa nube factum corpus Solare, nam alias Sol non esset natura sua incorruptibilis, sed de natura quatuor elementorum, cum materia ejus fuisset sub alia forma; quod esto aliqui, etiam ex Patribus admittant, concedendum non est. Relinquitur ergo, quod lux illa primo die creata, fuerit corpus Solare cum luce sufficiente quidem ad discernendum diem à nocte, sed informi, & nondum aucta virtute ad producendos determinatos effectus, ut modo, ditata. Quod augmentum virtutis rudi illi populo exprimere volens Moyses, illud ita descripsit, ac si de novo Sol, & cætera luminaria producta fuissent; quia esto de novo quoad substantiam producta non fuerint, de novo tamen facta fuerunt ad nostros usus, ac utilitatem: sicut de novo dicitur fieri Rex, cum incipit regere, & Regni utilitatem procurare. Ita probabiliter ex S. Thomæ doctrina, salva aliorum placitorum probabilitate.

§. II.

An Orbes Cœlestes sint Animati?

V. Orbes cœlestes esse animatos celebre fuit apud antiquos. Ut enim refert D. Thomas *1. P. q. 70. art. 3.* ex S. Augustino, *lib. 18. de Civitate Dei, capite 41.* Anaxagoras factus est reus apud Athenienses, quia dixit, Solem esse lapidem ardentem, negans utique, ipsum esse Deum, vel aliquid animatum. Quam opinionem maxime viguisse crediderim apud eos, qui Solem, ac sydera colebant, tanquam Numina: non enim coluissent, si eas res inanimes existimassent. Platonici similiter posuerunt corpora cœlestia esse animata.

VI. Similiter, apud Doctores fidei locum obtinuit hæc opinio. *Origenes enim*, lib. 1. Periarch. cap. 7. (ait D. Thomas) *Posuit corpora cœlestia animata*. Hieronymus idem sentire videtur, in cap. 1. Ecclesiastæ, ubi dicit, Solem nominari *Spiritum*, quod *animet, spiret, & vigeat*. Quamvis id non ex sua sententia dixisse Hieronymus recte credatur; cum *Epist. 50.* nunc 94. *ad Avitum*, inter errores Origenis recenseat quod dixerit, Solem, Lunam, & reliqua astra esse animantia. Sanctus vero August. *lib. 2. de Genes. ad litt. cap. 18.* hærere videtur: an cœli luminaria à Spiritibus rectoribus sic *Etiam vitaliter inspirentur, sicut animantur carnes per animas animalium an sola sine ulla permixtione præsentia*. Et in Enchirid. cap. 58. ait: *Sed ne illud quidem certum habeo, utrum ad eandem societatem* (Angelorum) *pertineant Sol, & Luna, & cuncta sydera, quamvis nonnullis lucida corpora esse, non cum sensu, vel intelligentia, videantur*.

VII. Basilius vero, *Homil. 3. in Hexaemer.* Non esse animatos cœlos sentit: *Neque enim* (inquit) *animati sunt cœli, eo quod* Dei enarrant gloriam: *neque firmamentum animal est sensu praditum, eo quod* opus manuum ipsius annunciat. Unde Damascenus, lib. 2. de fide

fide, cap. 6. ait: *Nullus porrò cœlos, aut luminaria animata esse arbitretur: anima quippe & sensu carent.* Cumque in Sacris litteris invitantur ad lætandum, laudandum &c. dicit, hoc esse per *Prosopopœjam* dictum, qua *de inanimis perinde, ac de animatis loqui solet Scriptura*. Ita sentiunt omnes Catholici cum D. Tho. hac *Qu.* 70. *art.* 3. adeo, ut oppositum censeatur in fide parum tutum. Cujus oppositum etto D. Thomas, ob auctoritatem Augustini, non quidem *asserendo*, sed dubitando sentire videatur, 2. *Contragentes cap.* 70. suam tamen mentem aperiens, *Qu. un. de Spirit. creaturis, art.* 6. *in corp.* ait: *Sic igitur negandum est, corpora cœlestia esse animata eo modo, quo ista inferiora corpora animantur: non est tamen negandum, corpora cœlestia esse animata, si per animationem nihil aliud intelligatur, quàm unio moventis ad mobile*. Addens, quod licet Augustinus sub dubio relinquat utrumque, *Dicendum est, quod habent rectores Spiritus, à quibus tamen non sic animatur, sicut inferiora à suis animabus*. Et conformiter ad hæc resolvit, hac *Qu.* 70. *art.* 3. Qua ratione judicat, posse conciliari eos, qui ponunt cœlos esse animatos, cum illis, qui hoc negant; nimirum, ut priores intelligantur de anima, seu intelligentia pure assistente, sicut motor adest mobili contactu virtutis, ac proinde solum æquivocè: posteriores autem de anima, ut informante, & ut parte componente unam substantiam, & consequenter proprie.

VIII. Porro cœlos non esse animatos propriè hac ratione ostendit, hoc *art.* 3. Cœli enim luminaria animata non sunt anima vegetativa; quia operationes hujus, quæ sunt nutritio, augmentatio, & generatio, non possunt convenire cœlis, qui sua natura sunt incorruptibiles. Non anima sensitiva: tum quia operationes sensuum fundantur in actu, qui est apprehensivus qualitatum elementarium, quæ in corporibus cœlestibus non sunt: tum quia organa ipsa sensuum ex proportionata elementorum commixtione constituuntur. Non denique anima intellectiva; quia hæc supponit sensum in eo corpore, cui unitur tanquam forma, cum non possit operationem intelligendi unita corpori elicere, nisi per sensus ministrentur ei phantasmata: unde si in cœlis non est sensus, nec poterit esse operatio intelligendi, & consequenter nec volendi, quia operatio volendi necessario supponit operationem intelligendi.

IX. Neque, quod cœlestia corpora influant, & sint causa viventium, quod maximè patet in animalibus, qui ex putrefactione generantur, quæ virtute Solis, & stellarum generari, non pauci sentiunt. = Nam ad hæc non concurrunt corpora cœlestia, ut causæ principales, & virtute propria; sed ut instrumenta, & virtute sui Motoris, qui, cum sit substantia vivens, potest causare vitam. Ita D. Tho. hac *Qu.* 70. *art.* 3. *ad* 3. & *Quæst. de Spirit. creat. art.* 6. *ad* 12.

X. Neque refert, quod, *Psalm.* 18. dicatur, Cœlos narrare gloriam; quod *Baruch.* 3. *v.* 35. dicatur: *Stellæ vocatæ sunt, & dixerunt, adsumus*. = Nam ad primum respondet D. Tho. Qu. citata de Spirit. creat. art. 6. ad 14. quòd *Cœli dicuntur enarrare gloriam Dei, laudare, & exultare materialiter, inquantùm sunt hominibus materia laudandi, vel enarrandi, vel exultandi: similia enim inveniuntur in Scripturis, de montibus, & collibus, & aliis inanimatis creaturis*. = Ad secundum dicitur, sermonem esse figuratum, ad significandam efficaciam divinæ operationis, ad quam res inanimatæ statim adsunt, perinde ac si ratione prædita essent. Alias concludi posset, ventos, & mare, famem esse viventia ratione prædita; cum *Matt.* 8. *v.* 27. dicantur venti, & mare obedire Christo; & *Psalm.* 104. *v.* 16. fames dicatur vocari a Deo super terram.

DU-

DUBIUM VI.

De Opere quintæ Diei, & sextæ.

§. I.

De Opere quinta Dei.

I. OPus quintæ diei sic a Moyse describitur, Genes. 1. vers. 20. &c. *Dixit etiam Deus: Producant aqua reptile anima viventis, & volatile super terram sub firmamento cœli. Creavitque Deus Cete grandia, & omnem animam viventem, atque motabilem . . . & vidit Deus, quod esset bonum. Benedixitque eis, dicens: Crescite, & multiplicamini, & replete aquas maris: avesque multiplicentur super terram. Et factum est vespere, & mane dies quintus.*

II. Hic nomine *Reptile* pisces intelliguntur, quia, ut colubri in terra repunt, ita pisces in aquis, pedibus enim carent; & si qui habent, ut *Amphibia*, idest, qui tam in aquis, quam in terra degunt, illis utuntur tanquam remis ad reptandum, & quasi remigandum: ut sunt crocodili, equi pluviales &c. Ita S. Ambros. *lib. 5. in Hexaemer. cap. 1.*

III. Ex aquis etiam productæ dicuntur aves, quæ sunt velut quidam pisces aeris, aerem findentes, & alis suis per aerem velut natantes. Dicuntur etiam aves productæ ex aquis, sicut & pisces, nempe rarioribus, ut docet S. Augustinus. Nam, ut ait, lib. 3. de Genes. ad litter. cap. 3. *Utrumque hoc animantium genus ex aquis productum esse narratur. Quidquid ergo aquarum sive labiliter undosum, & fluidum est, sive vaporaliter tenuatum, atque suspensum, ut illud reptilibus animarum vivarum, hoc volatilibus appareae distributum, utrumque tamen humida natura deputatur.* Et lib. 1. de Gen. contra Manich. cap. 15. scribit, quod aer, ut sustinendis avibus sit idoneus, humidis, & aqueis exhalationibus pinguescere debet: nam in purissimo aere aves volare non possunt. Et propterea refert, in montis Olympi culmine, quod nubes omnes excedere dicitur, nec aves volare, nec homines respirare posse, nisi spongiam humectatam naribus applicando. Merito igitur quidquid aquæ, sive fluidum, sive vaporaliter attenuatum, atque suspensum aqueæ naturæ dicitur. Videri possunt Basilius, *Homil. 8. in Hexaemeron.* Et S. Ambros. *lib. 5. in Hexaemer. cap. 14.* convenientiam inter natatum piscium, & volatum avium assignantes.

IV. Ex aquis ergo variis de causis productæ dicuntur aves, sicut & pisces; (ex aquis inquam tanquam ex causa materiali, non efficiente) quarum prima est convenientia loci, aquæ scilicet cum aere: ambo enim sunt corpora diaphana, humida, & quæ facile cedunt. Secunda, quia aer, per quem volant aves, est plenus humore aqueo, & facile in aquam resolubilis. Tertia, quia & avium, & piscium corpora quandam habent tum levitatem, tùm agilitatem. Quarta, quia conveniunt in temperamento; tam enim in avibus, quam in piscibus prædominatur humor aqueus, esto in istis crassior, in illis vero subtilior: hinc multæ aves sunt aquatiles, ut cycni, anseres, anates, &c.

V. Neque obest, quod Genes. 2. v. 19. dicatur: *Formatis igitur, Dominus Deus, de humo cunctis animantibus terræ, & universis volatilibus cœli.* Neque quod textus Hebraicus legat, non: *Producant aqua . . . . volatile super terram;* sed: *Volatile volet super terram.*

Nam ad primum, ex D. August. *lib. 9. de Genes. ad litt. cap. 1.* dico: vel ly *de humo* cadere solùm super *animantia terra*, non vero super volatilia cœli; *ut volatilia cœli etiam tacente Scripturâ, intelligamus, unde fuxerit, velut qui sciamus . . . . ex aquis ea esse producta.* Vel nomine *humi*, seu terræ universaliter sic appellatæ, intelligi etiam aquas, sicut cum dicitur: *Laudate Dominum de terra, secundùm istam universalem appellationem terræ, secundùm quam etiam de toto mundo dicitur,*

Deus qui fecit cœlum, & terram; sive de arida, sive de aquis quæcumque creata sunt, de terra creata veraciter intelliguntur.

Ad secundam, dico primò: standum esse versioni nostræ Vulgatæ, quam ut authenticam probavit Ecclesia. Secundò, textum hebraicum convenire cum nostro, subaudiendo pronomen *quod*, hoc modo: *& volatile, quod volet super terram.* Nam in hebræo hoc pronomen frequenter subintelligitur; unde fiet sensus: *Producant aquæ reptile... & volatile volans, seu quod volet super terram.*

VI. Addit Moyses: *Creavitque Deus cete grandia.* Duas, inquiunt Judæi, balenas, Enoch, & Leviathan, cum quorum altera Deus quotidie ludat, alteram occisam justis ad epulandum reservet; ita periit sapientia a Sapientibus. Sed hæ fabulæ sunt. *Cete grandia* sunt pisces maximi; ita ut, inquit Basilius, *Homil. 7. in Hexaemer.* & post eum Ambros. lib. 5. in Hexaem. cap. 11. *Si quando supernatant fluctibus, annatare insulas putes.* Quorum nonnullos, refert Plinius *lib. 9.* esse in Athlantico mari 960. pedum, seu quatuor jugerum.

VII. Deinde avibus, & piscibus benedixit Deus, fœcunditatem eis tribuendo; unde addidit: *Crescite, & multiplicamini.* Hujus benedictionis effectus est illa maxima fæcunditas avium, maximèque piscium, ex abundantia humoris, & ovorum procreatione nata, quæ animalibus terrestribus desunt. Etsi enim Recentiores quidam, etiam terrestria animalia ex ovis in fæmina conceptis velint procreari; hæc tamen in tanta quantitate non sunt, sicut in avibus, & maximè piscibus.

§. II.

De Opere sexta Diei.

VIII. Sextâ die animalia terrestria, & homo producta sunt. Ita Moyses, Genes. 1. v. 24. *Dixit quoque Deus: Producat terra animam viventem in genere suo, jumenta, & reptilia & bestias terræ, secundùm species suas. Factumque est ita. Et fecit Deus bestias terræ... & vidit Deus, quòd esset bonum. Et ait: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.*

IX. Prior pars textus explicatur. Per animam viventem intelligit Moyses animalia terrestria, quæ in tres classes dividuntur. In *Jumenta* a juvando dicta, quia sunt in adjumentum hominum; tum ad laborem, ut equi, cameli, boves; tum etiam ad cibum, ut oves, vituli, ac boves ipsi. In *Reptilia*, quæ super terram, aut repunt ut serpentes, vel saliunt ut lacerti, locustæ. In *Bestias terræ*, hoc est, quod animalium reliquum est; & maximè feræ, sive noxiæ hominibus, sive non. Non enim citra peccatum ei nocuissent, sed ejus paruissent imperio, ut in hac mortali vita Paulo vipera obedivit, & leones Danieli. Ita Augustinus, *lib. 3. de Genes. ad litt. cap. 15.* docet animalia, cùm jam creata essent innoxia, nonnisi postea peccatoribus nocere cæperunt: & cap. 16. dicit bestias sibi invicem nocere, quibus nec ulla peccata sunt, *Quia scilicet aliæ cibi sunt aliarum.* Imò ex ipsis animalibus etsi noxis, nullum est, ex quo non trahat homo aliquid in remedium seu utilitatem, de quo S. August. *lib. 1. de Genes. contra Manich. cap. 15.* & nos aliqua superius diximus.

De animalibus imperfectis quæstio est, iis scilicet, quæ ex sudore, exhalatione, & putrefactione nascuntur, ut pulices, & vermiculi, de quibus.

X. Respondeo cum D. Augustino, *lib. 3. de Genes. ad litt. cap. 14.* ejusmodi animalia, alia esse, quæ ex animalium vitiis corruptione, vel putrefactione oriuntur. Alia, quæ naturaliter oriuntur ex corruptione aquæ, terræ, ligni, plantarum. Posteriora hæc censet S. Augustinus fuisse actu producta tertiâ die, quando apparente terra cæperunt ex ea germinare herbæ, & plantæ. Priora vero absurdum reputat credere, fuisse actu creata, quando animalia producta sunt, sed tantum virtute. *Cætera* verò, quæ *de ani-*

animalium gignuntur corporibus, & maximè mortuorum, absurdissimum est dicere, tunc creata, cùm animalia ipsa creata sunt: nisi quia inerat jam omnibus animatis corporibus vis quadam naturalis, & quasi præseminata, & quodammodo liciata primordia futurorum animalium, quæ de corruptionibus talium corporum pro suo quæque genere, ac differentiis, erant exortura. Ita quoque sentit S. Thomas 1. *Par. qu.* 72. *art. unic. ad* 5. & *qu.* 73. *art.* 1. *ad* 3. ubi etiam docet, animalia, quæ ex congressu diversarum specierum generantur, ut mulus ex equa, & asino, lynx ex lupo, & cerva, leopardus ex leæna, & pardo, non fuisse sexto die creata actu, sed solum causaliter; inquantùm in aliis animalibus tunc producis fuit virtus illa producendi.

XI. Posterior verò pars de hominis productione multa involvit consideratione digna, imò Candidato necessaria scitu, de qua cùm S. Thomas specialem instituat Tractatum à Qu. 90. *ad qu.* 103. ideo, & nos speciali Tractatu eam complectemur.

XII. His omnibus perfectis, quæ ad creationem, formationem, & ornatum mundi pertinent, dicit Moyses. Gen. 2. v. 2. Deus *Requievit die septimo ab universo opere, quod patrarat.* Ideſt cessavit à novis creaturarum speciebus producendis, non tamen ab opere, quo, vel creaturam conservat, vel universam creaturam administrat. Ita D. Tho. 1. *Par. qu.* 73. *art.* 2. *ad* 1. *Et in corp. ejusdem art.* explicans, quomodo Deus requieverit, ait: *Requies dupliciter accipitur. Uno modo pro cessatione ab operibus. Alio modo pro impletione desiderii. Et utroque modo dicitur Deus requievisse die septimâ. Primo. Quia die septima cessavit novas creaturas condere; nihil enim postea fecit, quod non aliquomodo præcesserit in primis operibus, ut dictum est* (qu. 69. art. 2. & art. præced. ad 3.) *Alio modo, secundùm quod rebus conditis ipse non indigebat, sed seipso fruendo beatus est. Unde post conditionem omnium operum, non dicitur, quod* in suis operibus requievit, *quasi eis ad suam beatitudinem indigens; sed* ab eis requievit, *utique in seipso, quia sufficit sibi, & implet desiderium suum. Et quamvis ab æterno in se ipso requieverit: tamen quòd post opera condita in se ipso requievit, hoc pertinet ad septimum diem, & hoc est ab operibus requiescere, ut Augustinus dicit, lib. 4. de Genes. ad litt. cap.* 15. Ita D. Thomas. His igitur de Deo Creatore generatim Tractatu completo, & nos requiescamus.

TRACTATUS
DE DEO CREATORE
ANGELORUM.

DEum esse Creatorem Angelorum, quamvis Moyses de generali rerum omnium productione disserens non meminerit, certum tamen est, ut videbimus. Angelorum autem nomine intelligimus substantias quasdam, veluti medias inter Deum, & homines, inferiores quidem Deo, superiores autem homine. Porrò *Angeli* nomen non significat substantiam, sed officium; idem enim est, ac *Nuncius*, seu *Missus*. Hinc à Græcis Mercurius, cùm putaretur Jovis esse nuncius, Iris serenitatis, Auroræ Solis, hoc nomine vocabantur. Quapropter, D. Gregor. *Homil.* 34. in Evangelia: *Angelorum vocabulum* (inquit) *nomen est officii, non naturæ. Nam sancti illi cœlestis patriæ Spiritus semper quidem sunt Spiritus, sed semper vocari Angeli nequaquàm possunt; quia tunc solùm sunt Angeli, cùm per eos aliqua nunciantur.* Quod ante docuerat D. August. *in Psal.* 102. dicens: *Quæris nomen hujus naturæ, Spiritus est: quæris officium, Angelus est. Ex eo quod est, Spiritus est; ex eo quod agit, Angelus est. Vide illud in homine. Nomen naturæ homo, officii miles &c.* Quamvis autem, teste eodem Gregorio *ibid.* relato a D. Tho. 1. *Par. qu.* 112. *art.* 2. ex D. Dionysio, soli Angeli inferiorum ordinum foras ad ministerium mitti dicantur: *Nam superiora illa agmina ab intimis nunquam recedunt, quoniam ea, quæ præminent, usum exterioris ministerii nequaquam habent.* Nihilominus usu factum est, ut *Angeli* nomen omnibus cœlestibus Spiritibus accomodetur. Quia licèt non omnes ad exterius ministerium mittantur, omnes tamen idonei sunt ut legatione divini Numinis fungantur, sive visibili, sive invisibili, sive per se, sive per alios, ut docet D. Thomas laudatus. De his ergo quærimus: an sint, quando creati sint, quid sint; eorum proprietates, dona, meritum, peccatum, cæteraque a D. Thoma expensa, breviori quantum fieri poterit examine percurremus.

QUÆSTIO I.

De Existentia, & Creatione Angelorum.

DUBIUM I.

An dentur Angeli?

§. I.

Existentia Angelorum asseritur ex Ratione.

I. DAri Angelos, seu naturas purè intellectuales, & Spiritus, quidam veterum Philosophorum negaverunt. Cujus erroris causam describens D. Tho. 1. *Par. qu.* 50. *art.* 1. ait: *Ignorantes vim intelligendi, & non distinguentes inter sensum, & intellectum, nihil esse existimaverunt in mundo, nisi quod sensu, & imaginatione apprehendi potest. Et quia sub imaginatione non cadit, nisi corpus, existimaverunt, quod nullum ens esset, nisi corpus.* Nec mirum. Si enim hac ratione ipsimet Deo corpus aliqui eorum affinxerunt, putantes, quidquid non est corpus, esse nihil; multo magis negare debuerunt, dari creaturam aliquam, quæ spiritus sit, & non corpus.

II. Hoc errore, teste eodem S.Thoma

ma ibi, laborarunt Sadducæi apud Hebræos hæretici (à quodam Saddoc Judæo orti) quorum palmare principium erat: nullum ens creatum existere, quod corpus non esset, testante Scriptura, Act. 23. v. 8. *Sadducæi enim dicunt, non esse Resurrectionem, neque Angelum, neque Spiritum, Pharisæi autem utrumque confitentur*. Unde S. August. *Serm.* 71. alias 11. *de Verbis Domini, cap.* 3. infert, Sadducæos negasse etiam Spiritum Sanctum. *Sadducæi*, inquit, *Spiritum Sanctum negabant: Pharisæi vero eum esse contra Sadducæorum hæresim defendebant: sed esse in Domino Jesu Christo negabant*. Veritas tamen catholica semper docuit, dari Angelos, & Spiritus, qui sint creaturæ mediæ inter Deum, & homines, quod fides docet & ratio suadet. Ut ergo Philosophos id negantes confutemus, utemur ratione; ut vero Sadducæos convincamus, Scripturam adhibebimus.

III. Dico primo. Angelos vere dari constat experientia, & ratione. Experiantiâ quidem. Nam ipsis sensibus patet, Energumenos dari, Magos, Incantatores; homines qui aliqua faciunt, aut dicunt, quæ vi sua nativâ facere, aut dicere non possunt, quod indicium est, eos ab aliqua superiori intelligentia moveri: sæpè enim secreta, eventus distantes revelant, loquuntur linguis, quas nunquam didicerunt, tempestates movent, præstigiis oculos adstantium eludunt, ut de Apollonio Thianæo diximus: atqui ejusmodi effectus excedentes eorum vires, speciali Dei auxilio fieri nefas est credere; nam sæpè contingit, homines illos obsessos, ceteroquin pios, in enormes blasphemias contra Deum erumpere; Magos ea mirabilia patrare, ut serviant impiorum iniquitatibus, vel falsæ religioni fidem concilient, quæ a Deo speciali auctore esse non possunt; ergo causa illa superior alia esse non potest, quam Angelus, seu Spiritus nequam.

IV. Ratione quoque. Primo sic. Deus condidit hoc Universum essentialiter perfectum; ergo posuit in eo omnes gradus rerum, quibus ejus perfectio essentialis consurgit; ergo sicut in eo posuit gradum rerum purè materialium, gradum rei partim materialis, & corporeæ, partim spiritualis, & incorporeæ; qualis est homo constans corpore, & spiritu, positus proinde quasi in confinio corporalium, & spiritualium: ita oportuit, ut in eo poneret gradum rerum purè immaterialium, & intellectualium, & in hoc gradu sunt Angeli.

V. Secundò probatur, & roboratur præcedens ratio. Oportet, ut in Universo detur aliqua creatura, quæ modo possibili assimiletur Deo in forma per quam agit; quia omne agens intendit assimilare sibi effectum in forma, qua agit, perfectiori modo possibili; sicut Architectus intendit assimilare, quantum potest, in forma nempè idea, quam habet, & secundùm quam facit domum: sed effectus, qui perfectiori modo assimilatur Deo agenti secundùm intellectum, & voluntatem, est creatura intellectualis, & prædita intellectu, & voluntate; ergo hæc datur. Rationes istę sumtæ sunt ex D. Tho. 1. *Part. qu.* 50. *art.* 1.

VI. Confirmatur primo ex eodem S. Doctore 2. *Contragentes, cap.* 46. Tunc effectus maximè perfectus est, quando perfectè in suum redit principium; unde & circulus inter omnes figuras, & motus circularis inter omnes motus perfectiores sunt, quia in eis ad principium reditur. Cùm autem omnes creaturæ aliquomodo redeant ad suum principium Deum, aliquæ secundùm esse, aliquæ secundùm vivere: illæ tamen magis redeunt ad suum principium agens per intellectum, & voluntatem, quæ secundum intellectum & voluntatem illi assimilantur; istæ enim ad illud redeunt non solum per naturam, sed etiam per operationem, ac expressionem sui principii imaginem gerunt; ergo naturas aliquas intellectuales esse, divinorum operum perfectio postulat.

VII. Confirmatur secundò ex eodem ibidem. Ille effectus perfectior est, in quo forma, quà agens agit, recipitur secundum eundem modum essendi, quo

quo est in agente. Hac ratione ignis genitus ab alio igne perfectior effectus est, quia habet formam ignis secundùm eundem modum, quo est in igne generante. E contra domus extra posita, non ita perfectè recipit formam, qua Architectus agit, quia non recipit eam secundum modum essendi: nam in Architecto est secundum modum intelligibilem, in domo autem exterius posita, secundum modum materialem. Ergo universi perfectio requirit utramque similitudinem, & quod dentur creaturae, quę recipiant esse, sed secundùm alium modum, quo in Deo est; & quod dentur aliae, quae aliud participent, secundùm modum intellectualem, quo in Deo est; & istae erunt perfectiores, & consequenter Angeli.

Hinc vides, totam vim rationum D. Thomae pro existentia Angelorum sitam esse in hoc: quia, ut Universum sit perfectum debet dari gradus creaturarum, qui maximè Deum imitetur, & ad eum accedat.

VIII. Neque propterea inferas, ex dictis rationibus sequi: quod ut Universum esset perfectum deberent dari etiam omnes species possibiles, imo & omnia individua, imo creaturam omnium perfectissimam.

Nam contra est. Inter gradus enim rerum, & species ac individua duplex est discrimen. Primum: quod gradus, nimirum essendi, vivendi, & intelligendi, pertinent ad perfectionem formalem Universi, species autem, & individua ad perfectionem solum materialem. Secundum: quod gradus sunt in certo, ac determinato numero, nempè tres praefati, esse, vivere, & intelligere, & praeter illos alii non dantur. At species, & individua sunt infinita: quacumque enim specie data potest Deus aliam, & aliam perfectiorem producere in infinitum; ut nunquam deveniatur ad perfectissimam, ultra quam Deus non possit &c. Individua quoque in infinitum multiplicabilia sunt. Infinitum autem non potest totum simul in actu poni.

IX. Neque iterum dicas: gradum intellectivi, posito homine, sufficienter haberi in Universo.

Nam contra est. Gradus intellectivi reperitur in homine non complete, & perfectè, sed incompletè, & imperfectè, non ut natura, sed ut pars naturae: homo enim adequate constat anima, & corpore; anima etiam in corpore non est pure intellectiva, sed est sensitiva, & vegetativa. Uno verbo. Homo est quid medium. Oportet ergo in Universo dari extremum, nempe creatura pure intellectualis, & spiritualis sicut aliud, nempe creatura pure materialis, & corporea.

X. Moneo tamen meum Candidatum, ut rationes praefatas existimet quidem congruentissimas, non tamen demonstrativas, neque à priori, neque à posteriori. Non à priori, neque à posteriori. Non à priori, nimirum ex causa: quia Deus, qui est causa Angelorum, non ex necessitate, sed prorsus libere eos produxit, neque cum eorum existentia ullam connexionem habet, aut Angelis indiget, ut sit, aut beatus sit. Neque Universi perfectio absolute Angelorum existentiam exigit. Nam potuisset Deus Universum aliter perfectum facere, quam modo fecit; aut etiam non facere tam perfectum, quam modo est, & proinde sine Angelis. Unde D. Thomas hoc art. 1. in fine corporis, ait: *Hoc ipsum, quod intellectus est altior sensu, rationabiliter ostendit, esse aliquas res incorporeas a solo intellectu comprehensibiles.* Ubi *rationabiliter*, inquit, non dicit vel *efficaciter*, vel *de necessitate* requiritur.

Neque à posteriori. Quod enim detur creatura, quae perfectè quantum fieri potest Deum repraesentet, conveniens quidem est, sed non absolute, necessarium. Neque datur effectus ullus evidenter nos manuducens ad inferendam existentiam Angelorum: omnes enim effectus, quos in Energumenis, Magis, aliisque, superius videre nos diximus, effectus aequivoci sunt: dici enim posset, ad multos sufficere virtutem Dei, ad alios aliquas alias causas, quae ab Angelis diversae sunt, puta

ta animas hominum defunctorum, vel phantasiæ corruptionem, aut aliud hujusmodi.

XI. Neque obstat, quod nonnulli Philosophi existentiam Angelorum agnoverint. Plato enim tùm *in Timeo* tum *in Convivio*, Angelorum sæpe meminit. Aristoteles etiam *lib.* 8. *Physic.* scribit, astra ab Angelis moveri.

Nam respondeo: hoc solum evincere, existentiam Angelorum posse ratione naturali ostendi probabiliter, non vero demonstrative ob rationes allatas. Si enim secludantur documenta ex Scripturis, Patribus, & traditionibus petita; non idcirco quispiam convinceretur ex mirabilibus effectibus ad asserendum, dari substantias suapte natura separatas, ab animabus rationalibus distinctas: posset enim suspicari, omnia hæc, vel a Deo, vel animabus eorum, qui defuncti sunt, quorum multæ apparitiones narrantur, provenire. Addo: de Platone dici posse, cum ex Moysis Pentateucho, quem Augustino teste, *lib.* 8. *de Civit. Dei*, *cap.* 11. si non legit; audire tamen potuit ab Hebræis, dùm in Ægypto moraretur, didicisse.

§. II.

Angelorum Existentia asseritur ex Scripturis.

XII. Postquam Philosophis ostendimus, eos potuisse saltem probabiliter in cognitionem existentiæ Angelorum devenire, restat, ut Sadducæos eam negantes convincamus; quod ex Scripturis, maximeque ex Pentateucho, quem solum admittebant, præstabimus. In primis enim Genesis multas Angelorum narrat apparitiones. *Cap.* 16. *v.* 7. & 9. Angelus Domini Agari persuadet, ut in domum Abrahæ revertatur. *Cap.* 19. *v.* 1. venerunt duo Angeli Sodomam, & apud Loth Abrahami nepotem hospitati sunt. Et *vers.* 15. coegerunt Loth, ut è Sodomis incendio mox delendis exiret. *Cap.* 24. *v.* 7. Abrahamus famulum suum mittens in Mesopotamiam sic ait: *Dominus Deus cœli .... ipse mittet Angelum suum coram te.* Videatur etiam *cap.* 31. *v.* 11. *cap.* 32. *v.* 1. *&c.* Eorum pariter mentio fit in lib. Exodi *cap.* 14. *v.* 19. *cap.* 23. *v.* 20. & 23. *cap.* 32. *v.* 34. *cap.* 33. *ve.* 2. Item in lib. Numer. *cap.* 20. *v.* 16. *cap.* 22. *v.* 23. 24. *&c.* Angeli quoque sæpe memorantur in aliis Veteris Testamenti libris; sicut & Christus in Evangelio, præsertim *Matth.* 18. *v.* 10. dicit: *Angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui in cœlis est.* Quod & Paulus, & cæteri Novi Testamenti Scriptores Sacri frequenter testantur; adeo ut S. Augustinus, in Psal. 103. *Esse Angelos* (inquit) *novimus ex fide, & multis apparuisse scriptum legimus, & tenemus, nec inde dubitare fas nobis est.* Et S. Gregorius, *Homil.* 34. *in Evangelia*, novem Angelorum ordines ex Sacra Scriptura luculenter ostendit.

XIII. Dicebant forte Sadducæi: Pentateuchum Angelorum nomine non intelligere Spiritus, personas, aut substantias per se subsistentes; sed inspirationes occultas, quibus quasi Dei nunciis, homines de Dei voluntate certiores facti fuerint.

Sed inanis est hæc evasio. Nam Pentateuchus, sicut & alii libri Sacri, de Angelis sic loquuntur, ut eos exhibeant aliquibus apparentes, in via comites, apud homines hospitantes, cum hominibus manducantes, beneficiis eos cumulantes, eos humana voce vocantes: quæ omnia personas subsistentes indicant, & sine manifesta violentia ad internas inspirationes, sive mentis cogitationes trahi non possunt.

XIV. Dices tamen adhuc cum eisdem. Si Angeli vere sunt substantiæ, ac personæ à Deo creatæ, Moyses recensens Universi ac partium ejus creationem, eos, tanquam Universi partem præcipuam nominare debuisset: cùm ergo de iis mentionem nullam fecerit, signum est, Moysen non existimasse, eos esse substantias subsistentes.

XV. Retorqueo primo instantiam. Si Moyses non existimasset, Angelos esse substantias à Deo creatas, nec debuisset illos in suis libris exhibere, tanquam

quam personas loquentes, manducantes, hominibus comites se adjungentes: sed hoc præstitit, ut vidimus; ergo existimavit, eos esse substantias &c.

XVI. Respondeo ergo primo cum D. Tho. 1. *Part. qu. 61. art. 1. ad 1.* Quod secundum D. August. lib. 11. de Civit. Dei cap. 9. & 33. *Angeli non sunt prætermissi in illa prima rerum creatione, sed significantur nomine cæli, aut etiam lucis. Quod si vel prætermissi sunt, vel nominibus rerum corporalium significati*: hoc ideo fuit: *Quia Moyses rudi populo loquebatur, qui nondum capere poterat incorpoream naturam. Et, si eis fuisset expressum, aliquas res esse super omnem naturam corpoream; fuisset eis occasio idololatriæ, ad quam proni erant, & à qua Moyses eos præcipuè revocare intendebat.* Ita S. Thomas.

XVII. Hæc responsio immerito displicet Gonet, & aliis, eo quod idem Moyses Angelorum postea sæpe meminerit, & sic fuisset majus idololatriæ periculum: cum enim non tradatur eorum creatio, rudi populo facile erat putare, quod non essent creati.

Etenim advertere debuissent: S. Thomam non simpliciter dicere, quod Angelorum creatio sit à Moyse prætermissa, ne populo rudi daretur occasio idololatriæ; sed dicere Angelos, vel fuisse prætermissos, vel nominibus rerum corporalium significatos. Quia populus rudis, & nondum valens capere, quomodo posset dari natura, quæ sit prorsus incorporea, & supra omne corpus, & sit creata; si Angelorum naturam Moyses expressisset in prima rerum creatione, non valuissent capere, quomodo essent creati, si nòn essent corporei. Quod periculum non fuit, etsi prætermissa eorum expressâ creatione Angelos postea nominarit; quia, & semper eos declaravit tanquam unius veri Dei ministros, & eos semper sub corporea, & humana specie repræsentavit. Unde Judaicus populus, qui etiam res inanimes cultu idololatrico prosecutus fuit, etsi (Sadducæis exceptis) Angelos revera dari, & veras esse substantias crediderit, nunquam tamen legitur, divinum eis cultum exhibuisse.

XVIII. Huic responso adest præsidio S. Jo. Chrysost. Homil. 2. in Genes. *Vide* (inquit) *quantum nostra parvitati se attemperat. Nihil de invisibilibus virtutibus disserit, neque dicit, in Principio fecit Deus Angelos, vel Archangelos. Non simpliciter, neque temere hanc nobis doctrinæ viam paravit. Quia enim Judæis loquebatur, qui toti præsentibus rebus inhiabant, neque spirituale quidquam animo concipere valebant; eos à sensibilibus ad cognoscendum Universi Opificem inducit: ut ex creaturis fabricatorem mundi discentes, adorarent Creatorem omnium, & non in creaturis ipsis permanerent, & quiescerent. Nam cùm licet hæc ita facta sint, non intermiserint, ex creaturis Deos facere, & divinum honorem fædissimis brutis exhibere, in quam non amentiam incidissent, nisi tanta erga eos attemperatione fuisset usus?*

XIX. Respondeo secundo. Ideo Moysen Angelorum non meminisse, quia sui instituti ratio id non postulabat: Propositum enim ipsi erat hujus tantùm mundi adspectabilis originem aperire, quod indicat tota series rerum, quæ in illis sex diebus factæ sunt. Item quia ea sola volebat exprimere, quæ in gratiam hominum, & eorum usibus servire debebant. Cui responsioni favet S. Hieronymus, *Ep. 139. ad Cyprianum* (modo tom. 2. inter epistolas criticas p. 604) ubi de Moyse ait: *Cujus ore, creaturam mundi, eorum dumtaxat, quæ visibilia sunt, conditionem hominis, & omnis retro historia didicimus veritatem.* Et D. Cyrillus, *lib. 2. contra Julianum*, scribit: Moysen Angelorum conditionem aliarumque subtilium rerum prætermisisse narrationem; tum, ut homines, qui tunc erant doctrinâ veritatis informaret, eosque ab errore, quo tenebantur abduceret, ostendens illis, cœlum, Solem, Lunam, sydera, bestias, quæ omnia ut Deos colebant, esse creaturas a summo Opifice factas. Tum ut ab iis, quæ magis obvia, & eorum

ca-

captui magis accomodata sunt, sensim ad ea, quæ abstrusiora sunt, percipienda præpararet: *An vero* (inquit) *puerorum magistros laudabimus qui se ad eorum captum demittunt, & paulatim ad abstrusarum rerum scientiam, quasi manu ducentes, nihil nimis elaboratum principio, & inaccessi quodammodo aditus per initia proponunt: Mosen verò illum sanctissimum, qui hoc tam egregiè præstitit, non omni genere laudis prosequemur?* Hæc Cyrillus. Nihil ergo ex silentio Moysis contra existentiam Angelorum concluditur.

XX. Quare observandum est: quod populus Hebraicus valde proclivis erat ad colendas res corporeas, & sensibiles; ideoque expedivisse, ut ipsi declararetur, eas omnes a Deo fuisse creatas, ac per consequens non esse Deos: ad colendas vero spirituales creaturas, utpote ignotas, non sic erant proni; & ideo opus non fuit, ut Angelorum creatio eis exprimeretur; sed satis fuit, ut sub cœlo comprehenderetur, quodque postea, ut ministrorum Dei, mentio ipsorum fieret. De hoc dicetur Dubio sequenti.

XXI. Dicebant ulterius Sadducæi. Nomen Angeli ex dictis non esse nomen alicuius substantiæ, sed solum officii; quare a Christo, *Matth.* 11. *v.* 10. Joannes Baptista dicitur esse ille, qui *Malachiæ* 3. *v.* 1. dictus fuerat Angelus: *Ecce ego mitto Angelum meum.* Ergo &c.

Respondetur tamen, aliud esse id, à quo nomen imponitur, aliud ad quod significandum est impositum. Nam nomen *Lapis* à lædendo pedem fuit impositum; & tamen lapis significatus per illud nomen, substantia quædam est. Sic Angelus à nunciando dicitur, & ab officio *Angelus* vocatur; res tamen, quæ tali officio deputatur, & tali nomine significatur, substantia, & persona quædam est. Nam etiam *Orator, Legatus* in humanis nomina officii sunt; non hinc tamen colligitur, eum qui tale officium exercet non esse personam. Joannes tamen Baptista à Christo vocatur *Angelus* eo modo, quo ibi v. 14. dicitur *Elias*. Sicut autem *Elias* dicitur officio & spiritu, non personâ, ut ait D. Gregorius, *Homil.* 7. *in Evang.* ita & dicitur Angelus. Porro sicut ex hoc non infertur, quod Elias vere non fuerit particularis persona: ita nec inferri potest, quod non dentur Angeli, qui substantia, & persona, & non tantum officio, Angeli sint.

DUBIUM II.

Quo Tempore & Loco Angeli Creati sint.

§. I.

Angeli sunt Creati, non tamen ab Æterno.

I. Fide certum est, Angelos dari, & existere, atque a Deo creatos fuisse, ut ex Dub. præcedenti apparet; et non tantum bonos, sed eos etiam, qui mali facti sunt. Unde Concilium Lateranense IV. cap. 1. *Deus* (inquit) *simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem, & corporalem, Angelicam videlicet, & mundanam.* Et de Angelis malis, sive Dæmonibus subdit: *Diabolus enim, & Dæmones alii, à Deo quidem naturâ creati sunt boni, sed ipsi per se facti sunt mali.*

II. Hoc Scriptura aperte testatur. Quamvis enim Moyses in generali rerum conditione, productionis Angelorum expressè non meminerit, ob rationes adductas §. 2. *Præcedentis Dubii*, alibi eos a Deo factos, & creatos apertè pronunciat, ut *Psalm.* 148. ubi postquam dicitur: *Laudate eum omnes Angeli ejus*, subditur v. 5. *Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandavit, & creata sunt.* Item, *Dan.* 3. ubi ad benedicendum Deo omnia *Opera ejus* invitantur, Angeli non omittuntur: *Benedicite Angeli Domini Domino.* Præterea Hester. 13. v. 10. *Tu fecisti cœlum & terram, & quidquid cœli ambitu continetur;* ergo etiam Angelos, qui cœli ambitu continentur. Et tandem Paulus, ad Colofs. 1. v. 16. *In ipso condita sunt universa, in cœlis, &* in

in terra visibilia, & invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates, omnia per ipsum, & in ipso creata sunt.

III. Hanc veritatem probat D. Tho. 1. *Par. qu.* 61. *art.* 1. Quia Angeli sunt entia per participationem; ergo facti sunt ab eo, qui est ens per essentiam, idest à Deo. Omne enim, quod est per participationem tale in aliquo genere, causatur ab eo, quod est per essentiam tale in illo genere: sicut quod est per participationem calidum, fit calidum ab eo, quod est calidum per essentiam.

IV. Confirmatur. Cum Angeli sint, vel à se ipsis sunt, vel ab alio. Non à se ipsis sunt, quia cùm non sint ipsum esse, à se ipsis nihil sunt: nihil autem agere non potest, & nihil potest esse causa sui, alias esset, antequam esset. Si ergo sunt ab alio, vel sunt à Deo, vel ab alia creatura. Non sunt ab alia creatura: tum quia de hac quæri deberet, à quo esset: tum quia si ab alia creatura essent, maxime ab alio Angelo, sicut homo est ab homine: & hoc non. Quia vel essent ab eo per generationem externam, & hoc minimè, quia Angelus non generat Angelum: hoc enim corporum corruptibilium proprium est. Vel per generationem internam: & hoc minus. Nam solius Dei Patris prærogativa est, quod generatione interna, & intellectuali producat terminum substantialem sibi similem in natura.

V. Certum etiam suppono, Angelos non fuisse a Deo creatos ab æterno. Tùm quia, ex dictis, *Tract. praecedent. qu.* 2. *Dub.* 1. *§.* 2. nihil creatum fuit ab æterno, ut oppositum sit hæreticum; cùm contrarium sit definitum in Concilio Lateranensi IV. *Cap. Firmiter*, ubi dicitur: Deus *sua omnipotenti virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam spiritualem, & corporalem.* Tùm quia textibus Scripturarum, loco allato, generaliter probavimus, nullam creaturam esse ab æterno. Videantur ibi dicta.

Quæstio igitur est: an supposito, quod Angeli fuerint a Deo creati, & non ab æterno, fuerint creati ante mundum hunc corporeum; an vero simul cum hoc mundo corporeo: & an in cœlo Empireo, an alibi.

§. I.

Resolvitur de Tempore Creationis Angelorum.

VI. Dico primo. Angeli non sunt creati ante mundum hunc corporeum, & visibilem, sed simul cum eo. Contrariam sententiam multi veterum Patrum, præsertim Græcorum, amplexi sunt: nostra tamen assertio stabilita videtur in Concil. Lateran. IV. *Cap. Firmiter* citato, ubi dicitur, quod Deus ab initio temporis *Simul utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem, & corporalem, Angelicam videlicet, & mundanam.* Si ergo simul utramque naturam ex nihilo Deus condidit, non ante condidit Angelicam, deinde mundanam. Ita sentit D. Thomas 1. *Par. qu.* 61. *art.* 3. quem omnes Theologi catholici sequuntur.

VII. Probatur primo ex Scriptura. Gen. 1. *In Principio creavit Deus cœlum, & terram.* Ubi ly *In Principio*, idem sonat, ac *primum omnium*, seu *ante omnia*. Sic D. August. *lib.* 11. *de Civit. Dei*, *cap.* 6. dicens: *Porrò si littera Sacra, maximèque veracee ita dicunt, In Principio fecisse Deum cœlum, & terram, ut nihil antea fecisse intelligatur; quia hoc potiùs in principio fecisse diceretur, si quid fuisset ante caetera cuncta, quæ fecit.*

Verum quia ly *In Principio* usurpatur etiam pro eodem, ac *in Filio*, & insuper dici potest, Moysem tunc de rerum corporalium sola productione fuisse locutum: quam expositionem idem Sanctus Augustinus, ibidem, cap. 32. non improbat; & ideò cuique liberum relinquit circa tempus productionis Angelorum, ut libuerit, opinari. Propterea

VIII. Probatur secundo, ex cap. 20.

20. Exodi, v. 11. *Sex diebus fecit Dominus cęlum, & terram, & mare, & omnia, quæ in eis sunt*. Ergo cùm hæc postrema verba complectantur omnia, quæ sive in cœlo, sive in terris sunt, & Angeli in cœlis sint, & eorum aliqui in terra; credendum est, Angelos illorum sex dierum spatio fuisse creatos.

IX. Congruentia, quam affert D. Th. hâc *Qu. 61. art. 3.* hoc etiam suadet. Nam Deus statim produxit hoc Universum perfectum, & constans omnibus partibus, quibus naturaliter coalescit: sed Angeli sunt partes quibus præcipuè, & naturaliter hoc Universum constat; creaturarum enim universitas ex spiritualibus, & corporalibus integratur; neque creaturæ spirituales unum per se Universum, seu mundum constituunt diversum a mundo, seu Universo creaturarum corporalium; ergo cum creaturis corporalibus, non ante, fuerunt Angeli producti. Maj. probatur. Hoc enim convenientius est: tùm ex parte Dei, cujus perfecta sunt opera, & cujus non est successivè operari; sicut enim singulas Universi partes in esse perfecto produxit, ita & totum Universum, & non prius partem, deinde totum. Tùm ex parte ipsius Angeli, qui licèt in suo esse absolutè perfectus sit; in ratione tamen partis Universi, ad quod per se ordinatur, perfectius illi est factum fuisse cum toto Universo, quam ante Universum.

X. Hinc patet, hanc D. Thomæ congruentiam immerito ab aliquibus respui. Quia, inquiunt, Angeli non sunt partes Universi, nisi quia ipsum movent, tegunt, & administrant; quod autem hoc modo habet rationem partis, extra totum perfectionem suam haber, ut patet in Gubernatore navis, & Duce exercitus.

Nam nec Gubernator navis, nec Dux exercitus sunt per se, & ex natura sua partes, ille navis, iste exercitus: si enim in se, ut homines sunt, considerentur, nullum ordinem dicunt, neque ad navem gubernandam, neque ad exercitum regendum, ideoque absque tali ordine in se perfecti sunt. At Angelus, & quælibet creatura per se, & naturaliter est pars Universi; & propterea perfectius illi est una cum toto, quam extra totum produci. Videatur D. Tho. *in 2. Dist. 2. qu. 1. art. 3.* & *Qu. 3. de Potentia, art. 18.* ubi ait: *Angeli enim non solùm sunt considerandi absolutè, sed etiam inquantùm sunt pars Universi. Et hæc consideratio eorum intantùm est magis attendenda, inquantùm bonum Universi præminet bono cujuslibet creaturæ particularis, sicut bonum totius præminet bono partis. Secundùm autem, quòd considerantur Angeli, ut partes Universi, competit eis, quòd simul cum creatura corporali sint conditi. Unius enim totius una videtur esse productio. Si autem seorsum essent Angeli creati, viderentur omnino alieni ab ordine creaturæ corporalis, quasi aliud Universum per se constituentes. Unde dicendum est, quod Angeli simul cum creatura corporali sunt conditi, tamen sine alterius opinionis præjudicio.*

XI. Hoc idem testantur ex Patribus Græcis Epiphanius, Heref. 65. nu. 4. & 5. *Illud enim*, (inquit) *sermo divinus declarat, neque post sydera productos Angelos, neque ante cœlum, terramque constitutos.* Quod probat ex cap. 1. Genes. dicens: *Quoniam in principio creavit Deus cælum, ac terram, ut illud sit creandi principium, ante quod creatis ex rebus omnino nulla fuerit.* Consentit Theodoretus, *Qu. 3. in Genes.* ubi huic sibi propositæ quæstioni: *Præcedunt ne Angeli creationem cæli, & terræ, an una cum eis creati sunt?* Respondet: creatos non esse ante mundum corporeum (etsi non satis probandâ utatur ratione) tùm quòd cęlo circumscripti sint; tùm quia, cùm ad hominum tutelam destinati sint, inutilis fuisset ante mundi creationem eorum productio. *Quo ministerio* (inquit, Qu. 4.) *fungebantur Angeli, qui creationem præcedebant, cùm nullus esset, qui indigeret, ut adjuvaretur eorum opera?* Refertur quoque Procopius, qui *Præfat. in Genesim* dicit, Moysen nomine *cæli* Angelos comprehendisse ponendo continens pro contento.

XII. Ex Latinis hoc expressè docuit

cuit S. Augustinus pluribus in locis, praecipuè *lib. 11. de Civit. Dei, cap. 9.* dicens. *Ubi de mundi constitutione sacra Littera loquuntur, non evidenter dicitur, utrum, vel quo ordine creati sint Angeli. Sed si praetermissi non sunt; vel cæli nomine, ubi dictum est:* In principio fecit Deus cęlum, & terram; *vel potiùs lucis hujus, de qua loquor, significati sunt.* Idem docet citato loco, *cap. 6. lib. de Genes. imperfecto, cap. 3.* & alibi. Cui adjungere poteris S. Gregorium, *lib. 32. Moral. cap. 9. nunc 12.* Bedam, in *Hexaemeron* dicentem, in principio cum cęlo, & terra conditos fuisse Angelos; & ideo Moysen de terra dixisse, in principio fuisse inanem, & vacuam, quia fructibus, & habitatoribus carebat; non autem dixisse hoc de cęlo: *Quia mox creatum, suis incolis, hoc est beatissimis Angelorum spiritibus repletum est.* Unde subdit Moyses: *Perfecti sunt cæli, & omnis ornatus eorum*, quippe debitos incolas habentes.

XIII. Colligitur primo ex dictis, non fuisse creatos post mundi hujus corporei completam conditionem. *Quis porro* (inquit S. Augustinus, lib. 12. de Civit. Dei, cap. 9.) *audebit opinari, post omnia ista, quæ sex diebus enumerata sunt, Angelos factos? Sed etsi quisquam ita desipit, redarguit istam vanitatem illa Scriptura paris auctoritatis, ubi Deus dicit (Job. 38. v. 7. secundum lxx.)* Quando facta sunt sydera, laudaverunt me voce magna Angeli mei. *Jam ergo erant Angeli, quando facta sunt sydera. Facta sunt autem quarto die &c.* Inde probat, eos nec tertio, nec secundo factos fuisse, sed prima die, quando facta est lux.

XIV. Colligitur secundò ex his Augustini verbis, Angelos prima die fuisse creatos, quando fuit creatum cęlum, aut fuit creata lux. Hoc indicavit Concilium Lateranense IV. cap. 1. citato, cum ait: *Deus simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem, & corporalem, Angelicam videlicet, & mundanam.* Et Job. *cap. 38. v. 7.* laudato, ubi secundùm Vulgatam legitur: quod quando Deus ponebat fundamenta terræ, & bases ejus solidabat, *Laudabant* eum *astra matutina:* idest *omnes Angeli Dei*, ut in Hebræo; seu *Turma Angelorum*, ut in Caldaico; ergo sive Deum ponentem fundamenta terræ, & solidantem bases ejus intelligas Deum terram primò creantem, quod primo die fecit; sive terram in montes erigentem, & deprimentem in valles (tunc enim in centro gravitatis, quod nunc habet constituta est) Angeli producti, Deumque laudantes intelliguntur.

§. III.

Fundamenta Contraria.

XV. Contrariæ sententiæ fundamentum dant Patres Græci, & Latini. Ex Græcis primò. Nazianzenus *Orat. 38.* ubi descripta creatione Angelorum, subdit: *Posteaquam autem primas creationis partes* (mundi nempe intelligibilis) *præclarè constitutas vidit, alterum mundum materia constantem, & adspectabilem cogitavit; hunc nimirùm ex cælo, & terra, et his rebus, quę eorum complexu continentur etc.* quod recepit *Orat. 42.* Nazianzenum laudat, & sequitur Damascenus, *lib. 2. 2. Orthod. Fid. cap. 3.* apud D. Tho. *1. Par. qu. 61. art. 3.* in primo argumento dicentem: *Quidam dicunt, quod ante omnem creationem geniti sunt Angeli, ut Theologus dicit Gregorius: Primùm quidem excogitavit angelicas virtutes, et cælestes, et excogitatio opus ejus fuit.*

S. Basilius, Homil. 1. in Hexaem. *Erat* (inquit) *status quidam mundi ortu antiquior, cælestibus Potestatibus conveniens.* Deinde expositâ creatione Angelorum subdit: *Tum demum oportebat, et hunc mundum rebus jam exstantibus adjungi etc.* Pro eadem referuntur Origenes, *Homil. 1. in Genes. et Homil. 19. in Matth:* Chrysostomus, *lib. 1. ad Stagirium*, Severianus Gabalitanus *Orat. 4. de Mundi opificio*, Anastasius Sinaita, *lib. 7. in Hexaemeron.*

Ex Latinis in eadem sententia versantur S. Ambrosius, *lib. 1. in Hexaeme-*

meron. cap. 5. dicens: *Angeli, Dominationes, & Potestates, etsi aliquando caperunt, erant tamen jam, quando hic mundus est factus*. Et Præfat. in Psal. *Ante* (inquit) *ipsum initium mundi Cherubin, & Seraphin cum suavitate canora vocis sua dicunt Sanctus, Sanctus, Sanctus*. Subscribit Hilarius, *lib. contr. Auxent.* Hieronymus *in cap. 1. Epist. ad Titum*, sic dicens: *Sex millia nec dùm nostri Orbis implentur anni, & quantas priùs aternitates, quanta tempora fuisse arbitrandum est, in quibus Angeli, Throni, Dominationes, cateraque Virtutes servierint Deo, & absque temporum vicibus, atque mensuris Deo jubente substiterint?* Hieronymo, adhæret Beda, *lib. Quastionum, quast.* 9. dicens: *Angeli ante creationem mundi creati sunt*.

Ex his ergo argui potest sic. Illa sententia est probabilior, cui ferè omnes, vel saltem major pars Patrum subscribit: sed Patres ferè omnes, vel saltem major eorum pars, sentit, Angelos fuisse creatos ante mundum corporeum; ergo &c. Min. probatur ex allatis eorum auctoritatibus. Quantum enim ad Græcos S. Thomas hâc *Qu.*61. *art.* 3. *ad* 1. dicit, quod *omnes* hoc concorditer sentiunt, quod Angeli sunt ante mundum corporeum creati. Et quantùm ad Latinos major pars in hoc conspirat, Augustino, aliisque paucis exceptis.

XVI. Respondeo: non semper majorem partem Veterum reddere opinionem probabiliorem; sed ulteriùs requiri, ut subsequentium seculorum consensione firmetur, & Ecclesiæ mens in eam propendat. Alioquin, cum omnes fere Veteres, maximè Græci in eam opinionem iverint, quæ Regnum Millenarium statuit; & eam, quæ animas justorum nonnisi post universalem resurrectionem Deum visuras asserit, deberent reputari tanquam probabiliores. Cùm ergo Angelos fuisse creatos ante mundum corporeum, multi quidem Græcorum senserint, non tamen omnes (nam Epiphanium, & Theodoretum oppositum tenuisse superius ostendimus) & Latinorum etiam aliqui eidem adhæserint; & rursus post Augustini tempora contraria opinio prævaluerit, & ei, tanquam veriori, Ecclesia in Concilio Lateranensi IV. citato adhæserit; dùm ait: Deum *simul* ab initio temporis utramque ex nihilo condidisse naturam, spiritualem, & corporalem, angelicam, & mundanam; ideo hæc, ut probabilior amplectenda est. Quomodo autem nos gerere debeamus circa Patres, diximus supra, *Tom. 1. Quast. de Locis Theologic. Dub.* 7.

Quod vero D. Thomas dicit, Græcos concorditer sensisse, Angelos conditos ante mundum corporeum, non est accipiendum universaliter, & distributive, sed pro majori parte; hoc autem damus, vel saltem omittimus; possent enim aliqua expositione eorum dicta temperari.

XVII. Sed dices. Ea opinio probabilior est, cui apertius favet Scriptura; sed opinioni Græcorum apertius favet Scriptura, Job 38. v. 7. *Ubi eras, quando ponebam fundamenta terra .... cùm me laudarent simul astra matutina, & jubilarent omnes filii Dei*. Quibus Angeli, *per astra matutina* significati, supponuntur jam esse, cum fundamenta terræ posita fuerunt; ergo &c.

XVIII. Hæc non urgent. Nam hinc solùm sequitur, Angelos fuisse creatos ante formationem syderum, si cum Epiphanio, *Haref.* 65. & Augustino *lib.* 11. *de Civit. Dei, cap.* 9. secundum lxx. legamus: *Quando facta sunt sydera, laudaverunt me voce magna Angeli Dei*: formatio autem syderum dicitur facta quartà die, vel ante fundationem, vel solidationem terræ, quæ legitur facta tertia die. Utroque modo Angeli, qui prima die cum cœlo creati sunt, præcesserunt. Unde Divus Gregorius, lib. 28. Moral. cap. 7. nunc 24. *Quia* (inquit) *prima in tempore condita natura rationabilium spirituum creditur, non immerito matutina astra Angeli vocantur. Quod si ita est, dùm terra esset invisibilis, & incomposita, dum tenebra essent super abyssum, venturum diem subsequentis saculi per lucem sapientia existendo pravenerunt*. Quod si velimus, sy-

sydera, & terram hìc sumi pro prima creatione, quam supra diximus contigisse primâ die, non vero pro ornatu, qui quarta, & tertia die legitur factus; tunc Angelos præcessisse sydera, & terram, non duratione, sed naturâ dicendum est.

XIX. Neque iterùm dicas. Job. 40. v. 40. Behemoth, idest Diabolum, dici *Principium viarum Dei*.

Nam reponam: nomine *Behemoth* litteraliter sumi, non Diabolum, sed Elephantem; unde v. 10. dicitur: *Ecce Behemoth, quem feci tecum, fœnum quasi bos comedet, fortitudo ejus in lumbos ejus &c.* qui ideo dicitur principium viarum Dei, quia inter terrestria animalia præcipuum est. Quod si de Diabolo, seu Lucifero intelligatur, dicitur principium viarum Dei; non quia duratione præcedat, sed dignitate, & excellentia. Ita S. Gregorius, lib. 32. Moral. cap. 18. modo 33. *Principium viarum Dei Behemoth dicitur: quia nimirùm, cùm cuncta creans ageret, hunc primum condidit, quem reliquis Angelis eminentiorem fecit.* De hoc videatur D. Thom. in *Cap.* 40. *Job. lect.* 2. Hæc pro veritate dicta sint. Cæterum.

XX. Respondeo secundo ad argumentum principale: prænarratas auctoritates Patrum, Angelos fuisse creatos ante mundum corporeum opinantium, solum evincere, nostram sententiam non esse dogma fidei, & contrariam non esse hæreticam, vel aliqua censura notandam. Contrarium enim hactenus *Non est demonstratum, nec fide expressum*, ait D. Tho. in 2. *Sent. dist.* 2. *qu.* 1. *art.* 3. *Qu.* 3. *de Potentia, art.* 18. & hac *Qu.* 61. *art.* 3. ubi, stabilita sua opinione subjungit: *Quamvis contrarium non sit reputandum erroneum. Præcipuè propter sententiam Gregorii Nazianzeni, cujus tanta est in doctrina Christiana auctoritas, ut nullus unquam ejus dictis calumniam inferre præsumserit, sicut nec Athanasii documentis, ut Hieronymus dicit.*

Quòd huic responsioni obstare potest, est Concilium Lateranense IV. sæpè laudatum, quo definitum videtur, Angelos *Simul ab initio temporis* cum creatura corporali conditos fuisse. Porrò etsi illa particula *Simul* non semper indicet simultatem temporis, sed aliquando idem sonet, ac *similiter*: sicut enim, dum dicitur, Psalm. 48. v. 11. *Simul insipiens, & stultus peribunt*, sensus fit, quod *similiter*, idest eodem genere mortis, licet non eodem tempore, uterque peribit: ita dici posset, Angelos, & naturam corpoream *Simul*, idest similiter eodem genere conditionis, nempè *ex nihilo*, quamvis non eodem tempore conditos fuisse. Attamen ly *Simul* conjunctum cum ly *Ab initio temporis* nimis apertè indicat, de simultate temporis Concilium loqui; maximè quia statim subjungit, *& deinde humanam*; quod certe posterioritatem temporis signat, quia homo postea, nempe sexta die, conditus fuit.

XXI. Verum hæc satis acuta meditatio, nostram quidem, & communem sententiam esse probabiliorem, & menti Concilii, imò & Scripturæ magis conformem ostendit; at contrariam proinde omni probabilitate non exuit. Nam posset quis respondere primo: Concilium, esto loquatur de simultate temporis, non loqui tamen de simultate physica, sed morali, quæ quandam patitur latitudinem; ea ferme ratione, qua res, quæ eodem die, vel mense, vel etiam eodem anno factæ sunt, simul factæ plerumque dicuntur. = Secundo. Esto Concilium loquatur de simultate etiam physica, hanc tamen non proposuisse, tanquam rem definitam, sed tanquam sententiam probabiliorem. Ut enim in *Tractatu de Locis Theol.* agentes de Conciliis observavimus, non omnia, quæ in Conciliis dicuntur, pro definitis habenda sunt; alias D. Thomas qui post Concilium scripsit, contrariam sententiam à nota erroris immunem non pronunciasset.

Tertio. Quia mens Concilii non fuit damnare Patrum Græcorum sententiam, sed errores varios, qui circa mundi creationem, sive a Philosophis, sive ab Hæreticis maximè Manichæis, & præsertim ab Origene prodiere. Hoc D. Thomas ostendit *Opusc.* 23. quod

quod super laudatum caput Lateranensis edidit. Ubi exponens illa verba *Simul ab initio temporis &c.* ait: *Alius fuit error Origenis ponentis, quod Deus à principio creavit solas spirituales creaturas, & postea quibusdam earum peccantibus creavit corpora; quibus quasi quibusdam vinculis spirituales substantię alligarentur: ac si corporales creaturæ non fuerint ex principali intentione Dei productæ, quia bonum esset, eas esse: sed solùm ad puniendum peccatum spiritualium creaturarum. Cùm tamen dicatur Genes.* 1. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. *Unde ad hoc excludendum dicit; simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem, & corporalem, angelicam videlicet, & mundanam.* Hæc D.Thomas. Quæ in gratiam Antiquorum satis, firmitati nostræ sententiæ nihil detrahendo.

XXII. Objicies secundo. Si Angeli creati essent cum mundo corporeo, creationis illorum mentionem aliquam fecisset Moyses: at nullam mentionem illorum fecit, cùm de creatione mundi corporei sermonem faceret; ergo &c. Maj prob. Quia esto ex argumento negativo non bene concludatur, si necesse non sit rem aliquam exprimere, secus tamen si necesse sit ad exactam rerum narrationem illam non omittere: cùm ergo ad exactam rerum creationem necesse sit etiam Angelos recensere; vel Angeli cum mundo corporeo creati non sunt, vel Moyses non fuit accuratus scriptor, sed diminutus.

XXIII. Huic objectioni responsum est, *Dub. praced.* §. 2. à nu. 14. Vel Angelorum creationem non fuisse à Moyse prætermissam, sed indicatam nomine cęli, aut lucis. Vel rationabiliter omissam, quia solius mundi hujus adspectabilis conditionem exponere in animo habuit. Videantur Propterea ibi dicta. Utramque responsionem dat Sanctus Thomas, Qu. 3. de Pot. art. 18. ad 4. *Ad quartum* (inquit) *dicendum, quod, sicut Basilius dicit in primo Hexaëmeron, Moyses Legislator in principio Genesis exordium visibilis creaturæ incępit exponere, prætermissâ creaturâ spirituali, quæ ante fuerat condita* (prioritate tamen naturæ, non temporis) *de qua mentionem non fecit; quia rudi populo loquebatur, qui ad spiritualia capienda idoneus non erat. Secundùm Augustinum verò, creaturam spiritualem per cælum intelligit, sicut per terram creaturam corporalem, cùm dicit:* In Principio creavit Deus cœlum & terram. *Quare autem sub metaphora cæli, & non expressè creationem Angelorum tradidit, potest eadem ratio adsignari, quæ & supra, scilicet ex populi ruditate; & iterùm ad vitandam Idololatriam, in quam proni erant; ad quam daretur eis occasio, si plures substantiæ spirituales ponerentur præter unum Deum, quæ essent cælo nobiliores, & præcipuè cum hujusmodi substantiæ à Gentilibus Dii dicerentur. Secundùm vero Strabum, & alios priores, per cælum, quod in auctoritate inducta ponitur, intelligitur cælum Empyreum, quod est habitaculum Sanctorum Angelorum, metonomę* (per Metonymiam) *sicut quando ponitur continens pro contento.* Hæc D. Tho.

XXIV. Objicies tertio. Non minus requiritur ordo in exitu rerum à principio, quam in reductione earum in finem: sed in reducendo res in finem hæc est lex divinitatis statuta, ut Dionysius dicit, quod ultima reducantur in finem per media; ergo similiter creaturæ corporales, quæ sunt infimæ, procedunt à Deo per angelicas creaturas, quæ sunt mediæ: & sic Angeli corporales creaturas præcedunt sicut causa effectum.

XXV. Urgetur. Creatura angelica media est inter naturam divinam, & corpoream: ævum etiam, quod est Angeli mensura, medium est inter æternitatem, & tempus: sed Deus suâ æternitate fuit ante Angelos, & visibilem creaturam; ergo & Angeli suo ævo fuerunt ante mundum visibilem.

XXVI. Respondeo cum D. Thoma, cujus est hoc argumentum, Qu. 2. de Pot. art. 18. ad 15. *Quod res in finem ordinatur per suam operationem; non autem producitur in esse per suam operationem, sed solùm per operationem causæ agentis.*

agentis. Unde magis est conveniens, quod creaturæ superiores cooperentur Deo in reducendo creaturas inferiores in finem, quàm in earum productione. Hæc doctrina supponit, omnia fuisse immediate à solo Deo primò creata, quod superius ostendimus, *Tractatu de Deo Creatore, Qu. 1. Dub. 3.* creationi autem nulla creatura cooperari potest.

Ad id, quod urgetur, respondeo cum eodem S. Tho. ad 10. *Quod Deus est causa naturæ angelicæ; non autem natura angelica causa est naturæ corporalis; & ideo non est simile.*

Si dicas: quod esto natura angelica non sit causa, est tamen movens naturam corporalem, motor autem præcedit mobile = Respondebo cum eodem S. Doct. ibi ad 21. *Quod motor non de necessitate præcedit tempore mobile, sed dignitate, sicut patet in anima, & corpore.*

§. IV.

De Loco, in quo Creati sunt Angeli.

XXVII. Dico secundo. Probabilius est, Angelos creatos esse in cęlo Empyreo, seu in supremo corpore, quodcumque nomine nuncupetur. Ita D. Tho. hac *Qu. 61. art. 4.* & alibi. Et quidem rationabiliter. Decuit enim, ut inter creaturas suprema, in supremo corporum, ut in loco sibi proprio, crearetur: quamvis enim Angeli à corpore, vel loco non dependeant, ad creaturam tamen corporalem aliquem ordinem habent, tanquam toti naturæ corporali præsidentes; ergo decuit, ut in loco nobilissimo, atque inter omnia supremo conderentur. Tùm etiam: conveniens fuit, ut Angeli crearentur in eo loco, qui congruentior erat eorum operationi, quæ est contemplatio; huic autem congruentius erat cęlum Empyreum, seu corpus inter omnia supremum; ergo &c. Hac ratione utitur S. Tho. *in 2. Dist. 6. qu. 1. art. 3.* Nam cęlum Empyreum est lucidum, immobile, & sedes Beatorum.

XXVIII. Secundo probatur. In eo loco omnes Angeli creati sunt, unde Angeli prævaricatores ceciderunt, ac dejecti sunt: sed hi dejecti sunt ex cęlo Empyreo: unde, Lucæ 10. v. 18. *Videbam Satanam sicut fulgur de cęlo cadentem*, cui consonat illud, Isaiæ 14. v. 12. *Quomodo cecidisti de cęlo Lucifer?* Quæ de cęlo supremo intelligit Augustinus, *lib. 11. de Civit. Dei cap. 33.* vocans illud cęlos cęlorum. Distinguens enim societatem bonorum Angelorum à societate malorum: *Illam* (inquit) *in cęlis cœlorum habitantem; istam inde* (è cęlis cęlorum) *dejectam.* Fuerunt ergo Angeli omnes in cœlis cęlorum, hoc est in supremo cęlo, ut in proprio domicilio conditi, & ex ipso Angeli prævaricatores dejecti. Nec enim in hoc faciendum est discrimen malorum Angelorum à bonis; cùm enim omnes sint creati boni, non apparet ratio, cur discreti loco fuerint ante peccatum.

XXIX. Sed dices primo. In eo loco creati non fuerunt Angeli, ad quem mali ambierunt ascendere: sed hi ambierunt ascendere ad cęlum superius, juxta illud, Isaiæ 14. v. 13. *In cœlum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum*; ergo mali fuerunt conditi in cęlo sydereo inferiori ad Empyreum.

Urgetur hoc. Quis enim dicat Diabolum fuisse unquam in cęlo, quod Beatorum sedes est, & quòd in illo peccaverit? Dicendum ergo potius, quod sicut homo non fuit creatus in Paradiso terrestri, sed extra illum, & postea in illum translatus: ita Angeli non fuerunt creati in loco proprio suę beatitudinis, sed extra illum, ut postea juxta sua merita in ipsum transferrentur. Ita Suarez, & post ipsum Frassen, qui in cęlo sydereo Angelos fuisse conditos opinantur.

XXX. Respondeo. Nego min. intellectam de cęlo superiori corporeo. Ad locum vero Isaiæ dico primo. Verba illa non esse Angeli prævaricatoris, sed ad litteram Regis Babylonis, qui eo superbiæ devenit; ut quamvis in cęlum proprie volare nollet, summum tamen majestatis thronum, ac di-

divinitatis honores, quibus Deus in cœlo colitur, ambiret. Ita S. Hienym. *lib.* 5. *in Cap.* 14. *Isaia*, dicens: *Nec suffeceeat ei* (Nabuchdonosori) *desideraee* cœlestia (idest sedere in monte Testamenti, idest in templo, ubi Dei jura sunt condita, & in lateribus Aquilonis, idest in Jerusalem) *nisi ad tantam prorupisset insaniam, ut Dei sibi similitudinem vendicaret.*

Verum, quia non est dubium, quin Rex Babylonis inducatur, ut gerens figuram Luciferi, seu Diaboli. Dico secundo cum D. Tho. hâc *Qu.* 61. *art.* 4. *ad* 2. quod dum Lucifer ait: Ascendam in cœlum, *Loquitur ibi non de cœlo aliquo coepoeco; sed de cœlo S. Teinitatis, in quod Angelus peccans ascendere voluit, dùm voluit aliquo modo Deo aquiparari.* Unde, & subdit: *Similis ero Altissimo.*

XXXI. Sed replicabis. D. Hieronymus, *lib.* 6. in dictum *Caput* 14. Isaiæ, ad illa verba: *In cœlum ascendam*, ait: *Si adhuc in cœlo positus, quomodo dicit:* Ascendam in cęlum? Cui interrogationi respondet: *Sed quia legimus* cęlum cęli Domino, *quum esset in cœlo, idest in firmamento, in cœlum, ubi solium Domini est, cupiebat ascendere.* Firmamentum autem est cęlum sydereum, non Empyreum.

Respondeo: S. Hieronymum *Firmamenti* nomine intelligere supremum cœlum corporeum, supra quod est cęlum, quod est thronus Dei, ad quod ascendere conabatur per superbiam. Hanc autem esse Hieronymi mentem colligo ex iis, quæ antea dixerat in persona Christi, dicentis ad discipulos: *Nomina vestra sceipta sunt in cęlo*: quibus addit: *Ut unde ille cecidit per superbiam, vos ascendatis per humilitatem.* At per humilitatem ascendimus non ad cęlum sydereum tantum, sed Empyreum; ergo Lucifer non ex cęlo sydereo tantum cecidit, sed ex Empyreo. Quod ex eo magis comprobatur. Nam Angeli, ut dictum est, creati fuerunt primo die: firmamentum autem, quomodocumque sumatur, solum quarto die factum fuit; ergo cęlum, in quo creati sunt Angeli, non fuit firmamentum propriè sumtum.

XXXII. Neque officit id, quod urgetur. Si enim in Paradiso peccavit homo; cur etsi in Empyreo, nondum tamen beatus, aut in gratia confirmatus, non potuit peccare Angelus? Nec enim peccato spirituali Angeli labem ullam contrahere potuit Empyreum, quod est corporeum. Imò ad nostram instructionem, & humilitatem hoc fuit, (inquit S. Bernardus serm. de ligno, fœno, & stipula, modo serm. 30. de diversis) *Nusquam est securitas, Fratres, neque in cęlo, neque in Paradiso, multo minus in mundo. In cœlo enim cecidit Angelus sub præsentia divinitatis; Adam in Paradiso de loco voluptatis, Judas in mundo de schola Salvatoris.*

Ad id, quod additur de Homine, respondeo cum D. Tho. 1. *Part. qu.* 102. *art.* 4. *in corp.* discrimen esse: *Quod Paradisus fuit locus congeuus habitationi humana, quantùm ad incorruptionem primi status. Incorruptio autem illa non erat hominis secundùm naturam, sed ex supernaturali Dei dono. Ut ergo hoc gratia Dei imputaretur, non humana natura, Deus hominem extra Paradisum fecit, & postea ipsum in Paradiso posuit* .... At *cœlum Empyreum* (inquit ibi ad 1.) *est locus congeuus Angelis, quantùm ad eorum naturam; & ideo ibi sunt ceeati.*

XXXIII. Dices secundo. In eo ut in loco creati sunt Angeli, in quo aliquid externum operari cœperunt; cùm Angelus sit in loco per operationem in illum, ut dicemus: sed Angeli in cęlo Empyreo nihil operari potuerunt, non enim motum, ut in aliis cęlis, quia cęlum Empyreum est immobile; ergo &c.

XXXIV. Respondeo, neg. min. Angeli enim in cęlo Empyreo creati statim virtute sua aliquid ad ornatum ei contulerunt. Quid vero hoc fuerit, incognitum est nobis, sicut natura cęli Empyrei incognita est. Probabile tamen est ad lucem quâ cęlum Empyreum fulget, eos concurrisse. Unde ait D. Tho. in 1. Dist. 37. qu. 3. art. 1. in corp. quod *Angelus est in loco* (cui non confert esse, sed aliquid ad esse super-ad-

additum) *in quantùm operatur circa aliquod corpus locatum, vel motum, vel lumen, vel aliud hujusmodi.* Sed de hoc sermo redibit, cùm de loco Angelorum agetur.

XXXV. Pro complemento adverto cum D. Tho. *hâc Qu. 61. art. 5. ad 2.* non esse improbabile, quod non omnes Angeli fuerint creati in cęlo Empyreo, sed aliqui, nempe inferiores, & ex iis, qui peccaverunt: creati fuerint in corporibus inferioribus. Et ita exponit dictum S. Augustini, *lib. 3. super Gen. ad litt. cap.* 10. dicentis, Angelos fuisse creatos in superiori parte aeris. Ait enim, quod August. *Vel loquitur non de omnibus Angelis, sed de illis, qui peccaverunt, qui secundum quosdam fuerunt de inferioribus ordinibus. Nihil autem prohibet dicere, quod superiores Angeli habentes virtutem elevatam, & universalem super omnia corpora, sint in supremo creatura corporea creati; alii vero habentes virtutes magis particulares, sint creati in inferioribus corporibus.* Et hoc posito, bene explicatur, quomodo Lucifer dicere potuerit: ascendam in cælum; quia cùm esset in corpore inferiori creatus, appetiit superbe ad superius ascendere.

QUÆSTIO II.

De Natura Angelorum.

Existentiam, & creationem Angelorum statuimus. Modò eorum naturam examinandam aggredimur; rem equidem hominibus circa sensibilia occupari solitis fere imperviam: quæque propterea, ut videbimus, Doctores maxime veteres in varias traxit opiniones. De hac ergo quærendum erit. Primo: an sit prorsus spiritualis. Secundo: an sit immultiplicabilis. Tertio: an sit incorruptibilis.

DUBIUM I.

An Angeli Natura sint Spirituales?

§. I.

Notantur aliqua, & referuntur Opiniones.

I. Nihil quovis tempore fuit communius, atque receptius, saltem apud Catholicos, quam Angelos esse *Spiritus*. Quia tamen nomen *Spiritus* æquivocum est, ideo ex diversa ejus acceptione in diversas abitum est sententias. Primò ergo nomen *Spiritus* accipitur pro re tenuissima, ac subtilissima, sive sit accidens, sive substantia. Sic species, seu imagines, quæ ab objectis immittuntur ad sensus, spirituales, seu intentionales dicuntur. Sic tenuissimæ, ac puriores sanguinis partes, per quas vegetandi, sentiendique vis manat in reliquas, spiritus vocantur, vel animales; quatenus à cerebro ad sensus officia, & motus per nervos diffunduntur: aut vitales, quando per arterias à corde propagati insitum calorem reficiunt, quo animalis vitæ continetur. Secundo. Nomen *Spiritus* accipitur pro vento, aere, & puriori exhaltatione; unde *spirare*, *respirare*, idem est, ac aerem trahere; & ventus nimio impetu irruens *Spiritus procellarum* vocatur Psal. 148. v. 8. & act. 2. v. 2. aeris agitatio, qua Spiritus Sanctus super Apostolos descendit dicitur fuisse: *Tanquam advenientis Spiritus vehementis.* Sic puriores exhalationes, quæ ope chymicâ ex corporibus crassis extrahuntur, spiritus dicuntur: & in hisce duabus acceptionibus Medicis, & Chymicis familiare est nomen Spiritus.

II. Tertio. Nomen *Spiritus* pro anima, sive rationali, sive etiam sensitiva usurpatur: unde Ecclesiastis 3. 21. *Quis novit, si spiritus filiorum Adam ascendat sursum, & si spiritus jumentorum descendat deorsum?*

III. Quarto. Pro substantia incorporea, non quomodocumque, sed ut opponitur corpori crasso ex carne, & offi-

offibus constante, quomodo illud Christi, Lucæ 24. v. 39. *Palpate, & videte, quia spiritus carnem, & ossa non habet*; Et hoc modo, ut dicemus, Veterum multi arbitrati sunt, Angelos esse spiritus; nempe, etsi corpora habeutes, ea tamen ita aerea, & subtilia, ut nec tangi, nec ullo sensuum percipi possint.

IV. Quinto denique. Nomen spiritus significat naturam pure intellectualem, nullo corpore, quamvis tenuissimo, nullave materia physica constantem, vel concretam.

V. Hæc omnia didicimus à D.Tho. in 1. *Dist.* 10. *qu.* 1. *art.* 4. ubi ait: *Dicendum, quod spiritus est nomen positum ad significandam subtilitatem alicujus naturæ; unde dicitur tam de corporalibus, quàm de incorporeis. Aer enim spiritus dicitur propter subtilitatem, & exinde attractio aeris, & expulsio dicitur inspiratio, & respiratio: & exinde ventus etiam dicitur spiritus: & exinde etiam subtilissimi vapores, per quos diffunduntur virtutes animæ in partes corporis, dicuntur spiritus. Et similiter incorporea propter suam subtilitatem dicuntur spiritus, sicut dicimus duos spiritus, & Angelum, & animam* &c. & 1. *Par. qu.* 41. *art.* 3. *ad* 4. de spiritu ereato (inquit) quod *Quandoque dicitur ventus, quandoque aer, quandoque flatus hominis, quandoque etiam anima, vel quacumque substantia invisibilis*.

VI. Cum ergo nomen spiritus indifferenter corporea, & incorporea significet ob majorem, vel minorem subtilitatem, seu remotionem à materia, sive in totum, sive à materia crassiori; propterea, quamvis Angeli in Scripturis dieantur spiritus, non formidarunt Veteres illis affingere corpora, esto subtilissima. Ita Irenæus, qui licet, *lib.* 3. *cap.* 20. *num.* 4. dicat: *Sine carne esse*; lib. tamen 4. *cap.* 16. *al.* 40. *num.* 4. dicit: quod *Angeli transgressi deciderunt in terram in judicium*. Idest, in peccati pœnam præcipites in terram acti, mulierum specie capti, cum iis stupri consuetudinem habuerunt; è quorum satu natum fuit pessimum hominum genus, quos ultricibus diluvii aquis Deus delevit. Quod fatetur, & Clemens Alexandr. *lib.* 2. *Pedagogi, cap.* 2. Et 3. *Stromat.* quæ fuit etiam opinio S. Justini Martyris, Athenagoræ, Lactantii, & Tertulliani; qui sicut Deo affinxit corpus, putans, præter corpora nihil esse; ita multo magis hoc de Angelis opinatus fuisse credendus est. Ex præfatis autem Veteribus distinguebant quidam ruinam, & lapsum Luciferi à lapsu Angelorum inferiorum, & illum quidem ex superbia processisse asserebant; istum tamen ex libidine, ac cum mulieribus commixtione ortum habuisse contendebant.

VII. Quæstio hæc adeo perplexos tenuit antiquos etiam Patres, ut vel Augustinum ipsum aliquando dubitantem audiamus. Nam, *lib.* 15. *de Civ. Dei, cap.* 23. postquam attulit crebrissimam famam esse, multos se expertos testari: *Silvanos, & Faunos, quos vulgo incubos vocant, improbos sæpe extitisse mulieribus, & earum appetisse, ac peregisse concubitum; & quosdam Dæmones, quos Drusios Galli nuncupant, hanc ejusmodi immunditiam, & tentare, & efficere*: subjungit: *Non hinc audeo definire, utrum aliqui spiritus elemento aereo corporati (nam hoc elementum etiam cum agitatur flabello, sensu corporis, tactuque sentitur) possint etiam hanc pati libidinem, ut quomodo possunt, sentientibus fœminis misceantur: Dei tamen Angelos Sanctos nullo modo illo tempore sic labi potuisse crediderim*. Et rationem dubitandi præmiserat; nam sicut Scriptura dicit: *Qui facit Angelos suos spiritus*: (Psalm. 103. v. 5.) ita subdit: Et *Ministros suos ignem ardentem*. Quibus verbis, an Angelis corpora adjunxerit, an caritatem, qua fervere debent ministri ejus, indicare voluerit (inquit) S. Augustinus, *Ambiguum est*.

Item, *Epist.* 95. *olim.* 250. *ad* Paulinum, & Therasiam nu. 8. *Hinc*, ait, *oritur de Angelis quæstio: utrum habeant corpora suis officiis, & concursationibus congrua, an tantummodo spiritus sint? Si enim habere dixerimus, occurrit nobis*: Qui facit Angelos suos spiritus.

Si autem non habere dixerimus, plus habet scrupuli, quomodo scriptum sit: eos corporeis hominum sensibus sine corpore præsentatos, hospitio receptos, pedes eis lotos, edentibus, & bibentibus ministratum. Faciliùs enim videri potest, sic esse spiritus Angelos dictos, ut homines animas; sicut scriptum est, cum Jacob in Ægyptum tot animas descendisse (neque enim corpora non habebant) quàm ut illa omnia sine corporibus gesta credantur. Deinde certa quadam in Apocalypsi Angeli statura definitur in ea mensura, quæ nisi corporum esse non possit; ut quod hominibus apparuerit, non ad falsitatem, sed ad illam potestatem, ac facilitatem spiritualium corporum referatur. Hæc Augustinus: qui, etsi ibi nihil definiat, se tamen propendere in hoc, quod Angeli habeant corpora spiritalia, præter corpora crassiora, quę aliquando assumserunt, indicavit, lib. 3. de Trinit. cap. 1. ubi: *Fateor* (inquit) *excedere vires intentionis meæ, utrum Angeli, manente spiritali sui corporis qualitate, per hanc occultiùs operantes, assumant ex inferioribus elementis corpulentioribus, quod sibi coaptatum, quasi aliquam vestem mutent, & vertant in quaslibet species corporales, etiam ipsas veras; sicut aqua vera in verum vinum conversa est à Domino: an ipsa propria corpora sua transforment in quod voluerint accommodatè ad id, quod agunt.* Corpora autem hæc spiritalia Angelorum formam, & membra humana habere dicit, lib. 1. Retract. cap. 26. *Quod dixi, Angelica corpora, qualia nos speramus habituros, lucidissima, atque æthera esse credendum est; si hoc sine membris, quæ nunc habemus, & sine substantia, quamvis incorruptibilis, tamen carnis, accipiatur, erratur.* Corpora ergo nostra gloriosa videtur opinari futura, sicut corpora angelica, ætherea scilicet cum membris tamen humanæ carnis.

VIII. Placuit in his aliquantisper immorari, ut noverit meus Candidatus, non semper exploratum fuisse, Angelos esse puros spiritus ab omni materia, & corpore etiam puriori desęcatos; sed multo tempore apud Veteres in utramque partem disputatum fuisse: adeo ut etiam tempore S. Bernardi inter problemata computaretur. Etenim, *lib. 5. de Considerat. cap. 4.* de Angelis, inquit: *Quamquam de corporibus horum non modo unde sint, sed an aliquatenus sint, hæret sententia aliquorum. Unde si quis inter opinabilia magis id ponendum censuerit, non contendo.*

Nihilominus post Concilium Lateranense IV. sub Innocentio III. ita certum est, Angelos esse puros spiritus, & omnino incorporeos, ut absque ingenti saltem temeritate oppositum sustineri non possit. Quare

§. I.

Veritatis Assertio Prima.

IX. Dico primò. Angeli sunt omninò incorporei, & pure spirituales non constantes ex spiritu, & corpore, quamvis aereo, & subtili; & non solùm Angeli sancti, sed etiam prevaricatores, seu Dæmones. Probatur primò. Quia Scriptura Angelos sive bonos, sive malos absolutè vocat *Spiritus*, Psal. 103. v. 4. *Qui facis Angelos tuos spiritus.* Ad Hebr. 1. v. 14. *Omnes sunt administratorii spiritus.* De Angelis etiam malis, Lucæ 10. v. 20. dicitur: *Spiritus vobis subjicientur* & c. 11. v. 26. *Assumit alios septem spiritus secum nequiores se.* Matth. 8. v. 16. *Ejiciebat spiritus verbo.* cap. 10. v. 1. *Dedit illis potestatem spirituum immundorum.* Et alibi passim. Tunc sic. Sed nomen spiritus absolutè dictum in Scriptura, significat rem prorsus incorpoream, & omnis materiæ expertem; quare, *Jo. 4. v. 24.* etiam Deus hoc modo spiritus dicitur: *Spiritus est Deus;* ergo &c.

X. Secundò probatur auctoritate sæpè laudati Concilii Lateranen. IV. *Cap. Firmiter*, quo statuitur: *Unum* esse *universorum principium, Creatorem omnium visibilium, & invisibilium, spiritualium, & corporalium, qui sua omnipotenti virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem, & corporalem, Ange-*

ge-

geliсam videlicet, & mundanam, ac deinde humanam, quasi communem ex spiritu, & corpore constitutam. Quibus Concilium plura statuit.

Primò. Inter creaturas dari creaturam spiritualem condistinctam à corporali, & hanc esse angelicam: sed creatura spiritualis condistincta a corporea non potest constare ex spiritu, & corpore, quamvis aereo, & subtili; quia aerea, vel quæcumque alia substantia, etsi subtilis, verè corporea est; ergo &c.

Secundò. Statuit, hominem esse substantiam communem, & quasi medium inter angelicam, & mundanam, seu corporalem creaturam, quia constat corpore, & spiritu; ergo cum Angeli non sint medium inter spiritum, & corpus, sed extremum condistinctum a corpore, debent esse omnino incorporei; & sicut corpus, quod est aliud extremum, nihil habet de spiritu, ita spiritus nihil habet de corpore.

Tertiò. Ita Angelus est spiritus, sicut anima, ex qua constat homo, spiritus est: sed anima est pure spiritualis, & incorporea, ut in altero Concilio Lateranensi sub Leone X. sancitum est; ergo & Angelus.

XI. Confirmantur omnia ex superius allatis Scripturis. Si spiritus una esset substantiæ angelicæ pars, & corpus altera, Scriptura, & Concilia alicubi proprio nomine expressissent completam illam substantiam ex spiritu, & corpore aereo constantem: sicut esto aliquando per animam designetur homo, velut totum per suam partem, alibi tamen asseritur, hominem constare ex anima, & corpore: atqui Scriptura ita vocat Angelos spiritus, ut nullibi exprimat, eos ex spiritu, & corpore constare; Concilium pariter citatum hominem ex corpore, & spiritu constantem ponit medium inter naturam corporalem, & angelicam, quam spiritualem appellat; ergo sicut Scripturæ, & Concilia dùm nominant hominem ex corpore, & spiritu constantem, nominant personam in esse substantiali completam; ita dum dicunt Angelum esse spiritum, seu naturam spiritualem, nominant personam, ideft naturam in esse substantiali completam.

XII. Hanc veritatem plures ex Patribus agnovere. Eam agnovit Ignatius Martyr, *Epist. ad Trallenses*, vocans Angelos *Incorporeae naturae*. Agnovit Dionysius, *lib. de Cœlesti Hierarch. cap.* 2. appellans eos *Spiritus simplices, nullis figuris praditos*; cap. 2. negans eos *Ulli corporea speciei affines, sed puros esse spiritus* affirmans; & cap. 4. eos esse mentes liberas à materia, & corpore. Agnovit Gregorius Nyssenus, *Epist. ad Eustachium*, dicens: *Natura hominis ex anima & corpore est complexa: angelica vero incorpoream naturam sortita est*; & *Orat.* 4. in orat. Dominicam: *Omnis*, inquit, *natura rationalis dividitur in corpoream, & incorpoream naturam. Incorporea porro est angelica, creatura, altera nos sumus.* Agnovit Jo. Chrysostomus, *Homil.* 22. *in Genes.* dicens: *Quomodo rationi consonum est, Angelum incorporeum... homini invidere corpore circumamicto?* & paulo post: *Alioquin etiam quanta non dementiâ plenum fuerit dicere, Angelos ita dejectos, ut cum mulieribus rem haberent, & incorporea illa natura copularetur corporibus. Annon audis Dominum dicentem de Angelorum substantia*: In resurrectione enim neque matrimonium contrahunt, neque nubunt, sed sunt sicut Angeli Dei? *Neque enim possibile est, incorpoream naturam talem unquam concupiscentiam habere.* Agnoverunt S. Basilius, *lib.* 4. *adversùs Eunom.* Angelos cum naturis incorporeis recensens, & ex hoc probans eorum incorruptibilitatem. Theodoretus, *Homil.* 20. *in Genes.* Damascenus, *lib.* 2. *de Fide, cap.* 3. Angelum definiens: *Substantiam intelligentem materia atque corporis expertem*: tametsi comparate ad Deum, quid crassum, & materiale esse dicat. Non ideo tamen hoc dicit, quasi putet, Angelum aliqua constare materia: sed quia, ut ait D. Tho. hac Qu. 50. arr. 1. ad 1. *Substantia incorporea medium sunt inter Deum, & creaturas corporeas. Medium autem comparatum ad unum extremum, videtur alterum extremum;*

num; ficut tepidum comparatum calido videtur frigidum. Et omnes creaturę comparatæ ad Deum videntur quasi non fint, Ifaiæ 40. v. 17. *Omnes gentes, quasi non fint, fic funt coram eo, & quasi nihilum & inane reputata funt ei*. Et quis neget, gentes vere effe, quis putet creaturas in fe effe nihil, ac inane? Hi omnes recenfiti, Græci funt.

XIII. Nec minus hanc veritatem agnoverunt Patres Latini. S. Hieronymus, tum *Ep.* 53. *aliàs* 29. *ad Theodoram viduam*; tum *Ep.* 86. *aliàs* 27. *ad Euftochium*, exponens, quomodo in refurrectione erimus ficut Angeli Dei: *Non natura (inquit) & fubftantia corporum tollitur. Non fubftantiam nobis Angelorum, fed converfationem, & beatitudinem Dominus repromittit*. Et *Epift.* 94. olim 59. *ad Avitum*, Origenem reprehendit, quod dixerit, Angelos prævaricatores fuiffe corporibus alligatos. S. Leo Epift. ad Turibium, cap. 6. *Fides (inquit) vera, qua eft catholica, omnium creaturarum five fpiritualium, five corporalium, bonam confitetur fubftantiam*. S. Gregorius, lib. 4. Moral. cap. 3. olim 9. *Duas (inquit) ad intelligendum fe creaturas fecerat* (Deus) *angelicam videlicet, & humanam... fed una tegmen carnis habuit, alia vero nihil infirmum de carne geftavit. Angelus namque folummodo fpiritus, homo vero & fpiritus eft, & caro*. Et Homil. 34. in Evangelia: Angeli, inquit, *Semper funt fpiritus*. Demum ipfemet S. Auguftinus, qui, ut fuperius obfervavimus, hac in re dubius hæferat, hanc veritatem tandem agnoviffe vifus eft, *lib.* 1. *Retract. cap.* 11. ubi Angelos vocat *Creaturas fpirituales, fpiritus angelicos*, non vero *animas*, aut *habentes animas*. Et *lib.* 2. *Retract. cap.* 14. Angelos defertores dicit, fe vocaffe *Deferentes fe fpiritus, quoniam de Angelis agebatur*. Ita poft Lateranenfe IV. omnes Theologi fentiunt, uno excepto Cajetano; qui efto in Comment, fuper hunc art. 1. *Quæft.* 50. fentiat cum D. Thoma Angelos omnis materiæ expertes: tamen fuper Cap. 2. *Epift. ad Ephef.* ait, confonum effe veræ Philofophię, quod Dæmones fint fpiritus aerei, nomine aeris intelligens, non elementum aeris, fed fubtile corpus noftris fenfibus ignotum.

XIV. Supereft, ut hanc veritatem rationibus comprobemus. Prima eft, quam attulimus ex D. Thoma *Quæft. præced. Dub.* 1. §. 1. *num.* 4. 5. 6. & 7. fumta ex perfectione Univerfi, in quo, ficut eft fubftantia corporea, ita debet effe fubftantia incorporea: & ficut eft fubftantia corporea completa, ita debet effe fubftantia incorporea, nedum incompleta, ut eft anima rationalis, fed & completa. Et ulterius. Quia, ubi datur unum extremum, & medium, conveniens eft dari aliud extremum; ficut ex quo datur oximel, quod ex melle, & aceto conftat, confequens eft dari acetum à melle diftinctum, & mel ab aceto feparatum in rerum natura inveniri: fed in ordine entium datur aliquid omnino materiale, ut corpora, & aliquid medio modo fe habens, ut homo, qui partim corpore partim fpiritu conftat; ergo admitti debet aliud extremum, nempe fubftantia pure fpiritualis, quam Angelum dicimus.

XV. Rurfus ab inconvenientibus probatur primo. Si Angeli habent corpus, illud habent compactum, ficut homines: hoc enim illorum apparitiones, & operationes oftendunt; ergo licet fit fubtilius, quam corpus hominis, Angelus fpecie ab homine non differet, quia fubtile, & craffum non variant fpeciem. Et hac ratione D. Hieronymus, epift. laudata ad Avitum arguit Origenem, quod nimirum Angeli fierent homines, & homines in Angelos tranfire poffent.

Secundo. Quoties Angeli in terram mittuntur, aut cęlum divideretur, aut fieret penetratio. Nec poffet explicari, quomodo integra Dæmonum legio (ut refertur Lucæ 8.) fex millia fexcentum fexaginta fex continens, potuerit uno hominis corpore contineri. Porro (inquit Richardus Victorinus, lib. 4. de Trinitate), *fi tot ab uno homine ejecti funt, tot in eo ante ejectionem fuerunt. Si Dæmones corpora habent, ubi quæfo, in eo fuere? In fpiritu,*

ritu, an in corpore? Constat autem, quia omne corpus longitudinem, latitudinem, altitudinem, locales videlicet dimensiones habet, & eo ipso sine locali capacitate subsistere non valet, qualem spiritus omnino non habet; ergo non in spiritu, sed in corpore fuerunt. Sed quomodo, vel in qua hominis parte tot corpora habitabant? Sed quantumcumque subtilia, duo, ejusdem praesertim quantitatis, corpora, unum eundemque locum occupare non valent. Cujus ergo, quaeso, exiguitatis putas, angelicum corpus esse, si credas vel solam hominis pellem corpori detractam tot angelica corpora posse comprehendere?

Tertio. Angeli moventur in instanti, aut saltem motu maxime celeri: si autem haberent corpora, non possent moveri, nec in instanti, quia corpus non potest in instanti moveri, cum parte post partem moveatur: neque motu maxime celeri, & concitato aerem dividendo, secando, & statim claudendo, ut per tonitrua, fulmina, & bombardas; id autem fieri non posset absque magno sonitu, & ingenti sibilo, quem tamen nunquam percipimus, quamvis Angelorum, & Daemonum motus frequenter contingant; ergo &c.

Quartò. Si Angeli haberent corpora, maxime ea haberent, quia mulieribus commixti sunt, quia manducarunt, hospitio recepti sunt, eis loti sunt pedes; ergo non haberent corpora aerea, sed solida, ossa, nervos, & alia id genus ad ejusmodi motus, & operationes necessaria, quibus corpus aereum caret; ergo corpus aereum, quod contraria sententia eis affingit inutile est: eo vel maxime, quod Angelo adsignati deberet corpus praestantius corpore humano, nimirum solidum omnino, indissolubile, & non facile corruptioni obnoxium. sicut est aereum, quod facile cedit, dissolvitur, & corrumpitur.

§. III.

Assertio Secunda.

XVI. Dico secundo. Angeli nec sunt compositi ex materia, & forma. Ita D. Thomas, hac *Qu.* 50. *art.* 2. Ne autem quis putet, superfluam esse hanc assertionem; cum enim jam statutum sit, Angelos esse prorsus incorporeos, & spirituales, videtur consequens, eos esse quoque prorsus immateriales, & carentes materia. Propterea monendus est Candidatus meus, quod, etiam statuto, Angelos esse incorporeos, & spirituales; adhuc restat locus dubitandi, an sint omnis materiae expertes. Etenim, ex una parte, Avicebron dicebat, eandem esse materiam spiritualium, & corporalium, ex quo sequebatur, etiam res spirituales, & proinde Angelos constare ex materia. Ex alia verò Ethnici quidam, de quibus agunt Nazianzenus, *Orat.* 34. & Damascenus *lib.* 2. *de Fide, cap.* 4. docebant, esse aliquod corpus materiae expers, quod quintum vocabant, & in orbem volubile. Ideo ad ostendendum, nec Angelos ex materia constare, nec ullo modo esse corpus, utilis est haec assertio. Eam ergo

XVII. Probat D. Thomas sic. Talis debet esse substantia, qualis est ejus unica operatio: sed unica Angeli operatio, quae est intelligere, abstrahit ab omni materia; percipit enim res universales, & aeternas, quod non posset, si esset conjuncta materiae, quae est principium singularitatis, & coarctationis ad unum, ac limitationis ad hic, & nunc; ergo &c.

XVIII. Confirmatur ex D. Thoma, *Qu. de Spiritualibus creaturis, art.* 1. ubi rem hanc fuse pertractat, sic. Intelligere talem requirit potentiam in natura intelligente, quae sit proportionata ad suscipiendam formam intelligibilem, quae sit repraesentativa rerum, non contractè ad singularia, & ad hic & nunc, sed illimitate, & in universali: sed ad hoc est improportionata materia physica, quae est receptiva formae, eam contrahendo ad esse in-

individuale, ejusque repræsentationem limitat ad singularia materialia; ergo &c. De hoc diximus, *Tract. de Scientia Dei, Qu. 1. Dub. 1.*

XIX. Probatur secundo alia ratione D. Thomæ loco mox citato. Quanto magis aliquid accedit, & participat de primo, & puro actu, tanto magis elongatur à prima potentia, quę est materia: sed substantiæ pure spirituales magis accedunt ad primum, & purum actum, & magis de eo participant; ergo magis elongantur à materia physica, quæ est principium totius imperfectionis, & incompletionis.

Quia tamen, addit S. D. ibi, substantia spiritualis creata completa, èsto magis participet de primo actu, de illo tamen imperfectè solum accipit; non ita dicenda est actus, ut dicatur purus actus nulli admixtus potentiæ. Suam ergo in natura intellectuali spirituali creata completa potentiam admittimus; non quæ sit materiæ ad formam, ut in naturis corporeis, sed quæ sit essentiæ ad esse. Cum enim nulla res creata sit suum esse, sed omnis habeat esse, & hoc ab alio receptum; necesse est, ut omnis natura, seu essentia creata composita sit ex potentia & actu, nimirum ex essentia & esse. Quod si hanc potentiam ad esse, quæ omnes naturas creatas transcendit, nominare quis velit materiam; sic concedi poterit Angelos esse ex materia, & forma compositos, sumendo materiam pro essentia, & formam pro esse; impropriè tamen loquetur. Videri potest D. Th. citato loco, ubi 25. proponit, & solvit argumenta. Nos enim ad alia vocamur.

XX. Pro perfecta tamen hujus notitia, noto primo discrimen inter animam rationalem, & substantiam angelicam. Illa enim quamvis spiritualis, & intellectiva, indiget uniri corpori, & materiæ, quia incompleta est, & indigens organis corporalibus, & ministerio sensuum ad intelligendum: at substantia Angeli est spiritualis, & intellectualis completa, nec ei necessarium est ministerium sensuum ad intelligendum.

XXI. Noto secundo. Dictum Philosophi: genus sumitur à materia, differentia vero ex forma: locum habere in solis rebus compositis ex materia, & forma. Quia, inquit S. Thomas, hoc art. 2. ad 1. *In rebus materialibus, aliud est, quod determinat ad specialem gradum, scilicet forma, & aliud, quod determinatur, scilicet materia; unde ab alio sumitur genus, & ab alio differentia. Sed in rebus immaterialibus non est aliud determinans, & determinatum .... & ideo genus & differentia non accipitur secundum aliud, & aliud, sed secundùm unum, & idem: quæ tamen differunt secundùm considerationem nostram. In quantùm enim intellectus noster considerat illam rem, ut indeterminatè, accipitur in eis ratio generis; inquantùm vero considerat, ut determinatè, accipitur ratio differentiæ.* Videndus quoque est, *Qu. un. de Spirit. creat. art. 1. ad 24.* ubi addit, quod in rebus materialibus genus non sumitur à materia, nisi ut informata forma dante gradum imperfectum, communem, & quasi materialem ad specificum, secundùm quem sumitur differentia. Unde subtracta à rebus spiritualibus materia, adhuc remanebit, à quo sumatur genus, & differentia, nempè: *Secundùm quod consideratur in substantia spirituali tam id, quod est commune sibi, & imperfectioribus substantiis, quàm etiam id, quod est sibi proprium.* Adeas etiam S. Doct. *lib. 2. Contrag. cap. 95.*

§. IV.

Rationes Veterum pro Corporeitate Angelorum.

XXII. Primo opponi possunt veteres Patres tam Græci quam Latini, qui Angelos corporeos existimarunt. Horum aliquos superius allegavimus, inter quos S. Augustinum. Addi possunt alii, quorum nonnulli scripserunt: Angelos, qui in cœlis sunt ignoto quidem, sed tamen materiali

cibo,

cibo, quem Scriptura *Panem Angelorum* vocat, nutriri: eos vero, qui è cœlo dejecti, hisce inferioribus præsunt, se se cum mulieribus miscuisse, & Dæmones ex eis genuisse. Primum asserit Justinus, *Dialogo cum Tryphone, pag.* 279. Secundum idem Justinus, *Apologia 1. pro Christianis, pag.* 44. Ubi dicit: quod cum Deus horum inferiorum providentiam Angelis delegasset; hi hanc ordinationem transgressi, amore mulierum victi, ex earum concubitu filios procrearunt eos, qui *Dæmones* dicti sunt; quibus singulis nomina imposuerunt sua, hosque Taniticam in Ægypto regionem incoluisse, & adhuc incolere, scribit, in *Dialogo cum Tryph. pag.* 305. Hoc idem de concubitu cum mulieribus, & filiorum, qui gigantes dicti sunt, procreatione testatur Athenagoras, *Legat. pro Christianis, pag.* 27. Clemens Alexandrinus, *lib.* 3. *Strom. pag.* 450. Angelos malos ob incontinentiam è cęlo lapsos asseverat. Addens *lib.* 5. *pag.* 550. mulieribus arcana enunciasse.

XXIII. Ex Latinis utrumque docuit Tertullianus, tum *lib. de Habitu Muliebri, cap.* 2. tum *lib. de Cultu Fœminarum cap.* 10. tum *de Velandis Virginibus, c.* 7. & alibi. Quos & Lactantius secutus est, *lib.* 2. *Divin. Instit. cap.* 15. D. quoque Cyprianus, *l. de Disciplina & habitu Virgin.* asserens: ab Angelis malis, quibuscum commixtæ fuerunt, doctas fuisse mulieres caput ornare, nutrire comas, aliasque id genus vanitates. S. Ambrosius, *Apol. de Fuga David, cap.* 1. excusat David à lapsu cum Bersabea, cum eodem è cęlo Angeli vitio dejecti sint. Et demum S. Augustinus, ut superius ostendi, in hoc propendere visus est. Movebantur præfati Veteres ad hoc existimandum, quod lxx. Interpretum editio, quam illi sequebantur, in illo *Gen.* 6. *vers.* 2. ubi nos legimus: *Videntes* filii Dei *filias hominum quod essent pulchra, acceperunt sibi uxores.* Et v. 4. *Postquam enim ingressi sunt* filii Dei *ad filias hominum, illaque genuerunt &c.* ipso loco *Filii Dei* reddebat, *Angeli Dei.* Corpora ergo habent Angeli, si carnaliter cum mulieribus commixti, filios ex concubitu genuerunt, & manna tanquam cibo nutriuntur.

XXIV. Respondeo primo. Me non diffiteri, ex Veteribus multos, ac præcipue ex supracitatis, Angelos existimasse corporeos, & carnalis commixtionis capaces, & in hoc deceptos fuisse; aliis è contra oppositum pro veritate sentientibus, ut superius ostendi. Quare ex eorum testimonio nihil conficitur.

XXV. Respondeo secundo. Multos etiam eorum, non asserendo, sed dubitando, sive opinando locutos esse. Cum enim illorum plerique Philosophia Platonica imbuti essent, putarunt, Angelos sicut homines habere animas, & propterea corpore constare, & spiritu. Platonicos autem, inter quos Apulejum, definiisse Angelos seu Dæmones, quod sint: *Genere animalia, animo passiva, mente rationalia, corpore aerea, tempore æterna*, refert S. Auguft. *lib.* 8. *de Civit. Dei, cap.* 15. Ambigendi occasionem dedit eis nomen *Spiritus*; quod cum æquivocam significationem habeat, ut supra diximus, pro re corporea, subtili tamen, & agili sæpe, etiam in Scriptura, usurpatur. Præ cæteris opinando, seu verius dubitando, locutum fuisse S. Augustinum superius indicavimus: imo si quid asserendo dixisse visus fuerit, hoc demum retractavit, tum *lib.* 1. *Retract. cap.* 11. tum *lib.* 2. *cap.* 14. ut superius §. 2. observavimus. Et quoties Angelos corporeos esse dixit, tanquam rem dubiam propofuit, ut *lib.* 21. *de Civit. Dei, cap.* 10. Cum enim dixisset Dæmonibus sua inesse corpora, *Sicut doctis hominibus visum est*; & propterea in inferno igne corporeo torqueri posse, subjunxit: *Si autem quisquam nulla habere corpora Dæmones asseverat, non est de hac re, aut laborandum operosâ inquisitione, aut contentiosâ disputatione certandum. Cur enim non dicamus, quamvis miris, tamen veris modis etiam spiritus incorporeos posse pœna corporalis ignis affligi, si spiritus hominum, etiam ipsi profecto incorporei, & nunc potuerunt includi corporalibus membris, &*

tunc poterunt corporum suorum vinculis insolubiliter alligari? &c. Dubium suum expressit etiam, *lib.* 3. *de Genes. ad litt. cap.* 10. proposita opinione quod Dæmones habeant corpora, subdit: *Si hæc, ita sint.* Eodem modo loquitur *lib.* 15. *de Civit. Dei, cap.* 23. de quo infra.

XXVI. Responderi tertio potest. Non omnes præfatos Patres, dum Angelos corporeos esse admiserunt, sumsisse vocem *Corporeum* in stricta significatione, hoc est, pro substantia in longum, latum, & profundum extensa; sed late, hoc est, pro omni eo, quod loco definitur, seu quod ita est in uno loco, ut non sit alibi. Unde in hoc sensu D. Hilarius, *lib.* 2. *de Trinit. nu.* 31. solum Deum esse Spiritum, dicit: *Spiritus nec circumscribitur, nec tenetur, quia per natura sua virtutem ubique est, neque usquam abest.* Quo certe modo nec Angelus, nec ulla creatura spiritus est. Vel *Corporeum* intellexerunt omne id, quod est aliquomodo compositum, sive ex substantia & esse, sive ex subjecto, & accidentibus, sive omnino spirituale sit, sive ex spiritu, & corpore constans: & in hoc sensu solum Deum esse Spiritum dixerunt. Unde Damascenus, lib. 2. de Fide c. 3. *Quod autem* (inquit) *corpore, ac materiâ* (Angelus) *vacare dicitur, hoc nostri ratione intelligendum est. Alioqui enim quidquid unà Deo confertur, qui solus nulli comparari potest, crassum, & materiale invenitur.*

XXVII. Porro, ad id, quod dicebant, Angelos desertores ex incontinentia lapsos, mulieribus carnaliter commixtos, filios genuisse, in quo omnes convenisse videtur: Respondeo, in primis hoc de primo Angelorum lapsu intelligi non posse. Nam hic ex superbia, non ex incontinentia ortum habuit; contigitque paulo post Angelorum creationem, etiam ante mulieris formationem: etenim Heva vix producta, jam aderat Angelus seductor. Commixtio autem cum mulieribus, quam Veteres confingunt, post multa secula, nempe Noe temporibus, contigisse narratur.

Quod si dicatur, fuisse ex illis, qui primum apostatantes cum Diabolo principe suo ceciderunt, illum, qui primum hominem per invidiam serpentina fraude dejecit, ut ait Augustinus, *lib.* 15. *de Civit. Dei, cap.* 23. & propterea vocari *Filii Dei*, & apud lxx. *Angeli Dei.* Neque hoc valet: nam in primis Angeli mali nullibi in Scriptura vocantur *filii Dei.* Deinde Angelos etiam malos carnaliter posse commisceri cum feminis incertum est; maxime cum ad hoc opus corpus solidum ex carne, ac nervis constans requiratur, non pure aereum, quale in Dæmonibus Veteres fingebant. Dato autem hoc esse possibile, revera non fuit. Nam voces illæ *Filii Dei* debent accipi de illis, quorum peccatum diluvii causa fuit: hujus autem causa peccatum hominum extitit, non Angelorum. Ait enim Moyses, Gen. cap. 6. *Videns autem Deus, quod multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, pœnituit eum, quod hominem fecisset in terra, & tactus dolore cordis intrinsecùs, delebo inquit hominem, quem creavi, à facie terra.* Nec movere debet, quod filii èx iis geniti, quasi non essent homines generis nostri, gigantes vocentur. Nam respondet D. August. *lib.* 15. *de Civit. Dei cap.* 23. citato, homines, etsi giganteæ molis, adhuc esse ejusdem naturæ nobiscum; & ante paucos annos gigantes suo tempore fuisse refert ex hominibus genitos. Præterquamquod, eum intrarent filii Dei ad filias hominum, jam erant gigantes super terram. Ait enim Script. Gen. 6. v. 4. *Gigantes autem erant super terram illis diebus.* Ita advertit S. Augustinus laudatus.

XXVIII. Minus movet, quod *qui filii Dei* in nostra Versione dicuntur, in Versione lxx. Angeli Dei nuncupentur. Nam ut idem S. August. laudato loco monet, hoc *Quidem non omnes codices* (etiam lxx.) *habent; nam quidam, nisi* filii Dei, *non habent.* Unde Juliano Apostatæ, qui similibus codicibus fretus objiciebat, gigantes ex permixtione Angelorum immortalium cum mortalibus feminis progenitos fuisse; respondet

det S. Cyrillus, lib. 9. contra Julian. *Julianus extrinsecùs additum asseruit*, Angeli Dei, *licet Scriptura verior, & qua in manibus est*, *habeat* Filii Dei. Ita Cyrillus, & merito. Nam *Filii Dei*, vel *Elohim*, idest *Deorum*, reddit textus hebraicus, & *Aquila* (inquit S. August. laudatus) *quem interpretem Judai cateris anteponunt; non Angelos Dei, non filios Dei, sed filios Deorum* interpretatus est. Interpretatio tamen Chaldaica, & Versio lxx. quę in Bibliis Complutensibus legitur, reddit *Filii Dei*. Dato autem, quod etiam *Angeli Dei* dici possit; quis vetat Angelos Dei intelligi posse etiam homines, ut de Joanne Baptista dicitur, Marci 1. v. 2. *Ecce mitto Angelum meum?* Sensus ergo erit verborum Moysis, inquit Augustinus: *Spiritu autem Dei fuerant facti Angeli Dei, sed declinando ad inferiora homines dicuntur nomine natura, non gratia; dicuntur, & caro desertores spiritus, & deserendo deserti*. Ita sane: quomodo enim Dęmones cum mulieribus nubentes, *Angeli Dei* dicerentur; si & ipsi homines, dum post resurrectionem nec nubent, nec nubentur, dicuntur à Christo (Matth. 22. v. 30.) futuri *Sicut Angeli Dei in cœlo?*

XXIX. Neque juvat, quod, qui mulieres acceperunt uxores, & ex eis filios susceperunt, *Angeli* dicantur in libro *Enoch*; qui etsi non Canonicus, non levis tamen est ponderis, cum ex eo S. Judas in sua Epistola v. 14. testimonium desumserit.

Non inquam juvat. Nam liber Enoch apocriphus habendus est, nec Canonicus efficitur, aut indubiæ auctoritatis in omnibus, per hoc, quod à S. Juda in Epistola sua referatur; sed solum, quod non in omnibus contemnendus sit. Ut enim ait D. Augustinus loco sæpe citato: *In his apocriphis, etsi invenitur aliqua veritas, tamen propter multa falsa, nulla est canonica auctoritas. Scripsisse quidem nonnulla divina Enoch illum septimum ab Adam, negare non possumus, cùm hoc in Epistola Canonica Judas Apostolus dicat. Sed non frustra non sunt in eo Canone Scripturarum, qui servabatur in Templo Hebrai populi succedentium diligentiâ Sacerdotum; nisi quia ob antiquitatem suspecta fidei judicata sunt, nec utrum hac essent, qua ille scripsisset, poterat inveniri... Unde illa, qua sub ejus nomine proferuntur, & continent istas de gigantibus fabulas, quod non habuerint homines patres, rectè à prudentibus judicantur non ipsius esse credenda &c.*

XXX. Superest modo statuere, qui fuerint isti dicti *Filii Dei*, si non fuerunt Angeli, sed homines.

Respondet S. Augustinus laudatus: fuisse filios Seth, seu qui à Seth Adæ filio propagati sunt; dicti propterea filii Dei, quia in justitia perdurarunt, donec amore filiarum hominum, descendentium scilicet à Cain, amore capti, à justitia declinarunt. Ita quoque S. Cyrillus, citato *lib. 9. contra Julianum*. Interfecto enim per Cain Abele, nulla prole relicta, & subinde ex Eva genito Seth, totum genus humanum ab hisce duobus, Cain, & Seth, propaginem traxit. Descendentes ergo à Seth, per Enos verum Dei cultorem, justitiam, Deumque amantes, filii Dei usque ad Noe tempora appellati sunt: ubi ex Cain prognati, sequentes Avi mores, impiam, ac nefariam vitam instituentes, filii, & filiæ hominum dicti fuerunt. Porro filii Seth cum filiis Cain genus non miscebant, & a prophanis puri sejungebantur, usque ad tempora Noe. Verum, cum inardescente libidine erga filias Cain, eas filii Seth in uxores duxissent: & *Quùm prosapia inter se mixta essent, & implexu mali bonum deletum esset; quùm justitia, & integritas vita non esset ampliùs apud terra incolas, eluvionem emisit Universi Deus, unam in omnes ex aquo mortem statuens*. Ita concludit S. Cyrillus citatus. Idem sentit D. Tho. 1. *Par. qu.* 51. *art.* 3. *ad* 6. Ubi postquam retulit Augustini verba, lib. 15. de Civit. Dei cap. 23. superius relata §. 1. nu. 7. de Silvanis, & Faunis, quos cum mulieribus habuisse concubitus, multi experientià testati sunt, ut hoc negare impudentiæ videatur; subdit: *Sed Angeli Dei Sancti nullo modo sic labi ante diluvium potuerunt. Unde per filios Dei intelligantur filii Seth,*

 qui

qui boni erant. Filias autem hominum nominat Scriptura eas, quæ natæ erant de stirpe Cain. Neque mirandum est quod de eis gigantes nasci potuerunt. Neque enim omnes gigantes fuerunt, sed multò plures ante diluvium, quàm post. Oportuit aliquantisper in hoc detineri, erat enim præcipuum Veterum pro Angelorum corporeitate argumentum.

XXXI. Objici potest secundò. Scriptura Sacra describit Angelos humanis sensibus perceptibiles, in figura humana Patriarchis, & Prophetis sese exhibentes, ab Abraham convivio exceptos. (Gen. 18. 10.) Jacob cum Angelo luctatus, & totâ nocte, (Gen. 32.) Angelos ascendere, & descendere per scalam vidit. (Gen. 28.) Angelus Raphael Tobiæ juniori comes fuit in via, cum ipso manducavit, eumque docuit, quod jecore piscis fugarentur Dæmones (Tobiæ 6. & 8.) qui etiam cruciantur igne inferni (Matthæi 25.) vinculis captivantur (Judæ v. 6.) detrahuntur rudentibus in Tartarum (2. Petri 2.) Quid ergo eis deest, ne sint corporei?

XXXII. Respondeo: quod Angeli, etsi sub corporea forma interdum apparuerint, hoc non contingit, quia habeant corpora sibi naturaliter unita, tanquam eis indigentes ad suas operationes, ut ostendit S. Tho. 1. *Par. qu.* 51. *art.* 1. sed quod interdum propter nos assumserint corpus, præcipuè in Veteri Testamento; ut familiariter cum hominibus conversantes, ostendant intelligibilem societatem, quam homines expectant cum eis habendam in futura vita; vel quod Verbum aliquando assumturum esset corpus humanum. Ita D. Tho. mox citatus, *art.* 2. *ad* 1. Non enim quæ in Scripturis divinis leguntur de apparitionibus Angelorum, dicenda sunt contigisse in visione prophetiæ, hoc est, secundùm imaginationem. Nam (inquit S. Tho. ibidem in corp.) *Quod imaginariâ visione videtur, est in sola imaginatione videntis. Unde non videtur indifferenter ab omnibus. Scriptura autem divina sic introducit interdum Angelos apparentes, ut communiter ab omnibus viderentur. Sicut Angeli apparentes Abrahæ visi sunt ab eo, & totâ familiâ ejus, & à Loth, & à civibus Sodomorum. Similiter Angelus, qui apparuit Tobiæ ab omnibus videbatur. Ex quo manifestum est, hujusmodi contigisse secundùm corpoream visionem, quâ videtur id, quod est positum extra videntem, unde ab omnibus videri potest. Tali autem visione non videtur nisi corpus.*

XXXIII. Porrò hujusmodi corpora assumta plerumque formantur ex aere. *Licèt* enim *aer in sua raritate manens, non retineat figuram, neque colorem; quando tamen condensatur, & figurari, & colorari potest, sicut patet in nubibus. Et sic Angeli assumunt corpora ex aere, condensando ipsum virtute divinâ, quantum necesse est ad corporis assumendi formationem.* Ita S. Doct. ibi ad 3. *Corpus* autem *illud assumtum unitur Angelo, non quidem ut forma, neque solum ut motori, sed sicut motori repræsentato per corpus mobile assumtum. Sicut enim à Sacra Scriptura proprietates rerum intelligibilium sub similitudinibus rerum sensibilium describuntur: ita corpora sensibilia divinâ virtute sic formantur ab Angelis, ut congruant ad repræsentandum Angeli intelligibiles proprietates.* Ita S. Doct. ibi ad 2.

XXIV. Ex hoc autem, quod corpora illa non uniantur Angelo assumenti, ut formæ, sequitur, ea tali assumtione non verè vivere, nec Angelos in eis opera vitæ vitali modo exercere. Ita D. Tho. ibid. a. 3. Quare inquit ad 4. *Angeli propriè non loquuntur per corpora assumta, sed est aliquid simile locutioni, inquantùm formant sonos in aere similes vocibus humanis. Nec etiam* (prosequitur ibi ad 5.) *comedere propriè loquendo Angelis convenit, quia comestio importat sumtionem cibi convertibilis in substantiam comedentis. Et quamvis in corpus Christi post resurrectionem cibus non converteretur, sed resolveretur in præjacentem materiam: tamen Christus habebat corpus talis naturæ in quod posset cibus converti; unde fuit vera comestio. Sed cibus assumtus ab Angelis neque convertebatur in corpus assumtum, neque cor-*

pus

pus illud talis erat natura, in quod posset alimentum converti; unde non fuit vera comestio, sed figurativa spiritualis comestionis. Et hoc est quod Angelus dixit, Tobiæ 12. Cùm essem vobiscum, videbar quidem manducare, & bibere, sed ego potu invisibili, & cibo utor. *Abraham autem obtulit eis cibos, existimans eos homines esse, in quibus tamen Deum venerabatur.*

XXXV. Hæc volui, ut meus Candidatus ex D. Thoma disceret, quibus, & objectis respondere possit, & insuper de modo, quo ab Angelis corpopora assumantur instructus esset. Ad ea, quæ subjiciuntur, respondendum est.

Et primò. Quod dicitur de jecore piscis, quo Dæmon fuit fugatus, non indicat, in illo jecore naturalem vim extitisse ad Dæmonem fugandum; sed vel physicam, ut in instrumento divinæ virtutis, sicut in igne Inferni ad eum torquendum; vel moralem: cum enim illa fumigatio jecoris esset precibus, & castitatis usui adjuncta, movit Deum, ut per Angelum Dæmonem fugaret. Quare dicitur, Tobiæ 8. v. 3. *Tunc Raphael apprehendit Dæmonium, & religavit illud in deserto superioris Ægypti.* Sic & in exorcismis fumigationes, herbæ, aliaque ut sulphur &c. interdum adhibentur, quibus Dæmones, vul fugari, vel torqueri videntur; non quia illis aliqua vis innata insit: sed, vel quia precibus mixtæ, vel quia in Dæmonem contemtum adhibitæ, vel quia humoribus temperandis aptæ; ut Dęmones iis minus commodè ad energumenos vexandos uti possint. Dicuntur etiam vinculis, & rudentibus alligari tropice, pro spirituali alligatione ad certum locum, ne operando ferantur extra illum. Quod verò dicitur de igne inferni Dæmones cruciante, si evinceret, eos esse corporeos, evinceret quoque animas damnatorum esse corporeas, quæ eodem igne torquentur miris, sed veris modis tanquam instrumento divinæ virtutis.

Solet adduci illud 1. *Reg.* 16. *v.* 23. ubi dicitur, quod psallente David cytharâ, spiritus malus recedebat à Saul. = Sed ad hoc dico, quod canente David cytharâ, spiritus ille malus recedebat virtute divinâ, vel propter sacros hymnos, & psalmos, quos canebat David, ad quorum deprecationem Deus Dæmonem recedere jubebat: vel quòd cantus ille solum indirectè ad hunc effectum agebat, temperando nimirum tristitiam Regis, & humorem melanchonicum, quo mediante Dæmon illum vexabat; vel excitando animam ejus ad divinorum contemplationem, & laudem.

Solet adduci etiam, Dæmones aliquando cum mulieribus concubuisse. Sed ad hoc fusè jam dictum est. Addam cum D. Thom. 1. *Par. qu.* 51. *art.* 3. *ad* 6. Quod *Si ex coitu Dæmonum aliqui interdum nascuntur; hoc non est per semen ab eis decisum, aut à corporibus assumptis, sed per semen alicujus hominis ad hoc acceptum. utpote quia idem Dęmon, qui est succubus ad virum, fiat incubus ad mulierem: sicut & aliarum rerum semina assumunt ad aliquarum rerum generationem, ut August. dicit, 3. de Trinit. c. 8. & 9. ut sic ille, qui nascitur, non sit filius Dæmonis, sed illius hominis, cujus est semen acceptum.*

XXXVI. Objici potest tertio. In Concilio Nicæno II. actione 5. lectus fuit Dialogus Joannis Thessalonicensis inter Christianum, & Paganum, in quo vir sanctus cum eo disputans inducitur. Cumque Paganus, esto admitteret Deum ut incarnatum, quia hominem factum, depingi; id tamen de Anlis negaret, quia incorporei, dicens: *Esto. Deus Verbum ut incarnatum depingitur: de Angelis quid asseritis? Et ipsos namque depingitis, ut homines, & adoratis, quamquam homines non sint, sed intelligibiles, & incorporales, & dicti, & existentes.* Ita Paganus. *Cui Sanctus dixit.* Primo. *De Angelis, & Archangelis, & sanctis Virtutibus, quæ super istos sunt. addam autem etiam & nostras hominum animas, intelligibiles quidem eos Catholica, & Apostolica novit Ecclesia; non tamen incorporales omnino, & invisibiles. sicuti vos Pagani fatemini. subtiles autem corpore, & aereos, & igneos secundum id quod scriptum est:* Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignem uren-

urentem. Secundo. *Et hoc multos sanctorum Patrum nostrorum sensisse invenimus, quorum est Basilius ille magnus, & sanctæ memoriæ Athanasius, atque Methodius*. Tertiò. Quod *sola, ut veraciter fateamur, Divinitas est incorporalis, & incircumscripta. Porro intelligibiles creaturæ non omnino incorporales, & invisibiles, ut Divinitas sunt, propter quod in loco sunt, & circumscripta consistunt*. Quartò addit. Quod *sicubi reperis incorporeos vocari Angelos, aut Dæmones, aut animas; tanquam non existentes de commixtione materialium quatuor elementorum, sic eos noveris appellatos: cùm non sint & ipsa corpora crassa, & similia his, quibus nos circumdamur*. Quintò. *Licèt ut verius fateamur, ad comparationem nostri, incorporei sunt: at vero visi sunt à plurimis crebro sensibiliter in specie propriorum corporum suorum... cùm non sint omnino incorporei, sicut divina natura*. Tandem cùm his lectis Tarasius Patriarcha dixisset: *Ostendit Pater, quod & Angelos oporteat pingi, quoniam circumscripti sunt, & veluti homines apparuerunt multis*. Cui *Sancta Synodus dixit: etiam Domine*.

Ex his discurro sic. Nicæna II. Synodus Generalis VII. probavit, Angelos esse corporeos; ergo ita tenendum est. Ant. prob. Probavit enim ea, quæ lecta fuerant ex libro Joannis Thessalonicensis: at ex eo lectum fuerat. Primò: Angelos non esse incorporales omnino, sed corporeos, & aereos, & igneos. Secundo: hoc multos Patres sensisse. Tertiò: solum Deum veraciter esse incorporalem. Quarto: Angelos incorporeos dici, non quia corpore omnino careant, sed quia carent corpore elementari, & crasso, quali nos vestimur. Quintò: eos veraciter dici incorporeos, per comparationem ad nos, non absolutè. Et demum ex hoc infert: Angelos posse depingi, non vero Deum in se, quia purus Spiritus est. Ergo Synodus Angelos esse corporeos probavit.

XXXVII. Huic argumento, quod in hac materia non parvam ingerit difficultatem, ut respondeatur, puto distinguendum esse inter id, quod in libro Joannis Thessalonicensis continebatur, & in Synodo fuit lectum; & inter id, quod à Tarasio fuit Synodo propositum, ut probandum: quodque erat punctum controversiæ, quæ tunc agitabatur, & fuit de facto à Synodi Patribus probatum. In libro certè ibi lecto continebatur: Angelos non esse omnino incorporeos, & ob hoc posse pingi: quia auctor erat in opinione, tunc, ut vidimus, apud Græcos satis frequenti, quod Angeli habeant corpora, etto aerea, & subtilia. At hoc Tarasius Patriarcha non proposuit Concilio approbandum. Quinimo sapienter, prudenterque omissa opinione de Angelorum corpore, quam Joannes pro ratione adducebat, & de qua tunc non quærebatur, proposuit solum: an placeret, ut Angeli pingi possent, quia circumscripti, & ut homines apparuerunt. Ait enim: *Ostendit vero Pater, quod & Angelos oporteat pingi, quoniam circumscripti sunt, & veluti homines apparuerunt multis*. Post quæ statim sequitur: *Sancta Synodus dixit etiam Domine*. Quibus Synodus indicavit, se probare, quod Tarasius proposuerat; nempe, quod Angelos oporteat pingi, quia circumscripti sunt, & ut homines apparuerunt multis. Undead discursum factum, negandum est antecedens. Et ad probat, iterum negandum ant. Concilium enim non probavit omnia, quę lecta fuerant, sed solùm quæ Tarasius probanda proposuerat, ut dictum est. Huc revocanda sunt, quæ observavimus *Tom. 1. Q. 1. de Dogmat. Theologicis Dub. 4. §. 2. 16.* nempe, ex iis, quę in Universalibus Conciliis proponuntur, id solum habendum esse ut definitum, quod est definitionis objectum; non vero definitionis motivum, neque alia, quæ à Patribus sive dicta, sive lecta, sive rationes, quæ adducuntur, vel alia, quæ ad explicandum adferuntur.

Porro, quod Nicænum secundum non probaverit Angelos esse corporeos, imo oppositum senserit, apparet ex Actione præcedente, nempe quarta. Ibi enim in professione fidei, quâ iconas, & imagines se honorari, & venerari di-

dicunt, recensent etiam iconas Angelorum incorporalium, his verbis: *Sanctorum etiam, & incorporalium Angelorum, ut homines enim justis apparuerunt*. Cohærenter ergo *Actione* 5. Angelos pingi posse concedunt, non quia in se corporales sint, sed quia cum sint incorporales, sub corporali tamen specie hominis Sanctis apparuerunt.

XXXVIII. Objici potest quarto ex Cajetano. Omnes gradus viventium ad perfectionem Universi concedendi sunt; ergo sicuti dantur vegetativa sine sensu, & sensitiva sine motu progressivo; sic dari debet intellectivum sine sensu, cum solo motu progressivo; & hic erit gradus Angelorum, habentium corpus æthereum, sive aereum.

XXXIX. Respondeo primo. Hoc argumentum nec ipsis adversariis favere. Nam si Angelos esse corporeos volunt ex iis, quæ Scriptura de Angelis narrat; cum hæc non solum proponat eos ambulantes, sed videntes, audientes, manducantes, & secundum aliquos generantes; dici debebit, Angelos esse intellectivos cum sensu, & non sine sensu cùm solo motu progressivo.

XXXX. Respondeo secundo, negando conseq. Esto enim ad perfectionem Universi requirantur omnes gradus essendi possibiles, qui sunt esse, vivere, & intelligere: ut enim docet S. Tho. hàc 1. Par. qu. 22. art. 4. *Nempè, quod post bonitatem divinam, quæ est finis à rebus separatus, principale bonum in ipsis rebus existens, est perfectio Universi; quæ quidem non esset, si non omnes gradus essendi invenirentur in rebus. Unde ad divinam providentiam pertinet omnes gradus entium producere*. Non tamen necesse est, ut omnes modi, quibus haberi possunt tales gradus, de facto existant: sicut nec quod de facto existant omnes species possibiles sub quolibet gradu. Cum ergo intellectivum utens corpore ad motum progressivum tantum, & non ad sensum, non sit diversus gradus, sed solum diversus modus essendi in gradu intellectivo, dato quod esset possibile, non esset necesse, ut de facto existeret. = Imo retorqueo argumentum. Omnes gradus vivendi in Universo dari debent; ergo sicut datur vegetans sine sensu, sentiens sine motu progressivo, & juxta Cajetanum intelligens sine sensu cum solo motu progressivo; ita dari debet intelligens sine sensu, & sine motu progressivo (id enim possibile esse, puto, non negasset) hoc autem erit Angelus.

XXXXI. Tandem objici potest. Nullum mutabile est simplex; sed quod est compositum, & mutabile constat materià, quæ est mutabilitatis, & compositionis principium; unde D. Augustinus, *lib. 7. de Genes. ad litt. cap. 6.* dicit: Deum ab initio creasse materiam aliquam spiritualem, ex qua humanam animam fecit, & à qua habet anima, quod sit mutabilis à virtute ad vitium, & è contra; sicut corpus est mutabile à pulchritudine ad deformitatem, à sanitate ad infirmitatem.

XXXXII. Huic argumento quod impetit secundam assertionem, respondeo, distinguendo min. materiâ, vel physica, vel metaphysica, con. min. physica præcisè, nego min. Omne quidem mutabile est compositum: sed duplex est compositio, alia substantialis, & physica; & hæc est ex materia, & forma, & facit substantiam non esse simplicem, sed in esse substantiali compositam. Alia est compositio accidentalis, & hæc est ex subjecto, & accidente, seu ex substantia & operatione; & hæc resultat ex potentia, & actu, & maxime ex essentia & esse. Omnis ergo mutabilitas ex compositione oritur. Si est mutabilitas in esse, ut in rebus corruptibilibus, supponit compositionem in substantia ex materia physica, & forma. Si vero sit mutabilitas solum quo ad operationem, vel accidentia, supponit solum compositionem ex essentia, & esse, seu substantiam illam non esse actum purum. Hoc autem modo solù mutabiles sunt Angeli.

Augustinus autem citato loco non ex sua opinione loquitur, sed aliorum, quæ tunc circumferebatur; nempe quod anima humana ex materia spirituali facta esset; unde non asserendo, sed dubitando loquebatur. Ait enim: *Sic* fortasse *potuit & anima antequam ipsa* na-

natura fieret, quæ anima dicitur .... habere aliquam materiam pro suo genere spiritualem, quæ nondum esset anima &c. Et cap. 7. *At verò*, inquit, *illa spiritatis materies*, si fuit ulla, *unde animà fieret, vel* si est ulla *unde animæ fiunt, quid ipsa est?* Quid sunt, *fortasse, si fuit ulla, si est ulla*, nisi verba dubitantis, non asserentis?

Dici etiam potest: Augustinum materiæ spiritalis nomine non intellexisse materiam physicam, seu primam, sed ipsam essentiam animæ, nondum formatæ speciebus ad intelligendum; quod colligo ex eodem S. Doctore ibi c. 7. Comparat enim illam spiritualem materiam animæ infantis dicens: *Si enim videmus infantilem animam, jam utique hominis animam, nondum cæpisse uti ratione, & tamen eam rationalem dicimus; cur non credatur, sic in illa materie, de qua facta est anima, quietum fuisse motum etiam sentiendi, sicut in ista infantili, quæ jam certe anima est hominis, quietus est adhuc motus ratiocinandi?* Loquitur ergo de materia, de qua facta est anima, non quoad esse, sed quoad motum, & operationem. Essentiam enim animæ dici posse sicut materiale ipsius, docet Divus Thomas, 1. P. q. 90. a. 2. ad 1.

Adde: non esse mirum S. Augustinum in hac materia visum aliquando fuisse ambigue loqui. Quæstio enim de animæ origine erat suo tempore nondum plane decisa. Quænam suæ esset sententia aperte prodidit in Actis contra Fortunatum Manichæum, Disput. 1. diei, ubi ait: *Animam dico factam à Deo, ut cætera omnia, quæ à Deo facta sunt... si autem quæris, unde Deus animam fecit? Memento, confiteri me tecum, Deum esse omnipotentem. Omnipotens autem non est, qui quærit adjuvari aliquâ materia, unde faciat quod velit. Ex quo est consequens, ut secundùm fidem nostram, omnia quæ Deus fecit per Verbum, & sapientiam suam, de nihilo fecerit. Sic enim legimus: Ipse jussit, & facta sunt, ipse mandavit, & constituta sunt.*

XXXXIII. Quæres: an de fide tenendum sit modò, Angelos esse incorporeos?

In hoc variant Doctores. Quidam asserunt, post definitionem Concilii Lateran. IV. sæpè laudati, quâ statuuntur Angeli incorporei contradistinctè ad hominem, qui constat ex corpore & spiritu, omnino tenendum esse de fide, Angelos esse incorporeos; ut hæresi notandus esset, qui oppositum sentiret.

Alii moderatius loquentes sentiunt, temerarium quidem fore, qui Angelos corporeos assereret, etiam post Lateranense, non tamen (formaliter saltem) hæreticum. Etenim multi, iique gravissimi viri, qui etiam post præfatum Concilium scripserunt, quæstionem hanc tanquam ad fidei summam non pertinentem, inter problemata reliquerunt. D. Tho. *Q. 16. de Malo*, quæ est de Dæmonibus, *art. 1. in corpore*, ait: *Dicendum, quod sive Dæmones habeant corpora sibi naturaliter unita, sive non habeant, hoc non multum refert ad fidei christianæ doctrinam.* Et Sixtus Senensis in sua Bibliotheca sancta, *lib. 5. Annot.* 8. & si protestetur, se tanquam potiorem existimare sententiam, quæ Angelos spirituales, & incorporeos asserit, maximè post decretum Concilii Lateranensis; profitetur tamen, malle se Bernardi modestiam, serm. 5. in Cantica, nihil de hac re pro certo definientis, imitari.

Neque enim Lateranensis Concilii intentum fuit definire, Angelos esse creaturas mere spirituales; sed solum, Deum esse Creatorem omnium, quæ in Universo sunt, tam eorum, quæ dicuntur corporalia, & visibilia, quam eorum, quæ spiritualia, & invisibilia dicuntur: sive hæc prorsus corpore careant, sive alia generaliori ratione spiritualia, & invisibilia dicantur. Quia principale intentum Concilii erat agere contra Albigenses, qui Manichæos secuti, contendebant, Deum non esse omnium omnino principium; sed quædam, nempe visibilia, esse à principio nequam, quædam, nempè invisibilia, à principio bono, quorum utrumque Deum esse dicebant. Hoc ex eo apparet, quod tota vis Decreti est, ut admittatur unus solus verus Deus,

us. Unum universorum principium Creator omnium visibilium, & invisibilium, spiritualium, & corporalium.

DUBIUM II.

An Natura Angelorum sit Multiplicabilis, & Quomodo?

§. I.

De Numero Angelorum.

I. Dico primò. Angelos esse in maxima multitudine omnem materialem multitudinem excedente. Ita D. Tho. hâc *q.* 50. *a.* 3. & alibi. Hanc veritatem primo ostendit Scriptura, Job. 25. v. 3. *Numquid est numerus militum ejus?* Nomine autem militum Dei Angelos intelligi indicat S. Lucas, c. 2. v. 13. *Et subito facta est cum Angelo multitudo militiæ cœlestis.* Super hoc S. Gregorius, lib. 17. moral., c. 13. alias 9. *In cognitione (inquit) humanæ rationis supernorum spirituum numerus non est: quia, quanta sit illa frequentia invisibilis exercitus nescit: de quo per Danielem dicitur (c. 7. v. 10.) Millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant ei. Supernorum civium numerus infinitus, & definitus exprimitur: ut qui Deo est numerabilis, esse hominibus innumerabilis demonstretur. Quamvis aliud est assistere, aliud ministrare. Assistunt enim illa proeul dubio Potestates, quæ ad quadam hominibus nunsianda non exeunt: ministrant vero hi, qui ad explenda officia nunsiorum veniunt: sed tamen ipsi quoque contemplatione ab intimis non recedunt. Et quia plures sunt, qui ministrant, quàm hi, qui principaliter assistunt; assistentium numerus, quasi definitus, ministrantium vero indefinitus ostenditur.*

Angelos vero spiritus rectè Dei milites dicimus, quia desertare eos contra Potestates aereas non ignoramus. Quæ tamen certamina, non labore, sed imperio peragunt; quia quidquid agendo contra immundos spiritus appetunt, ex adjutorio cuncta regentis possunt. Hæc D. Gregorius.

II. Ex quibus colligo primo. Angelorum numerum non esse infinitum, sed indefinitum, quia à nobis numerari non potest. Secundò. Majorem esse numerum Angelorum, qui nobis ministrant, quam eorum, qui Dei throno principaliter assistunt. Tertiò. Angelos contra aereas Potestates pugnare, sicut Michaelem, & Angelos eius cum Dracone, idest Diabolo, Apocal. 12. v. 7. & hoc facere, non labore, non armis, sed imperio, Dei adjutorio roborante.

Ex his quoque congruentissima ratio conficitur. Decet enim summum, & potentissimum Imperatorem habere copiosam familiam, & exercitum; nam, Prov. 14. v. 28. *In multitudine populi dignitas Regis, & in paucitate plebis ignominia principis:* sed Deus est Rex maximus, nempè *Rex Regum, & Dominus Dominantium* (Apoc. 19. v. 16.) decuit ergo, eum habere plurimos sibi assistentes, & militantes Angelos.

III. Ratio, quâ D. Thomas probat hanc veritatem, hoc *a.* sic proponitur. Quanto aliqua sunt magis perfecta, tanto in maiori excessu sunt creata à Deo: sed Angeli sunt inter creaturas maximè perfecti; ergo in majori excessu à Deo sunt creati: sed non excessu magnitudinis, quia Angeli, utpote incorporei, sunt incapaces quantitatis, & proindè magnitudinis; ergo excessu multitudinis: omnis enim excessus, vel in magnitudine, vel multitudine esse debet. Sicut ergo: *Corpora incorruptibilia, quæ sunt perfectiora inter corpora, excedunt quasi incomparabiliter secundùm magnitudinem corpora corruptibilia; nam tota sphera activorum, & passivorum est aliquid modicum respectu corporum cœlestium: Ita rationabile est, quod substantiæ immateriales excedant secundùm multitudinem substantias materiales, quasi incomparabiliter.*

IV. Contra hanc rationem plura videntur obstare. Primo. Nam si ex excessu in perfectione arguitur excessus in

in multitudine in rebus ſpiritualibus; ſequitur, quod, cum Deus in infinitum excedat omnes creaturas, eas deberet excedere in multitudine, & conſequenter dandi eſſent innumerabiles Dii. Vel ſaltem, quod numerus Divinarum Perſonarum deberet excedere incomparabiliter multitudinem rerum creatarum, cùm has in infinitum excedant.

Secundo. Quod in mundo deberet eſſe plus auri, quam argenti, & plus argenti, quam plumbi.

Tertio. Quod deberent eſſe plures Soles.

V. Sed reſpondeo, nullum dictorum ſequi. Non primum. Nam D. Thomas loquitur de exceſſu perfectionis in re limitata, nec continente omnes cujuſque generis perfectiones, ſicut continet Deus, qui propterea eſt eſſentialiter unus. Loquitur etiam de natura, quæ eſt communicabilis cum ſui multiplicatione, qualis non eſt Divina. Cùm ergo Perſonæ non multiplicentur ad multiplicationem naturæ Divinæ, ſed actionum communicantium eandem naturam, & hæ ſint tantùm duæ; ideo tres tantum ſunt Perſonæ, ut in Tractatu de Trinitate dictum eſt.

Non ſequitur ſecundum. Nam Sanctus Doctor loquitur de partibus principalibus Univerſi, & per ſe primo intentis in rerum creatione; non de partibus materialibus, & de ſecundaria intentione; hujuſmodi autem ſunt aurum, argentum, & ſimilia.

Non tertium. Tum quia S. Thomas loquitur ſolum de multiplicatione ſpecifica, quæ eſt per ſe primo intenta, non de multiplicatione numerica, & individuali; quæ, cum ſit ſolum intenta ob conſervationem ſpeciei, locum non habet in rebus incorruptibilibus, qualia ſunt aſtra. Tum quia ab exceſſu in perfectione colligit Divus Thomas exceſſum, vel in multitudine, vel in magnitudine. Sol autem excedit in magnitudine hæc inferiora.

VI. Dices. Quo aliquid perfectius eſt, eo magis accedit ad Deum, qui eſt maxime unus: ſed quod magis accedit ad unitatem, eo minus eſt multiplicatum, ut patet in numeris; ergo cum Angeli magis accedant ad Deum, eo minus erunt multiplicati.

VII. Reſpondeo cum D. Thoma, hoc *art.* 3. *ad* 2. diſt. min. minus eſt multiplicatum multitudine partium componentium, concedo min. multitudine ſuppoſitorum illud participantium, nego min. Quod ergo maxime accedit ad unitatem, minus habet de multitudine in ſui compoſitione, ut patet in numero binario, qui minus habet de multitudine in ſui compoſitione, quam ternarius. Non vero minus habere debet de multitudine ſuppoſitorum ipſum participantium. Unde (inquit D. Tho.) *Ex hoc, quod natura angelica eſt Deo propinqua, oportet, quod habeat minimum de multitudine in ſui compoſitione, non autem ita, quod in paucis ſalvetur.*

VIII. Cum vero dicit D. Thomas, numerum Angelorum eſſe incomparabiliter majorem numero rerum materialium, exiſtimabit forte quis, eum longè ſuperare multitudinem arenarum maris, aut guttarum aquæ.

Sed immerito. Nam D. Thomas non intendit, numerum Angelorum excedere numerum quorumcunque individuorum; ſed eorum, quæ per ſe producuntur, & ſunt tota quædam perfecta, ut ſunt homines, equi, arbores: vel forte verius, majorem eſſe numerum Angelorum numero ſpecierum rerum materialium. Hoc enim indicat ipſe, *Quæſt. 6. de Potentia, art. 6. in c.* ubi ait: quod *Subſtantiæ incorporeæ, ſicut Dionyſius dicit*, 4. *Cap. Cæleſtis Hierarch. omnem multitudinem materialium ſpecierum tranſcendunt.... quod quidem affluentia divinæ bonitatis concordat, ut ſcilicet ea quæ nobiliora ſunt, copioſiùs in eſſe producat.* Quibus aliam rationem pro hac veritate ſubminiſtrat. Nam cum de ratione ſummæ bonitatis ſit maxime ſe diffundere, & copioſius in nobiliora, quam in minus nobilia; ſequitur, quod copioſius ſe diffundat in rerum incorporearum, nempe Angelorum multitudine, pro-

du-

ducendo in esse plures species Angelorum, quàm rerum materialium.

IX. Sed quæres: an numerus Angelorum exedat quoque numerum hominum, qui erunt, sunt, & fuerunt?

Respondeo affirmative. Hoc enim indicat parabola boni Pastoris (quam Christus proponit, Lucæ 15.) qui relictis nonaginta novem ovibus, quæsitum abit unam deperditam, & inventam humeris reportat. Ovem autem illam unam, humanam esse naturam peccato Adæ deperditam, quam quæsitum venerat; nonaginta vero relictas, Angelos esse ex contextu Evangelii patet. Et ita insuper exponunt S. Ambrosius, *lib. 7. in C. 15. Lucæ*. S. Hilarius, in C. 18. Matth. num. 5. *Ovis una (inquit) homo intelligendus, & sub homine uno universitas sentienda est. Sed in unius Adæ errore omne hominum genus aberravit; ergo nonaginta novem non errantes multitudo Angelorum cœlestium opinanda est, quibus in cœlo est lætitia, & cura salutis humanæ.*

Sanctus quoque Cyrillus Hierosolymitanus; *Catech. 15.* colligens, quanta sit futura in judicio extremo Reproborum confusio coram tanta multitudine testium Angelorum: *Cogita (inquit) quàm numerosa sit Romanorum natio; reputa qualis Barbarorum nunc in vivis d gentium multitudo, & quam magna ante centum annos è vivis excesserit. Pensa, ante annos mille, quanta sepulta sit. Revolve animo, qui ab Adamo usque in præsentem diem extiterunt. Ingens quidem multitudo: adhuc tamen parva; plures namque Angegeli. Hi sunt nonaginta novem oves illa, cùm una tantùm sit humanum genus.* Deinde rationem subjungens ait: *Nam pro magnitudine locorum, quorumlibet incolarum æstimandus est numerus. Terra universa puncti instar est in medio unius cœli: tantamque cœlum, quod illam ambit, incolentium multitudinem continet, quantam ipsum habet amplitudinem. Et cœli cœlorum omni æstimatione superiorem numerum complectuntur.* Quod est dicere. Ex loci magnitudine incolarum numerus æstimandus est; sed cœlum Empyreum, cujus Angeli sunt incolæ, est immensæ magnitudinis, eùm ad ipsum terra, eujus homines incolæ sunt, comparetur ut punctum ad circumferentiam; ergo in immensum major est multitudo Angelorum, quàm hominum.

X. Id etiam comprobat communis Theologorum sententia affirmantium, singulis hominibus singulos Angelos Custodes dari, imo uni homini plures, ut docet D. Tho. *1. Par. qu. 113. art. 2.* Et insuper sentiunt multi, Angelum unius hominis custodiæ deputatum, alterius, nec successive custodiæ deputari. Dari insuper singulis irrationalium rerum speciebus unum Angelum præsidem, & hos omnes Angelos esse de ordinibus inferioribus. Cum ergo à mundi primordio usque ad finem quilibet homo, qui fuit, aut futurus est, habuerit, aut habiturus sit suum Angelum, & plures sint in superioribus ordinibus, haud dubium est, eos hominum numerum longè superare.

XI. Dices tamen primo. Homines tot salvandi sunt, quot sunt Angeli mali; quia ex hominibus tot erunt beati, quot Angeli ceciderunt, pari numero eorum ruinam reparaturi. Sed constat, quod tertia pars Angelorum cecidit, Apoc. 12. v. 4. ubi de Dracone legitur: *Et cauda ejus trahebat tertiam partem stellarum cœli.* Homines vero, qui beatitudine donandi erunt, non erunt tertia pars hominum, dicente Christo. Matth. 20. v. 16. *Multi sunt vocati, pauci verò electi:* & in *Tract. de Prædest. Qu. 4. de Reprob. Dub. 3. §. 3. nu. 15.* ostendimus; ergo videntur plures esse homines, quam Angeli: dum pars hominum salvandorum, quæ adæquat tertiam partem Angelorum, minor est tertiâ parte hominum.

XII. Respondeo primo. Non esse certum, homines tantum ex accidenti ruina Angelorum, & non per se, fuisse saluti destinatos; ideoque totidem præcisè salvandos, ut ostendimus loco super citato, *num. 14.* ex D. Tho. *1. Par. qu. 23. art. 8.*

Respondeo secundo. Incertum es-

an ruina Angelorum sit æquali tantum numero reparanda, an uberiori. Ita S. August. *in Enchiridio, cap.* 29. ubi postquam dixit, ruinam illam diabolicam esse per homines reparandam, subjungit: *Ita superna Jerusalem mater nostra civitas Dei, nullâ civium suorum numerositate fraudabitur, aut uberiore etiam copiâ fortasse regnabit. Neque enim numerum. aut sanctorum hominum, aut immundorum Dæmonum novimus; in quorum locum succedentes filii Sanctæ Matris, quæ sterilis apparebat in terris, in ea pace, de qua illi ceciderunt, sine ullo temporis termino permanebunt. Sed illorum civium numerus, sive qui est, sive qui futurus est, in contemplatione est ejus artificis,* qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea, quæ sunt &c. Ita Augustinus. Quare dum dicitur, quod Draco trahebat tertiam partem stellarum, si Draconis, & stellarum nomine intelligantur Diabolus, & Angeli desertores, sumendus est numerus certus pro incerto, seu determinatus pro indeterminato, secundum frequentem usum Scripturarum.

XIII. Respondeo tertio. Nomine Draconis, & stellarum cœli non intelligi Diabolum, & Angelos ejus, sed Antichristum, & sui temporis Fideles, & præcipue Doctores, qui velut stellæ in firmamento Ecclesiæ lucent; quorum magnam partem impius ille suâ persecutione, vel affliget, sive etiam seducet, ut exponunt ad litteram Richardus, *lib.* 4. *in Apoc.* & Lyranus in eundem locum. Vel si Diabolus intelligatur, dicendum, quod caudâ trahet magnam partem stellarum, idest Fidelium, qui mundo, cui renunciaverunt, ipso suadente, iterum serviunt, ut S. Aug. *Serm.* 4. *de Symbolo ad Catechumenos c.* 1. seu quia eos continuis persecutionibus dejicere conatur, ut Pionius Martyr (apud Baron. ad *ann.* 254. *n.* 13.) interpretatur.

XIV. Dices secundo. Saltem tot sunt homines, quot Angeli; ergo &c. ant. prob. ex illo *Deuteron.* 32. *v.* 8. ibi enim, ubi Vulgata nostra habet: *Constituit terminos populorum juxta numerum filiorum Israel.* Septuaginta legunt: *Juxta numerum Angelorum Dei*, seu *Filiorum Dei*: quibus apparet, numerum multiplicationis hominum juxta numerum Angelorum taxatum esse. Ex quo D. Greg. *Homil.* 34. *in Evangelia*, tantum ex hominibus ad supernam civitatem ascendere, *Quantos illic contingit electos Angelos remansisse, sicut scriptum est:* Statuit terminos gentium secundum numerum Angelorum Dei.

XV. Respondeo: quod etsi Versio Septuaginta legat: *Juxta numerum Angelorum Dei*, præferenda tamen est Vulgata nostra, quia conformior Hebraicæ veritati, quæ juxta Symachi, Aquilæ, & Pagnini translationem, & interpretationem Chaldaicam habet: *Statuit terminos populorum*, sive gentium, *secundùm numerum filiorum Israel.* Qui sensus videtur quoque magis congruus menti Moysis, qui intendebat illis verbis indicare, Deum cum filios Adam ex Babel in totum mundum dispergeret, & à se invicem separaret, certos limites provinciarum atque terrarum constituisse populis Chananæis; quos ob scelera prænoverat esse delendos, & hoc non ipsorum intuitu, sed *Juxta numerum filiorum Israel.* Idest tantum tribuens populis illis delendis, quantum sufficeret ad habitationem Israelitarum, quibus, etsi nondum natis, terram illam possidendam decreverat. S. Gregorius autem de Angelis hoc intellexit, sicut alii Veteres non pauci, quia Versionem lxx. sequebantur.

Addo: per Angelos Dei posse intelligi filios Israel; quia, ut Dub. præcedente ostendimus, hoc nomine non raro vocantur & homines, à Deo ad aliquid prælecti. = Tandem dico. Inde solum colligi, humana regna, & imperia divina esse distributa juxta numerum Angelorum Dei, qui ad illorum custodiam deputati sunt: unde Clemens Alexandrin. lib. 7. Stromat. pag. 702. *Sunt* (inquit) *jussu divino, & antiquo per gentes distributi Angeli.* Quamvis Origenes, *homil.* 26. *in numeros* testetur, se quosdam Græcos Co-

codices legisse, qui habebant, non *Filiorum Dei*, sed *Filiorum Israel*.

§. II.

An omnes Angeli differant Specie?

XVI. AN intra eandem speciem infimam dentur plures Angeli solo numero distincti, sicut intra speciem hominis plures homines; an vero omnes Angeli specie differant, problema est apud Theologos. Cum enim Sacra Scriptura de hoc nihil loquatur, liberum mansit unicuique, pro ut sibi libuit, opinari. Quidam propterea eos Angelos, qui sunt ejusdem ordinis, seu Hierarchiæ, esse ejusdem naturæ existimarunt. Alii omnes omnino esse ejusdem speciei affirmant, ut Basil. *lib. 3. contra Eunom.* dicens: *Angeli omnes, ut appellationem unam, ita eandem omnino inter se naturam habent*, & solà officiorum varietate distingui asserit. Alii probabiliter docent, aliquos Angelos specie differre, aliquos solo numero, ut Bonaventura, Durandus, Scotus, & alii *in Secundo Sent.* At S. Thomas docet, omnes Angelos specie differre, hac 1. *P. q. 50. a. 4. in 2. Dist. 3. q. 1. a. 4. Q. un. de Spiritual. creat. a. 8. 2. Contrag. c. 71. 92. 93.* & alibi.

XVII. Ex hac opinionum varietate colligitur, nihil hac de re certi definiri posse. S. Augustinus, se ignorare aperte confessus est. In Enchiridio enim, cap. 58. *Quomodo autem* (inquit) *se habeat beatissima illa, & superna societas, quæ ibi sint differentiæ personarum* (al. præpositurarum) *ut, cùm omnes tanquam generali nomine Angeli nuncupentur.... sint tamen illic Archangeli, & utrum iidem Archangeli appellentur Virtutes... Quid inter se distent.... dicant, qui possunt, si tamen possunt probare, quod dicunt; ego me ista ignorare confiteor.* Et lib. ad Orosium contra Priscillianistas &c. cap. 11. ait: *Esse itaque Sedes, Dominationes, Principatus, Potestates in cœlestibus apparatibus, firmissimè credo, & differre inter se aliquid, indubitata fide teneo. Sed.... quænam ista sint, & quid inter se differant, nescio. Nec eâ sane ignorantiâ periclitari me puto.* Quibus significat, hujus differentiæ notitiam non pertinere ad fidem; eo vel maxime, cum Ecclesia nihil unquam de hoc statuerit. Unde Damascenus, lib. 2. de Fide, cap. 3. ait: *Ac quoad esse etiam quidem, æquales ne sint inter se, an dispares, compertum non est: solus hoc scit Creator illorum Deus, qui universa explorate novit.*

XVIII. Hanc tamen quæstionem, cui Veteres veluti incertæ pepercerunt, recentiores Theologi post D. Thomam celebrem reddiderunt. Cum enim D. Thomas, omnes Angelos specie invicem differre, ut sibi probabilius, asseruerit, & Scotus contrarium sit opinatus, facta est utriusque Scholæ veluti tessera, & character. Quia tamen eam non tanti momenti esse judico, ut propter ipsam alias utiliores, vel omittamus, vel nimis sobrie percurramus; ideo eam strictim absolvemus, & maxime pro ea parte, quâ inquiritur: an de potentia Dei absoluta possint esse intra eandem speciem plures Angeli: eam enim ab aliis fuse pertractatam Lector inveniet.

XIX. Dico secundo. Admittenda est distinctio specifica inter Angelos. Ita communiter omnes, etiam Scotistæ. Et Probatur. Posse enim inter Angelos dari specificam diversitatem, nemo, ut puto, negabit. Cum enim Deus in ratione substantiæ spiritualis, sicut in omni alia perfectione infinitus sit, & consequenter infinite imitabilis, & participabilis; non potest ab ulla specie creata intellectualis substantiæ ita adæquari, ut non possit ab alia, & alia in infinitum participari. Sicut enim in gradu vegetativo tot possibiles sunt plantarum, arborumque inter se diversæ species, totque genera animalium specie diversorum in gradu sensitivo; cur in gradu omnium supremo, nempe intellectuali completo, nulla dari poterit specifica diversitas, Deum diverso modo participans?

Nec valeret dicere: Deum fore participabilem ab infinitis numero Angelis

gelis in illa specie contentis = Nam ut aliqua potentia sit simpliciter, & omnibus modis infinita, non sufficit, ut possit plura, & plura secundum numerum producere, nisi possit etiam plura & plura in infinitum secundum speciem. *Possibile est enim* (ait D. Tho. Qu. 2. de Pot. art. 2. ad 9.) *aliquam creaturam posse producere effectus infinitos, quantum est de se secundùm aliquid, utpote secundum numerum in eadem specie, & sic omnium illorum effectuum natura est finita, utpote ad unam speciem determinata, ut si accipiamus homines, vel asinos infinitos. Non est autem possibile, ut sit aliqua creatura, quæ possit in effectus infinitos omnibus modis, & secundùm numerum & secundùm species, & secundùm genera, sed hoc solius Dei est. Et ideo sola ejus potentia est simpliciter infinita.* Cum ergo Deus in genere substantiæ intellectualis sit simpliciter, & omnibus modis infinite participabilis; requiritur, ut nedum per infinitas substantias intellectuales numero diversas participetur, sed etiam specie.

XX. Quod vero inter Angelos de facto detur diversitas specifica, seu quod de facto producti sint plures Angeli specie diversi, prob. Si enim semel possibiles sint Angeli specie diversi, cum hæc diversitas ad pulcritudinem Universi multum conducat, credibile non est, Deum, qui tanta varietate specierum rerum corporalium, mundum corporeum exornavit, unicam tantum Angelorum speciem in mundo spirituali, & intellectuali voluisse producere.

Id quoque ostendunt diversi ordines, & Hierarchiæ, quibus Angeli distinguuntur. Nam certe Angeli de suprema Hierarchia plus differunt ab iis, qui sunt in infimâ, quam inter se: sed illi, qui sunt in eadem Hierarchia suprema, vel specie sunt idem, vel idem genere, & differunt specie; ergo qui sunt in suprema, ab iis qui sunt in infima differunt specie, vel infima, vel subalterna.

XXI. Nec refert, quod inter homines dentur quoque diversi ordines, & Hierarchiæ, cum tamen omnes homine ejusdem speciei sint. = Nam diversitas ordinum, quæ inter homines est, accidentalis est: quod enim hic subditus sit, ille Rex, hic de plebe, ille nobilis, hic in dignitate positus, ille vilis, prorsus contingens est; cum de uno ad alium statum transire possit, ut apparet. At Angeli, quod in tali vel tali Hierarchia sint, ex sua conditione, & natura habent, nec de una ad aliam transire possunt: Seraphim enim non possunt in Angelos transire, & sic de reliquis.

XXII. Nec obest, quod plures Sancti Patres affirment, Angelos esse ejusdem naturæ, ut Basilius, l. 3. contra Eunomium: *Angeli omnes ut appellationem unam, ita etiam eandem omnino inter se naturam habent*; & licet unus alio superior dignitate sit, *non continuo si quid ordine, ac dignitate secundum est, aut tertium, id & naturam alteram habet*. Ex quo infert, quod estò Spiritus Sanctus tertius à Patre, & Filio numeretur, adhuc ejusdem naturæ sit. Omnes etiam esse ejusdem naturæ testatur Anselmus, *lib. 2. cur Deus homo c. 21.* & Auctor *Quæst. ad Antiochum*, sub Athanasii nomine, *q. 7.* quærens qua in re differat Dæmonum natura à natura Angelorum, respondet: *Nulla est natura ipsorum differentia, sed voluntatis, quemadmodum alia est justi mens, alia peccatoris.* Et Q. 8. quærens: quot sunt Angelorum naturæ, respondet: *Una est natura, quemadmodum & hominum. At novem sunt ordines &c.*

XXIII. Non inquam. Nam præfati Patres solum volunt ostendere, Angelos cujusque ordinis esse ejusdem naturæ, nempè, spiritualis, & intellectualis specie, sive infima, sive subalterna; ita ut univoce conveniant, sicut omnia corpora ejusdem naturæ dici possunt. Sic Basilius probat, quod sicut licet inter Angelos sit ordo, omnes tamen Angelicam naturam habent: sic Spiritus Sanctus, estò sit tertius à Patre, & Filio, habet eandem naturam divinam. Sicut autem non sequitur, quod Angeli habeant eandem naturam numero, sicut habet Spiritus Sanctus cum Pa-

Patre, & Filio: ita nec quod habeant eandem naturam specie infima. Unde ponit exemplum de stellis, quæ certe non omnes ejusdem speciei infimæ sunt. Ita exponendus est Anselmus: ait enim, quod Angeli, *Quamvis omnes sint ejusdem natura, non sunt ejusdem generis sicut homines*. Auctor autem quæst, ad Antiochum, quisquis ille sit, exponendus est de eadem natura genere, aut specie subalternâ; hujus enim sunt Angeli, & Dæmones, quia omnes substantiæ spirituales: quod vero addit *sicut homines*, intelligendum est proportione servata.

XXIV. Dices. Omnes animæ rationales sunt ejusdem speciei infimæ, quia omnes sunt rationales; ergo & omnes Angeli, quia omnes sunt spirituales.

Nego cons. Animæ enim rationales ordinatæ sunt per se ad constituendum cum corpore hominem, qui unius speciei est. Non sic Angeli, qui substantiæ completæ sunt. Rursus; animæ rationales constituunt naturam suapte natura corruptibilem; unde ne tota pereat, dari debent plura individua, & plures animæ numero solo distinctæ; ut in pluribus perpetuitatem habeat, quam habere non posset in uno. At species Angelica, quæ ut dicimus est incorruptibilis, hoc non eget.

XXV. Dico tertio. Probabilius est, omnes & singulos Angelos invicem specie differre, nec dari plures solo numero distinctos in eadem specie. Ita D. Thomas, hac Q. 50. *a.* 4. & aliis locis supra citatis, Scotistis contrarium opinantibus. Probatur primo ratione D. Thomæ - Quæ carent principio numericæ multiplicationis, differunt specie; sed Angeli carent principio numericæ multiplicationis, & de facto differunt inter se; ergo differunt specie. Min. probatur. Principium numericæ multiplicationis est materia, vel ordo ad materiam, seu subjectum, in quo forma recipiatur; unde quæ conveniunt in specie, & differunt numero, conveniunt in forma, & differunt materialiter: sed Angeli carent materia, ut dictum est, & quia sunt formæ per se subsistentes, nullum dicunt ordinem ad materiam, seu subjectum; ergo &c. Majorem probat D. Tho. tum hic, tum Q. un. de Spirit. creat. a. 8. *Quaecumque forma, quantumcumque materialis, & infima, si ponatur abstracta, vel secundùm esse, vel secundum intellectum, non remanet, nisi una in specie unâ. Si enim intelligatur albedo absque omni subjecto subsistens, non erit possibile ponere plures albedines; cùm videamus, quòd hae albedo non differt ab alia, nisi per hoc, quod est in hoc, vel in illo subjecto; & similiter si esset humanitas abstracta, non esset nisi una tantùm*. Hac ratione utitur quoque 2. *Contrag. c.* 93. Unde patet ratio, quare anima rationalis, etsi forma sit, tamen numero multiplicetur; quia non est forma per se subsistens, sed per se ordinata ad materiam, seu corpus; unde ex numerica multiplicatione corporum, & ipsa materialiter, & numericè multiplicatur.

XXVI. Secundò prob. ratione D. Tho. loco ex Contragentes laudato. *Ad hoc sunt plura individua in una specie in rebus corruptibilibus, ut natura speciei, quæ non potest perpetuo conservari in uno individuo, conservetur in pluribus; unde etiam in corporibus incorruptibilibus non est, nisi unum individuum in una specie*: at substantiæ separatæ sunt natura incorruptibiles; ergo non oportet in illis esse plura individua ejusdem speciei. Hinc patet etiam, quare anima rationalis, etsi incorruptibilis, adhuc tamen numero multiplicetur: hæc enim cum ordinetur ad corpus ut subjectum, multiplicato isto, necesse est, ut & ipsa multiplicetur.

XXVII. Tertiò probatur. Naturę superiori debet concedi, quod perfectius est: sed perfectius est multiplicari solum specie, quam solo numero; ergo Angeli, qui sunt naturæ superioris &c. Min. probatur. Perfectius est habere totam naturam speciei in uno, quam illam habere non posse, nisi in pluribus: sed natura, quæ non potest multiplicari nisi in specie, habet to-

totam perfectionem in uno individuo, quæ autem multiplicabilis etiam numero, non habet totam perfectionem suæ speciei, nisi in pluribus; ergo &c. Unde D. Tho. 2. Contrag. c. 93. citato: *Substantiæ* (inquit) *separatæ sunt perfectiores, quàm corpora cœlestia; sed in corporibus cœlestibus propter eorum perfectionem non invenitur nisi unum individuum unius speciei: tùm quia unumquodque eorum constat totâ materiâ suæ speciei: tùm quia in uno individuo est perfectè virtus speciei ad complendum illud in Universo, ad quod sua species ordinatur, sicut præcipuè patet in Sole, & Luna. Multo igitur magis in substantiis separatis non invenitur nisi unum individuum in una specie.*

Ex his igitur ita discurro. Universum in tres præcipuas partes dividitur: in infimam, quæ continet generabilia, & corruptibilia: in mediam continentem sphæras cœlestes: in supremam, quæ Angelos complectitur. Si ergo corpora cœlestia, quæ sunt Universi pars media, in uno individuo habent totam perfectionem suę speciei; & unicum individuum sufficit ad complendum in Universo id, ad quod ejus species ordinatur: multo magis hoc habebit pars suprema, nempe unum individuum Angelicum habebit totam, & totaliter perfectionem suæ speciei, & sufficiet ad omnia, ad quę sua species ordinatur, & proinde ejus species non multiplicabitur in plura. Intantùm enim species horum generabilium in plura individua multiplicari debent, quia unum individuum non habet totam materiam suæ speciei, nec unum individuum, puta hominis, vel equi sufficit ad omnia ea, ad quæ ejus species est instituta.

XXVIII. Hanc rationem urget quoque S. Doct. *Qu. un. de Spirit. creaturis, art. 8.* sic. Perfectum illud est, cui nihil deest eorum, quę ad ipsum pertinent, quod percurrendo omnes rerum gradus ostenditur. Deo enim, qui est in supremo perfectionis, nihil deest eorum, quæ pertinent ad perfectionem ipsius esse; præhabet enim in se omnes rerum perfectiones simpliciter, & excellenter: individuum autem naturæ infimæ, generabilium nempe, & corruptibilium, habet quidem quidquid ad se pertinet, ad suam individuationem spectans, non tamen quidquid pertinet ad naturam suæ speciei; cum hæc in aliis etiam inveniatur, quibus indiget ad sui convictum, & ad sibi simile generandum. In superiori verò Universi parte, nempe cœlesti, unum individuum sic est perfectum, puta Sol, ut nihil ei desit eorum, quę ad propriam speciem pertinent, unde tota natura speciei sub uno individuo concluditur. *Multo ergo magis* (concludit S. Doct.) *in suprema parte rerum creatarum, quæ est Deo propinquissima, scilicet in Angelis, hæc perfectio invenitur; ut uni individuo nihil desit eorum, quæ ad totam speciem pertinent, & sic non sint plura individua in una specie. Deus verò, qui est in summo perfectionis, cum nullo alio convenit non solùm in specie, sed nec in genere, nec in alio prædicato univocè.*

XXIX. Quarta ratio sumta ex *Qu. un. de Spirit. creat. art. 8.* citato, sub hac forma proponitur. Quo partes Universi perfectiores sunt, eo perfectiori ordine ordinantur, sive invicem, sive ad Deum. Bonum enim Universi in duplici ordine consistit, nimirum partium omnium ad Deum, & partium invicem; sicut bonum exercitus situm est in ordine militum ad Dùcem, & militum ad invicem: sed ordinari pure secundum speciem perfectius est, quam ordinari tanquam individua sub una specie; quia ordinari secundum speciem est ordinari per se, & secundum perfectionem essentialem: species enim est sicut numerus, quorum unus perfectionem essentialem addit supra alterum: ordinari autem solum secundum principia individuantia, est ordinari solum accidentaliter, & secundum principia materialia. Relinquitur ergo (claudit S. Tho.) *Quod omnes Angeli ad invicem specie differant secundùm majorem, & minorem perfectionem formarum simplicium, ex majori vel minori propinquita-*

tate ad Deum, qui est actus purus: & infinita perfectionis.

XXX. Sed objiciunt contra dicta Scotistæ primò. Nulli speciei infimæ repugnat communicari posse pluribus. Vel enim hæc repugnantia proveniret ex perfectione: & hoc non; quia communicabilitas convenit naturæ divinæ, quæ est perfectissima. Vel ex imperfectione: & hoc minus: quia species rerum generabilium, & corruptibilium, quæ imperfectiores sunt speciebus Angelicis, non sunt incommunicabiles, sed de facto pluribus in eadem specie communicantur.

XXXI. Respondeo, negando anteced. Ad prob. dico, speciem angelicam non esse communicabilem pluribus ratione perfectionis ejus supra species rerum corruptibilium. Ad prob. in contrarium, distingno ant. communicabilitas pluribus individuis, & cum sui multiplicatione, nego antecedens: pluribus Personis naturâ immultiplicatâ manente, conc. ant. Exemplum non est ad rem. Etenim natura Divina estò sit communicabilis tribus Personis Divinis, non tamen illis communicatur sicut species individuis; nec tres Personæ sunt tria naturæ Divinæ individua, sed indivisa prorsus, & immultiplicata in illis est. At hoc modo non crediderim, velle Frassen, cujus est hæc objectio, speciem angelicam communicabilem esse pluribus Angelis; sed communicabilem esse illis, ut individuis sub eadem specie contentis, & per sui multiplicationem, sicut natura humana multiplicatur in pluribus: & hoc modo multiplicari non posse dicimus naturam, seu speciem Angelicam, ratione perfectionis ejus supra species rerum generabilium, & corruptibilium, ut ostensum est.

XXXII. Sed dices. Omnis quidditas est communicabilis pluribus, sive sine sui divisione, sive cum sui divisione: sed species angelica quædam quidditas est; ergo cum non sit communicabilis, ut natura divina, sine sui divisione, erit communicabilis pluribus cum sui divisione. Ita Frassen.

Respondeo, vel negando absolutè maj. vel eam distinguendo. Omnis quidditas, generica, conc. maj. specifica, nego maj. Ut enim docet Nostri in Logicis, natura generis quidem in unica specie salvari non potest; quia cum sit essentialiter potentialis, indifferens, & contrahibilis, saltem duas requirit differentias, quibus essentialiter compleatur; At natura specifica bene potest in uno individuo salvari; cum enim in se sit quoad essentialia completa, multiplicari solum potest accidentaliter, & ratione materiæ, & quia ab uno individuo non totaliter possidetur. Cum ergo natura angelica, & careat materia, & ab uno individuo totaliter possideatur, ut est ostensum; non est, cur, etsi quidditas sit, eam ponamus multiplicabilem. Sicut nec ponimus communicabilem, saltem naturaliter, naturam Solis, quæ tamen quædam quidditas est.

XXXIII. Sed replicabis. Omnis natura, quæ potest intelligi universalis, potest numero plurificari, quia universale est unum aptum esse in multis; & idcirco natura Solis, quamvis de facto in uno tantum sit, quia tamen intelligitur in universali, potest in pluribus esse: sed, ut, plerique Thomistarum in Logicis admittunt, natura specifica Angeli intelligi potest universalis; ergo &c.

Respondeo primò: ad summum hâc instantia concludi, non repugnare, quòd per absolutam Dei potentiam dari possint in eadem specie plures Angeli (de quo §. sequenti agemus) non verò, quòd de facto dentur, ut hic Scotistæ contendunt; sicut nec evincitur de facto dari plures Soles, estò dari non repugnet.

Respondeo secundò, dist. mai. omnis natura, quæ adæquatè sumta potest numero plurificari, co. ma. quæ solùm inadæquate concepta &c. potest &c. neg. maj. Natura specifica Angeli, & potest considerari adæquatè, ut dicit tam principia specifica, quam individuantia; & sic non potest concipi universalis. Potest insuper considerari inadæquatè, ut dicit tantùm principia specifica, præscindendo à concernen-

 ti-

tibus esse individuale; & sic cum non appareat ex hoc capite repugnantia ad plura, potest concipi cùm indifferentia, & universalis, non quidem secundum rem, sed secundùm rationem tantum. Sed de his ad Logicos. Qua doctrina præveniuntur omnes instantiæ, quas subjungit Frassen.

XXXIV. Objiciunt secundò. Animæ rationales etiam separatæ, de facto numero multiplicantur: dantur etiam duo numero lumina gloriæ, duæ visiones numero, etsi spirituales sint; cur ergo non itidem duo Angeli?

Si respondeas: hæc numero multiplicari ex ordine ad diversa subjecta, quod in Angelo, qui forma subsistens est, non verificatur.

Contra est primò. Si possibilis esset tantùm unica anima, haberet habitudinem ad corpus, nec tamen esset ab alia numero distincta = Secundò. Inclinatio ad corpus est aliquid consequens substantiam animæ; ergo supponit animam jam individuam, & numero ab alia distinctam = Tertiò. Si animæ sunt numero distinctæ, quia possunt informare diversa corpora; etiam dabuntur plures numero Angeli, quia possunt movere diversa corpora, & esse in pluribus locis.

XXXV. Respondeo: optimam esse datam solutionem, quam non enervant allatæ instantiæ. Non quidem prima. Nam si una tantum numero anima esset possibilis, hoc esset, quia non posset conjungi, nisi uni numero corpori; & ideo impossibilis esset altera, à qua numero distingueretur = Non secunda. Ordo enim ad corpus in anima essentialiter forma incompleta essentialis est; & sicut nequit concipi anima in specie constituta sine ordine ad aliquod corpus, ita nec potest concipi hæc anima, sine ordine ad hoc corpus. = Non tertia. Quia Angelo utpote formæ per se subsistenti, & completæ, omnis ordo ad corpus, ad locum, & quodcumque aliud accidentalis est, & extraneus.

XXXVI. Objiciunt tertiò. Inter Angelos est amicitia, & societas; sed societas, & amicitia requirit similitudinem in natura specifica: unde Divus Thomas, 1. *Part. qu.* 31. *art.* 3. *ad* 1. dicit: quod *Licèt Angeli, & anima beata semper sint cum Deo; tamen si non esset pluralitas Personarum in Divinis, sequeretur, quod Deus esset solus, vel solitarius. Non enim tollitur solitudo per associationem alicujus, quod est extranea natura. Dicitur enim aliquis solus esse in horto, quamvis sint ibi multæ plantæ & animalia*; ergo si Angeli non essent ejusdem speciei infimæ, non esset inter illos societas. Neque amicitia: Nam Ecclesiastici 13. *v.* 19. & 20. dicitur: *Omne animal diligit simile sibi, sic & omnis homo proximum sibi. Omnis caro ad similem sibi conjungetur, & omnis homo simili sibi sociabitur.*

XXXVII. Respondeo primò, instando argumentum. Nam juxta Scotistas, etiò non omnes, aliqui tamen Angeli differunt specie; & tamen, puto, non negabunt, inter illos dari societatem, & amicitiam.

Respondeo secundò, negando minorem nam inter Deum, & justos datur amicitia. Quare Christus vocat Apostolos amicos, Joann. 15. v. 14. *Vos amici mei estis.* Et v. 15. rationem reddens: *Vos autem,* (inquit) *dixi amicos, quia omnia, quæ audivi à Patre meo, nota feci vobis.* Cum ergo Angeli invicem communicent, & superiores quæ à Deo audiunt, nota faciant inferioribus, eos illuminando, etsi specie infima differant, dabitur inter eos amicitia. Dabitur etiam Societas. Nam, ut *Joann.* 1. *v.* 3. dicitur: *Societas nostra sit cum Patre, & Filio ejus Jesu Christo.* Si ergo datur amicitia, & societas inter homines, & Deum, inter quos, neque est convenientia in genere, sed solum in ordine, nempè supernaturali; multò magis dabitur inter Angelos, qui in gradu intellectuali, & genere, conveniunt, etiò non in specie infima. Et sane, si inter animas beatas, & Angelos, quamvis illæ specie ab istis differant (ut docet D. Tho. 1. P. 1. q. 75. a. 7.) societas, & amicitia datur, cur inter Angelos invicem, etsi specie differant, negabitur?

Ra-

Ratio ergo est, ait D. Tho. *Q. un. de Spirit. creat. a. 8. ad 5.* quod cum dilectio, & amicitia sequatur cognitionem boni; tanto perfectior erit dilectio, & amicitia, quanto bonum, quod cognoscitur, & in quo amando convenitur, erit altius, & universalius: cum ergo Angeli omnes propriam dilectionem referant, non ad privatum, sed cummune bonum (concludit D. Tho.) *Magis diligunt se invicem, si specie differunt, quod magis pertinet ad perfectionem Universi, quàm si in specie convenirent, quod pertineret ad bonum privatum unius speciei.*

XXXVIII. Respondeo tertiò, ad id præcipue, quod dicitur de societate, dist. min. Societas naturalis, omitto min. Moralis, & civilis, nego min. Societas naturalis, ut sit perfecta, requirit convenientiam in natura secundùm speciem atomam. Et hac ratione benè dicit S. Thomas allatus ab Arguente, quod societas non esset, sed solitudo in Deo, si non essent plures Personæ Divinæ habentes eandem naturam. At societas moralis, quæ fundatur in communicatione operationum ad eundem finem, bene salvatur etiam inter ea, quæ naturaliter specie atoma differunt. Cum ergo Angeli, etsi natura specie differant, omnes tamen conveniant in eodem intellectualitatis gradu, omnesque insuper in ordine ad eundem finem beatitudinis communicent; datur locus perfectæ inter eos politiæ, societati, & etiam amicitiæ.

XXXIX. Objiciunt quartò. Si omnes Angeli essent diversæ speciei, peccantibus, pereuntibus multis ex illis, multæ Angelorum species totæ periissent: atqui si hoc esset, non pateretur providentia Dei, ut in statu perditionis perpetuo manerent, sed eas aliquando liberaret. Ideo enim hominem Deus liberavit; quia in homine, Adamo peccante, tota natura humana perierat. Ita S. August. *in Enchir. cap. 29.*

XL. Respondeo primo: negando min. Neque S. Augustinus dicit, quod tota species hominum perierat, ideoque decuit eam ex parte liberari; non autem tota species aliqua Angelorum non periit, ideoque non oportuit eam reparari. Sed dicit, peccante Adamo tota hominum multitudo perierat; non autem peccante Lucifero periit tota multitudo Angelorum: quod verum est, etsi Angeli invicem specie differant. En verba S. Doctoris: *Placuit itaque universitas Creatori, atque Moderatori Deo, ut quoniam non tota multitudo Angelorum Deum deserendo perierat, ea quæ perierat, in perpetua perditione remaneret: quæ autem cum Deo, illô deserente, perstiterat, de sua certissimè cognita semper futura felicitate* (secura) *gauderet. Alia verò creatura rationalis, quæ in hominibus erat, quoniam peccatis, atque suppliciis, & originalibus, & propriis tota perierat, ex ejus parte reparatâ, quod angelicæ societati ruina illa diabolica minuerat, suppleretur* (aliàs suppleret)

XLI. Respondeo secundò cum D. Tho. Qu. un. de Spirit. creat. art. 8. ad 1. *Quod Augustinus loquitur ibi de natura angelica & humana, non secundùm quod considerantur in esse naturali, sed secundùm quod ordinantur ad beatitudinem. Sic enim aliqui in natura angelica, & humana perierunt. Quantùm autem ad ordinem beatitudinis natura humana dividitur contra totam naturam angelicam: quia tota natura angelica uno modo nata est pervenire in beatitudinem, vel ab ea deficere irreparabiliter, scilicet statim ad primam electionem: natura vero humana per decursum temporis. Et ideo loquitur ibi Augustinus de omnibus Angelis sicut de una natura, propter unum modum ordinis ad beatitudinem, licèt differant secundùm speciem naturæ.* Hæc D. Thoma.

XLII. Respondeo tertio. Quod si comparatio rigorosa fieret ab Augustino inter homines, & Angelos, sequeretur primo: quod sicut omnes homines ejusdem naturæ specie atomæ sunt, sic & omnes Angeli; cum tamen Scotistæ aliquos Angelos specie distingui admittant. Secundò: quod ex speciebus Angelorum, quæ perierunt, non omnia illarum specierum indivi-

dua perierint, quod unde probabunt?

XLIII. Objiciunt quintò. Falsum est, omnia corpora cœlestia specie distingui maximè stellas; hæ enim solum differunt in claritate, quæ accidens est: *Stella enim à stella differt in claritate* 1. Cor. 15. v. 41. Rursùs, non videntur differre specie à cœlo, cui affixę sunt. Præterea: sicut hæc inferiora ornata sunt plantis, et animalibus, ità Empyreum ornatum est Angelis: sed in plantis, et animalibus multa inveniuntur ejusdem speciei; ergo et in Angelis.

XLIV. Respondeo, neg. assumtum. Omnes enim stellæ diversæ speciei sunt. Dum autem dicitur, quòd differant in claritate, seu luce, non assignatur differentia substantialis earum: *lux* enim non est forma substantialis, cum sit qualitas per se sensibilis, quod de nulla forma substantiali dici potest. Et prætereà non est ejusdem rationis lux in omnibus; quod patet ex hoc, quòd diversorum corporum superiorum radii diversos habent effectus. Ita D. Thom. *Quæst. unic. de Spirit. creat, art.* 8. citato *ad* 12.

Ad secundam dico: quòd stellæ, vel sunt continuæ cum cœlo, cui affixæ sunt, vel solùm contiguæ. Si sunt continuæ, velut partes densiores illius, sic non constituunt individuum, nec numero adæquatè à cœlo distinctum; sed sunt diversæ partes integrantes cœlum: sicut diversæ partes humani corporis unum individuum hominis constituunt. Si verò sint solùm contiguę cum cælo, tunc sive à cœlo, cui affixæ sunt, sive inter se specie differunt.

Ad tertiam dicit D. Thom. ad 12. loco relato: *Quod ornamenta terræ, & aquæ, quia corruptibilia sunt, requirunt multitudinem in eadem specie*; Angeli autem qui sunt ornamentum Empyrei, incorruptibiles sunt: et ideò, sicut cœlestes orbes, in eadem specie multitudinem non requirunt.

§. III.

An saltem Divina Potentia fieri possit, ut plures Angeli sint in eadem Specie Atoma?

XLV. Ab hac quæstione libentiùs abstinuissem; et quia nullius, vel parvę utilitatis, et quia quid certò statui possit, investigata D. Thomæ mente, non satis apparet. Ut tamen de hac quæstione, facta apud aliquos celeberrima, Candidatum meum aliquatenus instructum dimittam; noverit, antiquos, Thomistas, ut Capreolum, Ferrariensem, in 2. *Contrag.c* 93. Bannez, Zumel, Sylvium, et alios affirmativam sententiam tueri; Recentiores verò negativæ summa animi contentione adhærere. Porrò, quid dicendum existimem sequenti asserto declarabo.

XLVI Dico. An divina potentia possint intra eandem speciem atomam Angeli multiplicari, nec ne, problema est in Schola Divi Thomæ. pro utraque parte disputabile; nec ideò opinio affirmans est improbabilis.

Probo primam partem. Illud censeri debet problema in Schola D. Thomę pro utraque parte disputabile, pro quo in utramque partem Doctrina Sancti Magistri trahi absque violentia potest; sed hoc contingit in materia præsenti; ergo etc.

XLVII. Pro parte negativa min. prob. Angelos enim nullâ potentiâ multiplicari posse intra eandem speciem videtur evincere ratio principalis Divi Thomæ; quia scilicet carent materiâ quæ est unicum numericæ multiplicationis principium; & quia insuper, cùm sint formæ per se subsistentes, nullum dicentes ordinem ad subjectum, seu materiam, non possunt intra eandem speciem diversimodè participari: omnis enim participatio alicujus formæ diversimodè intra eandem speciem, ex eo procedit, quòd diversimodè participetur, vel saltem possit diversimodè participari in subjecto. Unde Q. un. de Spirit. creat. a. 8. *Si autem* (inquit) *Angelus est forma simplex abstracta a materia*,

teria, impossibile est etiam fingere, quòd sint plures Angeli ejusdem speciei: quia quæcumque forma, quantumcumque materialis, & infima, si ponatur abstracta, vel secundum esse, vel secundùm intellectum, non remanet nisi una in specie una. Si enim intelligatur albedo absque omni subjecto subsistens, non erit possibile ponere plures albedines; cùm videamus, quòd hæc albedo non differt ab alia, nisi per hoc, quod est in hoc, vel illo subjecto; & similiter si esset humanitas abstracta, non esset, nisi una tantum. Illa autem verba *Impossibile est etiam fingere, quòd sint plures Angeli ejusdem speciei*, quid aliud ostendunt, nisi repugnantiam essentialem? Sicut si diceremus: impossibile est etiam fingere dari plures Deos; nonne indicarem, essentialiter repugnare pluralitatem Deorum?

Item 1. P. q. 75. a 7. idem probans, ait: *Non enim potest intelligi, quod aliqua forma separata sit, nisi una unius speciei; sicut si esset albedo separata, non posset esse nisi una tantùm: hæc enim albedo non differt ab illa, nisi per hoc, quòd est hujus, vel illius.* Ubi observo, S. Doctorem non dicere *Non potest esse*, sed *Non potest intelligi*; quòd idem est, ac dicere, non potest salvari conceptus formalis substantiæ separatæ, nisi concipiatur una unius speciei. Et ratio etiam suadere videtur. Cui enim essentialiter repugnat principium multiplicationis intra eandem speciem, essentialiter quoque repugnat intra eandem speciem multiplicari: sed substantiæ separatæ à materia, & ordine ad illam, essentialiter repugnat principium multiplicationis intra eandem speciem; ergo &c. Huc adduci possunt rationes Thomistarum pro hâc opinione pugnantium, à quibus abstineo, cum eas apud præfatos Auctores Studiosus possit invenire,

XLVIII. Minor verò pro parte affirmativa aperte indicari videtur ab eodem S. Doctore 1., *Opusc.* 16. Ibi enim Averroistæ (quos S. Thomas impugnat) ut tuerentur suum errorem, nempè, quòd unus esset intellectus omnium hominum, eidem principio nitebantur, nempè, quòd cùm „ intellectus sit separatus ab omni materia, debet esse unus; si enim plures intellectus essent in pluribus hominibus, qui dividuntur ad invicem numero per divisionem materiæ; sequeretur ex necessitate, quòd intellectus esset forma materialis, & non esset separatus. Unde inferebant: si ergo est separatus, & non est forma materialis, nullo modo multiplicatur secundum multiplicationem corporum. *Huic autem rationi* (inquit D. Thom.) *tantum innituntur, quod dicunt, quòd Deus non potest facere plures intellectus unius speciei in diversis hominibus. Dicunt enim, quòd hoc implicat contradictionem; quia habere materiam, ut numeraliter multiplicetur, est aliud à natura formæ separatæ.*

XLIX. Quid ergo respondet D. Thomas? Admittit, quòd si intellectus esset separatus, esset unus numero, nec posset multiplicari; & totus est in ostendendo, intellectum esse virtutem animæ, & ideò animabus multiplicatis, & intellectus multiplicari. Negat tamen, quòd si intellectus esset separatus, & unus omnium, non posset divinâ potentia multiplicari, per verba sequentia benè notanda. *Valdè autem ruditer argumentantur ad ostendendum, quod Deus facere non posset, quod sint multi intellectus ejusdem speciei, credentes hoc includere contradictionem. Dato enim, quod non esset de natura intellectus, quod multiplicaretur, non propter hoc oporteret, quod intellectum multiplicari includeret contradictionem. Nihil enim prohibet, aliquid non habere in sua natura causam alicujus, quod tamen habet illud ex alia causa. Sicut grave habet ex sua natura, quod non sit sursùm; tamen grave esse sursùm non includit contradictionem, sed grave esse sursùm secundum suam naturam contradictionem includeret. Sic ergo intellectus si naturaliter esset unus omnium, quia non haberet naturalem causam multiplicationis; posset tamen sortiri multiplicationem ex supernaturali causa, nec esset implicatio contradictionis. Quod non tantùm dicimus propter propositum, sed magis, ne hac argumentandi forma ad alia*

alia extendatur. Sic enim possent concludere, quod Deus non potest facere, quòd mortui resurgant, & quod cæci ad visum reparentur. Hæc D. Thomas.

L. Ex quibus apparet secunda pars asserti, nempè non esse improbabile, stando in doctrina D. Thomæ, Dei potentâ fieri posse, quòd Angeli, etsi substantiæ separatæ, & proinde non habentes naturaliter principium suæ multiplicationis intra eandem speciem, possint tamen à Deo supernaturali causa multiplicari; sicut multiplicari posset intellectus separatus: quia *Nihil prohibet, a iud non habere in sua natura causam alicujus, quod tamen habet ex alia causa.* Quòd licèt Angelus ex sua natura habeat, quòd non multiplicetur, tamen Angelum multiplicari non includat contradictionem. Quòd estò Angelum multiplicari secundum suam naturam includeret contradictionem, non tamen, eum sortiri multiplicationem ex supernaturali causa. Quòd estò in mortuo non sit principium ad reviviscendum, & in cæco ad visum reparandum; adhuc tamen, & mortui supernaturali virtute resurgere possunt ad vitam, & cæci visum recuperare. Tandem, quòd hæc doctrina, nedum ad propositum, de quo ibi D. Thomas agebat, esse restringendam, sed etiam ad alia debere extendi. Hæc satis probabiliter ostendunt, mentem D. Thomæ esse, Angelos quidem naturaliter multiplicari intra eandem speciem non posse, supernaturaliter tamen posse.

LI. Qua in re observo: quòd Divus Thomas, quotiescumque aliquid judicavit impossibile fieri, etiam de potentia absolutâ; consuevit pro ratione adducere, quòd si fieret involveretur contradictio: ut cùm vult, nec de potentia absoluta materiam posse existere sine omni forma, dicit, quòd materia esset actu, & non esset actu: cùm vult, non posse fieri creaturam infinitam, dicit, quòd esset facta, & non esset facta: cum vult. visum corporalem non posse videre Deum in se, dicit, in 4. *Dist.* 49. *Qu.* 2. *art.* 2. quòd visus esset sensus visus, & non esset. Cum ergo dùm negat, Angelos posse multiplicari, nunquam ad contradictionem recurrat, licet conjicere, eum sensisse quidem, Angelos multiplicari non posse naturaliter, utpote non habentes in se principium suæ multiplicationis; non tamen multiplicari non posse supernaturaliter.

LII. Dices: S. Thomam sufficienter indicasse contradictionem, si Angeli multiplicarentur, dùm *Qu. de Spirit. creat. citato art.* 8. ait: *Impossibile est etiam fingere, quòd sint plures Angeli ejusdem speciei.* Et cum, 1. *Par. qu.* 75. *art.* 7. dicit, quòd *Non potest intelligi, quòd aliqua forma separata sit, nisi una unius speciei.*

Probabiliter quidem, sed non evidenter. Nam potest responderi, Divum Thomam dicere, esse impossibile etiam fingere, nec posse concipi plures Angelos ejusdem speciei, substantiam separatam, quæ non sit unius speciei, attento naturali modo multiplicationis numericæ, qui est per materiam, vel ordinem ad illam; quo, cùm Angeli careant, & substantiæ separatæ, certè non potest fingi, nec concipi quòd stante carentiâ, naturaliter multiplicentur: non verò dicere, non posse fingi, aut concipi, quòd possit multiplicari à causa supernaturali, modo diverso nobis ignoto. Cur enim sicut substantia Angelica individuatur de facto sine materia, quæ tamen est principium individuationis in materialibus; ita non posset individualiter multiplicari potentiâ Dei, sic supra naturam disponente, quamvis careat materiâ, quæ est multiplicationis principium? Cur sicut in eadem specie diversa datur receptibilitas, non poterit dari etiam in eadem specie diversa individualis irreceptibilitas, si de facto datur irreceptibilitas specie diversa? Cur non poterit Deus eadem prædicata specifica Angeli, puta Gabrielis, cum majori, vel minori perfectione substantiali intra eandem speciem in pluribus individuis collocare? Certè ex D. Thoma hæc duo contradictoria non sunt: Angelus ex sua natura habet, quòd non possit multiplicari; & Angelus ex potentia divina habet, quòd possit multiplicari: *Nihil*

hil enim prohibet, aliquid non habere in sua natura causam alicujus, quod tamen habet illud ex alia causa. Contradictionem quidem includeret, quòd Angelus esset immultiplicabilis secundùm suam naturam, & secundùm suam naturam esset multiplicabilis.

LIII. Hoc roboratur ex eodem Divo Thoma citato *Q. un. de Spirit. creat. a. 6. ad 4.* dicente: *Sicut ergo hac albedo non prohibetur habere sub se plura individua ex hoc quòd est albedo, quod pertinet ad rationem speciei; sed ex hoc quòd est in hoc, quod pertinet ad rationem individui: ita natura hujus Angeli non prohibetur esse in multis ex hoc, quòd est natura in tali ordine rerum, quod pertinet ad rationem speciei; sed ex hoc, quòd non est nata recipi in aliquo subjecto, quod pertinet ad rationem individui*. Ergo esse in pluribus individuis non est contra naturam specificam Angeli: sed Deus sua potentia facere potest quidquid non est contra prædicata specifica, & essentialia rei; ergo facere potest &c. & jure quidem. Nam sola natura divina ex sua specie est essentialiter una singularis, & immultiplicabilis; naturæ autem creatæ solùm accidentaliter competere potest ex sua specie singularitas, & immultiplicabilitas.

LIV. Sententia D. Thomæ hâc moderatione temperata exuit asperitatem, quâ à multis in hac materia insuritur. Imo prosùs liberatur à calumnia, qua quidam, Scotistarum plus æquo rigidus defensor, eam asperlit, anno 1623. in Apologia, quam pro Scoto, & Scotistis evulgavit; asserens, D. Thomæ sententiam de immultiplicabilitate Angelorum in eadem specie, etiam attenta Dei potentia, fuisse ab Accademia Parisiensi proscriptam. Quia tamen, ut superiùs dixi, ita possibilem divinæ potentiæ angelicæ naturæ intra eandem speciem multiplicationem existimo; ut à sententia eam impossibilem asserente recedere in animo mihi non sit; ideò hanc objectionem expendere, & dissipare ex debito adstringor.

LV. Dicit ergo Anonymus Scoti, & Scotistarum Apologista, à Facultate Parisiensi anno 1226. sub Stephano Episcopo damnatos fuisse sequentes articulos, seu conclusiones. Prima est: *Quòd Deus non potest multiplicare individua in una specie sine materia*. Secunda: *quòd non potest facere plures Intelligentias ejusdem speciei, contra Fratrem Thomam*. Tertia: *quòd substantiæ separatæ nusquam sint per substantiam, error*. Quarta: *quòd alicubi tantùm sunt per operationem &c.* Cùm ergo omnia hæc ex D. Thoma ab ejus discipulis tradantur in scholis, patet, eos tradere doctrinam à Facultate Parisiensi damnatam.

LVI. Respondeo primò. Suppositam hanc condemnationem plusquàm uno titulo seipsâ ruere. Supponit enim, eam prodiisse sub Stephano Episcopo, & anno 1226. at eo anno nullus erat Episcopus Parisiensis nomine Stephanus. Primus enim, qui hoc nomine Parisiensem Ecclesiam rexit, ex Demochare, lib. *de Divino Missæ Sacrificio, c. 18.* vixit ante Petrum Lombardum, anno 1164. defunctum. Stephanus autem hoc nomine secundus cathedram Parisiensem ab anno 1258. ad annum 1279. rexit, atque inter istos duos nullus medius Stephanus invenitur. Quomodo ergo censura, quæ supponitur prodiisse anno 1226. potuit esse edita sub Stephano? Dato etiam, vel omisso hoc; quomodo hac censura damnari poterat doctrina Divi Thomæ, anno 1226. cùm S. Thomas tunc vix natus esset, vel solùm esset triennis, aut quadriennis, utpote anno 1274. mortuus ætatis annum quinquagesimum agens? Nec valet dicere, mendum esse in typis: nam loco anno 1226. debuit poni annus 1276. quo anno, & Stephanus Parisiensis erat Episcopus, & S. Thomas jam obierat, & proinde docuerat.

LVII. Nam vanum esse hoc subterfugium ostendit Sylvius, in 1. P. q. 50. a 4. & fusiùs in *Apologia*, quam pro S. Thoma Scotisticæ opposuit, anno sequenti 1624. & quæ tom. 5. operum ipsius continetur: qui duodecim exemplaria excusa opponit, in quibus edita censura figitur anno 1226. uno excepto, in quo ponitur annus 1227. At in tot exem-

exemplaribus mendum irrepsisse eredibile non est. Verum, omisso etiam, non anno 1226. sed 1276. præfatam censuram prodiisse, duobus annis post obitum S. Thomæ; adhuc incredibilis apparet præfata censura, precipuè si feriat S. Thomæ doctrinam. Cùm enim auditâ S. Doctoris morte Universitas Parisiensis litteras dederit ad Magistros, & Provinciales nostri Ordinis, Lugduni pro Generali Capitulo congregatos, anno eodem 1274. mæroris super ejus morte, & existimationis super ejus doctrina plenas, quas ex integro refert Sylvius in laudata Apologia; quis sibi persuadere poterit, biennio post, mente ac stylo in contraria mutatis, processisse ad condemnandas, & anathematizandas illius Sancti Doctoris conclusiones, quem paulò ante, ejusque doctrinam adeò venerabundi celebrabant?

LVIII. Respondeo ergo secundò: quòd illa censura (si lata fuit) fuit lata contra Averroistas, contra quos ut vidimus S. Thomas scripsit Opusculum 16. qui dixerunt, non posse dari, nisi unum intellectum omnium hominum, eò quòd in sua entitate non importaret materiam; quasi ad multiplicationem numericam, & individualem non sufficeret habitudo, quam intellectus, & anima, etsi separata, dicunt ad materiam. Sed quia successu temporis non defuere, qui dicerent, hujusmodi censura doctrinam S. Thomæ esse condemnatam; ideò Stephanus Episcopus Parisiensis, anno 1325. tota Universitate convocata, & approbante, præfatam censuram penitùs annullavit, & doctrinam nostri Angelici Præceptoris dignis celebravit encomiis. Cujus abrogationis integrum Diploma studiosus legere poterit apud Bergomensem initio *Tabula aurea*. Quibus addit Goret, librum illum Academiæ Parisiensis præfatam censuram continentem, fuisse proscriptum, & catalogo librorum prohibitorum insertum.

Tandem: etsi præfata ejusdem Academiæ Parisiensis revocatio, & annullatio non prodiisset; pro S. Doctoris ejusque doctrinę laude sufficeret, eam à Romana Ecclesia (quæ, ut Parisiensis Universitas in præfato Diplomate profitetur: *Mater* est *omnium fidelium, & magistra fidei, & veritatis, in firmissima Petri Christi Vicarii confessione fundata, ad quam velut ad universalem regulam catholicæ veritatis, pertinet approbatio doctrinarum, declaratio dubiorum, determinatio tenendorum, & confutatio errorum*) nedùm non fuisse unquam in aliqua sui parte damnatam; sed fuisse semper & esse summis laudibus cum suo Auctore commendatam. Harum multos Benedictus XIII. Petri Sedem modò feliciter tenens, tùm Diplomate = *Demissas preces* 6. Nov. 1724. tùm sua Constitutione = *Pretiosus* 7. Kal. Junii 1727. §. 41. cumulatè recensuit, confirmavitque, & S. Præceptoris doctrinam ab omni erroris nævo immunem esse pronunciavit.

DUBIUM III.

An Angeli ex Natura sua sint Incorruptibiles, & Immortales?

§. I.

Resolvitur de Facto.

I. Incorruptibile est illud, quod corrumpi, seu corruptioni subjacere non potest. Corruptio autem dupliciter sumi solet. Primò: strictè, ut opponitur generationi, & sic est destructio, seu dissolutio compositi substantialis constantis ex materia, & forma; sicut ex opposito generatio est productio & effectio compositi substantialis. Secundò: latiùs pro quacumque desitione rei, quæ cesset ab esse, seu de existente fiat non existens; quo sensu corruptio idem est, ac desitio, seu cessatio ab esse, quomodocumque contingat. Angelos non esse corruptibiles primo modo, ex dictis constat; cùm enim corpora non sint ex materiâ, & forma, seu ex corpore, & spiritu constantia, sed simplices spiritus, eorum desitio ab esse contingere non potest dissolutione compositi. Unde Tertullianus *lib. de Anima, cap.* 14. de anima huma-

na

na loquens, ex quo non sit composita, probat, eam non esse mortalem. *Si enim* (inquit) *structilis, & dissolubilis: si dissolubilis, jam non immortalis. Itaque quia jam non mortalis, neque dissolubilis, neque divisibilis. Nam & dividi, dissolvi est, & dissolvi mori est.* Videndum ergo est: an Angelus incorruptibilis sit etiam secundo modo.

II. Noto propterea: tripliciter posse dici aliquid ex natura sua indefectibile. Primò absolutè: eo quòd sit talis naturæ, ut nullâ potentia destrui possit, & in nihilum verti. Secundò: quòd juxta Dei potentiam ordinatiam, seu agentis secundum exigentiam naturalium causarum, destrui non possit; vel quia nulla ex causis naturalibus est, quæ rem illam destruere possit; vel quia nullum naturale principium est, quod ejus destructionem exigat, aut in eam conetur. Tertiò denique: quia ex suis principiis intrinsecis exigit nunquam deficere, sed ubi semel accepit esse, illud in perpetuum servare postulat.

III. Triplex hic est opinio. Prima Libertinorum, qui soli spiritui Dei immortalitatem adjudicant; Angelos autem, & animas rationales interire, imò nihil esse, sed meram opinionem effutiunt. Horum auctores fuere Quintinus Gallus, professione sartor, extremo supplicio Tornaci affectus, ejurato tamen errore interiit; & Coppinus Insulensis in errore extinctus. Secunda aliquorum volentium, Angelos intrinsecè defectibiles, solâ Dei gratiâ perseverare. Tertia, Angelos suapte naturâ indefectibiles esse; ita ut solâ Dei potentiâ extraordinaria ab esse cessare, & in nihilum redigi possint.

IV. Dico ergo primò. Angeli sunt in perpetuum extituri, ac numquam ullus eorum interibit. Hæc est communis Ecclesiæ fides accepta ex Scripturis, *Matth.* 25. *v.* 41. ubi ignis æternus dicitur *Paritus Diabolo, & Angelis ejus*; qui à Juda in sua Epist. v. 6. *Vinculis æternis sub caligine* reservati dicuntur; & *Luca* 20. *v.* 36. ubi Christus dicit, quòd: *Qui digni habebuntur sæculo illo, & resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent uxores. Neque enim ultra mori poterunt, æquales enim Angelis sunt.*

V. Hoc idem testatus fuit Sophronius Patriarcha Hierosolymitanus (in sua Epistola Synodica lecta in Synodo sexta, seu Constantinopolitana III. ann. 681. Act. 11. probata Act. 13. & ter laudata ab Hadriano Papa in suo scripto pro Synodo Nicæna II. ad Carolum Magnum) ubi hæc habet: *Deus suis operibus præsidens, principiumque omnibus temporale constituens, sensibilia quidem fini temporali supposuit, intellectualia verò, & invisibilia his meliori dignitate dignatus est. Et nullatenus quidem moriuntur, neque corrumpuntur, juxta quod sensibilia defluunt, atque pertranseunt ... sed gratiam eis largitus est à corruptione ea, & à morte coercentem. Sic hominum animæ permanent incorrupta. Sic Angeli immortales perseverant.*

VI. Colligitur quoque ex Concilio Lateranensi V. sub Leone X. in quo Sess. 8. rejectis iis, qui *Ausi sunt dicere, animam rationalem esse mortalem*, subjungitur: *Sacro approbante Concilio damnamus, & reprobamus omnes asserentes, animam intellectivam mortalem esse: cùm illa non solùm verè, & per se & essentialiter humani corporis forma existat, verum, & immortalis.* Quòd si animæ rationali, quæ tam affine habet commercium cum corpore, tribuitur immortalitas; quantò magis asseri debet Angelis, qui ab omni cum corpore affinitate sejuncti sunt?

VII. Accedunt Patres in hac doctrina perpetui. Unum affero Basilium, tum in *Psalm.* 44. sic dicentem. *Nos ergo sumus, qui mutamur ..... non enim mutationem admittunt Angeli. Nullus enim inter illos puer est, nullus adolescens, senex nullus; sed in eo statu in quo ab initio creati sunt, in eo permanent, cùm eorum substantia simplex & immutabilis conservetur.* Tùm lib. 4. *adversus Eunomium*, ubi Anomæos inferentes, quòd si Pater non semper generat Filium, sed aliquando desiit; ergo etiam generare incæpit, sic perstringit: *Dicemus igitur, si id quod desinit, necessariò etiam principium habet, rur-*

fuisse id, quod principium habet, necessario quoque desinit: Angeli; *igitur, & cuncta incorporea, cùm esse caperint, necessariò etiam esse desistent. At hoc absurdum est. Fieri igitur potest, ut id quod esse incœpit, non desinat, & id quod desiit, non inceperit.* Tale ergo absurdum reputat Basilius, quòd Angeli desinant esse; ut, ne hoc admittatur, concludat, nec Filium Dei aliquando cæpisse.

Potest in contrarium adduci illud, 1. *ad Timoth. 6. v. 16.* ubi de Deo dicitur: *Qui solus habet immortalitatem.* Sed Angelos non habere immortalitatem eo modo, quo eam habet Deus, dicemus in sequentibus

§. I I.

Quomodo Angeli sint Incorruptibiles.

VIII. Dico secundò. Angeli non sunt incorruptibiles, & immortales absolutè, & respectu potentiæ extraordinariæ Dei. Hoc modo, ut dicebatur ex Paulo, solus Deus habet immortalitatem; quia neque habet causam sui non esse, neque desinere potest esse ab ulla causa extra se. Constat autem hæc assertio. Sicut enim Angeli natura, utpote creata, non habet ex se necessitatem essendi, sed contingenter se habet absolutè ad esse, sicut etiam à Deo habuit, ut esset, & ex nihilo fieret; ita si Deus vellet, posset iterum ad nihilum reverti. Quare S. Cyrillus, *lib. 8. Thesauri, c. 2.* hanc differentiam statuit inter Angelos, & Filium Dei, quòd hic necessariò, & immutabiliter est; illi verò, volente Creatore, possint in nihilum redigi. *Angelus (inquit) immortalis quædam res est, propter ita constitutam de eo Conditoris voluntatem: nihilominus, quoniam existendi principium habet, posset utique finem etiam sortiri: naturales enim prærogativę, habentibus quidem valida sunt, non autem earum opifici Deo. Quemadmodum ignis urendi vim habet, sed non Deo; & Angelus immortalis est quidem, sed non Deo.* Sicut ergo igni, estò naturaliter sit combustivus, & positis omnibus requisitis, à nullo agente creato ejus actio impediri possit, benè tamen à Deo extraordinariè operante, ut in Babylonica fornace contingit; ita quamvis Angelus natura sua sit incorruptibilis, ut à nullo agente creato destrui possit, à Deo tamen, si vellet à conservando ipsum cessare, in nihilum detrudi posset.

IX. Unde colligit S. Augustinus, Epist. 56. nunc. 118. ad Dioscorum, cap. 3. *Non ob aliud res deficere, vel posse deficere, nisi quòd ex nihilo facta sunt: ut quod in eis est quod sunt, & manent.... ad ejus bonitatem pertineat, qui summè est Conditor, qui potens est etiam ex nihilo, non tantum aliqua, sed etiam magnum aliquid facere.* Hùc respexerunt non pauci Sanctorum Patrum, dum (ut statim dicemus) pronunciarunt, Angelos non natura, sed gratia immortales esse. Quia, sicut per divinam potentiam initium habuerunt ex nihilo: ita quoque per ipsam, si vellet agere quod posset, exitum in nihilum habere possent. Nam omnem creaturam, etiam angelicam, complectitur illud, Sap. 11. v. 26. *Quomodo autem posset aliquid permanere, nisi tu voluisses? Aut quod à te vocatum non esset, conservaretur?*

X. Dico tertiò. Si attendantur eorum principia naturalia, Angeli semel creati exigunt semper esse; ideòque ab intrinseco sunt incorruptibiles, seu indestruibiles. Quare, si Deus velit agere secundum eorum exigentiam naturalem, & non secundum suam potentiam, tenetur illos in perpetuum conservare. Ita docet S. Thom. 1. *P. q. 50. a. 5.* & communiter Theologi, quamvis in modo explicandi aliqui dissentiant. Probat eam S. Doctor primò ex D. Dionysio, c. 4. de Divinis Nom. dicente: *Intellectuales substantię vitam habent indeficientem ab universa corruptione, morte, & materia; & generatione munda existentes.*

XI. Prob. primò ratione ejusdem. Illud solùm suaptè natura, & ab intrinseco est corruptibile, quod ex materia, & forma est constitutum; quia corruptio contingit ex dissolutione com-

compositi, hęc autem ex separatione formę à materia, ut experientia constat: sed Angeli, ut dictum est, non sunt materia & forma constantes, sed puri spiritus, & formæ simplices; ergo ab intrinseco non sunt &c.

XII. Eam confirmat S. Doctor sic. Quod ex sua natura est pura & simplex forma, semel productum in esse, non potest ab esse separari, si ejus natura spectetur: sed Angelus est pura, & simplex forma, nullam habens mixtionem cum materia &c. ergo &c. Major probatur. Quod ex sua natura est pura, & simplex forma, hoc habet, ut existere conveniat illi per se, & non per aliud: sed quod convenit alicui per se, & non per aliud, naturaliter saltem ab eo separari non potest; ergo &c. Minorem explicat exemplo circuli. Quia enim circulo convenit per se rotunditas, *Rotunditas à circulo separari non potest, quia convenit ei secundùm seipsum: sed aneus circulus potest amittere rotunditatem per hoc, quòd circularis figura separetur ab ære*. Major quoque patet: quia *Unumquodque est ens actu, secundùm quòd habet formam, materia verò est ens actu per formam. Compositum igitur ex materia, & forma desinit esse actu, per hoc, quod forma separatur à materia. Sed si ipsa forma subsistat in suo esse, non potest amittere esse*. Ita D. Thomas.

Ubi notanda sunt illa verba: *Si ipsa forma subsistat in suo esse, non potest amittere esse*. His enim declarat S. Doctor mentem suam non esse, quòd existere ita per se conveniat formæ, ut forma necessariò absolutè sit; sed solùm, quòd supposito, quòd forma semel existat, non potest amittere esse: sicut supposito, quòd existat circulus, non potest amittere rotunditatem.

XIII. Ut tamen prædicta ratio, & D. Thomæ mens melius penetretur, observa: quòd aliquid convenire *per se* contingit dupliciter. Uno modo *absolutè, & metaphysicè*; & hujusmodi perseitas fundatur in habitudine terminorum, & nihil non necessarium supponit; quo pacto quinario competit esse imparem, & circulo esse rotundum: & hæc perseitas adeò necessaria est, ut oppositum implicet ex terminis contradictionem. Alio modo solum *physicè*; et hæc perseitas non fundatur in habitudine terminorum, sed aliquid non necessarium supponit. De hac ergo, non de prima loquitur D. Thomas, cùm ait, quòd esse convenit formæ *per se*; quia esto poni in esse, non conveniat formæ per se, et necessariò, sed solùm accidentaliter: tamen semel supposità productione illius, seu *si ipsa forma subsistat in suo esse*, hoc, attento cursu naturali, non potest amittere: et in hoc stat similitudo cum circulo.

XIV. Observa etiam: quòd ad hoc, ut aliquid conveniat alicui per se perseitate etiam physica inseparabiliter, non sufficit, ut non mediet alia forma, sed requiritur ulterius, ut nec mediet alia actio. Quare licèt forma immediatè conveniat materiæ, et albedo quantitati, non tamen conveniunt inseparabiliter; quia actio productiva formæ, et albedinis, diversa est ab actione productiva materiæ, et quantitatis. At actio productiva formę subsistentis est immediatè productiva ejusdem in esse, ideòque ei inseparabiliter convenit: quia quæ eàdem actione producuntur, eàdem actione simul conservari debent, nec nisi eàdem destructione destrui possunt.

XV. Probo secundò alia ratione ejusdem S. Thomæ 2. *Contrag. cap.* 50. Angeli, utpote inter creaturas perfectissimi, creati sunt Deo similes, quantum patitur ratio creaturę: sed ratio creaturę patitur, ut naturaliter sit indestruibilis; ergo sicut Deus est natura immortalis, et indestruibilis, ita et Angelus, servato tamen discrimine Creatoris, et creaturæ; nempè, quòd Deus ita est immortalis, et indestruibilis, ut hoc habeat à se ipso, et independenter à quacunque causa, qua ponatur in esse, et qua ei eripi possit: et in hoc sensu dicitur, quòd solus habet immortalitatem (1. *Timith.* 6. v. 16.) Angelus autem incorruptibilitatem, et immortalitatem quidem habet ex sua natura, sed tamen depen-

Q 2 den-

denter à Deo, à quo ejus natura ponitur in esse, et a quo ei eripi potest.

Verba S. Thomæ loco citato sunt: *Ad Divinam perfectionem pertinet, quod rebus creatis suam similitudinem indiderit; nisi quantum ad illa, quæ repugnant, ei, quod est esse creatum. Agentis enim perfecti est producere sibi simile, quantum possibile est. Esse autem simpliciter non repugnat ad rationem esse creati. Nihil enim prohibet, aliquid esse necesse, quod tamen sua necessitatis causam habet, sicut conclusiones demonstrationum. Nihil igitur prohibet, quasdam res, sic esse productas à Deo, ut tamen eas esse sit necesse simpliciter: imò hoc divina perfectioni attestatur.*

XVI. Probari potest revocando similitudinem, quâ S. Cyrillus *l. 8. Thesauri, c. 2.* supra laudatus utebatur, sub tali formâ. Angelus est immortalis, non minus ac ignis sit combustivus: sed ignis natura sua est combustivus, ut Deus, (nisi sua extraordinaria potentia velit oppositum, ut fecit in igne Babylonicæ fornacis) teneatur præstare concursum suum, ad combustionem; ergo sic debet, supposità Angeli existentia, eam conservare, ut nisi sua extraordinaria potentia velit illum destruere, non possit non eum in esse manutenere.

XVII. Neque inferas: quòd sicut, si quis impediret igni combustionem, inferret illi violentiam; sic si Deus impediret, ne Angelus permaneret in esse, violentiam ei inferret.

Nam hoc verum esset, si ab alio, quàm ab Auctore naturæ procederet. Verùm sicut Deus, cùm impedivit, ne ignis babylonicus combureret tres pueros, non intulit violentiam igni: ita si impediret, ne Angelus conservaretur in esse, nec inferret Angelo violentiam, nec ageret contra, sed supra naturam utriusque: et esto ageret, ne inclinatio particularis suum effectum haberet, cum tamen haberet inclinatio universalis, qua quælibet creatura nata est obedire Deo ad suos fines altiores. Quæ enim à causa superiori in natura inferiori fiunt, violenta non sunt, nec contra naturam, ut docet D. Tho. Q. 4. *de Pot. a* 1. *ad* 20. et maximè, quæ à Deo fiunt in sua creatura, ut docent Theologi, in Tract. de actibus humanis.

§. III.

Respondetur ad ea, quæ tertiam Assertionem impugnant.

XVIII. Qui putant, Angelos esse immortales non natura, sed gratia, objiciunt primò prælaudatum textum D. Pauli 1. ad Timoth. 6. v. 16. Deus est, *Qui solus habet immortalitatem*; ergo nullus à Deo natura habet immortalitatem.

Sed hunc textum, semel atque iterum dictum est, debere exponi; quòd solus Deus habet immortalitatem à se, et essentialiter, quo sensu, Marci 10. v. 18. dicitur: *Nemo bonus, nisi unus Deus*; Rom. 16. v. 27. *Soli sapienti Deo.* Hæc expositio est D. Augustini, lib. de Natura boni, cap. 39. *Sicut ergo dicitur homo bonus, non tamen sicut Deus, de quo dictum est:* Nemo bonus, nisi unus Deus; *& sicut dicitur anima immortalis, non tamen sicut Deus, de quo dictum est:* Qui solus habet immortalitatem: *& sicut dicitur homo sapiens, non tamen sicut Deus, de quo dictum est:* Soli sapienti Deo: *sic dicitur ignis æternus, non tamen sicut Deus, cujus solius immortalitas est vera æternitas.* Videri etiam potest idem S. Doctor, *Epist. 28. nunc 166. ad Hieron.* Ubi solum Deum dicit esse immortalem; quia solus ipse cujusque transitus non solùm ab esse ad non esse, sed etiam ab uno ad alium statum incapax est: unde anima ita immortalis est, ut etiam dici possit mortalis, dùm de bona transit in malam. Quare ait: *Sed quòd ita moritur alienata à vita Dei, ut tamen in natura sua vivere non omnino desistat: ità mortalis ex aliqua causa invenitur, ut etiam immortalis non sine ratione dicatur.* Et l. 2. de Trinit, c. 9. *Ipsa (inquit) mutabilitas non inconvenienter mortalitas dicitur, secundùm quam, & anima dicitur mori: non quia in corpus, vel in aliquam alteram substan-*

ſtentiam mutatur, & vertitur; ſed in ipſis ſua ſubſtantia quidquid alio modo nunc eſt, ac fuit, ſecundùm id quod deſiit eſſe, quod erat, mortale deprehenditur.

XIX. Objiciunt ſecundò Epiſtolam Synodicam Sophronii, de qua ſupra §. 1. n. 5. Ubi poſt laudata verba ſubjicit Sophronius: quòd incorporalia, qualia ſunt Angeli, etſò non moriantur, *Non tamen ſunt immortalia per naturam, neque in eſſentiam incorruptibilem tranſeunt; ſed gratiam eis* (Deus) *largitus eſt, à corruptione ea, & à morte coercentem, Sic hominum animæ permanent incorrupta; ſic Angeli immortales perſeverant; non naturâ reverâ, ſicut aſſerui, incorruptam, proprieve immortalem habentes eſſentiam; ſed gratiam à Deo ſortiti ſunt, quæ immortalitatem largitur, & incorruptionem eis providet &c.* additque, quòd corruptio *omnibus rebus naturaliter inſidet*. Cum ergo præfata epiſtola, ut dixit, lecta, & *Act.* 13. approbata fuerit à Synodo Sèxta, ſtatuium videtur in præfata Synodo, Angelos ſolùm eſſe immortales per gratiam, non per naturam.

XX. Idem objiciunt ex Patribus. Auguſtino, §. præcedente citato, n. 9. Cui accedunt Hilarius, in Pſalm. 148. ubi ad illa verba: *Præceptum poſuit, & non præteribit*, ait: *Ut hoc quod ſunt, ideſt, ut maneant in æternum, non natura eſſe intelligant, ſed præcepti ejus ſit, qui potens ſit rebùs ex nihilo ſubſtitutis naturam æternitatis afferre*. S. Ambroſius quoque, lib. 3. de Fide, c. 2. *Nec* (inquit) *Angelus immortalis eſt naturaliter, cujus immortalitas in voluntate eſt Creatoris*. Et S. Damaſcenus, lib. 2. Fidei orthod. c. 3. *Angelus* (inquit) *eſt ſubſtantia intelligens .... immortalitatem in natura Dei munere conſequuta*. Et infra: *Immortalis eſt, non quidem naturâ, ſed Dei munere, & gratiâ. Quidquid enim ortum habuit, finem quoque ſuaptè naturâ habiturum eſt*. Hoc nec ipſum Platonem latuit; nam in *Timæo* Deum ſummum ſic alloquentem Deos minores, nempè Angelos, inducit: *Quoniam orti eſtis, immortales vos quidem eſſe, & indiſſolubiles non poteſtis. Neutiquam tamen diſſolvemini* &c. *Opera ſiquidem vos mea diſſolubilia naturâ, me tamen volente indiſſolubilia.*

XXI. Reſpondeo. Hæc & ſimilia confirmare noſtram ſecundam aſſertionem, non deſtruere tertiam. Probant enim, quòd ſicut non naturâ habent, quòd ſint, ſed gratiâ Creatoris; ſic non naturâ habent, quòd immortales ſint, ſed gratiâ Dei Conſervatoris. Quia, etſi eorum natura non habeat in ſe corruptionis principium, ei tamen corruptio naturaliter inſidet; quia ſicut ex nihilo facta eſt, ita vertibilis eſt in nihilum: & quamvis ſemel poſita extra nihilum, naturaliter exigat in eſſe ſemper manere; quòd tamen Deus velit potiùs ſecundùm naturæ eorum inclinationem agere, quam ſecundùm ſuam potentiam, & ſic eis potiùs concurſum ad ſemper eſſe præſtare, quàm concurſum denegare, gratia eſt; non quidem ſupernaturalis, ſicut eſſet, ſi rem ſua natura ad corruptionem inclinantem (ut hominem) perpetuò conſervaret; ſed gratia naturalis, gratia ſcilicet Dei Conditoris, & Conſervatoris. Ut enim ſcribebant Patres Concilii Africani apud S. Auguſtinum, Ep. 95. nunc. 177. *Non improbanda ratione dicitur gratia Dei, qua creati ſumus, ut nonnihil eſſemus; nec ita eſſemus aliquid ut cadaver, quod non vivit, aut arbor, quę non ſentit, aut pecus, quod non intelligit; ſed homines, qui & eſſemus, & viveremus, & ſentiremus, & intelligeremus .... quia non præcedentium aliquorum bonorum operum meritis, ſed gratuitâ Dei bonitate donata eſt*. Ita gratia Dei dicitur, quâ Angeli creati ſunt, ut nonnihil eſſent, nec ita eſſent aliquid, ut corporea, quę corruptioni obnoxia ſunt, ſed talis naturæ, quæ principio corruptionis careret. Ut enim ait D. Tho. Q. 5. de Pot. a 3. in c. *Aliis rebus ſecundùm ſuam naturam competit neceſſitas eſſendi ..... nec tamen per hoc removetur, quin neceſſitas eſſendi ſit eis à Deo, quia & unum neceſſarium alterius cauſa eſſe poteſt, ut dicitur in 5. Metaph. Ipſius enim natura creata, cui convenit ſempiternitas, cauſa eſt Deus*. Et inſuper gra-

gratia dicitur, qua Deus secundùm talis naturæ exigentiam agere velit, eos conservando; non autem secundùm absolutam potentiam ad nihilum eos redigendo.

XXII. Prudenti autem nec non religiosa cautela abstinebant Patres ab asserendo, Angelos, & animas humanas esse natura incorruptibiles, & immortales; ne viderentur eam immortalitatem, quæ solius Dei propria est, nimiriùm à se, & carentem initio, & fine eis concedere: agebant enim sive contra Arianos, & Anomæos, sive contra Origenistas. Unde, ut Angelorum immortalitatem secernerent ab ea, qua immortalis, & æternus est Filius Dei; dicebant, Angelos, & animas esse immortales, non naturà, sed gratia, seu Dei voluntate. Contra Origenistas etiam, Angelos, & animas, sicut non semper fuerunt, ita nec semper in esse perseverarent, si Deus, qui eos à nihilo extraxit, à nihilo etiam suo concursu non præservaret. Ad Arianos respiciebant SS. Hilarius, & Ambrosius: ad Origenistas verò Sophronius in prænarrata Epistola. Quare statim subjungit: *Sed idcirco, quòd hominum anima gratia Dei corruptionem repulerunt . . . ideò . . . . in sempiterna quadam vita positas arbitrabimur . . . . sicut Origenes erroneus constituit, & hujus complices, atque consentanei Didymus, & Evagrius, &c.*

XXIII. Respondere quoque potest cum D. Thom. 1. P. q. 50. art. 5. ad 1. præfatos Patres, sicut & Damascenum, accipere *Immortalitatem perfectam, quæ includit, omnimodam immutabilitatem, quia omnis mutatio est quadam mors (ut dicit August.* lib. 2. aliàs 3. contra Maximin. cap. 12) *perfectam autem immutabilitatem Angeli nonnisi per gratiam assequuntur*. Ita S. Thomas. Verba autem S. Augustini laudato loco sunt hæc: *In omni mutabili natura nonnulla mors est ipsa mutatio, quia facit aliquid in ea non esse, quod erat. Proinde & ipsa anima humana, quæ propterea dicitur immortalis, quoniam qualitercumque secundùm modum suum nunquam desinit vivere; habet tamen pro ipso suo modo quandam mortem suam, quia si justè vivebat, & peccat, moritur justitiæ . . . . Et creaturarum natura cœlestium mori potuit; Nam & Angeli peccaverunt, & Dæmones facti sunt, quorum est Diabolus princeps. Et qui non peccaverunt, peccare potuerunt. Et cuicumque creatura rationali præstatur, ut peccare non possit, non est hoc natura propria, sed Dei gratia.* Recolantur superiùs dicta ad primam objectionem ex eodem S. Augustino.

Plato autem, ait D. Thomas relato a. 5. ad 2. *Per Deos intelligit corpora cœlestia, quæ existimabat esse ex elementis composita. Et ideò secundùm suam naturam erant dissolubilia, sed voluntate divina semper conservabantur in esse.*

XXIV. Objiciunt tertiò. Secundum Gregorium. lib. 16. Moral. cap. 16. *Omnia in nihilum tenderent, nisi ea manus omnipotentis conservaret*: sed quod in nihilum redigi potest, est corruptibile; ergo cùm Angeli sint à Deo facti (ex nihilo) videtur, quòd sint corruptibiles secundùm suam naturam. Ita contra se objicit S. Thomas loco citato, cui.

XXV. Respondet (ad tertium) non esse contra rationem necessarii habere causam suæ necessitatis. *Unde non repugnant necessario, nec incorruptibili, quòd esse ejus dependeat ab alio, sicut à causa. Per hoc ergo, quòd dicitur, quòd omnia deciderent in nihilum, nisi continerentur à Deo, & etiam Angeli; non datur intelligi, quòd in Angelis sit aliquod corruptionis principium, sed quòd esse Angeli dependeat à Deo, sicut à causa. Non autem dicitur aliquid esse corruptibile, per hoc, quòd Deus possit illud in non esse redigere, subtrahendo suam conservationem; sed per hoc, quod in seipso aliquod principium corruptionis habet, vel contrarietatem, vel saltem potentiam materiæ.* Hæc S. Thomas valdè notanda. Quòd enim Angelus ex nihilo factus sit, arguit quidem, in eo esse capacitatem, non repugnantiam, seu potentiam obedientialem, ut Deo sic volente in nihilum redigatur: non verò quòd in eo sit potentia naturalis, seu principium aliquod, ex cujus actio-

ne

ne in non esse tendat, ut ad corruptionem ab intrinseco requiritur.

XXVI. Nec dicas: etsi Angelus habeat solum capacitatem, seu non repugnantiam, ut producatur: attamen eum posse à Deo produci illi naturale est, ergo etsi habeat solùm non repugnantiam, ut possit in nihilum redigi, hoc sufficit, ut ad hoc habeat potentiam naturalem, & dici possit corruptibilis.

Nam respondeo: disparitatem esse, quia Angelus ante productionem nihil erat; & sicut non exigebat, ut produceretur, ita non exigebat, ut non produceretur. Dum verò à Deo productus est, non habens in se contrarietatem, aut potentiam materiæ, naturaliter petit in esse permanere, & in tali esse à Deo conservari, quantum ex suis intrinsecis est. Hæc tamen necessitas in esse permanendi a Dei voluntate est. Nam *Licet creatura incorruptibiles ex Dei voluntate pendeant, quæ potest eis esse prabere, & non prabere; consequuntur tamen ex Divina voluntate absolutam necessitatem essendi, inquantum in tali natura causantur, in qua non sit possibilitas ad non esse. Talia enim sunt cuncta creata, qualia Deus esse ea voluit, ut Hilarius dicit, in lib. de Synodis*. Ita S. Tho. Q. 5. *de Potentia*, *a.* 3. *ad* 12.

QUÆSTIO III.

De loco Angelorum, & Locali Motu.

DE hoc agit D. Tho. 1. P. *q.* 52. & cum eo quæremus. Primò. An Angeli in loco sint. Secundò. Per quid sint in loco. Tertiò. An plures in eodem loco esse possint, & an unus in pluribus. Quia verò Angelus potest esse in loco, vel sibi connaturali, vel violento, qualiter sunt Dæmones, sive in inferno, sive alibi Deo sic volente, de utroque agemus. Quia verò sic in uno loco sunt, ut ad alium locum transire possint; ideò de motu locali eorum quoque tractabimus.

DUBIUM I.

Per quid Angelus proximè constituatur in Loco.

§. I.

Angeli sunt in Loco.

I. DUpliciter possumus imaginari, aliquid esse in loco. Uno modo commensurativè ad locum, ita ut totum corpus locatum commensuretur toti loco, & partes locati partibus loci. Alio modo definitivè per hoc, quòd substantia locati sit præsens, & distans huic loco, ut non alteri.

II. Dico primò. Angelos esse in aliquo loco de fide est. Ita D. Thomas in 1. *Dist.* 37. *q.* 3. *a.* 1. contra quosdam Philosophos, qui ponentes, quòd Intelligentia movet Orbem sola motione propriâ finis, sicut amatum movet amantem, & quòd anima ejus non conjungitur Orbi, nisi desideratum desideranti; fiebat, ut secundùm istos, Angelus nullam habeat applicationem ad corpus, vel ad locum, quia non immediatè operatur circa aliquod corpus. *Hæc autem opinio* (subdit S. Doct.) *hæretica est, quia secundum fidem nostram, ponimus, Angelos immediate circa nos operari.*

III. Hanc veritatem cantat Ecclesia, quæ de nostra habitatione sic Deum Vogat: *Angeli tui sancti habitent in ea, qui nos in pace custodiant*. Eam insuper Scriptura confirmat. Tum Matthæi 4. v. 11. *Tunc reliquit eum* (Christum) *Diabolus, & ecce Angeli accesserunt, & ministrabant ei*. Lucæ 2. v. 15. *Discesserunt ab eis Angeli in cœlum*. Lucæ 22. v. 43. *Apparuit autem illi Angelus de cœlo*. Matth. 28. v. 2. *Angelus enim Domini descendit de cœlo*. Joann. 5. v. 4. *Angelus autem Domini descendebat secundùm tempus in Piscinam*: ascensus autem, & descensus, utpotè de loco in locum, supponit remexistere in loco.

Rursùs: fides catholica docet, aliquos Angelorum peccasse, ac in infernum esse detrusos, dicente D. Petro, Epist. 2. cap.

2. cap. 2. v. 4. Deus *Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos, in tartarum tradidit cruciandos*; & D. Juda Epist. v. 6. *Vinculis æternis sub caligine reservavit*.

IV. Hoc idem testantur Patres, inter quos Chrysostomus, *lib. 6. de Sacerdoto*, loquens de Sacrificii tempore: *Per id tempus* (inquit) *& Angeli sacerdoti assident, & cælestium Potestatum universus ordo clamores excitat, & locus altari vicinus, in illius honorem qui immolatur, Angelorum choris plenus est*. Quod etiam statuit Concilium Aquisgranense sub Ludovico Pio, *anno* 816. *cap.* 131. ubi intrantibus Ecclesiam, divina recitantibus, & maximè ubi *Corporis, & Sanguinis Domini geruntur mysteria, supernorum civium adesse conventus*, pronunciat.

V. Dico secundò. Angeli non sunt ubique. Est contra Durandum, qui in 1. *Dist.* 37. *qu.* 1. dicit: quòd Angelus non est determinatè in aliquo loco, quin potiùs est ubique, quamvis non eo modo, quo est Deus; quia Deus est ubique per essentiam, præsentiam, & potentiam, & intimè operatur in omnibus rebus, quod de Angelo dici non potest: sed solùm est ubique, quia Angelus est in loco, in quo potest operari: sed potest operari ubique; ergo nullus est locus in quo dici non possit, quòd Angelus non sit.

VI. Sed Sententia Durandi periculosa in fide est. Et probatur ex illo Isaiæ 14. v. 12. *Quomodo cecidisti de cælo Lucifer.... corruisti in terram*: quæ sub figura regis Babylonis exponuntur de Angelo malo; ergo ille reliquit unum locum, & ad alium delapsus est. Item Lucæ 10. v. 18. *Videbam Satan sicut fulgur de cælo cadentem*. Et Apoc. 12. v. 8. dicitur de malis Angelis: *Neque locus inventus est eorum amplius in cælo*. Si igitur Diabolus dejectus è cœlo locum in cœlo non habet amplius; ergo est locus, in quo non est Anglus; ergo non est ubique.

Et meritò quidem. Nam S. Athanasius, *Epist.* 1. *ad Serapionem num* 26. ex eo quòd Spiritus S. omnia impleat, Angelus verò solum ubi adsit, quò mittitur, concludit, Spiritum Sanctum nec esse factum, nec Angelum: *Si igitur Spiritus omnia implet, & in Verbo præsens est in medio omnium; si contra Angeli hac in re illi cedunt, atque illic tantùm adsunt, quò mittuntur: dubium utique non est, quin Spiritus nec res facta, nec Angelus sit*.

Et S. Damascenus, lib. 2. de Fide Orth. cap. 3. Angeli (inquit) *circumscripti sunt: nec enim cum in cælo sunt, in terra versantur; nec cùm à Deo in terram mittuntur, remanent in cælo*.

VII. Ratio autem Durandi futilis est. Non enim ex eo, quòd potest Angelus operari in omni loco, seu ex eo quòd non sit locus, in quo non possit operari, sequitur Angelum actu esse in loco; sicut ex eo quòd non sit locus, quo non possit corpus circumscribi, non sequitur corpus actu esse in loco, sed solùm posse ibi esse. Est ergo Angelus in loco per hoc, quòd actu conjungatur loco operando in illo: cùm autem Angelus nequeat simul operari, & applicari omni loco, non poterit in ullo sensu esse ubique.

VIII. Dico tertiò. Angelus non est in loco determinato circumscriptivè, sed solùm definitivè; idest quòd eorum substantia ita definiatur à loco, in quo est, ut non sit alibi. Sic Damascenus citato loco, ubi non procul à laudatis verbis, explicans modum, quo Angeli in loco sunt: *Non quòd* (inquit) *corporeo modo circumscribantur* (*neque enim more corporum, quoad naturam attinet figurantur, aut trina dimensione distenti sunt*) *sed quòd ubi se conferant, illic spiritualiter adsint, & operentur: nec eodem tempore hic, atque illic esse & operari possint*.

Et D. Thomas, hac *Qu.* 52. *art.* 1. ait: *Non oportet dicere, quòd Angelus commmensuretur loco, vel quòd habeat situm in continuo; hoc enim convenit corpori locato, pro ut est quantum quantitate dimensiva. Similiter etiam non oportet propter hoc, quòd contineatur à loco. Nam substantiam incorporea sua virtute contingens rem corpoream continet ipsam, & non continetur ab ea. Anima enim est in corpore, ut continens, &* non

non ut contenta. Et similiter Angelus dicitur esse in loco corporeo, non ut contentum, sed ut continens aliquo modo. Unde superius dixerat, quod æquivoce dicuntur esse in loco Angelus, & corpus. Non quia verè, & realiter Angelus in loco non sit; sed quia facta comparatione inter modum, quo Angelus, & corpus in loco sunt, ratio essendi in loco est adeo diversa, ut æquivoce de utroque dici videatur.

IX. Hæc resolutio procedit, supposito, quod Angeli sint puri spiritus, nec ullo modo habentes corpora, ut superius ostendimus. Cæterum in opinione celebri, apud Veteres, quod Angeli habent corpora naturaliter sibi unita, vel aerea, vel ignea, vel cujuscumque materiæ tenuis; cum non sint dimensionis, & quantitatis omnino expertia, dici deberet eos esse in loco commensurativè, & circumscriptivè, & univoce, sicut alia corpora.

X. Dices tamen primò contra superiùs dicta. Quod omnino absolutum est à situ, & dimensione, non est in loco, nisi per accidens; sicut patet de materia prima: sed essentia Angeli est omnino absoluta à situ & dimensione &c. ergo non est in loco, nisi per accidens, nempè ratione corporis assumpti; ergo quando non assumit corpus, non est in loco.

XI. Dices secundò. Angelus est in loco definitivè, quia operatio sua definitur, & determinatur ad locum: sed similiter aliqua operatio Dei definitur ad locum aliquem, extra quem illam operationem non exercet, ut patet in suscitatione alicujus mortui; ergo videtur, quod Deus definitivè sit in loco.

XII. Respondetur ad primam inst. cum D. Tho. in 1. Dist. 37. qu. 3. art. 1. ad 2. *Quod esse in loco, ut in loco, non convenit Angelis, nisi per accidens: inquantùm scilicet corpus assumtum, vel corpus cui per operationem applicatur, in loco est. Sed esse in loco, ut operans in operato, convenit Angelo etiam per se, secundùm quod per se in loco operatur. Sicut etiam materia prima per se est in loco, aut in locato, ut pars, & sicut punctus per se est in loco, ut terminus, non ut locatum.*

XIII. Ad secundum respondeo ex eodem S. Doct. ibi ad 5. *Quòd Angelus definitivè in loco est per operationem suam, Deus autem non; quia operatio ipsius Dei, etsi determinata sit ad locum, inquantùm transit super operatum, non tamen inquantùm exit ab operante, quia ita operatur hic, quod etiam alibi. Sed Angeli operatio definita est ad locum utroque modo; quia ipse non operatur alibi, quam hic.*

§. I I.

Quotuplex sit Angelorum Locus.

XIV. Dico quartò. Triplex est Angelorum locus, cœlum, infernus, aer. Prob. prima pars. Nam omnes in cœlo Empyreo ut loco sibi proprio creatos fuisse, superius ostendimus. Deinde quibusdam è cęlo delapsis, aliquos in cœlo remansisse, ibique beatos esse, clamant Scripturæ: *De die illa nemo scit* (inquit Christus Marci 13. v. 32.) *Neque Angeli in cœlo.* Lucæ 2. v. 15. *Discesserunt ab eis Angeli in cœlum.* Lucæ 22. v. 43. *Apparuit ei Angelus de cœlo &c.*

Secunda pars non minus constat. Ex Angelis desertoribus in infernum fuisse detrusos multos testatur D. Petrus, *Epist.* 2. *c.* 2. *v.* 4. quos dicit rudentibus inferni detractos, in tartarum à Deo traditos cruciandos; & D. Judas *vers.* 6. suæ Epistolæ dicit: *Vinculis æternis sub caligine reservatos.* Hoc autem etiam modò in aliquibus contingere, & non solum post universale judicium, dicemus infra cum D. Thoma, & fusius, cum agemus de pœna Dæmonum.

Tertia pars non est minus certa. Plures enim Dæmones in hoc aere versari habetur, Job *cap.* 1. *v.* 8. ubi Diabolus à Deo interrogatus, unde veniret, respondit: *Circuivi terram, & perambulavi eam.* 1. Petri 5. v. 8. *Adversarius vester Diabolus tanquam Leo rugiens circuit quærens, quem devoret.* Eodem spectant quæ scribit Paulus. Eph. 2. v.

2. v. 2. *In quibus aliquando ambulastis secundùm principem potestatis aeris hujus.* Et cap. 6. v. 12. vocans Dæmones: *Rectores tenebrarum harum, spiritualia nequitiæ, in cælestibus*, hoc est in aeriis locis. Super quæ D. Hieronymus: *Non quo (inquit) Dæmones in cælestibus commorentur, sed quo supra nos aer, hoc nomen acceperit. Unde & & aves, quæ volitant per aerem, volucres cæli esse dicuntur. Nam & in alio loco de Dæmonibus, quod in aere isto vagentur Apostolus ait* . . . Secundum principem potestatis aeris spiritus. *Hæc autem omnium Doctorum opinio est, quod aer iste, qui cælum, & terram medius dividens inane appellatur, plenus sit contrariis fortitudinibus.*

XV. Idem asserit S. Augustinus, *lib. de Agone Christiano, c.* 3. & *lib.* 8. *de Civit. Dei, cap.* 14. referens Platonem in Epinomide dicentem: *Deorum sedes in cælo est, hominum in terra, in aere Dæmonum.* In libro autem *de sex Quæst. ad Deo Gratias*, seu *Epist.* 49. *nunc* 102. *quæst.* 3. Dæmones vocat iniquam spiritalem creaturam: *Quæ in hoc proximo, & caliginoso cælo habitans, tanquam in aerio carcere suo, prædestinata est supplicio sempiterno.* Quod repetit, *lib.* 3. *de Genes. ad litt. c.* 10. *lib.* 11. *cap.* 26. & alibi.

XVI. Quare S. Thomas, hac Q. 52 *a.* 4. relatis S. Augustini verbis resolvit: *Sic ergo Dæmonibus duplex locus pœnalis debetur: unus quidem ratione suæ culpæ, & hic est infernus: alius autem ratione exercitationis humanæ, & sic debetur eis caliginosus aer. Procuratio autem salutis humanæ protenditur usque ad diem judicii: unde & usque tunc durat ministerium Angelorum, & exercitatio Dæmonum. Unde, & usque tunc, & boni Angeli ad nos huc mittuntur, & Dæmones in hoc aere caliginoso sunt ad nostrum exercitium; licèt eorum aliqui etiam nunc in Inferno sint ad torquendum eos, quos ad malum induxerunt; sicut & aliqui boni Angeli sunt cum animabus sanctis in cælo. Sed post diem judicii omnes mali, tàm homines, quàm Angeli in inferno erunt, boni verò in cælo.* Ita S. Doctor. Quod probat hoc ratiocinio. Cùm enim Angeli sint medii inter Deum, & homines, inferiores quidem Deo, hominibus autem superiores; ad ordinem Providentiæ, quæ bonum inferiorum per superiora procurat, pertinet, ut per Angelos bonum hominum procuretur; atqui dupliciter bonum hominis per divinam providentiam procuratur. Uno modo directè: *Dùm scilicèt aliquis inducitur ad bonum, & retrahitur à malo, & hoc decenter fit per Angelos bonos. Alio modo indirectè; dùm scilicet aliquis exercetur impugnatus per impugnationem contrarii: & hanc procurationem boni humani conveniens fuit per malos Angelos fieri, ne totaliter post peccatum ab utilitate naturalis ordinis exciderent.* Ergo Dæmonibus duplex locus pœnalis debetur; unus ratione suæ culpæ, & hic est infernus; alius ratione exercitationis humanæ, & hic est caliginosus aer.

XVII. Quod si quæras; cur inter loca pœnalia non computatur aer?

Respondet S. Thomas, in 4. Dist. 45. q. 1. a. 3. ad 4. *Quod aer ille caliginosus non assignatur Dæmonibus quasi locus, in quo recipiant retributionem pro meritis; sed quasi competens officio eorum, inquantùm deputantur nobis ad exercitium. Et ideo inter receptacula, de quibus nunc agitur, non deputatur; primo enim deputatur ignis inferni, ut patet, Matth.* 25.

XVIII. Sed in contrarium obstare videntur textus 2. *Petri* 2. quo omnes Angeli apostatici dicuntur detracti in tartarum, rudentibus inferni traditi cruciandi; & textus Judæ *v.* 6. superiùs relati.

Responderi potest dupliciter. Primò; omnes quidem Angelos statim post peccatum dejectos fuisse in infernum: postea tamen, sicut Deus permisit, ut eorum princeps ex illo carcere egressus, nostros Protoparentes ad peccatum suasione sua provocaret; ita & post eorum peccatum permittere, ut nonnulli exeant, & ad omnium exercitationem in hoc aere maneant. Secundo responderi potest cum D. Tho. 1. *P. q.* 64. *a.* 4. citato. Omnes quidem mis-

fuisse infernali carceri destinatos: at non omnes de facto inclusos, sed aliquibus illuc detrusis, alios fuisse in hoc aere detentos ad homines exercendos; donec, consummato universali judicio, omnes de facto in infernum dejecti, cum damnatis hominibus æterno igne crucientur. Et in hoc sensu dicuntur à Petro, & Juda in judicium magni diei reservari. Utraque responsio consonat Scripturæ, & Sancto Hieronymo, ac August. supra laudatis.

XIX. Sed dices. Peccatum hominis non est gravius, quam peccatum Dæmonis: sed omnes homines post mortem impœnitentes, statim in inferno cruciantur, ibique immobiliter detinentur; ergo & Dæmones.

Respondet, citato loco *ad* 2. D. Thomas: unam animam ordine naturæ non præferri alteri animæ, nec esse illa superiorem, sicut Dæmones natura superiores sunt hominibus; ut ordo providentiæ petat, quod bonum unius animæ per aliam procuretur, sicut bonum hominis convenit procurari per Dæmones. Horum tamen peccatum non minùs punitur, quia licèt in aere detenti, ignis tamen pœnam, ut dicemus, patiuntur.

XX. Quæres igitur: An Dæmones, sive qui in inferno detinentur, sive qui in aere versantur, torqueantur utraque pœna, tùm damni, nempè carentia visionis Dei, tum sensus, nempe infernali igne?

Respondeo cum D. Thoma, Q. 64. a. 4. relato *ad* 3. tres de hoc fuisse opiniones. Primam eorum, qui dixerunt, usque ad diem judicii differri pœnam sensibilem, tam Dæmonum, quam animarum; & similiter beatitudinem Sanctorum differri usque ad diem judicii. In hanc propendit Justinus, *Apolog.* 2. & aperte Tertullianus, in *Apologetico*, *c.* 27. & in eam trahere conantur quidam S. Bernardum, Serm. de transitu S. Malachiæ dicentem: *Definita quidem, sed nondum promulgata sententia est. Denique jam Diabolo ignis paratus est, sed nondum præcipitatus in ignem, modico adhuc tempore finitur malignari.* Cui opinioni subscripsere quotquot ex Veteribus, vel plerique saltem, quos superius, *Tom.* 2. *Tract. de Visione, Q.* 2. *Dub.* 3. *§.* 1. retulimus pro opinione asserente: SS. animarum beatitudinem ad consummatum universale judicium esse differendam. Sed hoc *Est erroneum*, inquit D. Tho. laudato loco, *& repugnans Apostoli sententiæ*, 2. *Cor.* 5. Si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, domum habemus in cœlo.

XXI. Relata deinde opinione aliorum, qui estò non admitterent, pœnam animarum esse differendam, hoc tamen admittebant de pœna Dæmonum; quam estò nulla censura feriat S. Thomas, ea tamen relicta, suam affert opinionem dicens:

Sed meliùs est dicendum, quod idem judicium sit de malis animabus, & malis Angelis, sicut idem judicium est de bonis animabus, & bonis Angelis. Unde dicendum est, quod sicut locus cœlestis pertinet ad gloriam Angelorum; tamen gloria eorum non minuitur, cùm ad nos veniunt: quia considerant, illum locum esse suum, eo modo quo dicimus, honorem Episcopi non minui, dùm actu non sedet in cathedra: similiter dicendum est, quod licet Dæmones non actu alligentur gehennali igni, dùm sunt in aere isto caliginoso: tamen ex hoc ipso, quod sciunt, illam alligationem sibi deberé, eorum pœna non non diminuitur. Unde dicitur in quadam glossa Jacobi 3..... quod portant secum ignem gehennæ quocumque vadant.

XXII. Propterea benè distinguit Sylvius (*ad præfati art.* 4. *argumentum* 3.) triplicem esse Diaboli damnationem. Prima est, qua de cœlo propter superbiam est dejectus, & in ignem infernalem missus. Secunda, qua de hominibus per Christum sic est ejectus, ut non amplius, sicut priùs, illis pro libito dominetur; quò tendunt verba Christi, Joann. 12. v. 31. *Nunc Princeps hujus mundi ejicietur foras.* Tertia, qua coram toto mundo est judicandus, ac etiam à Sanctis, à quibus, & homines impii judicabuntur, juxta Pauli dictum, 1. Cor. 6. v. 3. *Nescitis quoniam Angelos judicabimus?* Quo fiet, ut

ut manifestata eorum nequitia, sic à piis hominibus separentur, ut nullam deinceps eis nocendi potestatem habeant.

XXIII. Prima ergo damnatio in eis impleta est. Nam è cœlo statim post peccatum ejecti, & igni traditi in pœnam fuere. Et quamvis paulo post ex loco infernali ad terras ascendere in hominum exercitium permissi sint, pœnam tamen suam secum portant. Quare etsi Christus, *Matth.* 25. *v.* 41. dicat, ignem inferni esse paratum Diabolo, & Angelis ejus: non tamen negat, quin modo pœnam aliquam ab illo igne patiantur; sed solum affirmat, tunc sic esse igni in inferno eos alligandos, ut in æternum non sit permittendum illis egredi ab eo pœnarum loco. Secundam damnationem nondum penitus acceperunt; ligati enim sunt, ne seducant amplius gentes, ut olim, sed iterum solvendi, ut ait Joann. *Apoc.* 20. *v.* 2. & 3. Multo minus tertiam damnationem acceperunt, sed hæc ad diem extremum reservata est. Etenim (ait D. Tho. in 4. Dist. 47. q. 1. a. 3. quæstiuncula 4. ad 2.) *Ipsi Dæmones cunctis videntibus tunc præcipitabuntur, quia in perpetuum in inferni carcerem retrudentur, ut non sit eis liberum extra progredi; quia hoc eis non concedebatur, nisi secundum quod ordinabatur ex divina providentia ad hominum vitam exercendam.*

XXIV. Ad primam autem opinionem dici potest. Vel Patres illos fuisse in ea sententia, quæ primis Ecclesiæ seculis satis frequens erat. Vel dicendo, Dæmones nondum pati pœnam ignis, intellexisse de pœna suncta quoad locum, in quo sævit ejusmodi pœna: neque enim, ut dictum est, omnes Dæmones modo tartaro concluduntur. Eodem modo exponendus est S. Bernardus: non enim vult, nullum ex Dæmonibus nunc in inferno pœnam ignis luere; sed eos tantum in isto aere eam pati, quanti ad homines exercendos, Deo sic permittente, necessarii sunt. Unde subdit: Diabolus *Terit electos ad eorum utilitatem, reprobos conterit in eorum damnationem.*

XXV. Ad secundam autem opinionem, scilicet eorum, qui censuerunt, pœnam Dæmonum, estò non animarum, adhuc differri, dicendum est: eam differri quoad locum. Quia estò omnes igne crucientur, non tamen omnes in inferno. Vel differri quantum ad privationem tentandi homines, quæ privatio maxima illis pœna futura est. Unde D. Thomas, 1. P. q. 64. a. 4. ad 3. dicit, quod Dæmones dum, *Lucæ* 8. rogaverunt Christum, ne mitterentur in abyssum, id non petierunt, quasi ab igne jam non torquerentur; sed quia, cum erunt in abysso conclusi, non poterunt amplius hominibus nocere: *Hoc petierunt* (inquit) *reputantes sibi pœnam, si excluderentur à loco, in quo possunt hominibus nocere. Unde, Matth. 8. dicitur, quod deprecabantur eum, ne expelleret eos extra regionem.* Vel etiam, quia, quando hic sunt cum hominibus, extorquent ab eis aliquem cultum, quem in gehenna non habebunt: *Quia perditionem suam hanc ipsam dicebant, quâ fiebat, ut cogniti spernerentur.* Ita S. Augustinus, *lib.* 8. *de Civit. Dei cap.* 23.

§. III.

Quænam sit Ratio proximè fundans Angeli Præsentiam in Loco Connaturali.

XXVI. Alia est ratio formalis constituens Angelum formaliter præsentem loco, & ubicatum; alia est ratio proxime fundans talem præsentiam, seu ubicationem. Sicut inter duo similia, alia est ratio constituens ea formaliter similia, & hæc est relatio similitudinis; alia est ratio proxime fundans hanc similitudinem, & hæc est forma in qua conveniunt, puta albedo. Hic ergo non quærimus de ratione formali, qua Angelus formaliter in loco est: nam hanc supponimus esse ipsam præsentiam, qua hic potiùs est, quam alibi; sed loquimur de ratione proxime fundante tale præsentiam.

XXVII.

XXVII. Angelus ad duplicem locum comparari potest; unum sibi connaturalem, ad quem sua voluntate libere se applicat, alterum sibi violentum, in quo non se libere collocat, sed contra suam voluntatem collocatur; cuique, Deo sic volente, quodammodo subjicitur, & alligatur. Sic ignis gehennalis est locus violentus Dæmonibus; & desertum superioris Ægypti, in quo apprehensum Dæmonium religavit Angelus Raphael, ut habetur, *Tobiæ* 8. *v.* 3. fuit illi locus violentus. Quærimus ergo in præsenti §. quænam sit ratio proxime fundans Angeli præsentiam in loco naturali; de loco violento inferius quæremus.

XXVIII. Suppono, substantiam Angeli vere esse in loco, *ut quod* in loco est; sed quæram, quo substantia Angeli sit in loco, seu quid sit illud, quod proxime fundat Angelicæ substantiæ præsentiam in loco. Sicut cum quæritur, per quid substantia corporea sit in loco, supponitur substantiam corpoream esse in loco; sed solum quæritur, quænam sit ratio fundans proxime ejus præsentiam in illo.

XXIX. Scotus, & ejus schola docet, rationem proxime fundantem Angeli præsentiam in loco esse ipsam Angeli substantiam præcise, & ex vi suæ lineæ. Vazquez pro fundamento talis præsentiæ assignat modum aliquem unionis, libera Angeli voluntate productum, quo antequam quidquam in loco corporeo operetur, ei unitur. Mitto sententiam P. Suaris volentis Angelum esse in loco per aliquod ubi, seu modum præsentiæ ejus substantiæ superadditum; quia ut dixi hoc non negamus, sed quærimus, quænam sit ratio proxime fundans hujusmodi præsentiam.

XXX. Universa D. Thomæ schola cum suo Angelico Doctore tenet, Angelum constitui in loco per applicationem suæ virtutis loco. Ita 1. *P. q.* 52. *art.* 1. Diffident solum in explicando, quid intellexerit S. Doctor per applicationem virtutis; an scilicet ipsam formalem operationem, qua aliquid in corpore agit, an vero aliquid prævium ad operationem. Quid sentiamus expendemus.

XXXI. Dico primo. Ratio proxime fundans localem præsentiam Angeli non est ejus substantia, præcise, & ex sua linea substantiali.

Prob. Illa est ratio formalis proxime fundans localem præsentiam Angeli, quo posito, nullo alio accedente resultat formalis præsentia ejus in loco: sed posita substantia Angeli, nullo alio accedente, non resultat præsentia localis in Angelo; ergo &c. Major videtur certa. Minor probatur. Posita substantia Angeli præcise, nullo alio accedente, non habetur, unde resultet relatio ad hunc potius locum, quam ad alium; quia substantia Angelica ex se indifferens est ad omnia loca, & non magis ad unum locum determinata, quam ad alium; ergo ea posita &c. Sicut quia corpus non est magis determinatum, ut referatur relatione similitudinis ad album, quam ad nigrum; eo præcisè posito, nisi ponatur in eo albedo, non referetur relatione similitudinis potius ad album, quam ad nigrum.

XXXII. Confirmatur. Ea est Angelo ratio proxima existendi in loco, qua fit, ut modo majorem occupet locum, modo minorem: sed nisi substantiæ addatur aliquid, quo divisibiliter possit occupare locum, cum ipsa in se sit indivisibilis, occupabit semper æqualem locum, nec modo majorem, modo minorem: quia enim ratio proxime fundans localem præsentiam in corporibus est quantitas dimensiva; nisi quantitas dimensiva augeatur, vel minuatur, semper æqualem, & non modo majorem locum occupabit.

XXXIII. Respondet Frassen cum Scotistis, neg. min. Quia estò substantia Angeli sit ratio proxima existendi in loco; non est tamen nisi, ut applicata per voluntatem, sive Dei, sive ipsius Angeli ad talem locum: & sic fundare potest præsentiam, modo majorem, modo minorem.

XXXIV. Sed contra primò. Ergo jam substantia Angeli non erit per se ratio

ratio proxima, & immediata ad majorem, vel minorem locum; ergo hæc applicatio erit ratio proxima, & sic nihil, vel parum à nobis different, qui dicemus substantiam Angeli esse in loco connaturali per applicationem suæ virtutis ad locum.

Secundò. Hujusmodi applicatio substantiæ Angeli tanto, vel tanto loco facit illam contingere, seu esse indistantem tanto, vel tanto loco, non autem majori, vel minori; sed ratio, quæ reddit substantiam præsentem, & tangentem locum, est ratio proxima existendi in loco; ut in substantia corporea explicabitur; ergo &c.

Tertiò. Adversarii dum dicunt, quòd applicatio substantiæ per actum voluntatis est illi causa existendi modo in majori, modo in minori loco; vel volunt, quod talis applicatio &c. sit ei ratio formalis existendi modò in maiori, modò in minori loco; vel solum causa efficiciens, aut pura conditio. Si primum; ut dicebam, nobiscum conveniunt: hæc enim applicatio non aliud est, quam explicatio virtutis angelicæ ad tantum locum, & non ultra. Si vero dicant secundum, aut tertium: contra est. Quia invariata manente ratione formali, quamvis varietur causa efficiens, seu conditio, effectus formalis diversus haberi non potest. Quamvis enim libera applicatio nostræ voluntatis sit causa efficiens, vel conditio cur potius in isto loco, quam in alio existamus; nisi tamen intrinsece varietur nostra quantitas, nunquam fiet, ut mediante illa occupemus modo majorem, modo minorem locum.

XXXV. Probatur secundo. Quamvis substantia Petri sit in loco, non tamen substantia Petri est immediata ratio fundans existentiam ejus in loco; sed quantitas Petri contingens locum; ergo & multo magis substantia Angeli incorporea non erit propria ratio immediate fundans eius existentiam in loco, quamvis ipsa sit, quæ est in loco. Conseq. probatur. Nam si substantia corporea, cui convenit proprie esse in loco, non est immediata ratio fundans existentiam in loco; ergo multo minus substantia incorporea, quæ per proportionem ad substantiam corpoream, est per seipsam in loco, sed per aliquid aliud, quod respectu sui proportionabiliter se habeat ad quantitatem respectu corporis, & sit veluti quantitas virtualis, qua virtuose contingat locum, sicut illa contingit dimensive.

XXXVI. Respondet Frassen primò, negando consequ. Etsi enim contactus realis, & physicus necessarius sit, ut corpora formaliter sint in loco, quia in loco sunt per commensurationem ad ipsum; non tamen in substantia spirituali. Cum enim modo prorsus invisibili sit in loco, non requirit contactum aliquem, aut certe non alium, quam suæ substantię realem pręsentiam, quâ sit præsens, & tangit locum, sicut corpus sit pręsens, & tangit per quantitatem.

XXXVII. Sed contra. Quamvis ut substantia spiritualis sit in hoc loco præsens, non requiratur contactus commensurativus partis ad partem, & totius ad totum, ut in corporibus; requiritur tamen aliquid, quod fundet præsentiam, & indistantiam ab hoc loco potius, quam ab alio, ut sit constituta in tanto loco, & non majori: dicere enim, hoc haberi per realem præsentiam, & indistantiam, est petere principium. Nam nos h c quærimus, unde oriatur hæc realis præsentia potius huic, quam alteri, potius magno, quam parvo loco. At hoc ex ipsa substantia ratione sui non potest haberi, ut ostendimus; ergo ex aliquo supperaddito peti debet, & sicut in substantia corporea petitur à quantitate, ejusque extensione ad locum; sic in substantia spirituali debet ab alio proportionaliter peti, quod sit ratio proxima, quare præsentiam habeat localem.

XXXVIII. Nec valet dicere (quæ est responsio aliorum ab eodem Frassen indicata) falsum esse ant. Nam etiam substantia corporea se ipsâ habet vim immediate tangendi locum; sed ab hoc impediri à quantitate, qua

affi-

afficitur, qua si spoliaretur, locum ratione sui immediate contingeret.

XXXIX. Nam contra est, Quomodo enim substantia potest radicare proprietatem, qua impediatur ne præstet immediate effectum formalem, quem se ipsa immediate præstare posset? Cum proprietates sint virtutes substantiæ datæ illi, ut immediate se se explicet in actiones, quas radicaliter solum præcontinet? Quis dicet, intellectum impedire, ne substantia per se ipsam intelligat; colorem impedire, ne substantia per se ipsam videatur? Quid autem dicendum esset, si substantia corporea quantitate spoliaretur, an esset in loco? Inferius videbitur.

XL. Dico secundò, Substantia Angeli proxime constituitur in loco per applicationem suæ virtutis huic potius, quam alteri loco. Ita S. Thomas, jàm hìc 1. P. qu. 52. art. 1. dicens. *Per applicationem igitur virtutis Angelicæ ad aliquem locum qualitercumque dicitur Angelus esse in loco corporeo.* Idem repetit, art. 2. ubi ex quo virtus angelica sit finita, arguit Angelum non posse esse ubique, sicut est Deus. *Unde* (inquit) *cùm Angelus sit in loco per operationem virtutis suæ ad locum, sequitur, quod non sit ubique, nec in pluribus locis, sed in uno loco tantùm.* Hoc docuit etiam in 1. *Sent. dist.* 37. *q.* 3. *art.* 1. Cujus ratione sic prob. Quod aliquid determinetur ad locum aliquem, hoc non est, nisi in quantum applicatur ad locum illum, & non ad alium. Hæc autem applicatio, vel intelligitur secundùm situm, aut contactum; vel secundum formam, aut secundum operationem aliquam. Atqui applicatio substantiæ Angeli non potest esse secundum formam, sicut anima applicatur, estque in corpore, cum non sit actus corporis, ut ostensum est: nec secundum determinatum situm, sicut est punctus in linea, quam determinat; quia essentia Angeli omnino situ absoluta est; relinquetur ergo quod sit in loco secundum contactum. Contactus autem dicitur dupliciter, proprie, & metaphorice. Tangere proprie, est habere ultima simul; quo pacto corpus est in loco quatenus ultima, nempe superficies corporis locati, & loci simul sunt: & iste contactus non potest Angelo convenire. Tangere vero metaphorice, est actione contingere passum: & iste tactus potest Angelo convenire; ergo Angelus determinari, aut definiri non potest ad locum, nisi per actionem, & operationem.

XLI. Hoc magis explicatur discursu ejusdem S. Doct. hac Q. 52. a. 1. Angelus enim in loco est eo proportionali modo, quo corpus, quamvis secundum diversitatem: sed corpus est in loco per contactum dimensivæ quantitatis; ergo Angelus erit in loco per contactum, & applicationem suæ virtutis. Hinc patet duplex diversitas inter modum, quo corpus, & Angelus in loco sunt. Nam corpus est in loco per commensurationem sui cum loco, ratione quantitatis dimensivæ, Angelus vero non. Secundò, Corpus est in loco, ut contentum à loco: Angelus vero potius ut continens locum. *Nam substantia incorporea sua virtute contingens rem corpoream, continet ipsam, & non continetur ab ea. Anima enim est in corpore, ut continens, & non ut contenta. Et similiter Angelus dicitur esse in loco corporeo, non ut contentum, sed ut continens aliquo modo.* Ita Divus Thomas.

XLII. Dico tertiò, Applicatio virtutis, qua secundùm D. Tho. Angelus immediate, & proxime collocatur in loco, non est applicatio prævia, & quasi præparativa ad operandum, sed applicatio formalis, & in actu secundo per actualem operationem: operationem, inquam, non tantum inferentem motum, seu mutationem aliquam realem in corpore, sed quemlibet contactum actualem virtutis angelicæ; qui se habet per modum operationis, & per modum actus secundi, puta, præsidentiæ, custodiæ, defensionis, continentiæ, detentionis; puta, si Angelus detineret lapidem in sublimi, esset in lapide, estò nullam in lapidem mutationem efficeret.

Assertio hæc sic explicata, non solum ex parte saltem conciliat varias di-

discipulorum D. Thomæ expositiones; quorum aliqui, ut Bannez, Caietanus, Nazarius, dicunt Angelum esse in loco per puram applicationem virtutis, quamvis non sequatur operatio. Alii, ut Capreolus, & Recentiores communiter nomine applicationis virtutis intelligunt formalem operationem virtualiter in effectum transeuntem. Verum assequi videtur veram, ac genuinam S. Doctoris mentem. Quia ubi hic, Q. 52. a. 1. dicit, Angelum esse in loco per applicationem suæ virtutis: & in 1. *Dist.* 37. q. 3. a. 1. Dixerat, quod *Qualibet substantiantia incorporea non potest esse in corpore, vel in loco, nisi per operationem, quâ effectum aliquem in eo causat*. Explicans postea, quid debeat operari Angelus, ut ejus virtus sit applicata, & eum in loco constituat, subdit: *Vel motum, vel lumen, vel aliud hujusmodi*. Et hac Q. 52. a. 1. ait: *Per applicationem igitur virtutis Angelicæ ad aliquem locum qualitercumque, dicitur Angelus esse in loco corporeo*. Sed clarius, Quolib. 1. a. 4. ubi postquam determinavit, Angelum esse in loco per contactum virtutis, subjungit: *Si quis autem velit virtutis contactum operationem vocare, propter hoc, quod operari est proprius effectus virtutis, dicatur, quod Angelus est in loco per operationem; ita tamen, quod per operationem non intelligatur sola motio, sed quæcumque unitio, quâ sua virtute se corpori unit, præsidendo, vel continendo, vel quocumque alio modo*.

XLIII. Quod vero non sufficiat applicatio prævia ad operationem, probo. Nam ad rationem formalem proximam existendi Angelo in loco requiritur actualis contactus virtutis; sed prævie ad operationem, posita applicatione virtutis, adhuc accedente imperio voluntatis, nondum verificatur, quod Angelus contingat sua virtute locum, sed solum sit præparatus, & dicat ordinem ad locum; ergo per applicationem virtutis præviam ad operationem non habetur ratio proxime fundans existentiam Angeli in loco, nisi ad summum inchoative. Quare si posita applicatione virtutis angelicæ per imperium practicum ad operandum in tali loco, operatio, vel à Deo, vel alio modo impeditur, Angelus diceretur quidem initiative esse in illo loco, non tamen formaliter, quia actu locum illum non tangeret: sicut si accedente corpore in hoc cubiculum, Deus suspenderet extensionem ejus, & contactum dimensivum ejus ad partes hujus cubiculi, esset quidem in hoc cubiculo initiative, sed non formaliter; quia contactu quantitativo actu illud non tangeret: & eadem ratione corpus Christi, estò cum sua quantitate sit in Eucharistia, non tamen est in ea, ut in loco; quia, ut docet D. Tho. 3. P. q. 76. a. 5. non est in ea modo localitur extenso.

XLIV. Confirmatur. Quidquid est in virtute angelica etiam ut applicata prævie ad operationem, totum est immanens, nempe imperium intellectus, & motio voluntatis ad operandum in eo loco; ergo nondum habetur actualis contactus loci, & indistentia localis: actus enim, seu operatio intellectus, & voluntatis bene compatitur cum absentia rei intellectæ, & volitæ; quia actus harum potentiarum, cum possint ferri etiam ad res absentes, requirunt solam præsentiam intentionalem, & non physicam: & quamvis intellectio versetur circa rem præsentem, ut quando est intuitiva, tamen adhuc non ponit in re visa, nisi extrinsecam denominationem visi, quæ non facit videntem esse rei visæ præsentem, sed præsentem supponit; ergo ad conjunctionem localem & contactum virtualem requiritur, ut à virtute sic applicata exeat aliqua operatio transiens ad corpus, qua in eo aliquid agat, vel motum, vel custodiam, vel præsidentiam, vel quoquomodo illud contineat.

§. IV.

Rationes Scoti contra præfatas Assertiones.

XLV. Primò arguit pro Scoto Frassenius ex omnibus illis Scripturæ locis, quibus Angeli dicuntur prius

priùs acceſſiſſe ad loca, quam in eis quidpiam fuerint operati. Sic, *Lucæ* 1. *v.* 28. de Angelo Gabriele ad Mariam miſſo dicitur: *Et ingreſſus ad eam dixit:* priùs ergo ingreditur & fit præſens, quam loquatur. Matth. 4. v. 3. *Et accedens tentator dixit ei*, & v. 11. *Et ecce Angeli acceſſerunt, & miniſtrabant ei*. Priùs Diabolus acceſſit, quàm tentaret Chriſtum: priùs Angeli acceſſerunt, quàm miniſtrarent; ergò priùs per ſubſtantiam fiunt præſentes, quàm operentur.

XLVI. Reſpondeo, diſt. ant. prùs noſtro captui ſe accomodando, conc. priùs revera, nego ant. Cùm enim Scriptura adventum Angelorum ad loca exponat ad modum noſtrum, nempe ad modum corporum, in quibus priùs eſt accedere ad locum, quàm ibi operari; ideo ſic etiam exhibet Angelos. Cæterùm ſicut Angeli in ſe incorporei, quamvis ſub forma corporea exhibeantur, non arguit Fraſſen, eos in ſe eſſe corpora: ita quamvis exhibeantur priùs accedentes ad locum, quàm operantes, non debet arguere, eos revera priùs ad locum accedere, quàm in eo operari.

XLVII. Dices primò. Corpus ut operetur in loco, debet priùs eſſe in illo; cur ergo non Angelus, qui finitus eſt, & egens ſubjecto? = Secundò. Priùs eſt eſſe, quàm operari; ergo priùs eſt eſſe in loco, quàm operari in loco. Sicut enim ſe habet eſſe ſimpliciter ad operari ſimpliciter; ita eſſe hîc ſe habet ad operari hîc; ergo ſicut operari ſimpliciter ſupponit eſſe ſimpliciter, operari hîc, ſupponit neceſſariò eſſe hîc.

XLVIII. Ad primum reſpondeo priprimò, diſt. conſeq. non Angelus per ſuam ſubſtantiam, nego; per ſuæ virtutis applicationem, tranſeat conſequens. In opinione enim aliquorum Thomiſtarum etiam applicatio ad locum præcedit operationem, ut vidimus: ſed hæc eſt applicatio virtutis angelicæ, non applicatio ſubſtantiæ antevertens omnem applicationem virtutis, ut vult Scotus.

XLIX. Reſpondeo ſecundò, negando conſequentiam, ob diſcrimen inter modum operandi corporis, & ſpiritus. Corpus enim agit, per virtutem fundatam in quantitate molis, quæ eſt prior operatione, & qua corpus unitur loco; & ideò cum agens debeat conjungi paſſo, & in corpore hæc conjunctio habeatur per quantitatem, quæ præcedit operationem; debet corpus priùs eſſe applicatum loco, deinde operari in eo: cæterùm ſi quantitas ſicut eſt tactiva, ita eſſet operativa, non egeret, ut corpus priùs applicaretur, ſed operatio ipſa eſſet corporis applicatio. Cùm ergo Angelus, utpote purus ſpiritus, aliam quantitatem non habeat quàm virtutis, quæ ſimul eſt operativa, & applicativa, non dependens, aut contenta, ſed continens, ac ſibi ſubjiciens locum, in quem agit; idem in ea eſt conjungi loco, ac operari in illo: quemadmodum in anima rationali idem eſt informare corpus, ac illi uniri, applicari, conjungi. Quòd verò virtus angelica finita ſit, nec creativa, arguit quidem, eam indigere ſubjecto, in quod agat; non tamen quòd priùs debeat conjungi ſubjecto, quàm in eo operetur.

L. Ad ſecundam, nego conſequentiam, & ejus probationem. Ut enim ait D. Thomas, *Quolib.* 1. *a.* 4. (ubi hanc inſtantiam ſibi proponit primo loco) *Nihil prohibet, aliquid eſſe prius ſimpliciter, quod non eſt prius quantùm ad hoc: ſicut ſubjectum eſt ſimpliciter prius ſuperficie, ſed non quantum ad hoc, quod eſt colorari: & ſimiliter prius ſimpliciter eſt corpus, quàm tactus, tamen ipſum eſt in loco per tactum dimenſivæ quantitatis, & ſimiliter Angelus per contactum virtutis*. Ita S. Thom.

Sicut ergo priùs eſt eſſe corpus, quàm eſſe extenſum, non tamen priùs eſt corpus eſſe in loco, quàm eſſe extenſum in loco; ſicut corpus eſſe, priùs eſt ſuperficie, non tamen corpus eſſe coloratum ſuperficie priùs eſt; ſicut priùs eſt corpus eſſe, quàm tangere, non tamen priùs eſt corpus eſſe in loco, quàm tangere locum: quia ſupeficies eſt fundamentum, quare corpus ſit coloratum, extenſio in loco, & contactus loci eſt ratio fundans localem præſentiam corporis;

poris. Ita quamvis in Angelo priùs sit esse simpliciter, quàm operari, non tamen priùs erit esse in loco, quàm operari in loco; quia operatio est ratio proximè fundans localem Angeli præsentiam, seu est ratio, cur Angelus sit in loco, etsi non sit ratio cur Angelus absolutè sit. Quare variatur *quid in ad aliquid*, seu mutatur appellatio: & ideò consequentia Scoti committit fallaciam.

LI. Secundò arguit. Ad veram, & adæquatam rationem præsentiæ angelicæ requiritur, quòd tota Angeli substantia sit hìc, & non alibi: at etiamsi nihil hìc operetur, hoc verum esse potest; ergo &c. Min prob. Tùm quia: dum Angelus applicat suam virtutem ad locum, potest ejus operatio impediri à Deo, vel ab eo aliò evocari, vel prohiberi ut contigit illis Angelis, quibus. *Apocalyps.* 7. *v.* 3. dictum est: *Nolite nocere terræ, & mari &c.* vel per denegationem divini concursus: at in his casibus Angelus verè esset in eo loco, etsi ibi non operaretur; ergo &c.

Tùm quia: si sublata operatione Angelus ibi non esset; ergo nullibi esset, qui est articulus tertius damnatus ab Universitate Parisiensi sub Stephano Episcopo, ut superiù dictum est, nempe: *Quòd substantiæ separatæ nusquam sunt per substantiam.* Et quarta: *Quòd alicubi tantùm sunt per operationem.*

LII. Respondeo, dist. maj. sit hìc, & non sit alibi positivè tangens locum, conc. maj. aliter, nego majorem. Ut ergo substantia Angeli sit ratio proximè fundans præsentiam localem, non sat est sola substantia, sed debet esse substantia ut tangens locum: sicut ut substantia corporea fundet proximè præsentiam localem, non sibi sufficiunt ea, quæ habet de linea substantiæ, sed requiritur, ut tangat, & extendatur quantitativè in loco. Cùm ergo contactus, quo Angelus tangit locum, non sit quantitativus, sed virtutis, & iste habeatur per operationem, qua loco unitur; ideò, hac deficiente, esset quidem ibi substantia, sed non ut locata. Sicut si ab aqua existente in vase, Deo sic disponente, auferretur quantitas, & extensio, illa aqua esset in vase negativè, quia non esset extra vas, sed non esset ampliùs in illo vase, sicut locatum positivè in loco; quia deesset illi ratio proximè fundans præsentiam localem.

LIII. Hinc ad primam minoris probat. in opinione Thomistarum volentium, Angelum proxmè constitui localiter præsentem per applicationem virtutis, prævie ad operationem, dici potest: quòd si, dum Angelus est practicè sua virtute applicatus uni loco, Deus uno ex dictis modis impediret actualem ejus operationem in illo loco, adhuc ibi esset, non ratione suæ substantiæ, sed ratione suæ virtutis ibi potius, quàm alibi applicatæ: sicut plures applicati ad trahendam navem, etsi impedirentur ab extrinseco, ne illam de facto traherent, adhuc illi navi conjungerentur. In sententia verò, quam ut probabiliorem amplexi sumus, nempè, quòd ratio proximè fundans localem Angeli præsentiam non sit applicatio pura virtutis prævie ad operationem, sed ut operationi conjuncta, dico: quòd vel Angelus impediretur ab omni operatione circa illum locum, idest tam ab operatione causante motum quàm ab actuali præsidentia, vel continentia illius loci; vel solùm impediretur ab operatione causante motum, vel producente effectum in illo corpore. Si hoc secundum dicat arguens; adhuc Angelus esset in illo loco, vi illius actionis, cui quomodocumque sua virtus conjungeretur. Si verò dicat primum: respondeo cum D. Thoma, in 1. Dist. 37. q. 3. a. 1. ad 4. quod *Hoc non reputo inconveniens, quòd Angelus sine loco possit esse, & non in loco, quando nullam operationem circa locum habet. Nec est inconveniens, ut tunc nusquam, vel in nullo loco esse dicatur, sicut etiam non est inconveniens, quòd nullo colore coloratus dicatur. Sed hoc tamen non est imaginabile, quia imaginatio continuum non transcendit.* Hæc D. Tho. Quæ, si quis consideret, Angelum esse purum spiritum independen-

tem

tem ab omni corpore, nedum ut à subjecto sustentante, sed etiam ut locante, & circumscribente facilè percipiet. In casu autem proposito, estò Angelus in illo loco completè, & formaliter non esset, esset tamen saltem initiativè; quia ratione virtutis ad illum applicatæ diceret ordinem ad illum locum potiùs, quàm ad alterum.

LIV. Quod si dicas: substantia Angeli est finita; ergo ex se debet esse definita ad aliquem locum.

Respondebit D. Thomas, loco citato in corp. quòd *Ista est valdè rudis probatio, quia procedit ex aquivocatione finis. Cùm enim dicitur essentia Angeli finita, accipitur finis pro fine essentia, & virtutis, secundùm quòd etiam definitio terminus dicitur; & non pro fine dimensionis. Locus autem dicitur finiens, vel finitus secundùm terminos quantitatis dimensiva: finis autem secundùm tramque acceptionem nullam commensurationem, aut proportionem habet. Unde non oportet, ut quod est finitum in essentia, ad terminos loci finiatur.* Cùm ergo Angelus careat quantitate dimensiva, non oportet, ut ad terminos loci ex se definiatur. Quia tamen est essentiæ, & virtutis finitæ, si velit virtutem suam applicare ad aliquem locum, non poterit eam applicare nisi ad determinatum, & definitum locum.

LV. Ad secundam probat. min. Quid judicandum sit de asserta Academiæ Parisiensis damnationem, jam dictum est *Quæst. præced. Dub.* 2. §. 3. *num.* 55. &c. ad quæ studiosum remitto. Quod verò tangit materiam præsentem, puto, nec Scotum citatum à Frassen, nec Frassen ipsum, assecutos fuisse mentem Parisiensis Academiæ in illa damnatione, ut benè notat Sylvius (ad *Art.* 1. *Q.* 51. *Primæ Partis*, & in *Apologia pro S. Thoma* posita, *tomo* 5. qui continet ejus opuscula) testemque adfert Henricum Gandavensem, qui conclusionum illarum damnationi interfuit, *Quolib.* 2. *q.* 9. sic dicentem: *Benè dicit unus articulus ab Episcopo damnatus, talis: quòd substantia separata nusquam sint secundùm substantiam, error est, si intelligatur ita, quòd substantia non sit in loco. Si autem ita, quòd substantia non sit ratio essendi in loco, verum est, quod nusquam sunt secundùm substantiam.* Et infra. *Ut dictum est; sententia Pontificalis* (idest Episcopi Parisiensis) *dicit quòd verum est*, quòd *substantia separata nusquam sunt, si intelligatur*, quòd *substantia sit ratio essendi in loco; & hoc ideò, quia substantia ipsa non est ratio essendi substantiam Angeli in loco, etsi sit in loco. In hoc enim concordabant omnes Magistri Theologia congregati super hoc, quorum ego eram unus, unanimiter concedentes, quòd substantia Angeli non est ratio, Angelum esse in loco secundùm substantiam.* Ita Henricus: cui omnino consentit Durandus in 1. *Dist.* 37. *q.* 1. Ubi relata opinione, quam sequitur Scotus, quòd scilicet essentia sit Angelo ratio essendi in loco, & pro ea allato Articulo Parisiensi, sic respondet: *Ista autem opinio non est vera, sicut & quidam alius articulus dicit, in quo continetur sic: quòd* Angelus nusquam est secundùm substantiam, est error, *si intelligatur quòd substantia non sit in loco. Si autem intelligatur, quòd substantia non sit ratio essendi in loco, verum est, quod nusquam est secundùm substantiam, expressè dicit, quòd essentia Angeli non est ei ratio essendi in loco.* Quibus apparet, mentem Academiæ Parisiensis in hoc esse contrariam opinioni Scoti, non S. Thomæ. Idem est sensus Articuli quarti damnati, nempè, quòd *Angeli alicubi sunt per operationem.* Eo enim non damnatur opinio asserens substantiam Angeli esse in loco, aut rationem essendi in loco esse operationem; sed damnatur, ut error, asserere Angelum non esse in loco secundùm substantiam, sed tantùm secundùm operationem.

LVI. Porrò: quòd S. Thomas nunquam dixerit, quod Angelus non sit in loco secundùm substantiam, sed solùm secundùm operationem; ita ut substantia non sit in loco, sed sola operatio, evidens est. Nam in loco sæpè laudato ex 1. *Dist.* 37. *a.* 1. relata opinione dicentium Angeli substantiam non esse in loco, eam rejicit ut hæreticam

 his

his verbis: *Una opinio est Philosophorum, quòd Intelligentiæ, vel Angeli nullo modo sunt in loco..... hæc autem opinio hæretica est, quia secundùm fidem nostram ponimus, Angelos immediatè circa nos operari*. Operationem autem non esse, id, quod est in loco, ostendit ibi ad 3. dicens: *Operatio Angeli non est in loco ut locatum, sed ut perfectio locati; quia operatio agentis semper est perfectio patientis, in quantùm hujusmodi*. Jure igitur, ut superiùscitato loco ostendimus, alter Stephanus Parisiensis Episcopus S. Thomam ejusque doctrinam ab erroris notâ, quâ, occasione articulorum à præfata Universitate damnatorum calumniosè gravabatur, abstersit: eo sanè modo, quo Benedictus XIII. eundem S. Doctorem, ejusque scholam à labe Janseniani, ac Quesneliani dogmatis, quam ipsi prætextu propositionum in Bulla *Unigenitus* proscriptarum, quidam impingebant, repetitis diplomatibus justissimè vindicavit.

LVII. Tertiò arguit variis modis. Primò. Falsum est, quòd ratio locandi corpora sit quantitas; etenim quantitas panis, & vini in Eucharistia eadem permanet post consecrationem, nec tamen est ratio, cur panis, & vinum dicantur existere in loco; quia substantia utriusque in Corpus, & Sanguinem Christi conversa est; neque est ratio, cur Corpus, & Sanguis Christi sint in loco, quia non sunt in loco circumscriptivè.

Quod confirmat sic. Adorandum Christi Corpus in Eucharistia non habet quantitatem extensam, & circumscriptam à loco; nec minùs tamen est in loco definitivo; ergo quantitas secundùm se non est ratio, cur corpora sint in loco.

LVIII. Secundò. Illa applicatio, seu contactus virtutis angelicæ ad locum non potest esse ratio, cur Angelus sit in loco. Nam vel nominat actum primum; & sic cùm actus primus Angeli sit ejus substantia, vel facultas substantialis, Angelus erit in loco ratione suæ substantiæ. Vel nominat actum secundum; & hic, vel est immanens, & sic nullum dicit respectum ad extra: vel est transiens; & sic cùm actio transiens sit in loco commensurativè, est enim in corpore secundùm modum corporis in quo recipitur, ponet Angelum in loco commensurativè, & circumscriptivè.

LIX. Tertiò. Si ipsamet virtus substantialis Angeli non est ipsi ratio existendi in loco, neque hoc erit applicatio ejusdem: sicut si quantitas non esset corpori ratio existendi in loco circumscriptivè, neque id esset applicatio quantitatis ad locum.

LX. Quartò. Sicut applicatio virtutis calefactivæ ad calefaciendum lignum non est ratio calefaciendi, sed solùm conditio, sine qua non; ita à simili applicatio virtutis angelicæ ad locum non est ratio existendi in loco, sed conditio, sine qua non cognosceremus, Angelum esse præsentem huic loco potius, quàm alteri: angelica namque præsentia solùm per operationem nobis innotescit, quamquam priùs supponatur in loco, quàm ibi operetur.

LXI. Respondetur ad singula. Ad primum dico: quòd, si quid probat, probat, quòd quantitas nec sit ratio formalis, cur corpus habeat in se partes extensas. Nam quantitas panis & vini in Eucharistia eadem permanet post consecrationem, ac ante: sed post consecrationem non extendit amplius partes substantiæ panis, & vini, quia panis, & vini substantia ampliùs non est; ergo nec ante. Sicut ergo post consecrationem eædem dimensiones panis, & vini, quæ manent, sunt ratio extensionis partium substantiæ utriusque, etsi substantia utriùsque per accidens non sit: ita eædem ut extensæ ad locum erunt ratio formalis locandi panem & vinum, quamvis panis, & vini substantia amplius non sit; quia aptitudo ad eam, quæ est definitio accidentis, semper manet, quamvis actualis inhærentia non maneat: & proinde estò non faciat actu existere in loco substantiam, quia non est; si tamen esset, non per aliud existeret in loco, quàm per suæ quantitatis dimensiones in loco extensas.

LXII.

LXII. Ad confirm. nego min. cum D. Thom. 3. *P. qu. 76. art. 5.* Nam Corpus Christi estò sit in Sacramento cum sua quantitate, non est tamen in eo secundùm modùm proprium quantitatis dimensivæ, scilicet per commensurationem suæ quantitis ad locum specierum; & ideò non est ibi sicut in loco circumscriptivè. Neque etiam est ibi, sicut in loco definitivè; aliàs, ut docet D. Thom. ibi ad 1. non esset alibi, quam in hoc altari, ubi conficitur hoc Sacramentum; cùm tamen sit, & in cœlo in propria specie, & in multis aliis altaribus sub specie Sacramenti. Imò retorqueri posset argumentum. Dato enim, quòd Corpus Christi esset in Sacramento definitivè; quia tamen ibi non est secundùm suæ quantitatis extensionem, non est ibi ut in loco circumscriptivè; ergo ratio essendi circumscriptivè in loco est quantitas, ut extensa in loco. Eo ergo modo Corpus Christi est sub speciebus, quo substantia panis erat sub suis dimensionibus: sed substantia panis non erat sub suis dimensionibus, ut locatum in loco; ergo neque substantia Corporis Christi, quæ ibi est per modum substantiæ. Ex quo alia retorsio emergit. Nam quia Corpus Christi sub dimensionibus panis, est ad modum, quo erat substantia, Corpus Christi non est sub illis localiter: ergo substantia ex sua ratione non est ratio essendi in loco. Cur autem substantia panis ratione suarum dimensionum esset in loco, non verò ratione illarum in loco sit Corpus Christi, ratio est; quia substantia panis comparabatur ad locum illum mediantibus dimensionibus propriis; substantia autem Corporis Christi comparatur ad locum illum mediantidus dimensionibus alienis: ita ut dimensiones propriæ Corporis Christi è converso comparentur ad locum illum ratione substantiæ, quod est contra rationem corporis locati; cujus substantia debet comparari ad locum ratione propriarum dimensionum. Vide S. Thomam laudato loco.

LXIII. Ad secundam dico: quòd illa applicatio virtutis Angelicæ ad locum nominat actum secundum, non de linea essendi, sed de linea operandi, nimirùm operationem circa locum illum; & hic est contactus virtutis. Ad id quod quærit: an sit actio immanens, vel transiens, dico: quod est actio formaliter immanens, & solùm virtualiter transiens, nempè ratione effectus, quem in loco causat. Neque sequitur, quòd ponat Angelum commensurativè in loco. Nam estò effectus per illam productus, quia recipitur in corpore, commensuretur corpori; actio tamen productiva illius, quæ est ratio locativa Angeli, cùm respiciat locum, sicut agens passum, nec loco subiiciatur, sed sibi subjiciat locum, illum tangens contactu virtutis; nec commensuratur loco, nec propterea ponit Angelum commensurativè in loco.

LXIV. Ad tertium dico: quod malè ibi arguit; deberet enim argui sic: si substantia Angeli non est illi ratio existendi in loco, neque applicatio substantiæ Angeli per ea, quæ sunt de linea substantiæ, erit ratio ponendi Angelum in loco. Quòd quidem verum est. Sed dùm additur, virtus substantiæ, fit transitus à linea substantiali essendi ad lineam operativam. Cumque vis operativa in Angelo sit vis tactiva loci: ideò si hæc per operationem applicetur, Angelus actu tangit locum contactu virtutis, & proximè fundat localem præsentiam. Sicut quia quantitas est vis commensurativa corporis ad locum, si hæc per actualem extensionem applicetur loco, fundat localem præsentiam circumscriptivam corporis in loco.

LXV. Ad quartum nego majorem, & paritatem. Nam remota applicatione ignis ad lignum manet in igne virtus proximè calefactiva, & solùm desideratur indistantia localis, quæ est conditio, sine qua virtus calefactiva nequit operari in ligno. At remota ab Angelo virtute operativa, & remanente sola substantia angelica, non habetur virtus immediatè operativa & tactiva loci: unde sicut applicatio virtutis per operationem, non est pura conditio ad agendum, sed ratio formalis agendi; ita non erit pura conditio,

sed

sed ratio formalis tangendi locum contactu virtutis, & existendi in illo. Quare per operationem praesentia Angeli li non solùm innotescit, sed reverà fundatur.

LXVI. Quartò arguitur. Angelus potest esse in loco absque ulla operatione, sive applicatione virtutis suae, quae sit operatio propriè, vel impropriè; ergo non est in loco per operationem. Ant. probat Frassen primò. Angeli creati fuerunt in coelo Empyreo, & tamen ibi nihil operantur: non motum, quia coelum Empyreum localiter non movetur; non lumen, quia supponitur à Deo fuisse creatum cum tota sui etiam accidentali perfectione.

Secundò. Corpus potest esse in loco absque ulla sui operatione, vel applicatione virtutis; ergo & Angelus. Cur enim corpus sua quantitate molis potest esse in loco absque ulla operatione, & non Angelus sua quantitate virtutis? Rursùs. Si Deus potest unum corpus de uno ad alium locum deportare praecisè ab operatione, cur non poterit & Angelum? Cur non poterit Angelo alicubi operante, ejus operationem suspendere, & facere quòd maneat ibi, sicut prius?

LXVII. Tertiò alii urgent. Animę Patrum ante Christum in limbum ab Angelis, seu in sinum Abrahae deportabantur, ut habetur, *Luca 16. v. 22.* Animae insuper puerorum decedentium sine baptismo in limbo, ut in carcere perpetuo tenebuntur; & tamen nulla excogitabilis est operatio, quam ibi, sive Patres, sive pueri exerceant.

Quartò. Angeli Custodes ordinariè praesentes sunt iis, quos custodiunt; & tamen credibile non est, quòd in eis aliquid semper operentur.

Quintò. Angelus semper est alicubi: sed non semper alicubi operatur; quia non necessariò, sed liberè operatur in corpora: ergo &c. Haec, aliaque accumulant Scotistae, & alii.

LXVIII. Respondetur ergo negando ant. ad cujus primam probat. variè respondent Nostri. Negata enim minori, in quo conveniunt omnes, non concordant in assignando, quid Angeli in coelo Empyreo operentur. Aliqui dicunt, quod operentur esse nobis occultum. Ita Ferrariensis, & alii. Haec responsio risu excipitur ab aliquibus dicentibus, hanc responsionem esse asylum ignorantiae. Sed immeritò. Quot enim sunt operationes, nedùm coelorum in haec inferiora, sed etiam horum inferiorum, quas post longam discussionem ingenuè fateri cogimur, nobis ignotas esse; & tamen causas, earumque naturas sub oculis habemus: quantò ergo magis ignotae nobis erunt operationes Angelorum, quorum naturam, sicut & ipsius coeli Empyrei, vix assequi possumus? Unde Ferrariensis in 3. Contragentes, cap. 68. *Non oportet* (inquit) *solicitari. qua operatione agat in coelum Empyreum, aut in aliquem alium locum, in quo dicitur esse: quia sicut non nobis plenè cognita est natura angelica, neque coeli Empyrei natura; ita nec nobis nota sunt omnes operationes, quibus potest aliquid in coelo Empyreo, & in corporibus operari.* Quam responsionem probare videtur S. Thomas, dùm, etsò statuat, Angelum esse in loco per operationem, indecisum tamen relinquit, quaenam sit talis operatio: an producat lucem, an sit mera custodia, an praesidentia, an continentia.

Alii dicunt, Angelos in caelo Empyreo producere augmentum lucis. Quamvis enim à Deo productum sit cum tota perfectione sibi connaturaliter, ac in suo ordine debita, hoc non tollit, quin aliqua ei perfectio major possit à natura superiori advenire: sicut & Angeli inferiores, etsi in sua natura perfecti, à superioribus tamen possunt illuminari, & de facto lumen recipiunt. Nec sequeretur, quòd hoc majus lumen perveniret usque ad nos, & à nobis videretur. Nam ait D.Th. 1. *Par. qu. 66. art. 3. ad 4.* potest dici, *Quod habet lucem coelum Empyreum, non condensatam, ut radios emittat, sicut corpus Solis, sed magis subtilem; vel habet claritatem gloriae, quae non est conformis cum claritate naturali.*

Huic affinis est responsio aliorum volentium, Angelos existentes in coe-

lo Empyreo, influere in ipsum perpetuitatem, & stabilitatem: eùm enim hanc cœlum Empyreum influat in alios orbes inferiores, ut docet D.Th. *Qu. 66. art.* 3. citatus *ad* 2. credere par est, àd hoc Angelorum operà valdè juvari. Ut enim docet D. Thom. Quolib. 6. art. 19. *Totum Universum est unum unitate ordinis . . . . . hac autem unitas ordinis attenditur secundùm quòd quodam ordine reguntur corporalia per spiritualia, & inferiora corpora per superiora*,

Tandem juxta superiùs dicta respondeo: Angelos in cœlo Empyreo operari operatione actualis præsidentiæ; quæ licet effectum, vel immutationem ullam non causat in cœlo Empyreo: illud tamen ubi subjicit pro ea parte, quâ illi præsidet, ut fundet præsentiam locati in loco. Hinc patet, quòd dùm Angelus agit, vel movendo, vel alio modo, in cœlesti orbe, sive in quocumque alio corpore, non sequitur, quòd substantia Angeli sit in omni cœli, vel coporis parte, quod movet; sed in illa sola parte, cui immediate conjungitur Angelus, nempe in illa, e qua primò incipit motus, vel quæcumque alia angelica operatio.

LXIX. Ad secundum nego paritatem. Nam corpus est in loco per solum contractum quantitatis, ad quod sufficit, ut dimensiones ejus extendantur per locum, etsi nihil ibi operetur. At Angelus est in loco per contactum virtutis, contactus autem virtutis non habetur nisi operatione. Eadem ratione potest Deus unum corpus de uno ad alium locum transferre, quin ibi operetur. Si verò Angeli substantiam de uno loco ad alium transferret, si in eo non operaretur, non esset ut in loco formaliter, & positivè, quia locum non tangeret, sed ad summum fundamentaliter, & negativè. Idem contingeret, si omnem ejus operationem suspenderet; remaneret enim ibi ad modum substantiæ, sed non ad modum locati, nisi ad summum inchoativè, & materialiter.

LXX. Ad tertium de animabus Patrum in limbo, sicut & puerorum, dici potest, quòd infra dicitur de Dæmonibus, & damnatis: quòd cum limbus non sit locus illis connaturalis, sed, si non violentus, saltem præternaturalis, in quo à divina justitia, velut in carcere detinentur: unde de limbo Patrum, & eorum liberatione per Christum dixit Zacharias, c. 9. v. ut exponit S. Hieronymus, in dictum caput. *Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua*; dicendum est: esse ibi non per operationem aliquam, sed per passionem, sive detentionem ab illo loco, à quo sine speciali Dei permissione exire non possunt. Unde diviti damnato roganti, ut mitteret Lazarum ad se, ut refrigeraret linguam suam, respondit Abraham, Lucæ 16. v. 26. *Inter nos, & vos, magnum chaos firmatum est: ut hi, qui volunt hinc transire ad vos non possint, neque inde huc transmeare*. Idem dicendum de animabus igne Purgatorio detentis. Quòd si, permittente Deo, inde aliquando exire ad tempus datum sit, ut ad aliquid peragendum se transferant; ibi per operationem, quam circa corpus exercebunt, constituentur, ut dicemus.

At de Animabus Sanctis, quid dicendum? Respondeo: quòd idem proportionaliter, ac de Angelis beatis, dum sunt in Empyreo. Ibi enim, sive naturali virtute, sive à lumine gloriæ derivata, augent splendorem, juvant influxum in hæc inferiora; vel modo nobis incognito ibi occupantur, quo eorum substantia locum illum potiùs, quàm alium virtute sua contingat. Quòd si circa alia corpora agere permittantur (quod possibile esse ostenditur in anima Christi, quæ per suam substantiam descendit ad locum Patrum, atque derivare fecit effectus ad infernum damnatorum, & tandem ad locum sepulchri reversa est) dici debet, in illis præsentes statui per operationem, ad quam exercendam circa illa mittuntur.

LXXI. Ad quartum de Angelis custodibus, dico: quòd dùm ordinariè actu assistunt hominibus, quorum custodiæ sunt deputati, semper aliquid in eis

eis operantur; vel aliquomodo excitando, aut continendo imaginationem, aut suggerendo bonas cogitationes, aut avertendo pericula, quæ innumera hominem circumstant; unde innumeræ, essò nos lateant, sunt actiones, quas Angeli circa nos operantur. Cum verò circa hominem nihil operantur, puta cum ad Empyreum, vel aliò se transferunt, tunc circa hominem non habent, nec actualem præsidentiam, sive custodiam; ideòque nec præsentiam localem, sed solam præsentiam ordinis, quia parati sunt semper clientibus opitulari: unde tunc non habent quidem ad clientes relationem rei locatæ ad locum, sed relationem ordinis. Ex D. Th. sumpta est hæc solutio, qui 1. P. q. 113. a. 6. 3. *Angelus (inquit) etsi interdum derelinquat hominem loco, non tamen derelinquit eum, quantùm ad effectum custodiæ: quia etiam cùm est in cœlo, cognoscit quid circa hominem agatur; nec indiget mora temporis ad motum localem, sed statim potest adesse.*

LXXII. Ad quintum dist. mai. semper est alicubi præsentiâ ordinis, seu tanquam res in re, vel ut pars in toto Universo, conc. mai. præsentiâ locati in loco, neg. mai. hoc enim modo solùm est ubi operatur aliquid. Neque hoc esse inconveniens, superiùs n. 53. cum D. Thoma ostensum est; & certum ostenditur ex eodem Q. 3. *de pot.* a. 10. ad 2. ubi ait, quòd non solùm priusquàm conderetur mundus, sed *Etiam nunc nihil prohibet, Angelos non esse in loco, si voluerint: etsi etiam semper sint in loco, propter ordinem, quo creatura spiritualis præsidet corporali, secundùm Augustinum, 3. de Trinitate.* Etsi enim videatur inconveniens imaginationi, quæ spiritualia metitur ad modum corporum; non est tamen inconveniens rationi: si enim supra imaginationem assurgat, indicabit, Angelos esse substantias non dependentes, nec contentas in loco, sed sibi sufficientes, & facientes loca dependere à se, & pro voluntate sua: sicut possunt modò hic modò alibi esse, ita ab omni loco se se absolvere si velint, quamvis hoc de facto non contingere existimem. Quia sicut corpora superiora nunquam cessant ab operatione, & influxu in hæc inferiora; ita spiritualia, quæ corporalibus superiora sunt, nunquam cessant ab operando aliquid circa corpora, ut supra num. 68. ex D. Thoma. *Quolib.* 6. a 19. *Et* 1. *P.* q. 66. a. 3. *ad* 2. ostensum est. Cæterum si Angelus ab omni operatione cessaret circa corpora, sicut locatum in loco in eis non esset actu formaliter, & positivè, sed solùm fundamentaliter, & negativè. Quod idem dicendum esset, si Deus omnia corpora annihilaret, si Angelus poneretur in vacuo: sicut enim Deus antequam mundum produceret, ut superiùs. *Tom.* 1. Q. 4. *de Attrib. Dub.* 5. §. 3. dictum est, nullibi actu erat, & modò in spatiis imaginariis non est, quia ibi actu nihil operatur: ita & Angelus, si nihil operaretur circa corpora, actu nullibi esset ut locatus.

LXXIII. Tandem arguunt quidam. Si operatio Angeli esset illi ratio essendi in loco, Angelus movens primam sphæram, esset in tota illa sphæra, imò & in secunda &c. cùm adsit omnibus contactu suæ virtutis.

Rursùs: operari in loco non est secundùm substantiam esse in illo, nam Sol operatur in visceribus terræ, & tamen est præsens solùm in cœlo. Anima Christi, secundùm S. Thomam, verè secundùm substantiam descendit solùm ad limbum Patrum, & tamen etiam in inferno damnatorum effectus operata est.

Tertiò. Operatio, quâ Angelus fit præsens loco, debet esse in Angelo: sed operatio quâ operatur in corpore, utpotè transiens, non est in Angelo, sed in corpore, in quod agit; ergo &c.

LXXIV. Respondeo, neg. maj. Non enim qualibet operatio statuit substantiam Angeli in loco, sed illa solum, quæ est ab ipso immediatè immediatione suppositi; & est illa, quâ ab Angelo primò exit, & incipit motus in corpus. Unde dum movet primam sphæram, substantia Angeli non est in tota Sphæra, multò minus in secunda, sed solùm in ea parte, quam primò

mò sua operatione contingit, & ex qua aliæ incipiunt moveri. Ita S. Tho. 1. P. q. 52. a. 2. *Nec tamen* (inquit) *oportet, si aliquis Angelus moveat cœlum, quòd sit ubique. Primò quidem: quia non applicatur virtus ejus, nisi ad id, quod primò ab ipso movetur. Una autem pars cœli est, in qua primò est motus, scilicet pars Orientis. Unde Philos. in 8. Physicorum, text. 84. virtutem Motoris cœlorum atribuit parti Orientis. Secundò: quia non ponitur à Philosophis, quòd una substantia separata moveat omnes orbes immediatè.*

LXXV. Ad secundam eodem modo respondeo: Solem operari in visceribus terræ per virtutem à se effusam, & non immediatè immediatione suppositi; unde non sequitur in visceribus terræ adesse substantiam Solis, sed ejus virtutem: benè tamen adest illi parti sibi contiguæ, cui primò suum influxum communicat. Anima Christi pariter in inferno damnatorum propriè non fuit; quia non fuit in eo per suum suppositum, quamvis ad illum effectus aliquos derivarit.

LXXVI. Ad tertiam nego min. Operatio enim, qua Angelus agit in corpus, est formaliter immanens in Angelo, & solùm virtualiter transiens ratione effectus, quem in corpore producit; unde ratio fundans Angeli præsentiam formaliter in Angelo est.

§. V.

Ratio fundans Angeli Præsentiam in Loco Violento, seu Præternaturali.

LXXVII. Dico. Ratio proximè fundans Angeli præsentiam in loco sibi violento, est passio illi illata ab extrinseco, sive incorporeo, sive corporeo, quà detinetur, ne agere possit ubi voluerit. Modo loquendi Scripturarum hæc assertio conformis est, quo Dæmones dicuntur alligari. Tobiæ 8. v. 3. *Angelus Raphael apprehendit Dæmonium & religavit illud in deserto superioris Ægypti.* Funibus detracti 2. Petri 2. v. 4. *Rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos.* Vinculis æternis reservati, Judæ v. 6. *Vinculis æternis sub caligine reservavit* & act. 2. v. 24. *Quem Deus suscitavit solutis doloribus inferni, juxta quod impossibile erat, teneri illum ab eo.* Ubi in Limbo (à quo liber fuit Christus) veteres PP. dicuntur ligati atque detenti. Sed de hoc fortè redibit sermo alio loco, dum agetur de pœna Dæmonum.

LXXVIII. Probatur autem hoc discursu. Quilibet contactus rei locatæ cum loco sufficiens est fundare ubicationem; ergo sicut ubicatio Angeli in loco connaturali fundatur in contactu activo, quo Angelus suâ operatione quoquo modo sibi subjicit locum, eumque sua virtute contingit; ita ex opposito ubicatio ejusdem in loco violento, ac præternaturali fundabitur in passione, qua contactu passivo aliquid patitur ab agente corporeo: vel ita ab illo ligatur, aut detinetur, ut non possit secundùm quod vult, & ubi vult operari. Sic nonnulli Dæmonum sunt in igne inferni, quia ita ab eo, ut divinæ justitiæ instrumento detinentur, ut non possint alibi operari. Alii verò, qui in hac aerea regione versantur, estò ab igne inferni pœnam patiantur, non dicuntur tamen in inferno esse, ut in loco; quia permittuntur aliquid operari in aere, & extra infernum usque ad diem Judicii. Quare alligatio angelicæ virtutis, ut contra ejus voluntatem operetur in hoc loco, vel ne operetur in alio, est passio faciens locum illum esse Angelo violentum, vel præternaturalem. Passio autem ista non reddit locum pœnalem, & violentum Angelo (inquit D. Thom. 1. P. qu. 64. art. 4. ad 1.) *Quasi afficiens alterando naturam, sed quasi afficiens voluntatem contristando, dum Angelus, vel anima apprehendit se esse in loco non convenienti sua voluntati.*

Hæc ad captum studiosæ juventutis ex doctrina S. Præceptoris, quantum potui, accomodare conatus sum. Cæterum post hujus, aliarumque de Angelis quæstionum accuratam disquisitionem candidatum meum monito Sancti Augustini, in *Enchiridio cap.* 50. imbutum

bitum, ac instructum volo, videlicet: *Cum ista* (de Angelis) *quæruntur, & ea sicut potest quisque conjectat, non inutiliter exerceantur ingenia, si adhibeatur disceptatio moderata, & absit error opinantium, se scire, quod nesciunt.*

DUBIUM II.

An unus Angelus possit esse in pluribus Locis, & plures in uno Loco?

§. I.

Resolutio primæ partis.

I. Duplex solet distingui locus, Unus adæquatus, in quo, scilicet toto potest Angelus existere, ac in majori se collocare nequit: unde si una leuca est locus adæquatus Angeli, poterit in tota illa leuca eodem tempore existere, at ultra illam non potest. Alter inadæquatus, in quo ita est, ut possit ultra illum se collocare. Sic media leuca erit locus inadæquatus, quia potest in alia medietate simul esse. Quæstio ergo procedet de loco adæquato præsertim, & nedum naturali, sed etiam divina virtute: aliquid tamen etiam de loco inadæquato dicemus.

II. Dico primò, Unus Angelus non potest naturaliter in pluribus locis adæquatis simul existere. Hæc assertio adeò certa est, ut ipsa notio *loci adæquati* eam demonstret; nimirum, quòd ita adæquet, & exhauriat totam locabilitatem unius Angeli, ut extra illam se extendere nequeat.

Deinde si Angelus naturaliter posset simul esse in duobus locis adæquatis, eâdem ratione posset esse in tribus, in quatuor, & sic in infinitum, & sic esse ubique, quod erroneum est. Quare Durandus malè excipitur à Theologis, eò quòd doceat Angelos ubique existere, estò non sicut Deus. Quod jam reprobaverat D. Thom. *in* 1. *Dist.* 37. *q.* 3. *art.* 2. dicens: *Quidam dixerunt, quòd Angelus potest esse in pluribus locis simul, sed non ubique, sicut Deus, corpus autem in uno loco tantùm est.* *Sed hoc reputatum est pro errore à Magistris, quia sequeretur, quòd Angelus nec definitivè, nec circumscriptivè in loco esset.* Et quidem, nam Angelus est in loco per suam substantiam, ut vult Scotus; vel per suæ virtutis applicationem, ut cum S. Thoma statuimus: sed tam substantia Angeli, quàm ejus virtus ad certum terminum, quem non possunt egredi, limitantur, ergo &c.

III. Rursus: si ubique Angeli essent naturaliter, loco naturaliter moveri, nec de uno ad alium transire possent. cœlum insuper Empyreum, & omnia loca plena essent Angelis, imò & Dæmonibus; qui proinde certo loco alligati à Scriptura falsò dicerentur.

IV. Neque dicas. Tertulianus in *Apologetico, c.* 22. ait de Angelis & Dæmonibus: *Omnis spiritus ales est. Hoc Angeli, & Dæmones. Igitur momento ubique sunt; totus orbis illis locus unus est.*

Nam Tertulianus noluit exprimere, Angelos & Dæmones simul ubique existere, & simul totius orbis partibus adesse, sed eorum velocitatem insinuare; quâ adeò celeriter de uno ad alium locum se transferunt, ut momento ubique esse, & totus orbis illis unus locus esse videatur. Quapropter ut Dii habiti sunt, unde subdit: *Velocitas divinitas creditur; quia substantia ignoratur.*

V. Sola ergo divina virtus, & essentia, quæ infinita est, & universalis causa omnium, suâ virtute omnia contingit; & non solùm in pluribus locis est, sed ubique. Virtus Angelica, quia finita est, non se extendit ad omnia, sed ad aliquod unum determinatum: & sicut ad universalem virtutem Dei totum Universum comparatur, ut unus locus; ita ad determinatam virtutem Angeli comparari debet solùm aliquid determinatum. Cumque Angelus sit in loco per applicationem virtutis suæ ad locum, sequitur, quòd non sit ubique, nec in pluribus locis, sed in loco uno tantùm. Ita discurrit & concludit S. Thomas, hac Q. 52. a. 2.

VI. Dico secundò. Probabilius vide-

detur, nec divinitùs posse unum Angelum esse in duobus, vel pluribus locis suæ naturali virtuti adæquatis, nisi virtus ejus à Deo intrinsecè augeatur. Quare si locus adæquatus naturali activitati Angeli sit spatium unius leucæ, non poterit esse simul in duabus leucis. Videtur clara assertio. Nam Angelus est in loco per contactum suæ virtutis, & per operationem; ergo, ut esset in duplici loco adæquato, deberet in utroque adæquata actione operari: sed repugnat, quòd idem agens duplici actione adæquata sit in actu operans; alias quælibet esset adæquata, & non esset; quilibet effectus per eam productus esset adæquatus, & non esset; quibet etiam locus adæquatus esset, & non esset: hac enim ratione docent Physici, causam non posse agere duplici actione totali, nec duplicem effectum totalem, & adæquatum simul producere; ergo &c.

VII. Confirmatur. A' causa, seu virtute impotente, dùm manet impotens, non potest actu prodire effectus, ad quem est impotens; aliàs prodiret, & non posset prodire, causa illum produceret, & non posset illum producere; quod esset destruere principium omnibus certum: *Ab actu ad potentiam valet consequentia*. Sed si Angelus habens pro sphæra & loco adæquato, ultra quem operari non potest, unam leucam, absque ullo suæ virtutis augmento, de facto simul operaretur, & sisteret se præsentem in duabus leucis, jam à causa impotente, dùm manet impotens, actu prodiret effectus; ergo produceret effectum, quem non posset producere, & esset in loco, in quo non posset esse; ergo falsificatur illud principium: actu operatur, & est; ergo potest operari, & esse.

VIII. Quod si Deus augeat virtutem angelicam, ut quæ priùs ad unam leucam tantùm poterat operari, possit operari in duabus, vel possit operari in cœlo, & simul in terra; tunc posset esse in duobus locis, quorum quilibet esset suæ naturali virtuti adæquatus. Dico *suæ naturali virtuti adæquatus*; quia comparatus virtuti Angelicæ tali incremento auctæ, quilibet eorum esset inadæquatus, & simul unum locum adæquatum constituerent. Unde nunquam verificaretur, quòd idem Angelus possit simul esse in duobus locis adæquatis reduplicativè, ut sunt adæquata.

IX. An autem possit idem Angelus esse in duobus locis adæquatis; in uno, ut loco naturali, & per contactum suæ operationis; & in alio, ut in loco præternaturali, & violento, & per alligationem, seu passionem: non video, ullam esse repugnantiam. Nam sicut nulla est repugnantia, quòd Corpus Christi per quantitatis suę extensionem sit circumscriptivè in cœlo, ut in loco hac ratione sibi adæquato, & simul per plures conversiones, & modos sacramentales in pluribus hostiis: & si vellet Deus substantiam panis hìc existentem convertere in substantiam Angeli existentem in cœlo, sicut eam convertit in Corpus Christi existens in cœlo; tunc substantia Angeli esset in cœlo, & hìc, non tamen utrobique modo connaturali: ita non videtur repugnare, quòd Angelus in uno loco adæquato existens per contactum activum, in alio sit per contactum passivum, seu per passionem. Oporteret tamen, ut ejusmodi passio sic detineret Angelum apud se in loco præternaturali, ut non impediat ipsum connaturaliter operari alibi, ut ibi connaturaliter existat; sed ipsum detineret sine alligatione potentiarum, sicut erant animæ in sinu Abrahæ.

X. Dico tertio. Angelus potest simul esse in duplici loco inadæquato intra sphæram suæ activitatis contento, quin existat in loco intermedio. Explico hoc. Suppono, Angelum naturaliter posse esse, & operari simul in omnibus locis intra sphæram suæ activitatis contentis; unde si sphæra activitatis ejus sit spatium unius leucæ, & in ista leuca sint tres civitates, duæ in extremis leucę partibus, altera in medio; poterit Angelus in omnibus illis civitatibus, & in toto medio intra leucam contento operari, & esse. Difficultas est: an possit operari, & esse in civitatibus positis in partibus

leucæ extremis, & non operari nec esse in civitate, & spatio intermedio: & hoc asserit præsens conclusio.

XI. Probatur autem. Cùm enim Angelus sit in loco per liberam, & non naturalem suæ virtutis applicationem, & à nullo ex locis intra suam sphæram contentis dependeat; fit, ut ex partibus intra eam contentis, cui voluerit se applicare possit, & alteram relinquere: sicut & homo potest simul movere duos lapides inter se distantes, ad quos ejus brachia se se extendunt, quin moveat intermedios; quia nulla necessitate partibus omnibus intra suæ activitatis sphæram contentis alligatur: & sicut posset, si vellet, absolvere se ab omnibus, ita eadem libertate posset se absolvere à singulis, & ab una, non verò ab aliis. Tota enim ratio, quare corpus non potest esse in partibus extremis, etiam intra sphæram suæ extensionis contentis, quin existat in mediis, est, quia non liberè sed naturaliter in loco est; nec operatione sibi voluntariè subjicit locum, sed quantitate, & extensione necessariò à loco circumscribitur: unde non potest esse in locis discretis, nisi ejus quantitas dividatur. E contrà autem, quia Corpus Christi in Sacramento non est ratione quantitatis, nec commensurativè ad locum, & partes loci, sed modo elevatiori, in pluribus hostiis separatis esse potest, quin existat in medio, imò & in extremitatibus ejusdem hostiæ, & non in medietate, si medietas, vel non esset consecrata, vel corrumperetur.

XII. Neque idem est de anima nostra, quæ etsò in se perfectissima, non tamen animare potest partes extremas, puta caput, & pedes, & esse in capite, & pedibus, quin actu animet membra, & partes intermedias; sicut nec de lumine Solis, quod non potest à Sole derivari in partes extremas, nisi per medias.

XIII. Nam discrimen est inter animam, & lumen ex una parte, & Angelum ex altera. Nam Anima respicit partes corporis ut constituunt unum corpus; quod, ut sit subjectum capax animationis, debet includere omnes partes invicem continuatas, & non dissitas; quia anima non est in corpore, nisi debita organizatione disposito, dispositiones autem illę communicantur uni parti mediante alia. Similiter lumen solare, cùm sit corporeum, propagari debet per commensurationem ad spatium, & quantitatem corporis; per quod diffunditur. At Angelus non est in corpore, seu loco per naturalem informationem, sed per liberam, suæ virtutis applicationem: nec ut operetur, requirit ullam ex parte loci dispositionem, neque partium loci colligationem, & communicationem; nec commensuratur loco, sed est omnino à loco independens, quem sibi subjicit. Unde non est simile.

Hęc omnia confirmare videtur S. Augustinus, dum lib. 11. de Genes. ad litt. cap. 27. ait, quòd Diabolus *In serpente locutus est, utens eo, velut organo.* In muliere autem *Non ipse locutus est.. .. quamvis occulto instinctu adjuvaret interiùs, quod exteriùs egerat per serpentem.* Quibus videtur velle, quòd Diabolus simul erat in muliere, & in serpente, qui duo erant intra ambitum loci, in quo Dęmon poterat agere. Idemque videri potest de Angelis, qui Gen. 19. subverterunt Sodomam, aliasque civitates; & de Angelo, qui 4. Reg. 19. percussit centum octoginta quinque millia hominum: non enim apparet, esse necessariò dicendum, quòd illi dum in pluribus locis operabantur, semper etiam operarentur in intermediis.

XIV. Neque sequeretur, illum Agelum habiturum duas operationes simul, & duas præsentias solo numero diversas. Nam vel Angelus in duobus illis locis operaretur diversos specie effectus: & sic haberet operationes & præsentias specie diversas. Vel operaretur effectus solo numero diversos: & sic haberet plures operationes, & præsentias numero inadæquatè solùm distinctas, quæ unam numero præsentiam adæquatam constituerent. Sed hìc discurrendum eodem modo est, ac de præsentiis quas habet Corpus Christi sub pluribus hostiis.

XV.

XV. Noto tamen, quòd cum Angelum dicimus, posse esse substantialiter præsentem in duobus locis, quin sit præsens in intermediis; loquimur de præsentia formaliter locali, quæ ex operatione consurgit. Cæterùm non negamus, quòd ejus substantia quoquo modo illi spatio intermedio adsit, ut sit illi negativè indistans. Cùm enim sit indivisibilis, non videtur, fieri posse, ut existat in duobus locis distantibus, & non existat in toto medio, quamvis possint non esse in medio, ut in loco. Alioquin sequeretur, substantiam Angeli esse divisam, ac separatam à se ipsa, idque non secundùm partes, cum nullas habeat, sed secundùm se totam.

XVI. Neque hinc inferas: Angelum operantem in duabus partibus loci, & non in media, operari, & esse in pluribus locis, ut plura sunt, quod est contra Divum Thomam, 1. P. q. 52. a. 2.

Nego enim illatum. Nam loca illa, etsi dissita inter se materialiter, ut tamen assumuntur ab Angelo, & ejus virtus simul illis applicatur, non sunt plura, sed unus locus formaliter. Unde D. Thomas, citato loco in respons. ad objecta: *Totum illud*, (inquit) *cui immediatè applicatur virtus Angeli, reputatur ut unus locus ejus, quamvis non sit continuum.* Essent autem plura loca formaliter, si intra sphæram virtutis ejus non clauderentur. Quarè

XVII. Dico quartò. Angelus non potest naturaliter esse in uno loco adæquato, & altero inadæquato; neque in duobus inadæquatis ad invicem distantibus extra ambitum activitatis suæ.

Prima pars constat ex assertione secunda superiùs statutâ. Sicut enim non potest esse in duobus locis adæquatis, ita nec in uno adæquato, & altero inadæquato. Quare si locus adæquatus Angeli esset una leuca, non posset agere in una leuca cum dimidio; alioquin limites suæ activitatis, & locabilitatis transgrederetur.

Secunda verò pars prob. Nam si Angelus loca inadæquata quidem, sed extra limites suæ activitatis simul occuparet, tunc Angelus posset extra sphæram suam protendi; puta, si cùm sphæra ejus activitatis esset una leuca, occuparet mediam leucam in terris, & alteram mediam in cœlo: & rursùs posset esse in locis distantissimis, nec indigeret motu, ut transiret de uno ad alium locum; sed sufficeret ei dividere, & partiri virtutem suam activam, & eam diversis locis dispensare, etsi distantibus, quod est contra naturam rei finitæ; & contra S. Jo. Damascenum, qui lib. 2. de Fide, c. 3. *Circumscripti* (inquit) *sunt, nec enim cum in cœlo sunt, in terra versantur; nec cum à Deo in terram mittuntur, remanent in cœlo.*

XVIII. Dico quintò. Angelus potest esse in loco sive divisibili, sive indivisibili, vel majori, vel minori. Ita D. Thomas, 1. P. q. 52. a. 2. dicens: *Quidam imaginationem trascendere non valentes, cogitaverunt indivisibilitatem Angeli ad modum indivisibilitatis puncti. Et ideo crediderunt, quòd Angelus non posset esse, nisi in loco punctali. Sed manifestè decepti sunt: nam punctum est indivisibile habens situm; sed Angelus est indivisibile extra genus quantitatis, & situs existens. Unde non est necesse, quòd determinetur ei unus locus indivisibilis secundùm situm, sed divisibilis, vel indivisibilis, vel major, vel minor, secundùm quod voluntariè applicat suam virtutem ad corpus majus, vel minus.* Ita S. Thomas: quod docet etiam in 1. *Dist.* 37. *q.* 3. *a.* 2.

XIX. Ex quibus sic. Angelus est in loco secundùm liberam applicationem suæ virtutis, non secundum naturalem sui commensurationem loco: sed potest Angelus velle liberè applicare suam virtutem, vel loco divisibili, vel indivisibili, vel majori, vel minori; ergo &c. Minor, quòd possit se applicare loco divisibili, prob. Si ad hoc aliquid obstaret, maximè, quòd Angeli substantia est indivisibilis: sed hoc non obstat. Primò. Quia Angelus non est in loco ratione suæ substantiæ, ut vult Scotus, sed ratione applicationis suæ virtutis, quam potest indivisibiliter,

liter, & etiam divisibiliter applicare. Secundò. Anima rationalis est indivisibilis, & tamen animat corpus divisibile, modo majus, modo minus. Insuper quid magis indivisibile quàm Deus, qui tamen est in loco divisibili? Tertiò, & est ratio à priori. Licèt id, quòd est indivisibile per defectum, ut est punctum in linea, non possit tangere nisi indivisibile; id tamen quod est indivisibile per excessum, quia, utpote spirituale excedit naturam corpoream, & divisibilem, estò formaliter indivisibile sit, eminenter tamen divisibile est: & hac ratione tam Deus, quàm anima rationalis estò in se formaliter indivisibiles, sunt virtualiter, & eminenter divisibiles, ideoquè existunt in re divisibili, ac si essent formaliter divisibiles: sed Angelus est indivisibilis per excessum supra continuum divisibile, ratione immaterialitatis; ergo &c.

XX. Hinc aqparet, meliùs in nostra sententia explicari posse, quomodo Angelus, si velit, possit se modò in majori loco collocare. Cùm enim ratio formalis se constituendi in loco Angelo sit applicatio suæ virtutis, & hanc possit, vel totam exercere, vel ex parte solùm, scilicet, vel erga totum locum ei adæquatum, vel solùm erga partem loci, fit ut modo majorem, modò minorem locum sibi subjiciat, & occupet. At non ita facilè explicare possunt contrarii, qui pro ratione formali ponentes aliquid formaliter, & virtualiter indivisibile de sua linea, nempè, vel substantiam, vel modum ubicationis; non assignant causam, vel principium, quare localis præsentia modò sit major, modo minor: eo vel magis, quia licet dicant, ad ponendum Angelum in loco concurrere ipsius Angeli voluntatem; hanc tamen dicunt concurrere solùm per modum conditionis, non rationis, formalis; effectus autem formalis non variatur ex sola variatione conditionis, nisi varietur ratio formalis: ut patet in nobis, qui licet libera voluntate nos moveamus, & applicemus ad loca, non possumus tamen modò in majori, modò in minori loco nos ponere, modò totum locum, modò partem occupare; nisi quantitatis extensio, quæ nobis est ratio occupandi locum, contrahatur vel dilatetur.

XXI. Quòd verò possit Angelus se applicare, & esse in loco etiam indivisibili, puta in puncto solo, eadem ratione probatur. Cum enim Angelus in loco sit per liberam suæ virtutis applicationem excedentem conditionem continui, potest, sicut se applicare loco majori, & majori intra terminos tamen suæ activitatis; ita & minori, ac minori usque in infinitum, usque ad solum punctum indivisile. Sicut enim ratione suæ elevationis supra continvum potest se ab omni loco, si voluerit, dispensare, ut superiùs cum Divo Thoma ostendimus; ita poterit se collocare in minori, & minori usque ad minimum. Eo vel maximè, quòd cum virtus Angeli in se sit indivisibilis, potest, si voluerit, tangere corpus in puncto indivisibili: & licèt non possit solum punctum movere, eò quòd tale punctum separatum à quantitate non datur; illud tamen potest sic tangere in continvo positum, ut partes, quas unit, immediatè non tangat, & sic corpus movere; sicut unum corpus perfecte sphæricum potest movere aliud, tangendo illud solum in puncto.

XXII. Nec sequitur primò. Si Angelus posset sua virtute se collocare in minori, & minori loco usque in infinitum, fore virtutis simpliciter infinitæ; sicut esset, si posset se constituere in loco majori, & majori usque in infinitum. Et sicut esset virtutis infinitæ potentia visiva, quæ videre posset objectum minus, & minus usque in infinitum.

XXIII. Nam respondeo, negando sequelam, maxime si sermo sit de infinito simpliciter, & categorematicè. Quia etsi virtus angelica posset se collocare in minori, & minori, imò indivisibili, hoc esset semper intra limites loci sibi adæquati. Unde non valet exemplum. Nam si Angelus posset se collocare in majori, & majori loco us-

usque in infinitum, benè argueretur in eo virtus infinita, quia locus illius careret termino, & esset immensus sicut Deus; quia nullus esset immaginabilis locus, cui simul adesse non posset: quod non sequitur, si possit se collocare in minori loco. Sicut non argueretur esse virtutis infinitæ ille, qui potens ferre pondus, ut centum, eam applicaret ad ferendum pondus, ut quinquaginta, ut triginta, ut viginti, ut decem &c. argueretur tamen virtutis infinitæ ille, qui posset ferre pondus ut centum, ut mille, & sic in infinitum.

Neque exemplum potentiæ visivæ hoc juvat. Nam ex una parte ut objectum moveat visum, ratio formalis non est libera applicatio virtutis visivæ, sed proportio objecti cum potentia, quæ determinatam, & non minorem exigit extensionem in objecto. Ex alia verò parte ad videndum minus, & minus objectum, major efficacia, & virtus requiritur in potentia visiva; nam objectum minus difficiliùs movet, quàm majus. Quare infinita vis requireretur ad videndum objectum minus, ac minus in infinitum. At Angelum se in minori loco constituere, & à libera ejus applicatione procedit, & non majorem virtutem requirit, quàm dum se in loco suo adæquato constituit, sed potius contractionem suæ virtutis, dum eam non totaliter applicat, ut ille qui potens portare pondus ut centum, portat solum ut decem.

XXIV. Neque sequitur secundò, unum Angelum posse esse in alio Angelo, ut in loco, si potest esse in puncto indivisibili, ut in loco.

Nego enim sequelam. Nam locus est essentialiter, vel corpus, vel aliquid corporis habens situm in corpore: punctum autem, etsi non sit corpus, quia tamen est aliquid corporis, & habens situm in copore, ut terminus ejus, capax est, ut Angelus in ipso se se constituens, sit in eo, ut in loco. At de Angelo non ita: est enim indivisibilis, non ut aliquid quantitatis, nec situm habens in corpore, sed ut omnino incorporeus, & genus quantitatis excedens; unde unus Angelus agens in alio, esset in illo sicut agens in passo, & sicut una substantia ordinem dicens ad aliam, non sicut locatum in loco. Unde D. Tho. Quolibeto 3. a. 7. ait: *Quod est in corporalibus situs, est in spiritualibus ordo. Nam situs est quidam ordo partium corporalium secundùm locum: & ideò ipse ordo substantiarum spiritualium ad invicem sufficit, ut una influat in aliam; nec requiritur ibi medium corporale, vel locale; quia hujusmodi actiones sunt supra locum & tempus, quæ in corporalibus sunt.* Addo unum Angelum non posse operari in alio, sicut nec in anima rationali, quasi illabendo in eorum substantiam intrinsecè, sed solùm exteriùs per modum suggerentis, ut suo loco dicetur. Unde non sequitur, quòd unus Angelus sit in Angelo, vel cum Angelo in uno loco. Vid. D. Tho. in 1. *Dist.* 36. *q.* 3. *a. ad* 4.

XXV. Adverto demum; quòd cum dicimus, Angelum posse agere, & locari in indivisibili, seu in puncto; loquimur semper de indivisibili, seu puncto constituto intra terminos loci adæquati virtuti Angelicæ: unde sicut in magnitudine, ita in minimo ejusdem habet terminum. Quare sicut à minimo posito in terra, non potest extendi ad maximum positum in cœlo; ita à maximo quod esset in cœlo, non posset protendi ad minimum, quod esset in terra.

§. II.

Resolvitur secunda pars.

XXVI. Dico, Plures Angeli possunt esse in eodem loco materiali, non tamen in eodem loco formali adæquato, & per modum causæ principalis. Explico. Locus Angelo dicitur materialiter unus, ex unitate spatii, seu corporis, in quod Angelus operatur; dicitur verò locus formaliter unus ex unitate operationis, quâ totum illud spatium tangit, & ope-

cupat. Quod si ab Angelo tangatur actione totali, dicitur locus formalis adæquatus; si verò actione solùm inadæquata, dicitur locus formalis solùm inadæquatus. Insuper quia Angelus ibi potest agere vel ut causa principalis, virtute propriâ, vel ut instrumentum divinæ virtutis; ideò & locus comparari potest ad Angelum ut causam principaliter operantem, & ut operantem solùm instrumentaliter.

XXVII. Prior ergo pars prob. Nam possunt duo Angeli operari in eodem spatio effectus diversæ rationis, puta unus motum, al-us lumen. Vel si operentur effectum ejusdem rationis, possunt sic invicem attemperari, ut effectus non procedat totaliter a singulis; sicut plures invicem attemperant virtutem suam in trahenda navi: vel ita inter se dividere operationem, ut unus Angelus producat motum, & alter celeritatem motus, quo casu locus ille esset unus solùm inadæquatè. Similiter si plures cum subordinatione unius ad alterum, vel instrumentaliter concurrant ad modum, quo duo Sacerdotes concurrunt cum Episcopo ut duæ causæ totales instrumentariæ ad consecrationem ejusdem hostiæ, ut docet D. Thomas 3. *P. q.* 82. *a.* 2. *ad* 2. possunt in eodem loco etiam formali existere; quia in hoc casu, vel non eodem modo, vel ut plures ad eundem effectum concurrerent.

XXVIII. Hac ratione explicatur, quomodo fieri potuerit (quod narratur, Marci 5. 2. 9.) ut integra Dæmonum legio in uno corpore esset. Si enim omnes simul in eodem corpore operabantur, dici debet, quod, vel non eundem effectum in eo producebant, sed diversos specie; vel si eundem, non se gerebant, ut causæ totales, & principales æqualiter concurrentes, sed ut partiales, ut Dei instrumenta, & cum subordinatione invicem. Quamquam dici posset ex doctrina D. Thomæ, in 1. *Dist.* 37. *q.* 3. *a.* 3. *ad* 1. & Q. 3. *de Pot. a.* 19. *ad* 1. plures Angelos malos posse simul ad eundem locum confluere, & unum cum operatione alterius confundere. Quod enim impedit, ne plures Angeli simul in uno loco esse possint, non est repletio loci (ut in corporibus contingit) sed *confusio operationum*. Cum autem Dæmones non attendant ad id, quod est conveniens suæ naturæ, sed ad id, quod videtur congruere eorum malitiæ; dummodo homini noceant, quamvis videant, uno jam operante eundem effectum, eorum operationem fore superfluam, adeo inordinata est eorum voluntas, ut id parùm curent.

XXIX. Secunda verò pars probatur à D. Thoma, tùm hìc Q. 52. *a.* 3. tùm *in* 1. *Dist.* 37. *a.* 3. Nam impossibile est, quòd sint duæ causæ completæ, & totales immediatè concurrentes principaliter ad eundem effectum; aliàs quælibet earum esset completa, & totalis, & non esset; ac effectus immediatè, & totaliter penderet à qualibet, & non penderet: sed Angelus est in loco formali per hoc, quòd virtus ejus immediatè contingit locum per modum continentis perfecti; ergo &c. Majorem probat D. Tho. Nam una est forma proxima unius rei, & unum est proximum movens completum, quamvis possint esse plures motores remoti. Nec refert, quòd plures possint concurrere ad eandem navem trahendam. Nam nullus eorum est perfectus motor, cùm virtus uniuscujusque sit insufficiens ad movendum; sed omnes simul tenent locum unius motoris, quatenus omnes virtutes junguntur ad unum motum faciendum. Sicut ergo in physicis docent Nostri, nec supernaturaliter fieri posset, ut unus, & idem effectus simul producatur à duabus causis proximis totalibus, adæquatis principalibus, & ejusdem ordinis, quia hoc repugnat: ita & plures Angelos hoc modo esse in uno loco.

XXX. Nec dicas primò. *Plura corpora non possunt esse in eodem loco, quia replent locum: sed Angeli non replent locum quia solùm corpus replet locum, ne detur vacuum; ergo &c.* Secundò. *Plus differunt Angelus, & corpus, quàm duo Angeli: sed Angelus, & corpus sunt simul in eodem loco, quia nullus locus est, qui non sit* plenus

nus sensibili corpore; ergo &c. Tertiò. In eodem corpore est anima, & sæpe etiam Dæmon; ergo.

XXXI. Respondetur enim ad primum, cum D. Tho. hac Q. 52. *a* 3. *ad* 2. quod Angelus non replet locum repletione quantitatis, illum tamen replet repletione virtutis, dùm adæquatè in eo operatur; unde si alius ibi operaretur, esset operationum confusio.

Si dicas; ergo saltem supernaturaliter duo Angeli possunt operari in eodem loco formali, sicut duo corpora possunt supernaturaliter replere eundem locum.

Respondeo: quòd sicut duo corpora, si invicem penetrentur, possunt esse in eodem loco; ita duo Angeli, si invicem communicent suas virtutes, possunt operari in eodem loco. Sed tunc sicut duo corpora compararentur ad locum, non per modum duplicis, sed unius locati in actu secundo: ita illi duo Angeli se haberent in actu secundo per modum unius adæquati motoris, non duplicis.

Ad secundum, cum eodem S. Doct. *ad secundum* citato, dico: *Quòd Angelus, & corpus non eodem modo sunt in loco. Unde ratio non sequitur.*

XXXII. Hinc ad tertiam, similiter cum eodem (*ibi ad* 3.) dico: *Quòd nec Dæmon, nec anima comparantur ad corpus secundùm eandem habitudinem causæ, cùm anima sit forma, non autem Dæmon.* Dici etiam potest, quòd anima est in corpore, ut *Principium operationum naturalium in* corpore; *Angelus autem est in corpore, ut operans operationes supernaturales; unde nulla est confusio operationum; quia non est unius rationis operatio.* Eadem ratione *Deus est in rebus, ut dans omnibus esse, & operans in qualibet virtute operante; & idcò alterius rationis est operatio ipsius Angeli*, cui ut proprius effectus non correspondet esse. Vide D. Tho. in 1. *Dist.* 37. *q.* 3. *a.* 3. *ad* 2. & 3.

XXXIII. At dices. Ad ministrandum Christo plures Angeli accesserunt, ut habetur, Matth. 4. v. 11.

Respondetur. Plures illos Angelos fuisse immediatè in diversis partibus aeris circumstantis, sicut & illi, qui Christo nato apparuerunt, *Luca* 20. Vel ministerium illud, utpote divisibile, fuisse inter illos Angelos sic distributum, ut unus unam, alius aliam exerceret operationem; cui ministerio licèt unus Angelus sufficere potuisset, honor tamen, ac reverentia Christo debita plures advocavit.

DUBIUM III.

De Motu Locali Angelorum.

§. I.

Angeli localiter moventur.

I. Omnia, quæ de motu locali Angelorum D. Tho. statuit, 1. P. q. 53. & cum eo Commentatores, unico dubio perstringimus; ne in re non parum intricata, & non multum utili, plus, quàm par est, tempus terentes, ab utilioribus retrahamur.

II. Dico primò. Angelus moveri potest localiter. Ita S. Doct. citatus *a.* 1. & in 1. *Sent. dist.* 37. 4. *a.* 1. Adeò hoc exploratum est, ut malè ab omnibus habeatur Durandus, qui contrarium fuit opinatus. Plures sunt Scripturæ textus id attestantes. *Exod.* 14. *v.* 19. Angelus Dei dicitur præcedere castra Israel, tollere se, & abire post eos. *Daniel.* 14. *v.* 55. Angelus portavit Habacuc in Babylonem. *Zachar.* 2. *v.* 4. Unus Angelus alteri dicit: *Curre, loquere ad puerum istum.* Lucæ 1. v. 27. *Missus* dicitur *Angelus Gabriel ad Virginem*; v. 28. *& ingressus ad eam &c.* c. 2. v. 15. *discesserunt ab eis* (pastoribus) *Angeli in cælum.* Matth. 28. v. 2. *Angelus Domini descendit de cælo, & accedens revolvit lapidem.* De Dæmonibus quoque moveri localiter habetur, Job. 1. v. 7. Ubi Satan ait: *Circuivi terram & perambulavi eam.* Isajæ 14. v. 12. dicitur cecidisse de cælo. Lucæ 10. v. 18. *Quasi fulgur.* & Apoc 12. v. 8. Angeli Apostatici ita dicuntur de cælo ejecti, ut non inventus fuerit amplius eorum locus

cus in cœlo. Quid autem est præcedere, abire, currere, mitti, ingredi, ascendere, descendere, circuire, cadere de cœlo, & similia, nisi de uno loco moveri ad alium?

III. Nec valet effugium Durandi, dicentis, hæc non indicare, Angelos secundùm substantiam localiter moveri; sed solùm aliquo effectu incipere apparere, & se præsentes significare, ubi antea non apparebant. Sicut hâc ratione, *Gen.* 2. *v.* 8. dicitur Deus *Ambulare*. Gen. 11. v. 5. *Descendere*. Matthei. 3. 2. 16. de Spiritu S. *Descendit sicut columba* super Christum; & de Filio, *Jo.* 3. *v.* 13. quòd *Descendit de cælo*.

IV. Non inquam valet. Nam secundùm regulam S. Augustini, *lib.* 3. *de Doctr. Christ. cap.* 10. verba S. Scripturæ litteraliter, & propriè exponenda sunt, nisi aliquid sequatur, vel contra motum honestatem, vel contra fidei veritatem: nil autem sequitur contra fidei veritatem, cum intelligimus Angelos propriè localiter moveri. Sequeretur autem potius in opinione Durandi, ea impropriè, & figuratè accipientis: quia contra fidei veritatem sequeretur, Angelos esse immutabiles secundùm locum, ejus substantiam esse ubique: quod esto Durandus admittere non vereatur, omnes tamen Theologi maximum reputant inconveniens, ut superiùs, Dub. præcedenti dictum est. Verùm grande sequeretur absurdum, si diceremus Filium, & Spiritum Sanctum substantialiter mutare locum; nempè, quòd, nec Filius, nec Spiritus Sanctus essent substantialiter Deus, quia non essent secundùm essentiam ubique: nam mutare locum est incipere esse, ubi priùs non erat, & desinere esse, ubi priùs erat. S. Chrysostomus, *Homil.* 3. *in Epist. ad Hebraos*, assignans differentiam inter missionem Filii Dei, & Angelorum, ait: *Magis autem neque missus est* (Dei Filius) *neque enim de loco ad locum pertransit, sed carnem sumsit: isti autem* (Angeli) *per loca mutantur, & prima loca, in quibus fuerant deserentes, ad alia veniunt transeundo, in quibus, non erant antea.*

Angelorum motum localem asserunt Ambrosius, *lib.* 1. *de Spirit. Sanct. cap.* 10. Athanas. *Epist.* 1. *ad Serapionem*; uterque probans divinitatem Spiritus Sancti, quia iste ubique est, nec loco mutari potest; Angeli verò loco mutantur, & possunt locum acquirere, & deserere. In quo sensu intelligendus est Tertullianus, in *Apologetico, cap.* 22. Dub. præcedente citatus, & expositus.

V. Hanc veritatem probat S. Thomas, hâc *Qu.* 53. *a.* 1. *in arg. sed contra*, sic: *Ejusdem rationis est Angelum beatum moveri, & animam beatam moveri: sed necesse est dicere, animam beatam localiter moveri, cùm sit articulus fidei, quòd Christus secundùm animam descendit ad inferos; ergo Angelus beatus movetur localiter.*

VI. Probari etiam potest sic. Quod est in loco definitivè, non potest ad alium locum transire, nisi deserendo priorem locum, quod non fit nisi per motum localem: sed Angeli sunt in loco definitivè; ergo &c. Hâc ratione utitur S. Ambros. *lib.* 1. *de Spiritu Sanct, cap.* 10. ubi comparans Spiritum Sanctum cum Angelo: *Ille* (inquit) *cùm sit ubique, non potest recedere à loco, neque acquirere locum; Angelus verò, cùm loco definiatur, potest locum acquirere, & deserere.* Eodem argumento utitur Damascenus, *in Sacris Paralellis, tit.* 47.

VII. Dices tamen primò. Ex Arist. 6. *Phys. text.* 32. nullum impartibile movetur, quia omne quod movetur, dum movetur, partim est in termino à quo, & partim in termino ad quem, quod est contra rationem impartibilis, non habentis partes: sed Angelus est impartibilis; ergo &c.

VIII. Respondetur cum D. Thom. citato *ad* 1. Primò. Majorem esse veram de indivisibili secundùm quantitatem, ut puncto, cui de necessitate correspondet locus indivisibilis, cùm ratione quantitatis sit in loco: non verò de indivisibili secundùm substantiam, quod est in loco per applicationem suæ virtutis. Hoc enim sicut potest esse in loco indivisibili, & etiam divi-

divisibili; ita etiam potest localiter, & divisibiliter locum mutare, non dividendo substantiam, sed operationem.

IX. Respondeo secundò cum eodem. Præfatum axioma: id quod movetur, dum movetur, partim est in termino à quo, & partim in termino ad quem, verificari de eo, quod movetur motu continuo, non de eo, quod etiam motu discreto potest moveri; ut de Angelo dicemus infra. Dum ergo movetur motu continuo, partim est in termino à quo, & partim in termino ad quem; *Ut tamen partialitas non referatur ad substantiam Angeli*, quasi aliqua pars substantiæ ejus sit in uno termino, & alia in altero, *sed ad locum. Quia in principio sui motus continui Angelus est in toto loco divisibili, à quo incipit moveri.* Sed *dum est in ipso moveri*, seu dum actualiter movetur, totus est in parte primi loci, quem deserit, ac totus etiam in parte secundi loci, quem occupat per applicationem suæ virtutis: quam loco divisibili potest applicare, & sic moveri, sicut corpus moveri potest applicando loco divisibiliter extensionem suam.

X. Dices secundò. Motus est actus imperfecti, 3. *Phys. text.* 14., Insuper est ob indigentiam: sed Angeli sancti nec sunt imperfecti, nec corporibus indigentes; ergo &c.

Respondetur, cum D. Thom. laudato *ad* 2. *&* 3. majorem esse veram de eo, qui movetur ad acquirendam sibi aliquam formam, seu perfectionem; hic enim est imperfectus, & in potentia, & indigens perfectione, quâ caret, & ad quam acquirendam movetur: non verò de eo, qui movetur applicando suam virtutem, ut alteri communicet perfectionem, quam in se habet. Hic enim supponitur jam in se perfectus, & actu habens perfectionem, ad quam communicandum movetur. *Et hoc modo Angelus propter indigentiam nostram* (ait D. Thom.) *localiter movetur, secundùm, illud* Hebr. 1. Omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi, propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis.

XI. Quæres tamen primò. An dici possit, quòd Angelus motu locali verè & propriè moveatur?

Respondeo: quòd si motus sumatur generaliter, prout dicit successionem, vel diversitatem operationum in uno, & in altero loco, sic de Angelo dici potest quòd propriè localiter moveatur; dum enim Angelus alia, atque alia loca sua virtute contingit, quæ prius non contingebat, ejus substantia fit revera præsens istis, & aliis locis, quibus antea præsens non erat: quod est species quædam transitus, seu motus de loco ad locum. Si verò localis motus Angeli comparetur ad motum localem corporis, sic (inquit D. Thom. hac Qu. 53. art. 1.) *Sicut esse in loco æquivocè convenit corpori, & Angelo, ita etiam & moveri secundùm locum.* Et in 1. Dist. 37. qu. 4. art. 1. *Quia* (inquit) *moveri in loco sequitur ad esse in loco: ideò eodem modo convenit Angelo moveri in loco, sicut esse in loco, & utrumque est æquivocè respectu corporalium*: Et rationem afferens, prosequitur: *Dicitur enim Angelus esse in loco, inquantùm applicatur loco per operationem. & quia non simul in diversis locis esse dicitur, motus ejus vocatur.* Quare, ut ait hac Qu. 53. art. 1. *Necesse est, ut motus Angeli in loco nihil aliud sit, quàm diversi contactus diversorum locorum successivè, & non simul; quia Angelus non potest simul esse in pluribus locis.*

XII. Quæres secundò. In quo, ut in subjecto, sit motus Angelicus?

Respondeo: motum localem Angeli considerari posse dupliciter. Uno modo, ut dicit contactum virtutis, quo Angelus successivè contingit loca; & hoc modo Angelus intrinsecè movetur, & motus in illo est, ut in subjecto. Alio modo, secundùm contactum passivum, seu secundùm id, quod transit, seu efficitur in loco; & hoc modo motus non est in Angelo: est enim quid corporeum, ac in corpore receptum, ac proinde solùm extrinsecè denominat Angelum localiter motum.

XIII. Adverto tamen: quòd, ut Angelus dicatur localiter moveri, non

 suf-

sufficit, ut Angelus habeat successivè diversas operationes circa diversa corpora, sed circa diversa loca. Quare Angelus movens orbem cœlestem, seu movens aquam præterfluentem, non dicitur localiter moveri; quia estò moveat diversa corpora, seu diversas partes corporis, quia tamen succedunt in eodem loco, non dicitur succesivè esse in eodem loco, sed in eodem semper. Unde signanter D. Tho. supra relatus, hoc *art.* 1. non dixit, motum localem Angeli esse diversos contactus circa diversa corpora, sed: *Diversos contactus diversorum locorum successivè*.

XIV. Quæres tertio. An Angelus moveri possit per accidens ad motum corporis, in quo est?

Respondeo affirmativè, cum D. Thoma, 1. *P. q.* 51. *a.* 3. *ad* 3. ubi sic ait: *Moventur tamen Angeli per accidens, motis hujusmodi corporibus; cùm sint in eis, sicut motores in mobilibus, & ita sunt hìc, quod non alibi. Quod de Deo dici non potest. Unde licèt Deus non moveatur, motis his, in quibus est, quia ubique est; Angeli tamen moventur per accidens ad motum corporum assumtorum, non autem ad motum corporum cœlestium, etiamsi sint in eis sicut motores in mobilibus; quia corpora cœlestia non recedunt de loco secundùm totum; nec determinatur spiritui moventi orbem locus secundùm aliquam determinatam partem substantiæ orbis, quæ nunc est in Oriente, nunc in Occidente, sed secundùm determinatum situm, quia semper est in Oriente virtus movens.*

Unde sic prob. Aliquid moveri per accidens, est moveri ad motum alterius, cui determinatè conjungitur; quâ ratione D. Tho. 3. *P. q.* 76. *a* 6. *ad* 1. docet, Corpus Christi moveri per accedens ad motum specierum: sed Angelus conjungitur corpori sicut motor mobili; ergo &c.

Responsio ista procedit, supponendo, quòd Angelus velit persistere operando in corpus, quòd movetur, etiam dum movetur. Rursus, quòd corpus illud moveatur secundùm se totum, & non solùm secundùm partem; quâ ratione dum Angelus movet cœlum, non movetur per acidens ad motum cœli, quia cœlum movetur solum secundum partes. Et si unus Angelus esset simul in duobus lapidibus, quorum unus moveretur, alius immotus maneret, unus sursum moveretur, alter deosum; Angelus in illis operans, nec per accidens moveretur, & quiesceret, moveretur sursum, & deorsum, quia singuli essent locus inadæquatus; & Angelus sic esset in uno, ut esset etiam in alio. Ita D. Thomas in 1. Dist. 37. q. 4. a. 1. ad 4. *Nihil enim movetur per accidens moto eo in quo est, nisi definitivè sit in eo, ita quod non in alio: sicut anima movetur per accidens, moto corpore, & non motâ manu tantùm.*

Advertendum est etiam: discrimen esse inter motum per accidens, quo movetur Angelus, & eum quo movetur corpus. Dum enim unum corpus per accidens movetur ad motum alterius, puta homo ad motum navis, & vestis ad motum hominis, movetur efficienter à movente aliud corpus, motu intrinsecè in eo, quod movetur per accidens, receptpo: at dum Angelus movetur per accidens moto corpore, in quo est, non movetur efficienter motu causato à movente corpus, nullumque ab eo intrinsecè recipit motum; ad eum modum, quo motis speciebus Sacramentalibus, nullum motum intrinsecum recipit Corpus Christi, ut docet D Th. 3. *P. q.* 76. *a* 6. *ad* 1 intrinsece autem solum movetur alio motu, per se causato ab ipso Angelo in corpore mutante locum; quia dum corpus in quo agit mutat locum, Angelus, qui in eo operatur, incipit agere, & esse in alio loco. Quibus bene perpensis responderi potest rationibus Scotistarum contrarium opinantium.

§. I I.

Angelus Moveri potest Motu Continuo, & Discreto.

XV. MOtus localis duplex esse potest, continvus, & discretus. Continvus, ut docet D. Thomas hac

hâc Q. 53. a. 1. est, quo mobile succeſſivè per partes deſerit terminum à quo, & per partes acquirit terminum ad quem. Diſcretus eſt, quo è contra mobile deſerit totum ſimul terminum a quo, & acquirit totum ſimul terminum ad quem.

XVI. Dico. Angelus moveri localiter poteſt utroque motu, continvo, & diſcreto. Ita D. Tho. loco citato. Ubi poſtquam dixit, motum Angeli in loco nihil aliud eſſe, quam diverſos contactus diverſorum locorum ſucceſſivè, & non ſimul, & neceſſarium non eſſe, hujuſmodi contactus eſſe continuos, pergit ſic: *Poteſt tamen in hujuſmodi contactibus continuitas quædam inveniri: quia . . . . nihil prohibet, Angelo aſſignari locum diviſibilem per contactum ſuæ virtutis, ſicut corpori aſſignatur locus diviſibilis per contactum ſuæ magnitudinis. Unde ſicut corpus ſucceſſivè, & non ſimul dimitit locum, in quo priùs erat, & ex hoc cauſatur continuitas in motu locali ejus: ita etiam Angelus poteſt dimittere ſucceſſivè locum diviſibilem, in quo priùs erat; et ſic motus ejus erit continuus. Et poteſt etiam totum locum ſimul dimittere, & toti alteri loco ſimul ſe applicare, & ſic motus ejus non erit continuus.*

XVII. Ex his prima pars, quæ ab omnibus ferè admittitur, probata manet. Nam Angelum localiter moveri motu continuo, eſt non ſtatim deſerere totum terminum à quo ſuæ virtutis contactu, ſed ſucceſſivè & per partes; ſicut corpus quia contactu ſuæ magnitudinis ſucceſsive, & per partes & non ſimul, totum, dimittit locum, in quo prius erat, dicitur localiter moveri motu continuo: ſed Angelus hoc modo moveri poteſt; licèt enim contactus virtutis angelicæ (ſicut & ejus ſubſtantia) activè, & in ſe indiviſibilis formaliter ſit, nec habeat, ſicut magnitudo, partes correſpondentes partibus loci; locus tamen quem contingit diviſibilis eſt, & cum liberè illum tangat, poteſt non unica contactus ſuſpenſione totum dimittere, ſed uno contactu unam partem tangere, deinde illa dimiſsa, aliam partem contingere, & ſic ſucceſsivè; ergo &c.

XVIII. Neque contrarium docuerat D. Tho. in 1. *Diſt.* 37. q. 4. a. 1. ubi videtur negare, motum localem Angeli eſſe continuum = Nam S. Doct. ſolum vult motum localem Angeli non eſſe, ſicut motum localem corporum, continuum ex neceſſitate, ſed *Sicut conceptiones intellectus convenienter ſe habent ſine continuitate.* Unde etiam hoc *art.* 1. *qu.* 53. dicit: *Hujuſmodi autem contactus* (Angelicos) *non eſt neceſſarium eſſe continuos*: non autem ſi Angelus velit, ejus motum localem continuum eſſe non poſſe, nimirum ſucceſsivè, & non ſimul dimittendo partes loci, in quo prius erat. Quamvis hæc continuitas motus localis Angeli, æquivocè dicatur, ſi comparetur ad continuitatem motus localis corporum; ſicut & eſſe in loco, & moveri localiter Angeli hoc modo æquivoce dicitur, comparatè ad eſſe in loco, & moveri localiter corporum.

XIX. Secunda verò pars (quam negaſſe videtur Scotus, aſſerit tamen S. Tho. hac Q. 53. a. 1. laudato, & etiam ſecundo) prob. Moveri localiter motu diſcreto, eſt priorem locum totum ſimul, & non ſucceſſivè deſerere, & immediatè alium locum totum ſimul acquirere; ſed hoc poteſt Angelus &c. ergo &c. Maj. eſt D. Tho. ut ſupra. Hoc enim diſtinguit motum diſcretum, ſeu non continuum à continuo. Min. prob. Ideo corpus non poteſt ſtatim totum locum deſerere, & alterum ſtatim totum occupare, quia commenſuratur loco, & eſt totum in toto loco, & ſecundum partes in partibus loci; & propterea diviſibilitati, & continuitati loci debet ſe accommodare. At Angelus nec loco commenſuratur, ſed totus eſt in toto, & totus in qualibet loci parte; & instantum ſucceſſivè, & non ſimul derelinquit locum, quia pro ſua libertate vult tangere illum non ſecundum totum, ſed ſecundùm pastes, non ſimul, ſed ſucceſſivè; ergo ſi velit priorem locum ſtatim totum deſerere, & alium ſtatim totum occupare, & tangere, poteſt.

XX. Sed dices primo. Non poteſt ex-

explicari, quando Angelus motu discreto moveatur: dùm enim est in termino à quo, nondum movetur: dùm est in termino ad quem, jam quiescit.

XXI. Respondeo: motum localem discretum consistere in utroque termino *à quo*, & ad *quem*, non absolutè, & divisim sumtis, sed ut dicentibus invicem ordinem successionis. Ita S. Tho. hàc q. 53. a. 1. ad 1. *Si enim* (inquit) *motus non esset continuus, posset dici, quòd aliquid movetur, dum est in termino* à quo, *& dum est in termino* ad quem; *quia ipsa successio diversorum* ubi *circa eandem rem motus diceretur*. Et in 1. Dist. 37. q. 4. a. 1. ad 3. ait, quòd cùm motus Angeli localis non sit positus esse continuus, *Ideò non oportet, quòd pars illius motus sit motus, & ideo nec in A. movetur, nec in B. movetur, licet A. & B. sint partes ejus; sed successio horum, quod est esse in A. & B. motus vocatur. Sicut planè patet si attendatur motus ejus, vel secundùm intellectum, vel secundùm affectum, quia ipsa successio affectionum motus ejus dicitur*. Quibus patet, naturam motus discreti nil aliud esse, quàm numerum diversarum operationum sibi in diversis locis succedentium, & habentium ordinem invicem. Unde sicut numerum solæ unitates componunt, non absolutè consideratæ sed una cum ordine ad aliam; sic etiam motum discretum componunt operationes diversæ, non absolutè, sed cum ordine unius ut prioris, ad alteram ut posteriorem.

XXII. Dices secundò. Motus localis Angeli quamvis discretus debet esse unus: sed si unicè consistat in diversis operationibus circa diversa loca, non erit unus, quia interruptus per quietem; ergo &c. Min. prob. cùm enim Angelus in uno instanti deserat totum terminum à quo, & in alio sit in toto termino ad quem, inter ista duo instantia debebit intercedere tempus medium; cùm duo instantia sibi immediatè succedere nequeant: sed in hoc tempore medio quiesceret motus; ergo esset per hanc quietem interruptus, & non unus.

XXIII. Respondeo, neg. min. ad ejus prob. nego maj. Nam licèt in tempore nostro duo instantia non possint sibi immediatè succedere, est enim unum per continuitatem; benè tamen in tempore discreto, & Angelico, quo motus discretus, & operationes liberę Angeli mensurantur. Nam tempus illud nihil aliud est, quàm indivisibilium durationum, seu instantium numerus. Sed de hoc inferiùs aliqua dicentur.

§. III.

De Transitu Angeli ab uno ad aliud Extremum non transeundo per Medium.

De motu locali, tùm continuo, tùm discreto procedere quæstio potest: an scilicet Angelus possit transire de uno ad alium locum, puta de cœlo in terram, non transeundo loca intermedia.

XXIV. Dico. Si Angelus moveatur motu continuo, non potest transire de extremo ad extremum, quin transeat per loca immedia; benè temen si moveatur motu discreto. Utramque partem docuit S. Thomas, tùm hàc Q. 53. a. 2. tùm in 1. *Dist.* 37. q. 4. a. 2. Prior pars est communis, & probatur ex eodem S. Doctore. Nam, ut habetur in 6. Phys. text. 77. *Medium est, in quod prius venit, quod continuè mutatur, quàm, in quod mutatur ultimum*. Et ratio est: quia ordo prioris, & posterioris in motu continuo est secundùm ordinem prioris, & posterioris in magnitudine; ergo motus, qui sit continuus debet ab uno extremo per omnia media pertransire ad aliud extremum, aliàs non esset continuus.

XXV. Secunda verò pars, cui omnes ferè à schola D. Tho. alieni contrariantur, probatur. Angelus cùm sit in loco per liberam suæ virtutis applicationem, qua in aliquo corpore operatur, transit de uno ad alium locum; quia desinens operari in uno corpore, vel una parte corporis, inci-

cipit operari in alio corpore, vel in alia corporis parte: sed potest Angelus desinere operari in parte extrema, & incipere operari in alia extrema, quin operetur in mediis; quia Angelus in operando non dependet à corpore, aut loco, sive à conditionibus loci, neque à loco continetur, aut circumscribitur; sed sua voluntate ex locis intra suæ activitatis contentis sibi præfigit, & circumscribit locum, in quo operetur, & sit; ergo &c. Si enim Angelus quia independens à loco, & conditionibus loci potest operari in duobus extremis v. g. aulæ, quin operetur in medio, seu in partibus mediis aulæ; cur non poterit desinere operari in uno extremo ejusdem aulæ, & incipere operari in alio extremo, quin priùs operetur in partibus mediis?

XXVI. Confirmatur. Quia Corpus Christi est in hostia non ad modum, quo corpus est in loco, sed ad modum, quo substantia est sub accidentibus, seu modo elevatiori, & indivisibili, potest desinere esse in extrema parte unius hostiæ, & incipere esse in altera hostiæ parte, quin existat in partibus mediis, si illa corrumpatur, & hæc consecretur, non consecratis partibus mediis; & desinere esse sub una hostia posita in altari, si hæc consumatur, & incipere esse sub alia in eodem altari posita si hæc consecretur, non incipiendo existere in aliis hostiis mediis, si non consecrentur; quia Corpus Christi ibi est per consecrationem, & conversionem panis in ipsum: sed etiam Angelus in loco est per applicationem suæ virtutis, quam applicare potest extremis, quin applicet in mediis; ergo poterit etiam cessare ab ea applicanda uni extremo, & eam applicare alteri extremo, quin eam applicet mediis, & sic transire de loco extremo ad extremum, quin loca media percurrat.

Audiendus est D. Tho. Quolib. 1. a. 5. *Corpus* (inquit) *est in loco, sicut contentum ab eo, & ideo oportet, quod in movendo sequatur loci conditionem, ut scilicet pertranseat media, priùs quàm ad extrema loci perveniat. Sed cùm Angelus sit in loco per contactum virtutis, non subditur loco, ut contentus ab eo: sed magis continet locum sua virtute supereminens in loco. Unde non habet necesse, ut sequatur in suo motu conditiones loci, sed voluntati sua subest, quod applicet se per contactum virtutis huic loco & illi, & si vult, absque medio: sicut etiam intellectus potest applicari intelligendo uni extremo, puta albo, & postea nigro, indifferenter vel cogitando, vel non cogitando de mediis coloribus, quamvis corpus subjectum colori non possit moveri de albo in nigrum, nisi per medium.* Quæ doctrina valde notandæ est.

XXVII. Secundò probatur ratione D. Thomæ, hac Q. 53. a. 2. Motus discretus fit per numerationem omnium partium, quas pertransit, ad differentiam motus continui; ergo mobile, quod movetur, non transit omnia media. Cum enim in continuo sint infinitæ partes proportionales, & communicantes, sicut infinita indivisibilia, ut ostendunt physici: si mobile motu discreto transiret omnia media, numeraret finitas partes infinitè: sed infinita numeratio est impossibilis; ergo &c. Unde concludit S. Doct. *Si ergo mobile quodcumque moveatur motu non continuo, sequitur, quod vel non transeat omnia media; vel quòd actu numeret media infinita, quod est impossibile. Sic igitur secundùm quòd motus Angeli non est continuus, non pertransit omnia media.* Neque est simile de motu continuo; quia partes motus continui non sunt actu numeratæ; estò enim sint infinitæ potentia, quia tamen actu non numerantur, possunt pertransiri.

XXVIII. Sed dices primò. D. Thomas hoc a. 2. ad 2. ut respondeat objectioni, quæ probare intendebat, quòd sicut anima potest cogitare de duobus extremis, puta de Gallia, transeundo ad cogitandum de Syria, nihil cogitando de medio, puta de Italia; ita Angelus, qui perfectior est, multò magis potest de uno transire ad aliud extremum non transeundo per medium. Respondet, inquam, negando paritatem,

tem: *Quia*, dicit, *dum Angelus movetur localiter, applicatur ejus essentia diversis locis: anima autem essentia non applicatur rebus, quas cogitat, sed potiùs res cogitatæ sunt in ipsa. & ideò non est simile*; ergo sentit, Angelum non posse transire de loco ad locum, quin transeat per medium.

XXIX. Respondetur, dist. consequ. Angelus non potest &c. dum movetur motu continuo, co. cons. dum movetur motu discreto, nego consequentiam. In hoc ergo stat discrimen, quòd anima dum cogitat cogitatione etiam continua, potest cogitare de locis extremis, non cogitando de loco medio; quia animæ essentia *Non applicatur rebus, quas cogitat, sed potius res cognitæ sunt in ipsa*. Angelus autem, dum movetur motu continuo, quia movetur applicando suam essentiam successivè per partes loci, non potest ab extremo transire ad extremum, relicto medio. Cæterùm posse Angelum motu non continuo transire de extremo ad extremum relicto medio, affirmat D. Th. in eodem articulo, & ejus rationes adduximus.

XXX. Dices secundò. Anima rationalis non potest informare partes extremas corporis, quin informet intermedias; ergo nec Angelus potest applicare essentiam suam locis extremis, quin eam applicet loco medio.

XXXI. Respondetur, disparitatem esse. Quia anima unitur corpori ut forma necessariò, & dependenter à dispositionibus, inter quas præcipua est partium continuatio, & colligatio; unde si non animaret medias, nec animare posset partes extremas. At Angelus unitur loco, ut agens passo, liberè, neque ullas requirens in eo dispositiones: unde si velit tangere motu discreto partes extremas, & non medias, potest.

Neque cum ratione pugnat, quòd aliquid sit hic, et postea alibi, quin fuerit in medio. Esto enim excedat seu, si velis, pugnet cum imaginatione, quæ supra corporalia non ascendit, cum ratione tamen non pugnat. Unde D. Thomas in 4. Dist. 45. qu. 1. a. 1. quæstiunc. 1. ad 1. ait: *Incorporalia non sunt in loco modo aliquo noto nobis, & consueto; secundùm quòd dicimus, corpora propriè in loco esse; sunt tamen in loco modo substantiis spiritualibus conveniente, qui nobis plenè manifestus esse non potest*. Imaginatio enim nostra non transcendit continuum.

XXXII. Replicabis. Nedum imaginationi, sed rationi repugnat transire de futuro in præteritum, nisi per præsens; ergo pariter repugnabit transire de loco A. ad locum B. distantem, nisi per medium. Et ratio est: quia non potest concipi motus, nisi concipiatur *moveri* ante mutatum esse; ergo nisi concipiatur medium inter terminum, à quo, & terminum ad quem; quia dum mobile est in termino à quo, nondum movetur; dum est in termino ad quem, jam mutatum est.

XXXIII. Respondeo, neg. cons. Nam temporis differentiæ ordinem essentialem habent inter se, quem non habent partes loci. Nam non potest aliquid esse simul præteritum, & futurum, potest tamen Angelus simul esse in loco A. & in loco B. si intra locum ejus adæquatum contineantur: imò, & corpus in pluribus locis distantibus, ut Contrarii volunt; & cùm Deus ponit corpus in diversis locis, non dicitur esse nec transire per media. Corpus Christi etiam, etsi non per motum localem, verè tamen in cœlo est, & in hostia, imò in pluribus hostiis, quin sit in locis mediis. At unum transire de futuro in præteritum, quin fuerit præsens, repugnat notioni futuri, & præteriti; quia futurum est id, quod aliquando erit præsens; & præteritum, quod aliquando fuit præsens. Addo: quòd differentiæ temporis sunt mensura rerum: at locus non est mensura spiritus, qui nec à loco, nec à conditionibus loci pendet, sed è contra.

Ad id; quod additur, respondit jam D. Tho. hac *q. 53. a 2. ad 3.* dicens antecedens esse verum in motu continuo, non in motu discreto. Nam *In motu continuo mutatum esse non est pars moveri* (seu motus) *sed terminus; unde oportet, quòd moveri sit ante mutatum esse*:

esse: & ideò oportet, quòd talis motus sit per medium. Sed in motu non continuo mutatum esse est pars, sicut unitas est pars numeri. Unde successio diversorum locorum, etiam sine medio, constituit talem motum.

XXXIV. Dices tertiò. Saltem corpus transire non potest de loco ad locum, nisi per medium: sed si Angelus id posset, posset & corpus. Nam si Angelus motu discreto se movens, lapidem ferat, lapis ille movebitur motu discreto Angeli, & proinde de loco ad locum non pertranseundo medium; ergo &c.

Respondeo, neg. min. Nam in casu, quo Angelus lapidem ferret, non moveretur motu discreto, sed continuo, nimirum, per accidens motu continuo lapidis.

XXXV. Dices quartò. Angelus tenetur sequi ordinem ab Auctore naturæ præfixum: sed hic est ordo situalis, ut una res habeat situm in Universo post aliam; ergo Angelus hunc ordinem servare debet in suo motu locali.

Respondeo, dist. consequens: ita ut istum ordinem, qui est in rebus materialibus, immutare non possit, faciendo, quòd una res, seu elementum occupet locum alterius, puta, terra locum aquæ, aqua locum aeris, aer locum ignis, quòd gravia sursum, & levia deorsum tendant, conc. consequentiam; hoc enim esset naturæ ordinem invertere. Ita ut secundum istum ordinem coexistere, & operari debeat, nego conseq. Hic enim ordo est præfixus quidem agentibus corporeis, quæ in operando legibus situs adstricta sunt; non tamen virtuti Angelicæ, quæ ab omni situ, & legibus situalibus absoluta potest, si vult, agere legibus situs non se alligando; sed à quocumque transire ad agendum in quodcumque corpus in Vniverso clausum, medio relicto, si intra sphæram suæ activitatis contineatur; sive etiam, ut probabiliter sentiunt multi, quantumcumque sit distans.

§. IV.

An Motus Localis Angeli perfici possit in uno Instanti?

XXXVI. Dico. Motus localis Angeli sive continuus sit, sive discretus non potest unico instanti compleri. Ita D. Thomas, hac *Qu. 53. art. 3. & in 1. Dist. 37. qu. 4. art. 3.* Loquitur autem de motu, qui est inter duos terminos positivos, non de simplici mutatione, quæ habet terminum purè negativum, & non est motus, sed potius terminus motus; sicut illuminatio, quæ est terminus motus corporis illuminantis, & generatio, quæ est terminus alterationis; has enim esse instantaneas, nemo non videt; terminus enim motus est mutatum esse, hoc autem in instanti est. Loquitur ergo de motu, ut à simplici mutatione distincto.

XXXVII. Motum hunc itaque unico instanti non posse perfici, probat sic. Id, in quo assignari necessariò debent duo nunc, unum in quo ultimò fuit, aliud in quo primò est, unico instanti perfici non potest; quia *Ubi sunt multa, ibi de necessitate est tempus, cùm tempus nihil aliud sit, quàm numeratio prioris, & posterioris in motu:* sed in motu locali etiam angelico sive continuo, sive discreto debent assignari duo saltem instantia; unum, in quo ultimò fuit in loco præcedenti, aliud in quo primò est in loco posteriori; ergo motus localis Angeli non in instanti indivisibili perficitur, sed in tempore. *In continuo quidem tempore* (ait D. Thom. hìc) *si sit motus ejus continuus; in non continuo autem si motus sit non continuus.* Et prosequitur: *Sed istud tempus, sive sit tempus continuum, sive non, non est idem cum tempore, quod mensurat motum cœli, & quo mensurantur omnia corporalia, quæ habent mutabilitatem ex motu cœli. Motus enim Angeli non dependet ex motu cœli.* Operationes autem angelicæ constituunt tempus continuum, quando continuè sibi succedunt, & operantur se proportionando ad continuitatem spa-

tii: constituunt autem tempus discretum, quando succedunt sibi discretè, sicut unitates componunt numerum.

XXXVIII. Hoc explicat S. Doct. in 1. *Dist.* 37. *qu.* 4. *art.* 3. citato, sic. *Cùm motus Angeli non sit* (ex necessitate) *continuus, quia non est secundum necessitatem magnitudinis conditiones habens per quam transit; sicuti est in illis, quæ sunt sic nata in loco esse, ut eorum substantia sit commensurata terminis loci, scilicet corporibus; sed per successionem operationum, in quibus nulla est ratio continuitatis: ideo tempus illud non est continuum, sed est compositum ex nunc succedentibus sibi; ut numerus ipsarum operationum succedentium sibi tempus* (discretum) *vocetur; sicut ipsa successio operationum dicitur motus. & quot sunt operationes, ex quibus componitur motus secundùm diversa loca, tot erunt nunc, ex quibus componitur tempus.*

Ex his conficitur alia ratio. Motus continuus dicit successionem operationum in Angelo se accommodante ad continuitatem spatii, in quo operatur, & quod pertransit; motus verò discretus dicit successionem operationum secundùm numerum sibi succedentium; ergo uterque motus ex sua ratione dicit successionem, ac prius & posterius: sed prius & posterius, & successio in operationibus dicit essentialiter plura *nunc* sibi succedentia; in unico enim nunc, utpote prorsus indivisibili, nequit numerus operationum sibi succedentium salvari, sicut nec in una unitate numerus; ergo &c.

XXXIX. Adverto tamen primò: non negare hic S. Doctorem, quin recessus Angeli à termino *à quo* possit esse in instanti, sicut & accessus ejusdem ad terminum *ad quem*: sed velle solùm, quòd hujusmodi recessus, & accessus, in quo consistit motus localis, non possit fieri in unico instanti, sed quòd talis transitus duo saltem requirat instantia.

Secundò adverto: non negare, quin Angelus, dùm totaliter relinquit locum, celerrimè possit se collocare in alio, sive altissimo, sive distantissimo. Imò 1. *P. q.* 113. *a.* 6. *ad* 3. quod Angelus Custos *Etiam cum est in cælo cognoscit quid circa hominem agatur; nec indiget mora temporis ad motum localem, sed statim potest adesse.* Et hìc ad 3. ait, quòd si moveatur non continuò, *Angelus in uno instanti potest esse in uno loco, & in alio instanti in alio loco, nullo tempore intermedio existente.*

XL. Dices primò. Tertullianus *Apologet. cap.* 22. de Angelis, & Dæmonibus: *Omnis* (inquit) *spiritus ales est. Hoc Angeli, & Dæmones. Igitur momento ubique sunt. Totus orbis illis locus unus est &c.*

Respondeo, ut supra dixi, hanc esse emphasim Tertulliani ad exprimendam Angeli in motu locali celeritatem, quæ tanta est, ut momento videatur ubique adesse, & totus mundus esse illi unus locus; unde subdit: *Velocitas divinitas creditur, quia substantia ignoratur.* Hinc miram Angeli in motu velocitatem exponens Scriptura, modò eos vocat ventos, modò flamam ignis, ignem urentem, modò rotas igneas &c. Imò ad eandem declarandam *Sap.* 8. *v.* 12. de Angelo, qui transiens per domos Egyptiorum, eorum primogenita exterminavit, dicitur: *Uno momento, quæ erat præclarior natio illorum, exterminata est.* Sed hæc, & similia indicant quidem, motum localem Angeli esse celerrimum, non tamen instantaneum. Quare Hieronymus, *l. adversùs Vigilantium* dicentem animas Martyrum, vel subtus aram Dei, vel in sinu Abrahæ considere, nec de suis tumulis exire posse, sic insurgit: *Quum Diabolus, & Damones toto vagentur in orbe, & celeritate nimia ubique præsentes sint; Martyres post effusionem sanguinis sui arca operientur inclusi, & inde exire non poterunt?* & Nazianz. *Orat.* 34. circa finem de intelligentibus Virtutibus agens: *Loca*, inquit, *omnia peragrant, omnibus ubique impigrè adsunt, tùm ob ministerij promtitudinem, tùm ob natura levitatem.*

XLI. Sed instabis. Velocitas motus localis angelici excedit sine proportione velocitatem motus corporis pertranseuntis idem spatium: sed si motus Angeli non fiat in instanti, sed in tempore, non excedet motum corporis, sine

sine proportione, quia inter quælibet duo tempora finita datur proportio; ergo &c.

Rursus: Angelus, cùm sit prorsus spiritualis, longè velocior est luce corporea: sed lux corporea in instanti pervadit omne aeris spatium; ergo multò magis Angelus.

XLII. Respondetur, neg. min. Excedit enim motus localis Angeli motum localem corporis sine proportione, sed intra speciem motus, de cujus ratione est, quod successive fiat, & non in instanti, ut probatum est. Excessus ergo motus localis Angeli stat in hoc, quòd possit Angelus moveri in minori, ac minori temporis mora, quam fieri possit motus corporis: cum autem tempus sit infinitè divisibile, consequens est, quòd semper possit Angelus majori, & majori velocitate moveri, quàm corpus. Imò sic discurro. Sicut motus localis Angeli excedit motum localem corporis; ita motus localis Angeli superioris excedit motum localem Angeli inferioris: sed si motus localis Angeli fieret in instanti, non esset locus isti excessui; quia cùm istans indivisibile sit, si motus omnes angelici essent instantanei, non daretur excessus inter illos. Ut ergo detur locus excessui, dici debet, quod motus angelicus fiat in tempore; & quòd sicut Angelus superior in minori tempore perficit suum motum, quàm inferior; ita in minori sine proportione illum perficiat, quàm corpus.

Neque inferas, Angelum fore virtutis motivæ infinitæ, si potest in majori, & majori velocitate in infinitum excedere motum localem corporis; sicut arguimus virtutem infinitam in Deo, quia potest perfectiores & perfectiores effectus in infinitum producere; & è contra, quia lumen gloriæ est finitum, negamus posse visionem perfectiorem, & perfectiorem in infinitum producere.

Nam nego illatum. Quia tunc solùm potentia ad producendum effectum perfectiorem, & perfectiorem, debet esse simpliciter infinita, quando effectus perfectior &c. requirit in causa perfectiorem, & perfectiorem virtutem; ut contingeret in lumine gloriæ, si posset intensiorem, & intensiorem visionem Dei efficere; & contingit in potentia Dei, quæ proinde infinita est, quia potest effectus in infinitum producere, non solo numero distinctos, sed in perfectione specifica invicem se excedentes. At quod motus localis possit crescere ad majorem, & majorem velocitatem, seu in minori, & minori tempore fieri usque in infinitum; cùm non arguat majorem, & majorem virtutem in potentia motiva, indicat quidem, eam esse superioris ordinis in movendo, sed non esse infinitam actu, & simpliciter, sed in potentia solùm: sicut infinita solùm in potentia, & non actu est illa potentia, quæ potest plura, & plura individua intra eandem speciem in infinitum producere. Unde D. Thom. 1. *P. q.* 25. *a.* 2. *ad* 3. docet, potentiam Dei non se manifestare actu infinitam, per hoc, quòd movere possit velociùs, & velocius in infinitum, si moveat in tempore; manifestaret quidem seipsam actu infinitam, si causaret motum, seu si moveret in instanti.

Unde arguo sic. Si Angelus localiter moveretur in instanti, ejus virtus motiva esset actu infinita: sed virtus motiva Angeli est actu finita; ergo &c. Maj. prob. ex doctrina D. Thomæ relati. Tunc virtus motiva esset actu infinita, quando moveret improportionabiliter citiùs, quàm quælibet virtus motiva finita: sed si Angelus moveretur in non tempore, seu in instanti, moveretur improportionabiliter citùs, quàm quælibet virtus motiva finita; quia estò inter moveri citius, & citiùs in tempore detur proportio, inter moveri tamen citiùs in tempore, & moveri in instanti, nulla proportio datur. Et ecce alteram rationem pro nostra conclusione.

XLIII. Ad id, quod additur, dist. min. lux &c. pervadit &c. per motum localem, neg. min. per simplicem mutationem, conc. min. Cùm enim lux corporea non sit corpus, non pervadit universum aerem per motum localem, sed

per simplicem diffusionem, & mutationem, quæ non est motus, sed terminus motus. Unde D. Thom. hac Q. 53. a. 3. ad 2. *Illuminatio* (inquit) *est terminus motus, & est alteratio, non motus localis; ut intelligatur, lumen moveri priùs ad propinquum, quàm ad remotum. Motus autem Angeli est localis, & non est terminus motus.*

XLIV. Dices secundò. Motus localis Angeli nihil aliud est, quàm acquisito loci: sed Angelus acquirit locum in instanti; ergo &c.

Respondeo, negando maj. Nam cùm Angelus fuit primo productus, acquisivit locum; & tamen illa loci acquisitio non fuit motus localis, sicut nec esset, si nullibi antea existens locum acquireret. Motus ergo localis est acquisitio unius loci, & derelictio alterius: hæc autem duo, duo saltem instantia petunt, ut perficiantur.

XLV. At replicabis. Potest in eodem instanti esse acquisitio unius loci, & derelictio alterius; ergo &c. Ant. prob. Quando aliquid in instanti acquiritur, in eodem instanti aliud ei oppositum derelinquitur. Sic in eodem instanti, quo forma est in materia, tollitur ejus privatio; & in eodem momento, quo aer illuminatur, tenebræ tolluntur; ergo &c.

XLVI. Respondetur, neg. ant. ad ejus prob. dico, antecedens esse verum, quando acquisitio fit per simplicem mutationem, quæ est à termino à quo negativo, vel privativo, ut in exemplis allatis. Falsum tamen esse, quando acquisitio, estò fiat in instanti, est tamen terminus motus propriè dicti, qui est inter duos terminos positivos, ut est in Angelo transeunte ab uno ad alium locum. Tunc enim ad tollendum contrarium, sive ad vincendam latitudinem, & distantiam, quæ est inter duos illos terminos positivos, requiritur successio seu tempus, vel continuum, vel discretum. Nam dum est in termino à quo, incipit quidem, sed nondum est in termino ad quem; & dum est in termino ad quem, jam non est, sed antea fuit in termino à quo. Quapropter essentia motus, quæ est transitus de uno positivo ad aliud, petit, ut non in uno, sed in duobus ad minus instantibus fiat; in quorum uno desinat esse in uno loco, & in altero incipiat esse in alio: & sic in conjunctione horum duorum instantium, quorum unum succedit alteri, consistit motus angelicus. Quod usque adeo verum est, ut etiamsi Angelus localiter moveretur in vacuo, adhuc non in unico instanti moveretur; essentia motus sic petente, quæ essentialiter in successione consistit. Sed hæc satis.

QUÆSTIO IV.

De Quidditate, Medio, & Modo Angelica Cognitionis.

Ngelum esse natura cognoscitivum certum est. Cùm enim ex superiùs dictis immaterialis sit, & purus spiritus: cùmque natura immaterialis debeat esse cognoscitiva, (unde probavimus, Deum, qui in summo immaterialitatis est, esse quoque in summo intellectualitatis) extra quæstionem esse debet, Angelum esse naturæ intellectivæ. Hoc ergo supposito, restant examinanda: primò, quidditas intellectus angeli, de qua Divus Thomas, hac Qu. 54. pertractat. Secundò, de medio, de quo agit Qu. 55. Et tertiò de modo cognitionis, de quo Qu. 58. sermonem facit.

DUBIUM I.

An Angeli Substantia sit suum Intelligere: an Intelligerere sit suum esse; & an sit sua Virtus operativa?

§. I.

Resolutio prima Partis.

I. Dico. Substantia Angeli non est suum intelligere, sed intelligere Angeli à substantia ejus realiter distinguitur. Ita D. Thomas, hac *Qu.* 54. *art.* 1. Sumitur hìc intelligere pro actione, seu actu ultimo, vel exercitio actuali intelligendi. Si enim sumatur pro principio radicali intelligendi, sic intelligere, seu veriùs, esse

esse naturæ intellectivæ, est substantia, seu essentia Angeli. Oppositum visus est censuisse Averroes, 12. *Metap. text.* 51. volens, quòd in substantiis separatis substantia, & operatio non distinguantur. Cui ex parte adhæsit Durandus, in 1. *Dist.* 3. *qu.* 5. *ad* 1. asserens, quòd etsi intellectio, qua Angelus intelligit alia à se, realiter sit distincta à substantia ejus, non tamen intellectio, quâ seipsum intelligit.

II. Probat autem D. Thom. communem sententiam. Primò. Si substantia Angeli esset sua intellectio, esset actus purus; identificaret enim sibi ultimam actualitatem de linea perfectissima, qualis est linea intellectiva, nihilque haberet potentialitatis admixtum: non enim esset in potentia ad subsistentiam, vel existentiam, aut alios actus; quia si identificaret sibi, quòd est remotius, nempè actu intelligere, multò magis sibi indentificaret, quod est propinquius, & intimius, nempè esse, & subsistere. Et etiam, quia si careret potentialitate in linea intellectiva, quæ perfectissima est, non est, cur non careret in aliis lineis: sed impossibile est, aliquam creatam substantiam esse actum purum; ergo &c.

III. Secunda ratio D. Thom. est ista. Si intelligere Angeli esset sua substantia, jam intelligere Angeli esset subsistens, intelligere autem subsistens non potest esse nisi unum, sicut nec aliquod abstractum subsistens; ergo substantia Angeli esset una, nec distingueretur à substantia Dei, quæ pariter est suum intelligere, nec à substantia alterius Angeli. Quod enim est abstractum ab omni limitativo, tam formali, quàm materiali, non potest esse nisi unum, ut patet in Deo; unde sicut est unus Deus, ita esset unus Angelus, non solùm numero, sed specie.

IV. Ex quo sequitur tertia ratio, nimirùm, quòd si substantia Angeli esset suum intelligere, & hoc esset unum, non daretur ampliùs in Angelis major, vel minor perfectio in participanda ratione intellectualitatis; quia ille unus Angelus, cujus intelligere esset per se subsistens, totam intelligendi perfectionem haberet: sicut quia Deus est esse per se subsistens, habet, seu veriùs, est tota essendi perfectio.

V. Probo ulteriùs alia ratione ex S. August. *lib.* 11. *de Civit. Dei c.* 10. sic. Substantia, quæ vel potest amittere intellectionem, vel in qua aliud est habens, aliud id quod habet, non est realiter sua intellectio, sed aliud à sua intellectione: sed substantia Angeli potest amittere intellectionem, & de una in aliam intellectionem transire; ac in ea aliud est habens intellectionem, & aliud ipsa intellectio, quæ habetur, ergo &c. Majorem probat S. Aug. ab exemplo. *Sicut*, (inquit) *vas aliquem liquorem* (habet) *aut corpus colorem, aut aer lucem, sive fervorem, aut anima sapientiam. Nihil enim horum est id, quod habet, nam neque vas liquor est, nec corpus color, nec aer lux, sive fervor, neque anima sapientia est.* Ex quo infert, quod omnia præfata privari possunt eo, quod habent, & in alios habitus, & qualitates verti, atque mutari; *Ut vas evacuetur humore, quo plenum est, & corpus decoloretur, & aer tenebretur, & anima desipiat.* Quòd si non possit amittere, ut corpus post resurrectionem non poterit amittere incorruptibilitatem, sicut nec anima sapientiam; adhuc tamen, & corpus distinguetur ab incorruptione, & aliud est corpus, aliud incorruptio: quia corpus divisibile est, incorruptio indivisibilis, nec est magis incorruptibilis pars major, puta manus, quàm pars minor, puta digitus. *Anima quoque ipsa, etiamsi semper sit sapiens, sicut erit cum liberabitur in aeternum; participatione tamen incommutabilis Sapientia sapiens erit, qua non est quod ipsa. Neque enim si aer infusa luce nunquam deseratur, ideo non aliud est ipse, aliud lux, qua illuminatur.* Ita acutè S. Augustinus.

VI. Insuper lib. 6 de Trinit. c. 6. *In anima*, (inquit) *cùm aliud sit artificiosum esse, aliud inertem, aliud acutum, aliud memorem, aliud cupiditas, aliud timor, aliud lætitia, aliud tristitia; possintque & alia sine aliis, & alia*

ma-

magis, alia minus innumerabilia, & innumerabiliter in anima natura inveniri; manifestum est, non simplicem, sed multiplicem esse naturam; nihil enim simplex mutabile est, omnis autem creatura mutabilis. Cùm ergo in Angelo non fuerit, nec sit semper eadem cognitio, cùm de nuovo multa cognoverit, maximè ad ordinem gratiæ pertinentia; cumque ejus amor variatus fuerit, maximè in Angelis pravis, in quibus de bono mutatus fuit in pravum; constat in Angelis aliud esse cognitionem, & amorem, aliud eorum substantiam.

§. II.

Resolutio secunda, ac tertia Partis.

VII. Dico secundò. Intelligere, seu actio Angeli, vel cujuscumque creaturæ non est ejus esse. Ita D. Tho. hoc a. 2. cujus ratione probatur sic. Primò. Intelligere Angeli est motus ejus: sed esse Angeli non est motus; ergo esse Angeli non est intelligere ejus. Secundò. Duplex est actionis genus. Unius, *Qua transit in aliquid exterius, inferens ei passionem, sicut urere, & secare.* Alterius, *Qua non transit in rem exteriorem, sed magis manet in ipso agente, sicut sentire, intelligere, & velle; per hujusmodi enim actionem non immutatur aliquid extrinsecum, sed totum in ipso agente agitur.* Sed neutra ex his actionibus potest esse ipsius Angeli *esse*, aut cujuslibet alterius creaturæ; ergo &c. Minorem probat D. Th. 1. de actione transeunte. Nam esse agentis significatur intra ipsum manens: sed actio transiens est effluxus ab agente in passum; ergo non est *esse* agentis. Secundò. De actione immanente, puta intelligere, & sentire. Nam hæc habet quoddam esse indeterminatum, & quoddamodo infinitum; & potest ad plura se habere, & ab eis speciem sumere: intelligere quidem, ab omni intelligibili, seu ab omni ente; sentire verò ab omni sensibili. Unde tam intelligere, quàm sentire quandam habent illimitationem, cùm possint fieri omnia, nempe intelligere omnia prorsùs intelligibilia, seu entia, & sentire omnia sensibilia: sed *esse* Angeli, & cujuscumque creaturæ est determinatum ad unum secundùm genus, & secundum speciem, solùm enim *esse* Dei omnia simpliciter comprehendit; ergo *esse* Angeli, seu cujuslibet creaturæ non est sua actio sive transiens, sive in agente manens.

VIII. Dices primò. *Vivere viventibus est esse* (ut dicitur 2. de Anima text. 37.) sed intelligere est quoddam vivere; ergo &c.

Respondeo ex D. Thom. ibi *ad* 2. distingu. maj. vivere sumtum pro ipso esse viventis, seu pro principio radicali vivendi, co. ma. sumtum pro operatione vitæ, qua demonstratur aliquid esse vivens, nego maj. Sic enim vivere non est ipsum viventis *esse*, sed ipsum demonstrat, è posteriori. Quare Philosophus ibi distinguit diversos gradus viventis secundum diversa opera vitæ.

IX. Dices secundò. Forma, per quam Angelus intelligit ad minus seipsum, est eadem cum forma, qua Angelus est; ut enim dicemus, intelligit seipsum per suam substantiam; ergo ejus intelligere est idem cum sua forma, ac cum suo esse.

Respondeo ex eodem, ad secundum, dist. ant. est eadem &c. secundùm diversam rationem, co. ant. secundùm eandem rationem, nego ant. Ipsa enim essentia Angeli est ratio totius sui esse (non quidem ratio formalis, sed ratio specificans, quia *esse* quod secundùm se vagatur per omnia genera, & species, determinatur ad speciem Angeli per essentiam Angeli) non tamen ratio totius sui intelligere; quia non omnia per suam essentiam intelligere potest, nec omne suum intelligere specificat. Unde non sequitur, quòd hâc ratione intelligere Angeli sit suum esse.

Respondeo secundò, instando argumentum. Forma, seu essentia Angeli esto sit causa specificans *esse*, seu actualem existentiam, ad hanc tamen comparatur sicut potentia ad actum realiter

ter distinctum; ergo similiter ad actuale intelligere comparabitur: & sic sicut essentia Angeli non est suum esse, ita nec est suum intelligere.

X. Dico tertiò. Potentia intellectiva Angeli non est ejus essentia, sed realiter ab essentia distinguitur. Ita S. Tho. a. 3. præsentis quæst. 54. cujus ratione sic probatur.

Potentiæ, quæ habent actus immediatos adæquatos realiter essentialiter distinctos, debent in creatis realiter distingui: sed essentia, & potentia intellectiva Angeli habent actus adæquatos essentialiter distinctos; ergo &c. Ma prob. Quia cùm potentia specificetur ab actu suo immediato adæquato, potentiæ quarum actus adæquati sunt essentialiter diversi, debent realiter distingui; cùm eadem res nequeat esse in duplici specie adæquata. Min. etiam sic prob. Actus immediatus, & adæquatus essentiæ est *esse*; actus verò immediatus, & adæquatus potentiæ intellectivæ est intellectio, sicut cujuscumque potentiæ operativæ est operatio: sed, ut ostensum est, intellectio, & operatio realiter distinguitur ab esse ipsius distinctione adæquata, & essentiali; ergo &c. *Unde* (concludit S. Doct.) *essentia Angeli non est ejus potentia intellectiva, nec alicujus creati essentia est ejus operativa potentia*.

XI. Scio, Scotum opinari potentiam intellectivam Angeli distingui ab ejus essentia sola sua distinctione formali, quod genaraliter asserit de omni operativa potentia. Sed quia hæc quæstio philosophica est, & à Philosophis agitatur; ideo ad ea, quæ ibi docent Nostri, Candidatum meum remitto.

XII. Hæc solùm ex D. Thom. notare placet. Primò, Quod licèt Angelus vocetur *Intellectus, & Mens*; hoc non est, quia essentia ejus sit potentia intellectiva, sed quia tota ejus cognitio est intellectualis; ad differentiam cognitionis animæ nostræ, quæ partim est intellectualis, partim sensitiva. Ita S. Doct. *ad* 1.

Secundò, Quòd licèt Angelus sit forma simplex, non tamen est suum esse, sed comparatur ad ipsum, sicut potentia ad actum: *Forma autem simplex, quæ non est suum esse, sed comparatur ad ipsum, ut potentia ad actum, potest esse subjectum accidentis, & præcipuè ejus, quod consequitur speciem*. Ita S. Thom. ibi *ad* 2. Quibus constat potentiam intellectivam, secundùm mentem ejus esse accidens.

Tertiò tandem. Cur potentia materiæ non sit à materia distincta, benè tamen potentia operativa distinguatur ab essentia? Nam, ut ait S. Doct. *ad* 3. potentia materiæ est ad ipsum esse substantiale; potentia verò operativa est ad esse accidentale. Quare ista à substantia debet esse distincta, illa non.

DUBIUM II.

An Angelus ad cognoscendum Se aliqua Specie indigeat?

§. I.

Necessitas Speciei ad intelligendum.

I. Suppono ex iis, quæ in libris de Anima saniores Philosophi tradunt (ut nos, *Tract. de Visione q.* 3. *dub.* 1. §. 1. ex D. Thoma observavimus) ad omnem cognitionem, præter potentiam, & virtutem ad cognoscendum, requiri speciem repræsentantem objectum, & potentiæ illud conjungentem, ac ad ejus cognitionem quodammodo determinantem. Cùm enim potentia, etiam omni virtute prædita ad cognoscendum, adhuc maneat indifferens, & indeterminata ad cognoscendum hoc, vel illud; eget determinari per aliquid ad hujus potiùs, quàm alterius cognitionem: ac insuper cùm cognitio fiat per hoc, quod objectum conjungatur potentiæ, & sistatur quodammodo intra ipsam, ut sic possit conceptum ejus, ac similitudinem intra se formare: cognitio enim ad modum cujusdam partus fit, ad quem concipiendum immissa ab objecto similitudo fuit, vel objectum per seipsum fœcundat; ideòque in *Tract. de Trinit.* ostendimus, Verbum esse ge-

ni-

nitum, quia cognitione procedit. Hoc autem, quo objectum sive per se, sive per sui similitudinem potentiæ conjungitur, species vocatur.

II. Porrò ad rationem hujusmodi speciei, quæ ad intelligendum necessaria est, valdè materialiter se habet, quòd sit in entitate accidens, vel substantia. Cùm enim formale illius sit conjungere objectum potentiæ, & ad illud suâ repræsentatione eam determinare; in quacumque entitate, sive accidentali, sive substantiali hoc fiat, prorsùs de materiali se habet. Imò tunc solùm contingit, ut accidentali entitate hoc fiat, quando objectum suâ substantiâ immediatè id nequit præstare, sed præstat sui similitudine. Utrolibet autem modo id præstet, ab inhærentia, sive informatione præscindit; quia intellectui conjungitur, non ut tertiam aliquam naturam constituat, sed ut intellectum ad suum esse intentionaliter transformet.

III. Dimissis ergo illis, qui ad cognitionem cujuscumque rei, & consequenter etiam substantiæ Angeli, requiri speciem universaliter negant, quos modò refellere non vacat; ad rem præsentem, quæ de cognitione substantiæ Angeli est, tres spectant opiniones.

IV. Prima affirmat, substantiam suam immediatè Angelo deservire ad cognitionem sui. Ita S. Thomas hac *1. Part. qu. 56. art. 1. Qu. 8. de Verit. art. 6.* & *2. Contrag. cap. 98.* quem sequuntur omnes ejus Discipuli. Imò, loquendo de cognitione intuitiva, Scotus ipse, ejusque Schola; quamvis postea velit, Angelum posse seipsum abstractivè cognoscere per species à sua substantia distinctas.

Secundà sententia ad extremum declinans docet, Angelum ad seipsum cognoscendum indigere specie à sua substantia distincta. Quæ tribuitur Alensi, Marsilio, Henrico &c.

Tertia est, non substantiam, sed Angeli intellectum gerere munus speciei ad cognitionem sui, & cujuscumque alterius objecti. Ita Vazquez putans, non posse efficaci ratione probari, quòd in intellectu Angeli dentur species. In hanc opinionem trahitur Cajetanus, quamvis ad communem Thomistarum sententiam trahi possit. Vazquezio ex parte adhæret Alarcon. Sed non est, cur in his explorandis tempus teramus.

§. II.

Resolvitur de Specie, qua cognoscit Angelus Substantiam suam.

V. Dico primò. In cognitione, qua Angelus cognoscit substantiam suam, ipsa Angeli substantia locum tenet speciei, & objecti determinantis intellectum ad cognoscendum seipsam, & accidentia, seu proprietates sibi connaturales, non autem supernaturalia accidentia. Probatur prima pars. Substantia Angeli habet omnia requisita ad hoc, ut possit immediatè, & per seipsam determinare intellectum Angeli ad sui cognitionem; ergo &c. Consequ. patet. Nam, ut diximus in *Tract. de Visione Dei*, species ab objecto in potentiam immissa, tunc solum requiritur, quando objectum non potest per seipsum determinare potentiam ad sui cognitionem. Ant. verò prob. Ut aliquod objectum possit immediatè, & per seipsum determinare potentiam ad sui cognitionem, requiritur, ut sit immediatè, & per seipsum intelligibile, & potentiæ cognoscitivæ intimè conjunctum: sed substantia Angeli est per seipsam, & immediatè intelligibilis, quia est prorsùs immaterialis, & illi intimè conjuncta; est enim immediata radix intellectus, eique intimè præsens, imò magis, quàm species accidentalis ei superaddita; ergo &c.

VI. Confirmatur. Intellectus debita virtute præditus, & habens objectum intelligibiliter sibi unitum, est causa totalis sufficiens ad intellectionem; sed intellectus angelicus respectu cognitionis sui habet sufficientem virtutem; habet insuper essentiam suam ejusdem gradus spiritualitatis cum ipso, & ideò actu proximè intelligibilem, & sibi sum-

summè unitam: nec enim potest esse major unio, & approximatio cujusvis speciei cum intellectu, quàm sit unio essentiæ cum proprio intellectu. Si ergo species impressa ab objecto distincta continens objectum solùm secundùm esse intentionale, & diminutum sufficit cum intellectu ad producendam cognitionem; multò magis objectum ipsum, si per seipsum sit potentiæ proportionatum, quia ejusdem immaterialitatis, & illi intimè conjunctum.

VII. Secundò prob. Ideò substantia Angeli non posset loco speciei ad sui cognitionem concurrere, quia est forma per se existens, & intellectum non informans, aut ei inhærens: sed hoc non impedit &c. ergo &c. Min. prob. Tum ex superiùs notatis, ubi diximus, inhærentiam per accidens se habere ad rationem formæ intelligibilis. Quare D. Thom. 1. *Par. qu.* 56. *art.* 1. ait: *Nihil autem deffert ad hoc, quòd forma sit principium actionis, quod ipsa forma sit aliquando inhærens, & quod sit per se subsistens. Non enim minus calor calefaceret, si esset per se subsistens, quam calefacit inhærens.* Unde essentia divina, quæ est maximè per se subsistens, & forma intelligibilis, est ratio cognoscendi seipsam, tùm intellectui Divino, tùm intellectui Beati; ergo &c. Rursus ex eodem D. Thoma citato: ideò substanria Angeli non posset gerere munus speciei ad sui cognitionem, quia utpote per se subsistens non posset movere intellectum angelicum, reducendo ipsum de potentia ad actum: sed hoc non requiritur, cùm intellectus Angeli semper sit in actu suæ cognitionis, & non quandoque in actu, quandoque in potentia; ergo &c. Unde concludit Sanctus Doctor: *Si autem semper eam actu habeat* (idest cognitionem, & speciem) *nihilominus per eam cognoscere potest absque aliqua mutatione, vel receptione præcedente. Ex quo patet, quòd moveri ab objecto non est de ratione cognoscentis, in quantùm est cognoscens, sed inquantum est potentia cognoscens.*

VIII. Secunda verò pars, quòd per sua m substantiam, tanquam per speciem, cognoscat Angelus sua accidentia propria & nativa, supponit in Angelo alia esse accidentia propria et sibi proportionata, alia supernaturalia. De prioribus tantùm loquitur hæc secunda pars. Et prob. à priori. Nam substantia Angeli unitur ejus intellectui secundùm totalem, et adæquatam repræsentationem; unitur enim ad cognitonem comprehensivam sui: sed substantia Angeli repræsentat omnia sua nativa accidentia, intellectum, voluntatem, operationem, est enim omnium adæquata radix ea perfectè continens; ergo hæc omnia intellectui angelico repræsentat.

IX. Quoad accidentia verò supernaturalia, hæc per suam substantiam Angelum non cognoscere, eadem ratione probatur. Nam hæc in substantia Angeli non continentur; ergo per eam repræsentari non possunt: imò nec per species naturales Angelo infusas, sed per species altioris ordinis, et per istas cognoscit omnia mysteria gratiæ. Sicut enim ad hæc cognoscenda indiguit anima Christi scientiâ per se infusa, nec satis fuit scientia naturalis, & acquisita: ita nec in Angelo satis erunt, sive propria substantia, sive species naturales, sed requirentur species elevatiores. Et ideo Divus Thomas, hoc articulo citato, exponens verba Dionysii, c. 6. *Angelica Hierarchia*, secundùm antiquam translationem dicentis: *Angeli ignorant proprias virtutes*: respondet ad 1. *Angeli non perfectè cognoscunt suam virtutem, secundùm quòd procedit ab ordine divinæ sapientiæ, quæ est Angelis incomprehensibilis.* Quod repetit Q. 8. *de Verit. a.* 6. *ad* 1.

§. III.

Contraria Proponuntur, ac Solvuntur

X. Quòd Angeli substantia non possit ei deservire, ut species, obstat primò. Quod se habet ut forma intelligibilis, comparari debet per modum actus ad potentiam: sed substantia Angeli non comparatur ad intellectum Angeli per modum actus, sed

ſed per modum ſubjecti, quod ſapit potius rationem potentiæ: intellectus autem è contra ad ſubſtantiam ſuam comparatur ut forma & actus, nempe ut virtus ejus ad intelligendum; ergo &c.

Reſpondetur, diſt. maj. per modum actus in eſſe naturali, nego maj. in eſſe intelligibili, conc. maj. & diſt. eodem modo minori, nego conſequ. Reſponſio eſt D. Thom. Q. 8. de Verit. a. 6. ad 2. dicentis: *Eſſentia Angeli quamvis non poſſit comparari ad intellectum ejus, ut actus ad potentiam in eſſendo; comparatur tamen ad ipſum ut actus ad potentiam in intelligendo*; quia ad eum comparatur ut objectum, & forma ſpecificans cognitionem. Eadem ratione inquit, ibi ad 6. *Nihil prohibet, aliquid eſſe in altero, & illud in eo diverſis modis, ſicut totum in partibus, & è converſo. Et ſimiliter .... eſſentia Angeli eſt in intellectu ejus, ſicut intelligibile in intelligente; intellectus autem in eſſentia, ſicut potentia in ſubſtantia*: nimirùm eſſentia Angeli eſt in intellectu ejus tanquam forma ipſum perficiens ad intelligendum; intellectus verò eſt in eſſentia, ut à qua in eſſendo dependet.

XI. Obſtat ſecundò. Intellectus Angeli non eſt actus purus, ſed habens potentiam admixtam in ordine intelligendi; ergo non reducitur ad actum per ſeipſum, ſeu per ſuam eſſentiam, aliàs idem eſſet in potentia, & in actu.

XII. Confirmatur. D. Thomas, 3. *Contra gentes, Cap.* 51. docet, quòd ex quo eſſentia divina ſit ſuum eſſe, & ſua veritas, alia verò intelligibilia ſubſiſtentia ſint habentia eſſe, & veritatem, & non ſuum eſſe, & ſua veritas; *Eſſentia divina potest comparari ad intellectum creatum ut ſpecies intelligibilis, qua intelligit, quod non contingit de eſſentia alicujus alterius ſubſtantia ſeparata*; ergo eſſentia Angeli habere nequit rationem formæ intelligibilis reſpectu intellectus.

XIII. Reſpondetur, diſtingu. ant. habens potentiam ad actum eſſentialem, nego ant. ad actum accidentalem, conc. antec. *Intellectus Angeli* (inquit D. Tho. loco relato ad 7.) *non eſt in potentia reſpectu eſſentia ejus, ſed reſpectu ejus ſemper eſt in actu; reſpectu autem aliorum intelligibilium poteſt eſſe in potentia. Nec tamen ſequitur, quòd quando intellectus eſt in potentia, per aliud agens reducatur in actum ſemper, ſed ſolùm, quando eſt in potentia eſſentiali, ſicut aliquis antequam addiſcat. Quando autem eſt in potentia accidentali, ſicut habens habitum, dùm non conſiderat, poteſt per ſeipſum exire in actum: niſi dicatur, quod reducitur in actum per voluntatem, qua movetur ad actu conſiderandum.* Cùm ergo intellectus Angeli ſit in actu eſſentiali ad intelligendum ſeipſum per ſuam eſſentiam, ad hoc ut ſeipſum actu intelligat, ſufficit, ut velit.

XIV. Ad confirm. diſt. conſeq. reſpectu intellectus alieni, co. conſ. reſpectu intellectus proprii, nego conſequentiam. Mens ergo D. Thomæ, in eo loco eſt, quòd ſola eſſentia Divina, quia eſt ſuum eſſe, & ſua veritas, uniri poteſt ut forma, qua quicumque intellectus creatus intelligat: non autem eſſentia alicujus ſubſtantiæ ſeparatæ. Ex quo infertur quidem, ſubſtantiam unius Angeli non poſſe uniri ut formam intelligibilem intellectui alterius Angeli, non verò intellectui proprio, cui intimè adeſt.

XV. Obſtat tertiò. Anima humana eſt intellectui hominis maximè præſens: & tamen non intelligit ſeipſam per ſeipſam, ſed per ſpeciem; ergo ſimiliter ſubſtantia Angeli.

Reſpondeo, negando, maj. abſolute. Anima enim humana, dùm eſt corpori conjuncta, non poteſt ſuo intellectui per ſuam ſubſtantiam fieri immediatè præſens intelligibiliter. Cum enim intellectus conjunctus non intelligat, niſi per ſpecies erutas ex phantaſmatibus, non poteſt animam niſi per iſtas intelligere: at cùm anima abſoluta erit à corpore, ſeipſam per ſeipſam intelliget. Ex quo fit, quòd cùm Angeli ſubſtantia ſit à corpore prorsùs abſoluta, ſiat immediatè præſens angelico intellectui, ut eam per eam intelligat, non per ſpeciem.

XVI.

XVI. Obstat quartò. Nulla substantia creata potest immediatè influere in actionem: unde superiùs dicebamus, potentiam proximè intellectivam Angeli esse ab ejus substantia distinctam: sed species immediatè concurrit ad intellectionem; ergo substantia creata nequit gerere vices speciei.

Respondeo: majorem esse veram de concursu, seu influxu per modum potentiæ, & virtutis potentiæ, non verò de concursu, & influxu per modum objecti, qualis est concursus, & influxus speciei: hic enim utpote sequens conditionem objecti, non subordinatur, nec est propter operationem, sed sibi operationem subordinat, & specificat; nec operatio est actio speciei, sed potentiæ.

XVII. Hinc exurgit alia responsio, qua negari potest major. Cùm enim species, seu objectum non concurrat ad intellectionem, nisi mediante potentia intellectiva, ad eam non immediatè, sed mediatè solùm concurrit; & propterea in substantia Angeli pro casu præsenti distingui possunt duo respectus. Unus ad potentiam; & hic est immediatus in genere causæ, quasi formalis, seipsam immediatè uniendo, eamque ad cognitionem sui fæcundando. Alter ad actionem, efficienter eam producendo; cùmque ad hanc non influat, nisi mediante potentia, hanc respicit solùm mediatè.

XVIII. Dices. Estò substantia divini Verbi uniri possit humanæ naturæ ad subsistendum, non tamen ad operandum, nec proximè, nec radicaliter; ergo nec substantia angelica uniri potest intellectui angelico, ut principium intelligendi sive proximum, sive radicale.

Nego consequentiam, quæ apertè infirmatur. Nam substantia Angeli, cùm sit ejus natura, esset radicale principium omnium operationum, quæ ab Angelo fiunt, etiamsi illi non uniretur ut species. Disparitas ergo est: quia subsistentia Divini Verbi non unitur humanitati, nec per modum naturæ, ut faciat operationes divinas, nec per modum speciei, ut videat Deum; sed ut sit in esse personali Deus: unde nullum dicit respectum ad operationes humanitatis. At substantia Angeli ex una parte est ipsius Angeli natura, ex alia est illi species seipsam exibens, ut ab Angelo cognoscatur: quare ex utraque parte respicit Angeli operationes. Sicut enim divina essentia unita intellectui beato concurrit ad visionem Dei, sic substantia Angeli ad visionem sui.

§. IV.

Alia Resolvuntur.

XIX. Quæres primò. An Angelus cognitione abstractiva cognoscens seipsum, utatur specie à sua substantia distincta? Scotus affirmat, intelligens per cognitionem abstractivam eam, qua cognosceret essentiam suam, non cognoscendo existentiam, aut suas proprietates, quæ veriùs præcisiva vocatur.

Dico tamen: Angelum ità seipsum cognoscentem, adhuc uti sua substantia ut specie, non secundùm adæquatam repræsentationem, sed inadæquatam tantum. Cùm enim etiam in hac suppositione substantia Angelo esset intimè præsens, & actu intelligibilis, si eam solam cognosceret, & non suam existentiam, & proprietates; adhuc ea ut specie uteretur secundùm ejus inadæquatam repræsentationem, non adæquatam. Sicut in sententia Scoti, si Beatus videret divinam essentiam, & non attributa, & relationes; adhuc eam videret per ipsam, ut per speciem, ea utens tamen non secundùm adæquatam repræsentationem, sed inadæquatam.

XX. Nec valet dicere: quòd si Angelus superior potest cognoscere inferiorem per ipsius speciem à sua substantia distinctam; multò magis id poterit Angelus inferior suam substantiam cognoscens.

Nam respondeo, disparem esse rationem. Etenim substantia Angeli inferioris non est per seipsam intimè præsens, & unita intellectui Angeli supe-

rioris; unde non solùm potest, sed debet ei uniri per speciem sui: at ipsi Angelo inferiori sua substantia est semper intimè præsens, & intelligibiliter unita; unde seipsam semper ei repræsentat, ac, inutiliter saltem & superfluè, alia specie uteretur. Addo: hanc paritatem nimis probare. Probat enim, quod sicut Angelus superior non potest per substantiam Angeli inferioris ipsum Angelum inferiorem cognoscere, sed necessariò debet uti specie ab ea distincta: ita Angelus inferior non posset seipsum per suam substantiam cognoscere, cujus oppositum Scotus admittit.

XXI. Dixi in suppositione, quòd Angelus cognoscat suam essentiam, & non suam existentiam, aut proprietates, ut Scoto indulgens sim. Cæterùm existimo, huiusmodi cognitionem præcisivam, seu abstractivam sui in Angelo non dari. Cùm enim semper habeat substantiam suam sibi præsentem, ac seipsam, uti est in se repræsentantem; censeo omnem cognitionem, quam Angelus habet de seipso, esse quidditativam, intuitivam sui sicuti est, & non abstractivam, seu præcisivam.

XXII. Ex dictis colligo primò. Unum Angelum per suam substantiam non posse cognoscere alios propria cognitone. Substantia enim unius Angeli non potest esse perfecta similitudo alterius; nec formalis, quia non continet formaliter eadem prædicata saltem specifica, & propria alterius Angeli; nec virtualis, seu eminentialis, qualiter essentia Divina continet prædicata creaturarum; cùm unus Angelus non sit causa eorum, quæ in alio Aangelo sunt: sed species serviens cognitioni propriæ, & non confusæ, debet continere, vel formaliter, vel eminentialiter prædicata objecti, quod repræsentat; ergo &c. Hinc D. Th. Q. 8. *de Verit. a.* 7. sic discurrit: *Cum omnis cognitio fit per assimilationem, Angelus per essentiam* (suam) *non potest plus de alio Angelo cognoscere, quàm hoc, in quo essentia est similis. Unus autem Angelus alteri non assimilatur, nisi in natura communi, & sic sequeretur, quod unus alium non cognosceret cognitione completa.*

XXIII. Colligo secundò. Unum Angelum non posse cognoscere alium per essentiam ipsius Angeli cogniti. Essentia enim unius Angeli non potest in ratione speciei immediatè uni intellectui alieno; hoc enim soli Divinæ essentiæ convenire superiùs tetigimus, ex D. Thoma, 3. *Contrag. c.* 51.

XXIV. Quæres secundò. An Angelus cognoscat Deum, per suam essentiam, tanquam per speciem?

Respondeo affirmativè, cum D. Tho. 1. P. q. 56. a. 3. ubi docet: *Quòd aliquid tripliciter cognoscitur. Uno modo, per præsentiam suæ essentiæ in cognoscente, sicut si lux videatur in oculo. Et sic dictum est, quòd Angelus intelligit seipsum. Alio modo, per præsentiam suæ similitudinis in potentia cognoscitiva: sicut lapis videtur ab oculo per hoc, quod similitudo ejus resultat in oculo. Tertiò modo, per hoc, quod similitudo rei cognitæ non accipitur immediatè ab ipsa re cognita, sed à re aliqua, in qua resultat; sicut videmus hominem in speculo.* Postquam autem dixit, quòd *Primæ cognitioni assimilatur divina cognitio, quâ per essentiam suam videtur: & hac cognitio Dei non potest adesse creaturæ alicui per sua naturalia:* & quòd tertiæ cognitioni assimilatur cognitio, quâ nos cognoscimus Deum in via, per similitudinem ejus in creaturis resultantem; *Unde & dicimur Deum videre in speculo*, subdit: *Cognitio autem, quâ Angelus per sua naturalia cognoscit Deum, media est inter has duas, & similatur illi cognitioni, quâ videtur res per speciem ab ea acceptam. Quia enim imago Dei est in ipsa natura Angeli impressa, per suam essentiam Angelus Deum cognoscit, inquantùm est similitudo Dei.* Quibus docet etiam rationem pro hoc asserto. Si enim essentia Angeli est forma, & species respectu cognitionis sui, debet etiam esse respectu cognitionis eorum, quorum est similitudo; cùm ergo essentia Angeli sit similitudo Dei, debet fæcundare intellectum ad cognitionem Dei, eo proportionali modo, quo divina essentia est

ra-

ratio cognoscendi non solùm seipsam, sed etiam creaturas: cum hac tamen diversitate, quòd ubi essentia divina seipsam repræsentat primò & per se, creaturas autem secundariò: essentia Angeli repræsentat primò, & per se seipsam, secundariò autem Deum; quia se habet ut speculum, in quo similitudo Dei ex ipso Deo resultat. Quare D. Thm. ibi concludit, quòd *Magis ista cognitio tenet se cum speculari, quia & ipsa natura angelica est quoddam speculum divinam similitudinem repræsentans.*

XXV. His tamen verbis indicare videtur S. Thom. essentiam Angeli esse non tantùm speciem, seu medium *Quo* ad cognoscendum Deum, sed etiam (& magis) medium *Quod*, seu *in Quo*; sicut speculum est medium, *in Quo* similitudo hominis resultat, & cognoscitur. Unde sicut in essentia divina, ut in medio *quod*, & ut in causa cognoscuntur à priori creaturæ: ita, proportione servata, in essentia Angeli, ut in speculo, in quo similitudo Dei resultat, tanquam medio *in quo* cognito cognoscitur à posteriori ipse Deus.

XXVI. Neque officit, quòd magis distet essentia Angeli à Deo, quam essentia unius Angeli ab essentia alterius; ideoque si essentia unius Angeli non potest esse medium ad cognoscendum alium Angelum, minus poterit esse ad cognoscendum Deum.

Nam dicam: essentiam Angeli magis quidem distare à Deo, quam ab alio Angelo, distantia entitatis, non tamen distantia medii, & ordinis. Nam essentia Angeli, utpote effectus, & similitudo participata Dei, dicit ordinem ad ipsum, sicut effectus ad causam, & sicut similitudo impressa in speculo ad suum exemplar: essentia verò unius Angeli hunc ordinem non dicit ad essentiam alterius, ut de se patet.

XXVII. Ex quibus infertur, cognitionem naturalem, quam quilibet Angelus per suam essentiam habet de Deo, esse in quolibet diversam specie, sicut in quolibet essentia, quæ est objectum primarium & medium, diversa specie est. In quo differt beatitudo naturalis Angeli à supernaturali. Hæc enim cùm habeat in omnibus idem objectum primarium, & idem formale medium, ejusdem speciei est in omnibus; at illa ob rationem oppositam, diversæ speciei est in singulis.

XXVIII. Quæres tertiò. An habitus supernaturales, qui sunt in intellectu, nempe fides, & lumen gloriæ, cùm per inhærentiam sint intimè conjuncti cum intellectu Angeli, & alias sint per se intelligibiles, & actu immateriales, possint eis deservire loco speciei?

Respondeo negativè. Nam cùm Angelus non cognoscat proprietates per species proprias, sed per speciem naturæ, cujus sunt proprietates; & fides, lumen gloriæ, aliique habitus supernaturales sint proprietates gratiæ, quæ in hoc ordine se habet ut natura; sequitur, quòd præfatos habitus cognoscat per speciem, qua cognoscit gratiam. Ad cognoscendam autem gratiam indiget Angelus specie distincta; neque ipsa essentia gratiæ potest uniri, ut species intellectui Angelico ad cognoscendum seipsam. Nam Angelus cognoscit gratiam, non solùm pro ut eam habet in se, sed pro ut est communis, & existit in aliis: per gratiam autem, quam unus Angelus habet in se, non potest gratiam cognoscere, quæ est in aliis. Tùm quia distincta est; tùm quia in aliis potest esse magis, vel minus perfecta, quàm ea, quam habet in se: neque eam potest cognoscere per gratiam, quæ est in aliis, siquidem sibi non est unita, quod requiritur ad rationem speciei; ergo specie supperaddita indiget ad cognoscendam gatiam, & alia dona.

XXIX. Quæres quartò. An substantia Angeli, sicut servit loco speciei impressæ ad cognitionem sui; ita etiam gerat vices speciei expressæ, seu verbi?

Respondeo negativè. Nam licèt essentia Angeli propter suam immaterialitatem sit secundùm se actu intelligibilis, atque, ut sic, præsens intellectui, non tamen est secundùm se actu intel-

lecta,

lecta, neque hâc ratione ei intimè præsens: hoc enim solius essentiæ, quæ sit actus purus, proprium est. Oportet ergo, ut in ratione actualiter intellectæ fiat ei præsens per sui imaginem intra intellectum productam: ut enim docet D. Thom. 1. P. qu. 27. art. 1. *Quicumque intelligit, ex hoc ipso, quod intelligit, procedit aliquid intra ipsum, quod est conceptio rei intellectæ, ex vi intellectiva proveniens, & ex ejus notitia procedens.* Porrò hoc in Angelis contingere docuit 4. *Contrag. cap.* 11. Ubi gradusvitæ intellectivæ distinguens, humanæ, & angelicæ, ait, quòd licèt *Intellectus humanus seipsum cognoscere possit, tamen primum suæ cognitionis initium ab extrinseco sumit*, nempè, ex phantasmatibus: angelicus verò intellectus *Ad sui cognitionem non procedit ex aliquo exteriori: sed per se cognoscit seipsum, nondum tamen ad ultimam perfectionem vitæ ipsorum pertingit: quia licèt intentio intellecta sit eis omnino intrinseca, non tamen ipsa intentio intellecta est eorum substantia, quia non est idem in eis intelligere, & esse.* Quid autem intendat nomine intentionis intellectæ, exponit subdens: *Dico autem intentionem intellectam id, quod intellectus in seipso concipit de re intellecta. Quæ quidem in nobis, neque est ipsa res, quæ intelligitur: neque est ipsa substantia intellectus: sed est quædam similitudo concepta ab intellectu de re intellecta, quam voces exteriùs significant: unde & ipsa intentio verbum interius nominatur.* Et concludit, quòd in solo Deo Verbum sit ejus substantia.

DUBIUM III.

An ad cognoscendum alia à Se indigeat Angelus Speciebus; an verò ea per suam Substantiam cognoscat?

§. I.

Referuntur Opiniones.

1. ANgelum per suam substantiam omnia intelligere senserunt inter cæteros Durandus, *in 2. Dist.* 3. *qu.* 6. *nu.* 17. *&c.* Gabriel, Ocham &c. quibus adhæsit Vazquez hîc *Disp.* 200. *cap.* 1. alia tamen motus ratione. Durandus enim id sensit; quia existimavit, nullam speciem posse specificè identificari cum substantia Angeli, quam identitatem putat ad perfectam repræsentationem requiri. Gabriel verò, quia putat, ad cognitionem sufficere objectum ad extra propositum, & potentiam. Sed quià sæpe contingit intelligi objectum, quod non est præsens, ut in cognitione abstractiva; ideò addidit (& cum eo Ocham, & alii) illam abstractivam cognitionem fieri, non à specie, quæ sit similitudo objecti, sed vel ab habitu, vel à determinatione aliqua ex notitia intuitiva in intellectu relicta. Vazquez verò, quià censuit, quòd ratio D. Thomæ infirma sit; veriùs tamen dixisset, quòd ejus vim non intellexit, ut ostendemus.

Averroes autem, referente D. Tho. Q. 8. de Verit. a. 7. dicit: *Quòd in substantiis separatis à materia non differt forma, quæ est in intellectu, à forma, quæ est extra intellectum. Quod enim apud nos forma domus, quæ est in mente artificis, sit aliud à forma domus, quæ est extra, procedit ex hoc, quod forma exterior est in materia, forma autem artis est sine materia: & secundùm hoc cùm Angeli sint substantiæ, & formæ immateriales . . . videtur sequi, quod forma, quæ unus Angelus intelligitur ab alio, sit idem quod essentia ejus, quæ in se subsistit.* Sed his non obstantibus.

§. II.

§. II.

Sententia D. Thomæ Præfertur.

II. Dico. Angelus intelligit alia à se per species superadditas, non verò per suam substantiam. Speciem aliquam requiri ad cognoscendum, *Dubio præced.* §. 1. adnotavimus. Neque enim hoc à nobis est hîc probandum, sed ex libris de anima supponendum. Cùm enim, Augustino teste, *l.* 9. *de Trinitate, c. p.* 12. notitia, ad differentiam amoris, se habeat ad modum cujusdam conceptionis, & partus; *Ab utroque enim notitia paritur, à cognoscente, & cognito*; oportet, ut, sicut ad partum seu conceptionem naturalem, duo. scilicet mas, & fœmina, conjunguntur; ita & ad conceptum, & partum intentionalem duo, nimirum, cognitum, & cognoscens conjungantur, cognitumque sistat se intra potentiam, eam ad sui cognitionem fæcundando. Vel erg conjungitur potentiæ per se ipsum, vel per sui similitudinem; & sic semper requiritur, vel species, vel cognitum ipsum faciens per se, quod faceret per speciem sui.

III. Probatur assertum primò, quòd unus Angelus non possit cognoscere alium, nec per substantiam Angeli cognoscentis, nec per substantiam Angeli cogniti. Non per substantiam cognoscentis: non enim hæc potest substantiam alterius Angeli perfectè, ac distinctè repræsentare, sive ratione similitudinis, & convenientiæ cum ipsa; quia estò similis sit in gradu generico, dissimilis tamen est illi in gradu specifico, & individuali: unde sicut substantia equi non potest repræsentare perfectè substantiam leonis, & substantia unius hominis substantiam alterius, sed solùm imperfectè, confusè, & sub ratione communi animalis, & hominis: ita substantia unius Angeli solùm posset repræsentare substantiam alterius sub ratione communi spiritus. Nec etiam potest substantiam alterius repræsentare ratione continentiæ, eo modo, quo essentia divina repræsentat creaturas; quia substantia unius Angeli non est causa substantiæ alterius. Unde D. Th. Qu. 8. de Verit. a. 7. *Quamvis enim* (inquit) *in una specie non sit nisi unus Angelus, tamen in Angelo alicujus speciei aliud erit, quod ei convenit ex ratione suæ speciei, & aliud, quod ei conveniet, in quantùm est quoddam individuum, sicut operationes particulares ipsius: & has secundùm modum prædictum nullo modo de eo alius Angelus cognoscere posset.*

IV. Confirmatur. Duo sunt genera entium. Alia, quæ primo, & per se sunt instituta ut sint; alia instituta, ut repræsentent, qualia sunt imagines, & species. Estò autem hæc posteriora perfectè alia repræsentent, si sint formalis, & perfecta similitudo illorum, quia in illis ratio repræsentandi est similitudo; entia tamen prioris generis alia repræsentare non possunt, nisi ea eminenter contineant per modum causæ: sed essentia Angeli non est per se instituta, ut alium Angelum repræsentet, sed ut sit; aliunde verò non est causa alterius Angeli, cùm hic à solo Deo fiat per creationem; ergo quantumcumque unita, penetrata, & comprehensa, non poterit alium Angelum distinctè repræsentare.

V. Nec etiam unus Angelus poterit alium cognoscere per substantiam Angeli cogniti unitam cognoscenti per modum speciei. Primò. Quia nulla substantia creata potest uniri per modum formæ intelligibilis intellectui alieno, ut docet D. Tho. 3. *Contrag. c.* 51. sicut nec ulla subsistentia creata naturæ alienæ: hoc enim solius essentiæ, ac subsistentiæ Divinæ privilegium incommunicabile est.

Tum, ut docet D. Tho. laudata Q. 8. *de Verit. a.* 7. Nam Angelus cognoscens, vel esset superior, vel inferior. Si superior; dùm per essentiam Angeli inferioris Angelum inferiorem cognosceret, jam essentia Angeli inferioris esset forma, & perfectio intellectus Angeli superioris, & proindè eo nobilior. Si verò Angelus cognoscens esset inferior, oporteret, quòd essentia

tia Angeli superioris menti Angeli inferioris illaberetur: forma enim, qua intellectus intelligit, oportet quòd sit intra intelligentem in actu; quod quidem de solo Deo, qui mentis creatę Conditor est, & Conservator, & qui solus mentibus angelicis, & humanis illabitur, dici potest. Relinquitur, ergo quòd Angelus alium non cognoscat per substantiam sive cognoscentis, sive Angeli cogniti, sed per species ab utraque distinctas.

VI. Multò minori ratione poterit Angelus per suam substantiam corporalia, & materialia cognoscere. Hoc ostendit S. Tho. 1. *P. q.* 55. *a.* 1. hoc discursu. Ut intellectus Angeli posset per suam substantiam omnia alia à se perfectè cognoscere, deberet per eam perfectè sic compleri, ut sub ea continerentur omnia, ad quæ potest se extendere: sed sub substantia Angeli non continentur omnia alia, ad quæ intellectus Angeli potest se extendere; ergo &c. Majorem explicat D. Thomas sic. Quia illud, quo intellectus intelligit, comparatur ad intellectum intelligentem, ut forma ejus (forma enim est, quo agens agit) oportet, ut potentia perfectè compleatur per formam, & quòd sub ea continantur omnia, ad quæ potentia se extendit. Quia enim in rebus corruptibilibus forma non perfectè complet potentiam materiæ, nam potentia materiæ ad plura se extendit, quàm sit continentia formæ hujus, vel illius; ideo hæc, vel illa forma non potest esse principium quo omnium, ad quæ se extendere potest materia. Min. vero prob. Nam potentia intellectiva Angeli se extendit ad omnia, quia objectum intellectus est ens, seu verum commune: ipsa autem essentia Angeli non comprehendit in se omnia, cùm sit essentia determinata ad genus, & ad speciem. Hoc enim solius essentiæ Divinæ proprium est, ut in se omnia simpliciter perfectè contineat, quia infinita est.

VII. Secundò prob. ratione ejusdem S. Doct. Q. 7. *de Verit. a.* 8. Ut substantia Angeli esset forma, qua cognosceret res materiales, deberet inter istas, & illam dari similitudo, quia cognitio fit per assimilationem; similitudo autem attenditur secundum convenientiam in forma: atqui inter substantiam Angeli, & res materiales hæc similitudo non datur; ergo &c. Min. prob. impossibile est, quòd aliqua duo sint invicem similia, nisi vel quia unum est causa alterius; vel quia ambo ab una causa causentur, quæ eandem formam utrique imprimat: sed Angeli non sunt similes rebus materialibus, quia sint causa eis dans esse: non enim ponimus (ut Philosophi posuerunt) quòd Angeli sint causa materialium rerum, sed Deum Creatorem omnium visibilium, & invisibilium; ergo restat, quòd Angeli sint rebus materialibus similes, quia similitudinem habent sibi ab alio impressam, qui sit rerum materialium causa: at omne id, quod aliquid habet non à seipso, sed ab alio, est ei præter essentiam suam; ergo similitudines materialium rerum insunt Angelo præter essentiam suam; ergo per essentiam suam eas non cognoscit, sed per formas, seu species apud se existentes.

§. III.

Contrariis Respondetur.

VIII. Primò oppones, unum Angelum alium intelligere posse absque specie superaddita. Tunc enim ista superfluit, quando objectum, cui cognoscendo intellectus applicatur, est per se actu intelligibile, quia immateriale, & præsens cognoscenti: sed Angelus cognitus est immaterialis, & potest esse præsens & indistans Angelo cognoscenti; ergo &c.

Urgetur primò. Non magis actualis est species accidentalis, quam ponimus, quam sit Angeli cogniti essentia; ergo si species illa potest esse forma intelligibilis, cur non ipsa Angeli substantia? Maximè quia species solum requiritur, ut suppleat defectum objecti.

Urgetur secundò. Magis distat ab intellectu Angeli essentia Dei, quàm essen-

essentia alterius Angeli: sed illa, ut diximus in *Tract. de Visione*, uniri potest ut forma intellectui angelico: ergo & alterius Angeli essentia.

Urgetur tertiò. Nam S. August. lib. 9. de Trinit. cap. 3. *Mens*) inquit) *ipsa sicut corporearum rerum notitias per sensus corporis colligit, sic incorporearum per semetipsam.*

IX. Respondetur, distingu. maj. & præsens præsentia intentionali, conc. maj. præsentia physica sola, nego maj. & nego min. intellectam de præsentia tàm physica, quàm intentionali, & consequ. *Intelligibile* enim (ait D. Th. 2. Contrag. cap. 98.) *est intra intellectum quantum ad id, quo intelligitur: nulla autem substantia illabitur menti, nisi solus Deus, qui est in omnibus per essentiam, præsentiam, & potentiam. Impossibile igitur videtur, quòd substantia separata per essentiam suam intelligatur ab alia, & non per similitudinem ejus in ipsa.... Unde substantia separata, quamvis sit per se intelligibilis actu, non tamen secundùm se intelligitur, nisi ab intellectu, cui est unum: sic autem substantia separata seipsam intelligit per essentiam suam.* Hæc D. Thomas, quæ clara sunt.

X. Ad id, quod primò urgetur, dico: quòd omisso, an species sit, vel non sit magis actualis, quàm substantia Angeli, quam repræsentet; est tamen ratio deferens substantiam Angeli, eamque faciens unum cum intellectu; & est actu intelligibilis, non solùm *ut quod*, sed etiam *ut quo* proximè, & ad hunc defectum supplendum requiritur. Hinc,

XI. Ad id, quod secundò urgetur, respondeo: essentiam divinam magis quidem distare ab intellectu unius Angeli, quàm essentiam alterius, distantia in ratione entitatis, non distantia in ratione perfecti, & perfectibilis: cùm enim sit in ratione intelligibilis actus purissimus, potest in quemcumque intellectum per seipsam illabi, eique intimè præsens fieri, & intentionaliter illum perficere: quod respectu intellectus alieni nulli essentiæ creatæ potest convenire.

XII. Ad id, quod tertiò urgetur, respondeo: S. Augustinum, vel loqui de mente in ordine ad cognitionem sui; unde statim subjungit: *Ergo &c. semetipsam per seipsam novit, quoniam est incorporea.* Ita respondet etiam S.Thom. *Qu. 8. de Verit. art. 7. ad 4.* Vel alio modo: ut verba Augustini referantur *ad objectum cognitionis, non ad formam qua cognoscitur.* Nam objectum sensus, & immaginationis *Sunt exteriora accidentia, quæ sunt similitudines rei, & non res ipsa; sed objectum intellectus est quodquid est, idest ipsa essentia rei.* Unde concludit: *Et sic similitudo, quæ est in intellectu, est similitudo directè essentiæ ejus; similitudo autem, quæ est in sensu, vel imaginatione, est similitudo accidentium ejus.* Hæc D. Thomas.

XIII. Secundò oppones. Ut substantia unius Angeli uniatur intentionaliter intellectui alterius, vel non requiritur illapsus in illum; vel si requiritur, non est Angelo impossibilis; ergo &c. Probatur prima pars. Primò. Nam species accidentalis unius Angeli unitur intellectui alterius sine illapsu. Secundò. Unio per modum formæ intelligibilis, cùm sit præcisè ad intelligendum, debet esse purè intentionalis; ergo non petit illapsum: maximè quia nec essentia divina dùm unitur per modum speciei, unitur menti Beati per verum illapsum.

Secunda pars probatur. Tùm ex illo, *Joann. 13. v. 27.* ubi dicitur de Juda: *Et post buccellam introivit in eum Satanas*: at non in corpus, cùm illud non torqueret; ergo in animam. Secùndò. Angelus animam separatam localiter movet; unde, *Luca 16. v. 22.* dicitur de anima Lazari: *Factum est, ut portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ*; ergo aliquid in ea operabantur; ergo per illapsum. Quod confirmat D. Thom. Quolib. 2. a. 13. ubi, ex August. 21. *de Civit. Dei c. 6.* ait: Quòd Dæmones per necromantiam potestate superiorum Dæmonum alligantur aliquibus imaginibus, vel aliquibus aliis rebus; ergo Angelus superior potest illabi essentiæ Angeli inferioris. Tandem Angelus superior illuminat inferiorem; ergo menti ejus illabitur.

XIV. Respondetur, negando antecedens pro utraque parte. Ad primam probat. primæ partis disparitas est. Quia ad unionem speciei accidentalis satis est, ut præcedat unio per inhærentiam, quæ non est in essentia, sed quasi circumstans eam. Sed substantia unius Angeli cum non possit per inhærentiam, aut informationem uniri menti alterius, non restat alius modus, quo possit ei uniri, nisi per illapsum; vel saltem quòd hæc unio debeat præcedere, ut in ea possit producere cognitionem. Quamvis enim unio per modum formæ intelligibilis formaliter sit purè intentionalis; hæc tamen necessario supponere debet aliam unionem in esse entitativo, quæ sit, vel per inhærentiam, vel per informationem, vel demum per intimum illapsum; qui etiam supponitur in essentia divina, ad hoc ut uniatur in ratione speciei. Quare D. Thomas supra laudatus, 2. Contrag. c. 98. *Intelligibile* (inquit) *est intra intellectum quantum ad id, quo intelligitur; nulla autem substantia illabitur menti nisi solus Deus*. Et per hoc patet responsio ad secundum.

XV. Hoc idem docuerat S. Bernardus. Tùm, *lib. 5. de Considerat. cap. 5.* ubi ponens differentiam inter operationem Dei, & angelicarum potestatum in nobis; *Faciunt* (inquit) *& illa, sed in comparatione ejus non faciunt ... Adsunt Angeli, & Archangeli: sed ille germanior nobis, qui non modò adest, sed inest. Quod si dicas, posse inesse & Angelum, non inficior. Memini scriptum:* & Angelus, qui loquebatur in me. *Atqui differentia & in hoc. Inest Angelus suggerens bona, non ingerens: inest hortans ad bonum, non bonum creans. Deus sic inest, ut afficiat, ut infundat, vel potiùs, ut infundatur, & participetur; ita ut unum perinde cum nostro spiritum esse dicere quis non timuerit... Angelus ergo cum anima, Deus in anima* Deinde concludit, Deum esse, & operari in anima, sicut anima est, & operatur in corpore; quæ *Videt in oculis, audit in auribus, odorat in naribus, in faucibus gustat &c.* Tum serm. 5. in Cantica dicens: *Illud autem scitote, nullum creatorum spirituum per se nostris mentibus applicari; ut videlicet nullo mediante nostri, sive corporis instrumento, ita nobis immisceatur, vel infundatur, quo ejus participatione docti, sive doctiores, vel boni, sive meliores efficiamur.... Nec ipsi Angeli ita se alterutrum capiunt.*

XVI. Ad primam probat. secundæ partis respondet D. Thom. *in Cap. 13. Joann. lect. 4.* quod Dæmon potest intelligi dupliciter intrare in hominem: vel in corpus hominis, & sic intrat in eos, qui ab ipso vexantur: vel in mentem, *Ita quod menti Dæmon essentialiter illabatur. Et sic nullus potest intrare in hominem nisi solus Deus... nihil enim potest in ea esse, nisi quod ei dat esse, quod est ibi per virtutem suam: ubi autem est virtus Dei, ibi est & essentia Dei.... Manifestum est ergo, quod Deus essentialiter est in anima. Dicitur tamen Diabolus illabi mentis humanæ per effectum, & affectum malitiæ, in quantùm scilicet homo ab eo seductus sequitur eum ad perpetrandum malum.* Deinde observans, quod cum supra dictum esset: *Cùm Diabolus jam misisset in cor, ut traderet*, postea dicitur: *Introivit in eum Satanas*; quærens quid intersit inter mittere, & interiore, dicit: *Tunc enim dicitur Diabolus immittere aliquod malum in cor humanis, cùm homo prabet ei assensum ad malum, tamen cum quadam trepidatione, an hoc facere debeat. Sed tunc intrat in cor, quando homo totaliter dat se ad sequendum eum instinctum, & in nullo ei resistit. Intravit ergo in eum Satanas, ut pleniùs possideret, & ad perpetrandum malitiam duceret, in quem prius miserat ut desperet.* Itaque Satan intravit in Judam per effectum, & affectum malitiæ, quam in eum per suggestionem immiserat.

XVII. Ad secundam prob. vel dico: quòd anima Lazari dicitur portata ab Angelis in sinum Abrahæ, in sensu improprio, nimirum Angelorum plausu, & honore; eo planè mode, quo (ait D. Tho. in 4. Dist. 44. a. 3. ad 2.) *Corpora gloriosa dicuntur ferri bajulis Ange-*

gelis, & etiam in nubibus .... ad reverentiam designandam, qua corporibus gloriosis, & ab Angelis, & ab omnibus creaturis deferetur. Vel si verè ab Angelis deferebatur anima Lazari, hoc erat virtute divina, cujus Angeli erant instrumentum, ad quod non requiritur illapsus in animam: sicut nec Sacramentum, nec Minister dum animam mundat, in eam illabi necesse est; quia agit ut instrumentum Dei, cujus sola operatio est, quæ animam tangit, ut docet D. Tho. 3. *P. Q.* 64. *a.* 1.

XVIII. Ad confirmat. ex D. Thoma dico: illam alligationem inferiorum à Dæmonibus superioribus, si ab istis principaliter fiat, & non divina virtute, non provenire ab eis physice, sed tantum moraliter, nimirum imperio; quatenus Dæmon inferior subordinatus est superiori, eique obedit, maximè in hominis pernicie procuranda. Unus autem Angelus dicitur illuminare alium, non agendo in ipsum, sed ei manifestando veritatem, quam ipse cognoscit, ut docet D. Tho. 1. *P. q.* 106. *a.* 1.

XIX. Tertiò oppones, Angelum omnia alia etiam materialia per suam substantiam cognoscere. Angelus perfectè, & comprehensivè cognoscit suam potentiam intellectivam, quæ ad omnia cognoscibilia se extendit: sed qui comprehensivè cognoscit causam, cognoscit in ea, & ex vi illius omnia, ad quæ causa illa se extendit; ergo suus intellectus, & sua substantia, quæ est radix illius, est Angelo ratio cognoscendi omnia alia à se.

XX. Respondeo, dist. min. qui &c. cognoscit causam adæquatam, cognoscit &c. co. min. causam inadæquatam, nego min. Sicut ergo, qui comprehensivè cognosceret materiam, non cognosceret distinctè omnia, quæ possunt ex illa fieri, sed ad summum confusè; quia materia non est causa adæquata compositi, cùm ulteriùs requiratur forma determinans materiam ad talem, vel talem speciem: ita Angelus comprehensivè cognoscens suam potentiam intellectivam, non cognosceret distinctè omnia cognoscibilia; quia causa adæquata cognitionis distinctæ non est sola potentia intellectiva, nisi ei superveniant species eam determinantes ad talis vel talis objecti cognitionem. Unde D. Thomas, hac 1. P. q. 55. a. 1. ad 3. *Dicendum* (inquit) *quòd ea, quæ sunt infra Angelum, & ea, quæ sunt supra ipsum, sunt quodammodo in substantia ejus, non quidem perfectè, neque secundùm propriam rationem; cùm Angeli essentia finita existens secundùm propriam rationem ab aliis distinguatur, sed secundùm quandam rationem communem. In essentia autem Dei sunt omnia perfectè, & secundùm propriam rationem, sicut in prima, & unniversali virtute operativa, à qua procedit quidquid est in quacumque re proprium, vel commune. Et ideò Deus per essentiam suam habet propriam cognitionem de rebus omnibus, non autem Angelus, sed solam communem.*

XXI. Sed dices. Res materiales meliùs cognoscuntur in essentia divina, quàm in propriis naturis; sed essentia Angeli propinquior est essentiæ divinæ, quàm res materiales; ergo cùm eas nos cognoscamus in propriis naturis, meliùs eas cognoscet Angelus in propria essentia.

Confirmabis. Intellectus angelicus medius est inter divinum, & humanum: sed intellectus divinus omnia cognoscit per essentiam suam, humanus autem omnia per species; ergo angelicus ad minus aliqua cognoscet per essentiam suam.

XXII. Respondeo cum D. Tho. Q. 8. de Verit. a. 8. ad 1. *Quod essentia Divina est infinita, unde non determinatur ad aliquod genus, sed colligit in se perfectiones omnium generum ... essentia autem Angeli est determinata ad aliquod genus: unde non habet in se unde sit similitudo materialium omnium, nisi, ei aliud superaddatur, quo res in propria natura cognoscat.*

Ad conf. respond. cum eodem, ibi ad 6. *Quòd intellectus Angeli, quantum ad hoc, medius est inter intellectum divinum, & humanum, quòd res alias cognoscit per formas essentiæ superadditas. in quo deficit ab intellectu divino; se autem cognoscit per essentiam, in quo excedit intellectum humanum.*

DUBIUM IV.

An Species, quibus Angelus cognoscit alia à se, sint illi à Deo infusæ; an à rebus ipsis acceptæ?

§. I.

Opiniones Recensentur.

I. Loquimur universaliter circa omnia objecta, nedum materialia, & sensibilia, sed & immaterialia, naturalia tamen: supponimus enim, ad cognoscenda supernaturalia & mysteria gratiæ uti Angelum speciebus à Deo infusis.

II. In hac quæstione Scotum habemus contrarium, ejusque scholam. Esto enim non neget Angelo fuisse infusas aliquas species, maximè ab initio suæ conditionis; de eo enim, *Ezech. 28. v. 11.* dicitur: *Tu signaculum similitudinis plenus sapientia, & perfectus decore.* Et v. 15. *Perfectus in viis tuis à die conditionis tuæ, donec inventa est iniquitas in te.* (Hanc autem cognitionis perfectionem habere non potuit per species acquisitas, cùm in tam brevi mora, qualis fuit inter Angelorum conditionem, & aliquorum peccatum, non potuerint applicari omnibus objectis ad hauriendam ex illis cognitionem) Attamen circa ea, quæ ab initio nota eis non fuerunt, & decursu temporis evenerunt, & adhuc eveniunt, ab ipsis species acquirere autumat. Imò si per accidens ab initio eis species aliquorum non fuissent infusæ, potuisse eas ab ipsis rebus, dum præsentes fiunt, acquirerè ad habendam de eis notitiam intuitivam; & proinde in eis ponendum esse intellectum agentem, qui sit virtus talium specierum acquisitiva.

III. Ab opposito autem S. Thomas, ejusque discipuli cum majori Theologorum parte negant, Angelos accipere species à rebus; sed asserunt, omnia per species à Deo Conditore immediatè infusas, sive supernaturalia, sive naturalia, sive immaterialia, sive materialia cognoscere. Ita S. Doct. hac Q. 55. a. 2. Q. 8. *de Verit* Q. 9. 2. *Contrag. c. 96.* & in 2. *dist.* 3. *qu.* 2. *a.* 1.

§. II.

Resolvitur de Rebus Materialibus.

IV. Dico primò. Angelus de facto non intelligit per species, quas à rebus sensibilibus acquirat. Probatur primò, ex superiùs allato testimonio Ezechielis, ubi Angelus dicitur: *Plenus sapientia, & perfectus decore à die conditionis suæ.* Quòd si *plenus* fuit *sapientia*, si *perfectus decore*; ergo nihil illi defuit ad rerum cognitionem, non in universali tantùm, & confusè, sed in particulari, & distinctè; non solùm quoad supernaturalia, sed etiam quoad naturalia. Sicut enim Angelus non, ut homo, acquirit successivè perfectionem in esse, ita nec eam acquirere debet in cognitione. Imò si Deus hominem ab initio condidit perfectum tàm anima, quàm corpore; multò veriùs de Angelo id dicendum videtur.

V. Hoc idem roboratur auctoritate D. August. lib. 2. de Genes ad litt. cap. 8. ubi docet, quod *Conditio cœli prius erat in Verbo Dei secundùm genitam sapientiam; deinde facta est in creatura spiritali, hoc est, in cognitione Angelorum secundùm creatam in illis sapientiam:* atqui non poterat sapientia in Angelis creari absque speciebus; ergo in Angelis fuerunt creatæ rerum species, & ideæ, quæ in Verbo genitæ fuerant: sed species, seu sapientia in Verbo genita, non fuit rerum in universali, sed in particulari; ergo species, seu sapientia creata in Angelis, non fuit rerum in universali, sed in particulari, non confusa, sed distincta.

VI. Dico secundò. Non potest Angelus propter perfectionem suæ naturæ acquirere species à rebus materialibus, sed ex natura sua petit illas habere infusas à Deo; & sic caret intellectu agente, seu principio acquisitivo specierum à rebus materialibus.

Probatur primò. *Angeli magis excedunt corpora omnia, quàm corpora superiora excedant inferiora; sed corpora superiora*

periora propter sui nobilitatem non recipiunt aliquam impressionem à corporibus inferioribus; ergo multò minus intellectus angelici alliquas formas à corporalibus rebus accipiunt, quibus intelligunt. Ita arguit D. Thomas, *Qu.* 8. *de Verit. art.* 9. in argum. *Sed contra*

VII. Confirmat hanc rationem hac 1. *P. qu.* 55. *art.* 2. sic. Talis debet statui distinctio, & ordo inter substantias spirituales, qualis est inter corporales: sed inter substantias corporales hæc est distinctio, & is est ordo; ut superiores, quales sunt cœli, habeant potentiam in sui natura totaliter perfectam per formam; ita ut ab initio nihil eis desit virtutis ad suas operationes exercendas: inferiores verò, quales sunt sublunares, habeant materiam non totaliter perfectam per formam, sed accipiant nunc unam, nunc aliam formam ab aliquo agente; ergo similiter inter substantias spirituales, ea, quæ inferior est, scilicet anima humana, non habeb.t potentiam intellectivam statim totaliter completam; sed complebitur successivè per hoc, quod accipiat formas intelligibiles à rebus: substantiæ verò spirituales superiores, quales sunt Angeli, habebunt potentiam intellectivam naturaliter completam per formas, seu species intelligibiles omnium rerum, quas possunt intelligere.

VIII. Probatur Secundò ratione ejusdem S. D. citato loco. Angelus est omnino absolutus à corpore in esse, cum sit substantia immaterialis per se subsistens; ita ut nec uniatur, nec uniri possit corpori per modum formæ; ergo neque à corpore accipere potest suam formam intelligibilem. Conf. prob. Tùm quia: modus acquirendi perfectionem est juxta modum essendi. Tùm quia: ideò anima humana acquirit suam perfectionem intelligibilem à corporiqus, quia habet esse affine corpori, inquantum est corporis forma. *Et ideò ex ipso modo essendi competit ei, ut à corporibus, & per corpora, suam perfectionem intelligibilem consequatur, alioquia frustra corpori uniretur;* ergo ab opposito, qnia Angeli sunt in esse prorsùs absoluti à corporibus, ex ipso modo essendi competit eis &c. *Et ideò suam intelligibilem perfectionem consequuntur per intelligibilem effluxum, quo à Deo species rerum cognitarum acceperunt simul cum intellectuali natura. Unde August. dicit lib. 2. de Genes. ad litt. cap. 8. quòd cætera quæ infra Angelos sunt, ita causantur, ut fiant in cognitione rationalis creaturæ, ac deinde in genere suo.* Ita S. Thomas.

IX. Respondebit Scotista cum Scoto: hinc inferri solùm, quòd Angelus non possit accipere species à rebus materialibus ministerio sensuum, sicut eas accipit anima humana conjuncta corpori; non verò quòd eas non accipiat immediatè ab ipsis materialibus objectis, beneficio intellectus agentis, qui in Angelo ponendus est.

X. Sed contra primò. Nam vel intellectus Angeli sumit suas species ab objectis jam cognitis per alias potentias cognoscentes; præter intellectum, vel non, sed eas immediatè haurit ab ipsis objectis. Si primum; ergo jam supponitur in Angelo cognitio sensitiva; quia objectum non præsupponitur cognitum ante cognitionem intellectivam, nisi per sensum, ut in nobis contingit. Si verò secundum; ergo objectum materiale immediatè agit, & movet intellectum Angeli, qui est potentia spiritualis, quod repugnat. Si enim objectum materiale non potest immediatè muvere intellectum humanum; multò minus movere poteri immediatè angelicum.

XI. Si dicas: species illas per intellectum agentem Angeli purificari, & spiritualizari; sicque intellectui præsentari, ut per eas cognoscat.

Insto sic. Ergo species illæ sic purificatæ erunt sicut species nostri intellectus repræsentantes res depuratas à conditionibus materialibus, & individualibus; ergo non repræsentabunt directè ipsa singularia, sed parient in Angelo, cognitionem solùm in communi, & valdè confusam. Cùm enim Angelus careat sensibus, & phantasmatibus, ad quæ se convertens intellectus noster, indirectè saltem, & reflexè cogno-

gnoscit singularia, sequeretur, quòd Angelus nullo modo ea cognosceret; sicut nec species illa ab eis separata nullo modo ea repræsentaret: & sic deterioris conditionis esset quoad singularia materialia cognitio Angeli, quàm nostra.

XII. Insto secundò. Objectum materiale, vel concurreret ad formandam speciem intelligibilem in intellectu Angeli, ut causa instrumentalis, eo modo, quo in nobis concurrit phantasma; vel per modum causæ principalis. Non primum; aliàs non sibi assimilaret cognitionem, cùm effectus non assimiletur causæ instrumentali. Non secundum; quia si objectum materiale nequit immediatè, sed solùm medio phantasmate ipsum quodammodo elevante, concurrere ad formandam speciem intelligibilem in nobis; multò minus id poterit ad formandam speciem intelligibilem in Angelo, quæ magis spiritualis esse debet.

XIII. Insto tertiò. Intellectus Angelicus purè spiritualis, & objectum purè materiale nequeunt invicem intelligibiliter uniri, nisi aliquo medio proportionentur; non enim fit transitus ab extremo ad extremum, nisi per medium: atqui medium proportionans objectum purè materiale, ut possit uniri cum intellectu, est imaginatio, seu species in phantasia, quæ est forma sine materia cum conditionibus tamen materiæ; ergo vel in Angelo ponenda est imaginatio, & consequenter corpus: vel si non; non poterit in eo formari species intelligibilis accepta à rebus materialibus. Ita S. Tho. hac Q. 55. a. 2. ad 2. & Q. 8. *de Veritate a.* 9. ubi sic concludit: *Et ideo dicendum videtur, secundùm quod tertia opinio dicit, quæ communior est & verior, quòd Angeli per formas innatas, & cognoscunt. Sicut enim ex rationibus æternis in mente divina existentibus procedunt formæ materiales ad rerum subsistentiam; ita procedunt a Deo formæ rerum omnium in mentes Angelicas ad rerum cognitionem; ut sic intellectus Angeli nostrum intellectum excedat, sicut res formata excedit materiam informem. Unde intellectus noster comparatur tabulæ, in qua nihil est scriptum; intellectus autem Angeli tabulæ depictæ, vel speculo, in quo rerum rationes resplendent.*

§. III.

Corollaria ex dictis.

XIV. Ex his infero primò cum D. Thom. 2. Contrag. c. 96. *Quòd in substantiis separatis non est intellectus agens, & possibilis, nisi fortè æquivocè. Intellectus enim possibilis, & agens in anima intellectiva inveniuntur, propter hoc, quòd accipit cognitionem intellectivam à sensibilibus. Nam intellectus agens est, qui facit, species à sensibilibus acceptas esse intelligibiles: intellectus autem possibilis est in potentia ad omnes formas sensibilium cognoscendas. Cùm igitur substantiæ separatæ non accipiant cognitionem à sensibilibus, non est in eis intellectus agens, & possibilis.* Ita S. Thomas.

XV. Sed dicit Scotus. Potentia activa, quæ absque imperfectione tribuitur naturæ inferiori, non est deneganda superiori: sed intellectus agens tribuitur hominibus, qui sunt Angelis inferiores; ergo multò magis &c. = Quod confirmat. Natura enim nobilissima debet in se habere eas virtutes, quibus suam assequi possit perfectionem: sed rerum cognitio, quæ est Angeli perfectio, solius intellectus agentis beneficio comparari potest; ergo &c.

XVI. Retorqueri potest instantia. Si enim omnis virtus, quæ absque imperfectione tribuitur naturæ inferiori, non est deneganda naturæ superiori, & hujusmodi est intellectus agens; ergo etiam in Deo, in quo omnis perfectio, quæ in inferioribus sine imperfectione reperitur, poni debet, aderit intellectus agens, quod Scotus non admittit.

XVII. Respondent ergo Nostrates, & bene, maj. esse veram de perfectione simpliciter simplici, quæ nullam involvit, nec supponit imperfectionem; secùs de perfectione solum in tali determi-

minato genere, qualis est intellectus agens. Hic enim, sicut discursus, perfectio quidem est supra bruta; quia facit hominem intelligere, & non solùm sentire, sicut bruta, quæ non intelligunt, sicut nec discurrunt: cæterum sicut discursus perfectio est imperfectionem supponens, ita & species per intellectum agentem acquirere; supponit enim intellectum esse spoliatum omni formâ intelligibili, & in potentia ad illas. Quod repugnat naturæ substantiæ separatæ, quæ petit statim esse perfectam omnibus speciebus, sicut & in principio cognoscere conclusionem; ideò sicut in Angelis major perfectio est carere discursu, ita & carere virtute formativâ & acquisitiva specierum ad intelligendum.

XVIII. Ad confirmat. nego maj. Habere enim virtutes, quibus possit naturam suam assequi perfectionem, supponit eam, suam perfectionem non habere, sed esse in potentia ad illam; perfectius est autem suam perfectionem statim habere, quàm posse illam sibi acquirere. Sic perfectius est habere perpetuitatem in esse, quam media virtute generativa illam successivè acquirere; ideòque ersò vis generativa sit in homine, in Angelo tamen non est.

XIX. Replicabis. Perfectius est habere perfectionem propriis viribus acquisitam, quam illam habere ab alio acceptam; & hâc ratione in Christo ponitur scientia acquisita. Imò quamvis haberet scientiam infusam, adhuc tamen in eo fuit, & scientia acquisita, & intellectus agens, quo posset ab objectis species accipere; ergo similiter, etsi Angelis ab initio fuerint inditæ species, adhuc tamen locus est, ut in eis ponatur intellectus agens.

XX. Respondeo, perfectius fortè esse acquirere perfectionem propriis viribus, quàm illam habere ab alio, si cætera sint paria; non tamen si perfectio, quæ habetur ab alio, sit longè major, quam ea, quæ propriis viribus acquiritur. Sic perfectius homo possidet beatitudinem, quàm bruta, etsi homo viribus gratiæ, bruta autem viribus propriis ad eam perveniant; quia beatitudo hominis longè altior est, ut docet D. Thom. 1. 2. qu. 5. art. 5. ad 2. *Sicut meliùs est dispositus ad sanitatem, qui potest consequi perfectam sanitatem, licet hoc sit per auxilium medicina, quàm qui potest consequi imperfectam sanitatem sine medicina auxilio.* Et perfectior est Angelus in suo esse naturali, quàm homo, quamvis hic ad statum perfectum suis viribus perveniat, Angelus verò illum à Deo Creatore statim habeat. Sic perfectior erit, quamvis à Deo acceperit species ad cognoscendum, quàm homo, qui propria virtute eas acquirit; quia cognitio Angeli, longè perfectior est, quam cognitio hominis.

Neque juvat exemplum de Christo. Ut enim docet D. Thom. 3. *P. q.* 9. *a.* 4. cùm in Christo esset natura humana, nihil ei deesse debuit eorum, quæ Deus in natura humana plantavit; & proinde in eo poni debuit intellectus agens, sicut in cæteris hominibus; qui, ne sua careret operatione, debuit etiam in Christo abstrahere species à phantasmatibus, & consequenter ponenda fuit in eo scientia accepta a rebus, quæ est acquisita. Quòd autem in eo esset scientia infusa, hoc erat per accidens, & non ex conditione naturæ humanæ, quæ petit cognoscere per species acceptas à rebus. Contrarium autem evenit in Angelis. Horum enim natura (sicut & cœlestium corporum) petit statim omni suâ perfectione ad essendum, & cognoscedum esse imbuta. Quare facere, ut per species acceptas à rebus cognosceret, esset operari vel contra, vel supra modum connaturalem ipsius.

XXI. Infero secundò, ex eodem Divo Thoma, 2. Contrag. c. 96. citato: *Quod localis distantia cognitionem anima separata impedire non potest. Localis enim distantia per se comparatur ad sensum, non autem ad intellectum, nisi per accidens, inquantùm à sensu accipit. Nam sensibilia secundùm determinatam distantiam movent sensum: intelligibilia autem secundùm quod movent intellectum, non sunt in loco. cùm sint à materia corporali separata.* Cùm igi-

igitur substantiæ separatæ non accipiant intellectivam cognitionem à sensibilibus, in eorum cognitionem distantia localis nihil operatur. Ita D. Thomas.

XXII. Sed dices. S. Augustinus, *lib. de Cura gerenda pro mortuis, cap.* 13. de animabus defunctorum loquens, ait: *Ibi ergo sunt spiritus defunctorum, ubi non vident quæcumque aguntur, aut eveniunt in ista vita hominibus*. Ergo distantia localis impedit cognitionem animæ separatæ; ergo & Angelorum. Quod asserit Greg. *lib.* 12. *Moral. c.* 14.

Secundò. Angelus, ut agat, debet conjungi loco, nec in omni distantia agere potest, ut supra diximus: sed agit per cognitionem; ergo localis distantia impedit &c.

XXXIII. Respondetur cum D. Thom. 1. P. *q.* 89. *a.* 7. *ad* 1. neg. primam consequentiam. Non enim, quòd animæ mortuorum quæ hìc aguntur nesciant, vult Augustinus hujus ignorantiæ causam esse localem distantiam: sed quia, ut ibidem ait, nostris rebus non intersunt. Cùm enim, ut docet D. Thom. loco relato, a. 8. *Animæ mortuorum secundùm ordinationem divinam, & secundùm modum essendi segregatæ sint à conversatione viventium, & conjunctæ conversationi spiritualium substantiarum, quæ sunt à corpore separatæ. Unde ea, quæ apud nos aguntur, ignorant*. Quam rationem indicat quoque S. Gregorius laudato loco.

XXIV. Hæc tamen intelligenda sunt de cognitione naturali, ait Divus Thomas ibi. Nam si de animabus Beatis sermo fit, probabiliùs censet cum D. Gregorio citato, quòd animæ Sanctorum Deum videntes omnia præsentia, quæ hìc aguntur, agnoscant. Sunt enim æquales Angelis, neque Augustinus dissentit. Unde ad verba citata præmisit: *Ut valet, accipiat quisque quod dicam*. Quibus verbis indicat, dùm ait, animas mortuorum quæ hìc aguntur ignorare, non asserendo, sed dubitando dixisse.

XXV. Verùm admissa opinione Augustini, nescire animas separatas, quid hìc agatur; id tamen de Angelis inferendum non est. Etenim, idem Augustinus, *c.* 15. ibidem postquam ait, animas defunctorum nescire id, quod hìc agitur, *sed dùm hìc agitur*, audire tamen postea; exponens, à quibus audiant, dicit, primò eas audire ab eis, qui hinc ad eas transeunt moriendo; unde præmiserat: Abrahamum quid diviti damnato contigisset in terris, Lazaro indicante didicisse. Deinde subdit: *Possunt & ab Angelis, qui rebus, quæ aguntur hìc, præsto sunt, audire aliquid mortui, quod unumquemque illorum audire debere judicat, cui cuncta subjecta sunt; nisi enim essent Angeli, qui possent interesse vivorum & mortuorum locis, non dixisset Dominus Jesus: contigit autem mori inopem illum, & afferri ab Angelis in sinum Abrahæ*. Sic ergo dico. Spiritus defunctorum secundùm Augustinum ignorant quæ hìc aguntur, quia vivorum rebus non intersunt: sed Angeli rebus vivorum intersunt, ac præstò sunt, ut idem Augustinus fatetur; ergo &c.

Ad secundum dico; Angelum agere cognitione practica, & ab hac certè aliquando locali distantia impeditur, ut supra diximus. Non tamen agit cognitione contemplativa, & hanc dicit D. Thomas locali distantia non impediri. Unde, 1. P. qu. 55. art. 2. ad 3. *Cognitio* (inquit) *Angeli indifferenter se habet ad distans, & propinquum secundùm locum. Non tamen propter hoc motus ejus localis est frustra. Non enim movetur localiter ad cognitionem accipiendam, sed ad operandum aliquid in loco*.

§. IV.

Resolvitur de Rebus Immaterialibus.

XXVI. Dico tertiò. Nec potest Angelus res immateriales intelligere per species ab ipsis rebus immaterialibus acceptas; sed unicè per species à Deo ipsi in ejus creatione infusas. Est expressa D. Thomæ. Nam 1. P. q. 56. a. 2. *Unicuique* (inquit) *spi-*

spiritualium creaturarum à Verbo Dei impressa sunt omnes rationes rerum omnium tàm corporalium, quàm spiritualium. Ita tamen, quod unicuique Angelo impressa est ratio sua speciei secundùm esse naturale & intellectuale simul; ita scilicet, quòd in natura suæ speciei subsisteret, & per eam se intelligeret. Aliarum verò naturarum tam spiritualium, quàm corporalium rationes sunt ei impressæ, secundùm esse intellectuale tantùm; ut videlicet per hujusmodi species impressas tàm creaturas corporales, quàm spirituales cognosceret. Et *Qu.* 8. *de Verit. a.* 7. relatis variis dicendi modis concludit: *Unde alius modus est eligendus, ut dicatur, quòd unus Angelus alios cognoscit per similitudines eorum in intellectu ejus existentes: non quidem abstractas, aut impressas ab alio Angelo, vel aliquo modo acquisitas, sed à creatione divinitùs impressas, sicut & res materiales per hujusmodi similitudines cognoscit.* Quibus, quo ad hoc, eodem modo de spiritualibus, ac de materialibus sentit.

XXVII. Propterea hùc redeunt omnia, quæ superiùs, tùm ex auctoritate, tùm ex ratione, §. 2. attulimus ad probandum, Angelos res materiales per species ab ipsis acceptas non cognoscere, sed per infusas à Deo. Non enim minùs ab initio Angelus plenus fuit sapentiâ quoad spiritualia, quàm corporalia: statim enim eorum quilibet comprehensivè seipsum cognovit, & proinde differentiam suam ab aliis Angelis, quod contingere non potuit, nisi & alios statim cognosceret: non autem eos in primo instanti suæ creationis potuit cognoscere per species ab ipsis impressas, quia omnes simul producti sunt; ut autem posset species ab illis accipere, debuisset supponere eos jam exstientes.

XXVIII. Tùm etiam: quia idem ordo servandus est inter substantias spirituales intellectuales, ac inter corporeas; ergo sicut substantiæ quidem corporales inferiores accipiunt successivè suas formas, & perfectionem etiam substantialem; substantiæ tamen corporales superiores, quales sunt cœlestes, statim ab initio totam suam perfectionem acceperunt in esse substantiali: sic etiò substantiæ spirituales inferiores, quales sunt animæ humanæ, formas intellectuales, seu intelligibiles, quibus in esse intellectuali complentur, successivè acquirant; tamen substantiæ spirituales, & intellectuales superiores, quales sunt Angeli, ab initio formas suas intellectuales, seu intelligibiles habuisse credendæ sunt, statimque in esse intellectuali fuisse ultimo completæ.

XXIX. Loquor autem de ultimo complemento actus primi, & per modum formæ, seu principi intelligendi; non de ultimo complemento per modum actus secundi, & actionis. Quare non poterit quis inferre, quòd si Angeli ab intio omni forma ad intelligendum imbuti sint, semper sint in actu secundo cognoscendi omnia: possunt enim ab actu secundo pro sua libertate cessare, & forma quà prædıti sunt uti, vel non uti ad alia à se cognoscenda, vel non cognpscenda. In quo stat etiam differentia inter Angelos, & corpora superiora. Hæc enim cùm necessariò influant, ab influxu actuali cessare non possunt, benè tamen Angeli ab actuali cognitione, in qua liberi sunt.

XXX. Neque ex hoc inferat aliquis: quòd sicut cœli inferiores aliquid accipiunt à superioribus, motum, & lucem; ita & Angeli præsertim inferiores accipere poterunt lumen, & species ad cognoscendum.

Nam hoc ad summum probat, Angelos inferiores posse accidentaliter illuminari, & edoceri à superioribus, non autem ab illis formas ad cognoscendum accipere. Imò sicut cœli inferiores, quamvis aliquid accidentale à superioribus participent, formas tamen, seu principia quibus possint influere, à Deo habuerunt: sic Angeli inferiores, estò à superioribus de cognoscendis aliquomodo illuminentur, formas tamen & principia ad cognoscendum à Deo habuerunt.

XXXI. Neque afferat Scotus notam disparitatem inter formas cœlorum, &

& species Angelorum; quòd illæ à solo Deo creari possunt, & à nullo agente creato produci; istæ verò ab Angelo cognoscente, & cognito produci possunt: & cùm Deus agere soleat per causas creatas; quod illæ agere possunt, ne earum virtus sit frustra, fit, quòd Deus sinit, objecta immaterialia immittere speciem sui in intellectum Angeli.

Nego enim, Angelum posse producere speciem sui in intellectum alterius Angeli, quod Scotus probare debuerat, non supponere. Eâdem enim ratione, quâ, Dubio præcedente ostendimus, §. 2. n. 3. & sequentibus, unum Angelum non posse per suam substantiam intellectui alterius uniri, aliàs in ipsum illaberetur (quod solius Dei qui intellectum creavit, proprium est) nec potest speciem sui in alienum intellectum producere.

XXXII. Quòd si dixeris, hunc illapsum non requiri ad rationem speciei; sed satis esse, quòd objectum fiat præsens potentiæ per intimam, & immediatam sui rationem, etiamsi hæc fiat solâ objecti externâ appositione, & præsentia, quæ non est ad modum contactus pysici.

XXXIII. Contra est. Nam ad movendum intellectum per sui speciem ad cognitionem, non sufficit quæcumque indistantia, propinquitas, seu præsentia localis; quo pacto unus Angelus conjungitur alteri ad causandum motum, jungendo cum illo virtutem suam, quin aliquid causet in illo: sed requiritur, ut præter localem motum, quo illi appropinquat, virtutem habeat ad immutandum intellectum illius; quia species illa debet educi, vel a substantia, vel intellectu Angeli, in quo subjectari debet: forma autem, seu species de novo educi, & recipi nequit absque immutatione subjecti, ex quo educitur, & in quo recipitur. Porrò cùm hanc vim causativam impressivam, & immutativam non habeat unus Angelus in intellectum alterius; quia sicut solius Dei, qui est causa ejus, est immutare per modum agentis voluntatem, ita & intellectum. Inde est, quòd unus Angelus speciem sui in intellectum alterius imprimere non potest, qui solùm immutari potest, vel ab aliquo sui, sicut intellectus agens immutat nostrum intellectum, & intellectus voluntatem; vel à suo proprio generante, & factore, qui est Deus.

XXXIV. Quod à posteriori confirmatur. Si enim unus Angelus intrare potest intellectum alterius per speciem sui, eumque immutare, ac determinare, ad sui cognitionem; cur non poterit intellectus unius Angeli intrare intellectum alterius, & voluntatem, & operando in illis cognoscere secreta cordis ejus? Certè non est ratio, cur habeat vim immutandi intùs ipsum intellectum, & non habeat facultatem cognoscendi illud, quod immutat, & in quod agit, videndo quid operetur. Cum ergo hoc neget Scotus, neget quoque primum, necesse erit.

XXXV. Quæri potest: an saltem supernaturaliter, & de absoluta Dei potentiâ fieri possit, ut Angelus per species à rebus acceptas intelligat?

Respondeo, me nullam in hoc videre implicantiam, nec ex Doctrina D. Thomæ hactenus allata, quidquam erui, quod eam convincat, vel insinuet; cùm tota fundetur in exigentia connaturali naturæ Angeli. Quamvis enim in Angelo non detur agens spiritualizans, & proportionans species à rebus materialibus productas; vel producens in Angelo vim aliquam similem intellectui agenti; vel immediatè activè eas ita spiritualizando, ut possint angelico intellectui uniri, eique objectum repræsentere, ejusque notitiam parere: nullam tamen video repugnantiam in hoc, quòd objecta spiritualia, & materialia quoque, Deo sic volente, & supra naturam operante, possint speciem sui immittere in intellectum angelicum. Spiritualia quidem, non illabendo, sed divinitiùs per modum causæ principalis producendo speciem sui spiritualem, quæ supernaturaliter omne medium pertransceat: materialia autem speciem spiritualem producendo instrumentaliter

ter, eo modo, quo Sacramenta producunt gratiam in Anima. Quomodocumque enim illæ species producerentur in intellectu Angeli, & essent formales similitudines objectorum à quibus producerentur; per eas sic acquisitas intellectus Angeli formaretur ad ea intelligenda.

§. V.

Fundamenta contra præfatas Assertiones.

XXXVI. Contra assertiones statutas §. 2. objiciunt Scotistæ, & alii. Primò; ab auctoritate. Nam ad *Ephes.* 3. v. 10. ubi Paulus dicit, quòd dispensatio Sacramenti Incarnationis à seculis absconditi facta est: *Ut innotescat Principatibus, & Potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam multiformis Sapientia Dei*: super quæ D. Hieronymus arguit, quòd *Si Principatibus, & Potestatibus in cœlis ... ignota fuit multiplex Sapientia Dei, quæ nunc eis revelata est per Ecclesiam, quantò magis Patriarchis, & Prophetis ignota fuit? &c.* ergo Angeli ab Apostolis, & Ecclesia didicerunt mysterium Incarnationis, saltem quoad aliquas circumstantias, sicut & veteres Patriarchæ; ergo scientiam, ac subinde species de illo, non secùs ac Patriarchæ acceperunt.

Rursùs; D. August. *lib. 12. de Trinit. c. 7.* ait: quòd *Dum aliquid temporaliter, ac transitoriè geritur, simul inde afficiuntur sensus, vel carnales animalium, & hominum, vel etiàm cœlestes Angelorum.*

Item; *lib. 2. de Genes. ad litt. c. 17.* Dæmones asserit diuturnâ experientiâ aliqua discere, vel à bonis Angelis edoceri.

XXXVII. Respondetur ad textum Pauli cum D. Tho. Q. 8. de Verit. a. 9. ad 2. quòd *Mysterium Incarnationis primò est scitum ab Angelis, quàm ab hominibus, unde & homines de ipso per Angelos sunt edocti, ut dicit Dionysius c. 4. Cœlestis Hierarchia. Ipsi enim Incarnationis mysterium mundo absconditum à seculis cognoverunt, & per Angelorum Ecclesiam, quæ est in cœlestibus, Principibus, & Potestatibus hujus mundi prædictum mysterium innotuit, ut exponit Augustinus, 5. de Genes. ad litt. (c. 20.); & quod ibi dicitur de Ecclesia, referendum est ad Ecclesiam Angelorum, ut Augustinus exponit, 5. de Genes. ad litt.* (citato loco)

Ad id, quod additur ex Hieronymo, subdit S. Thomas: *Quamvis Hieronymus contrarium dicere videatur. Sed tamen verba ejus non sunt hoc modo intelligenda, quòd Angeli ab hominibus scientiam acquirant; sed quia Apostolis prædicantibus, res jam completas, quæ fuerant priùs per Prophetas prædicta, Angeli pleniùs cognoverunt, sicut pleniùs sciunt præsentia, quàm futura.* Ita D. Tho. Plenius autem cognoscunt Angeli præsentia, non per novarum specierum acquisitionem, sed per clariorem speciei ab initio infusæ repræsentationem; dùm quæ antea sciebant, sed non intuebantur, posita præsentia tanquam conditione, incipiunt intuitivè cognoscere.

XXXVIII. Ad primum August. testimonium dico, eum velle, ex novitate rerum, quæ temporaliter fiant, mentes angelicas affici, non novas species acquirendo, sed novas intellectiones; cognoscendo scilicet, ut præsentes, quas antea ut præsentes non cognoscebant, vel etiam de eis nullam habebant cognitionem. Hanc porrò esse mentem D. August. laudato loco, perspicuum est. Ibi enim intendit statuere differentiam inter cognitionem Dei, cui omnia sunt ab æterno cognita, & creaturarum, quibus aliquid de novo ex rerum præsentia advenit; unde præmiserat: *Nam Deus non ad tempus videt, nec aliquid novi fit in ejus visione, atque scientia, cùm aliquid temporaliter, ac transitoriè geritur.*

XXXIX. Ad secundum testim. ex eodem, respondeo cum D. Tho. *1. P. q. 89. a. 7. ad 2.* Augustinum ibi loqui ex eorum sententia, qui Angelos, & Dæmones putarunt esse corporeos; quamquam eorum sententiam magis recitet, quàm asserendo teneat, ut supe-

 riùs

riùs ostendimus. In hac autem opinione se loqui ostendit citato loco, dum rationem assignans, quarè Dæmones occultiora quædam dignoscant, ait: *Partim, quia subtilioris sensus acumine, partim, quia corporibus subtilioribus vigent.*

Dici etiam potest eum eodem S. Tho. 1. P. q. 55. a. 5. quod *Experientia Angelis attribui potest per similitudinem cognitorum, & non per similitudinem virtutis cognoscitivæ. Est enim in nobis experientia, dùm singularia per sensus cognoscimus* (ideòque species accipiendo) *Angeli autem singularia cognoscunt, sed non per sensum* (abstrahendo, & accipiendo species) sed nova objecta cognoscendo in actu secundo, quæ antea in actu primò solùm cognoscebant.

XL. Objiciunt secundò contra idem. Si ponatur, Angelum habuisse ab initio infusas species omnium rerum, sequeretur, eum ab initio cognovisse omnia, quæ quocumque tempore eventura erant, & consequenter etiam futura, & cogitationes cordium; cùm ad cognoscendum nil aliud requiratur, quam vis cognoscitiva, & species objecti: sed hoc esse falsum ostendemus; ergo &c.

Confirmatur. Species innatæ æqualiter se habent ad præsentia, & futura: sed scientia Angelorum non æqualiter se habet ad utraque, cùm sciant præsentia, ignorent autem futura; ergo Angelorum scientia non est per species innatas.

XLI. Resp. neg. sequelam. Nam præter speciem, ad actualem cognitionem requiritur, quòd repræsentatum per illam in rerum natura sit. Licèt autem Angeli habeant species, quæ aptæ sunt repræsentare omnia, quæ futura sunt; nihil tamen futurorum contingentium est in rerum natura, quòd speciebus illis assimiletur. Unde D. Tho. 1. P. q. 89. a 7. ad 3. assignans discrimen inter distantia secundùm locum, & secundùm tempus: *Futura* (inquit) *quæ distant secundùm tempus non sunt entia in actu. Unde in se ipsis non sunt cognoscibilia: quia sicut deficit aliquid ab entitate, ita deficit à cognoscibilitate. Sed ea, quæ sunt distantia secundùm locum, sunt entia in actu, & secundùm se cognoscibilia.*

XLII. Ad confirm. respondet D. Th. Q. 8. de Verit. a. 9. ad 3. *Quod Angeli, quamvis futura non cognoscant aliqua, quæ tamen dùm sunt præsentia sciunt, non tamen sequitur ex hoc, quòd species aliquas à rebus accipiant, per quas cognoscunt. Cùm enim cognitio fiat per assimilationem cognoscentis ad cognitum, hoc modo contingit novam cognitionem de aliquo accipere, quo modo contingit de novo aliquid alicui assimilari. Quod quidem contingit dupliciter. Uno modo, per motum suum, alio modo per motum alterius ad formam, quam ipse jam habet. Et similiter aliquis incipit de novo cognoscere. Uno modo ex hoc, quod cognoscens de novo accipit formam cogniti, sicut in nobis accidit. Alio modo per hoc, quòd cognitum de novo pervenit ad formam, quæ est in cognoscente. Et hoc modo Angeli cognoscunt præsentia, quæ priùs fuerunt futura; ut puta, si aliquid nondum erat homo, et non assimilatur intellectus angelicus per formam hominis, quam habet apud se. Sed cum hoc incipit esse homo, secundùm eandem formam incipit intellectus angelicus sibi assimilare, sine aliqua mutatione facta circa ipsum.* Hæc valdè notanda docet D. Tho. Dum ergo Angelus de novo cognoscit aliquid præsens, quod dum erat futurum non cognoscebat; hoc non fit per motum Angeli ad cognitum, sed per motum, & adventum cogniti ad ipsum.

XLIII. Ex quibus solvitur alia instantia fieri solita, quòd scilicet species Angelorum, si essent innatæ, deberent, vel quotidie mutari novarum rerum adventu; vel Angelus semper deciperetur in singularium cognitione.

Etenim mutarentur quidem species angelicæ, si novarum rerum adventus afferret novam assimilationem speciei angelicæ ad eas; non verò si solum afferat novam assimilationem rei noviter advenientis ad formam: quòd magis explicat S. Doct. ibi in respons. ad 5. dicens: *Intellectus Angeli sine*

hoc,

hoc, quòd acquirat novas formas intelligibiles potest aliquid de novo intelligere dupliciter. Uno modo per hoc, quòd aliquid de novo assimilatur illis formis, ut jam dictum est. Alio modo per hoc, quòd intellectus confortatur aliquo fortiori lumine ad plures cognitiones ex eisdem formis elieiendas: sicut ex eisdem formis in phantasia existentibus, superveniente lumine prophetiæ, aliqua cognitio accipitur, quæ accipi non poterat per lumen naturale intellectus agentis,

XLIV. Tertio objiciunt. Objectum, ut in phantasmate, etsi adhuc materiale, proportionem habet, ut intellectus agens ex eo formet speciem intelligibilem; ergo hanc proportionem habebit objectum in se, quamvis materiale, respectu intellectus Angeli.

Confirm. Lumen intelligibile in Angelis est efficacius, quàm in anima humana: sed per lumen intellectus agentis in nobis abstrahuntur species à phantasmatibus; ergo & multò magis intellectus Angeli potest formas alias à rebus sensibilibus abstrahere.

XLV. Respondetur, admisso ant. neg. consequ. Objectum enim ut in phantasmate, est in statu quasi medio inter rem materialem in se, & formam intelligibilem; & ideò beneficio intellectus agentis depurari, & proportionari potest cum intellectu: quare objectum materiale in se, nisi medio sensu, & intellectu agente disponatur, non habet, unde cum intellectu uniri possit. Cum ergo in Angelis non sint sensus, nec sit intellectus agens, non est ullum medium, unde objectum materiale possit immittere speciem sui in angelicum intellectum. Audiatur D. Thom. cujus est hæc doctrina, Q. 8. de Verit. a 9. *Res materiales, & intelligibiles sunt omnino diversorum generum. Ea enim quæ non communicant in materia, non communicant in genere, ut patet per Philos. in 5. Metaph. & in 10. Unde non potest esse, quòd res materiales immediatè patiantur ab intellectu, aut agant in ipsum. Et ideò in nobis providit natura conditor sensitivas potentias, in quibus formæ sunt medio modo inter modum intelligibilem, & modum materialem. Conveniunt siquidem cum formis intelligibilibus, in quantùm sunt formæ sine materia, cum materialibus verò formis, in quantùm nondum sunt à conditionibus materiæ denudatæ. Et ideò potest esse actio, & passio suo modo inter res materiales, & potentias sensitivas; & similiter inter has, & inter intellectum. Unde si Angeli intellectus à rebus materialibus formas aliquas acciperet, oporteret habere Angelum potentias sensitivas, & ita habere corpus naturaliter sibi unitum. Unde ejusdem sententiæ esse videtur, Angelos esse animalia, ut quidam Platonici posuerunt, & eos à rebus materialibus formas accipere, quod auctoritati Sanctorum, & rectæ rationi repugnat.*

Ad confirm. secundùm hanc doctrinam respondet S. Doct. ibidem, ad 8. conc. præmissis, negando conf. Nam *non est proptio inter lumen intellectus angelici, & res sensibiles, ut per lumen prædictum efficiantur actu intelligibiles, ut ex prædictis patet.*

XLVI. Neque dicas cum Scoto. Objectum, etsi materiale, posse per modum concausæ partialis minùs principalis concurrere ad impressionem speciei in intellectu. Ut enim à pluribus concausis producatur effectùs, non requiritur, ut in qualibet earum eadem perfectio reperiatur, quæ est in effectu; sed sat est, ut totum aggregatum ejusdem perfectionis sit cum illo. Sic species sola non est ejusdem perfectionis cum intellectione; non enim est vitalis; & similiter lumen gloriæ: quæ tamen ad intellectionem concurrunt, quia conjunctum ejusdem perfectionis est.

Nam respondeo, neg. assumtum, Neque exempla in contrarium quidquam probant. Species enim dat intellectioni perfectionem, nempè speciem, & lumen gloriæ est principium, quo intellectus vitaliter se exerceat circa objectum; species, inquam, per modum determinationis objecti; lumen verò gloriæ per modum virtutis potentiæ, non partialis, sed totalis, ut *in Tract. de Visione* diximus.

XLVII. Quartò objiciunt. Saltem res

res immateriales speciem sui intellectui Angelico ingerere posse, sic. Non minoris efficaciæ est objectum intelligibile in actu, quàm sit sensibile in actu intra propriam lineam: sed sensibile in actu immediatè diffundit speciem in sensum; ergo intelligibile in actu (qualia sunt omnia immaterialia) immediatè immittit speciem sui in intellectum Angeli.

XLVIII. Respondeo, conc. præmissis, neg. conf. & discrimen est. Nam objectum sensibile hoc potest, quia est objectum potentiæ, quæ ob sui imperfectionem est in potentia, & proinde apta recipere ab objecto formas, & species successivè. At intelligibile actu est ojectum proportionatum potentiæ quæ naturaliter petit esse actuata formis, & speciebus omnium intelligibilium; quare non habet virtutem diffundendi suam speciem in prædictam potentiam: nulla enim datur virtus activa, cui non correspondeat sua potentia passiva. Adhuc tamen simpliciter majoris est efficaciæ, quàm sensibile in actu; quia, esto non per speciem productam à se, influit in immaterialiorem, & perfectiorem sui cognitionem.

XLIX. Quintò objiciunt contra idem. D. Thom. *Q. de Anima a.* 18. *ad* 13. & *a.* 20. *ad* 11. docet, quòd animæ separatæ recipiunt species à Deo mediantibus Angelis; ergo similiter mediante uno Angelo potest infundi species in alium, & sic non accipere species immediatè à Deo.

Rursùs: in 2. *Dist.* 8. *Qu.* 1. *a.* 5. *ad* 6. dicit, quòd *Boni Angeli etiam directè in intellectum imprimere possunt, quia secundùm Augustinum*, operantur in intelligentias nostras miris quibusdam modis (*lib.* 2. *de Cevitat. Dei cap.* 16.)

L. Variè huic respondetur à Nostris. Primò D. Thomam 1. *P. q.* 89. per totam, & maximè *a.* 1. *ad* 3. & *art.* 3. ubi ait: *Anima separata intelligit per species, quas recipit ex influentia divini luminis, sicut & Angeli*, retractasse sententiam. Secundò. Alii, & meliùs fortasse, dicunt, species animæ separatæ infundi mediantibus Angelis, non effectivè, sed exemplariter; quatenùs ad imitationem earum, quæ sunt in Angelis, effectivè producuntur, & infunduntur à Deo. Tertiò. Dicunt alii, species infundi animæ separatæ à Deo principaliter, mediantibus tamen Angelis, ut causis ministerialibus. Quo explicatur differentia inter Animas separatas, & Angelos: quod hi à Deo nullo mediante, nec ut instrumento; illæ verò à Deo mediantibus Angelis, ut instrumentis, species recipiant. Hęc responsio ex eo roboratur, quòd D. Thomas ibi eodem modo loquitur de speciebus servientibus cognitioni naturali, ac supernaturali: certum autem est, Angelos ad species supernaturales infundendas concurrere non posse, nisi per modum instrumenti.

Alii tandem cum Joann. à S. Thoma respondent, S. Thomam non loqui de infusione speciernm quoad substantiam, sed quoad earum debitam dispositionem, & ordinationem causatam per extrinsecam, & distinctam propositionem objecti clariori, & superiori lumine illustrati; sicut si à magistro per extrinsecam objectorum propositionem ordinarentur species in mente discipuli jam existentes.

Hæc exposito fundamentum habet in S. Doct. Nam 1. *P. q.* 89. *a.* 3. cùm doceat, animam separatam per species infusas non accipere *Perfectam rerum cognitionem, sed quasi in communi, & confusam*, Angelos autem perfectam, & dististinctam: datur locus ut animæ separatæ mediantibus Angelis ad cognitionem distinctam speciebus imbuantur, non quidem de novo impressis, sed noviter dispositis, & ordinatis, confortando etiam lumen externa illuminatione, doctrina, & magisterio. Hæc probabilia sunt.

LI. Cæterùm adhuc admisso, posse Angelos animam separatam speciebus, & formis imbuere, hoc tamen de Angelis concedendum non est. Anima enim infra naturam Angeli genere, & gradu est; inferiora autem mediis superioribus regi, ac illuminari consentaneum est. Angeli autem nullum gradu superiorem habent, nisi Deum;

qua-

quare ab ipso solo immediatè species rerum possunt recipere, quia, ut ait D. Thom. mox citatus: *Omnia, quæ Deus fecit in propriis naturis, fecit in intelligentia angelica, ut dicit August. lib. 2. de Genes. ad litt. cap. 8.*

§. VI.

An Species Angelis infusæ possint dici eorum Proprietates.

LII. Suppono, fuisse connaturale Angelo, ut ab initio suæ conditionis omnium rerum speciebus ornaretur; adeò ut illas successivè acquirere, esset contra illius naturam. Quia tamen forma aliqua potest dici connaturalis subjecto quadrupliciter: primò, quia fluit ab ejus essentia, ut proprietas, sicut calor est connaturalis igni: secundò, quia est illi debita: tertiò, quia in instanti ejus productionis illi collata: quartò, quia subjectum habet potentiam passivam naturalem ad illius receptionem. Prioris, & postremi modi connaturalitatis meminit S. Thomas 1. 2. q. 6. a. 5. ad 2. dicens: *Dicitur aliquid naturale dupliciter. Uno modo, quod est à natura, sicut à principio activo, sicut calefacere est naturale igni. Alio modo, secundùm principium passivum, quia scilicet est innata inclinatio ad recipiendum actionem à principio extrinseco: sicut motus cœli dicitur naturalis, propter aptitudinem naturalem cœlestis corporis ad talem motum.* Tota controversia est: an species angelicæ sint connaturales Angelo, quasi proprietates ab ejus natura, ut à principio activo ortæ, eo modo, quo à natura ignis oritur calor. Etenim esse Angelo connaturales, quia ejus naturæ debitas, videtur certum apud Thomistas; cùm enim inter creaturas intellectuales sit supremus, sicut cœlum inter corpora, connaturaliter exigit esse in actu primo statim completus ad intelligendum. Esse quoque illi connaturales, quia simul cum natura in eodem instanti receptas (eo modo, quo, si Adam non peccasset, Justitia originalis diceretur connaturalis Posteris, quia cum natura transfunderetur) pariter certum est. Nec minus exploratum esse debet, eas esse Angelo connaturales, ob connaturalem aptitudinem, & passivam inclinationem ad eas à Deo recipiendas; sicut cœlum naturaliter inclinatur ad recipiendum motum à substantia motrice. Quod, inquam, inter Nostrates controvertitur est: an species illæ sint connaturales Angelo per modum proprietatis ab ejus natura, ut principio activo emenantis.

LIII. Dico. Probabiliorem mihi videri sententiam negativam. Probo primò. Quod convenit Angelo ex influxu, & participatione divini luminis, non ei convenit, ut fluens activè ab ejus natura, & ex vi actionis creativæ: sed D. Thomas 1. P. q. 89. a. 1. ad 3. ait, quòd *Anima separata non intelligit per species innatas, sed per species ex influentia divini luminis participatas, quarum anima fit particeps, sicut & aliæ substantiæ separatæ.* Et art. 3. in corp. *Anima separata intelligit per species, quas recipit ex influentia divini luminis, sicut & Angeli*; ergo &c.

LIV. Probo secundò. Si species omnium rerum naturalium fluerent ab essentia Angeli, ut ejus proprietates, Angelus comprehendens suam essentiam per seipsam, in illa, & ex vi illius omnes res naturales cognosceret: nam comprehendens essentiam, ex vi illius cognoscit ejus proprietates clarè & distinctè; ergo si species essent ejus proprietates, ex vi comprehensionis suæ essentiæ, clarè, & distinctè, ac quidditativè cognosceret species omnium rerum repræsentativas; ergo etiam res per illas repræsentatas: & consequenter Angelus per suam essentiam omnia cognosceret, quod superiùs negavimus. Comprehendens enim causam adæquatam comprehendit & effectum: sed Angelus comprehendens suam essentiam, comprehenderet causam adæquatam cognitionis omnium rerum, nempè potentiam intellectivam, & formas intelligibiles omnium; ergo &c.

LV. Confirmo hoc. In tantùm enim Angelus comprehendens essentiam suam

non

non cognoscit omnia, ad quæ ejus intellectus potest se extendere; *Quia ipsa essentia Angeli non comprehendit in se omnia, cùm sit essentia determinata ad genus, & speciem, Hoc autem proprium est essentiæ divinæ; quæ infinita est, ut in se simpliciter omnia comprehendat perfectè*: (ut ait D. Thom. 1. *P. qu.* 55. *art.* 1.) atqui si ab essentia Angeli fluerent, ut proprietates, omnes rerum species, comprehenderet in se perfectè omnia, ad quæ potest intellectus se extendere, nempè potentiam intellectivam, & formas rerum omnium repræsentativas; ergo &c.

LVI. Nec juvat ad hujus rationis vim declinadam dicere, quòd species illæ non fluunt ab essentia Angeli, nisi in esse entitativo. Et rursùs: estò contineantur in essentia Angeli, non continentur, nisi virtualiter.

LVII. Nam contra primum sic arguo. Species illę fluerent ab ejus essentia, ut illi repræsentarent objecta, & essent formæ, quibus Angelus posset omnia intelligere; ergo ab ea non fluerent præcisè, ut quædam entitates sunt, sed ut repræsentativæ sunt, & ut principium quo cognitionis: sicut enim intellectus est proprietas essentiæ Angeli, ut cognoscitivus; ita & species essent proprietates ejus, ut per eas intellectus angelicus objecta per illas repræsentata cognosceret.

LVIII. Contra secundum quoque. Nam nulla essentia continet suas proprietates, nisi virtualiter; ergo ex vi comprehensionis essentiæ, vel non cognoscuntur ullæ proprietates; vel cognitâ comprehensivè essentiâ Angeli ab ipso, debent ex vi hujus perfectè cognosci omnes ejus species, si semel sunt proprietates illius. Addo, quòd nec essentia divina continet creaturas nisi virtualiter, & tamen eâ comprehensâ, omnes omnino creaturæ cognoscuntur perfectè.

LIX. Ex his infertur: ejusmodi species dici Angelo congenitas, & connaturales, quia sunt cum ejus natura congenitæ, & in ea impressæ juxta exigentiam, & inclinationem naturæ Angeli; eo proportionali modo, quo forma cœli est ejus materiæ connaturalis, quin sit ejus proprietas.

LX. Infertur etiam: quòd esto species illæ debitæ sint Angelo pro instanti suæ creationis; non sequitur tamen, eas fuisse illi infusas eadem actione, qua creata fuit substantia Angeli, sed diversa, & quidem eductiva. Nam tunc solùm formæ debitæ pro instanti creationis rei possunt dici eadem actione concreatæ, quando taliter comitantur illam naturam, ut eas determinatè petat, & non alias: secus verò quando natura ex suis principiis intrinsecis indifferenter se habet, nec has potiùs petat, quam alias. Cùm ergo natura Angeli, estò modò ornata speciebus rerum hujus Universi, has determinatè non petat; quia si Deus aliud Universum condidisset, natura Angeli esset eadem, & tamen aliæ species essent ei connatnrales & debitæ; ergo signum est, species, quas modò habet, non eadem actione, qua natura Angeli creata fuit, sed diversâ ei datas esse.

LXI. Hæc doctrina aliam suggerit rationem pro nostro asserto. Nam si species essent proprietates emanantes naturaliter à natura Angeli, deberent ei in quacumque suppositione, & statu determinatè convenire; sicut homini in quacumque suppositione conveniret risibilitas, & in quacumque suppositione ignis calefaceret: sed in suppositione, quòd Deus aliud Universum condidisset, aliæ rerum species naturæ Angeli connaturales fuissent; ergo vel natura hujus Angeli tunc diversa specie fuisset, utpotè connaturaliter petens diversas specie proprietates; vel species rerum, quæ modò naturæ Angeli sunt connaturales, non sunt censendæ ejus proprietates. Sed hoc satis.

DU-

DUBIUM V.

An Angeli per Species Universales intelligant, & eò magis Universales, quò in natura sunt Superiores?

§. I.

Quædam prænotantur.

I. Sicut universale dicitur multipliciter, ita species istæ multipliciter cogitari possunt esse universales. Primò: in causando; quomodo essentia Divina est species universalis, qua, & in qua Deus omnia cognoscit, quia rerum omnium est causa. Secundò: in essendo; quomodo natura abstracta à singularibus, si ad ea comparetur, dicitur esse universalis, quia concipitur esse in multis, & de multis prædicari. Tertiò: in repræsentando; quia multa repræsentant: & hoc dupliciter contingere potest. Vel quia repræsentant sub ratione communi tantùm, quæ est repræsentatio solùm confusa singularium sub ea contentorum; vel quia ita repræsentant rationem communem, ut etiam clarè, & distinctè repræsentent inferiora sub ea contenta. Titulus ergo quæstionis intelligendus est hoc ultimo modo.

II. Scotus negat, possibilem esse speciem creatam clarè & distinctè repræsentativam plurium, quæ sint disparata, & sive genere, sive specie, sive numero distincta. Vult enim Angelum quæcumque intelligere per species proprias, & has ab objectis acceptas, ut *Dub. præced.* vidimus. Scola autem D. Thomæ eodem Angelico Magistro præeunte, sive hîc 1. *P. q.* 55. *a.* 3. sive in 2. *Dist.* 2. *q.* 2. *a.* 2. sive 2. *Contrag. c.* 98. sive Q. 8. *de Verit. a.* 10. & alibi, docet: Angelos intelligere per species universales modo explicato, & eò universaliores, quò Angeli natura superiores sunt.

§. II.

Resolutio Affirmativa.

III. Dico primò. Angeli intelligunt per species universales clarè & distinctè plura, sive numero, sive specie, sive etiam genere distincta intellectui angelico repræsentantes. Ita S. D. locis laudatis. Probo primò, speciem universalem creatam clarè, & distinctè repræsentantem plura esse possibilem, quod negat Scotus; deinde probabo, eam in Angelo de facto dari.

Possibile est, quòd virtutes diversæ inferiorum causarum uniantur in una virtute causæ superioris: sed species sunt quædam virtutes, & principia, quæ complent virtutem intellectivam ad cognoscendum; ergo possibile est, quòd species diversæ potentiis inferioribus servientes, in potentia superiori uniantur in una specie clarè, & distinctè repræsentante ea, quæ per diversas repræsentantur in potentia inferiori. Maj. explicatur exemplo sensuum. Nam exteriores sensus per distinctas species propria objecta cognoscunt, quæ tamen omnia per unicam speciem sensui communi perfectiùs repræsentantur; ideòque species distinctæ sensuum externorum in una specie sensus communis uniri possunt = Rursùs: ut ostendit D. Tho. 1. P. q. 55. hoc a. 3. ad 3. *In homine est universalis prudentia, quantum ad omnes actus virtutum; & potest accipi, ut propria ratio, & similitudo particularis prudentia, quæ est in leone ad actus magnanimitatis, & ejus, quæ est in vulpe, ad actus cautelæ.* Denique: possibilis est una anima, quæ præstet in homine, quòd præstat anima vegetativa in plantis, & sensitiva in brutis.

IV. Ulteriùs: possibilis est juxta Scotum species, quæ sit repræsentativa clarè Dei, ut est in se, & adhuc sit creata; ergo possibilis quoque erit species universalis repræsentans ea, quæ per plures species inferiores repræsentantur, etsi hæc infinita numero, aut etiam specie sint. Quia si possibilis est species repræsentans clarè Deum in se, qui

qui est infinitus per essentiam, & adhuc esse intrinsecè finita, & infinita solùm repræsentativè, & extrinsecè; quæso, cur non poterit esse species repræsentans plura, etiam si infinita numero, secundùm essentiam tamen finita, & adhuc manere intra limites finiti? Illa enim species secundùm Scotum, etsi repræsentans Deum infinitum, esset tamen intrinsecè, & in entitate finita, quia repræsentaret Deum ut cognoscendum modo, & cognitione finita: sed etiam illa species, etsi simul in actu primo repræsentaret plura, & etiam infinita, illa tamen repræsentaret ut cognoscenda non simul, sed successivè, & cognitione finita; ergo &c.

V. Tertiò. Divina essentia simplicissima cum sit, repræsentat distinctè, & expressè omnes res creabiles per modum speciei intelligibilis, & exemplaris; ergo nihil vetat, quòd aliqua species creata, prout est participatio divinæ essentiæ, participet hanc eminentiam, quòd, una cùm sit, repræsentet plures, ac diversas quidditates. Scio Scotum respondere, hanc universalitatem in repræsentando participari non posse, quia secum traheret infinitatem. Sed in responsionibus ad argumenta, fiet satis.

VI. Nunc probo primò, species angelicas de facto esse universales in repræsentando, sic. Species angelicæ non sunt à rebus acceptæ, sed immediatè à divina essentia exemplatæ, ac derivatæ: sed quamvis species ab objecto causatæ illam solam quidditatem, & naturam, à qua causatæ sunt, repræsentent; quia ex ipso objecto, à quo imprimuntur, determinationem, & limitationem habent, sicut figura in cera à sigillo, à quo imprimitur, determinatur: illæ tamen, quæ immediatè exemplatæ, ac derivatæ sunt à divina essentia ut causâ exemplari, possunt plures naturas repræsentare; sicut ipsa divina essentia, cujus sunt effluxus, & participationes, plura, imò omnia, repræsentat; ergo &c. Major, præterquam quòd probata est, *Dubio præcedente*, adhuc auctoritate D. Augustini roboratur. *Libro* quippe 2. *de Genes. ad litt. c.* 8. hæc habet: *Neque enim sicut nos ad percipiendam sapientiam proficiebant Angeli, ut invisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, intellecta conspicerent; qui ex quo creati sunt, ipsa Verbi æternitate, sancta & piâ contemplatione perfruuntur, atque inde ista despicientes secundùm id, quod intùs vident, vel rectè facta approbant, vel peccata improbant*; unde priùs dixerat Angelos cognoscere secundùm creatam in illis sapientiam, & res priùs in cognitione Angelorum, quàm in seipsis fuisse creatas.

VII. Explicatur. Species, quas intellectus ex aliis præconceptis efformat, puta species montis aurei, chimeræ &c. plures naturas repræsentant; quia non ex objectis, ut sunt in se, imprimuntur, sed ab intellectu, qui ea, quæ distincta sunt, adunare potest, efformantur. Item figura impressa ceræ, aut chartæ sæpè continet leonem, ursum, canem, hosque repræsentat; quia in sigillo à quo impressæ sunt, adunantur. Et imago domus expressa in charta ab artifice repræsentat ligna, lapides, & cætera ad constructionem domus necessaria; quia non accipit unitatem ab illis rebus, ut sunt in seipsis, sed ut sunt in mente artificis, ex illis unam ideam domus faciendæ efformantis. Cùm ergo pariter species angelicæ non exprimantur nec mensurentur à rebus, quas repræsentant, ut sunt in seipsis divisæ, sed potiùs ut sunt in essentia divina, tanquam earum specie, & idea, cujus sunt expressiones, & participationes, sicut figura impressa in charta à sigillo, vel ab artifice: & essentia divina una existens, clarè & distinctè repræsentare possit, quæ in seipsis divisa sunt; ita proportionaliter de speciebus angelicis dici debet.

VIII. Probo secundò. Perfectissimis creaturis Universi convenire debet perfectissimus modus cognoscendi, dummodo ille sit possibilis creaturæ, nec ei repugnet: sed modus intelligendi per species universales in repræsentando multò perfectior, & nobilior est modo cognoscendi per species particulares, seu repræsentantes unam tantùm na-

naturam; & aliunde modus iste cognoscendi nullam involvit repugnantiam, ut probatum est, & solvendo argumenta Scoti magis probabitur; ergo &c.

IX. Dico secundò. Angelus, quò superior est in natura, eò per species, universaliores, seu plura repræsentantes intelligit. Prob. primò. Ex hoc aliqua in rebus sunt superiora, quòd uni primo, quod est Deus, sunt similiora, & propinquiora: sed in Deo tota plenitudo intellectualis cognitionis continetur in uno, scilicet in essentia divina, per quam Deus omnia cognoscit; ergo ex hoc aliqua in rebus sunt superiora, quòd magis de hac plenitudine participant, & plura cognoscunt per unum: sicut ab apposito, ex eo aliqua sunt inferiora, quòd cognoscunt per plura, quæ Deus cognoscit per unum, & tantò per plura, quantò in intelligendo fuerint inferiora; ergo quò Angelus fuerit superior, eò magis intelliget plura per unam speciem; quò inferior, eò magis cognoscet multa per plures. Sicut in nobis, qui fortioris sunt intellectus, ex paucis multa capere possunt; qui verò debilioris sunt, veritatem intelligibilem capere non possunt, nisi eis particulatim per singula explicetur. Ita iisdem ferè terminis S. Thom. 1. *P. q.* 55. *a. in corp.*

X. Nec juvat dicere cum Scoto, hanc majorem propinquitatem cum Deo non arguere, quòd superiores Angeli plura cognoscant per unum, inferiores autem per plura; sed quòd illi limpidiùs, isti minùs limpidè cognoscant. Et hoc comprobat exemplum allatum: etenim homo fortioris ingenii non dicitur, quia multa per unam speciem, sed quia promtiùs, expeditiùs, & limpidiùs intelligat, quàm alter debelioris intellectus.

XI. Contra enim est. Nam suprema inter creaturas, qualis est Angelus, debet Deo assimilari, & appropinquari quantùm possibile est: sed Deus est in summo intellectualitatis, non solùm quia limpidissimè, & expeditissimè intelligit, sed etiam quia omnia per unum intelligit, & hoc suo modo participabile est, ut probavimus; ergo suprema inter creaturas debet Deo assimilari, non solùm quia limpidiùs, sed quia plura per pauciora intelligat, quàm inferior. Neque vim exempli allati à D. Tho. Scotus assecutus est. Non enim stat in hoc, quòd homo acutioris ingenii, vel per pauciores species intelligat, vel præcisè perfectius, quàm alter debilioris acuminis. Sed (quidquid sit an homo acutioris ingenii per pauciores species cognoscat, sive non) in hoc, quòd sicut homo acutioris ingenii, nedùm limpidiùs cognoscit, sed etiam ex uno principio plures deducit veritates, quas homo debilioris mentis non percipiet, nisi singulatim ei proponantur, & explicentur; ita Angelus superior, nedùm limpidiùs, sed multa per unam speciem cognoscit.

XII. Contra secundò. Inter modum naturalem cognoscendi superioris, & inferioris Angeli statui debet talis diversitas, quæ fundet diversitatem specificam inter illos; cùm enim naturæ intellectuales sint, ex diverso modo cognoscendi, seu ex diversitate formæ intelligibilis eorum essentialis diversitas sumi debet; aliquos enim Angelos, etsi non omnes, essentialiter specie differre admittit Scotus: sed si in nullo alio, quàm in modo magis, vel minùs clarè percipiendi objectum, statuatur differentia luminis, & cognitionis naturalis Angelorum, non salvabitur diversitas specifica in cognoscendo inter illos; sicut nec salvatur inter intellectus duorum hominum, quamvis unus acutiùs, & perfectiùs intelligat, quàm alter; nec inter lumina, ut visiones duorum Beatorum, quamvis unus alio perfectiùs, & clariùs videat Deum; ergo &c.

XIII. Alia, & præcedenti affinis est ratio, quam affert idem S. Doct. 2. *Contrag. c.* 98. Intellectus enim angelicus medius est inter divinum, & humanum, inferior illo, superior isto; ergo cùm medium debeat aliquid participare de utroque extremo, & eò magis, quò magis accedit ad illud; Angelus habebit aliquid de puritate, & actualitate intellectus divini, & aliquid

de potentialitate, & compositione intellectus humani; ergo non intelliget omnia per unam speciem, sicut Deus, neque omnia per plures, & particulares species sicut homo, sed per species magis, vel minùs universales, secundùm quòd magis, vel minùs accedit ad Deum, & magis, vel minùs recedit ab homine, seu ab anima humana.

XIV. Tertiam rationem affert S. Th. *Q.* 8. *de Verit. a.* 10. sic. Quantò aliqua virtus est altior, & actualior, tanto magis est unita, & efficax ad operandum plura; quia actualitas & forma est principium unionis, potentia autem, & materia est principium multiplicationis; ergo virtus angelica, quantò erit actualior, & altior, tantò per pauciora erit efficax ad cognoscendum plura. Ant. prob. S. Doct. *Ars Architectonica per unam formam artis dirigitur in omnibus, quæ ad artem suam spectant, in quibus tamen inferiores artifices, utpote cæmentarii, & casores lignorum per diversa artefacta diriguntur.* Similiter *Aliquis, qui est elevatioris intellectus, ex paucis principiis quæ nes se retentis habet in promptu procedere ad varias conclusiones, ad quas pervenire non possunt qui sunt hebetioris ingenii, nisi per varias inductiones, & per principia particulariter coaptata conclusionibus.* Deinde persequitur: *Unde cum in Deo sit perfectissima virtus, & puritas actus, ipse per unum, quod est essentia sua, omnia operatur, & omnia cognoscit efficacissimè. Ab ipsa autem effluunt rationes rerum intelligibilium in Angelis ... non quidem ad causandum res, sed ad cognoscendum. Unde quantò in Angelo fuerit plùs de actu, & minùs de potentia, tantò emanatio hujusmodi rationum minùs in ipso multiplicatur, & virtus ejus cognoscitiva erit efficacior: & secundùm hoc superiores Angeli cognoscunt res per formas magis universales, quàm inferiores.*

XV. Quartam rationem affert in 2. *Dist.* 3. *q.* 2. 2. Similem præcedentibus, hoc modo: *In omnibus scientiis, & artibus sive speculativis, sive operativis, oportet quòd illa, quæ est altior, & ordinativa aliarum, consideret rationes magis universales, eo quòd principia sunt parva quantitate, & maxima virtute, & simplicia ad plurima se extendunt:* sed Angeli *Superiores per suam scientiam ordinant actus, & officia inferiorum, illuminantes eos, & perficientes, & purgantes;* ergo *oportet, quod scientia superiorum sit universalis & species universaliores.* Majorem explicat. Quia enim sub civili scientia est militaris, & sub militari equestris, ideò sub consideratione magis universali, nempe *boni humani absolutè* procedit; quàm militaris, quæ considerat hoc idem, sed *secundùm quod terminatur ad res bellicas:* & idem de aliis. Et maximè apparet in metaphysica, quæ, utpote ordinativa aliarum scientiarum speculativarum, *considerat rationem entis absolutè*, aliæ verò secundùm *determinationem aliquam.*

XVI. Supposito, quòd lumen sit universalius in natura superiori, probat, etiam species universaliores esse debere; quia lumen, seu intellectus quò superior est, eò minùs habet de possibilitate: sed quò minùs habet de possibilitate, seu de potentia, eo minor est compositio intelligentis, & intellecti; ergo pauciores sunt in eò formę intelligibiles, quia quantò minùs habet de potentia lumen intellectuale, minus dividitur, & multiplicatur in eo. Quare scientia Dei, quæ est actualissima, una similitudine. quæ est essentia sua, omnia cognoscit; ergo quantò aliquis per pauciores formas intelligit, tantò ejus scientia est universalior, & tantò magis assimilatur summæ scientiæ divinæ. Sed audiendus est Scotus.

§. III.

Fundamenta Scoti.

XVII. Primò objicit Frassen pro suo Magistro. Nulla res creata potest esse ratio cognoscendi plura numero infinita: sed species universalis, si daretur, esset ratio cognoscendi plura numero infinita; ergo &c. Mi prob. Cùm enim in unaquaque specie sint possibilia plu-

plura individua numero infinita, si detur species universalis omnium hominium distinctè repræsentativa, ista vim habebit repræsentandi plura numero infinita. Major quoque prob. Implicat creatura aliqua, quæ sit infinitæ perfectionis in ullo genere: sed species repræsentativa infinitorum deberet habere infinitam perfectionem: nam ubi pluralitas numeralis perfectionem dicit, major pluralitas majorem dicit perfectionem, & infinita infinitam. Sicut si vis portandi duas libras sit perfectior, quàm vis portandi unicam, & vis portandi sex perfectior sit, quàm vis portandi duas, vis portandi infinitas libras erit infinitæ perfectionis, & roboris in portando.

Confirmat. Ex eo, quòd essentia divina sit repræsentativa omnium intelligibilium, colligimus, eam esse infinitam in repræsentando; ergo si aliqua species possit repræsentare infinita, revera erit infinita in repræsentando.

XVIII. Respondeo ad maj. primò distinguendo eam. Ratio cognoscendi plura numero infinita actu, transeat major; in potentia, nego maj. Species autem angelica repræsentaret omnia, & infinita individua eo modo, quo sunt ponenda actu, in hoc Universo; hæc enim est ejus sphæra, & propria limitatio. In hoc autem Universo nunquam actu, & simul erunt infinita. Quòd sint infinita in potentia, aut possint infinita sibi succedere, & illa omnia possit Angelus per eandem speciem successivè intelligere, non arguit infinitatem simpliciter, sed secundùm quid; sicut eadem potentia intellectiva potest infinitas intellectiones successivè habere, & idem cœlum infinitas circulationes, & illuminationes, si motus ejus in æternum duraret. Et hoc modò distincta min. ad exemplum allatum dico, quòd estò vis portandi actu infinitas libras simul esset infinita actu, non tamen vis portandi infinitas libras successivè. Quare retorqueo argumentum. Species repræsentans plura actu finita, finita est: sed species angelica repræsentat plura numero, & etiam specie actu finita; repræsentat enim ea sola, quæ ad naturalem ordinem Universi spectant, quæ certè & numero, & specie finita sunt; ergo &c. Verùm dato, possibilem esse speciem repræsentantem infinitas naturas, etiam specie diversas

XIX. Respondeo secundò, dist. ma. Nulla &c. potest esse ratio cognoscendi infinita, prout sunt in potentia Dei, co. ma. prout sunt in potentia creaturæ, nego ma. Doctrina hæc est D. Thomæ 3. *P. q.* 10. *a.* 2. ubi negat, animam Christi posse cognoscere omnia, quæ sunt in sola potentia divina; hoc enim esset comprehendere omnia, quæ potest Deus facere, & divinam virtutem, ac essentiam: concedit tamen, eam posse cognoscere omnia, quæ sunt in potentia creaturæ. Quare hac ratione *art.* 3. docet posse cognoscere infinita. Postquam enim docuit, dupliciter aliquid posse dici ens, & cognoscibile. Uno modo, *Simpliciter, quod scilicet est ens actu.* Alio modo *Secundùm quid, quod scilicet est ens in potentia,* subdit: *Quantum igitur ad primum modum Anima Christi non scit infinita, quia non sunt infinita in actu, etiamsi accipiantur omnia, quæcumque sunt in actu secundùm quodcumque tempus; eò quòd status generationis, & corruptionis non durat in infinitum. Unde est certus numerus, non solùm eorum, quæ sunt absque generatione, & corruptione, sed etiam generabilium, & corruptibilium. Quantum verò ad alium modum sciendi Animâ Christi in Verbo scit infinita. Scit enim omnia, ut dictum est, quæ sunt in potentia creaturæ. Unde cùm in potentia creaturæ sint infinita, per hunc modum scit infinita, quasi quadam scientia simplicis intelligentiæ, non autem scientia visionis.* Hæc D. Tho. Sicut ergo scientia Animæ Christi, quia exemplata à divina, una existens, dùm cognoscit ea, quæ quocumque tempore sunt, scit actu finita; dùm verò cognoscit, quæ in potentia sunt creaturæ cognoscit infinita, quin ipsa evadat infinita, sed solùm superior, & excedens quamcumque aliam scientiam: ita species angelica, quia exemplata à divinis ideis, una existens poterit, vel posset omnia,

omnia, quæ ad Universum pertinent, & omnia, quæ in potentia sunt creaturæ, repræsentare, quin sit infinita, sed solùm superior, & excedens; quia estò infinita essent objecta repræsentata, ea tamen sub aliqua ratione determinata, & limitata repræsentaret.

XX. Quòd si dicas. Scientiam Animæ Christi, de qua loquitur D. Thomas, esse supernaturalem, speciem verò angelicam esse naturalem: quamvis autem supernaturaliter fieri possit, ut aliquid creatum sciat, vel repræsentet infinita, non tamen quòd naturaliter id præstet.

XXI. Respondeo primò: hanc instantiam evincere, speciem repræsentantem infinita de facto, nec in Angelo dari, quod non negabo; non verò dari non posse, ex quo finita sit, ut intendebat arguens. Si enim repræsentare infinita esset contra rationem finiti, nec supernaturaliter posset ei convenire.

Respondeo secundò: quòd estò repræsentare infinita naturaliter convenire non possit speciei, & naturæ inferiori; convenire tamen naturaliter potest speciei, & naturæ superiori, qualis est species, & natura angelica. Hoc enim ipso, quòd aliquid superioris ordinis est, licèt sit finitum in se, æquivalet infinitis ordinis inferioris, nempè toti generi inferiori; quia omnia superat in perfectione. Sicut & Rex æquivalet omnibus subditis, & superat in dignitate, & cœlum infinitis corruptibilibus sibi inferioribus: & eadem ratione unica repræsentatio speciei superioris, & ab ideis divinis exemplatæ excedere, & æquivalere potest pluribus, imò infinitis repræsentationibus particularibus, & ab objectis derivatis, & adhuc esse finita; quia omnes illas contineret sub aliqua ratione determinata, & finita.

XXII. Secundò objicit. Per speciem naturæ, puta humanæ, non possunt omnia ejus individua repræsentari, quin in ea contineantur, vel formaliter, vel eminenter: sed in ea non continentur formaliter, quia nulla natura est formaliter omnia sua individua; nec eminenter, quia cùm individua naturæ humanæ sint infinita, ea eminenter continere cum omnibus suis characteribus, gradibus, differentiis argueret in illa virtutem perfectionis prorsùs infinitæ; ergo &c.

XXIII. Confirm. Species debet esse formalis similitudo objecti repræsentati: sed unica species non potest esse formalis similitudo naturæ specificæ, & omnium individuorum ejus: vel enim est similitudo eorum, ut invicem distincta, & disparata sunt; & sic erit formalis similitudo, & repræsentativa plurium, ut plura sunt, quod est impossibile: vel est formalis similitudo, & repræsentativa eorum, ut in una natura specifica conveniunt; & sic erit repræsentativa, & formalis similitudo eorum solùm sub ratione communi, & confusa; ergo &c.

XXIV. Respondeo, dist. maj. per speciem &c. acceptam ab ipsa natura humana non possunt &c. conc. maj. per speciem derivatam à causa superiori, nego maj. & conc. min. nego conseq. Species ergo accepta à natura humana non potest repræsentare individua, nisi ut in ea continentur; cùmque in ea non continentur actu, sed solùm in potentia, & in confuso, ideò non potest ea nisi in confuso repræsentare. At species derivata, & exemplata ab idea in mente Dei existente, qualem esse speciem angelicam jam ostendimus, repræsentat naturam humanam cum individuis clarè, & distinctè, quemadmodum in illa continentur; nimirùm, non naturam abstractam, sed naturam actu diffusam, & distributam in individuis; ita ut ejus adæquata repræsentatio, & specificativum sit natura cum individuis, quo pacto in divina idea, cujus est participatio, continentur, & repræsentantur: cum hoc discrimine, quòd idea divina ea continet operativè, & repræsentativè, species vero angelica solùm repræsentativè. Et hoc indicat S. August. *lib. 2. de Genes ad litt. cap. 8.* Cùm ait, Deus res quas condidit, priùs in mente Angelorum creavit, scilicet repræsentativè, deinde in seipsis. Et D. Thom. hac

hac Q. 55. a. 2. in corp. & ad 1. ex eodem S. August. *Sicut* (inquit) *ratio, qua creatura conditur, priùs est in Verbo Dei, quàm ipsa creatura, qua conditur; sic & ejusdem rationis cognitio priùs fit in natura intellectuali, ac deinde est ipsa conditio creatura.*

XXV. Ad confirm. dico, quòd major est vera de specie propria, & adæquata rei repræsentatæ, qualis est species accepta à re, secùs verò de specie excedente, & derivata ab idea superiori. Ita D. Tho. 1. P. q. 33. a 2. ad 3. *Dicendum* (inquit) *quòd idem non potest esse plurium ratio adæquata: sed si sit excellens, potest idem accipi ut propria ratio, & similitudo diversorum. Sicut in homine est universalis prudentia quantum ad omnes actus virtutum: & potest accipi ut propria ratio, & similitudo particularis prudentiæ, qua est in leone ad actus magnanimitatis, & ejus, qua est in vulpe, ad actus cautela. Et sic de aliis. Similiter essentia divina accipitur propter sui excellentiam, ut propria ratio singulorum, qua sunt in ea. Unde sibi singula similantur secundùm proprias rationes. Et eodem modo dicendum est de ratione universali, qua est in mente Angeli, quòd per eam propter ejus excellentiam multa cognosci possunt propria cognitione.* Idem docet Q. 8. *de Verit. a.* 10. *ad* 3.

XXVI. Explicatur hæc aptissimo, ac superiùs indicato exemplo. Artifex priùs concipit ideam operis faciendi, sicut Architectus domus faciendæ in lapidibus, & lignis. Ejus tamen quod mente concepit priusquam in sua materia exteriùs ponat, consuevit exprimere imaginem repræsentativam in papyro, cera, aut ære, quam typum, seu modelum vocamus; & hæc non desumit suam unitatem ex ipsa re fabricata, ut in se, sed ex unitate, & modo, quo est in mente artificis. Et quia Architectus potest in sua idea secundùm diversas habitudines, formare plures, vel pauciores artefacti concepti, & faciendi partes; potest etiam plura, vel pauciora unitim exprimere in typo; & sicut potest in uno conjungere re plures partes unius domus, ita plures domus pro una civitate; & plures; civitates pro uno regno. Ita Deus priùs concipit omnium ideam in Verbo, deinde in mentibus angelicis faciendorum typos, & similitudines plura, vel pauciora repræsentantes expressit, cum hoc tamen discrimine; quòd similitudines ab artifice creato, quia in materia impressæ, non distinctè, & ut in se sunt, sed quasi compendio repræsentantur: Deus autem, qui depingit intelligibiles intentiones in mente Angeli ex suis ideis, eas imprimit cum perfectissima repræsentatione, & cum ea adunatione, quam habent in suis divinis ideis; vel saltem simili, & exemplata ab eis.

XXVII. Hinc D. Thomas, in 2. *Dist.* 3. *qu.* 2. *art.* 2. *ad* 1. triplex universale distinguit. Unum *in re*, & est natura ipsa in particularibus: aliud à re acceptum per abstractionem, quod est *posterius re*; & hoc modo formæ Angelorum non sunt universales. *Est etiam* (inquit) *quoddam universale ad rem, quod est prius re ipsa, sicut forma domus in mente ædificatoris. Et per hunc modum sunt universales forma rerum in mente angelica existentes: non ita quòd sint operativa, sed quia sunt operativis similes, sicut aliquis speculativè scientiam operativam habet.* Si ergo species angelicæ priores sunt ipsis rebus, suam unitatem non sumunt à rebus, sed ab idea eorum operativa, cujus participatæ repræsentationes sunt. Unde ibid. a. 3. ait. *Forma autem, qua sunt in mente Angeli, sunt simillima rationibus idealibus in mente divina existentibus, sicut deducta immediatè exemplariter ab eis.* His benè pensatis, omnibus Scoti rationibus in contrarium, fit satis, quæ omnes in hoc sitæ sunt: quòd Angelus intelligat per species à rebus acceptas, & rebus adæquatas; quòd si intelligeret per species universales, intelligeret particularia confusè, & quòd intelligeret plura ut plura. Quæ omnia evanescunt si consideremus, species illas repræsentare plura, ut adunantur in superiori, & altiori ratione, in qua distinctè, & secundùm omnes

mnes suas differentias res continentur, nempè in divina idea, cujus illa species est immediata expressio.

§. IV.

Corollaria ex Dictis.

XXVIII. Collige ex dictis primò. Angelos, quò natura superiores, eò per universaliores species intelligere, & consequenter per pauciores. Hæc est perpetua S. Th. doctrina citatis locis. Quò enim superior natura est, eò magis accedit ad Deum, & elongatur ab homine; ergo eò magis participat de unitate, & eò magis recedit à pluralitate in modo intelligendi. Addo, quòd aliàs non salvaretur distinctio specifica inter Angelos. Nam sublata ab eis capacitate ad species magis, & minùs universales, perfectio in intelligendo unius Angeli supra alium, in hoc solo consisteret, quòd unus perfectiori, & clariori modo intelligeret, quàm alter, quod ad diversitatem specificam in cognoscendo non sufficit; cùm species Christi Animæ ostendant objectum cum majori claritate, quàm species animæ separatæ; & tamen ista specie ab illa non distinguitur.

XXIX. Nec obest, quòd D. Thomas 1. P. q. 108. a. 1. in solos tres gradus distinguat majorem, vel minorem universalitatem cognoscendi in Angelis: primum convenientem primæ hierarchiæ, quæ rationes rerum percipit in causa summè universali, quæ est Deus: secundum convenientem mediæ hierarchiæ, quæ rationes rerum percipit, ut dependent à causis universalibus creatis, quæ aliquomodo multiplicatur: & tertium convenientem infimæ hierarchiæ, quæ easdem rationes considerat ut applicatas singulis rebus, ut à propriis causis dependent.

Nam ibi S. D. non considerat modum cognoscendi Angelorum intrinsecum, & illis convenientem in se, & ex sua natura, sed modum competentem illis ab extrinseco, & secundùm ordinem politicum, quo ab uno principe gubernantur, & diversa subeunt ministeria. Altius autem est ministerium quo funguntur Angeli primæ hierarchiæ eo, quo funguntur Angeli secundæ, & istud eo, quo funguntur Angeli infimæ.

XXX. Collige secundò: hanc doctrinam extendendam esse etiam ad species supernaturales; quia cùm supernaturalia, & gratuita, estò non debeantur naturæ, aptè tamen ad naturam, & conditionem ejus ex Dei liberalitate conferuntur: hinc est quòd superioribus Angelis species universaliores conferat ad cognoscenda mysteria gratiæ, quàm inferioribus. Hæ autem species, estò inter se specificè distinguantur, sicut & specificè distinguuntur naturæ Angelorum, quibus accommodantur; non inferunt tamen scientiam infusam, & cognitionem supernaturalem in Angelis specie distingui: quia unitas scientiæ infusæ sumitur ex unitate gratiæ, & visionis beatæ (cujus est participatio) & objecti adæquati, quod idem est respectu omnium, quamvis pluribus, vel paucioribus speciebus cognoscatur.

XXXI. Collige tertiò: ex doctrina hucusque data probabiliter sequi, primum, & supremum omnium Angelorum, unicam habere speciem universalissimam, per quam omnia cognoscit, quæ ad ipsius statum pertinent. Cùm enim omnes Angeli seipsos, & Deum per suam substantiam cognoscant, ut diximus, ad hoc non egent aliqua specie, quæ ab ipsorum substantia distinguatur; sed solùm ea indigent ad cognoscenda alia à se ac sibi inferiora. Sic ergo supremus Angelus seipsum, ac Deum per suam substantiam cognoscit, & unicam habet speciem qua cognoscit omnes Universi creaturas tam corporales, quàm spirituales, nempè omnes Angelos. Secundus Angelus duas habet species, unam, qua cognoscit Angelum supremum, & aliam, qua cognoscit omnes alios, cæterasque creaturas Universi. Tertius Angelus habet tres species, duas quibus cognoscit duos Angelos sibi superiores, & aliam, qua cognoscit cætera omnia, & sic de om-

omnibus aliis dicendum est. Quod si Deus produceret Angelum superiorem illo, qui modò est supremus, tunc cuilibet Angelo superadderetur una species. Sicut enim ille, qui modo est primus, fieret secundus; ita haberet duas species, unam quâ cognosceret Angelum de nuovo supremum, & alteram, qua cognosceret cætera omnia: & quia secundus fieret tertius, haberet tres species, duas repræsentativas duorum Angelorum superiorum, & tertiam repræsentativam omnium aliarum rerum; & idem de aliis proportione servata.

XXXII. Nec refert, quòd cùm multitudo Angelorum sit propemodum infinita, Angelus infimus haberet multitudinem specierum quasi infinitam. Etenim, quamvis paucitas specierum in Angelis dicat majorem perfectionem, pluralitas tamen earumdem, esto dicat minorem perfectionem, imperfectionem tamen, maximè privativam, non dicit. Imò in hominibus majorem perfectionem dicit: quantò enim pluribus speciebus acquisitis ditatur homo, tantò perfectior est, quatantò majorem de rebus notitiam habet.

XXXIII. Hæc inquam probabiliter dicta sint. In istis enim aliquid sic, vel sic determinare, omnino incertum est; cùm nobis manifestata non sit mensura, qua singulos Angelos Deus mensus est. Forrassis enim etiam inter ipsas res corporeas aliquæ sunt tantæ perfectionis, ut non possint ita facilè una cum aliis unica specie penetrari, sed species distinctas requirant.

XXXIV. Quæres: an omnia ea, quæ unica specie repræsentantur, unico etiam actu adæquato possint ab Angelo cognosci?

Respondeo affirmativè. Dummodò tamen in ipsis rebus adsint conditiones debitæ, & requisitæ, ut res possit attingi ab Angelo, scilicet quòd non sint intra causas, & sint pars physica, & naturalis Universi, & non solum moralis, ut dicetur. Potest tamen Angelus pro sua libertate uti illa specie solùm inadæquatè, nimirùm ad intelligendum aliquid per illam repræsentatum, & non omnia. Sed de hoc infra.

DUBIUM VI.

Varia circa modum Cognitionis Angelorum.

§. I.

An semper sint in Actu Secundo Cognoscendi?

I. Dico primò. Angelus semper, ac necessariò est in actu secundo cognoscendi seipsum. Ita D. Tho. Q. 8. *de Verit. a. 6. ad 7.* dicens: *Intellectus Angeli non est in potentia respectu essentiæ ejus, sed respectu ejus semper est in actu.* Et a. 14. ad 6. *Mens Angeli semper se actualiter intelligit; quod ideo contingit, quia mens Angeli intelligit se per essentiam suam, qua semper informatur.* Quibus, & rationem præbet, & præocupat instantiam. Rationem quidem. Si enim Angelus intelligit se per suam essentiam, ac semper habet eam sibi intelligibiliter præsentem, manifestum est, eum in sui cognitione ita semper occupari, ut ab ea distrahi non possit: sicut si species alicujus objecti naturaliter afficeret pupillam oculi, non posset ab ejus visione desistere, quantumcumque aliquod aliud objectum excellens præsentaretur.

Instantiam quoque præoccupat. Non enim sic necessitatur Angelus ad actualem sui cognitionem necessitate objecti, quomodo necessitatur Beatus ad cognitionem & amorem Dei, in quo est omne verum, & omne bonum; sed necessitate subjecti, & principii, inquantum cognitio sui est proprietas naturaliter dimanans ab ejus essentia, ad eum modum, quo motus cordis fluit, quasi proprietas, à natura animalis.

II. Ex hoc nascitur altera ratio, quam idem S. D. tradit 2. *Contrag. cap. 97.* sic: *Omnis substantia vivens habet aliquam operationem vitæ in actu ex sua natura, quæ inest ei semper, licèt aliæ quandoque insint ei in potentia,*

tia, sicut animalia semper nutriuntur, licèt non semper sentiant: sed *substantia separata sunt substantia viventes ... nec habent aliam operationem vitæ, nisi intelligere; oportet igitur, quod ex sua natura sint intelligentes actu semper*: at quid aliud, nisi suam substantiam, qua semper etiam intelligibiliter informantur?

III. Dico secundò. Angeli semper, ac necessariò cognoscunt Deum, ut suæ naturæ Auctorem. Probo. Angelus ex dictis videt Deum per suam substantiam, ut speculum, in quo imago Dei repræsentatur: sed qui necessariò videt speculum, necessariò videt imaginem repræsentatam in speculo; ergo &c. Tùm etiam: Angelus se videns, se comprehendit: sed non potest se comprehendere, quin cognoscat habitudinem, & dependentiam, quam habet à Deo, & proinde, quin Deus aliquo modo abstractivè ab eo cognoscatur; ergo &c.

IV. Dico tertiò. Angeli continuò intelligunt ea, quibus sunt destinati. Sic Angeli motores cœlorum eis continuò suæ mentis attentione applicantur, cùm suæ mentis conceptione eos moveant. Sic Angeli Custodes suos clientes, & quæcumque eorum curæ commissa sunt, numquam cogitatione dimittunt, nec quantumvis impios totaliter deserunt. Sic Dæmones semper suos cruciatus, & destinationem ad ignem corporeum apprehendunt; torquentur enim continua cogitatione suæ pœnæ ac supplicii. E contra verò Angeli beati semper sunt in actu visionis Dei, & & eorum, quæ vident in Verbo; quia in hoc eorum beatitudo sita est, à qua cessare non possunt. Unde Christus, Matth. 18. v. 10. *Angeli* (inquit) *eorum in cælis semper vident faciem Patris mei, qui in cœlis est*. Ita quoque S. Thom. 1. P. q. 58. art. 1.

V. Dico quartò. Angeli respectu aliorum non semper sunt in actu cognitionis, sed quandoque in actu, quandoque in potentia. Ita S. Thomas 1. P. q. 58. a. 1. ubi observat, quòd *Intellectus dupliciter est in potentia: uno modo, sicut ante addiscere, vel invenire, scilicet antequam habeat habitum scientiæ. Alio modo dicitur esse in potentia, sicut cum jam habet habitum scientiæ, sed non considerat*. Et resolvit. *Primo igitur modo intellectus Angeli numquam est in potentia respectu eorum, ad quæ ejus cognitio naturalis se extendere potest. Sicut enim corpora superiora, scilicet cælestia, non habent potentiam ad esse, quæ non sit completa per actum: ita cælestes intellectus, scilicet Angeli, non habent aliquam intelligibilem potentiam, quæ non sit completa per species intelligibiles connaturales eis. Sed quantum ad ea, quæ eis divinitùs revelantur, nihil prohibet, intellectum eorum esse in potentia; quia sic etiam corpora cælestia sunt in potentia quandoque, ut illuminentur à Sole. Secundo verò modo intellectus Angeli potest esse in potentia ad ea, quæ cognoscit naturali cognitione; non enim omnia, quæ naturali cognitione cognoscit, semper actu considerat*. Idem docet *Qu. 8. de Veritate*, a. 6. *ad* 7. ubi postquam dixit, quòd *Intellectus Angeli non est in potentia respectu essentiæ ejus, sed semper est in actu* (ut ostendimus supra) subdit: *Respectu autem aliorum intelligibilium potest esse in potentia*: non essentiali, sicut antequam addiscat, sed accidentali, *sicut habens habitum, dum non considerat*.

§. II.

An Angeli simul Multa cognoscant?

VI. Dico. Nec Angelus, nec homo intelligit, aut potest intelligere plura, ut plura, benè tamen per medium unius. Ita D. Tho. Q. 58. *citata*, a. 2. *Qu*. 8. *de Verit*. a. 14. & alibi. Ut hoc assertum intelligatur, noto: quòd intelligere plura, ut plura, seu per modum plurium, est ea intelligere per diversas species ejusdem generis, & ordinis nullum habentes ordinem invicem, neque ad aliquid tertium: id est, prout unaquæque refert similitudinem sui objecti præcisè, puta bovis, aut leonis absque ullo ordine unius ad alterum, vel utriusque ad aliquod tertium. Quòd si species re-

repræſentent ſua objecta, ut ſunt extrema alicujus comparationis, vel differentiæ, vel propoſitionis; ſive ut aliter ordinantur, vel ambo ad tertium, vel unum ad alterum; non ſunt plura, ut plura, ſed plura per modum unius totalis repræſentari, & cogniti. Sic dum dicitur *bos non eſt Leo*, Bos, & leo repræſentantur cum ordine invicem, & ad unam propoſitionem quam conſtituunt. Et hinc D. Thomas 1. *P. q. 85. a. 4. ad 3.* dicit: *Quòd partes poſſunt intelligi dupliciter. Uno modo ſub quadam confuſione, prout ſunt in toto; & ſic cognoſcuntur per unam formam totius, & ſic ſimul cognoſcuntur. Alio modo cognitione diſtincta; ſecundùm quòd qualibet cognoſcitur per ſuam ſpeciem, & ſic non ſimul intelliguntur.* Et ad 4. ait: *Quòd quando intellectus intelligit differentiam, vel comparationem unius ad alterum, cognoſcit utrumque differentium, vel comparatorum, ſub ratione ipſius comparationis, vel differentiæ.* His notatis.

Prob. prima pars. Si Angelus plura per modum plurium ſimul intelligeret, vel unico actu ea cognoſceret, vel pluribus: ſed neutro modo &c. ergo &c. Min. prob. Non unico actu; quia, ut docet D. Th. hac qu. 58. a. 2. *Sicut ad unitatem motus requiritur unitas termini: ita ad unitatem operationis requiritur unitas objecti:* ſed plura per modum plurimum non habent rationem uniusobjecti, ſed plurium; ergo &c. Nec pluribus actibus: nam actus cognitionis eſt ultima actualitas, & ultimus terminus potentiæ fæcundatæ per ſpeciem; ſed idem non poteſt ſimul terminari pluribus terminis, ut pluribus, ſicut nec eadem pars lineæ ad diverſa puncta, nec idem corpus pluribus, ac diverſis figuris figurari; ergo &c. Hac ratione utitur S. Thomas *Qu. 8. de Verit. a. 14.* ubi poſtquam dixit, in eodem intellectu poſſe eſſe diverſas ſpecies *In potentia, ſeu in actu incompleto, & hoc eſt ſpecies eſſe in habitu, qui eſt medius inter potentiam, & operationem;* ſtatim ſubjungit: *Sed in actu perfecto plurium ſpecierum intellectus ſimul eſſe non poteſt. Ad hoc autem quòd actu intelligat, oportet, quòd ſit in actu perfecto illius ſpeciei, ſecundùm quam intelligit. Et ideò impoſſibile eſt, quòd ſimul, & ſemel ſecundùm diverſas formas actu intelligat.*

VII. Confirmatur. Si Angelus plura ſimul cognoſceret, vel ea cognoſceret, ut repræſentata per unicam ſpeciem; vel ut repræſentata per diverſas ſpecies. Si per unam ſpeciem; jam non cognoſcit plura, ut plura, ſed ut adunata in una ratione: ea verò cognoſcere ſimul per diverſas ſpecies foret eſſe in actu completo, & ultimo per diverſas formas, quod impoſſibile eſt; ergo Angelus nequit plura, ut plura ſimul intelligere. Unde D. Thom. Qu. 8. de Verit. a. 14. citato, concludit: *Omnia igitur diverſa, quæ diverſis formis intelligit, non poteſt ſimul intelligere, illa vero, quæ intelligit per eandem formam, ſimul intelligit.* Ex his

VIII. Probatur ſecunda pars. Cùm enim plura cognoſcuntur per eandem formam, eſto plura ſint materialiter, formaliter tamen, & in ratione objecti unum ſunt, quia omnium eadem forma eſt. Unde citato loco ad 6. ait S. Doct. *Si enim aliqua duo ità ſe habeant, ut unum ſit ratio intelligendi aliud, unum eorum erit quaſi formale, & aliud quaſi materiale, & ſic illa duo ſunt unum intelligibile, cum ex forma, & materia unum conſtituatur. Unde intellectus, quando intelligit aliquid per alterum, intelligit unum tantùm intelligibile, ſicut patet in viſu; lumen enim eſt, quo videtur color: unde ſe habet ad colorem quaſi formale, & ſic color, & lumen ſunt unum tantum viſibile, & ſimul a viſu videntur.*

IX. Ex his infert S. Doct. ibi, quòd cùm eſſentia Angeli ſit *ei ratio cognoſcendi omne, quod cognoſcit, quamvis non perfectè, propter quod formis ſuperadditis indiget... cùm intelligit ſe, & illa, non intelligit ſimul multa, niſi ut unum.*

X. Infert ſecundò, *ibi in corp.* & hac *Qu. 58. a. 2.* quòd *Quæcumque per unam ſpeciem intelligibilem cognoſci poſſunt, cognoſcuntur ut unum intelligibile. & ideò ſimul intelliguntur.* Unde omnia, quæ Angelus intelligit per unam Dei

essentiam, simul ut unum intelligibile cognoscit; ea verò, quæ intelligit per formas innatas, quæ sunt multæ, non simul intelligit, si diversis formis intelligat. Quia verò, ut *Dub præcedente* statutum est, Angelus multa intelligit per eandem formam, ad minus omnia singularia ejusdem speciei; & superior multò plura una specie intelligit, quàm inferior: omnia hæc, quę una specie cognoscuntur, ad cognitionem Angeli comparantur, ut unum intelligibile. Unumquodque enim fit intelligibile in actu per formam intelligibilem; unde quæ uniuntur in eadem forma intelligibili, in esse intelligibili unum sunt.

XI. Hinc dùm sensus sive externus, sive internus uno actu percipit plura objecta, ut dum sensus visus uno intuitu videt hominem, equum, arborem, & in eadem re plures colores; dum auditus simul percipit diversos sonos, ut sonum vocis, & cytharæ, bombardæ, & campanæ; cùm sensus internus omnia objecta sensuum externorum uno actu conjungit; tales sensus non percipiunt plura ut plura: quia hæc omnia cùm sensum moveant per unam speciem, & per eam cognoscantur, se habent per modum unius sensibilis adæquati. Propterea D. Th. Quolibet. 7. a. 2. ad 2. simili argumento respondens: *Similiter* (inquit) *dicendum est de potentia sensitiva, idest, quod non potest plura simul sentire, sed ex consequenti, in quantùm plura accipiuntur ut unum; sicut plura sensibilia uniuntur in una differentia, & plura sensibilia, quæ sunt partes, uniuntur in uno toto.* Quamvis differentiam inter sensum, & intellectum ibi assignet S. Doct. dicens: *Sensus communis, quamvis sit una potentia secundùm essentiam, tamen aliquomodo multiplicatur secundùm esse; in quantùm conjungitur diversis sensibus propriis, sicut unum centrum conjungitur pluribus lineis, unde immutationes omnium sensibilium simul terminantur ad sensum communem; sicut motus, qui esset per omnes lineas, posset simul terminari ad centrum: sed intellectus non multiplicatur modo prædicto in plures potentias, & ideò non est simile.*

XII. Tandem, ne quis putet, intellectum Angeli dùm plura per modum unius cognoscit, ea cognoscere non distinctè, sed solùm confusè; & utatur exemplo D. Tho. superiùs allato de partibus continui, quæ dùm cognoscuntur, ut sunt unum in toto, solùm confusè cognoscuntur: observandam censeo differentiam inter species intellectus nostri, & angelici. Nam species nostræ limitatæ sunt, quia à rebus acceptæ; & ideò species totius repræsentans partes, ut sunt unum in totoro, eas non ita clarè repræsentat, sed confusè: at species angelicæ, quia à divinis idæis, in queis omnia distinctè continentur, sunt exemplatæ, clarè, & distinctè omnia repræsentant, totum & partes, speciem & individua, genus & species; & ideò pariunt omnium, quæ repræsentant, distinctam, & propriam cognitionem ex parte rei cognitæ. Quibus ea, quæ objici possunt, præoccupantur.

§. III.

An Angeli intelligant Discurrendo?

XIII. Affirmant Scotistæ cum Scoto; negant verò cum suo Angelico Magistro Thomistæ. Suarez verò dicit, Angelum circa naturalia, quæ potest evidenter cognoscere, non uti discursu, benè tamen circa supernaturalia, & circa ea etiam naturalia, quæ non potest evidenter cognoscere, qualia sunt futura contingentia, & secreta cordium.

XIV. Pro intelligentia adverto cum D. Thoma, hac 1. P. q. 14. a. 7. in cognitione duplicem posse contingere discursum: unum secundum successionem tantùm; alterum etiam secundum causalitatem. Prior dicit tantum successionem actuum absque illatione, ut quando intelligimus hoc, deinde hoc; seu, ut ait D. Thomas: *Cùm postquam intelligimus aliquid in actu, convertimus nos ad intelligendum aliud.* Posterior non solùm successionem, sed etiam causalitatem inter actus importat; ità ut prior causet, & inferat po-

ste-

fteriorem; *Sicut cùm per principia cognita pervenimus in cognitionem conclusionum.* Priorem discursum de facto reperiri in Angelis exploratum est. Cum enim non unico actu, sicut Deus, intelligant omnia, consequens est, ut ad rerum cognitionem successione actuum indigeant. De posteriori ergo, qui propriè nomine *discursus* venit, procede quæstio.

XV. Ad verum autem, & proprium discursum duæ necessariò requiruntur conditiones. Una, distinctio actuum, & quidem realis, si discursus sit formalis. Altera, quòd sit illatio, & vera causalitas inter actus, ut prior realiter inferat, & causet posteriorem; seu, ut unum priùs cognitum (prioritate sive durationis, sive naturæ) pariat, & inferat cognitionem posterioris. Quare ad verum & formalem discursum non sufficit, ut unum ex parte objecti sit ratio cognoscendi aliud: essentia enim divina, tàm Deo, quàm Beatis est ratio cognoscendi omnia: & tamen in Deo nullus est discursus, nec Beati in visione beata discurrunt. Requirit igitur discursus duos actus ex parte subjecti, quorum uno cognoscatur causa, altero verò ex priori illato, quo ex causa cognita procedatur ad cognitionem effectus. Propterea valdè differunt hæc tria, nempe: *Videre aliquid in alio, videre post alium, & videre ex alio.* Deus enim omnia videt in seipso, non tamen post aliud visum, aut ex alio viso. Angeli vident unum post aliud, non tamen unum ex alio, ut dicemus. Homines verò vident unum post aliud, & insuper vident unum ex alio. His ergo præmissis.

XVI. Dico. In Angelis nec datur, nec dari potest discursus formalis. Ita D. Thomas, hac Q. 58. *a.* 3. cujus ratione probo sic. Angelis illum gradum tenent in substantiis spiritualibus, quem corpora cœlestia in substantiis corporeis, & propterea *Cœlestes mentes* dicuntur à D. Dionysio (*de Divin. Nom. c.* 7. *& cap.* 12. *Cœlest. Hierarch.*) Sed ubi corpora terrena per mutationem, & motum adipiscuntur suam perfectionem, corpora tamen cœlestia statim ex ipsa sua natura suam ultimam perfectionem habent; ergo ubi inferiores intellectus, scilicet hominum, per quendam motum, & discursum intellectualis operationis perfectionem in cognitione veritatis adipiscuntur, dùm ex uno cognito ad aliud cognoscendum procedunt; superiores tamen intellectus, quales sunt angelici, statim in illis, quæ primò naturaliter cognoscunt, inspiciunt omnia quæcumque in eis cognosci possunt. Et ideò *Intellectuales* dicuntur, anima vero humana *Rationalis*; quia ista ratiocinatione, & discursu ex uno ad aliud procedit; illi verò statim naturaliter apprehendunt: quare habitus primorum principiorum *Intellectus* nuncupatur. Quod docet etiam Q. 8. de Verit. a. 15. sic dicens: *Sicut nos sine discursu principia cognoscimus simplici intuitu, ita & Angeli omnia quæ cognoscunt: unde & intellectuales dicuntur, & habitus principiorum in nobis dicitur intellectus.*

XVII. Dices primò. Ex hoc sequi, quòd Angelus necessariò non debeat uti discursu, sicut nos: non tamen, quòd eo uti non possit ex sua libertate; & maximè si velit uti sua specie non adæquatè, sed solùm inadæquatè, prout scilicet repræsentat principium, & non conclusionem. Ita Molina.

XVIII. Sed contra. Nequit Angelus pro sua libertate immutare modum naturalem suæ cognitionis, hic enim non subditur suæ voluntati: sed cognoscere statim in principio conclusionem, est modus connaturalis Angelo ratione suæ naturalis perfectionis, qua excedit modum cognoscendi hominis; ergo non potest &c.

Confirmatur. Nequit Angelus sua libertate usurpare id, quod proprium est hominis: sed ratiocinari, & discurrere est proprietas hominis, sicut esse rationale, & discursivum est hominis essentia; ergo &c.

XIX. Nec obest, quod additur. Nam esto Angelus possit uti sua specie non secundùm adæquatam repræsentationem, sed solùm inadæquatam, intuendo scilicet solùm principium, & non conclusionem; dum tamen alio actu

ctu cognosceret conclusionem, non discurreret vero discursu secundum causalitatem: quia ille alius actus, quo cognosceret conclusionem, esset disparatus, & non ortus ex actu, quo cognovit principium; sed esset actus cognoscens conclusionem non in seipsa, sed in principio: unde cognosceret unum post aliud, non unum ex alio, quod ad rationem discursus veri secundum causalitatem requiritur. Unde D. Tho. 1. 2. q. 80. a. 4. *Oportet* (inquit) *quod quandocumque* (Angelus) *consideraт conclusiones, consideret eas prout sunt in principiis.*

XX. Dicens secundò cum Suarez: rationem D. Thomæ concludere ad summum, quòd Angelus non possit discurrere circa naturalia, non autem quòd non possit discurrere circa supernaturalia; circa quæ non habet lumen perfectum, sicut circa naturalia, sed solam potentiam obedientialem.

XXI. Sed contra. Nam gratia, & supernaturalia dona non destruunt, sed infunduntur secundùm modum connaturalem; nec deprimunt modum operandi naturæ superioris ad modum operandi naturæ inferioris, sed potiùs illum elevant, ac perficiunt; ergo cum modus connaturalis Angeli, ut elevatur supra hominem, sit cognoscere absque discursu, non minùs, ac cognoscere per species universales; sicut hac ratione superiùs diximus, Angelo etiam circa supernaturalia infundi species universales; ita etiam dicimus modò circa eadem illi infundi lumen, quo possit etiam circa supernaturalia absque discursu procedere: & sicut lumine naturæ cognoscit unico, & indivisibili actu Petrum esse hominem, & esse risibilem; ita unico intuitu lumine supernaturali in hoc principio: *Christus est homo*, videt hanc conclusionem, quæ in eo necessariò continetur: *Christus est risibilis.*

XXII. Addo: quòd lumen supernaturale de se non est discursivum, sed solùm ex conditione subjecti, quando scilicet subjectum de sua natura est discursivum. Quare D. Thom. 2. 2. q. 9. a. 1. ad 1. docet: quod scientia, quæ inter dona recensetur, non est de se discursiva, sicut nec scientia divina, concludens: *Et ideò divina scientia non est discursiva, vel ratiocinativa, sed absoluta, & simplex, cui similis est scientia, quæ ponitur donum Spiritus Sancti, cùm sit quædam participata similitudo ipsius.* Cùm ergo Angelus, qui est subjectum luminis supernaturalis, non sit ex natura sua discursivus, non utitur lumine discursivo modo, sed absoluto & simplici, ut in se est.

XXIII. Argues primò. In cognitione, qua Angelus ex cognitione sui cognoscit Deum, intervenit discursus, nempè duplex actus; unus, quo seipsum cognoscit intuitivè; aliter, quo ex tali actu procedit ad cognoscendum Deum abstractivè: eadem enim cognitio nequit esse abstractiva, & intuitiva.

Confirm. Cùm Dæmones visis Christi miraculis conjiciebant, ipsum esse Deum, & Filium Dei; vel dum ex aliquibus signis, aut indiciis venantur, aut explorant secreta cordium, aut futura contingentia, ibi sunt duo actus; unus certus, & evidens, scilicet visio miraculorum Christi, aut signi exterioris; alter incertus, & obscurus ex primo causatus, nempè suspicio de divinitate, aut de tali cogitatione mente concepta, vel futuritione tali: unus enim, & idem actus nequit esse clarus, & obscurus, certus, & incertus; ergo ibi intervenit discursus, quo ex illis visis discurrunt ad ea, quæ ex illis possunt inferri.

XXIV. Respondeo, negando assumptum. Angelus enim videt, seu cognoscit Deum, non ex seipso, sed in seipso, ut in speculo repræsentante ipsum, quemadmodum supra dictum est. Sicut ergo oculus corporalis eodem actu, quo videt speculum, absque discursu videt repræsentatum in speculo, ita oculus intellectualis Angeli eodem actu, quo seipsum videt, cognoscit etiam Deum in se abstractivè repræsentatum. Neque est novum, quòd una eademque cognitio respectu diversorum intuitiva sit, & abstractiva. Constat enim, visionem beatam, cùm unica numero sit in quolibet Beato, esse intuitivam

Dei,

Dei, & creaturarum in eo existentium, & abstractivam creaturarum possibilium. Differentiæ enim intuitivi, & abstractivi sunt accidentales, & extraneæ respectu cognitionis.

XXV. Ad confirm. nego pariter quod assumitur. Non enim Dæmones ex visis miraculis, aut aliis signis procedunt ad cognoscenda, quæ, vel suspicione, vel conjectura ex illis possunt inferri; sed in iis ipsis cognoscunt connexionem probabilem, & conjecturalem cum aliis, quæ non vident. Neque repugnat, eandem cognitionem respectu unius esse claram, & certam, respectu verò alterius esse obscuram & incertam. Hoc enim in nobis quoque sæpè contingit, qui, dùm aliquod principium naturale evidenter cognoscimus, simul in eo quasdam conclusiones in confuso tantùm, & opinativè detegimus: *Quid autem mirum* (ait S. August. lib. de divin. Dæmon. cap. 5.) *si quemadmodum ille* (Medicus) *in corporis humani, vel perturbata, vel modificata temperie, seu bonas, seu malas futuras prævidet valitudines; sic Dæmon in aëris affectione, atque ordinatione sibi nota, nobis ignota, futuras prævidet tempestates? Aliquando & hominum dispositiones non solùm voce prolatas, verùm etiam cogitatione conceptas, cùm signa quædam ex animo exprimuntur in corpore tota facilitate perdiscunt; atque hinc etiam multa futura prænunciant, aliis videlicet mira, qui ista dispositâ non noverunt.* Hæc autem à Dæmone dignosci absque discursu ostendit S. Thomas *Qu. 8. de Verit. a. 15. ad 4.* dicens: *Cordis abscondita in motibus corporis intuentur Angeli, sicut causa videntur in similitudinibus suorum effectuum absque omni discursu. Nec propter hoc, quòd illos motus de novo percipiunt, aliqua collatione indigent, statim enim ut res sensibiles fiunt, similes fiunt Angelorum formis, & sic ab Angelis cognoscuntur, & sic sine discursu sensibilia de novo facta cognoscunt.* Idem docet ibi *ad 6. & 7.* ubi ait: *Quod experimentalis cognitio in Dæmonibus non fit per collationem, sed secundùm quòd vident effectus in causis, vel causas in effectibus.* Idem docet *1. P. q. 58. a. 2. ad 3.*

XXVI. Argues secundò. In Angelo distincta est volitio, qua vult finem ab ea, qua eligit, & vult media, & ista causatur ex illa; ergo pariter in eo distincta erit cognitio, qua cognoscit principium ab ea, qua cognoscit conclusionem, & ista causabitur ex illa.

Respondet D. Thom. *1. P. q. 60. a. 2.* discrimen esse inter intellectum & voluntatem, quòd *Cognitio intellectus fit secundùm quod res cognitæ sunt in cognoscente. Est autem ex imperfectione intellectualis naturæ in homine, quòd non statim ejus intellectus naturaliter habet omnia intelligibilia, sed quædam, à quibus in alia quodammodo movetur. Sed actus appetitivæ virtutis est è converso, secundùm ordinem appetentis ad res. Quarum quædam sunt secundùm se bona, & ideò secundùm se appetibilia. Quædam verò habent rationem bonitatis ex ordine ad aliud, & sunt appetibilia propter aliud. Unde non est ex imperfectione appetentis, quòd aliquid appetat naturaliter, ut finem, & aliquid per electionem, ut ordinatur in finem. Quia igitur natura intellectualis in Angelis perfecta est, invenitur in eis sola cognitio naturalis, non autem ratiocinativa; sed invenitur in eis dilectio & naturalis, & electiva.*

XXVII. Argues tertiò. *Eubulia*, seu virtus benè consiliativa in Angelis ponitur: sed hæc dicit inquisitionem, & discursum. Insuper, in eò ponitur admiratio circa supernaturalia. Nomine enim Angelorum dicitur, Isaiæ 63. v. 1. *Quis est iste, qui venit de Edom?* Et Cant. 3. v. 6. *Quæ est ista, quæ ascendit per desertum sicut virgula fumi?* Admiratio autem accidit, cum ex cognitione effectus ducimur in cognitionem causæ ignotæ, quod discursum involvit. Tertiò. In Angelis datur scientia; hæc autem propriè sumta, cùm ex cognitione principiorum causetur, discursum petit. Quartò. Quidquid potest virtus inferior, potest virtus superior: sed intellectus humanus potest syllogizare, & in effectibus causas cognoscere, secun-

cundùm quæ discursus attenditur; ergo & intellectus Angeli.

XXVIII. Respondeo ad singula. Ad primum, nego min. In Deo enim datur *Eubulia*, seu consilium absque inquisitione, & discursu. Eubulia ergo tunc solùm per inquisitionem procedit, quando est in subjecto, quod non statim pervenit ad certitudinem judicii. Cum ergo in Angelis, sicut in Deo, statim adsit certitudo judicii, ideò in eis est *Eubulia*, & consilium secundùm actum ei essentialem, qui est judicium certum de agendis. Vide D. Th. 1. P. q. 22. *art.* 1. *ad.* 1. & *qu.* 59. *a.* 3. *ad* 1. dicentem: *In Angelis est electio, non tamen cum inquisitiva deliberatione consilii, sed per subitam acceptionem veritatis.*

XXIX. Ad secundum dico, quòd admiratio in Angelis solùm indicat, aliquid posse eis accidere, cujus causam ignorent, non tamen, quòd per discursum ad eam quærendam procedant, sed quod expectent à Deo illuminari: unde D. Thom. Q. 8. de Verit. a. 15. ad 2. *Angelis* (inquit) *non est ignotum aliquid eorum, ad quæ possunt per naturalem cognitionem pervenire; sed aliqua ignorant, quæ naturalem cognitionem excedunt: & in horum cognitionem ex seipsis venire non possunt conferendo, sed solùm ex revelatione divina.*

XXX. Ad tertium, nego min. alias in Deo propriè scientia non esset: *Scientia ergo, quæ in nobis invenitur, habet aliquid perfectionis, & aliquid imperfectionis. Ad perfectionem ejus pertinet certitudo ipsius, quia quod scitur, certitudinaliter cognoscitur. Sed ad imperfectionem pertinet discursus intellectus à principiis ad conclusiones, quarum est scientia. Hic enim discursus non contingit, nisi secundùm quòd intellectus cognoscens principia, cognoscit in potentia tantùm conclusiones. Si enim actu cognosceret, non esset ibi discursus, cùm motus non sit, nisi exitus de potentia ad actum.* Ita D. Thom. Q. 2. *de Verit. a.* 1. *ad* 4. Cùm ergo Angeli in principiis actu videant conclusiones, in eis est scientia sine discursu. Non tamen ex hoc sequitur, ut putant Scotistæ, Angelum posse cognoscere infinita actu, sed solùm in potentia, non quasi addiscens ex principiis, sed ut actu non considerans in eis omnia, quæ in eis considerari possent.

XXXI. Ad quartum, respondet S. Th. hac Q. 58. a. ad 2. *Quod Angeli syllogizare possunt, tanquam syllogismum cognoscentes; & in causis effectus vident, & in effectibus causas: non tamen ita, quòd cognitionem veritatis ignotæ acquirant syllogizando ex causis in causata, & ex causatis in causas.*

XXXII. Argues quartò. Etsi Angeli discurrerent, adhuc staret discrimen essentiale inter eos, & animam rationalem in ratione intellectivi; sicut etsi omnes Angeli non discurrant, adhuc stat differentia specifica inter illos, secundùm nos, in ratione intellectivi.

XXXIII. Hæc instantia, quam proponit Frassen, nascitur ex non intelligentia rationis D. Thomæ. Non enim D. Thomas denegat Angelis discursum, ex eo præcisè, quia essentialiter specie differant ab anima rationali; sed quia ab ea differunt, sicut natura posita in gradu superiori intellectualitatis, eo modo, quo corpora cœlestia differunt, & excedunt hæc corpora sublunaria, & inferiora. Ex quo infert, quòd sicut corpora cœlestia non per motum, & successivè suam naturalem perfectionem acquirunt, sed eam statim a sua conditione perfectè habuerunt: ita Angeli, qui inter naturas intellectuales excedunt in gradu intellectuali homines, non per motum, & discursum acquirunt suam intellectualem perfectionem, sicut homines; sed statim in principio naturaliter cognito, omnia quæ in eo cognosci possunt, in eo intelligant. Si verò Angeli, sicut homines discurrerent, quidquid sit, an subsisteret inter Angelos, & homines distinctio specifica eo modo, quo hæc subsistit inter omnes Angelos, quamvis omnes intelligant sine discursu, non subsisteret tamen diversitas in gradu intellectualitatis; sed Angelus & homo essent in eodem gradu, sicut omnes Angeli invicem. Quare in

for-

forma; dist. ant: distinctio essentialis specifica, transeat ant. essentialis in gradu intellectuali, nego ant.

§. IV.

An Angelus Intelligat Componendo, vel Dividendo?

XXXIII. Dico. Angelus non componendo, aut dividendo, sed simplici apprehensione intelligit. Ita D. Tho. cit. Q. 58. a. 4. cujus hæc est ratio. Angelus non intelligit ratiocinando, aut discurrendo, ut dictum est; ergo nec componendo, aut dividendo. Conf. prob. Ideò Angelus non intelligit discurrendo; quia in principio naturaliter cognitio statim cognoscit omnia, quæ in eo continentur, & omnium conclusionum, quæ ex eo deduci possunt, veritatem: sed etiam cognito subjecto cognoscit in eo quidquid ei potest attribui, vel ab eo removeri: ergo &c. *Sicut ergo si intellectus noster statim in ipso principio* (verba sunt S. Thomæ, ibi) *videret conclusionis veritatem, nunquam intelligeret discurrendo, vel ratiocinando. Similiter si intellectus statim in apprehensione quidditatis subjecti, haberet notitiam de omnibus, quæ possunt attribui subjecto, vel removeri ab eo; nunquam intelligeret componendo & dividendo, sed solùm apprehendendo quod quid est. Sic igitur patet, quòd ex eodem provenit, quòd intellectus noster intelligit discurrendo, & componendo & dividendo: ex hoc scilicet, quòd non statim in prima apprehensione alicujus primi apprehensi potest inspicere quidquid in eo virtute continetur. Quod contingit ex debilitate luminis intellectualis in nobis. Unde cùm in Angelo sit lumen intellectuale perfectum, cùm sit speculum purum, & clarissimum .... relinquitur, quòd Angelus, sicut non intelligit ratiocinando, ita non intelligit componendo, & dividendo.* Ità S. Doct.

Qui tamen addit: *Nihilominus tamen compositionem, & divisionem enunciationum intelligit, sicut & ratiocinationem syllogismorum. Intelligit enim composita simpliciter, & mobilia immobiliter, & materialia immaterialiter.*

XXXIV. Dices primò pro Scoto contrarium opinante. Ubi est multitudo intellectorum, ibi est multitudo intellectuum: sed in intellectu Angeli est multitudo intellectorum, cùm per diversas species diversa intelligat, & non omnia simul; ergo in intellectu Angeli est compositio, & divisio.

Distinguo maj. Multitudo intellectorum, quorum unum attribuitur alteri, ibi est & co. ma. aliter, nego ma. & similiter distincta min. nego conf. Responsio est D. Th. hic ad 1. dicentis: *Non qualiscumque multitudo intellectorum compositionem causat, sed multitudo illorum intellectorum, quorum unum attribuitur alteri, vel removetur ab eo. Angelus autem intelligendo quidditatem alicujus rei simul intelligit quidquid ei attribui potest, vel removeri ab ea. Unde intelligendo quodquid est, intelligit quidquid nos intelligere possumus componendo, & dividendo, per unum suum simplex intellectum.* Hinc omnis cognitio Angeli est judicativa. Si enim attingat subjectum, in eo, & per speciem ejus attingit prædicatum; si attingat prædicatum, attingit in eo subjectum, etiamsi attingat illa seorsim. Si verò ea attingat, ut coadunata in propositione; si hæc sit naturalis, ut ista: *Petrus est doctus*, per se primò attingit subjectum, & per speciem ejus prædicatum. Et si prædicatum sit supernaturale, ut in ista: *Petrus est prædestinatus*, in prædicato cognoscit subjectum, qui ab illo unicè specificatur.

XXXV. Dices secundò. Plus distat affirmatio à negatione, quàm duæ quidditates oppositæ: sed aliquas naturas distantes Angelus cognoscit per diversas species, & actus; ergo similiter affirmabit, & negabit diversis actibus; ergo componendo, & dividendo.

Respondeo cum D. Thoma citato ad 2. dist. maj. Plus distat quantum ad rationem existendi, co. maj. quantum ad rationem cognoscendi, nego maj. Igitur (inquit S. Doct.) *Diversa quidditates rerum minus differunt quantùm ad*

ad rationem existendi, quàm affirmatio, & negatio: tamen quantum ad rationem cognoscendi affirmatio, & negatio magis conveniunt; quia statim per hoc, quod cognoscitur veritas affirmationis, cognoscitur falsitas negationis oppositæ.

XXXVI. Dices tertiò. Locutio externa est signum internæ compositionis, & divisionis in mente: sed Angeli hominibus loquentes affirmativas, & negativas enunciationes exteriùs protulerunt; ergo &c.

Respondet D. Thom. laudatus ad 3. quod *Hoc, quod Angeli loquuntur enunciationes affirmativas, & negativas, manifestat, quòd Angeli cognoscunt compositionem, & divisionem; non autem quod cognoscant componendo, & dividendo, sed simpliciter cognoscendo quod quid est.*

§. V.

In intellectu Angeli nequit esse per se Falsitas,

XXXVII. Colligo primò ex dictis, in intellectu angelico non posse per se loquendo reperiri falsitatem, sed solùm per accidens. Prima pars probatur. Nam Angelus, ex dictis, non intelligit componendo, aut dividendo, sed simpliciter apprehendendo quidditatem rei: *Intellectus autem circa quod quid est semper verus est, sicut & sensus circa proprium objectum*, ut ait D. Thom. hac *Qu.* 58. *a.* 5.

XXXVIII. Secunda verò pars (quæ de malis Angelis procedit) intelligenda est respectu rerum supernaturalium, vel naturalium, ut tamen subsunt ordinationi divinæ. Cùm enim Angeli tam boni, quàm mali videant, quando volunt, omnium rerum naturalium naturas, & proprietates, ac etiam ea quæ naturaliter, seu necessariò ex illis eveniunt; respectu rerum naturalium non falluntur, nec decipiuntur. Sed quia non vident quid Deus supra, aut præter cursum naturalem in iis, vel de iis facere velit; ideò mali decipi possunt quantùm ad ea, quæ supernaturaliter possunt evenire: sicut si considerantes hominem cæcum, vel mortuum, judicent, eum non esse aliquando visurum, aut resurrecturum; vel cùm videntes hominem Christum judicabant, eum non esse Deum.

Boni verò Angeli, ne quidem quoad supernaturalia falluntur. Ratio diversitatis est. Quia boni Angeli per omnia se divinæ sapientiæ submittunt; ideòque de rebus supernaturalibus, quandiù non habent certas revelationes, non judicant ita esse, vel non esse absolutè; sed ex signis probabilibus tantum judicant hoc esse probabile, & posse ita evenire. Similiterque de rebus naturalibus, secundùm quòd subsunt divinæ ordinationi (per quam circa illas varia mutatio potest accidere) non proferunt absolutum judicium. Unde fit, quòd licèt in naturalibus causis videant pestem, aut siccitatem, non tamen absolutè judicent, eam eventuram: quia sciunt, vel Sanctorum orationibus, vel etiam sine illis posse, Deo sic disponente, aliter fieri. At Dæmones, quoniam ex pravitate suæ volontatis à divina sapientia recedunt, eamque nolunt attendere; sæpe secundùm conjecturas, aut argumenta probabilia, vel cursum rerum naturalium absolutè judicare volentes, falluntur. *Angeli igitur boni* (inquit S. Thom. a. 5. laudato) *habentes rectam voluntatem, per cognitionem quidditatis rei, non judicant de his, quæ supernaturaliter ad rem pertinent, nisi salva ordinatione divina. Unde in iis non potest esse falsitas, aut error. Dæmones verò per voluntatem perversam subducentes intellectum à divina sapientia, absolutè interdum de rebus judicant secundùm naturalem conditionem. Et de his, quæ naturaliter ad rem pertinent, non decipiuntur. Sed decipi possunt quantum ad ea, quæ supernaturalia sunt; sicut si considerans hominem mortuum, judicet, eùm non resurrecturum; & si videns hominem Christum, judicet, eum non esse Deum.*

XXXIX. Aliter tamen, docet ibi S. Doctor, contingere potest deceptio in Dæmonibus, quàm contingit in nobis. In nobis enim ea falsitas contingit,

git, in quantùm componendo, dividendo, aut etiam demonstrando, falsò componimus, dividimus, aut demonstramus; definitionem unius attribuendo alteri, aut partes definitionis incohærenter copulando, aut de quopiam negando id, quod verè ei competit. In Dæmonibus autem oritur ex eo, quòd absque compositione, vel divisione propriè dictà apprehendunt in quidditate connexionem cum quibusdam aliis rebus, judicantes eam esse talium rerum principium, quarum tamen (Deo sic disponente) non erunt; vel è contra apprehendunt rei quidditatem non esse connexam cum aliquo eventu, cum quo tamen divina ordinatione connectitur.

§. VI.

De Cognitione Matutina, & Vespertina.

XL. Colligo secundò, cognitionem angelicam benè dividi in Matutinam, & Vespertinam. Ita S. Thomas hac 1. *P. q.* 58. *a.* 6. & *Q.* 8. *de Verit. a.* 16. 17. & alibi. Primus, qui cognitionem angelicam ita distinxit, fuit S. Augustinus. Ut enim suam exponeret opinionem (de qua superiùs egimus) nempè, sex dies, quibus mundus creatus est, non fuisse dies naturales importantes successionem temporis, sed dies intelligibiles dicentes ordinem, quo res creatæ angelicæ cognitioni fuerunt præsentatæ; & ut in hisce diebus mane, & vespera possit intelligi, per *Mane* cognitionem angelicam, qua res cognitæ fuerunt in Verbo, intellexit, & hanc vocavit Matutinam; per *Vesperam* verò angelicam cognitionem, qua res in propriis naturis cognitæ fuerunt, intellexit, & hanc Vespertinam nuncupavit. Tùm quia posteriorem, cùm supponat ab Angelis res fuisse priùs cognitas in Verbo, quàm in propriis naturis. Tùm quia minùs claram, sicut minus clara est lux vespertina, quàm matutina: clariori enim luce res ab Angelis fuerunt cognitæ, dum eas noverunt in Verbo, quàm dum eas per species sibi congenitas in propriis naturis cognoverunt, ut docet idem S. August. *l.* 11. *de Civit. Dei c.* 7. *&* 29.

XLI. Horum vesperam, & mane hoc modo explicat, *lib.* 4. *de Genes. ad litt. c.* 22. Angelus statim creatus cognovit se non esse Deum, & hæc fuit vespera primæ diei. Deinde retulit seipsum ad laudem Creatoris, quo donatus fuit cognitione rerum in Verbo; & hæc fuit mane, quo clausus fuit primus dies, & inchoatus secundus. Deinde res in suis naturis cognovit, & sic facta est vespera secundi diei, & similiter de dierum subsequentium vespere, & mane. Audiatur propterea S. Doct. citato loco. *Si (inquit) lux illa, quæ primitus creata est; non corporalis, sed spiritalis est, sicut post tenebras facta est, ubi intelligitur à sua quadam informitate ad Creatorem conversa, atque formata; ita & post vesperam fiat mane, cum post cognitionem suæ propriæ naturæ, quà non est quod Deus, refert se ad laudandam lucem, quod ipse Deus est, cujus contemplatione formatur. Et quia cætera creatura quæ infra ipsam sunt, sine cognitione ejus non fiunt; propterea nimirum idem dies ubique repetitur, ut ejus repetitione fiant tot dies, quotiens distinguuntur rerum genera creatarum, perfectione senarii numeri terminanda, ut vespera primi diei sit etiam sui cognitio, non se esse quod Deus est; mane autem post hanc vesperam, quo concluditur dies unus. & inchoatur secundus, conversio sit ejus, qua id, quod creata est, ad laudem referat Creatoris, & percipiat de Verbo Dei cognitionem creaturæ, quæ post ipsam fit, hoc est firmamenti, quod in ejus cognitione fit priùs, cum dicitur:* & sic est factum; *deinde in natura ipsius firmamenti, quod conditur, cùm addetur etiam postea, jam dicto:* & sic est factum, & fecit Deus firmamentum. *Deinde fit vespera illius lucis, cùm ipsum firmamentum, non in Verbo Dei, sicut ante, sed in ipsa ejus natura cognoscit: quæ cognitio, quoniam minor est, rectè vesperæ nomine significatur. Post quam fit mane, quo concluditur secundùs dies, & incipit tertius &c.*

&c. Ita suam opiniorem exponit S. Augustinus, quam expositionem sequitur S. Thomas Q. 8. *de Verit. a.* 16. *ad* 6. & 8. Verùm etiam non admissa S. Augustini opinione de diebus intelligibilibus in conditione mundi; adhuc in Angelis locum habere potest cognitio matutina, qua res in Verbo cognoscunt, & vespertina, qua easdem in seipsis per species innatas percipiunt. Cùm illa, utpote clarior, compararetur mane, ista utpote minus clara, comparari possit vesperæ. Non datur tamen in Angelis cognitio meridiana, quia cùm omnis cognitio creata habeat tenebras admixtas ex parte cognoscentis, *Nulla cognitio intellectus angelici potest diei meridiana, sed sola cognitio qua Deus cognoscit omnia in seipso.* Ita D. Tho. Q. 8. *de Verit. a.* 17. *ad* 4.

XLII. Ex hactenus dictis eruitur, cognitionem matutinam locum habuisse tantum in Angelis bonis; in eis scilicet, qui seipsos ad Deum referentes, beatitudine donati, res in Verbo viderunt; non verò in Angelis malis, qui post cognitionem sui, in seipsis quasi seipsis fruentes, & in se finem ponentes, permanserunt, & in noctem à vespera transierunt, nunquam ad mane perventuri. Si tamen cognitionis matutinę nomine quis vocaret eam cognitionem naturalem, qua naturaliter cognoverunt Verbum per ejus similitudinem in sua natura, ut in speculo relucentem, de qua D. Tho. 1. P. q. 62. *a.* 1. *ad* 3. sic matutina cognitio omnibus Angelis posset attribui.

XLIII. Superest quærendum an cognitio matutina, & vespertina duæ cognitiones sint essentialiter distinctæ, an verò una eademque cognitio cum diverso respectu?

Respondeò magis cohærenter ad mentem D. Augustini, ut observat S. Thomas, hac Q. 58. *a.* 7. & Q. 8. *de Verit. a.* 16. esse essentialiter diversas. Nam cognitio matutina propriè dicta attingit res in Verbo, ut in medio eas cognoscendi; vespertina verò easdem attingit, ut in suis naturis, & extra Verbum, per species innatas: sed cognitiones, quæ procedunt per diversa media, essentialiter distinguuntur; ergo &c. Quare D. Thomas Q. 58. *a.* 7. citato. *Si verò* (inquit) *cognitio vespertina dicatur, secundùm quod Angeli cognoscunt esse rerum, quod habent in propria natura, per formas innatas; sic alia est cognitio vespertina, & matutina. Et ita videtur intelligere Augustinus, cùm unam ponat imperfectam respectu alterius.*

XLIV. Nec tamen quòd cognitio vespertina sit imperfecta impedit, quin possit simul esse in eodem subjecto cum matutina.

Nam, ut respondet D. Thom. a. 7. citato, ad 3. *Veniente perfecto evacuatur imperfectum, quod scilicet ei opponitur; sicut fidei, quæ est eorum, quæ non videntur, evacuatur, visione veniente. Sed imperfectio vespertina cognitionis non opponitur perfectioni matutinæ. Quòd enim cognoscatur aliquid in seipso, non est oppositum ei, quò cognoscatur in sua causa. Nec iterum, quod aliquid cognoscatur per duo media, quorum unum est perfectius, & aliud imperfectius, aliquid repugnans habet. Sicut ad eandem conclusionem habere possumus medium demonstrativum, & dialecticum. Et similiter eadem res potest sciri ab Angelo per Verbum increatum, & per speciem creatam.*

XLV. Nec demum quis putet, quòd si Angelus ab initio cognovit res per Verbum, ab initio fuerit beatus.

Etenim, ut docet D. Thom. Q. 8. *de Verit. art.* 16. *ad* 8. & superiùs ex August. tetigimus: *Angelus in principio suæ creationis non fuit beatus, nec per essentiam Verbum vidit; unde nec cognitionem matutinam habuit, sed primò habuit vespertinam, & ex vespertina profecit in matutinam. Unde signanter primus dies mane non dicitur habuisse, sed primò vespere, quod vespere transivit in mane; quia lux illa spiritualis, quæ primo die facta Dicitur, scilicet substantia angelica, statim facta, seipsam cognovit, quod fuit cognitionis vespertinæ; & hanc cognitionem retulit ad laudem Verbi, in quo facta est ei cognitio matutina. Et propter hoc dicitur* Ge-

Genes. 1. Factum est vespere, & mane &c. Vel dicatur, quod cognitio matutina, quam Angelus habuit, dum adhuc esset in via, fuit in Verbo non viso in se, sed cognito abstractivè: unde fuit matutina æquivoce, ut dicetur.

QUÆSTIO V.

De Objecto Cognitionis Angelicæ.

OBjectum cognitionis angelicæ, quod hìc assumimus ut præsentis quæstionis materiam, est omne illud, quod potest Angelus cognoscere. Hoc autem, vel est spirituale, de quo agit D. Thom. 1. *P. q.* 56. vel materiale, de quo Q. 57. Angelum cognoscere seipsum per suam substantiam, & per eandem Deum, sicut alios Angelos, ac res materiales per species supperadditas, non quidem à rebus acceptas, sed naturæ angelicæ ab initio congenitas, abundè quæstione præcedente demonstravimus, ut ea hìc repetere supervacaneum esset. Solum ergo investigabimus: an unus Angelus alterum comprehendat; an cognoscat futura contingentia; & an etiam secreta cordis alterius, & mysteria gratiæ lumine sibi naturali scrutetur.

DUBIUM I.

An inferior Angelus Comprehendat Superiorem.

§. I.

Sententia affirmativa proponitur.

QUotupliciter dici possit aliquid comprehendi & quid sit rigorosè aliquid comprehendere, dictum est supra, *Tom.* 2. *Tract. de Visione, Qu.* 5. *Dub.* 1. §. 1. & §. 3. Quare ad ibi dicta Candidatum remitto.

I. Hìc certum suppono contra Vazquem, superiores Angelos comprehendere vera comprehensione inferiores. Prob. Nam comprehendere objectum est illud cognoscere, quantum ejus cognoscibilitas petit cognosci, itaut cognoscibilitas passiva non excedat vim cognoscentis, sed ab ea adæquetur; sicut ad hoc, ut vinum comprehendatur à dolio, sufficit, & requiritur, ut tanta sit dolii capacitas, quantum petit quantitas vini: sed vis cognoscitiva superioris adæquat, imò excedit cognoscibilitatem Angeli inferioris, sicut illum excedit in immaterialitate; ergo illum &c. Controversia restringitur ad Angelum inferiorem respectu superioris: an hic ab illo naturaliter comprehendatur, vel comprehendi possit.

II. In hoc dissident discipuli D. Th. affirmantibus quibusdam, aliis negantibus. Affirmant Bannez, Salmanticenses, Contenson, & alii. Negant Silvius, Bancel. Utraque probabiliter in Schola D. Thomæ sustineri potest, cùm utraque probabiles ex ejus doctrina afferat rationes.

III. Sententia affirmans adducit D. Thom. tùm 2. *Contrag. cap.* 98. dicentem: *Intellectus Angeli habet virtutem comprehendendi omnes species, & Differentias entis.* Tùm 1. P. q. 55. *à Potentia intellectiva in substantiis spiritualibus superioribus, idest Angelis, naturaliter completa est per species intelligibiles connaturales... ad omnia intelligenda, quæ naturaliter cognoscere possunt.* Tùm 1. *P. q.* 109. *a.* 3. *ad* 2. ubi docet, Angelum inferiorem de iis tantùm à superiore illuminari, quæ ordinem naturalem excedunt. Signum est ergo, D. Thomam velle, Angelum inferiorem cognoscere ut objectum sibi proportionatum omnia, quæ in Angelo superiori continentur, sive formaliter, sive virtualiter, & inde illum comprehendere.

IV. Ex his formatur prima ratio. Ut aliquid comprehensivè cognoscatur, sufficit, ut omnia cognoscantur, quæ in eo, sive formaliter, sive virtualiter, aut eminenter continentur: hac enim ratione superiùs ostendimus, quòd si intellectus creatus cognosceret omnia, quæ in Deo tàm formaliter, quàm vir-

tua

tualiter sunt, Deum comprehenderet: sed Angelus inferior cognoscit omnia, quæ in Angelo superiori naturaliter, tàm formaliter, quàm virtualiter sunt; ergo &c. Min. prob. Tùm quia: omnia sunt objectum proportionatum virtuti intellectus cujusvis Angeli. Tùm quia: Angeli inferiores comprehendunt species repræsentativas superiorum sibi congenitas; ergo & comprehendunt ipsos Angelos superiores: cùm enim species sit ipsummet objectum in esse intelligibili, qui comprehendit speciem objecti, ipsum objectum comprehendit. Non enim datur species quidditava, quæ non sit comprehensiva objecti: qua ratione si daretur species quidditativa Dei in se, esset quoque comprehensiva; & qui eam comprehenderet, comprehenderet Deum.

V. Secunda ratio est. Ideò Angelus inferior superiorem naturaliter non comprehenderet, quia esset inferioris intellectualitatis ad intelligibilitatem Angeli superioris: sed non obstat; ergo &c. Min. prob. Esto Angelus inferior sit inæqualis intellectualitatis in specie; est tamen æqualis cum eodem in gradu naturæ intellectualis, & immaterialis completæ: sed hoc sufficit, ut possit illum comprehendere. Sic enim visio beata quamvis imperfectior gratia, hanc tamen comprehendit. Et secundùm plures scientia infusa animæ Christi comprehendit lumen gloriæ, & visionem beatam omnium hominum, & Angelorum, quamvis in se sit imperfectior; quia in eodem ordine supernaturali convenit cum illis; ergo &c.

§. II.

Sententia negans.

VI. Dico. Opinio negans, Angelum inferiorem propria, & nativa virtute superiorem comprehendere, videtur probabilior. Prob. primò. Quia D. Thom. 2. *Contrag. c.* 98. ex quo substantiæ separatæ superiores, & inferiores sint in diversis gradibus constitutæ, concludit, sic: *Cognoscit igitur substantia separata inferior superiorem secundùm modum substantiæ cognoscentis, non secundùm modum substantia cognita, sed inferiori modo.* Ex quibus sic discurro. Ut Angelus inferior comprehenderet superiorem, oporteret, quòd modus cognoscentis adæquaretur modo rei cognitæ, seu quòd tantum eum cognosceret, quantum petit cognosci: sed modus Angeli inferioris cognoscentis non adæquatur modo Angeli superioris cogniti, nec illum tantum cognoscit, quantum petit cognosci; ergo &c. Min. prob. Angelus inferior, ex Divo Thoma, cognoscit superiorem secundùm modum suæ substantiæ cognoscentis, non secundùm modum substantiæ Angeli superioris cogniti: sed modus Angeli inferioris cognoscentis est inferior, nec adæquans modum substantiæ Angeli superioris cogniti, nec illum tantum cognoscit, quantum petit cognosci; quia petit cognosci cognitione adæquante, qualis est cognitio propria ipsius Angeli superioris; ergo &c. Et certè cognitio naturalis Angeli inferioris non potest excedere substantiam, cujus est cognitio. Si ergo ejus substantia inferior est in actualitate, nec adæquans substantiam Angeli superioris, quomodo cognitio Angeli inferioris eam adæquabit?

VII. Dicunt: quòd esto Angelus inferior non adæquet superiorem in specie, illum tamen adæquat in gradu elevationis supra materiam, & immaterialitas; cùm enim, in hoc omnes Angeli conveniant, sat est, ut invicem se comprehendant, quamvis in modo eam habendi, sive in specie differant.

VIII. Contra est. Ut Angelus inferior comprehendat superiorem, oportet, ut ejus cognitio adæquet totam superioris intelligibilitatem: sed si sit illi inferior in immatarialitate specifica, non adæquabit totam Angeli superioris intelligibilitatem; nam ista secundùm speciem illam excedet, sicut illam excedit natura, cujus est proprietas; imò illam excedet non solùm in esse entitativo, ut dicunt hujus opi-

pinionis Patroni, sed etiam in esse intelligibili: intelligibilitas enim, sicut & intellectualitas sequuntur actualitatem naturæ, & cum ea proportionantur; ergo si natura Angeli inferioris tantæ actualitatis non est per accessum ad actum purum, quantæ est natura superioris; nec tantæ actualitatis, & intellectualitatis erit, aut etiam intelligibilitatis, quantæ ista,

IX. Confirmo. Illa intelligibilitas formalis Angeli superioris, cui dicunt adæquari cognitionem Angeli inferioris, vel manifestat totam entitatem Angeli superioris, eamque adæquat, vel non? Si non; ergo neque est propria intelligibilitas Angeli superioris, neque sufficit ad ejus comprehensionem, quia eam non totam, sed ex parte solùm manifestat. Si verò eam adæquat; ergo non erit æqualis, nec adæquabitur ab intellectualitate, & intelligibilitate Angeli inferioris; quia hæc etiam comprehensivè cognita, & adæquatè, semper inferior est, nec potest totam intelligibilitatem superioris concludere: sicut nec vas minoris capacitatis comprehendere aquam adæquantem vas majoris capacitatis.

X. Secundò prob. Ut Angelus inferior comprehenderet superiorem, deberet etiam comprehendere species ejus intelligibiles: sed Angelus inferior non comprehendit species intelligibiles Angeli superioris; ergo &c. Min. prob. Tùm ex D. Thoma, *Q. 16. de Malo, a. 8.* dicente: *Species intelligibiles superioris intellectus sunt universaliores; & ideò non possunt comprehendi per species intelligibiles inferioris intellectus*: sed species intellectus Angeli superioris sunt universaliores, quàm species intellectus inferioris, ut probatum est; ergo &c. Deinde: si posset eas comprehendere Angelus inferior, vel id posset unica specie, & unico actu; & sic species Angeli superioris non essent universaliores, sed æquè universales cum speciebus Angeli inferioris, contra superius statuta. Vel id posset pluribus speciebus, & actibus cognoscendo id, quod à superiori unica specie, & actu repræsentatur, & cognoscitur: sed hoc esset cognoscere totum Angelum superiorem sigillatim, & successivè, non simul, & proindè non comprehendere; sicut nec vas diceretur comprehendere liquorem, si tantùm successivè, & per partes, & non simul posset totum continere.

Major verò probatur. Tum quia (ut multi ex Adversariis dicunt) species illæ sunt proprietates radicaliter fluentes ab essentia Angeli superioris. Tùm quia: species illæ sunt entia naturalia, Angelus autem, secundùm Contrarios, comprehendere debet omne ens naturale. Tùm quia: species illæ, etsi non sunt proprietates, sunt tamen Angelo connaturaliter debitæ; ergo si Angelus inferior comprehenderet substantiam superioris, cùm deberet cognoscere etiam quidquid ei est naturaliter debitum, species quoque ejus comprehendere deberet, nedùm ut possibiles, sed ut de facto illi convenientes: sicut si comprehendatur cœlum, etiam motus ejus debet cognosci, licèt ab extrinseco motore ei adveniat, quia ad ejus naturalem perfectionem pertinet: qui comprehenderet potentiam materiæ, etiam animam rationalem cognoscere deberet, esto sibi infundatur ab extra: & qui comprehenderet potentiam obedientialem, etiam supernaturalia dona, quorum est capax, cognosceret, quamvis hæc ab agente supernaturali in ea fiant. Videatur Jo. à S. Thoma *Q. 56. Disp. 22. art. 1.*

XI. An verò accedente illuminatione Angeli superioris possit inferior Angelus ipsum comprehendere? Affirmat Jo. à S. Thoma laudatus, imperfecta tamen comprehensione, & ex parte rei cognitæ; itaut stante tali illuminatione nihil Angeli superioris lateat inferiorem, non tamen perfecta; quia modus cognoscendi Angeli inferioris nunquam adæquatur modo cognoscendi superioris. Docet enim D. Thomas *1. P. q. 106. a. 4.* quòd superiores Angeli illuminant inferiores; itant easdem res, quas cognoscunt superiores, & inferiores cognoscant, licèt superiores eminentiùs: *Sicut unam, & eandem rem pleniùs intelligit magister*, quàm

quàm discipulus, qui ab eo addiscit. Hæc probabilia sunt.

§. III.

Respondetur Rationibus pro Sententia Affirmativa superiùs adductis.

XII. Etsi probabilem judicaverimus opinionem affirmantem, Angelum inferiorem comprehendere superiorem; tamem quia negativam probabiliorem judicavimus, ideò rationibus pro affirmativa adductis respondendum est.

Ad primum ergo testimonium D. Th. ex 2. *Contrag. cap.* 98. allatum, dico primò: nimis probare, si exponatur de comprehensione rigorosa. Sequetur enim, Angelum comprehendere etiam supernaturalia, imò Deum ipsum; cùm totum ens complectatur etiam supernaturalia, & Deum ipsum. Sequetur etiam, quòd Angelus inferior comprehendat speciem Angeli superioris, nam ista ens est & quidem naturale; quod quidem D. Thomas negat, nec Adversarii audent fateri. Unde

XIII. Dico secundò: quòd sicut ipsa verba D. Thomæ restringunt ad solum ens naturale, nec etiam ad omne; ita nos restringere possumus ad solum ens naturale sibi inferius; quia secundùm D. Thom. Q. 16. *de Malo* citatum, per species inferiores non comprehenduntur species universaliores superioris intellectus.

Verior tamen responsio est: D. Thomam locis citatis comprehensionem non sumere strictè pro cognitione adæquante, & circumscribente rem cognitam, sed pro cognitione assecutiva, & apprehensiva quidditativè rei. Intentum enim Sancti Doctoris ibi est ostendere, Angelum, cùm suo intellectu ambiat totum ens, & omnes differentias entis, comprehendere, idest complecti, & sese extendere etiam ad substantias materiales.

XIV. Ad secundum testimonium dico: S. Thomam solùm velle, Angelum inferiorem de rebus naturalibus non illum vari à superiori nunc, & per traditionem luminis; non verò non fuisse illuminatum ab initio conditionis, & confortatione luminis. Oppositum enim docet 1. P. q. 106. ad 2. ubi ait: *Unus Angelus non illuminat alium tradendo ei lumen naturæ, vel gratiæ, vel gloriæ; sed confortando lumen naturale ipsius, & manifestando eis veritatem de his, quæ pertinent ad statum naturæ, gratiæ, & gloriæ.* Et in 2. Dist. 9. q. 1. art. 7. ad 4. *Si Angeli* (inquit) *haberent naturalia tantùm, adhuc lumen unius excederet lumen alterius, & ita posset esse aliqua illuminatio, & perfectio, sed non completè.*

XV. Ad primam rationem do, Angelum inferiorem cognoscere omnia, quæ sunt in superiori, sed juxta modum inferioris, & consequenter cum aliqua confusione, potentialitate, & inadæquatione ad Angelum superiorem; & proinde non vera comprehensione, quæ requirit adæquationem cognoscentis ad modum rei cognitæ. Etsi autem comprehendat speciem sibi congenitam, quam habet de Angelo superiori, adhuc tamen eum non cumprehendit; quia, ut docet D. Thom. Q. 16. *de Malo* supra citata, per species intelligibiles inferioris intellectus, non possunt comprehendi species intellectus superioris, quia universaliores & modo elevatiori repræsentantes. Neque esset simile de cognitione attingente omnia, quæ in Deo sunt, sive formaliter, sive virtualiter, aut de specie repræsentativa Dei in se; quia, ut probatum est, in *Tractatu de Visione Dei*, tàm cognitio illa, quàm species, si darentur, essent infinitæ sicut Deus; ideòque ei adæquarentur non solùm ex parte rei cognitæ, & repræsentatæ, sed etiam ex modo cognoscendi, & repræsentandi: non enim stat, cognitionem, & speciem esse simpliciter infinitas in genere repræsentativo, & intelligibili, & esse in genere entitativo finitas, & creatas; benè autem stat, cognitionem, & speciem angelicam repræsentare rem superiorem, & eam quoad omnia attingere, & adhuc modo inferiori, & eam non adæquante.

XVI.

XVI. Ad secundam dico, convenientiam in gradu, si fiet inæqualitas in specie, non sufficere ad cognitionem adæquatam, tàm ex parte cogniti, quàm cognoscentis, & proinde nec ad veram comprehensionem. Neque est simile de visione beata, & de scientia infusa animæ Christi: nam hæ, licèt in sua specie inferiores sint formaliter, radicaliter tamen ratione gratiæ habitualis, in qua radicantur, æqualitatem habent, nedùm in ordine, sed in specie. At cognitio, & species Angeli inferioris, utpotè proportionatę naturæ ipsius, quæ in specie inferiori est, inadequatæ sunt Angelo superiori tàm formaliter, quàm radicaliter; ideòque nequeunt parere veram Angeli superioris comprehensionem. Ponderet ista æquus Lector, & cuicumque ex præfatis opinionibus se se addixerit, probabiliter in via D. Thomæ loquetur.

DUBIUM II.

An Angelus naturaliter cognoscere possit Futura Contingentia, seu Libera?

§. I.

Futurorum varia genera.

I. FUtura, teste D. Thom. 1. *P. q.* 57. *a* 3. & Q. 8. *de Verit. a.* 12. & aliοi, cognosci possunt, vel in seipsis, & ut cognoscenti præsentia; vel in suis causis. Quia verò hoc modo unumquodque cognoscitur in aliquo, quo in eo est, & aliqua sunt, quæ habent esse determinatum in suis causis, ut crastinus ortus Solis; ideò hæc à cognoscente causam, ut determinatè futura certò cognoscuntur. Et de his non est quæstio.

Alia verò sunt, quæ esto in suis causis non sint determinata, ut aliter evenire non possint; tamen eorum causæ magis se habent ad unum, quàm ad alterum; unde licèt non semper, plerumque tamen ex suis causis proveniunt: & ista, esto per certitudinem cognosci non possint, cognosci tamen possunt per conjecturam; sicut Medicus præcognoscit sanitatem infirmi: *Et iste modus* (inquit S. Thomas, loco ex 1. p. citato) *cognoscendi futura adest Angelis, & tantò magis quàm nobis, quanto magis rerum causas, & universaliùs, & perfectius cognoscunt: sicut Medici, qui acutiùs vident causas, meliùs de futuro statu ægritudinis pronosticantur.*

II. *Quidam autem effectus* (loquitur S. Doct. Q. 8. de Verit. a. 12. citato) *futuri sunt, quorum causa indifferenter se habent ad utrumque; hæc autem vocantur contingentia ad utrumlibet, ut sunt illa præcipuè, quæ pendent ex libero arbitrio. Sed quia ex causa ad utrumlibet, cùm sit quasi in potentia, non progreditur aliquis effectus, nisi per aliquam causam determinetur magis ad unum, quàm ad aliud.. ideò hujusmodi effectus, in causis quidem ad utrumlibet nullo modo cognosci possunt per se acceptis; sed si adjungantur causæ illæ, quæ causas ad utrumlibet inclinant magis ad unum, quàm ad aliud, potest aliqua certitudo conjecturalis de effectibus prædictis haberi; sicut de his, quæ ex libero arbitrio dependent, aliqua futura conjicimus ex consuetudinibus, & complexionibus hominum.* Subdit tamen S. Doct. *Quod hujusmodi effectus, qualescumque sint eorum causæ proximæ, tamen in causa prima omnes sunt determinati, quæ sua præsentia omnia intuetur, & sua providentia omnibus modum imponit.* Hinc deducitur, quòd Angeli Sancti, qui divinam essentiam intuentur, in ea certò cognoscunt futura contingentia etiam libera, plus, minùsque, secundùm quòd plus, minùs eis revelantur. Unde patet, cognitione supernaturali Angelos futura contingentia cognoscere posse; sicut Christus media scientia supernaturali infusa, & plures Sancti, & Prophetæ media revelatione, seu dono prophetiæ plura futura noverunt.

III. Loquendo autem de causis naturalibus, notat S. Doct. ibi, quod aliquis effectus dici potest contingens comparatè ad unam causam tantùm, qui tamen ralatè ad collectionem plurium necessarius est: *Aliquid* (inquit) *est contingens respectu causæ unius, quod re-*

spectu concursus plurium causarum est necessarium. Unde infert, quòd Angeli, cùm omnes causas naturales cognoscant, *Quædam, quæ contingentia videntur, aliquibus causis eorum pensatis, Angeli ut necessaria cognoscunt, dùm omnes causas ipsorum cognoscunt.*

IV. In seipsis verò futura per eam solam cognitionem cognosci possunt, quæ ea attingit, ut sunt in æternitate præsentia: *Et sic* (ait D. Th. citatus ex 1. P. q. 57. a 3.) *solius Dei est futura cognoscere, non solùm quæ ex necessitate proveniunt, vel ut in pluribus, sed etiam casualia, & fortuita; quia Deus videt omnia in sua æternitate, quæ cùm sit simplex, toti tempori adest, & ipsum concludit.*

V. Præsens ergo procedit quæstio de cognitione futurorum in suis causis, & quidem proximis; & de futuris, quæ contingenter evenient, non solùm relatè ad unam causam, sed relatè ad omnes causas proximas; quia omnes indifferentes sunt ad illorum eventum: an Angelus vi sua naturali ejusmodi futura præscire queat, præscientia nedùm conjecturali, sed certa?

§. I I.

Resolutio Negans.

VI. **D**Ico. Angelus sua naturali perspicacitate certò prænosse nequit futura omnino libera, & contingentia. Assertio hæc, vel de fide est, vel valdè fidei proxima. Nam Scripturis constat, vim futura prænoscendi esse characterem proprium divinitatis. Isaiæ 41. v. 23. *Annunciate, quæ ventura sunt in futurum, & sciemus, quia Dii estis vos.* & c. 46. v. 9. & 10. *Recordamini* (inquit Deus) *prioris seculi, quoniam ego sum Deus, & non est alter Deus, nec est similis mei: annuncians ab exordio novissimum, & ab initio quæ necdum facta sunt.* Et Daniel c. 2. postquam ait, nec Magos, nec Ariolos, nec Aruspices posse indicare, quid futurorum portenderet somnium à Rege Babylonico visum, subjicit v. 28. *Sed est Deus in cælo revelans mysteria, qui indicavit tibi Rex Nabuchodonosor, quæ ventura sunt in novissimis temporibus.*

VII. Hinc Chrysostomus, Homil. 18. in Joan. *Prædicatio* (inquit) *futurorum immortalis Dei duntaxat opus est, quòd si quando Dæmones aliquid prædixerunt, stultum, & incautum vulgus deceperunt; eorum namque vaticinia passim falsa deprehenduntur.*

D. Hieronymus, in c. 2. Danielis nuper laudatum, inducit Danielem sic dicentem Regi: *Frustra igitur ab hominibus quæris in terra, quod Deus solus novit in cælo.*

Et S. Augustinus, *lib. 15. de Civit. Dei, c. 25.* docet, Deum non sicut homines facti sui pænitere. *Cujus* est de omnibus *omnino rebus tam fixa sententia, quàm certa præscientia. Et lib. 9.* c. 22. docet, Dæmones in suis prædictionibus sæpè falli, bonos verò Angelos nunquam; quia illi ex temporalibus, & mutabilibus conjectant; isti verò in æternis atque incommutabilibus Dei legibus quæ sunt mutabilia prævident.

VIII. Ex his ergo omnibus formatur ratio. Certa futurorum contingentium cognitio haberi non potest, nisi, aut videantur in seipsis, aut cognoscantur in causa jam determinata: sed Angeli, sive mali, sive boni, per naturalem cognitionem non possunt futura contingentia videre in seipsis, quia hoc proprium solius Dei est, qui ea videt in æternitate sibi præsentia; neque in causa eorum determinata, quia causa contingens, & libera, suaptè natura indifferens est ad utrumlibet; nec ex ea sibi relicta potius potest prædici unum, quàm oppositum; quia in indifferenti ut tali, non magis unum, quàm aliud determinatè continetur: causam autem superiorem causas liberas, & contingentes determinantem, naturali vi penetrare non possunt; ergo &c. Unde concludit S. Thos Q. 8. de Verit. a 12. *Si autem divinam providentiam comprehenderent* (ut Angelis bonis Deum videntibus contingit) *omnes futuros eventus certitudinaliter scirent: sed quia quidam perfectiùs aliis divinam providentiam intuentur, quamvis nullus*

lus eorum perfectè comprehendat; ideò quidam in Verbo plura futura etiam de contingetibus ad utrumlibet sciunt.

§. III.

Contraria solvuntur.

IX. PRimò objicitur. Angelus ab initio habuit species repræsentativas omnium, quæ quocumque tempore quomodolibet futura sunt; ut enim supra diximus, non cognoscit per species successivè à rebus acceptas, sed simul à Deo infusas, & quasi innatàs, & universales: sed Angelus potest certò cognoscere omnia, quæ actu illi repræsentantur per species, quæ cùm sint universales, æqualiter se babent ad præteritum, & futurum, ergo &c.

X. Confirmatur primò. ... sens, & præteritum sunt differentiæ temporis: sed intellectus Angelicus est supra omne tempus, cum mensuretur ævo; ergo &c.

XI. Confirmatur secundò. Si Angelus non cognoscit futura contingentia dùm sunt futura, cognoscit autem ea dùm fiunt præsentia; ergo reducitur de potentia in actum: sed non est intelligibile à quo reducatur; non ab objecto, quia jam sui speciem habet; nil autem aliud est, quod inter creata angelicum intellectum movere possit de potentia ad actum; ergo &c.

XII. Confirmatur tertiò. Futurum, antequam existat in re, jam existit intelligibiliter in specie angelica; ergo Angelus cognoscens perfectè suam speciem, cognoscit futurum intelligibiliter præcontentum in ea.

XIII. Respondetur ad argumentum. Dist. maj. actu repræsentativas per modum quidditatis possibilis, co. maj. quoad exercitium existendi in tempore determinato, nego maj. Species ergo angelica ab initio actu repræsentat entitatem futuri, ejus quoque existentiam, ac durationem, sed per modum cujusdam quidditatis præcontenta in virtute suæ causæ; non quoad exercitium existendi, quod habiturum est in hoc potiùs tempore, quàm in alio: unde solùm infertur, quòd res futura, antequam sit, cognoscatur ab Angelo, ut possibilis, & in actu signato, non ut determinatè extitura. *Licèt enim* (ait D. Tho. 1. P. q. 57. a. 3. ad 3.) *species, quæ sunt in intellectu Angeli, quantum est de se, æqualiter se babeant ad præterita, & futura: tamen præsentia, præterita, & futura non æqualiter se babent ad rationes* (al. ad species) *quia ea, quæ præsentia sunt, babent naturam, per quam assimilantur speciebus, quæ sunt in mente Angeli, & sic per eam cognosci possunt: sed quæ futura sunt, nondum babent naturam, per quam illis assimilentur.* Unde *per eas cognosci non possunt.* Eodem modo respondet Q. 8. *de Verit. a. 12. ad 1.*

Quare, dùm futura fiunt præsentia, & sic incipiunt repræsentari per speciem angelicam, hoc non contingit, quia repræsentationi ipsius speciei aliquid de novo accedat; sed quia de novo accedit aliquid rei repræsentatæ, nempè existentia, tanquam conditio requisita, ut speciei angelicæ actu assimiletur: eo modo, quo relatio paternitatis, quæ secundo filio nondum nato, ad eum non terminabatur; eo nato, absque sui mutatione ad eum incipit terminari.

XIV. Ad primam confirm. dist. min. supra omne tempus, quo mensurantur corporales motus, conc. min. supra omne tempus, idest supra omnem successionem operationum intellectualium, nego min. Responsio est D. Th. 1 P. q. 57. a. 3. ad 2. dicentis. *Licèt intellectus Angeli sit supra tempus, quo mensurantur corporales motus; est tamen in intellectu Angeli tempus secundùm successionem intelligibilium conceptionum. & ita cùm sit successio in intellectu Angeli, non omnia, quæ aguntur per totum tempus, sunt ei præsentia. Non ex boc* (ait Q. 8. de verit. a. 12. ad 8.) *quod ipse aliter se babeat ad ea, sed ex boc, quòd illa aliter se babent ad eum.* Quia nimirùm ad hoc Universum pertinere incipiunt, ad quod antea non pertinebant.

Hinc discas, quare Angeli cognitio pertingat ad ea, quæ sunt distantia secun-

cumdùm locum, non autem ad ea, quæ sunt distantia secundum tempus. Nam, ut ait D. Thom. citatus 1. P. q. 57. a. 3. ad 4. *Distantia secundùm locum sunt in rerum natura, & participant aliquam speciem, cujus similitudo est in Angelo, quod non est verum de futuris.* Eadem etiam ratione quamvis Angelus non accipiat species à rebus, sicut nos, sed habeat species à Deo acceptas, adhuc non potest futura contingentia cognoscere; quia hoc non contingit defectu similitudinis in Angelo, sed defectu similitudinis futurorum ad similitudines in Angelo existentes.

XV. Ad secundam confirmat. nego consequentiam. Ut enim ait D. Tho. *Qu.* 16. *de Malo, a.* 7. *ad* 13. agens de Dæmonibus: *Hoc, quod Dæmon non cognoscit id, quod est futurum, non provenit ex eo, quòd intellectus suus sit in potentia: sed eò quòd singulare futurum nondum participat formam speciei, cujus similitudo actu praexistit in intellectu Dæmonis.* Ad id vero, quod additur, respondeo cùm eodem S. Doctore, Qu. 8. de Verit. a. 12. ad 4. *Quod duplex est potentia. Una naturalis, quæ potest per agens naturale in actum reduci; & talis potentia est in Angelis totaliter completa per formas innatas... Est autem alia potentia obedientia, secundùm quam in creatura fieri potest, quidquid in ea fieri voluerit Creator... Talis autem potentia intellectus angelici non est totaliter completa per formas innatas*; & secundùm hanc est à Deo complebilis, si ei voluerit futura revelare. In quò apparet differentia inter nostrum, & angelicum intellectum; quòd noster nullam habet potentiam naturalem ad futura cognoscenda; angelicus autem habet, esto non totaliter completam. Quoad exercitium per formas innatas.

XVI. Ad tertiam confirm. dico: quod futura antequam existant, existunt quidem intentionaliter in specie angelica (in qua etiam existit eorum existentia) at per modum simplicis quidditatis, in actu signato, non ut exercitè in tempore determinato extitura; cùm nondum exercitè participent formam speciei, cujus similitudo actu praexistit in intellectu angelico, ut cum D. Thom. dicebamus.

XVII. Sed instabis. Angelus scit evidenter, se non habere species naturales, nisi earum rerum, quæ aliquando erunt; ergo si cognoscit Antichristum secundùm esse intentionale, cognoscit certò, quòd Antichristus, qui nunc habet tantùm esse intentionale, habebit aliquando esse verum, & reale extra causas; & formabit hoc judicium: *Antichristus erit.*

XVIII. Respondeo, neg. maj. Angelus enim scit evidenter, se habere species omnium, puta individuorum contentorum in aliqua specie, etiam possibilium. Quare ex quo in specie, quam habet de natura humana, cognoscat etiam Antichristum, non sequitur, quòd cognoscat, eum esse determinatè futurum, sed eum esse possibilem, nisi aliundè ejus futuritio ei reveletur.

XIX. Secundò objicitur. Dæmones multa futura contingentia libera, vel per se, vel per Magos, & Aruspices prænunciarunt, ut Regnorum mutationes, bellorum exitus; quæ, ut prænunciata sunt, evenerunt: sed in Dæmonibus nullum lumen supernaturale invenitur, sed sola scientia naturalis, ergo per hanc cognoscunt &c.

XX. De Responsis, & Oraculis Dæmonum locuti sumus, *Tom.* 2. *Tract. de Deo, Q.* 2. *de Idololatria. Dub.* 3. *§.* 3. *n num.* 34. Specialiter verò de cognitione futurorum agit D. Thom, *Q.* 16. *de Malo, art.* 7.

Respondeo ergo cum eodem, ibi ad 2. quòd *Dæmones de futuris quandoque vera prænuntiant, & quandoque falsa. Vera autem prænuntiant priùs cognoscentes ea, aut ex revelatione bonorum spirituum à Deo derivata; aut in causis extrinsecis, quarum virtutem cognoscunt; aut in proprio proposito, puta cùm prænuntiant ea, quæ ipsi sunt facturi. Falsa autem prænunciant; quandoque quidem volentes hominem fallere, quia ut dicitur Joann.* 8. Diabolus est mendax, & pater ejus mandacium. *Quandoque verò eo quòd & ipsi falluntur, utpotè cùm divinitùs prohibentur facere, quod proponebant; vel cùm divina virtute*

ali-

aliquid contingit præter cursum naturalium causarum, ut Augustinus dicit in lib. de Divinat. Dæmonum. Ita D. Th. Vide S. Augustinum loco citato c. 6.

§ XXI. Porrò, rationem, quare Dæmones in suis prædictionibus sæpè fallantur, boni verò Angeli non, superiùs indicavimus ex S. August. *lib. 9. de Civit. Dei c. 22.* Angeli enim non falluntur, quia futurorum principales, & immobiles causas in Verbo Dei conspiciunt; Dæmones autem non æternas temporum causas in Dei sapientia contemplantur, sed ex quibusdam signis nobis occultis, ipsis tamen majore experientia notis, futura conjiciunt; quę cum fallibilia sint, certam cognitionem parere nequeunt, sed fallibilem: unde Dæmones sæpè falluntur; boni verò Angeli nunquam.

XXII. Videndus quoque est S. Thomas, 3. *Contrag. c.* 154. ubi exponens modum, quo Dæmones omnibus signis veræ fidei abutuntur, ut ejus argumentum debilitent: *Ita etiam* (inquit) *abutuntur prophetica prænuntiatione: non quidem verè prophetando, sed prænunciando aliqua secundùm ordinem causarum homini occultarum, ut videantur futura præcognoscere in seipsis: & licèt ex causis naturalibus effectus contingentes proveniant, prædicti tamen spiritus subtilitate intellectus sui magis possunt cognoscere, quàm homines: quia cognoscunt, quando, & qualiter effectus naturalium causarum impediri possunt; & ideò in prænunciando futura mirabiliores, & veraciores apparent, quàm homines, quantumvis scientes.* Cum autem inter causas à cognitione nostra remotas, supremæ sint vires cœlestium corporum, & has maximè cognoscant, subdit: *Possunt prædicti spiritus multò magis, quàm aliquis Astrologus prænuntiare ventos, & tempestates futuras, corruptiones aeris &c. Et licèt cœlestia corpora super partem intellectivam animæ directè non possint imprimere; plurimi tamen sequuntur impetus passionum, & inclinationes corporales in quas efficaciam habere cœlestia corpora manifestum est ... & inde est, quòd etiam de actibus hominum multa prædicere possunt, licèt quandoque & ipsi in prænunciando deficiant propter arbitrii libertatem.*

XXIII. Hoc benè norunt callidi deceptores: & ideò prænuntiationes suas verbis ambiguis, & æquivocis involvere consueverunt; ut qualiscumque fuerit eventus, verum prædixisse videantur. Unde Tertullianus, Apologetico, c. 22. ait: *In oraculis autem quo ingenio ambiguitates temperent in eventus, sciunt Crœsi, sciunt Pyrrhi.* Crœsus enim Apollinem consulens: num Persas victurus esset? Audivit sic respondentem:

Intrepidus si Crœsus Halym transmiserit amnem,
Imperium perdet magnum, regnumque superbum.

Ubi Crœsus illo vocabulo ambiguo *perdet* deceptus, putans, se Persarum Regnum occupaturum, amisit Regnum Lydiæ proprium. Pyrrhus autem hoc ejusdem Apollinis responso deceptus:

Ajo te Æacida Romanos vincere posse.

Existimavit, se victurum Romanos, cum à Romanis vinendus erat. De his loquitur Eusebius, *lib. 5. Præparat. Evang. c. 20.* & *D. August. de Civit. Dei l. 3. c. 17.* & *l. 4. c. 11.* & D. Hieronymus, in *c. 41. Isaiæ.* Hæc ad eruditionem dicta sint.

XXIV. Tertiò objicitur D. August. dicens, lib. 12. *de Gen. ad lett. c. 13.* Animam à sensibus alienatam futura prævidere.

Respondeo primò: D. Augustinum ibi in aliorum opinione loqui, non sua; ait enim: *Nonnulli quidem volunt, animam humanam habere vim quandam divinationis in seipsa.*

Respondeo secundò: animam alienatam à sensibus contingere posse, ut aliquod futurum prædicat, vel impressionum causarum superiorum spiritualium, vel bonorum Angelorum, vel Dæmonum. Si ex impressione bonorum Angelorum, vera semper prædicit; si verò ex impressione Dæmonum, quandoque vera, quandoque falsa. Si verò ex impressione corporum superiorum, uempè cœlestium, prædicere potest illa futura, quorum corpora cœlestia sunt causæ; non tamen certò, quia ab a-

liis

illis causis ignotis impediri possunt, & multò magis à Deo. Videatur D. Thom. 1. P. q. 86. a. 4. ad 2.

XXV. Quartò objicitur. Angelus per vires suæ naturæ omnem veritatem naturalem cognoscit: sed hæc est veritas naturalis: *Hoc est futurum, vel non futurum*; ergo vi hujus disjunctivæ & contradictionis naturaliter cognoscet, quidnam sit determinatè futurum, vel non futurum.

Respondeo, neg. conf. Ut enim de Scientia Dei dictum est, ex vi disjunctivæ, seu contradictionis, non sequitur cognosci, quid determinatè futurum sit, quid non futurum; sed unum ex illis, quodcumque illud sit, ita esse sicut enunciatur. Ad veritatem enim disjunctivæ non requiritur, quòd ex partibus eam componentibus una sit determinatè vera, altera falsa; sed quòd nequeant esse ambæ veræ, vel ambæ falsæ, & solùm quòd una existente vera, alia sit falsa. Veritas ergo determinata unius ex partibus componentibus disjunctivam de futuro oritur ex determinatione causarum, præsertim Primæ. Quare, ut Angelus certò cognosceret, aliquid contingens potiùs esse futurum, quàm non futurum; oporteret, ut cognosceret causas esse determinatas ad dandum ei esse; quod naturæ viribus non posse, saltem certò, jam ostensum est. Addo: quòd cùm veritas disjunctivæ sit necessaria, & cognoscatur nedum ab Angelo, sed & ab homine, si ex veritate disjunctivæ inferretur veritas unius futuri determinatè; illud esset futurum, non contingenter, sed necessariò; & ut tale cognosceretur, nedùm ab Angelo, sed ab homine etiam rudiori, sicut ab eo veritas disjunctivæ cognoscitur.

XXVI. Ex dictis oritur motivum dubitandi: an Angelus cognoscat naturaliter præterita saltem omnia? Dico omnia, quia non est dubium, quin Angeli, ea, quæ aliquando viderunt præsentia, postea cognoscant, & recordentur, dùm sunt præterita. Nec pariter dubium est, quin naturaliter cognoscere possint ea præterita, quæ ex vestigio suæ existentiæ ab ipsis relicto, constare potest esse præterita. Quæstio igitur procedit: an Angeli cognoscant præterita libera, quorum non perceperunt præsentiam, & quæ nullum sui reliquere vestigium?

XXVII. Respondeo negativè cum communi Theologorum contra Vazquez. Ratio autem est. Quia præterita priùs non cognita, & quæ sui vestigium non reliquerunt, ita se habent respectu intellectus angelici, ac si nunquam fuissent; ergo eodem modo de illis cogitandum est, ac de futuris contingentibus, dum futura sunt: unde sicut hæc negavimus, certò ab Angelo naturaliter cognosci, ita & illa. Si enim Angelus ea non cognovit antequam essent, nec cognovit dùm essent, quomodo cognoscet postquam esse desierunt? Hinc Vazquez ipse hac veritate convictus Disp. 3. c. 12. n. 68. (ut refert Gonetus) asserit, quòd non potest unus Angelus præteritam alterius Angeli cogitationem cognoscere per memoriam, nisi prius eam præsentem cognoverit.

DUBIUM III.

An Angelus naturaliter cognoscere queat Secreta cordis alterius, sive hominis, sive Angeli?

§. I.

Resolutio Dubii.

I. Secretum cordis est actus liber voluntatis creatæ purè internus, & nullo modo, sive per locutionem, sive per aliquod signum exterius manifestatus; licèt minus principaliter veniant etiam cogitationes mentis, & actus sensitivi appetitus, ut tamen pendent à libera applicatione voluntatis. Si enim loquamur de actibus intellectus, & etiam voluntatis, qui necessarii sunt, ut cognitio, & amor, quo unus Angelus cognoscit, & amat seipsum, & Deum auctorem naturalem; sic ab alio Angelo naturaliter cognoscuntur. Similiter loquendo de actibus liberis non dubitamus, quin ab uno Angelo cognosci possint, si Angelus cujus sunt actus, il-

illos ei manifestet, sive per locutionem, sive per aliquod signum exterius cum actu interno infallibiliter connexum. Vel si Deus eos illi revelet, vel media scientia infusa supernaturali, quo pacto cordium secreta cognoscebantur à Christo. Quare dubium procedit de secretis cordis merè internis, nullo modo manifestatis; & de cognitione naturali, seclusa quacumque divina revelatione.

II. Sententia negativa communis est inter Theologos cum D. Thoma 1. *P. qu.* 57. *a.* 4. *Qu.* 8. *de Verit. art.* 13. & *Qu.* 16. *de Malo a.* 8. Attamen ab istorum choro, de more, resilit Durandus *in* 2. *Dist.* 8. *qu.* 5. docens, Angelos posse naturaliter cognoscere cogitationes, & affectus liberos mentis præsentes, non tamen futuros. Durando ex parte adhærent Henricus, & Hervæus, existimantes, Angelos posse naturaliter cognoscere cogitationes cordium quantùm ad substantiam, esto non quoad modum, & ordinem ad tale objectum, & talem finem in particulari.

III. Dico. Angelus sua naturali virtute nequit certò cognoscere secreta cordis, seu cogitationes liberas alterius, sive Angeli, sive hominis; nisi ipsi, vel à Deo revelentur, vel ab ipso cogitante manifestentur. Dixi *certò*: nam ut ait D. Thomas Qu. 16. de Malo art. 8., *Sicut Augustinus dicit, lib.* 12. *de Gen. ad litt. & in lib. de Divinat. Dæmonum, cap.* 5. *compertum est certis indiciis, quòd Dæmones cogitationes hominum aliqualiter cognoscunt: quas quidem contingit dupliciter cognoscere. Uno modo, secundùm quòd videntur in seipsis, sicut aliquis homo proprias cogitationes cognoscit. Alio modo per aliqua corporalia signa, quod maximè manifestum est, cùm ex interioribus cogitationibus homo ducitur in aliquam passionem. Quæ si fuerit vehemens, etiam in exteriori apparentia habet aliquod indicium, per quod potest à grossioribus deprehendi; sicut timentes pallescunt, verecundati autem erubescunt, ut Philosophus dicit in* 4. *Eth. c. Sed etiamsi sit levior passio deprehendi potest à subtilibus Medicis per cordis immutationem, quæ ex pulsu percipitur. Hujusmodi autem exteriora, & interiora signa corporalia, multo magis Dæmon cognoscere potest, quàm quicumque homo. Et ideò certum est, quod Dæmones aliquas cogitationes hominum cognoscere possunt, secundùm modum prædictum. Unde Augustinus dicit in lib. de Div. nat. Dæmonum* (cap. 5. citato) *quod* aliquando *Dæmones* hominum dispositiones non solùm voce prolatas, verum etiam cogitatione conceptas, cùm signa quædam ex animo exprimuntur in corpore tota facilitate perdiscunt.

IV. *Utrum autem per hunc modum possint eas videre in seipsis, Augustinus sub dubio relinquit, in lib.* 2. *Retract.* 30. *dicens*: Pervenire ista ad notitiam Dæmonum, per nonnulla experimenta compertum est; sed utrum signa quædam dentur ex corpore cogitantium, illis sensibilia, nos autem latentia; an alia vi eas spirituali cognoscant, aut difficillimè potest ab hominibus, aut omnino non potest inveniri. Ita apud D. Tho. S. August. qui hanc quæstionem, ceu solutu difficilimam in medio videtur relinquere.

V. Attamen sententiam nostram negantem videtur Scriptura aperiè exprimere. Tum 2. Paralip. 6. v. 30. ubi Salomon fundens ad Deum preces: *Redde* (inquit) *unicuique secundùm vias suas, quas nosti eum habere in corde suo* (*tu enim solus nosti corda filiorum hominum*) Tùm Jerem. 17. v. 9. & 10. *Pravum est cor omnium, & inscrutabile; qui cognoscet illud? Ego Dominus scrutans cor, & probans renes.* Super quæ D. Hieronymus: *Hinc discimus* (inquit) *quòd nullus scit cogitationes hominum, nisi solus Deus.* Quapropter, *Danielis* 2. Nabuchodonosori postulanti ab Ariolis, Magis, & Maleficis, & Chaldæis, ut sibi indicarent quid ei in somniis occurrisset, responderunt, v. 10. 11. *Non est homo super terram, qui sermonem tuum Rex possit implere: sed neque Regum quisquam, magnus, & potens verbum hujusmodi sciscitatur ab omni Ariolo, & Mago, & Chaldæo... Nec reperietur quisquam, qui indicet illum in conspectu Regis, exceptis Diis.* Cum ergo Scriptura pro-

proprium solius Dei dicat; non solùm futura prænosse, ut supra vidimus, sed etiam videre cogitationes cordis; loquitur de cogitationibus cordis nedùm futuris, ut vult Durandus, sed etiam præsentibus.

VI. Confirmo hoc. Quia de Christo dicitur, Matth. 9. 2. 4. *Cum vidisset Jesus cogitationes eorum*; Et Joann. 2. v. 25. *Opus ei non erat, ut quis testimonium perhiberet de homine; ipse enim sciebat, quid esset in homine*; arguunt ex hoc omnes, Christum purum hominem non esse, sed Deum. Unde Hieronymus, in cap. 17. Ieremiæ: *Si autem* (inquit) *de Salvatore dicitur*: Videns autem cogitationes eorum Jesus: *nullusque potest videre cogitationes eorum, nisi solius Deus; ergo Christus Deus est, qui scrutatur corda, & probat renes*. Cogitationes autem, quas in corde hominum Christus videbat, non erant futuræ, sed præsentes, ut ex contextu Evangelii apparet; ergo &c.

VII. Ratio autem D. Thomæ, tùm hac Q. 57. a. 4. tùm aliis locis laudatis, est hæc. Actus liberi creati prorsùs interni, & occulti, sicut in produci, ita & in cognosci, tantùm subduntur Deo, & supposito illos elicienti; ergo nulla alia creatura eos naturaliter certò valet cognoscere. Ant. prob. tùm ex Apostolo, 1. Cor. 2. v. 11. *Quis enim hominum scit, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est?* Tùm etiam: actus liberi dùm intra intellectum, & voluntatem sunt, ei soli subduntur quoad produci, & cognosci, qui habet dominium supra illos: sed solus Deus, & homo, qui illos elicit, dominium habent supra illos, ut illos eliciat, vel non, ut illos manifestet, vel alteri celet; ergo &c. Cùm enim perfectum Dominium sit jus rem suam sibi retinendi, & solùm alteri tradendi, si placuerit; non staret in voluntate plenum, perfectumque dominium suorum actuum, si ipsa invita, esset naturaliter aliis creaturis conspicua ejus electio, ac deliberatio; nec esset ampliùs juris privati, sed quasi publici.

VIII. Roboratur ex iis, quæ docet D. Tho. *Qu. 8. de Verit. art. 13.* Angelus naturaliter solùm cognoscit ea, quæ pertinent ad ordinem Universi, vel cum eo connexionem habent: sed actus interni liberi non pertinent ad ordinem Universi, nec cum eo connexionem habent; ergo &c. Maj. videtur certa: aliquis enim limes cognitioni naturali Angeli assignari debet, ne dicamus, eum cognoscere futura, imò & possibilia: hic autem limes Angeli, qui est inter Universi creaturas sublimior, non melior esse potest, quàm totius Universi latitudo. Minor quoque prob. Quæ pertinent ad Universi ordinem connexionem habent cum causa naturali, & præcipuè cum causis superioribus, à quibus ordinavit Deus, ut causæ inferiores regerentur; sed actus interni, & liberi nullam connexionem habent cum causis naturalibus Universi; voluntas enim in suis actibus liberis à solo Deo, & à supposito illos eliciente dependet; ergo &c. *Motus voluntatis alterius* (inquit D. Tho. citato loco) *non potest Angelo notus esse naturali cognitione: quia Angelus naturaliter cognoscit per formas sibi inditas, quæ sunt similitudines rerum in natura existentium. Motus autem voluntatis non habet dependentiam, nec connexionem ad aliquam causam naturalem, sed solùm ad causam divinam, quæ in voluntate sola imprimere potest. Unde motus voluntatis, & cordis cogitatio non potest cognosci in aliquibus similitudinibus rerum naturalium, sed solùm in essentia divina, quæ in voluntatem imprimit.*

§. II.

Proponuntur, & solvuntur contraria.

IX. Scotus, qui asserit cogitationes cordis esse Angelo occultas, non ex natura, sed quia Deus denegat, præsertim Angelis malis, concursum suum ad eas cognoscendas, arguit primò sic. Intellectus cujusvis Angeli habet naturaliter quidquid requiritur, ut possit cognoscere secreta cordis alterius: habet enim speciem ea repræsen-

ſentantem, cuius ſignum eſt, quia ſi ad eum dirigantur, nova ſpecie non indiget: habet etiam virtutem ad ea cognoſcenda, ſunt enim ordinis naturalis, & conſequenter inter objecta ejus naturali virtuti proportionata.

X. Confirmatur. Cogitationes cordis ſunt objectum proportionatum reſpectu eas elicientis; ergo etiam reſpectu alterius Angeli eas non elicientis: quidquid enim intra ſphæram objecti proportionati unius Angeli continetur, intra ſphæram alterius claudi debet.

Urgetur. Angelus ſaltem ſuperior comprehendit ſubſtantiam, voluntatem, & habitus naturales Angeli inferioris; ergo cognoſcit omnes actus illius: nam qui comprehendit principium, cognoſcit quoque omnes actus, qui in illo ſunt; multò ergo magis actus, qui ſunt in homine.

XI. Reſpondeo, hoc argumentum inſtari poſſe contra Scotum. Nam Angelus habet quidquid requiritur ad cognoſcenda futura contingentia: habet enim ſpeciem eorum repræſentativam, habet virtutem cognoſcitivam eorum, ſunt objectum ei proportionatum; & tamen ea certò cognoſcere nequit, ut vidimus.

Diſtinguo igitur antecedens: habet in actu primo proximo, & expedito, nego ant. in actu primo remoto, & non expedito, conc. ant. Ut enim ſpecies ſit proximè expedita ad repræſentandum, debet res repræſentata ei aſſimilari, & virtuti cognoſcitivæ actu præſentari: ut autem res incipiant aſſimilari ſpeciei angelicæ, & virtuti ejus cognoſcitivæ fieri actu præſentes, debent pertinere ad ordinem naturalem Univerſi. Porrò cùm cogitationes cordis, quamdiù manent intra cogitantem, ſpectent quidem ad ordinem moralem, & liberum, non autem ad naturalem; cum nulla enim cauſa naturali connexionem habent, ſed cum ſolo cogitante, qui eas intra ſe tenet, nec manifeſtat: ideò nec ſpecies angelica poteſt eas actu repræſentare, nec virtus angelica eas actu adtingere. Quòd ſi Angelus cogitans, eas ad illum dirigat, ſtatim ſpecies incipiet abſque nova ſui mutatione repræſentare in actu ſecundo; ſicut incipit repræſentare, quod futurum erat, ſi fiat actu exiſtens, ut Dubio præcedente dictum eſt. Quare dùm unus Angelus alteri tantùm loquitur, neſcit alius tertius, an, & quid loquatur, ſed ſolus ille, cui loquitur, quin infundat ei novam ſpeciem, vel ſpeciei ejus aliquid addatur; ſed quia ad eum dirigit ſuum conceptum, qua directione incipit pertinere ad ipſum; ſicut pertineret ad tertium, ſi ad eum dirigeretur.

XII. Ad confirm. co. antec. nego conſequ. Ideo enim cogitatio cordis eſt objectum proportionatum Angelo cogitanti, quia eſt ſua, ab eo liberè exiens, & ad eum pertinens; quod non currit de alio Angelo. Eſt quidem intra ſphæram objecti proportionati ejus, quaſi materialiter, quia non eſt ens ſupernaturale; non eſt tamen intra ſphæram objecti proportionati ejus formaliter, & proximè; quia ad ipſum non pertinet, niſi a cogitante ad ipſum dirigatur, ſicut nec futura, niſi exiſtant.

XIII. Ad id, quod urgetur, diſt. conſ. omnes actu indeterminatè, & in habitu, conc. conſequ. determinatè, & in actu, nego conſ. Reſponſio eſt D. Tho. tum hac Q. 57. a. 4. ad 2. ubi dicit, quòd etſi unus Angelus videat ſpecies alterius, non tamen videt, quomodo alius eiſdem *Actu utatur conſiderando*. Tùm Q. 8. de Verit. a. 13. ad 3. ubi hæc habet: *Nòn omnia actu cogitamus, quorum ſpecies apud nos habemus, cùm quandoque ſpecies ſint in nobis in habitu tantùm. Unde ex hoc, quòd ſpecies noſtri intellectus videntur ab Angelo, non ſequitur, quòd cogitatio cognoſcatur.* Et ad 8. ait. *Quamvis & notitia habitualis cognoſcatur ab Angelo, non tamen ſequitur, quod cognitio actualis; quia ex una habituali notitia multa conſiderationes actuales progrediuntur.*

Neque hoc derogat comprehenſioni. Ad hanc enim ſolum requiritur, quòd cognoſcat totum, quod ſibi eſt cognoſcibile, & petit, per eam cognoſci; quod

quod de cogitationibus liberis, sicut & de futuris, & ente supernaturali non verificatur.

XIV. Secundò arguitur. Ideò actus liberi unius Angeli non possent ab altero cognosci, quia à Deo solo dependent, & Angelo eos producente: sed hæc ratio non valet; nam cœli, anima rationalis, & Angeli ipsi à solo Deo producuntur, & conservantur, & tamen ab Angelo cognoscuntur. Tùm etiam: actus externi liberi à sola hominis voluntate pendent; qui tamen etiam cognoscuntur ab Angelo. Imò & actus ipsi necessarii intellectus, & voluntatis à solo Deo, & Angelo eos elicientе pendent; & tamen ab altero Angelo cognoscuntur.

XV. Respondeo. Majorem non esse universaliter veram, nisi addatur, quia à solo Deo, & Angelo pendent, non tanquam naturales effectus, sed tanquam motus, & dispositiones liberæ subditæ soli voluntati Dei moventis, & voluntati motæ. Ita se explicat D. Tho. Q. 16. de Malo a. 8. dicens: *Id quod cadit sub ordine superioris causæ, non potest cognoscere inferior causa, sed solùm superior causa movens, & illa qua movetur. Sicut si aliquis civis est sub Præposito tanquam sub inferiori causa, & sub Rege tanquam sub suprema: non poterit Præpositus cognoscere circa civem, si quid immediatè Rex circa ipsum ordinaverit, sed hoc sciet solùm Rex, & civis, qui movetur secundùm ordinem Regis. Unde cùm voluntas interiùs non possit ab alio, nisi à Deo moveri, cujus ordini immediatè subest, motus voluntatis, & per consequens voluntaria cogitationis, non potest cognosci neque à Dæmone, neque à quocumque alio, nisi ab ipso Deo, & ab homine volente, atque cogitante.*

Hinc exempla de cœlis, de anima rationali, de Angelis quò ad substantiam sumtis, non sunt ad rem. Nam hæc sunt naturæ pertinentes ad naturalem Universi perfectionem, non dispositiones liberæ, & secretæ, quibus movetur causa inferior à suprema, à qua sola moveri potest, quales sunt cogitationes cordis.

Quod verò additur de actibus externis liberis, dico: quòd, vel sunt ordinati ad manifestandas internas liberas animi conceptiones, ut sunt voces, & alia signa; & sic per eos cognosci possunt actus interni. Vel sunt indifferentes ad exprimendum hunc potiùs, quàm alium animi motum: & sic cognoscuntur quidem quoad substantiam; sed ex iis certò conjici nequit, quod latet in corde, nisi ad summum in generali. Ita D. Tho. Q. 8. *de Verit.* a. 13. ubi postquam resolvit, Angelos non posse cognoscere directè cogitationes cordis alterius, nisi in Verbo, addit: *Sed per accidens possunt cognoscere cogitationem cordis quandoque, & hoc dupliciter. Uno modo, inquantùm ex cogitatione actuali resultat aliquis motus in corpore, dùm aliquis gaudio, vel tristitia afficitur ex his, quæ cogitat, & sic cor quodammodo movetur: per hunc enim modum etiam Medici quandoque possunt passionem cordis cognoscere. Alio modo inquantùm ex actuali cogitatione aliquis meretur vel demeretur, & sic mutatur quodammodo status agentis, vel cogitantis in bonum, vel in malum; & hanc dispositionem mutationum Angeli cognoscunt: sed tamen ex hoc non cognoscitur cogitatio, nisi in generali: Ex multis enim, & diversis cogitationibus, eodem modo aliquis meretur, vel demeretur, gaudet, vel tristatur.* Hæc D. Th. valde notanda.

XVI. Quoad actus verò necessarios, dico: hos ideò esse cognoscibiles naturaliter ab Angelo, quia sunt cum eo necessariò connexi, eique debiti quasi proprietates illius, nec eorum est dominus. Unde si unus Angelus naturaliter cognoscit alium cum suis potentiis, etiam hosce actus cùm illis connexos cognoscet. Hac eadem ratione docet S. Th. hac q. 57. a. 4. ad 3. *Quòd appetitus brutalis non est dominus sui actus, sed sequitur impressionem alterius causæ corporalis, vel spiritualis. Quia igitur Angeli cognoscunt res corporales, & dispositiones earum, possunt per hæc cognoscer quod est in appetitu, & apprehensione phantastica brutorum, & etiam hominum... Non tamen oportet,*

quòd

quòd Angeli cognoscant motum appetitus sensitivi, & apprehensionem phantasticam hominis, secundùm quòd moventur a voluntate, & ratione. Et multò minus, *quid sit in cogitatione, vel voluntate, quia intellectus, & voluntas non subjacent appetitui sensitivo, & phantasia, sed potest eis diversimodè uti.*

XVII. Tertiò afferuntur PP. auctoritates. Primò D. Gregorii, *l.* 18. *Moral. c.* 27. modò 48. ubi civitatem Beatorum comparans vitro mundo, de resurgentibus in beatitudine, ait: *Et quoniam ipsa eorum claritas vicissim sibi in alterius cordibus patet, & cùm uniuscujusque vultus attenditur, simul, & conscientia penetratur*: addens: *Nunc autem corda nostra quamdiù in hac vita sumus, quia ab altero in alterum videri non possunt, non intra vitrea, sed intra lutea vascula concluduntur*: sed resurgentes erunt similes Angelis, *Matth.* 22. ergo si resurgentes corda alterius penetrabunt, eò magis Angeli.

Secunda est D. Augustini, *lib.* 1. *contra Academicos, Cap* 6. referentis de quodam Albicerio, qui à quodam interrogatus, ut sibi diceret, quid secum tacitus cogitaret: *Vergilii versum eum cogitare respondit; cùmque ille obstupefactus negare non posset, perrexit quarere, quinam versus esset*: Tunc Albicerius, quamvis Grammatici scholam vix transiens vidisset, versum canere non dubitavit. Cùm ergo Albicerius non alia ope, quàm Dæmonis id præstare potuerit, dicendum videtur, Dæmones nosse cordis secreta.

Tertia est ejusdem S. August. *lib.* 18. *de Civit, Dei c.* 18. Narrantis, quendam Philosophum cuidam de quæstione Platonica dubitandi insomnem apparuisse, eique quæstionem solvisse. Et tandem, *lib. de Divinat. Damon. c.* 6. *l.* 12. *de Gen. ad lit. cap.* 17. & *l.* 2. *Retract. c.* 30. Cogitationes hominum internas Dæmones sæpiùs enunciasse asseverat.

XVIII. Ad hæc respondeo. Ad primam ex D. Greg. dico: eum non velle, Beatos post resurrectionem absolutè secreta cordium occulta nativa virtute penetraturos; sed solùm, quòd ab eis auferetur grossities corporis, quæ est unum ex impedimentis, ne interna animi penetremus. Nam *Cogitatio unius hominis non cognoscitur ab alio propter duplex impedimentum, scilicet propter grossitiem corporis; & propter voluntatem claudentem sua secreta. Primum autem obstaculum tolletur in resurrectione, nec est in Angelis: sed secundum impedimentum manebit post resurrectionem, & est modò in Angelis.* Ita S. Thomas, *hac q.* 57. *a.* 4. *ad* 1. Qui addit: *Et tamen qualitatem mentis quantum ad quantitatem gratia, & gloria repræsentabit claritas corporis; & sicunus mentem alterius videre poterit.* Nimirum quanta gratia, & gloria sit exornatus; non verò, quid animo volvat, nisi ei reveletur. Vide quoque S. Tho. *Q.* 16. *de Malo a.* 8. *ad* 1.

Ad secundam ex S. August. dico: ex aliquo signo, vel ex specie in phantasia residente, potuisse Dæmonem conjicere versum, quem alter animo volvebat, & Albicerio suggerere, quamvis iste eum non didicisset; eo modo, quo Energumeni instinctu Dæmonis multa dicunt, quæ nunquam didicerunt.

Ad tertiam ex eodem respondet S. Th. *Q.* 16. *de Malo a.* 8. *ad* 12. Ex illo facto non posse haberi, *Quòd Dæmon sciat aliqua esse in memoria hominis. Potuit enim esse, quòd Dæmon satisfecit dubitanti secundùm illa, quæ ipse sciebat, non ex eo quòd sciret Philosophum illa cognoscere. Vel poterat hoc scire per aliqua exteriora signa. Vel potuit hoc fieri per aliquem Angelum bonum.* Addo: factum, ut à S. Augustino narratum, non esse ad rem. Philosophus enim ille rogatus priùs fuerat, ut illam quæstionem solveret, & recusaverat: quid ergo mirum si postea ope Dæmonis, eidem, qui ipsum interrogaverat, apparverit, & quæstionem solverit? Hic certè de cognitione secretorum cordis nihil est.

Ad alia, ex eodem S. Doctore, respondeo: Dæmones, ex aliquibus signis corporalibus sæpè internum animum arguere. Ut enim ait D. Thom. Q. 16. de Malo a. 8. ad 14. *Idem signum corporale in generali potest respondere mul-*

 tis

tis effectibus: sed tamen in speciali sunt aliqua differentia, quas Dæmon potest melius percipere quàm homo. Ut inde tamen formet cognitionem conjecturalem, non certam. Si enim certò sciret, hominem non tentaret. Ita S. August. laudato loco 12. de Gen. litt. c. 17. dicens: *Certissimis tamen indiciis apud nos constitit, enunciatas à Dæmonibus cogitationes hominum, qui tamen si virtutum internam speciem possent in hominibus cernere, non tentarent; sicut illam in Job nobilem, ac mirabilem patientiam, procul dubio, si posset Diabolus cernere, nollet à tentato utique superari.*

Nec refert, quòd Dæmon meliùs cognoscit animam hominis, quàm ipse homo. Nam, ut ait D. Th. *Qu.* 16. *de Malo a.* 8. *ad* 7. Dæmon meliùs quidem cognoscit de anima quid est, non tamen quid in anima est: & *Hoc modo homo cognoscit animam percipiendo, ipsam esse ex actibus suis, quos experitur; & ad hunc modum cognoscendi pertinet illa cognitio, qua cognoscimus nos aliquid cogitare. Qua autem sit natura cogitationis humanæ, melius cognoscit Dæmon, quàm homo.*

DUBIUM IV.

An Angeli Naturaliter cognoscant Mysteria Gratiæ?

§. I.

Resolutio Dubii.

I. DIco. Angeli cognitione naturali mysteria gratiæ cognoscere nequeunt; cognitione tamen, qua beati sunt, ea cognoscunt, non quidem omnia, nec æqualiter omnes, sed secundùm quòd Deus voluerit eis revelare. Ita S. Thomas, hac P. *p. q.* 57. *a.* 5. Habet duas partes.

II. Probatur prima pars à D. Thoma sic. Id, quod pendet à sola voluntate, ut ad ordinem Universi non pertineat, non potest certò, & naturaliter ab Angelo cognosci: quâ ratione superiùs dicebamus, non posse Angelum naturaliter cognoscere in altero secreta cordis illius, eò quòd unicè pendent à voluntate illius, nec ullam connexionem habent cum naturali ordine Universi: sed mysteria gratiæ unicè pendent à voluntate divina, nec cum ordine Universi ullam connexionem habent; ergo ea non potest Angelus naturaliter cognoscere. Ita (ait S. Thomas) *Argumentatur Apostolus*, 1. *Cor.* 2. *Quæ sunt hominis nemo novit, nisi spiritus hominis, qui in ipso est: ita & quæ sunt Dei, nemo novit, nisi spiritus Dei.*

III. Confirmatur. Actus internus liber voluntatis, etsi existat, a nulla creatura naturaliter cognosci potest, nisi ei, vel in se, vel in effectu manifestetur: sed mysteria, seu dispositiones liberæ voluntatis Divinæ, etsi existant, naturaliter non manifestantur menti angelicæ, nec in se, neque in suis effectibus; quia omnes, utpote ordinis altioris, nempè supernaturalis, excedunt vim naturalem mentis angelicæ; ergo &c. Hùc revocari possunt rationes, quibus probavimus mysterium Trinitatis ratione naturali cognosci non posse, sicut nec mysterium Incarnationis; ut, si Deus dederit, suo loco ostendemus.

IV. Secunda verò pars ab eodem S. Doctore probatur ex Apostolo, 1. Cor. v. 10. *Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum.* Et ex ratione præfata deducitur. Nam sicut actus internos liberos hominis cognoscit is, cui homo voluerit revelare; ita ea, quæ Dei sunt, is cognoscet, cui spiritus Dei revelaverit: sed Angelis Deum videntibus manifestat Deus in Verbo mysteria gratiæ; ergo Angeli &c. *Ita tamen* (inquit S. Thomas) *quòd superiores Angeli perspicaciùs divinam sapientiam contemplantes, plura mysteria, & altiora in ipsa Dei visione cognoscunt, quæ inferioribus manifestant, eos illuminando. Et horum etiam mysteriorum quædam à principio suæ creationis cognoverunt* (scilicet in Verbo, & per visionem beatificam) *quædam verò postmodum* (nempè extra Verbum) *secundùm quòd eorum officiis congruit edocendis.* Porrò cùm Angeli non fuerint a primo

mo instanti suæ creationis beati, ly *ab initio* non est sumendum rigorosè, sed latè: sic, ut ab instanti creationis habuerint notitiam mysteriorum gratiæ per fidem, ut statim dicemus; cùm verò fuerunt beati, per visionem Verbi; & successivè extra Verbum aliquorum etiam notitiam adepti fuerint.

V. Supersedeo à referendis argumentis, quæ contra primam partem afferri solent, quia hæc proponentur, & solventur in Tractatu de Incarnatione. Pro nunc noverit Candidatus meus, quòd Angelus sive etiam Dæmon, videns Christi humanitatem, non proindè videbat, aut videt naturaliter Incarnationis mysterium, seu humanitatem illam à subsistentia Verbi personari. Nam etsi non videret in humanitate Christi subsistentiam creatam, poterat existimare, eam à Deo sibi occultari; vel humanitatem illam subsistere, aut sola divina virtute eam sustentante; vel alio modo sibi ignoto: non verò inferre naturaliter poterat hanc conclusionem; ergo humanitas Christi subsistit subsistentià Divini Verbi; quia ad hanc veritatem cognoscendam vis naturalis assurgere nequit.

An verò Angeli naturaliter videant mysterium Eucharistiæ, seu Corpus Christi secundùm modum, quo est sub Sacramento: Respondeo negativè. Quia modus ille penitùs supernaturalis est. Vident tamen illum Angeli beati per visionem divinæ Essentiæ; Dæmones verò credunt, non quidem fide divina, quæ sit donum Dei, hanc enim ab eis excludit D. Thom. 2. 2. *q.* 5. *a.* 2. sed quia per evidentiam signorum convicti, quodammodo coguntur ad assentiendum veritati, quam non vident, prout dicitur, Jacobi 2. v. 19. *Dæmones credunt, & contremiscunt.* Ita D. Thomas 3. P. *qu.* 76. *a.* 7. & 2. 2. *q.* 5. *a.* 2. *ad* 1. 2. & 3.

§. II.

Quorumdam Resolutio.

VI. Quæres primò. An Angeli ab initio suæ creationis aliquam habuerint notitiam Incarnationis per fidem?

Respondeo probabiliùs affirmativè. Hæc enim videtur mens S. Augustini, *l.* 5. *de Genes. ad litt. c.* 19. qui de Angelis primò conditis scribit: *Nam nec illud eos latuit, mysterium regni cœlorum, quod opportuno tempore revelatum est.* Et inferiùs: *Illis ergo à seculis innotuit, quia omnis creatura non ante secula, sed à seculis*: illa autem verba *non latuit*, & *à seculis* indicant, mysterium fuisse revelatum omnibus statim accæperunt secula, non post cùm scilicet fuerunt beati.

VII. Hinc D. Thomas secutus S. Augustinum, 2. 2. q. 2. a. 7. ad 1. *Angelos* (inquit) *non omnino latuit mysterium regni Dei, sicut August. dicit.* Et 1. P. q. 64. a. 1. ad 4. clariùs ait: *Mysterium Regni Dei, quod est impletum per Christum, omnes quidem Angeli à principio aliquo modo cognoverunt; maximè ex quo beatificati sunt visione Verbi, quam Dæmones nunquam habuerunt: non tamen omnes Angeli cognoverunt perfectè, neque æqualiter. Unde Dæmones multò minùs, Christo existente in mundo, perfectè misterium Incarnationis cognoverunt.* Non enim innotuit eis (*ut August. Dicit l.* 9. *de Civit. Dei c.* 21.) sicut Angelis Sanctis, qui participata æternitate perfruuntur: sed sicut eis terrendis innotescendum fuit per quædam temporalia effecta: *Si autem perfectè, & per certitudinem cognovissent, ipsum esse Filium Dei, & effectum Passionis ejus, nunquam Dominum gloriæ crucifigi procurassent.*

VIII. Congruum ergo fuit, ut omnes Angeli ab initio conditionis suæ aliquam notitiam habuerint de illo, qui futurus erat eorum Caput, non Redemtione, sed influentia, & de quo omnes acceptuti erant: quia tamen hæc notitia, ut ait idem S. Thom. *in Cap.* 3. *ad Ephes. lect.* 3. fuit solùm

in-

in generali, remansit Dæmonibus, adhuc stante tali notitia, dubitandi locus: an in Christo, quem videbant ex Adæ progenie descendentem, natura passibilem, mortalem, similem carni peccati, hoc mysterium esset impletum.

IX. Quæres secundò. An Angeli beati statim post hominis lapsum pleniorem habuerint de Incarnatione notitiam?

Respondeo affirmativè. Et præsertim, quòd Christus ex stirpe Adæ foret nasciturus, humanum genus liberaturus, & Diabolum Hevæ seductorem superaturus. Hæc enim ad serpentem verba, Gen. 3. v. 15. *Inimicitias ponam inter te, & mulierem, & semen tuum, & semen illius, ipsa conteret caput tuum*, sunt verba Dei per Angelum loquentis, qui certè non loquebatur, nisi quæ à Deo cognoscendo acceperat.

X. Successu tamen temporis, prout eorum ministeria poscebant, pleniùs, alii plùs, alii minùs de Incarnatione Angeli, Deo illis revelante, imbuti fuere; ut cùm mittebantur ad instruendos Prophetas; cum Gabriel missus fuit ad Virginem; & cùm Apostolos viderent prædicantes, non quasi ab Apostolis perdiscentes (sic enim solùm ab Angelis superioribus edoceri possunt) sed res expletas videntes. *Et ita* (inquit D. Tho. in 2. Dist. 11. q. un. a. 4.) *quædam, quæ circa Incarnationis mysterium nesciebant, quando explebantur, prædicantibus Apostolis cognoverunt, non tamen ab Apostolis edocti*; ad eum modum, quo, supra diximus, futura contingentia cognoscunt, quando actu complentur.

XI. Neque huic adversatur, quòd Christo ascendente in cœlum legantur Angeli, Psal. 23. v. 8. & 10. quæsivisse: *Quis est iste Rex gloriæ?* Et apud Isaiam 63. v. 1. *Quis est iste, qui venit de Edom?* Nam ejusmodi interrogationes non sunt quasi nescientium quæ esset persona, quæ ascendebat; sciebant enim, & Gabriel qui partum divinum Virgini ennunciaverat, *Luca* 1. & Angeli multi, qui Christo nascente cantaverant, *Luca* 2. alii, qui ipsi ministraverant, *Matth.* 4. & qui vocem Patris audierant, *Matt.* 3. *v.* 17. & *cap.* 17. *v.* 5. dicentis: *Hic est Filius meus dilectus, quo mihi benè complacui*. Sed sunt, quasi rem novam, & insolitam admirantium, quòd scilicet verus homo plenus gloria & majestate corporaliter super cœlos ascenderet, non ut hospes, & peregrinus, sed ut Dominus, & *Rex gloriæ*. Quamvis S. Augustinus, in Psal. 23. interrogationem illam, seu admirationem, non Angelorum fuisse putet; sed vel naturæ mortalis; ait enim: *Pavet admirans natura mortalis, & quærit*. Vel ipsius Dæmonis; addit namque: *Quid & tu princeps potestatis aeris hujus miraris, & quæris:* Quis est iste Rex gloriæ? *Supra te pergit ille tentatus: supra omnes Angelos tendit ab Angelo prævaricatore ille tentatus*. Uno verbo cum D. Thom. hìc ad 3. concludo: *Quòd quidquid Propheta cognoverunt de mysterio gratiæ per revelationem divinam, multo excellentiùs est Angelis revelatum*.

QUÆSTIO VI.

De Voluntate Angelorum.

IN exponenda natura intellectus, & cognitionis Angelorum, examinando ejus medium, modum, & objectum hactenus detenti, Studiosorum genio satis superque indulsimus. Nunc de eorum voluntate, & dilectione naturali cum D. Thom. hac 1. *P. q.* 59. & 60. aliqua breviter dicemus.

DU-

DUBIUM I.

De Existentia, & Natura Voluntatis in Angelo.

§. I.

Voluntas Angelo asseritur.

I. Dico primò. In Angelis est voluntas. Ita D. Thom. hac q. 59. a. 1. Et probat eodem discursu, quo superiùs probaverat, in Deo esse voluntatem, nimirùm: In omni natura cognoscitiva, potentiam cognoscendi naturaliter consequitur potentia appetitiva ipsi proportionata: sed in Angelis est potentia cognoscitiva cognitione intellectuali, ut probatum est; ergo illam consequitur appetitus intellectualis, qui est voluntas.

II. Nec dicas: quòd si modus appetendi proportionatur modo cognoscendi, cùm in Angelis sit modus altior cognoscendi, quàm in homine, nempè sine ratione, & discursu, sed simplici intelligentia; debebit in eo etiam poni altior modus appetendi, quam per voluntatem, quæ ex Arist. 3. de Anima, text. 42. *in ratione est*. Sicut quia in homine altior est modus appetendi, quàm in bruto, in homine ponitur altior appetitus, quàm sensitivus, nempè rationalis.

III. Nam respondeo cum D. Thom. citato ad primum: assumtum esse verum, quando modus cognoscendi est altior, non solùm in modo, sed in objecto, quomodo modus cognoscendi hominis excedit modum cognoscendi bruti: objectum enim cognitionis hominis est intelligibile, & universale; bruti verò solùm sensibile, & singulare: & ideò in bruto appetitus purè sensitivus ponitur, qui diversæ rationis est ab appetitu rationali, qui est in homine. Non autem, quando modus cognoscendi est altior solùm in modo, non autem in objecto, ut contingit in Angelo respectu hominis. Quamvis enim in Angelo sit per modum intellectus, & in homine per modum rationis; cùm tamen sit idem objectum intellectus, & rationis, & idem bonum ab utraque potentia cognoscatur, idem apetitus, qui dicitur voluntas, potest utrique potentiæ deservire: & hac ratione quamvis altior sit modus cognoscendi Dei, quàm cujuslibet creaturæ, in Deo tamen ponitur voluntas.

IV. Nec refert, quòd voluntas sub nomine appetitus contineatur. Nam, ut ait D. Thom. hoc a. 1. ad 2. *Licèt nomine appetitivæ partis sit sumtum ab appetendo ea, quæ non habentur: tamen appetitiva pars non solùm ad hæc se extendit, sed etiam ad multa alia: sicut & nomen lapidis sumtum est à læsione pedis; cum tamen lapidi non hoc solùm conveniat. Similiter irascibilis potentia denominatur ab ira, cùm tamen in ea sint plures aliæ passiones, ut spes, audacia, & hujusmodi*. Ita D. Thom. Quare voluntas etiam ponitur in Deo, qui omnia in se continet bona, & ad nullum habendum est in potentia.

V. Voluntatem Angeli non esse ipsam naturam, & *esse* Angeli, probatur eadem ratione, qua supra ostendimus, intellectum Angeli non esse suam essentiam, ac suum *esse*. Videantur dicta Q. 4. *hujus Tractatus, Dub.* 2. Et ulteriùs: quia voluntas Angelorum se extendit ad aliquid, quod est extra ipsos: sed, ut docet D. Thom. hoc a. 2. quidquid se extendit ad id, quod est extra rem, non est rei essentia, ergo &c. Min. probatur in corpore naturali, in quo esto inclinatio, quæ est ad esse, fit per materiam, quæ illud recipit, & formam, quæ illud dat, & utraqe fit de essentia corporis; inclinatio tamen corporis ad locum extrinsecum est per aliquid essentiæ superadditum, nempè per gravitatem, vel levitatem.

VI. Voluntatem insuper Angeli esse realiter distinctam ab ejus intellectu, probat idem S. Doct. ibi ex diverso modo, quo procedunt. Nam intellectus procedit trahendo res ad se; voluntas verò procedendo ad res extra se: alterius autem virtutis est habere intra se etiam res, quæ sunt extra ipsum, & tendere in rem extra se existentem.

Ad-

Addo: quòd objectum voluntatis, quod est bonum, est formaliter diversum ab objecto intellectus, quod est verum: objecta autem formaliter diversa inferunt virtutes realiter distinctas.

VII. An autem intellectus Angeli specie differat ab intellectu humano, sicut & voluntas Angeli à voluntate humana? Dico, intellectum, & voluntatem Angeli, & hominis comparari posse, & ad naturas, quarum sunt proprietates & ad objecta, ad quæ tendunt. Si comparentur ad naturas, quarum sunt virtutes, & proprietates; sic, cùm natura hominis, & Angeli specie differant, necesse est, quòd etiam specie differant proprietates. Si verò considerentur in ratione potentiæ, & prout, respiciunt objecta; probabile est, quòd ejusdem speciei sint intellectus, & voluntas Angeli, & hominis; cùm idem habeant objectum formale, nempè intellectus ens sub ratione veri, & voluntas sub ratione boni. Et quamvis sit diversitas in modo cognoscendi, & volendi, dici potest, hoc totum se tenere ex parte subjecti cognoscentis, & volentis, non ex parte cogniti. Neque est novum, aliqua distingui specie in ratione proprietatis; & in ratione potentiæ. & operationis esse ejusdem speciei. Nam potentia visiva, & visio hominis, & bruti ejusdem speciei sunt objectivè, seu relatè ad objectum; si verò comparentur ad hominem, & brutum, seu sumantur ex parte videntis, sunt diversæ speciei; quia naturæ diversæ speciei afferunt diversas proprietates, & virtutes specie relatè ad suum principium. Ita Ferrartensis, in 2. *Contrag. c.* 94. & alii. Sed non est, cur hìc tempus teramus.

§. II.

Alia circa Naturam Voluntatis Angelicæ.

VIII. Quæres primò. An in Angelis sit liberum arbitrium? Respondeo affirmativè cum D. Tho. hac Q. 59. *a.* 3. Libertas enim arbitrii ad dignitatem hominis pertinet, quia dicit agere se movendo cum dominio suorum actuum: sed Angeli sunt dignores hominibus; ergo liberum arbitrium, cùm sit in hominibus, multò præstantius erit in Angelis.

Accedit, quòd in Angelis est intellectus; in quacumque autem natura est intellectus, in eadem est liberum arbitrium. Liberum enim arbitrium est facultas eligendi unum ex multis, orta ex indeterminatione judicii intellectus, qui judicare potest de multis, quodnam sit hìc, & nunc eligendum: hujus verò indeterminationis, & indifferentiæ judicii origo ex eo est, quòd intellectus potest judicare de bono in universum, & proinde de hoc, & de illo.

IX. Propterea Sacræ Litteræ proponunt Angelos, ut creaturas rationales agentes cum libertate, capaces præmii, & pœnæ, Deum videndi, eique ministrandi: ut Job. 4. v. 18. *In Angelis suis reperit pravitatem.* Jo. 8. v. 44. de Diabolo dicitur: *Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit.* 2. Petri 2. v. 4. *Deus Angelis peccantibus non pepercit; sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos, in judicium reservari.* Matth. 18. v. 10. de Sanctis Angelis legitur: *Angeli eorum in cœlis semper vident faciem Patris mei.* Psal. 90. v. 11. *Angelis suis Deus mandavit de te.* Hebræ. 1. v. 6. *& adorent eum omnes Angeli ejus.* Et v. 14. *omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi*: & alibi; adeò ut in re tam certa superfluum sit immorari.

X. Adverto cum D. Tho. relato ad secundum: quòd esto intellectus angelicus sit determinatus ex sua perfectione ad omne verum naturale; non tamen angelica voluntas ex sua perfectione petit esse determinata ad bonum: cujus differentia est, quòd cognitio fit secundùm quòd cognitum est in cognoscente. Ad perfectionem autem alicujus rei pertinet, ut sit in ea omne, quod natum est in ea esse, aliter esset imperfecta; ideoque Angeli intellectus, ut sit perfectus, debet esse determinatus

tus ad omnem veritatem naturalem. Sed actus appetitivæ virtutis est per hoc, quòd affectus inclinatur in rem exteriorem; perfectio autem rei non dependet ab omni re extra se, ad quam inclinatur, sed à superiori solùm: & ideò non pertinet ad imperfectionem voluntatis Angeli, si non est determinata respectu eorum, quæ infra ipsum sunt; pertineret autem ad imperfectionem ejus, si indeterminatè se haberet ad illud, quod supra ipsum est.

Nec ex quo intellectus Angeli sit determinatus ad omnem veritatem, tollitur ab Angelo libertas, quæ in indifferentia judicii fundatur. Non inquam: nam libertas fundatur in indifferentia judicii practici, non speculativi. Quamvis autem intellectus speculativus Angeli sit determinatus ad omnem veritatem naturalem, non tamen practicus; qui potest indifferenter hoc, vel illud proponere voluntati, ut conveniens, vel disconveniens.

XI. Quæres secundò. An in Angelis sit irascibilis, & concupiscibilis?

Respondeo. Qui posuerunt Angelos habere corpora sibi naturaliter unita, & erga filias hominum amore exarsisse, consequenter in eis irascibilem, & concupiscibilem admisere. Supposita tamen catholica veritate à nobis superiùs statuta, quòd sint puri spiritus intellectuales, neganda in eis est irascibilis, & concupiscibilis. Quia, ut ait D. Th. hoc *a.* 4. solus appetitus sensitivus est, qui dividitur per irascibilem, & concupiscibilem; quia respicit pro objecto bonum sub ratione particularis boni, vel ardui, vel delectabilis; appetitus autem intellectivus cum respiciat bonum sub ratione communi boni tanquam formale objectum, unus existens respicit omnia particularia bona. Nam (inquit D. Tho. ibi) *Si alicui potentia respondeat aliquod objectum secundùm rationem communem, non erit distinctio potentiarum secundùm diversitatem propriorum, quæ sub illo communi continentur. Sicut si proprium objectum potentiæ visivæ est color secundùm rationem coloris, non distinguuntur plures potentiæ visivæ secundùm differentiam albi, & nigri. Sed si proprium objectum alicujus potentiæ esset album, inquantum album, distingueretur potentia visiva albi à potentia visiva nigri.*

XII. Hinc infert S. Tho. citatus ad tertium: quòd licèt Temperantia, ut est virtus humana, sit circa concupiscentias delectabilium sensibilium, quæ pertinent ad vim concupiscibilem; & similiter Fortitudo sit circa audacias, & timores; quæ sunt in irascibili: *& ideò Temperantia, secundùm quòd est virtus humana, est in concupiscibili, & Fortitudo in irascibili*; hoc tamen modo non sunt in Angelis. *Non enim in eis sunt passiones concupiscentiarum, vel timoris, & audaciæ, quas oporteat per Temperantiam, & Fortitudinem regulari. Sed Temperantia in eis dicitur, secundùm quod moderatè suam voluntatem exhibent secundùm regulam divinæ voluntatis; & Fortitudo in eis dicitur, secundùm quòd voluntatem divinam firmiter exequuntur. Quod totum fit per voluntatem, & non per irascibilem, & concupiscibilem.*

DUBIUM II.

An Angelus diligat Seipsum, & Deum Amore Necessario?

§. I.

Aliqua supponuntur.

I. Supponit primò D. Th. 1. P. q. 60. a. 1. in Angelis esse amorem, seu dilectionem naturalem, & rationem dat. Quia commune est omni naturæ, ut habeat aliquam inclinationem, quæ est appetitus naturalis secundùm modum ejus: *Unde in natura intellectuali invenitur inclinatio naturalis secundùm voluntatem; in natura autem sensitiva secundùm appetitum sensitivum; in natura verò carente cognitione, secundùm solum ordinem naturæ in aliquid*: sed Angelus est natura intellectualis; ergo in voluntate ejus est naturalis dilectio. Quoniam verò quæ à natura sunt, semper sunt re-

recta, quia ab Auctore naturæ prodeunt, ideò, ait D. Thom. ad 3. *Sicut cognitio naturalis semper est vera; ita dilectio naturalis semper est recta.*

II. Supponit secundò S. Doctor quòd in Angelis præter dilectionem naturalem est etiam dilectio electiva; & quòd naturalis dilectio in eis est principium electivæ. Ita, citata *q.* 60. *a.* 2. & probat. Quia in Angelis debet esse, & amor circa finem, & amor circa media; sed ésto amor, qui est circa finem, sit naturalis, amor tamen, qui est circa media, de quibus est electio, est electivus, ergo in Angelis præter dilectionem naturalem, datur dilectio electiva. Tunc sic: sed di ectio naturalis finis est principium dilectionis electivæ mediorum: *Omnis enim homo naturaliter vult beatitudinem. Et ex hac naturali voluntate causantur omnes aliæ voluntates, cum quidquid homo vult, velit propter finem*; ergo & in Angelis ex naturali voluntate finis causatur voluntas electiva.

III. Notat tamen S. Præceptor esse differentiam inter intellectum, & voluntatem: quòd cùm cognitio intellectus fiat secundùm quòd cognitum est in cognoscente; ex imperfectione intellectualis naturæ est, quòd non statim omnia intelligibilia sint in ipso, sed egeat ab uno intelligibili moveri, & discurrere ad alia acquirenda: at voluntas, utpote vis appetitiva, est è converso secundùm ordinem appetentis ad res. Quia vero harum quædam sunt secundum se bona, & ideò secundum se appetibilia; quedam verò habent rationem bonitatis ex ordine ad aliud, & sunt appetibilia propter aliud; ideò non est ex imperfectione appetentis, quòd aliquid appetat naturaliter ut finem, & aliquid per electionem, ut ordinatur in finem: *Quia igitur natura intellectualis in Angelis perfecta est, invenitur in eis sola cognitio naturalis, non autem ratiocinativa: sed invenitur in eis dilectio naturalis, & electiva.*

IV. His ergo suppositis, præsens dubium investigat: an Angeli diligant seipsos, & Deum Auctorem naturalem dilectione electiva, & libera; an verò naturali, & necessaria: necessariâ, inquam, tum quoad speciem, ut non possit seipsum, & Deum Auctorem naturæ odio habere; tùm quoad exercitium, ut non possit cessare ab exercitio seipsum, & Deum Auctorem naturæ amandi.

V. Supponunt ferè omnes: Angelum amare seipsum amore necessario quoad specificationem, & omnia quæ spectant ad ejus naturalem perfectionem, ut vivere, intelligere &c. ita ut hæc odio habere non possit, per se loquendo; etsi per accidens possit odio habere esse, & vivere, ut contingit in Dæmonibus: sed isti intantum vellent non esse, inquantùm apprehendunt non esse, ut sibi bonum, & liberativum ab infelicitate, in qua sunt. Quare amor sui non esse oritur ex amore, quo seipsos amant. Videndum ergo est, an seipsos necessariò ament etiam necessitate exercitii, & etiam Deum Auctorem ipsorum.

§. I.

Resolutio Dubii.

VI. Dico. Angelus seipsum, & Deum Auctorem naturæ necessariò amat, etiam necessitate exercitii. Ita frequentiùs Nostrates. Et probatur primò prima pars. Angelus seipsum necessariò cognoscit etiam necessitate exercitii, ut superiùs, *Quæst.* 4. *Dub.* 6. §. 1. ostensum est, ergo etiam amor, quo amat seipsum, erit necessarius necessitate exercitii, quia amor proportionatur cognitioni, ea enim regulatur, & dirigitur.

VII. Respondent contrariæ opinionis Patroni, amorem regulari à cognitione, & judicio practico, non à speculativo: esto autem cognitio speculativa, qua Angelus seipsum cognoscit, sit necessaria necessitate exercitii; cognitio tamen, seu judicium, quo practicè proponit voluntati suam bonitatem, ex quo nascitur amor, determinatum non est, ac necessarium, sed indifferens. Cùm enim Angelus non contineat

neat omne bonum, ficut Deus, non poteſt intellectus ſuam bonitatem ita proponere, ut amandam, eamque ad ſui amorem determinare, quin poſſit à tali amore ceſſare, ut aliam bonitatem amet.

VIII. Sed contra. Nam D. Thom. *Qu. 16. de Malo, a. 2. ad 6.* ex eo quòd Angelus ſemper actu intelligat, colligit quòd ſemper actu velit: *Quantum ad hoc* (inquit) *operatio ejus immutabilis eſt, quòd ſemper intelligit. Et ſimiliter conſiderandum eſt circa voluntatem, cujus operatio proportionatur operationi intellectus;* ergo ex quo Angelus ſemper actu intelligit ſeipſum, ſemper ſeipſum diligit.

IX. Confirmatur primò. Ex eo quòd Angelus ſeipſum neceſſariò ſemper intelligat, neceſſariò ſequitur, quòd velit ſeipſum ſemper intelligere: ſed nequit velle ſeipſum ſemper intelligere, quin velit ſeipſum amare; nam idem eſt velle ſibi aliquam perfectionem, ac ſe amare: unde cùm ſeipſum intelligere ſit maxima perfectio, ſi Angelus hanc neceſſariò quoad exercitium amat, eadem neceſſitate amat ſeipſum. Maior videtur certa. Nam ad omnem actum intellectus circa objectum amabile, aliquis actus ſequitur in voluntate; ad actum autem neceſſarium, quo ſeipſum intelligit nequit ſequi actus, quo velit non intelligere; ergo neceſſariò ſequitur actus, quo velit ſe intelligere.

X. Confirmatur ſecundò. Voluntas Angeli non poteſt ceſſare ab omni operatione, quia eſt natura vivens: cùm autem non habeat aliam operationem præter intelligere, & velle; ergo oportet quòd ſemper ſit actu intelligens, & volens, ut ſuperiùs ex D. Thoma dicebamus, & ex 2. *Contrag. cap.* 97. confirmatur: ſed omnis operatio voluntatis angelicæ fundatur in amore ſui; nam *Amicabilia quæ ſunt ad alterum, ex amicabilibus, quæ ſunt ad nos* prodeunt; ergo &c.

XI. Secondò probatur eadem prima pars. Tunc intellectus practicus proponit aliquid, ut determinatè in exercitio amandum, quando illud ſic proponit ut bonum, ut nihil appareat mali poſitivi, ſive ex parte illius ſive ex parte exercitii circa illud: ſed ita intellectus Angeli proponit voluntati ſuam bonitatem; ergo voluntas obligatur ad eam amandam etiam quoad exercitium. Minor pro prima parte, nempè quòd intellectus Angeli proponat ſuam bonitatem voluntati ita bonam, ut in ea nihil appareat mali poſitivi, meritò etiam ab Adverſariis admittitur; proponitur enim ut bonitas ei connaturalis. & omnino proportionata. Quoad ſecundam verò partem probatur. Tunc in exercitio voluntatis circa aliquid bonum poteſt apparere aliqua ratio mali poſitivi, quando in tali exercitio apparere poteſt aliquod faſtidii, ſeu moleſtiæ, vel ipſum exercitium eſt impeditivum alterius nobilioris exercitii: ſed amor ſui non generat in Angelo faſtidium, ſed delectationem; nec impedit, ſed juvat tanquam medium alias operationes, & maximè dilectionem Dei: non enim in Angelo, ſicut in nobis, ſunt ſenſus, quorum repaſſio apprehendi poſſit laborioſa, & moleſtiam ingerens, & dùm unum cogitat, & diligit, impedire queat cognitionem, & amorem alterius.

Quare autem, etſi Angelus non ſit omne bonum, poſſit neceſſitari ad exercitium amandi ſeipſum, ratio eſt ex dictis. Cum in exercitio ſui amoris nihil poſſit apparere, quod habeat rationem mali ſaltem privativi, ſic determinatur ad tale exercitium, ut nequeat ab illo ceſſare, ſicut nequit ceſſare ab exercitio intelligendi ſe.

XII. Secunda autem pars ex dictis colligitur. Nam in amore naturali, & neceſſario, quo Angelus ſeipſum diligit, includitur amor Dei tanquam ſui Auctoris, & Conſervatoris; ergo ſi Angelus diligit neceſſariò ſeipſum, ac ſuum eſſe, eadem neceſſitate diligit Deum, à quo eſt, & conſervatur. Unde quemadmodum ex cognitione, qua ſe, & omnes ſuas naturales perfectiones comprehendit, exurgit neceſſariò judicium determinatum de exercitio ſuæ dilectionis; ita ex cognitione, qua

Deum, ut Auctorem, & finem naturalem sui in seipso, ut in speculo continuò contemplatur (ut supra diximus) oritur judicium practicum, quo judicat in exercitio, Deum esse continuò diligendum.

XIII. Secundò probo. Angelus amore naturali plùs diligit Deum, quàm seipsum, ut docet D. Thomas, hac q. 60. a. 5. Nam pars magis amat bonum universale, & totius, quàm proprium; bonum autem universale est Deus; ergo si Angelus diligit seipsum amore necessario quoad exercitium, multò magis hoc eodem amore diligit Deum.

§. III.

Contrariæ Opinionis Fundamenta.

XIV. PRimò arguunt. Esse semper in actu secundo arguit infinitatem in potentia: sed voluntas Angeli est finita; ergo non potest esse semper, & necessariò in actuali dilectione sui.

XV. Respondeo primò: neg. absolute majorem. Nam non est contra, imò de ratione naturæ, etsi finitæ, esse semper in actu secundo per operationem sibi propriam, ut patet in Sole, qui semper est in actu secundo illuminandi; & maxime si sit vitalis, ut patet in motu cordis, à quo vivens dùm vivit, numquam cessat, quia est prima, & propria viventis operatio. Cùm ergo Angelus sit natura vitalis, & ejus propria operatio sit intelligere, ut docet D. Thom. 2. *Contrag. c.* 97. præsertim seipsum; sequitur, eum posse numquam ab actu intelligendi cessare, & consequenter nec ab actu diligendi, maximè semetipsum.

XVI. Claritatis tamen gratia respondeo secundò: dist. maj. esse semper in actu per actum sibi indentificatum, & ex summa actualitate, arguit infinitatem, conc. maj. esse semper in actu per actum à se realiter distinctum, & absolutè separabilem, & solùm ex circumstantia objecti, nego maj. Hoc autem modo Angelus semper est in actu secundo cognitionis, & dilectionis sui. Unde sicut nulla arguitur infinitas in Beato, per hoc quod ab exercitio visionis Dei cessare non possit; ita nec argui debet in Angelo, per hoc, quòd ab exercitio cognitionis, & dilectionis sui cessare non possit.

XVII. Secundò arguunt. D. Thomas 1. 2. q. 10. ar. 1. ad 2. ait: *Non oportet, quòd voluntas, quæ de potentia in actum reducitur, dùm aliquid vult, semper actu velit; sed solùm quando est in aliqua dispositione determinata. Voluntas autem Dei, quæ est actus purus, semper est in actu volendi*; ergo sola voluntas divina semper est in actu volendi.

XVIII. Respondeo: dist. consequ. sola voluntas Dei ex sua natura, conc. consequ. ex aliqua accidentali dispositione, nego consequentiam. Si enim voluntas etiam creata *sit in aliqua determinata dispositione*, puta, si circa objectum versetur, quòd ei ut determinatè amandum, etiam quoad exercitium, proponatur, ut accidit voluntati Beati circa Deum clare visum, & nos dicimus accidere voluntati Angeli erga seipsum; non poterit ex eodem D. Thom. voluntas, etsi ex potentia exiens ad actum, ab actu cessare; ubi divina voluntas non ex aliqua particulari dispositione, sed ex se hoc habet. Addo, quod S. Thomas loco citato dicit; *quod est naturale, quasi consequens formam tantùm, semper actu inest, sicut calidum igni*; sed intelligere, & diligere seipsum est Angelo naturale, quasi consequens formam suam, quæ est ei principium recognoscendi, & amandi seipsum; ergo intelligere, & diligere seipsum semper ei actu inest, sicut calidum igni.

XIX. Tertiò arguunt. In exercitio continuo, & necessario potest apparere aliqua ratio mali, vel impeditiva majoris boni; ergo &c. Pro prima parte

te prob. Nam poteſt apprehendi, ut impeditiva exercitii libertatis circa ſuſpenſionem talis actus, vel circa exercitia aliorum actuum. Prò ſecunda autem prob. Nam dilectio neceſſaria ſui impedire poteſt Angelo, ne majori conatu feratur in Deum.

XX. Reſpondeo: in exercitio neceſſario dilectionis ſui, dato, quòd poſſit apparere aliqua ratio mali negativi, non tamen privativi, vel poſitivi. Ad id autem, in quo non poteſt apparere aliqua ratio mali privativi, vel poſitivi, eſto negativi, poteſt quoad exercitium neceſſitari voluntas; dummodo ad hoc adſit ſpecialis ratio, ut contingit in viſione beatifica, & in dilectione naturali, qua Angelus diligit ſeipſum.

Quòd autem tali exercitio impediatur exercitium libertatis circa ſuſpenſionem actus, non arguit, quòd in exercitio actus aliqua ratio mali privativi apprehendi poſſit. Nam quando actus verſatur circa objectum dignum amore neceſſario, & cognitum, ut tale, ita fertur in illud delectabiliter; ut nulla ratio boni ei poſſit apparere in ſuſpenſione à tali actu; & hac ratione Beati, quamvis expertes libertatis ad ſuſpendendum actum dilectionis Dei, nullam in tali privatione moleſtiam experiuntur; & nedùm in ea ullum bonum non apprehendunt, ſed malorum maximum judicarent viſione beata poſſe privari. Sic quia Angelus cognoſcit ſe dignum amore neceſſario, etiam quoad exercitium, ita delectabiliter in eo verſatur; ut tanquam ſibi malum conciperet ab eo ceſſare: eò vel maximè, quòd exercitium amoris ſui non impedit, imò maximè juvat amorem cæterorum; ſicut nec cognitio ſui impedit cognitionem cæterorum.

Hinc ad ſecundam partem nego, quòd actus, quo Angelus diligit ſeipſum, ipſi ſit impedimento, ne toto conatu diligat Deum; imò aſſero: quòd, ſicut cognitio ſui ducit Angelum ad cognoſcendum in ſeipſo Deum; ita dilectio ſui eum ducit ad diligendum in ſe naturaliter Deum. Vel enim eodem actu, quo Angelus diligit ſe, diligit etiam Deum; vel actus dilectionis ſui eſt neceſſariò connexus cum dilectione Dei, quem ſui auctorem cognoſcit, ſine quo nec ſe, nec alia diligere poſſet.

XXI. Quartò arguunt contra ſecundam partem. Solus Deus clarè viſus poteſt neceſſitare quoad exercitium ad ſui amorem: ſed Angelus per ſua naturalia Deum non videt clarè, ſed ſolum abſtractivè; ergo &c.

XXII. Confirm. Dilectio naturalis Dei non eſt compoſſibilis cum ejus odio: ſed Angeli mali æternis ſuppliciis addicti Deum odio habent, & execrantur. Unde illud Pſalmi 73. v. 23. *Superbia eorum, qui te oderunt, aſcendit ſemper.*

XXIII. Roboratur hoc. Saltem Angelus malus non diligit Deum dilectione naturali. Nam Angelus malus eſt averſus à Deo Auctore ſupernaturali: ſi autem diligeret Deum dilectione naturali, eſſet converſus ad Deum Auctorem naturalem; & proinde eſſet averſus à Deo, & converſus ad Deum, quod repugnat.

XXIV. Reſpondeo; diſt. ma. Neceſſitate provenient ex ſubjecto, nego ma. hoc autem modo neceſſitatur Angelus ad exercitium amandi Deum. Eſto enim Deum clarè, & intuitivè non videat, ſecundum ſua naturalia conſideratum, ſed abſtractivè ſolùm; habet tamen aliud æquivalens, quo neceſſitetur, nempè judicium determinatum, & invariabile, quo judicat, Deum eſſe ſumum bonum ordinis naturalis, ad quod omnia in tali ordine, & ipſe etiam, ordinantur; qua cognitione fit naturaliter beatus, & proindè neceſſitatus ad illum amandum in exercitio; quia ſummum bonum in aliquo ordine beatificans, & actu poſſeſſum, rapit ad ſuum amorem voluntatem. Adeſt quoque alia ratio, nempè perfectio naturæ ipſius Angeli, quæ ab initio petit habere perfectam cognitionem, & dilectionem ſui, & Dei Auctoris naturæ, cùm hæc ſit prima inter omnes ejus operationes; ſicut motus cordis omni-

mnium motuum in animalibus, vel motus primi mobilis motuum inferiorum, Quare hujusmodi cognitio, & dilectio fluit ab ipso per modum proprietatis, sicut motus cordis ab animali.

XXV. Ad confirm. respondeo. Angelos malos odio habere Deum, ut justum judicem, quatenus ab eo felicitate supernaturali privantur, & ab eodem, ut Agente supernaturali, poenis torquentur. Cum hoc tamen stat, eos Deum amare amore naturali, ut bonum universale totius naturae; & sui esse Conservatorem. Ita S. Tho hac q. 60. a. 5. ad 5. de Daemonibus dicens: *Qui non vident essentiam ejus* (Dei) *cognoscunt eum per aliquos particulares effectus, qui interdum eorum voluntati contrariantur; & sic hoc modo dicitur odio habere Deum; cùm tamen, inquantum est bonum commune omnium, unumquodque naturaliter diligat plus Deum, quàm seipsum.*

XXVI. Ad id, quod in robur adducitur; dico: non repugnare, quòd Angelus sit conversus in Deum, ut finem naturalem physicè, & simul aversus ab eo, ut fine supernaturali moraliter; sicut etiam homo in peccato mortali existens respicere potest Deum, ut ultimum finem naturalem, quasi physicè, non tamen moraliter. Sed de hoc fortè erit sermo inferiùs. Interim notet Candidatus meus cùm dico, in Angelo averso à Deo Auctore supernaturali, adhuc manere dilectionem Dei, & conversionem ad Deum Auctorem naturalem; me non loqui de dilectione efficaci super omnia, & appretiativa adhuc in ordine naturali; haec enim debet secum afferre, ut obediatur Deo omnibus modis, in quibus lex naturalis dictat esse obediendum, & consequenter saltem indirectè, quòd obediendum sit Deo Auctori supernaturali; sed loqui de dilectione naturali Dei, quae sit veluti proprietas Angeli, & naturaliter ab ejus substantia effluat, sicut motus cordis à natura animalis. Hanc dico dari in Daemonibus, etsi aversis à Deo Auctore supernaturali; & posse dari etiam in homine existente in peccato mortali, sed haec satis.

QUAESTIO VII.

De Perfectione Angelorum in esse Gratiae, & Gloriae.

HActenus de esse naturali Angelorum locuti sumus: existentiam eorum, productionem, naturam, & ea quae ad eorum intellectum & voluntatem in ordine naturae pertinent, examinantes. Nunc ad altiora contemplationem erigimus; ad ea scilicet, quae eis conveniunt ut elevatis à Deo ad ordinem gratiae & gloriae, sequentes D. Thom: 1. P. q. 62.

DUBIUM I.

An Angeli fuerint in sua Creatione Beati?

§. I.

De Beatitudine Naturali.

I. NOmine *beatitudinis intelligitur ultima perfectio rationalis, seu intellectualis naturae: & inde est, quod naturaliter desideratur, quia unumquodque naturaliter desiderat suam ultimam perfectionem.* Ita D. Thom. hac q. 62. a. 1. *Ultima autem perfectio rationalis, seu intellectualis naturae est duplex. Una quidem, quam potest assequi virtute suae naturae, & haec quodammodo beatitudo, seu felicitas dicitur: Unde & Arist. l. 10. Ethic c. 8. perfectissimam hominis contemplationem, qua optimum intelligibile, quod est Deus, contemplari potest in hac vita, dicit, esse ultimam hominis felicitatem. Sed supra hanc felicitatem est alia felicitas, quam in futuro expectamus, qua videbimus Deum sicuti est, Quod quidem est supra cujuslibet intellectus creati naturam.* His S. Doctor beatitudinem distinxit in naturalem, & supernaturalem. Unde via aperitur: an Angeli creati fuerint in beatitudine naturali; an verò etiam in supernaturali.

II.

II. Dico primò. Angeli creati fuerunt in beatitudine naturali. Probat D. Thomas. Angelus debuit ab initio habuisse omnem perfectionem suæ naturæ convenientem; non enim hanc acquisivit successivè per discursum: sed inter perfectiones naturæ intellectuali convenientes summa est beatitudo, seu felicitas naturalis, consistens in altissima contemplatione Dei Auctoris naturæ; ergo hanc habuit ab initio.

III. Confirmatur. Omnes Angeli statim ac conditi, perfectam cognitionem, & dilectionem Dei Auctoris naturæ habuerunt: si enim Adamo ab initio suæ conditionis utraque creditur fuisse concessa, antequam caderet, multò præstantius omnibus Angelis, antequam eorum aliqui ruerent in lapsum, concessa fuisse credenda est: sed in utraque consistit felicitas, & beatitudo naturalis; ergo &c.

IV. Hinc S. Augustinus, *lib. 11. de Civit. Dei c. 13.* expressè dicit, credendum esse, quòd Angeli peccatores *Aliquam beatitudinem haberent antequam caderent*; & lib. de Corrept. & gratia c. 10. *Diabolus* (inquit) *& Angeli ejus beati erant, antequam caderent*, Quia verò cum tristitia, & miseria beatitudo stare non potest, fuissent autem tristes, ac miseri, qui ceciderunt, si suum casum præscivissent: ideò negat, eos sui casus præscios fuisse: unde subdit: *Quia nesciebant suam futuram miseriam, minore quidem, sed tamen beatitudine sine ullo vitio fruebantur. Nam si suum casum futurum nossent, æternumque supplicium, beati utique esse non possent, quos hujus tanti mali metus, jam tunc miseros esse compelleret.*

V. Sed dices. De ratione beatitudinis est, quòd sit inamissibilis: sed aliqui Angelorum beatitudinem naturalem amiserunt; ergo priùs beatitudinem non habebant.

Dimissa solutione aliquorum, volentium, Angelos malos, etsi summè miseros in ordine supernaturali, adhuc tamen beatitudine secundùm quid, idest naturali, gaudere, quam parum probabilem censeo; Respondeo: distinguo maj. quod sit inamissibilis directè conc. maj. indirectè, nego maj. Beatitudo directè quidem, & per se est inamissibilis; & si beatitudo etiam naturalis esset in subjecto non elevato ad ordinem supernaturalem, nullo modo amitti posset. Posita tamen in subjecto ad ordinem supernaturalem elevato, qualis est Angelus, indirectè, & per accidens amitti potest, amittendo beatitudinem supernaturalem per peccatum contra legem supernaturalem; cùm nequeat componi beatitudo naturalis cum jactura beatitudinis supernaturalis. Hoc autem contingit in Angelis; horùm enim aliqui, peccando amittentes beatitudinem supernaturalem, indirectè amiserunt etiam beatitudinem naturalem.

VI. Neque huic obest effatum ex Dionysio desumtum: *Naturalia in Dæmonibus remanserunt integra.* Nam est exponendum de naturalibus ad esse purè physicum pertinentibus, qualia sunt substantia, species intelligibiles, perspicacitas cognitionis, & similia; hæc enim in Dæmonibus remanserunt integra. Non tamen de naturalibus prout connectuntur cum ordine morali, qualia sunt cognitio practica, & rectitudo voluntatis erga ultimum finem; hæc enim in Dæmonibus vitiata fuerunt per peccatum.

§. II.

De Beatitudine Supernaturali.

VII. Dico secundò. Angeli non fuerunt creati in beatitudine supernaturali. Ita D. Thom. relatus, his verbis: *Sed ultimam beatitudinem, quæ facultatem naturæ excedit, Angeli non statim in principio suæ creationis habuerunt.* Et probat sic. Beatitudo supernaturalis non est aliquid naturæ, sed naturæ finis; ergo congruum non fuit, ut eam statim à principio haberent, sed priùs, ut ad eam obtinendam tenderent, eam scilicet promerendo. Unde ibi ad 2. ait S. Doct. quòd sicut creatura corporalis non statim in principio habuit perfectionem, ad

ad quam per suam operationem perducitur: *Unde secundùm Augustinum* (lib. 5. de Genes. ad litt. c. 4. & c. 23: & lib. 8. c. 3.) *germinatio plantarum ex terra non statim fuit in primis operibus, in quibus virtus sola germinativa plantarum data est terræ: ita similiter creatura angelica in principio suæ creationis habuit perfectionem sed naturæ, non autem perfectionem, ad quam per suam operationem pervenire debebat.*

VIII. Præterea, quisquis fruitur visione Dei, in qua supernaturalis beatitudo consistit, felici quadam necessitate ita rapitur ad amandum Deum, ut nullo modo possit à Deo recedere, & peccare: Cùm ergo Angelorum plurimi peccarint, evidens est; eos caruisse visione essentiæ Dei: nec fuisse ab initio saltem in statu beatitudinis.

IX. In hoc conspirant SS. PP. Augustinus *lib. de Corept. & gratia c.* 10. (5. præced. citato) de Diabolo, & Angelis ejus loquens: *Etsi* (inquit) *beati erant, antequam caderent* (beatitudine naturali)... *erat tamen adhuc, quod eorum adderetur beatitudini, si per liberum arbitrium* (gratia Dei adjutum) *stetissent, donec istam summæ plenitudinis beatitudinem, tanquam præmium ipsius permansionis acciperent.* Et lib. 11. de Civit. Dei cap. 13. ait: *Hanc* (beatitudinem in Dei visione consistentem) *habere Angelos lucis pia fide credimus: hanc nec antequam caderent habuisse Angelos peccatores, qui sua pravitate illa luce privati sunt, consequenti ratione colligimus.*

Idem docent S. Gregorius Nazianzenus *Orat.* 42. Idem S. Gregorius *lib.* 5. *Moral. c.* 27. (*nunc* 38.) & *lib.* 27. *c.* 25. *nu.* 39. & Damascenus, *lib.* 2. *de Fid.* 3. dùm docent, Angelos non fuisse creatos immobiles, sed è bono in malum mutabiles; cùm verò Beati sic non sint mutabiles, fit, ut sentiant, eos non fuisse in sua creatione beatos.

Et sanè: cùm fuisse à primo suæ conceptionis instanti immobiliter beatam, fuerit summum ex privilegiis Animæ Christi concessum; eò quòd esset Christus Filius Dei naturalis, habens gratiam unionis hypostaticæ, cui titulo connaturalitatis gratia habitualis, & ipsa gloria debebatur, nec ullus ex præfatis titulis concurrat in Angelis, par est credere, eos tanto privilegio non fuisse ab instanti suæ creationis donatos, ut clarè Deum viderent, saltem permanenter.

X. An verò saltem transeunter ad Dei visionem rapti, aut elevati fuerint (ut probabiliter superiùs cum D. Augustino, ex D. Thoma sensimus de Moyse, & D. Paulo) dubitant aliqui: tutiùs tamen parti neganti adhærere existimo. Nam de Moyse, & Paulo loca Scripturæ attulimus, super quæ congruentiam ad hoc asserendum ædificavimus. At hoc Angelis, etsi superioribus, fuisse concessum, nulli Scripturarum testimonio, nec probabiliter niti potest. Cumque de eo, quod non nisi ex speciali privilegio factum sit, asserere non possimus, nisi à divina revelatione aliquid nobis innotuerit; ideo visione Dei adhuc transeunte Angelos in sui creatione fuisse donatos affirmare non possumus.

XI. Dices tamen primò. Hoc privilegium Angelo saltem supremo fuisse concessum colligi ex Ezech. 28. v. 13. ubi de Diabolo sub figura Regis Tyri dicitur. *In deliciis Paradisi Dei fuisti.*

Respondetur tamen: nomine *Paradisi Dei* non intelligi visionem beatam, sed cælum Empyreum, quod Diabolo ante peccatum locus habitationis fuit; & deliciarum nomine omnia dona gratiæ, quibus ceù gemmis ornatus fuerat, & quibus Lucifer, cæterique cum eo peccantes spoliati fuerunt.

XII. Secundò. Afferes testimonia S. Augustini, lib. 11. de Civit. Dei c. 9. ubi loquens de Angelis bonis: *Tantò* (inquit) *est felicior illa portio, quantò unquam fuit peregrinata à Deo*: & lib. 11. eodem, & capite ait: *Angeli à principio fuerunt participes lucis, & claritatis æternæ*: & l. 4. de Genes. ad lit. cap. 24. asserit, omnes Angelos fuisse creatos cum cognitione matutina; hæc autem est beatifica. Insuper ibidem eos fuisse beatos asserit ea beatitudine,

quam

quam nos speramus. Tandem, *lib. de Ecclesiasticis dogmatibus, c. 9.* docet, Angelos Sanctos in ea, in qua creati sunt, beatitudine perseverate.

XIII Respondendum ad singula. Ad primum, Lodovicus Vives in suis Comment. ad præfatum textum censet, S. Augustinum revera sensisse ngelo s Sanctos fuisse creatos in beata visione, & in ea perseverasse. Verùm in hoc singularis est; potest enim iste textus variè exponi. Primò. Observando, S. Doct. dicere portionem illam felicem Angelorum nunquam peregrinatam fuisse à Domino; ab eo scilicet recedendo per peccatum, cùm tamen ad Deum peregrinata fuerit per fidem. Aliud enim est peregrinari à Domino, ab eo recedendo per peccatum; aliud peregrinari ad Dominum, ambulando ad ipsum per fidem. Secundò. Dici potest, SS. Angelos dici nunquam peregrinatos à Deo, quia nunquam ejecti fuerunt ab Empyreo, in quo creati sunt; quemadmodum Angeli mali ejecti fuere, & Adam ejectus fuit è Paradiso. Vel quia eorum peregrinatio per fidem adeò brevis fuit, ut quasi non fuisset, reputetur. Prior tamen responsio videtur magis germana.

Quare ad aliud testimonium ex eodem capite dico: fuisse participes lucis, & claritatis æternæ à principio; quia gratiam participarunt à Deo, qui in seipso est lux, & *A quo (inquit) si avertitur Angelus, fit immundus*, & in ea perseverarunt.

Ad tertium verò testimonium dico: S. August. ibi non loqui de cognitione matutina propriè tali, qualis est cognitio rerum in Verbo clarè viso; sed de eadem impropriè, qua cognovit *Verbum per ejus similitudinem in sua natura relucentem*, ut docet D. Th. hac *Q. 62. a. 1. ad 3.* Cæterùm si de cognitione matutina propriè tali loquatur, nempè prout est clara visio Verbi, & rerum in Uerbo; quantum ad Angelos, qui sunt in statu beatitudinis, & quantum ad ea, quæ in illo statu cognoscunt, cognitionem matutinam esse vespertina priorem, lubens concedo: At si de eisdem ab initio suæ creationis sermo sit, sentio cum D. Thoma Q. 8. de Veritate art. 16. ad 8. nempè, quòd *Angelus in principio suæ creationis non fuit beatus, nec per essentiam Deum vidit; unde nec cognitionem matutinam habuit, sed habuit vespertinam, & ex vespertina profecit in matutinam. Unde signanter primus dies mane non dicitur habuisse, sed primò vespere, quod vespere transivit in mane; quia lux illa spiritualis, quæ primo die facta dicitur, scilicet substantia angelica, statim facta, seipsam cognovit, quod fuit cognitionis vespertinæ; & hanc cognitionem retulit ad laudem Verbi, in quo facta est ei cognitio matutina; & propter hoc dicitur, Gen. 1. factum est vespere, & mane &c.* Si vero ibi, vel alibi asserit, Angelos esse beatos ea beatitudine, quam nos speramus, intelligendus est de statu beatitudinis præsentis, in quo sunt Angeli Sancti; non verò de statu, in quo ab initio fuerunt.

XIV. Ad id, quod additur, ex *lib. de Ecclesiasticis dogmantibus*, dico: librum illum non esse S. Augustini fœtum legitimum, sed vel Gennadii Massiliensis; vel certè hominis non Catholici: multis enim scatet erroribus. Addo: quod capite 9. ab Arguente citato ea verba non reperiuntur. Loquitur quidem de Angelis, c. 11. & 12. quos corporeos esse dicit, & solùm Deum incorporeum; sed de eorum beatitudine, nec verbum facit; quamvis si faceret, nihil nos moveret.

Afferri quoque solent pro contraria opinione Basilius, in *Psalm.* 44. dicens, quòd Angeli, in quo ab initio creati sunt statu, in hoc perpetuò remanent.

Gregorius etiam, *Homil. 7. in Ezechiel.* scribens, quòd cadentibus aliis, sancti Angeli in sua beatitudine persiterunt.

Sed Basilius loquitur de immutabilitate Angelorum quoad substantiam; non enim crescunt, aut decrescunt sicut homines, cum quibus ibi comparat Angelos.

S. autem Gregorius sumit beatitudinem

nem pro statu felici, in quo, aliis in miserias delapsis, Angeli sancti perstiterunt; imò in melius mutarunt; dum à beatitudine merè naturali, & inchoata per gratiam, ad supernaturalem, & consummatam per gloriam translati sunt.

DUBIUM II.

An Angelis necessaria fuerit Gratia, & Quando, ac Quomodo illam acceperint?

§. I.

Necessitas Gratiae in Angelis.

I. Dico primò. Angelis fuit necessaria actualis gratia, ut converterentur ad Deum Auctorem supernaturalem. Ita D. Thomas, hac Q. 62. a. 2. & probat. Tùm quia: aliòquin sequeretur, eum non indiguisse gratia ad consequendam beatitudinem, quod est contra Apostolum, ad Roman. 6. v. 13. *Gratia autem Dei, vita aeterna*. Tùm quia: nulla voluntas ferri potest in id, quod est supra naturam, nisi adjuta aliquo superiori principio, & supernaturali, quod dicimus auxilium gratiae. Unde eaedem rationes, quibus superius, in *Tractatibus de Scientia Dei*, & *Praedestinatione*, probavimus necessitatem gratiae ad bona opera meritoria, & ad vitam aeternam in nobis, quantum ad hoc, militant quoque de Angelis.

II. Dixi quantum ad hoc. Nam, ut observat D. Thomas, *a. 2. citato ad 2.* nos ex duplici capite auxilio gratiae indigemus; nempè, & quia conversio ad Deum Auctorem supernaturalem est supra naturam; & rursùs, quia in natura nostra per peccatum vitiata adest impedimentum, & resistentia. Verùm in Angelo, estò non fuerit necessitas gratiae ex hoc secundo capite, quia nihil fuit in eo, quod conversioni repugnaret; fuit tamen necessitas gratiae ad conversionem ex primo capite; ob excessum scilicet, & elevationem objecti, & finis supernaturalis, ad quem converti debebat. Unde concludit Angelicus Praeceptor sic: *Converti autem ad beatitudinem ultimam homini quidem est difficile, & quia est supra naturam, & quia habet impedimentum ex corruptione corporis, & infectione peccati: sed Angelo est difficile propter hoc solum, quòd est supernaturale.*

III. Hinc patet, alienos esse à doctrina S. Thomae (imo & S. Augustini, ut superiùs ostendimus, *in Tract. de Scientia Dei, Quaest. ultima, Dub. 8. §. 3.*) Jansenium, aliosqe S. Augustini, & Thomae Discipuli inani nomine gloriantes: qui gratiae actualis, & efficacis ad actum, necessitatem ad solum titulum sanandi vulneris in homine per peccatum sauciato exigentes, dicunt, in Angelis (sicut & in homine innocente) ad actualem conversionem, & actu perseverandum in ea, non fuisse necessariam aliam gratiam, praeter eam, quam in sui creatione acceperunt; ideòque non plus auxilii collatum fuisse Angelis perseverantibus, quàm iis, qui ceciderunt. Cujus oppositum superius citato loco ostendimus, statuentes, veram, eamque SS. Augustino, & Thomae conformem esse sententiam, Angelos sive ad operandum, sive ad actu perseverandum indiguisse supra illam gratiam, quam omnes in creatione acceperunt, ulteriori auxilio dante illis actu operari, & perseverare; quod cum aliquibus defuerit, actu non perseverarunt. Quod sanè dicendum est: aliàs Angeli perseverantes possent in seipsis non in Domino gloriari; inflari possent, & superbire contra non perseverantes, quasi seipsos ab iis discernentes, & quasi esset in eis aliquid, quod à Deo non accipissent, nempe actu perseverare; & proinde de sua perseverantia Deo gratias agere non tenerentur, contra mentem Apostoli, locis à nobis superiùs citatis. Quae recolenda sunt.

§. II.

§. II.

Quando Angeli Gratiam habuerint.

IV. Dico secundò. Certum est, omnes Angelos habuisse gratiam justificantem, priusquàm pervenirent ad terminum beatitudinis, vel supplicii: verosimilius autem eam in instanti creationis omnes habuisse. Ita D. Tho. citata *Q.* 62. *a.* 3.

Prima pars probatur. De bonis quidem certum est, quia beatitudinem meruerunt: nullus autem mereri potest beatitudinem sine gratia justificante. De malis verò probatur. Quoniam de Diabolo dicit Christus, Jo. 8. v. 44. quod *In veritate non stetit*: stare autem in veritate, est permanere in justitia, & rectitudine; non stare autem in veritate, supponit priùs in veritate fuisse: unde Chrysost. *Homil.* 53. In Joann. *In veritate* (inquit) *non stetit, hoc est in vita rectitudine*: cui consentit S. Leo, *Serm.* 10. *de Quadragesima*. Idem ex Juda Apostolo colligitur, in sua *Epist.* *v.* 6. ubi scribit: Angelos apostatas non servasse suum principatum, sed dereliquisse suum domicilium. Quæ D. Hieron. in c. 3. Oseæ sic exponit: *Dæmones lapsi de propria dignitate, & nihil antiqua gratiæ possidentes, aridi sunt*. Sed de hoc infra redibit sermo.

V. Secunda pars (cujus oppositam Scholastici non pauci olim tenuerunt; adeò, ut D. Thomas in 2. *Dist.* 4. *a.* 3. dicat, suo tempore fuisse communiorem) modò tamen ut probabilior ab omnibus ferè post D. Thomam acceptata, probatur. Primò: quia, ut asserit ipse S. Thomas, videtur magis consona menti Sanctorum Patrum. Eam enim insinuant S. Basilius, in Psalm. 32. (Edit. novissimæ) dicens: *Non enim infantes creati sunt Angeli, deinde paulatim exercitio perfecti, sic facti sunt digni qui spiritum reciperent: sed in prima conditione una cum substantia sua quasi mixtura infusam habuere sanctitatem.*

VI. Idem S. Augustinus sentit, Tùm *lib.* 11. *de Civit. Dei cap.* 11. his verbis: *Nullo quidem modo secundùm aliquod temporis spatium priùs erant illi spiritus tenebræ, quos Angelos dicimus; sed simul ut facti sunt, lux facti sunt: non tamen ita tantùm creati, ut quoquo modo essent, & quoquo modo viverent; sed etiam illuminati, ut sapienter, beatèque viverent.* Tùm *lib.* 12. *c.* 9. In Angelis (inquit) bonam voluntatem *Quis fecit, nisi ille, qui eos cum bona voluntate, idest cum amore casto, quo illi adhærerent, creavit, simul eis & condens naturam, & largiens gratiam?* Et *l. de Corrept. & gratia c.* 10. tradit, omnes Angelos initio accepisse illud, per quod stare possent, etsi non omnes illud, per quod starent.

VII. In hoc consentiunt S. Prosper (seu veriùs Julianus Pomerius natione Maurus, professione Rhætoricus, qui claruit circa ann. 498. ut Eruditi Recentiores sentiunt) *lib.* 1. *de Vita contemplativa, c.* 3. Damascenus *lib.* 2. *de Fide, c.* 3. ubi ait: *Per Verbum omnes Angeli creati sunt, & Sancto Spiritu sanctificante consummationem acceperunt, ut pro sua quisque dignitate, & ordine splendoris, gratiæque participes essent.* Et c. 4. de Diabolo (inquit) *Cùm non natura malus conditus, sed cùm bonus esset, bonique causa factus esset .... splendorem illum, ac honorem, quam Creatoris beneficio consecutus erat, non ferens, libera voluntate.... immutatus est &c.*

VIII. Favent etiam Scripturæ, ut illud *Isaiæ* 14. *v.* 12 ubi de Diabolo sub figura Regis Babylonis dicitur: *Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui manè oriebaris.* Et *Ezechiel.* 28. *v.* 13. de eodem sub figura Regis Tyri dicitur: *In deliciis Paradisi Dei fuisti; omnis lapis pretiosus operimentum tuum. &c.* Et v. 15. *Perfectus in viis tuis à die conditionis tuæ, donec inventa est iniquitas in te.* Quæ de donis gratiæ intelligunt Patres.

IX. Accedit & ratio, seu veriùs congruitas. Primam insinuat D. Thomas, in 2. *Dist.* 4. *a.* 3. citato. Sicu se habet materia ad formam, ita natura ad gratiam: sed Deus non creavit priùs materiam informem, ac dein-

de eam forma ornavit, sed simul cum materia formam; ergo similiter Deus non priùs naturam angelicam condidit, & deinde eam gratia donavit, sed simul fuit concedens naturam, & largiens gratiam, ut supra eum S. Augusti dicebamus. Quare concludit D. Thomas citatus, opinio contraria fundatur in altera, *Quæ ponit omnia simul in materia, non autem per speci.s distinctas creata.*

X. Secundam, tradit hac Q. 62. a. 3. sic: Gratia est quoddam Dei semen, ut 1. *Joann.* 3. dicitur: sed creaturæ corporales in sua creatione habuerunt rationes seminales omnium effectuum naturalium, & unde possent ad suos fines pervenire; ergo & creaturæ spirituales, scilicet Angeli, habuerunt in sua creatione gratiam, quæ est semen operum supernaturalium, quibus tendere possent ad beatitudinem, ad quam erant conditi.

Accedit etiam: quia primus homo conditus fuit in gratia, ut Q. 95. a. 1. docet D. Thomas; ergo similiter Angelus. Si enim decens fuit, ut homo haberet in sui conditione gratiam, qua esset dispositus ad beatitudinem sibi præfixam, cur non & Angeli?

XI. Dices tamen primò. *Job.* 4. v 18. ubi legimus nos: *& in Angelis suis reperit pravitatem*, Hæbræi legunt: Et *in Angelis suis non posuit laudem, vel lucem*, hoc est gratiam.

Deinde, *Joann.* 7. *v.* 44. de Diabolo dicitur: *Ille homicida erat ab initio.* Et 1. Joann. 3. v. 8. *Ab initio Diabolus peccat.*

Respondetur tamen: sensum textus ex Job esse, quòd in Angelis, in quibus reperit pravitatem, Deus *non posuit*, idest non *confirmavit*, aut *stabilivit* perseverantiæ dono lucem, idest gratiam, sicut in aliis.

Ad alios verò textus ex Joanne respondet S. August. lib. 11. de Civit. Dei cap. 14. *Illud quòd* ab initio Diabolus peccat, *non ab initio, ex quo creatus est peccare putandus est: sed ab initio peccati, quòd ab ipsius superbia caperit esse peccatum.* Quàm responsionem amplectitur D. T. 1. P. q. 63. a. 5. ad 2. addens: *Sed ab initio peccati; scilicet, quia nunquam à peccato recessit.*

XII. Dices secundò. August. *l. de Corrept. & grat. c.* 10. dicit, sic Deum ordinasse Angelorum, & hominum vitam, ut in ea priùs ostenderet, quid posset eorum liberum arbitrium; deinde quid posset suæ gratiæ beneficium.

Respondeo: D. Augustinum non sumere ibi liberum arbitrium omni destitutum gratia etiam habituali, & sufficiente, quam vocat *Adjutorum sine quo*; sed destitutum gratiâ actuali, & dante actum preseverantiæ, quam vocat *Adjutorium quo*: propterea sie disposuit, ut quibusdam hæc non daretur, ut ostenderet, quid posset liberum arbitrium sine illa: etsi gratiam sufficientem haberet.

Aliter etiam respondet S. Thomas, 1. P. q. 95. a. 1. ad 3. *Quòd ex illa auctoritate Augustini non habetur, quòd Angelus, vel homo priùs fuerit creatus in naturali libertate arbitrii, quàm habuisset gratiam; sed quòd ostendit, quid in eis posset liberum arbitrium ante confirmationem, & quid postmodum consecuti essent per auxilium gratiæ confirmantis.*

XIII. Dices tertiò. Gratia medium locum habet inter naturam, & gloriam; ergo sicut ordine temporis gratia fuit in Angelis ante gloriam, ita natura fuit ante gratiam.

Respondet D. Tho. hac Q. 52. a. 3. ad 3. *Quod quamvis gratia sit medium inter naturam, & gloriam ordine naturæ: tamen ordine temporis in natura creata non debuit simul esse gloria cum natura, quia est finis operationis ipsius naturæ per gratiam adjutæ. Gratia autem non se habet ut finis operationis, sed ut principium benè operandi: & ideò statim cum natura gratiam dare conveniens fuit.*

XIV. Dices quartò. Saltem in Angelis, qui peccaverunt non fuit ab initio gratia; aliàs cùm non fuisset in eis aliquod retrahens, impetum gratiæ secuti fuissent dirigentis in Deum, & sic non cecidissent.

Resp. D. Tho. loco mox citato ad se-

secundum, neg. sequelam. Nam *Omnis forma inclinat suum subjectum secundùm modum naturæ ejus. Modus autem naturalis intellectualis naturæ est, ut liberè feratur in ea, quæ vult. Et ideò inclinatio gratiæ non imponit necessitatem, sed habens gratiam potest ea non uti & peccare.* Nec obest, quòd non adsit aliquid retrahens: nam ait idem Sanctus Doct. in 2. Dist. 4. a 3. ad 5. *Non potest concludi, quòd habens gratiam à bono diverti non possit, etiamsi nihil habeat retrahens, nisi sit perfecta gratia, quæ fini conjungat, qualis est in Beatis; quia habens gratiam non agit ex necessitate gratiæ: sicut nec necessitate naturæ. quæ in bonum etiam ordinata est, sed ex libertate voluntatis.* De hoc alia inferiùs, cùm statuetur, Angelum in primo instanti non peccasse, & hominem in gratia conditum fuisse.

§. III.

Quomodo Angeli Gratiam acceperint.

Sensus quæsiti est: an Angelus gratiam primò acceperit, ad eam propriis actibus se disponendo, eo modo, quo homines adulti eam recipiunt; an verò per infusionem à Deo, nihil cooperando, ut eam recipiunt infantes.

XV. Dico tertiò. Omnes Angeli statim ab initio acceperunt gratiam sanctificantem per propriam dispositionem: statim enim ac creati, omnes semetipsos per caritatem retulerunt in Deum, qua dispositione à Deo gratiam sanctificantem consecuti sunt. Hoc colligo ex D. Thoma. Tùm hac Q. 62. a. 6. ubi statuit, quòd Angeli, qui habuerunt meliora naturalia habuerunt plus de gratia, & gloria: *Quia fortiùs, & efficaciùs ad Deum sunt conversi.* Tùm 2. 2. q. 24. ad 3. ubi ostendit, Angelos superiores majorem, & intensiorem gratiam accepisse, quia in illis fuit major conatus ad bonum. Nota tamen, illum majorem conatum non fuisse ex naturæ viribus; sed viribus gratiæ moventis: unde D. Th. ibi ad 2. *Sed hanc etiam dispositionem* (inquit) *vel conatum prævenit Spiritus movens mentem hominis* (vel Angeli) *plùs, vel minùs.*

XVI. Colligo etiam ex eodem S. Doctore, 1. P. q. 95. a. 1. ad 5. docente: primum hominem in primo instanti suæ creationis gratiæ consensisse, ac subinde per motum liberi arbitrii gratia movente adjutum, ad eam se præparasse. Cur ergo idem dici non debebit de Angelis? Rursùs: si hominibus adultis, quia capaces sunt libertatis, & usus illius, præ infantibus, gratia justificationis non confertur, nisi media propria dispositione, & idem eadem ratione contigit Adamo: potiori certè ratione id Angelis contigisse credendum est; qui usum expeditiorem suæ libertatis ab initio habuerunt.

XVII. Credendum igitur est: Angelos in primo instanti suæ creationis habuisse duos actus conversionis in Deum; unum quidem naturalem in ipsum, ut Auctorem, & finem ordinis naturæ; qui fuit necessarius quoad specificationem, & exercitium, ut *Quæst. praecedente, Dub.* 2. §. 2. ostensum est: alterum autem supernaturalem in Deum, ut Auctorem, & finem ordinis gratiæ; qui fuit necessarius quidem quoad specificationem, liber tamen quoad exercitium: & hic fuit actus ferventissimæ caritatis, quo dispositivè sanctificati sunt, & ita sua dispositione gratiam susceperunt. Ex his duobus actibus, unus, nempè conversio ad Deum Auctorem & finem naturalem, fuit prior altero, & finem gratiæ, non quidem prioritate durationis, sed naturæ; cum natura sit prior gratia, & fundamentum ipsius.

XVIII. Neque est impossibile duos actus realiter distinctos ab Angelo in eodem instanti elici; si tamen sint invicem subordinati, & circa idem objectum, quales sunt præfatæ duæ conversiones in Deum. Nam esto instantia angelica ex angelicis operationibus multiplicentur, unaquæque enim Angeli operatio constituit unum instans; hoc tamen intelligitur de operationibus invicem non subordinatis, nec se habentibus per modum unius, qualiter se ha-

habent conversio ad Deum ut Auctorem, & finem naturæ, & conversio ad eundem, ut Auctorem, & finem ordinis gratiæ.

XIX. Non latet, S. Thomam Q. 16. *de Malo*, a 4. docere: Angelum solum ea posse simul cognoscere, quæ illi repræsentantur per unam speciem; & ideò *In ea, quæ secundùm unam speciem Angelus apprehendere non potest, necesse est, ut moveatur in diversis instantibus sui temporis*. Ex quo concludit: quòd *Si non omnia naturaliter cognita propter eorum distantiam potest Angelus apprehendere per unam speciem, & simul; multò minus potest simul moveri in naturaliter cognita, & in supernaturalia, quæ sunt gratuita*. Ex quo tandem statuit, Angelum in primo instanti solùm conversum fuisse ad naturalem sui cognitionem, secundùm quam cùm peccare non potuerit, ideò in eo primo instanti peccare non potuit.

XX. Sed respondeo: S. Thomam loco citato locutum fuisse in ea opinione, quam *in 2. Dist. 4. q. 4. a. 3.* dicit suo tempore fuisse communiorem (ut supra notavimus) nempè quòd Angeli non in gratia, sed in naturalibus tantum creati sint. Cæterùm sicut ibi magis propendit in opinionem oppositam: ita hìc in summa assertivè eam profitetur, ut ostendimus. Non solùm enim hac Q. 62. a 4. statuit, Angelos fuisse creatos in gratia; sed q. 63. a. 5. ad 3. & 4. expressè docet: quòd omnes Angeli in primo instanti potuerunt mereri, & de facto meruerunt, quamvis peccare non potuerint. Imò ibidem in corpore afferens rationem de duabus operationibus invicem se consequentibus, quæ in eodem instanti esse non possunt, ait: *Sed hæc ratio non videtur sufficiens: habet enim solùm locum in motibus temporalibus, qui successivè aguntur: sicut si motus localis sequitur ad alterationem, non potest in eodem instanti terminari alteratio, & localis motus: sed si sunt mutationes instantaneæ, simul & in eodem instanti potest esse terminus primæ, & secundæ mutationis, sicut in eodem instanti, in quo illuminatur Luna à Sole, illuminatur aer à Luna. Manifestum est autem, quòd creatio est instanea, & similiter motus liberi arbitrii in Angelis, non enim indigent collatione & discursu rationis ... Unde nihil prohibet simul, & in eodem instanti esse terminum creationis & terminum liberi arbitrii*.

XXI. Quòd autem Angelus non possit simul plura objecta naruralia cognoscere, non ideò præcisè est quia diversis speciebus cognoscuntur; sed quia cognoscuntur diversis speciebus disparatis, & nullum ordinem inter se habentibus. Cùm ergo actus conversionis in Deum Auctorem naturæ, & gratiæ, esto ex diversis speciebus procedentes, sint subordinati, & per modum unius idem objectum, esto sub diversa ratione, respiciant; per eos (inquit S. Thom. in 2. Dist. 4. q. 1. a. 3.) *Non designatur successio temporis, sed ordo naturæ tantùm, secundùm quòd in via generationis est imperfectum ante perfectum*. Et hæc est genuina, & ultima S. Doctoris mens. Unde Q. 62. 1. P. a. 7. ad 3. apertè dicit: *Quòd duæ operationes non possunt esse simul unius potentiæ, nisi una ad aliam ordinetur. Cognitio autem & dilectio naturalis ordinantur ad cognitionem, & dilectionem gloriæ. Unde nihil prohibet, in Angelo esse, & cognitionem & dilectionem naturalem, & cognitionem*, & *dilectionem gloriæ*.

XXII. Non sequitur tamen, quòd si omnes Angeli in primo instanti ad Deum Auctorem gratiæ conversi sint, aliqui eorum in secundo instanti à Deo averti, & peccare non potuerint; cùm Angelus sit talis naturæ, ut cui objecto semel adhæsit, semper adhæreat.

XXIII. Nam hoc est verum, quando Angelus adhæret alicui objecto, ut se ex se movens ex plena, & perfecta deliberatione; secus si adhæreat, ut motus à Deo specialiter, liberè quidem, sed non ex perfecta electione, & deliberatione, ut Angelo contigisse in primo instanti, suo loco dicetur.

XXIV. Quare autem Christus gratiam habitualem non acceperit per propriam di-

dispositionem, ut Angeli, ratio est. Quia, ut ait D. Tho. 3. P. *q.* 2. *a.* 11. nihil in Christo concipere possumus, quod præcesserit, & quo se disposuerit ad gratiam habitualem. Non quidem tempore; non enim ponimus, quòd ante fuerit purus homo, & postea per meritum bonæ vitæ obtinuerit esse Deo gratus, & Filius Dei, sicut posuit Photinus: sed quòd à principio suæ conceptionis verè fuerit Filius Dei; ita ut ante, nec pro priori naturæ, habuerit aliam hypostasim, qua posset operari: & ideò omnis operatio illius consecuta est & tempore, & natura ad unionem, & consequenter etiam ad gratiam habitualem, quæ veluti proprietas ex unione resultat.

Angeli autem quamvis habuerint gratiam sibi concreatam, potuerunt tamen se ad illam disponere; quia pro priori ad eam supponebantur subsistentes, & potentes operari: unde cum auxilio supernaturali statim illis concesso, eodem instanti quo creati sunt, potuerunt actum amoris, ac perfectæ in Deum Auctorem gratiæ conversionis elicere, quo ad gratiam recipiendam se disponerent, quæ in eodem instanti reali cum prioritate, & posterioritate naturæ perfici potuerunt.

DUBIUM III.

De Merito, & Via Angelorum.

§. I.

De Merito Angelorum.

I. DIco. Angeli, qui steterunt, de facto meruerunt beatitudinem; idque priùs tempore, quàm eam fuissent adepti. Utraque pars est D.Thomæ, hac Q. 62. a 4. Priorem probat sic. Omnis creatura, quæ sibi non est suus finis, sicut Deus, perduci debet ad illum, & proinde ad beatitudinem, quæ ejus ultimus finis est, per aliquam suam operationem; vel factivam finis, quando finis, propter quem operatur, non excedit virtutem ejus, sicut medicatio est factiva sanitatis; vel meritoriam finis, quando finis excedit virtutem operantis propter finem, & propterea expectatur ex dono alterius: sed beatitudo supernaturalis excedit naturam nedùm humanam, sed angelicam, & unicè ex dono Dei est; ergo homo, & Angelus ad eam conari non possunt, nisi operatione, quæ sit meritoria illius.

II. Ulteriùs: Ex dictis, Angelus creatus fuit in gratia, per conversionem ad Deum Auctorem gratiæ, & per gratiam Deum dilexit: sed qui diligit Deum, meretur, ut diligatur à Deo, dùm est in via per uberiorem gratiam, & tandem per gloriam, cujus gratia semen est; ergo &c.

III. Præterea: Natura Angeli ita capax est merendi beatitudinem, sicut homo adultus, quia donata gratia, & libero arbitrio; ergo ea ratione, qua homines adulti non perveniunt ad gloriam, nisi ut ad præmium, & consequenter per meritum, multò magis angelica natura, quæ aptior, & excellentior est.

IV. Neque obest, quòd Christus, ut homo, suam beatitudinem consecutus sit sine propria operatione, & meritis. Nam hoc ideò fuit, quia Christo etiam ut homini, ratione unionis cum supposito divino, beatitudo erat naturalis, & debita tanquam consequens naturam divinam, quæ illi in supposito communicabatur; quod in Angelis non currit. Quare Christus eam habuit in primo suæ conditionis instanti, Angeli autem non.

V. Sancto Thomæ in hac veritate, sicut in cæteris, prævivit S. Augustinus, præcipuè, *lib de Correp. & gratia*, *cap.* 10. & 11. ubi de primo homine loquens, cui Deus concesserat adjutorium, quo posset perseveranter bonum tenere, si vellet, inquit: *Sed quia noluit permanere, profectò ejus culpa est, cujus meritum fuisset, si permanere voluisset, Sicut fecerunt Angeli sancti, qui cadentibus aliis per liberum arbitrium, per idem liberum arbitrium steterunt ipsi, & hujus permansionis debitam mercedem recipere meruerunt, tantam scilicet beatitudinis plenitudinem; qua eis certissimum sit, semper in illa esse mansuros.*

VI.

VI. Secunda etiam pars ab eodem D. Thoma citato sic probatur. Si Angeli non meruerunt beatitudinem per actus tempore præcedentes beatitudinem; vel eam meruerunt per actus consequentes beatitudinem; vel per actus eam concomitantes: sed neutrum est verisimile. Non primum. Nam hoc est contra rationem meriti, quod habet rationem viæ ad terminum; via autem non sequitur post terminum; & sicut ei, qui jam est in termino, non convenit moveri ad terminum, sic nullus meretur, quod jam habet. Non secundum: nam gratia, quæ est principium merendi, est ex conditione subjecti nondum perfecta, adhuc amissibilis; beatitudo verò est gratia perfecta consummata, & prorsùs inamissibilis: sed idem subjectum nequit simul informari gratia perfecta, & consummata, & nondum perfecta nec consummata; prorsùs inamissibili, & adhuc amissibili, ergo non videtur esse possibile, quòd simul fruatur, & mereatur suam beatitudinem.

VII. Dices. Christus habuit simul actus viatoris, & beati, fuit beatus, & simul merebatur: ergo non est incompossibile esse beatum, & simul mereri.

Respondeo: instatiam contra Adversarios retorqueri posse. Nam Christus, quia beatus non meruit sibi suam beatitudinem, sed nostram; ergo nec Angeli jam beati sibi mereri possunt beatitudinem. Deinde hoc in Christo fuit particulare; quòd, cùm esset non tantùm homo, sed Deus, & cùm esset caput nostrum, ex quo omnes gratiam eramus habituri, haberet simul gratiam beati, & viatoris, inamissibilem tamen, & nullius capacem augmenti ob unionem ad Verbum; quod de Angelis dici nequit.

VIII. Sed adhuc dices. Non est repugnans, ut retribuatur merces pro laboribus, & meritis subsequentibus: sicut Sancti Patres gratiam receperunt ex meritis futuris Christi; ergo potuit Angelis beatitudo conferri ex meritis, quæ postea comparaturi erant; ergo merces potest antecedere meritum ordine temporis.

Respondeo: posse antecedere, quando merces non est interna perfectio operantis, sicut gratia quæ per merita Christi futura data fuit antiquis Patribus; hæc enim Christo extrinseca erat. At cum merces est interna perfectio operantis, seu ipsi operanti intrinsecè rependitur, non potest esse in eo, vel ante meritum, vel simul cum merito; sed debet sequi ad meritum. Hinc esto præmia Christo extrinseca potuerint præcedere ejus Passionem, imò & Incarnationem; glorificatio tamen corporis, utpote ei interna, non nisi Passionis meritum secuta fuit, dicente ipso, Luc. 24. v. 26. *Nonne hac oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam?* & Angeli beati per officia, quæ hominibus impendunt merentur quidem majorem beatitudinem accidentalem, non tamen majorem beatitudinem essentialem.

§. II.

De Via Angelorum.

IX. Cum ex dictis meritum Angelorum debuerit tempore præcedere eorum beatitudinem, & tempus merendi sit tempus viæ; nascitur dubium (& quidem solutu non facile) quanto tempore Angeli manserint in statu merendi, seu in statu viæ, antequam qui perseverarunt reciperent præmium beatudinis; qui verò lapsi sunt, pœnæ, ac supplicio addicerentur æterno.

X. Suppono ex D. Thoma hac Q. 62. a. 5. ad 2. & Q. 63. a. 6. ad 4. quòd in Angelis, qui non sunt subjecti motui cœlesti, tempus, & instantia accipiuntur secundùm successionem operationum intellectus, vel etiam affectus. Quare dùm Angelus modò intelligit, & vult unum, deinde intelligit, & vult alterum; hi actus cognitionis & voluntatis sibi invicem succedentes constituunt diversa instantia angelica, & diversum tempus, discretum tamen, non continuum.

XI. Noto etiam: quod ut operationes angelicæ constituant diversa instantia,

tia, debent esse diversæ, & de objecto diverso; si enim, dum unus Angelus de uno actu transit ad alterum, alius in eodem actu perseveret; ea quæ respectu primi sunt duo instantia, respectu secundi idem instans est; quia in hoc non adest successio operationum, sed eadem operatio perseverans.

XII. Suppono etiam ex dictis: quòd omnes Angeli in primo instanti suæ creationis, seu suæ operationis, meruerunt; deinde aliqui in merito continvarunt, alii in demeritum, & culpam lapsi sunt: idest aliqui in Deo, quem statim conditi amaverant, diligendo perstiterunt; alii à Deo, quem priùs amaverant, ad seipsos amandos conversi sunt: illi propterea facti fuere beati, isti in æternum miseri. Hæc fuit Angelorum via; brevissima quidem. Unde quærimus: quot instantibus tàm in bonis, quàm in malis Angelis duraverit. Missis ergo variis opinionibus, etiam inter Thomistas.

XIII. Dico primò. Via bonorum Angelorum duobus instantibus completa fuit; in quorum primo sunt creati, & meruerunt, & in bono perstiterunt; in secundo autem beatitudinem receperunt. Ita D. Thomas, hac Q. 62. a. 5. dicens: *Angelus post primum actum caritatis, quo beatitudinem meruit, statim beatus fuit*. Et ad 2. *Oportet* (inquit) *diversa instantia accipi, in quorum uno meruerit beatitudinem, & in alio fuerit beatus*. Probat autem in corpore art. sic. Sicut Angelus ex sua natura ordinem habet ad suam perfectionem naturalem, ita ex merito habet ordinem ad gloriam: sed naturalem perfectionem non per discursum, sed statim per naturam habet; ergo statim post meritum habet beatitudinem. Et sic unico instanti meritum, & via boni Angeli consummationem accepere, & in altero beatitudo consecuta est. Unico, inquàm, realiter, quamvis æquivalenter duplici: nam prima ejus operatio bona perseverans æquivaluit duplici operationi discontinvatæ malorum Angelorum, & proinde duplici instanti.

XIV. Dico secundò. Via malorum Angelorum tribus instantibus videtur fuisse completa; in quorum primo cum cæteris meruerunt; in secundo peccaverunt: in tertio peccati pœnam receperunt. Docet enim S. Tho. Q. 63. a. 6. quòd in primo instanti Diabolus meruit, & statim post primum instans suæ creationis peccavit. Ecce duas operationes diversas, & non subordinatas constituentes duo instantia angelica, nempè meritum, & demeritum. Tertium verò instans colligitur ex eodem principio. Cùm enim actus Angeli peccantis, & consequenter pœnam merentis præcedat, & diversus sit ab eo, quo extra statum viæ constitutus pœnam contra voluntatem recepit, nec amplius mereri valuit, necesse est, ut constituat diversum instans; sicut instans, quo boni Angeli in statu beatitudinis, & extra statum meriti positi sunt, fuit diversum: sicque via malorum Angelorum tribus instantibus consummata fuit, via verò bonorum Angelorum solis duobus, ut dictum est. Unde D. Thomas, Q. 63. a. 6. ad 4. *Si igitur* (inquit) *instans primum in Angelis intelligitur respondere operationi mentis angelicæ, qua se inseipsam convertit per vespertinam cognitionem: quia in primo die commemoratur vespere, sed non mane: & hæc quidem operatio in omnibus bona fuit. Sed ab hac operatione quidam per matutinam cognitionem ad laudem Dei sunt conversi: quidam verò in seipsis remanentes facti sunt nox, per superbiam intumescentes, ut Aug. dicit 4. super Genes. ad litt. (c. 24.) Et sic prima operatio fuit omnibus communis, sed in secunda sunt distincti. Et ideò in primo instanti omnes fuerunt boni; sed in secundo fuerunt boni à malis distincti.* Quæ satis.

QUÆSTIO VIII.

De Angelorum Malitia quoad Culpam.

Relictis Angelis, qui in bono perseverarunt, ac sibi beatitudinem meruerunt, ad eos, qui à bono per malitiam defecerunt, præsens quæstio

ftio se se converit cum D. Thoma, 1. p. q. 63. cujus ductum, ut in omibus, sequemur.

DUBIUM I.

Utrum Malum Culpæ possit esse in Angelis?

§. I.

Explicatio Difficulatatis.

I. Malum culpæ, seu peccatum, cùm sit dictum, vel factum, vel concupitum, vel etiam omissio contra legem: & lex, alia sit naturalis, quæ dictat ea, quæ secundùm naturam sunt; alia supernaturalis, quæ dictat ea, quæ secundùm finem supernaturalem vitæ eternæ facienda, vel omittenda sunt: ideò dupliciter peccare contingit, seu duplex potest esse peccatum. Unum contra legem naturalem, alterum contra legem supernaturalem. Esto autem supposita elevatione creaturæ rationalis ad finem supernaturalem vitæ æternæ, non possit dari peccatum contra unam legem, quod non sit contra alteram; nec dari possit aversio à Deo Auctore, & fine naturali, quin sit indirectè aversio etiam à Deo Auctore & fine supernaturali: si tamen creatura rationalis non fuisset ad ordinem supernaturalem elevata, peccatum illius esset purè contra legem naturalem. His suppositis præsens dubium institui potest, vel de Angelo in præsenti statu, quo supponitur elevatus ad finem supernaturalem; vel de eodem in hypothesi, quòd in puris naturalibus fuisset relictus.

II. Et quidem loquendo de Angelo in præsenti statu elevationis ad finem supernaturalem, cum contra istum finem directè posse peccare, certum est de fide; cùm de facto plurimi Angelorum peccaverint, ut Scripturæ testantur. Quod ulteriùs probat D. Thomas hoc art. 1. Sed quia ejus ratio probat, non solùm de Angelis, sed de quacumque alia creatura intellectuali; ideò priùs resolvetur de creatura intellectuali in communi, ex quo, quid de Angelis dicendum sit, apparebit: deinde de Angelis specialiter, maximè in ordine ad finem naturalem.

§. II.

An detur vel dari possit Natura creata Impeccabilis tam contra Finem Naturalem, quàm Supernaturalem?

III. Dico primò. De facto non datur, imò nec dari potest, creatura aliqua intellectualis, quæ ex sua natura sit simpliciter, & in omni genere impeccabilis. Prior pars adeò certa est, ut oppositum asserens gravi censura meritò notari posset. Si enim Angeli, inter naturas intellectuales de facto creatas perfectissimi, peccabiles sunt, & de facto multi peccarunt; ubi erit illa alia creatura de facto, quæ ex sua natura impeccabilis sit? *Ecce* (inquit Jo. 6. 4. v. 18. & 19.) *qui serviunt ei, non sunt stabiles; & in Angelis suis reperit pravitatem: Quantò magis hi, qui habitant domos luteas &c.* Quapropter ait Christus, Matt. 19. v. 17. *Unus est bonus, Deus.* Et Lucæ. 18. v. 19. *Quid me dicis bonum, nemo bonus, nisi solus Deus.* Ac si illi legis Doctori ipsum tentanti objiceret: (inquit Ambrosius in dictum caput Lucæ) *Quid me dicis bonum, quem negas Deum? ... Non ergo bonum se negat, sed Deum signat.* Et D. Hieronymus, in c.6. ad Galatas, ex mente Pauli esse dicit: *Excepta Trinitate, omnem creaturam, licèt non peccet, tamen posse peccare.* Quod intelligendum est ex propria natura creaturæ. Unde D. Thomas, hac Q. 63. a. 1. *Tàm Angelus* (inquit) *quàm quacumque creatura rationalis, si in sua natura consideretur, potest peccare. Et cuicumque creaturæ hoc convenit, ut peccare non possit, hoc habet ex dono gratiæ, non ex conditione naturæ.* Et S. Augustinus, lib. 2. (aliàs 3.) contra Maximin. c. 12. de Angelis ait: *Qui non peccaverunt, peccare potuerunt. Et cuicumque creaturæ rationali præstatur, ut peccare non possit,*

non

non est hoc natura propria, sed Dei gratia. Quare non negatur, naturam aliquam creatam speciali Dei gratia reddi posse impeccabilem; ut de humanitate Christi per unionem hypostaticam; de Beatis per visionem beatificam sentiunt Theologi; & etiam de B. Virgine Deipara, dum in Terris viveret.

IV. Secunda verò Pars (cujus oppositum fortè asserunt, qui substantiam creatam supernaturalem possibilem admittunt, quos rejecimus in *Tract. de Visione Dei. Q. 1. Dub. 2.*) probatur primò ratione D. Thomam, *Q. 63. a. 1.* Creatura ex natura sua impeccabilis talis esset, ut non posset declinare à rectitudine sui actus in esse morali, & hoc ex natura sua haberet: sed repugnat talis natura, quæ sit creata; ergo &c. Major patet; quia peccare est declinare à rectitudine, quam debet habere, sivè in naturalibus, sive in artificialibus, sive in moralibus; argo posse peccare, est posse declinare &c. ergo non posse peccare est non posse &c. Min. prob. Ut virtus operativa non posset declinare à rectitudine suę operationis, deberet, vel esse sua regula, vel saltem cum regula rectè operandi moraliter ex se, & ex natura sua esse conjuncta: ut enim manus Artificis declinare non posset à rectitudine in scindendo, deberet esse, vel ipsa regula scindendi, vel cum regula scindendi ita conjuncta, ut ab ea declinare in scindendo non posset: sed quia regula scindendi non est ipsa manus, nec manus naturaliter conjungitur cum regula scindendi; ideò manus à rectitudine in sciendo potest declinare. Sed nulla creatura potest esse sua regula operandi moraliter, quia hæc est sola voluntas divina; neque potest esse naturaliter conjuncta cum sua regula, nempè cum voluntate divina, in operando moraliter, ut ab ea declinare, non possit; sicut nec potest ita conjungi naturaliter cum esse, seu cum primo ente, ut absolutè, & omnibus modis declinare non possit ab esse; ego &c.

V. Confirmatur primò. Repugnat aliqua creatura, cui Deus teneatur dare suum concursum ad esse, ut non possit eam destruere; ergo repugnat aliqua creatura, cui Deus ita teneatur dare concursum ad benè agendum moraliter in omni genere, ut nequeat sinere eam declinare à bono morali.

VI. Confirmatur secundò. Quia nulla creatura est suum esse, impossibilis est creatura, quæ ex se petat ita conjungi cum esse, ut absolutè ab esse declinare non possit; ergo quia nulla creatura est sua regula in operando, nulla creatura ita conjungi poterit cum regula rectè operandi, ut ab ea declinare non possit. Ex his conficitur.

VII. Secunda ratio, quam S. Augustinus, aliique Patres nobis exhibuerunt. Repugnat creatura, quæ non sit ex nihilo; ergo repugnat creatura, quę non sit vertibilis de esse in non esse, & de bono in malum ex natura sua, & proinde mutabilis, nedum in esse physico, sed etiam in esse morali.

Ita S. August. lib. 12. de Civit. Dei c. 1. *Dicitur itaque incommutabile bonum non esse, nisi unum verum beatum Deum: ea verò quæ fecit, bona quidem esse, quòd ab illo; verumtamen mutabilia, quòd non de illo, sed de nihilo facta sunt.* Et c. 6. *Si quis quærat* (inquit) *cur quis sibi fecerit voluntatem malam, inveniet, voluntatem malam non ex eo esse incipere, quòd natura est, sed ex eo quòd de nihilo natura facta est.* Lib. insuper 14. c. 13. de Adamo peccante: *Sed vitio* (inquit) *depravari, nisi ex nihilo facta, natura non posset. Ac per hoc, ut natura sit, ex eo habet quòd à Deo facta est; ut autem ab eo quod est deficiat, ex hoc quòd de nihilo facta est. Nec sic defecit homo, ut omnino nihil esset: sed ut inclinatus ad seipsum minus esset, quam erat, cùm ei, qui summè est, inhærebat*; concluditque, quòd Adam relicto Deo cæpit non quidem iam nihil esse, sed *nihilo propinquare*.

VIII. Idem quoque S. Fulgentius, *lib. de Fide ad Petrum, c. 3.* Inde probans, Deum *Summum, atque incommutabile bonum, quia æternum bonum est, nullum habens defectum, quia non ex nihilo factum; nullum habens profectum, quia non habet initium*. Subjungitque: *Ideò quippe natura à Deo facta proficere pos-*

possunt, quia esse caperunt: ideò defice-re, quia ex nihilo facta sunt. Loqui autem cum de defectu non solùm physico, sed etiam morali, patet ex antecedentibus, & etiam ex iis, quæ dicit c. 25. nempè, quòd Angeli beati non jam possunt *In deterius mutari*, non quia eis *sit naturaliter insitum, sed postquam creati sunt, gratia divina largitate collatum.*

Hoc pariter docent S. Gregorius, *lib.* 25. *Moral. c.* 5. *modò* 6. dicens de natura humana lapsa per peccatum, quòd ideò mutabilis est, quia *Ex nihilo est condita, & ex eo quòd creatura est, deorsùm ire debet.* Et Damascenus, lib. 2. de Fide, c. 3. *Quidquid* (inquit) *creatum est, mutationi quoque subsit necesse est: Id enim unum extra mutationis aleam illud est, quod increatum est.* Inde infert, quòd quia Angeli etiam natura libera est, *Ut creata, mutabilis est, cui liberum sit, vel manere in bono, & in eo proficere, vel in malum inflecti.* Et Anselmus, *lib.* 2. *Cur Deus-homo, c.* 10. ad quæsitum: *Cùm Deus talem posset facere hominem* (idest Christum, qui peccare non potuit) *cur non tales fecit Angelos, & duos primos homines, ut similiter, & peccare non possent?* Respondet: *Quoniam nec potuit, nec debuit fieri, ut unusquisque eorum esset idem ipse qui Deus.* En ergo Patres ex conceptu creaturæ factæ ex nihilo trahere, omnem creaturam rationalem esse peccabilem, nec aliter fieri posse; aliàs creatura ampliùs non esset, sed Deus.

IX. Dices primò. Ex quo creatura fit ex nihilo, inferri quidem, eam esse vertibilem in nihilum, quasi physicum, non tamen in nihilum morale. Sicut ex eo, quòd omnis creatura, quia ex nihilo, est quidem defectibilis per annihilationem; non tamen sequitur, esse defectibilem, etiam per corruptionem, ut patet in Angelis, & cœlestibus corporibus.

X. Respondeo, negando assumtum. Ex quo enim creatura ex nihilo fit, fit, ut non sit ipsum summum, & incommutabile bonum; nec ei ita determinatè adhæreat, quin possit ad aliud bonum particulare extra ipsum se se convertere, & sic à regula recedere, & peccare; maximè loquendo de summo Bono supernaturali, cui si aliqua immutabiliter adhæret, dùm est beata, hoc (ait August. l. 12. de Civitate Dei cap. 1.) *Non ex seipsa potest, quia ex nihilo creata est, sed ex illo, à quo creata est.* Neque officit, quod opponitur. Nam esse ex nihilo infert quidem tanquam principium esse vertibile in nihilum tam physicum, quàm morale ex dictis; non infert tamen esse corruptibile propriè; nam principium corruptionis est materia non satiata una forma: cùmque in Angelis non sit materia; in corporibus autem cœlestibus etsi materia sit, sua tamen forma satietur; ideò quamvis Angeli, & cœli annihilabiles sint, non sunt tamen corruptibiles.

XI. Dices secundò. Cœli etsi ex nihilo, naturaliter sunt in suis motibus indefectibiles. Natura item sensitiva brutorum est determinata ad bonum sensibile ut bonum, ad malum sensibile ut malum; sic, ut nec bonum possit ei per sensum proponi ut malum, nec malum, ut bonum; ergo similiter cùm natura rationalis sit perfectior, dari poterit natura cum intellectu ita determinato ad bonum rationale morale, ut non possit ei proponere bonum, ut malum, nec malum ut bonum.

XII. Respondeo, negando consequ. Naturæ enim corporum cœlestium, & brutorum agunt ex necessitate, & sunt determinatæ ad motus particulares, & particularia bona: natura verò rationalis ex sua natura libera est, & bonum universale respiciens cum indifferentia; cùmque ex quo creata, & ex nihilo in illud mutabiliter, nec cum determinata adhæsione soli bono incommutabili, feratur; inde est, quòd ab illo, & à rectitudine declinare ex sua natura potest. Et hoc discrimen debent concedere etiam Contrarii: alioquin, sicut de facto cœli, & naturæ brutorum indefectibiles sunt circa proprias actiones; ita sequeretur, de facto dari naturam rationalem ex sua natura indefectibilem, quod ipsi negant. Nec propter hoc sequitur, naturam rationa-

lem

lem deterioris conditionis esse, ait S. August. l. 12. de Civit. Dei, c. 1. *Nec ideo cætera in hac creatura universitate meliora sunt, quia misera esse non possunt. Neque enim cætera membra corporis nostri ideò dicendum est oculis esse meliora, quia cæca esse non possunt. Sicut autem melior est natura sentiens, & cùm dolet, quàm lapis, qui dolere nullomodo potest; ita rationalis natura præstantior est etiam misera, quàm illa, quæ rationis, vel sensus est expers; & ideò in eam non cadit miseria.*

XIII. Dices tertiò. Nec quòd creatura intellectualis sit ex nihilo; nec quòd in se non habeat omnem rationem boni; nec quòd non sit sua regula, obstant, quin possit dari natura intellectualis creata impeccabilis; ergo &c. Ant. prob. Non obstat primum: aliàs nec per gratiam reddi posset impeccabilis. Et etiam quia gratia, caritas, & virtutes morales ex nihilo sunt; & tamen moraliter defectibiles esse non possunt. Tùm tertiò: quia Angelus ipse quamvis ex nihilo, ex sua natura est impeccabilis directè contra finem naturalem.

Non obstat secundum. Nam Angelus in primo instanti non potest peccare, & tamen nec tunc habet omnem rationem boni.

Non obstat tertium. Tùm eadem ratione. Tùm quia: nec intellectus noster, nec angelicus sunt sua regula; & tamen nec intellectus noster errare potest circa prima principia, nec angelicus circa verum speculativum.

XIV. Respondetur, negando ant. pro omnibus suis partibus; non enim convincunt contra nos. Non quidem prima: nam gratia dum reddit naturam impeccabilem (ut in humanitate Christi, & in Beatis) eam non facit ex se, & ex natura impeccabilem; sed solùm impedit, ne defectibilitas, quæ spontè ex ipsa pette oriri, possit exire in actum suum; quod fit, non auferendo à tali natura, quòd sit ex nihilo, sed eam connectendo cum summo Bono, & cum prima regula moralitatis. = Gratia verò, caritas, & virtutes morales, quamvis ex nihilo sint, non tamen versantur circa bonum in communi cum indifferentia ad bonum sive consonum, sive dissonum rectæ regulæ, ut versatur voluntas; sed sunt determinationes ad bonum morale, & participationes sive formales, sive virtuales divinarum perfectionum. Quare sicut habitus pravus, quia est determinatio ad malum morale, nequit esse principium actionis bonæ moraliter; ita habitus bonus, quia est determinatio ad bonum morale, nequit influere in actionem moraliter malam = Ad id, quod additur de Angelo, pro nunc dico: quod habere principia operandi indefectibilia in ordine naturali, non est supra naturam entis creati, & facti ex nihilo; sicut nec habere principia indefectibilia naturaliter in essendo: esset tamen contra, & supra naturam entis facti ex nihilo, habere principia indefectibilia operandi etiam in ordine supernaturali, & connaturaliter esse determinatum ad bonum supernaturale; hoc enim nequit esse connaturale alicui substantiæ, nisi divinæ.

Neque convincit secundum. Nam quòd voluntas Angeli in primo instanti sit determinata ad bonum supernaturale, ex hoc oritur, quia illa prima operatio incipiens cum esse ejus, inest ei à Deo speciali Auctore, qui indefectibilis est; quod in aliis actionibus, quas ex propria deliberatione facit, non contingit: & ideò potest esse indefectibilis in prima, non autem in subsequentibus operationibus.

Eadem ratione non convincit tertium. = Ad id, quod additur de intellectu specullativo sive angelico, sive humano, dico: intellectum humanum ex se posse conjungi cum habitu principiorum illum determinante ad veritatem primorum principiorum naturalium; & ideò circa illa non posse errando deficere, & multò magis intellectum angelicum, qui comprehendit omne verum speculativum: at ex hoc solùm concluditur, quòd uterque intellectus sit ex se determinatus ad aliquod verum particulare, non autem ad verum, ut sic. Et hac ratione etiam voluntas creata ad aliquod bonum particulare potest esse determinatus

ter-

terminata, non verò ad bonum ut sic, maximè abstrahens à naturali, & supernaturali. Unde retorqueri potest argumentum.

Negari etiam poterat ant. de intellectu humano. Hic enim habitu principiorum carere potest, & turpissimè errare etiam circa principia, ut D. Th. *Q. 3. de Malo art.* 13. & 2. 2. *q.* 154. *a.* 12. supponit.

§. III.

An Angeli per se Primò, & Directè Peccare possint contra Legem Naturalem?

XV. Dico secundò. Angeli sunt impeccabiles directè, & immediatè contra finem naturalem; unde si in puris naturalibus fuissent creati, forent impeccabiles. Ita omnes Discipuli D. Thomæ, uno, vel altero excepto, & alii. Hoc apertè indicat S. Th. hac *Q.* 63. *a.* 1. *ad* 3. dicens: *Naturale est Angelo, quòd convertatur motu dilectionis in Deum, secundùm quòd est principium naturalis esse. Sed quòd convertatur, in ipsum, secundùm quòd est objectum beatitudinis supernaturalis, hoc est ex amore gratuito, à quo averti potuit peccando.* Ut ergo subsistat statuta differentia, dici debet, Angelum non posse contra finem naturalem peccare, benè tamen contra finem supernaturalem. Idem docet, *Q.* 16. *de Malo, a.* 3. ubi loquens de peccato Diaboli; *Quidquid* (inquit) *aliud dici potest, quod ad ordinem naturæ pertineat, in hoc ejus malum consistere non potuit.* Et rationem reddit. Quia *Malum non invenitur in his, quæ sunt semper actu, sed solùm in his, in quibus potentia potest separari ab actu*: sed quidquid naturale est, Angeli statim ab initio conditionis habuerunt, *Tamen erant in potentia ad supernaturalia bona, quæ per Dei gratiam consequi poterant.* Unde concludit: *Relinquitur ergo, quòd peccatum Diaboli non fuerit in aliquo, quod pertinet ad ordinem naturalem, sed secundùm aliquid supernaturale.* Quibus probat, peccatum Diaboli non fuisse in aliquo naturali, quia in hoc ordine, in quo erat semper in actu, peccare non potuit. Unde, art. 5. ejusdem quæst. ad 10. *Liberum* (inquit) *arbitrium Diaboli non est naturaliter vertibile quantùm ad naturalia sua, sed solùm habet vertibilitatem respectu supernaturalium, ad quæ potest converti, vel ab eis averti.*

XVI. Ratio verò fundamentalis est. Angelus amat Deum Auctorem, & finem naturalem necessariò necessitate tùm quoad specificationem, tùm quoad exercitium, ut superiùs, *Q.* 6. *Dub.* 2. §. 2. probatum est: sed amor Dei Auctoris, & finis naturalis excludit omne peccatum contra Deum Auctorem naturalem, etiam possibile, si sit necessarius, ut ab eo diverti non possit; ergo &c. Minor probatur à pari. Nam amor Dei finis supernaturalis, si sit super omnia, & necessarius, excludit omne peccatum etiam possibile contra Deum Auctorem supernaturalem, ut patet in Beatis; non enim compati potest cum libertate eligendi media moraliter contraria tali fini, sed solùm cum libertate eligendi, hoc, vel illud medium conducens ad talem finem; ergo similiter amor Dei super omnia Auctoris, & finis naturalis &c. excludit omne peccatum, & potentiam peccandi contra Deum Auctorem, & finem naturalem.

XVII. Neque respondeas: hoc verum fore, si Angelus necessariò diligeret Deum Auctorem, & finem naturalem amore amicitiæ, seu benevolentiæ; secus verò si diligeret (sicut de facto diligit) eum amore concupiscentiæ, ut bonum sibi; ut scilicet ab eo conservetur.

Nam contra est. Amor, quo Angelus necessariò diligit Deum Auctorem, & finem naturalem, diligit eum non solùm ut bonum sibi, sed ut summum Bonum in se; diligit enim eum plus quam seipsum, quia eum diligit sicut pars suum totum, pars autem plus amat totum, quam seipsam; ergo amat Deum non puro amore concupiscentiæ, aliàs plus amaret seipsum, quàm Deum, sed amore benevolentiæ.

XVIII. Secunda ratio est. Nequit esse possibile peccatum in voluntate, quin

quin aliquis defectus moralis præcedat in intellectu: sed in intellectu Angeli nullus præcedere potest defectus, etiam practicus, circa Deum Auctorem, & finem naturalem: non erroris, aut ignorentiæ; horum enim angelicus intellectus capax non est: nec inconsiderationis; cùm Angelus sit necessitatus ad actualem considerationem Dei finis naturalis. In his autem (*ait D. Th. Q. 16. de Malo, a. 3. citato*) quæ sunt semper actu, malum inveniri non potest, sed solùm in his, in quibus potentia potest separari ab actu; ergo &c. Cùmque hæc consideratio Dei, à qua Angelus cessare non potest, sit consideratio, quæ movet eum ad amandum Deum super omnia, ut finem naturalem; sequitur, in eo non esse possibilem, nedum inconsiderationem speculativam, sed nec practicam, seu moralem.

XIX. Ex his infertur secunda pars. Si enim Angeli in puris naturalibus fuissent conditi, aliam cognitionem non habuissent, nisi Dei Auctoris, & finis naturalis: sed contra Deum in tali ordine peccare non possent, ut ostensum est; ergo in tali casu essent omni modo impeccabiles.

XX. At inquies. Si ita est; ergo Deus maximam Angelis quasi injuriam fecit, elevando illos ad ordinem supernaturalem, in quo peccare potuerunt, imò eorum multi peccaverunt. Sed contra. Sicut enim (ut superiùs §. *præcedente, num.* 11. cum S. Augustino dicebamus) nulla est injuria, sed maximum potiùs beneficium, quòd homini concessa sit libertas, quæ denegata est lapidi, quamvis ex hoc sequatur, quòd homo possit peccare, & fieri miser, lapis verò non; quia posse peccare, & fieri misera non habet libertas, ut à Deo est, à quo potiùs adjuvatur, ne peccet; sed ex seipsa, ut ex nihilo est, & ex voluntate, quæ abutitur libertate: ità Angelos fuisse ad ordinem supernaturalem elevatos, maximum Dei beneficium fuit, quo eos fruitionis ipsius capaces reddidit; & ne ab hoc fine declinarent omnibus auxilia dedit. Quod si aliqui tantum bonum in suam perniciem converterunt, & in æternum se miseros effecarunt, eorum culpa fuit, non Dei.

XXI. Infertur ex his: quòd si Angeli in puris naturalibus conditi fuissent, in eis nulla fuisset capacitas merendi suam naturalem beatitudinem. Nam meritum in pura creatura non datur, nisi ad obtinendam suam beatitudinem, tanquam præmium: cùm verò tunc Angeli in sua naturali beatitudine fuissent creati, non fuisset eis necessarium ullum meritum; sicut nec Sancti post adeptam beatitudinem, ampliùs merentur. Fuissent tamen liberi, non quidem in contemplatione, & amore Dei, & sui, sed in consideratione, & amore aliarum creaturarum; sicut Beati circa Deum, & seipsos necessitantur, sed liberi manent circa alias creaturas.

XXII. Sed contra statutum assertum objiciunt Scripturam, & Patres asserentes, omnem creaturam, nulla facta exceptione, esse ex sua natura defectibilem; & textus à nobis superius §. 2. allati sunt.

Respondeo, Scripturam, & Patres solùm velle, omnem creaturam esse ex sua natura defectibilem in esse, & operari absolutè; idest nullam esse, quæ aliquomodo defectibilis moraliter non sit, etiam in ordine naturali, sive directè, & immediatè, sive saltem indirectè, & per accidens; non autem velle omnem creaturam esse directè defectibilem circa finem naturalem; cùm non repugnet creatura, cui sit connaturalis, & debita adhæsio ultimo fini naturali, maximè si sit creatura excellentissima in genere intellectuali, qualis est Angelus. Sicut enim excellentissima inter corpora, qualia sunt cœlestia, in suis operationibus naturalibus sunt indefectibilia, ita Angelus in suis operationibus, cùm sit necessitatus ad suum finem naturalem, est propterea indefectibilis circa illum.

XXIII. Sed dices. Hoc solùm probare, Angelum esse indefectibilem in suis operationibus naturalibus: & in hoc stare paritatem cum corporibus Cœlestibus docet D. Thomas. hac Q. 63. a. 1. ad 2. *Sed* (inquit) *supra actionem naturalem.*

ralem in Angelis est actio liberi arbitrii, secundum quam contingit in eis esse malum.

Sed contra sic. Ergo secundùm D. Thomam sicut in natura corporum cœlestium non potest esse malum, nec in operatione naturali eorum; ita neque in actione naturali Angelorum potest esse malum inordinationis: sed actio Angeli directè tendens ad finem naturalem est naturalis, & necessaria, & non libera, ut probatum est; ergo in ea malum inordinationis contingere non potest.

XXIV. Nec dicas. Quia Angelus est per naturam incorruptibilis, quamvis ex providentia supernaturali oppositum possit ei convenire, adhuc dicitur absolutè incorruptibilis; ergo si Angelus est intra ordinem naturæ indefectibilis, esto ut elavatus ad ordinem supernaturalem sit defectibilis, adhuc erit absolutè indefectibilis, quod PP. negant.

Respondeo enim discrimen esse: quòd esse destruibilem convenit Angelo ex providentia Dei supernaturali operantis secundùm absolutam potentiam, & supra cursum communem. At Angelus ita est indefectibilis directè intra ordinem naturæ, ut sit directè defectibilis in ordine supernaturali, & secundùm communem Providentiam illius ordinis; & indirectè in ordine naturali: unde est absolutè defectibilis.

XXV. Objiciunt secundò. Ideò Angelus directè peccare nequit contra finem naturalem, quia semper est in actuali dilectione Dei Auctoris naturalis: sed hoc posito, nequit peccare contra Deum Auctorem supernaturalem; quia nequit stare perpetua dilectio Dèi in ordine naturali eum peccato gravi, & inimicitia Dei Auctoris supernaturalis; ergo &c.

XXVI. Respondeo: dist. min. nequit stare dilectio Dei efficax super omnia, & appretiativa cum peccato, co. min. dilectio Dei inefficax, & per modum quasi proprietatis physicæ naturæ Angeli, nego min. Videantur, quæ diximus. Q. 6. Dub. 2. §. 3. num. 26. non enim repetenda sunt. Solùm addo, quòd Angelo peccante contra finem supernaturalem, esto maneat dilectio Dei Auctoris naturalis physicè, & quo ad entitatem; non manet tamen in eo moraliter, & prout est amor Dei super omnia, quo pacto incompossibilis est eum peccato, ob superius dicta; ubi quoque patebit, quid dicendum sit de Dæmonibus. Hi enim, dùm hominibus nocent, & peccant, id faciunt ex odio Dei Auctoris supernaturalis; ideòque directè peccant solùm contra legem supernaturalem, esto indirectè etiam contra legem naturalem. Cùm enim lumen naturæ dictet, obediendum esse omni suo legitimo superiori; & Deus, ut Auctor supernaturalis, sit legitimus Angeli superior; ideò Angelus ei non obediens, indirectè frangit legem naturalem. Similiter lex naturalis dictat non esse furandum, nec mendatium dicendum, non esse destructionem sui appetendam: unde cùm Dæmones ex odio Dei Auctoris supernaturalis, & justi in eos vindicis, talia suadent hominibus, ut eos à regno cœlorum avertant: dùm etiam desiderant se non esse, ut à miseriis eximantur, eorum peccatum est quidem contra legem supernaturalem directè; sed indirectè est etiam contra legem naturalem, quam frangunt.

XXVII. Objiciunt contra secundam partem. Si Deus creasset Angelos in solis naturalibus, potuisset denegare illis concursum, & auxilium ad actu observanda præcepta naturalia: sed in tali casu Angeli peccarent directè contra legem natusalem; ergo &c.

XXVIII. Respondeo, negando majorem. Cùm enim Angelus ex natura sua sit impeccabilis directè còntra legem naturæ, teneretur Deus præstare illi suum concursum ad actualem observantiam illius, si eum in solis naturalibus condidisset: aliàs peccatum illud, quod ex denegatione talis concursus prodiret, Deo potiùs, quàm Angelo tribueretur. Quia, quando id quod de lege ordinaria fieri nequit, de lege, & potentia extraordinaria fit, talis effectus, vel soli Deo tribuitur; vel Deo ut causæ principali, & creaturæ, ut instrumento servienti Deo. Sicut cum ignis, cui debitè applicato debetur natura-

turaliter actualis combustio, positus in Babylonica fornace, actu non combussit, denegante Deo sua potentia absoluta concursum ad actualem combustionem; illa non combustio, Deo ut speciali Auctori tributa fuit, non igni, qui ex sua natura petebat comburere: & si eidem Angelo, qui petit ex natura sua in esse conservari, Deus denegaret concursum ad esse, & Angelus annihilaretur, Deus illius annihilationis Auctor esset. Cùm ergo Angelus ex natura sua adhærens Deo naturali Auctori, ac legi ejus, positus in puris naturalibus peteret concursum Dei ad actu legem naturalem observandam; si hunc Deus illi denegaret, ageret de potentia extraordinaria; & transgressio inde secuta, non prodiret ab intrinsecis naturæ angelicæ, Deo solùm eam permittente; sed principaliter Deum haberet Auctorem, voluntatem vero Angeli ad summum, ut instrumentum in tali transgressione serviens Deo.

DUBIUM II.

Quodnam fuerit Primum Peccatum Angelorum?

§. I.

Quædam notantur.

I. SUppono cum D. Thoma. hac Q. 63. a. 2. peccatum in aliquo posse esse dupliciter. *Uno modo secundùm reatum, alio modo secundùm affectum. Secundùm reatum quidem omnia peccata in Dæmonibus esse contingit: quia dùm homines ad omnia pecata inducunt, omnium peccatorum reatum incurrunt. Secundùm affectum verò illa solùm peccata in malis Angelis esse possunt, ad quæ contingit affici spiritualem naturam. Spiritualem autem naturam affici non contingit ad bona, quæ sunt propria corpori, sed ad ea, quæ in rebus spiritualibus inveniri possunt; nihil enim afficitur, nisi ad id, quod sua natura potest esse quodammodo conveniens.* Ita D. Thomas.

II. De primo peccato Angeli variè opinati sunt Veteres. Qui Angelus corpore præditos existimarunt (de quibus fusè egimus supra, *Quæst. 2. Dub. 1. §. 1. nu. 7. & §. 4.* ferè per totum) dixerunt, tale fuisse Angelorum peccatum. Cùm enim Orbi huic administrando præpositi essent à Deo, mulierum capti specie, stupri cum eis consuetudinem habuerunt; ac propter impuritatis labem è cœlo, ac Dei consortio sunt dejecti: hinc trahentes illud, Genes. 6. v. 2. *Videntes filii Dei*, vel ut ferunt alii codices, *Angeli Dei filias hominum, quòd essent pulchræ, acceperunt sibi uxores ex omnibus, quas elegerant*. Ita S. Justinus, *in Apologia 1. pag.* 44. Clemens Alexandrinus, *l. 3. Stromat. pag.* 450. & *lib. 5. pag.* 550. & alii, quod superiùs, citato loco, §. 4. *à num.* 22. retulimus, ac refutavimus.

III. Alii putaverunt, Angelos invidia primùm lapsos fuisse, quòd trifariam exponunt. Quidam voluere, Angelos malos homini invidisse, eò quòd ad imaginem Dei factus, & expressus esset. Ita Greg. Nyssen. *Orat. Catechet. c. 6.* Ita quoque S. Cyprianus lib. de Zelo, & livore: *Ille (* inquit Diabolus*) dudum angelica majestate subnixus, ille Deo acceptus, & carus, posquam hominem ad imaginem Dei factum conspexit, in zelum malivolo livore prorupit &c.* nec non Augustinus, *lib. 12. de Genes. ad litt. c. 14.* qui tamen ex aliorum potiùs, quàm sua, loquitur sententia. Quidam, ut Lactantius, *lib. 2. Instit. c. 9.* putavit, Dæmonem invidisse Filio Dei, quem Pater produxerat similem sui spiritum, qui esset virtutibus Patris præditus. Alii verò, inter quos Bernardus, *Serm. 17. in Cantica*, putant Diabolum invidisse homini, quòd ipsum sibi parem in gloria futurum præsciverit: *In livore suo (* inquit Bernardus*) invidit, & molitus est habere subjectos, socios dedignatus: Infirmiores sunt, inquit, inferioresque natura; non decet, esse concives, nec æquales in gloria.* Vel quòd propter hominem Verbum foret incarnandum, ut putat Frassen.

IV. Alii primum peccatum Angelorum volunt fuisse inordinatum sui amorem, & quandam speciem luxuriæ spi-

spiritualis, sitam in nimia complacentia, & delectatione, quam habuit de seipso. Ita Scotus, in 2. *Dist.* 6. *q.* 2. quem sequitur ejus Schola.

Tandem S. Thomas, hac Q. 63. *a.* 2. omnesque ejus discipuli sustinent, primum Angelorum peccatum fuisse superbiam propriè dictam, quam invidia subsecuta est, ut dicemus.

§. II.

Resolutio Dubii.

V. Dico. Primum Luciferi peccatum, ex quo invidia, & cætera peccata sunt consecuta, fuit superbia propriè dicta. Ita S. Thom. hac Q. 63. *a.* 2. *& in* 2. *Dist.* 5. *q.* 1. *a.* 3. ubi observat: *Quòd superbia tribus modis accipitur. Uno modo, pro ut sumitur habitualiter, scilicet, quadam inclinabilitas, vel ex natura flexibilitate tantùm, vel ex fomitis corruptione ad superbiam, & sic dicitur: superbia initium omnis peccati.* (Hoc autem modo superbia peccatum non est, sed ex peccato est, & peccati radix) *Alio modo dicitur superbia, secundùm quòd aliquis actualiter se effert extra præcepti limites, ut præcipienti non subjiciatur: & sic non est speciale peccatum, sed quadam generalis conditio omne peccatum consequens ex parte aversionis. Tertiò modo dicitur superbia inordinatus appetitus propriæ excellentiæ, præcipuè in dignitate, vel honore; & sic est speciale peccatum, unum ex septem capitalibus vitiis: & sic primum peccatum Angeli superbia fuit.* Ita D. Thomas; quod probat. *Tum ex desiderato; quia eminentiam dignitatis appetiit. Tum etiam ex motivo, quia ex consideratione propriæ pulchritudinis in peccatum ruit.*

VI. Hoc passim testantur Scripturæ, & Patres. Scripturæ quidem. Nam Isaiæ, 14. *à v.* 11. ubi sub persona Regis Assyriorum describitur peccatum Dæmonum, dicitur: *Detracta est ad inferos superbia tua.... Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui manè oriebaris?... Qui dicebas in corde tuo: in cœlum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte Testamenti &c.* Certè hæc verba non aliud spirant, quàm elati, ac superbi animi tumorem. Unde Tobias, c. 4. v. 14. inter monita, quæ filio suo dedit: *Superbiam* (inquit) *nunquam in tuo sensu, aut in tuo verbo dominari permittas: in ipsa enim initium sumsit omnis perditio.* Hinc Ambrosius, Ep. 84. ait: *Sive in lapsu Diaboli, sive in prævaricatione hominis, initium peccati superbia est.* Et August. *in Psalm.* 18. ad illa verba: *Et emundabor à delicto maximo*, delictum maximum intelligens illud, *quo cecidit Diabolus*, quod vocat occultum suum, & *quo seductus est homo*, quod vocat *alienum*, subdit: *Quo alio, nisi superbiæ?* Idem S. Bernardus, Serm. 27. modò 66. de diversis: *Primum* (inquit) *peccatum est factum in cœlo per superbiam prævaricatoris Angeli.* Et serm. 1. de Adventu: *Fugite* (inquit) *superbiam.... quæ non modo Angelum, sed Angelorum primum in Diabolum commutavit.* Ac Demum, *Serm.* 60. *in Cant.* Angeli & hominis lapsum primò ex superbia processisse ait: *Ambo iniquitatem meditati sunt, altitudinem affectantes; ille potentia, iste scientia.*

VII. Propterea cùm Apostoli elati dicerent, Lucæ 10. v. 17. *Domine etiam Dæmonia subjiciuntur nobis in nomine tuo*; Christus mox subjecit illis: *Videbam Satanam velut fulgur de cœlo cadentem*, v. 19. idest (quod observat S. Gregorius, lib. 23. Moral. c. 7. modò 6) *Ut in discipulorum cordibus elationem premeret, mox judicium ruinæ retulit, quod ipse magister elationis accepit: ut in auctore superbiæ discerent, quid de elationis vitio formidarent.* Quò respiciens Paulus, 1. ad Timoth. 3. v. 6. monens ipsum, ne in Episcopum assumeret Neophytum; causam reddit dicens: *Ne in superbiam elatus in judicium incidat Diaboli*, (ait D. Chrysost. Homil. 10. in 1. ad Timoth.) *Hoc est, ne in eandem incurrat damnationem, quam ille per arrogantiam pertulit.* Ex his, aliisque adeò persuasum etiam est, primum Angeli peccatum fuisse superbiam, ut hæc vulgò, *Peccatum Dæmonum*, vocari consueverit:

rit: & Job. 41. v. 25. Lucifer dicatur *Rex super omnes filios superbiæ.* Cùm ergo de primo Angelorum peccato loqui debeamus juxta sensum Scripturarum, & Patrum: cùm tam Scripturæ, quàm Patres dicant, hoc fuisse superbiam; non video, quo fundamento possit oppositum sustineri.

VIII. Nunc utraque pars Asserti probanda est ratione D. Thomæ, hac Q. 63. a. 2. Et primò, quòd peccatum Angeli fuerit superbia, probat hoc discursu. Angelus, utpotè natura purè spiritualis, peccare non potuit per affectum ad bona, quæ sunt propria corpori, sed ad ea, quæ in rebus spiritualibus inveniri possunt: sed in affectu ad bona spiritualia non potest esse peccatum, *Nisi per hoc, quòd in tali affectu superioris regula non servatur*; & hoc est peccatum superbiæ, non subdi superiori in eo, in quo debet; ergo primum peccatum Angeli fuit superbia.

IX. Confirmatur, simulque prævenitur responsio. Licèt peccator in quocumque peccato nolit subjici Deo, cum hac tamen differentia hoc contingit; quòd in peccato superbiæ per se saltem ex modo volendi hoc intendit; in aliis verò peccatis solùm ex consequenti, & quasi conditionem in omni peccato inclusam, ut superiùs cum D. Thom. *ex secundo sent.* dicebamus. Peccans enim peccato luxuriæ non intendit per se, nec ex parte rei volitæ, nec ex parte modi volendi, nolle subjici superiori, nempè Deo; sed per se intendit delectationem, quæ ex rebus venereis provenit: & quamvis ex hoc consequatur, eum nolle subjici Deo, hoc ex vi talis actus non est per se intentum: sed Angelus peccando, saltem ex modo volendi, per se intendit non subjectionem ad Deum; peccavit enim inordinatè amando suam excellentiam, & naturalem beatitudinem, nolendo eam subjicere, ut debebat, Deo Authori supernaturali; ergo peccavit peccato superbiæ. Observandum tamen censeo, ad superbiam non requiri, quòd aliquis expressè, aut formaliter eligat non subjici Deo, ita ut non subjectio sit res directè volita; sed satis esse, ut ex modo volendi, interpretativè nolit se Deo subjicere; inordinatè scilicet ita diligendo perfectiones, quas habet, ac si eas non haberet à Deo; perindeque se gerens ac si Deum aspernaretur, & ei nollet se subjicere. Ita autem se gessit Angelus: suam excellentiam dilexit, quod secundùm se bonum rationi consonum erat; sed cùm debuisset eam Deo referre, ut ab eo acceptam, & ad ulteriorem finem supernaturalem ordinare, hoc facere contempsit; & sic superbiendo peccavit.

X. Ne autem inferas, in hoc fuisse potiùs peccatum inobedientiæ, quàm superbiæ, advertere debes: nolle se subjicere divinæ regulæ, aliter pertinere ad inobedientiam, aliter ad superbiam. Ad inobedientiam enim pertinet, ut dicit fugam, & recessum à divina regula, ut lex præcipiens est: ad superbiam autem, ut dicit prosecutionem excellentiæ creatæ inordinatam, idest, non servando ordinem debitum; eam subjiciendo, divinæ regulæ, non tanquam legi, sed tanquam mensuræ, & causæ cujuscumque dignitatis, & excellentiæ. Hoc discrimen assignat Cajetanus, in 2. 2. Q. 162. a. 1. Quia sicut proprium est obedientiæ velle subjectionem ad legem, ut lex est, & ad Legislatorem, ut talem, ita inobedientiæ proprium est, nolle subjectionem ad illam, & ad Legislatorem. Sicut autem humilitatis proprium est moderari appetitum tendentem ad excelsa; ita superbiæ proprius character est, hujusmodi immoderantiam apponere, non subjiciendo se ad superiorem, & divinam propriæ dignitatis, & excellentiæ regulam, & mensuram. Peccavit ergo Angelus; non quia primò a divina lege, ut tali, recesserit; sed quia suam excellentiam immoderatè appetiit, nec eam divinæ regulæ, ac mensuræ, à qua eam acceperat, & ad quam referre debuerat, subjecit: & ideò per se primò superbiæ peccavit, quamvis ex hoc inobedentia (quæ in omni peccato est) secuta sit.

XI. Neque sequitur, immoderatum

hunc propriæ excellentiæ appetitum dici potiùs debere concupiscentiam, seu luxuriam spiritualem. Nam inordinatus delectationis, seu concupiscentiæ affectus non solum invenitur in luxuria, sed in aliis vitiis, puta in gula, in avaritia, in quibus invenitur inordinatus affectus, & delectatio ciborum, aut pecuniæ; ergo vel omnis immoderata delectatio luxuria est; vel quando aliquis inordinatè vult, & sibi delectatur in cibis, in pecunia, in honoribus, duplex in tali actu reperietur deformitas: una gulæ, vel avaritiæ, vel superbiæ, & altera luxuriæ: vel tandem, quòd verum est, non omnis immoderata delectatio luxuria est. Inordinata ergo delectatio per se non constituit speciale peccatum, sed ad eam peccati speciem pertinet, circa quam versatur: ut immoderata delectatio circa cibum,& potum ad intemperantiam; circa pecuniam ad averitiam; circa res venereas, ad luxuriam; circa laudes, dignitates, & excellentias, ad superbiam.

XII. Altera verò pars, nempè quòd peccatum superbiæ secuta sit in Angelo etiam invidia, probatur à D. Th. hoc *a.* 2. sic. Ejusdem rationis est, quòd affectus tendat in aliquid appetendum, & quòd renitatur opposito: Invidus autem ex hoc de bono alterius dolet, inquantum bonum alterius æstimat sui boni impedimentum. Quare ex affectu, quo quis appetit præferri aliis, seu non habere parem in excellentia, qui pertinet ad superbiam, nascitur alter affectus; quo de bono alterius doleat, æstimans, per illud excellentiam suam obscurari, qui est actus invidiæ. Cùm ergo Angelus peccaverit appetendo excellentiam singularem, quæ quidem singularitas per alterius excellentiam cessat; *Ideò post peccatum superbia consecutum est in Angelo peccatum invidia, secundùm quòd de bono hominis doluit, & etiam de excellentia divina, secundùm quòd eo Deus contra voluntatem ipsius Diaboli utitur in gloriam divinam.*

XIII. In hoc, sicut in cæteris, S. Thomas secutus est Magistrum suum Augustinum. Hic enim, *lib.* 11. *de Genes. ad litt. c.* 14. sic ait: *Nonnulli dicunt, ipsum ei* (Angelo) *fuisse casum, à supernis sedibus, quod inviderit homini facto ad imaginem Dei. Porrò autem invidia sequitur superbiam, non præcedit: non enim causa superbiendi est invidia, sed causa invidendi superbia. Cùm igitur superbia sit amor excellentia propria, invidia verò sit odium felicitatis aliena, quid unde nascatur satis in promtu est. Amando enim quisque excellentiam suam, vel paribus invidet, quòd ei coæquentur, vel inferioribus, ne sibi coæquentur, superioribus, quod eis non coæquentur. Superbiendo igitur invidus, non invidendo quisque superbus est.* Mitto objectiones, quæ contra hanc resolutionem pro utraque parte fieri solent: tùm quia ex dictis solvi possunt; tùm quia apud Auctores quisquis facilè inveniet.

XIV. Quæres; an in Dæmonibus possint esse formaliter peccata præsumtionis, odii, inimicitiæ, & contentionis?

Respondeo, posse. Ut enim ait D. Thomas, hoc a. 2. ad 3. *Sub superbia, & invidia comprehenduntur omnia peccata, quæ ab illis derivantur, pro ut in Dæmonibus ponuntur.* Et propterea possunt in eis esse peccata idololatriæ, infidelitatis, blasphemiæ, inobedientiæ; idque non modò secundùm reatum, quomodo in eis sunt omnia peccata etiam carnalia, ad quæ homines incitant, sed etiam formaliter, & secundum affectum. Ita etiam D. August. *lib.* 14. *de Civit. Dei c.* 3.

XV. An verò in Angelis sit ira? D. Thomas, hic ad 2. dicit, quod *Ira cum quadam passione est, sicut concupiscentia. Unde ipsa in Dæmonibus esse non potest, nisi metaphoricè.* Cæterùm si loquamur de ira, non pro materiali, prout est accensio sanguinis circa cor, & ut passio est; sed pro formali, ut dicit appetitum vindictæ, cum quadam tristitia de malo, quod iratus apprehendit, ut sibi illatum ab alio, quamvis non possit dari in Angelis beatis, & multò minus in Deo, propter ea, quæ docet D. Tho. 1. *P. q.* 20. *a.* 1. *ad* 2. in Dæmonibus tamen iram for-

ma-

maliter esse posse, incognitum non est; cùm ipsi sint capaces tristitiæ, & possint appetere vindictam de injuria, quam apprehendunt sibi esse illatam.

XVI. Furtum autem in Dæmonibus quoad affectum esse posse, ut cùm aliena rapiunt, sive, ut ea donent suis cultoribus, Sagis, Maleficis &c. sive, ut noceant iis, quos odio habent, probabile est; quatenus ex invidia derivantur, & eadem ratione etiam peccatum homicidii, si homines necent. Avaritiam autem, ut est speciale peccatum, nempè *Immoderatus appetitus, rerum temporalium, quæ veniunt in usum vitæ humanæ, & pecunia æstimari possunt*, in Dæmonibus propriè non esse docet D. Tho. hoc *a. 2. ad 2.* Ad hæc enim Dæmones non afficiuntur. *Sed si avaritia dicitur omnis immoderata cupiditas habendi quodcumque bonùm creatum, sic avaritia continetur in superbia, quæ est in Dæmonibu*. Ita D. Tho. ibi. Qui eadem ratione negat in eisdem propriè inveniri accidiam. Hæc enim est *Quædam tristitia, quâ homo redditur tardus ad spirituales actus propter corporalem laborem, qui Dæmonibus non competit.*

DUBIUM III.

Quid appetierit Diabolos peccando? An Æqualitatem cum Deo?

§. I.

Aliqua præmittuntur.

I. EX inordinato amore propriæ sublimitatis è cœlo corruisse Luciferum, ex dictis, *Dub. præcedente* satis constat; quo statuimus, ejus primum peccatum fuisse superbiam: quænam verò, & quanta fuerit excellentia, quam appetiit, in præsenti quærimus. Porrò cùm tanquam certum habendum sit, Diabolum superbiisse appetendo esse, ut Deum; hoc enim nimis apertè testantur Isaias, c. 14. v. 13. & 14. *In cœlum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum....similis ero Altissimo*. Et Ezechiel, c. 28. v. 2. sub persona Regis Tyri: *Elevatum est cor tuum & dixisti: Deus ego sum, & in cathedra Dei sedi in corde maris*. Unde Michael, qui primus Lucifero restitit: *Quis ut Deus* ei dixisse fertur, hoc enim Michaelis sonat nomen. Et Gregorius Nazianzenus Luciferi casum hoc carmine expressit:

Dùm Deus esse cupit, tetra caligine totus
Obrutus est.

Quia vero dubitari potest: an Lucifer appetierit esse Deum per æqualitatem, an per imitationem, & similitudinem. Et si per æqualitatem: an id appetierit appetitu efficaci, & absoluto; an appetitu inefficaci, & conditionato, qui velleitatis dicitur. Rursùm: an appetierit, esse Deum absolutè, & in se; an Deum habere sibi unitum, ut per Incarnationem (quæ ei fortè revelata fuerat) uniendus erat humanitati Christi. Quòd si per solam similitudinem esse Deum appetivit, dubitari etiam potest; an appetierit similitudinem in eo, in quo creatura potest Deo assimilari, nempè, in donis gratiæ, & gloriæ; ut habendis tamen non ex Deo, & gratia ejus, sed ex sua natura, ut sibi debitis ex justitia: vel in eo, in quo creatura Deo assimilari non potest. Et hoc secundùm multa: vel scilicet appetendo independentiam, & negationem subjectionis cuicumque superiori; vel dominium absolutum, & independens super omnes creaturas, etiam intellectuales; vel ita in se quiescendo, ac si esset sibi sufficiens bonum, nec ad aliud ordinabile.

II. Propterea de hac re variæ natæ sunt inter Theologos opiniones. Diabolum absolutam æqualitatem appetiisse cum Deo in se, opinatur Scotus cum sua Schola, cui adhærent ex Societate non pauci. Unionem hypostaticam, vel quia sibi debitam; vel eam homini invidendo; vel Christo se subjicere recusando, desiderasse, sentiunt Alensis, Catharinus, & alii. Superbiam Dæmonis fuisse inordinatum affectum prælationis, & tyrannici dominii supra alios Angelos, & inferiores creaturas, sentiunt Molina, & Becanus.

nur. Tandem alii volunt. Luciferum superbiisse suam naturalem beatitudinem inordinatè appetendo; eam scilicet ulteriùs ad beatitudinem supernaturalem non ordinando, nec Deo auctori supernaturali subjiciendo; existimando esse in seipso naturaliter beatum, sicut est Deus. Vel si peccavit circa beatitudinem supernaturalem, hanc desiderasse ut propriis viribus acquirendam, & non ex gratia, sed ex justitia reddendam. Utramque partem censent probabilem S. Thom. discipuli.

§. II.

Prima Assertio contra Scotum.

III. Dico primò. Diabolus peccando non appetiit omnimodam æqualitatem cum Deo in natura. Ita D. Thomas, tùm hac Q. 63. a. 3. his verbis: *Dicendum, quòd Angelus absque omni dubio peccavit appetendo esse, ut Deus. Sed hoc potest intelligi dupliciter. Uno modo per æquiparantiam, alio modo per similitudinem. Primo quidem modo non potuit appetere esse ut Deus; quia scivit hoc esse impossibile.* Ex quo formatur ratio sic. Angelus peccando non poterat appetere, quòd sciebat evidenter sibi esse impossibile: sed Angelus evidenter sciebat, sibi esse impossibile esse Deum per æqualitatem; ergo hoc non appetiit peccando. Major probatur. Esto enim contingat aliquando impossibile à nobis appeti; hoc ideò est, quia ex deceptione falsò apprehendimus ipsum possibile; quia impossibile apprehensum, ut impossibile non potest voluntati proponi ut bonum, nec ut appetibile. Min etiam probatur. Quia, ut ait D. Thomas laudatus: *Nec primum actum peccandi in Angelo præcessit, vel habitus, vel passio ligans cognoscitivam ipsius virtutem, ut in particulari deficiens eligeret impossibile, sicut in nobis interdum accidit,*

IV. Confirmatur ex eodem S. Doctore, Q. 16. *de Malo* a. 3. Æqualitas est relatio quadam duorum; impossibile autem est esse alterum, qui Deo coæquetur: hoc est enim contra essentiam Dei, qui cùm sit ipsum esse subsistens, non est possibile esse duo hujusmodi. Unde quidquid aliud ab eo est, necesse est, ut sit tanquam aliquid participans esse, quod non potest esse æquale ei, quod est essentialiter ipsum esse: sed hoc non potuit Diabolus in sua conditione ignorare; statim enim intellexit substantiam suam, & in ea cognovit Deum esse Auctorem suum, à quo esse participabat; ergo non poterat apprehendere æqualitatem sui ad Deum sub ratione possibilis. Tunc sic: sed nullus tendit in id, quod apprehendit, ut impossibile; ergo impossibile est &c.

V. Respondet Scotus: quòd esto æqualitas cum Deo apprehensa fuerit ab Angelo ut impossibilis, adhuc tamen potuit esse objectum appetitus ipsius; non quidem efficacis, & absoluti, sed inefficacis, & sub conditione, quòd esset possibilis. Et probat tùm ex Arist. 3. *Ethic.* c. 2. dicente: *Electio quidem non est impossibilium. Voluntas autem est impossibilium, puta immortalitatis.* Insuper damnati Deum odio habentes, vellent Deum non esse: at hoc impossibile esse, & ipsi apprehendunt. Suaderi etiam potest ex illo ferventissimo dilectionis actu, quo S. Augustinus ferebatur in Deum, dicens: *Domine si essem Augustinus, & ego possem esse Deus, mallem, te quàm me esse Deum.* Imò sæpiùs justi optant Deum diligere amore infinito, & pœnitentes desiderant, se nunquam peccasse: hæc autem sunt, & judicantur impossibilia. Ad hunc sensum trahi posse videtur etiam S. Thomas 1. 2. Q. 13. a. 5. ad. 1. ubi ait: *Voluntas completa non est, nisi de possibili, quod est bonum volenti: sed voluntas incompleta est de impossibili, quæ secundùm quosdam velleitas dicitur, quia scilicet aliquis vellet illud, si esset possibile.*

VI. Sed contra primò. Ex modo loquendi Scripturæ appetitus Luciferi fuit absolutus, & efficax, non conditionatus, & inefficax. *In cœlum conscendam* (inquit Isaiæ 14. v. 13.) *super astra Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti.* Non ait: *Conscen-*

de-

derem, exaltarem, federem. Item Ezechiel. 28. v. 2. ait: *Deus ego sum, & in cathedra Dei sedi*. Non dixit: *Essem, sederem*: atqui si voluntate solùm inefficaci, & conditionata appetiisset æqualitatem cum Deo, debuisset exprimi per verbum *Vellem, conscenderem &c.* est enim pura velleitas, & voluntas, quæ *esset*, non quæ *sit*; ergo &c.

VII. Contra secundò. Ad peccatum actuale non sufficit voluntatis actus, *qui esset si &c.* sed requiritur actus, qui de facto, & absolutè sit in subjecto, quamvis de objecto sub conditione ponendo; quia bonum, vel malum morale non reperiuntur in actu humano, qui potest esse, seu qui esset, & non est, sed in eo solùm, qui de facto est: sicut etsi pro signo scientiæ mediæ concipiatur in Deo decretum, *quod esset si*; quia tamen actu in Deo non est, non concipitur in Deo pro illo actuale exercitium libertatis. Et ratio est. Quia qui vult aliquid conditionate, etiam ex parte actus, de facto non vult, sed vellet, seu ita dispositus est, ut vellet, si poneretur conditio: sed actus, qui conciperetur in Angelo appetente omnimodam æqualitatem cum Deo, foret actus, non quo de facto appeteret illam, etiam sub conditione, sed quo esset tantùm dispositus ad eam appetendam, si esset possibilis; ergo sicut non constitueret Angelum actu volentem, ita nec eum constitueret actu peccantem. Min. probatur. Repugnat, voluntatem habere actum aliquem esto inefficacem circa id, quod non habet rationem boni, quia est impossibile, sub conditione quod fieret bonum, seu possibile; sicut nec visus actu videre potest id, quod non est coloratum actu, sed solùm sub conditione; ergo nec Angelus potuit actu appetere æqualitatem cum Deo, quam judicavit sibi esse absolutè impossibilem, sed solùm ita esse dispositus, ut si fieri posset ei possibilis, eam actu vellet.

VIII. Contra tertiò. Dato, quòd Angelus potuerit habere actum inefficacem circa æqualitatem cum Deo; hæc tamen non potuit esse primum ejus peccatum. Nam hoc debuit necessariò esse inordinatus amor, quo adhæserit alicui ultimo fini: sed hic debuit esse prorsus efficax; nam amor adhæsivus alicui ultimo fini, ut talis debet esse dilectio ipsius super omnia, quæ nequit esse inefficax tantum & conditionata, cùm inferat electionem mediorum, & moveat efficaciter ad consecutionem illius; ergo &c.

IX. Contra quartò. Esto voluntas imperfecta, quæ solùm versatur circa finem, possit ferri ad aliquod impossibile; non tamen voluntas perfecta, completa, & electiva. Quia voluntas, simplex, & imperfecta, cùm non tendat ad executionem finis, illum respicit secundùm se, & præcisum à circumstantiis, & maximè ab existentia; & propterea in Deo ponimus plura decreta absoluta ex parte actus, & conditionata ex parte objecti circa omnes, vel saltem plures combinationes, quamvis facta aliqua suppositione factæ sint impossibiles. Voluntas verò completa, & electiva tendit ad rem ut in esse ponendam, & cum omnibus circumstatiis; ideòque de re impossibili, etiam sub conditione, quòd esset possibilis, non datur electio: sed primum Angeli peccatum fuit electio, quia simplex voluntas non est capax meriti, aut demeriti; ergo si impossibilis est æqualitas cum Deo, Angelus non peccavit appetendo æqualitatem cum Deo.

X. Doctrina hæc traditur à D. Th. *Q. 16. de Malo a. 3. ad 9.* dicente: *Voluntas, quæ dicitur esse impossibilium, non est perfecta voluntas tendens in aliquid consequendum; quia nullus tendit in id, quod existimat impossibile, ut dictum est* (in corp. art.) *sed est quadam imperfecta voluntas, quæ dicitur velleitas, quia scilicet aliquis vellet id, quod existimat impossibile, sed sub hac conditione, si possibile esset. Talis autem non est voluntas aversionis, & conversionis, in qua peccatum, & meritum consistit.* Ex hac doctrina, quæ est clavis totius præsentis difficultatis, sequitur, quod malus Angelus fuerit ita dispositus, ut æqualitatem cum Deo appeteret, si illi esset possibilis; non tamen, quòd de facto voluntate perfecta eam elegerit.

XI. Ex his respondetur ad ea, quæ su-

superiùs in contrarium allata sunt. Ad primum dico: Aristotelem docere nostram doctrinam, dùm dicit, quòd quamvis volitas, nempè imperfecta, possit esse impossibilium; electio tamen est solum possibilium: & insuper non loqui de impossibili ex terminis, & absolutè, quale est æqualitas cum Deo; sed de impossibili solùm ex suppositione, ut ostendit exemplum, quod adducit de immortalitate; quæ non est homini impossibilis absolutè, sed solùm relate ad causas naturales, & pro statu vitæ præsentis.

XII. Ad secundum. Vel dico, damnatos non appetere, Deum non esse absolutè, hoc enim sciunt esse ex terminis impossibile; sed solùm non esse Deum ultorem, & vindicem, quod est impossibile solùm ex suppositione. Vel si appetunt, Deum absolutè non esse; hoc non appetunt per se, sed ratione alterius prius voliti, nempè liberationis à miseriis, quæ esse nequit, nisi Deo non existente. Omnimoda autem æqualitas cum Deo, si appeteretur ab Angelo, deberet appeti per se, & absolutè, quod sine errore stare non posset. Et dato, quod appeteretur per se, tunc primum peccatum Angeli non esset appetitus æqualitatis cum Deo; sed inordinatus appetitus illius rei, puta propriæ excellentiæ, ratione cujus æqualitas cum Deo appeteretur.

XIII. Ad tertium dico: ferventissimam illam emphasim Augustini arguere, nòn quòd in eo de facto esset talis actus, quo vellet illud impossibile; sed quòd ita esset dispositus, ut prudenter existimaret, se in talem volitionem proditurum, si illud impossibile fieret possibile. Aut si de facto in Augustino erat talis velleitas, oriebatur ex intensissimo amore, quo Deum amabat; unde non est ad rem Adversariorum, qui volunt, appetitum æqualitatis cum Deo fuisse primum actum peccati in Angelo non ortum ex alio priori actu.

XIV. Eodem modo respondetur ad id, quod de aliis justis dicitur: nimirum, quòd vel justi de facto non volunt diligere Deum amore infinito; sed ita sentiunt se dispositos, ut si esset eis possibile, vellent: vel quòd talis actus oritur ex alio priori actu, quo scilicet summè diligunt Deum. Voluntas autem illa, qua pœnitens nollet peccatum suum extitisse, vel actu in eo non est, sed solùm esset, si possibile foret; vel si est, ex alia voluntate oritur, qua de peccato commisso intensè dolet. Uno verbo pœnitens non vult componere peccatum fuisse, & non fuisse; sicut Diabolus voluisset componere esse Angelum, & esse Deum.

XV. Quod verò ex D. Thom. adducitur, jam solutum est ex dictis ab eodem supra, *Q. 16. de Malo* citata: nimirùm, eum loqui de voluntate imperfecta, non de perfecta, & electiva, qualis in Diabolo fuisset de æqualitate cum Deo. Vel de voluntate, non quæ actu sit, sed quæ esset, quod ejus verba ostendunt, dum ait: *Quia scilicet vellet illud, si esset possibile.* Neque obest, quòd Diabolus velit à suis cultoribus adorari ut verus Deus. Nam hoc Diabolus sæpit per deceptionem, cujus esto homines sint capaces, maximè post peccati corruptionem, ipse tamen capax non est. Quare etsi homines tentet suadendo, ut sibi veram divinitatem exhibeant, non sequitur, quòd illam sibi absolutè appetierit.

XVI. Secunda ratio, qua D. Thomas tum hac *1. P. q. 63. a. 3.* tùm *Q. 16. de Malo, a. 3.* probat, Diabolum non potuisse appetere omnimodam æqualitatem cum Deo, talis est. Nemo potest appetitu prosecutionis tendere, in id, quo obtento, videt, & judicat secuturam destructionem sui esse; hac ratione (inquit S. Thomas. Qu. 63. citata) *Nulla res, quæ est in inferiori gradu naturæ, potest appetere superioris naturæ gradum, sicut asinus non appetit esse equus, quia si transferretur in gradum superioris naturæ, jam ipsum non esset.* Et in tantùm aliquis appetit esse in altiori gradu secundùm accidentalia; quia judicat in suo esse per illa magis perfici, & firmari: sed Angelus appetendo æqualitatem cum Deo appetiisset id, ex quo sciebat secuturam destructionem sui, & suum non esse; sicut ergo ex hoc motivo homo non potest appetere fieri Angelum, nec Ange-

ge-

gelus inferior fieri æqualis superiori; ita & multò magis fieri æqualis Deo: & maximè, quia in eo non poterat esse, nec ignorantia, nec error, nec inadvertentia de sui destructione secutura.

XVII. Hac ratione sic exposita prævenitur responsio Scoti dicentis, Angelum appetendo æqualitatem cum Deo appetivisse suum non esse solùm indirectè, & implicitè; sicut quilibet peccans, indirectè vult non subesse Deo, ex quo sequitur, quod velit etiam suum non esse.

XVIII. Nam non stat, quòd expressè, & formaliter cognoscatur impossibilitas æqualitatis omnimodæ cum Deo, & subsistentiæ in proprio esse, & quod expressè non appetatur destructio proprii esse: cùm ergo Angelus expressè hanc incompossibilitatem cognoscat, utpotè semper in actuali sui cognitione & Dei; non posset expressè velle æqualitatem cum Deo, quin expressè vellet etiam sui destructionem. Neque est simile de homine peccante mortaliter: hic enim vult non subesse Deo solùm interpretativè; & hoc modo dici potest etiam velle destructionem sui. Vult non subesse Deo moraliter tantùm, non physicè, sicut vellet Angelus appetendo æqualitatem cum Deo. Sed hæc satis.

§. III.

Aliæ Assertiones refutantur.

XIX. Dico secundò. Primum Angeli peccatum non fuit, quia appetierit unionem Hypostaticam. Hoc assertum tria supponit. Primum, Angelis dum erant in via fuisse revelatum mysterium Incarnationis, saltem quoad substantiam, quod admittit D. Thom. 2. 2. *q.* 2. *a.* 7. *ad* 1. ex S. Augustino, *l.* 5. *de Genes. ad litt. c.* 19. Et ratio verisimilitudinis est: quia cùm Christus sit Caput nedùm hominum, sed etiam Angelorum, & membris intellectualibus debita sit notitia proprii Capitis, ut ei subjectionem exhibeant debitam; verosimile est, quòd mysterium Incarnationis, saltem quoad substantiam, fuerit eis revelatum, dùm essent in via: quin tamen eis revelaretur suum peccatum, quod fuit occasio valdè remota adventus Christi. Sicut enim hoc mysterium revelatum fuisse Adamo docet D. Thomas, 3. *P. q.* 1. *a.* 3. *ad* 5. quin ei revelaretur suus casus, qui tamen fuit occasio proxima talis adventus; ita & multò magis potuit sic revelari Angelo.

XX. Supponit secundò: Deum omnibus Angelis adhuc in via positis præcepisse, ut Christum adorarent, & tanquam proprium Caput recognoscerent; quod indicavit Paulus, ad Hebr. 1. v. 6. *Et cùm iterum introducit Primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes Angeli Dei.* Et quidem supposita revelatione de Christo eorum Capite consentaneum fuit, ut eum adorare juberentur. Hinc supponit ista opinio, Angelum malum primò superbiisse circa unionem Hypostaticam.

XXI. Hujus tamen oppositum ostendo primò. Nam primum Angeli peccatum fuit circa suum ultimum finem; ut enim docet D. Thomas, 2. 2. q. 163. a. 1. *Prius moventur appetitus in finem, quàm in id, quod quæritur propter finem.* Unio autem Hypostatica, esto sit finis extrinsecus omnium, non tamen est finis intrinsecus, & proprius Angeli, ad quem ordinatus est; hic enim est beatitudo supernaturalis in visione clara Dei consistens; ergo &c. Præterea: unionem Hypostaticam non appetivit, ut sibi debitam, & propriis viribus acquirendam; quia optimè noverat, eam nec sibi debitam, nec suis viribus possibilem: aliàs in suo intellectu error aliquis præcessisset, quod ante ejus primum peccatum non fuisse, ostendunt Theologi. Nec eam appetiit invidendo homini. Tùm quia: ut superiùs probavimus, primum Angeli peccatum non fuit invidia, sed superbia. Tum quia: invidia est actus fugæ, seu odii alterius: sed fuga, & odium non potuit esse primum Angeli peccatum, quia fuga oritur ex prosecutione alterius boni, cujus malum est impeditivum; ergo &c. Eadem quoque ratione non primò peccavit Angelus, nolens se subjicere Christo; quia

primum Angeli peccatum non potuit esse nolitio, seu fuga mali: omnis enim nolitio, seu fuga mali supponit volitionem, seu prosecutionem alicujus boni. Ut enim docet D. Thomas, 1.2. *q.*25.*a.*2.amor est prima passionum: *Quia enim bonum quaritur, ideò refutatur oppositum malum*: & ideò actus, qui est circa bonum, prior est eo, qui est circa malum.

Hinc esto SS. PP. aliqui, ut Augustinus, *l.* 11. *de Genes. ad litt. c.* 14. Divus Bernardus, *Ser.* 1. *de Adventu*, *& Serm.* 17. *in Cantic. &c.* dicant, Angelum invidisse homini unionem Hypostaticam; apertè tamen citatis locis primum Angeli peccatum fuisse superbiam, quà *Altissimi similitudinem usurpare tentavit, & rapinam arbitratus est esse aqualem Deo*, ait Bernardus, *Serm.* 1. *de Adventu* citato.

XXII. Dico tertiò. Primum Angeli peccatum non fuit ambitio Principatus super alias creaturas intellectuales, videlicet, quòd omnes suæ, contra Dei voluntatem, parerent; vel quòd omnia dona, quæ Deus cæteris distribuit, per ipsum distribuerentur, tanquam quid suæ naturæ debitum. Et ratio est. Nam amor seu appetitus potestatis, & excellentiæ super alios oritur ex amore inordinato sui absoluto, & in se; pertinet enim ad ambitionem, seu immoderatam præsumtionem, quæ ex amore inordinato suæ excellentiæ procedit; & ideò non potuit esse primum Angeli peccatum, sed potiùs consecuta ad illud. Quare D. Thom. hac Q. 63. a. 3. postquam statuit, primum Angeli peccatum fuisse inordinatum appetitum propriæ beatitudinis, concludit: *Quia verò quod est per se, est principium, & causa ejus, quod est per aliud; ex hoc etiam consecutum est, quòd appetiit aliquem principatum super alia habere, In quo etiam perversè voluit Deo assimilari.*

§. IV.

Nostra Assertio statuitur.

XXIII. Dico quartò. Angelus primò peccavit, *Quia appetiit ut finem ultimum beatitudinis id, ad quod virtute sua natura poterat pervenire, avertens suum appetitum à beatitudine supernaturali, qua est ex gratia Dei. Vel si appetiit, ut ultimum finem illam Dei similitudinem, qua datur ex gratia, voluit hoc habere per virtutem sua natura, non ex divino auxilio, secundùm Dei dispositionem.* Ita iisdem terminis S. Tho. hac Q. 63. *a.* 3. Quod assertum duas habet partes. Prima explicatur sic. Angelus propria excellentia illectus, & quasi raptus, in ea ita sibi complacuit; ut diverteret se à consideratione, & ordine ad finem ultimum superiorem & supernaturalem, in quo tenebatur perseverare, quod propriè fuit superbire: non tamen ut crediderit, suam perfectionem, & excellentiam naturalem esse suum ultimum finem; (fuisset enim error nimis crassus) sed quia ex modo, quo eam appetivit, convertendo se ad illam absque ordine ad regulam superioris, voluntariè spernendo regulam, & mensuram à Deo præscriptam, practicè, & in actu exercito ita se gessit; ac si judicasset, bona sua naturalia sibi sufficere, nec superioribus egere, sed à se esse sufficienter beatum; quod fuit appetere esse sicut Deum.

XXIV. Hæc ergo prima pars sic explicata fundamentum habet in Scriptura, & PP. In Script. quidem. Nam Ezech. 28. v. 5. legitur: *Elevatum est cor tuum in robore tuo.* v. 17. *& elevatum est cor tuum in decore tuo, perdidisti sapientiam tuam in decore tuo &c.* Quæ verba de primo peccato Diaboli sub persona regis Tyri exponunt PP. quasi diceret: quia de decore tuo naturali superbjisti, in decore tuo idest ob hunc inordinatè dilectum, sapientiam tuam perdidisti.

In PP. quoque. Nam D. August. *l.* 12. *de Civit. Dei c.* 1. contrarios malorum, & bonorum Angelorum appetitus describens, dicit, quòd mali *Superbo.*

potestate potiùs delectati, velut suum bonum sibi ipsi essent, à superiore communi omnium beatifico bono ad propria defluxerunt. Et D. Greg. *lib.* 34. *Moral. c.* 21. *al.* 14. Angelum (ait) peccasse, *Quia relicto eo, qui verè illi sufficere poterat, se sibi sufficere posse judicavit*. D. Bernardus, de verbis Isaiæ: *Vidi Dominum sedentem*, Serm. 3. ait, peccasse, quia seipso voluit esse contentus. Et S. Leo, *Ep.* 93. quia naturali excellentia malè usus est.

Divus Thomas quoque, 3. Contrag. c. 109. ait: *Potuit igitur in voluntate substantia separata esse peccatum ex hoc, quòd proprium bonum, & perfectionem in ultimum finem non ordinavit, sed inhæsit proprio bono, ut fini*. Et c. 110. *Sicut enim* (inquit) *in nobis peccatum est ex hoc, quòd bona inferiora, scilicet corporis, appetimus absque ordine rationis: ita in Diabolo peccatum fuit in hoc, quòd proprium bonum non retulit in divinum bonum*.

XXV. Ratio etiam congrua est. Nam aggregatum ex perfectionibus naturalibus, qu bus abundabat Angelus, erat bonum valdè excellens, ac proprium, & connaturale ejus naturæ: sed unusquisque magis superbit de excellenti bono, quod habet ex sua natura, & sibi proprium, quàm de eo, quod habet ex largitate alterius; ergo Angelus magis superbiit, & sibi complacuit in sua naturali excellentia, sistendo in illa, & eam ad ulteriorem finem non ordinando. Porrò cùm haberet præceptum de illa ordinanda ad finem supernaturalem, ad quem fuerat elevata, & propter quem creata; ideò sic appetendo suam naturalm excellentiam, & in ea tanquam in ultimo fine quiescendo, immediatè eam appetiit, & peccavit.

XXVI. Neque opponas: hinc sequi, Angelum primò peccasse peccato omissinis. Peccatum enim puræ omissionis est, quando pure omittuntur actus, non verò quando solùm omittitur circumstantia actui debita. Sicut licèt sit peccatum omissionis non audire Sacrum, aut recitare Officium, quando quis ad illud tenetur; tamen audire Missam sine debita reverentia; recitare Officium sine debita atentione; celebrare Missam sine vestibus sacris, peccatum commissionis est, quamvis adjunctam habens omissionem. Concurrunt enim ibi duo præcepta: unum positivum de recitando Officium, de audiendo, aut celebrando Missam; alterum negativum in eo clausum, de non recitando sine debita attentione; de non audiendo Missam sine reverentia; vel non celebranda sine vestibus sacris. Qui ergo recitando Officium, aut audiendo vel celebrando Sacrum præfatas circumstantias omitteret, peccatum commissionis patraret, adjunctum tamen habens peccatum omissionis; quia poneret quidem actum præceptum, sed debitam actui circumstantiam omitteret. Sic in Angelo aderat præceptum positivum charitatis de diligenda propria excellentia servata mensura præfixa; quo posito statim fuit aliud præceptum emanans à virtute humilitatis, & obligans pro semper, ne diligatur propria excellentia sine tali mensura, quod obligat solum, dum obligat præceptum charitatis: cum ergo Angelus non peccaverit contra præceptum positivum charitatis. omittendo actum dilectionis sui cum mensura præfixa, sed contra præceptum negativum, ponendo actum sine tali mensura; peccavit peccato commissionis directè, non puræ omissionis.

XXVII. Neque dicas: hinc sequi, Angelum directè peccasse contra finem naturalem, perversè diligendo suam beatitudinem naturalem: quod est contra superius dicta, quibus Angelum statuimus impeccabilem directè contra finem naturalem.

Et rursùs: Si ex dictis etiam Angelus diligit se, & suam beatitudinem naturalem amore necessario, tam quoad specificationem, quàm quoad exercitium; quomodo in tali dilectione statuitur primum Angeli peccatum?

XXVIII. Respondetur enim, negando sequelam. Cùm enim supponamus pro eo instanti fuisse præceptum de diligenda propria excellentia cum ordine ad finem supernaturalem; Angelus eam diligens sine tali ordine, per se, & directe transgressus est præceptum

supernaturale, & aversus à Deo Auctore, & fine supernaturali: ex quo indirectè secuta est aversio à Deo Auctore etiam naturali.

XXIX. Ad id, quod additur, dico cum Ferrariensi, 3. *Contragentes, c.* 109. quòd esto Angelus necessariò feratur ad suum finem, seu beatitudinem naturalem sumtam absolutè, & secundùm se; ad eam tamen, ut ordinatam, & subordinatam altiori fini, & beatitudini, nempè supernaturali, liberè fertur: & ideò esto peccare non possit in dilectione illius absolutè, & secundùm se sumtæ, potest tamen peccare diligendo inordinatè, seu non ordinando illam ad finem supernaturalem, dum tenetur (sicut tenebatur pro eo instanti) ad illum eam ordinare. Videatur Ferrariensis citato loco.

XXX. Ex hoc facilè intelliges similitudinem eum Deo, quam Angelus malus appetivit, in hoc sitam fuisse: quòd sicut Deus seipso, & suo naturali bono est beatus, & ipse sibi est finis ultimus; ita & ipse Angelus (ex modo tamen appetendi) voluit sibi ipsi esse ultimus finis, & suo naturali bono esse beatus, tanquam sua naturalis perfectio esset summum bonum, ad nullum aliud perfectius bonum ordinatum.

XXXI. Dico quintò. Satis etiam probabile est, Angelum in primo suo peccato superbiisse, appetendo beatitudinem supernaturalem, ut acquirendam viribus naturæ, non auxilio gratiæ. Ita S. Thomas supra laudatus, hac Q. 63. a. 3. & Q. 16. de Malo, a. 3. dicens: *Diabolus non peccavit appetendo aliquod malum, sed appetendo bonum, scilicet finalem beatitudinem, non secundùm ordinem debitum, idest non consequendam secundùm gratiam Dei.*

Hoc Assertum priùsquam probetur explicandum est. Non intendimus, quòd primum peccatum Angeli fuerit appetitus expressus, & formalis beatitudinis supernaturalis, ut acquirendæ viribus propriis, seu sine auxilio gratiæ: talis enim volitio supponeret errorem saltem practicum in mente Angeli quo judicaret, beatitudinem supernaturalem posse acquiri sine auxilio gratiæ, qui fuit error Pelagii, ut superiùs, Tom. 4. ostensum est, cujus oppositum docet D. Thom. hac Q. 63. a. 1. ad 4. Sed quòd Angelus malus ex modo appetendi, inordinatè se gesserit, eam appetendo, non cum ordine ad Deum beatitudinis Auctorem. Cùm enim sciret, eam acquiri non posse sine gratia Dei, & tunc illi urgeret præceptum eam hoc modo per actum spei sollicitandi; hunc actum habere contemsit, & hunc ordinem servare: ex quo factum est, ut ex modo tendendi sic eam appetierit, ac si, non gratiæ, sed propriis viribus eam comparare præsumeret.

Ita exponit S. Thomas, 1. *P. q.* 63. *a.* 1. citato *ad* 4. his verbis: *Alio modo contingit peccare per liberum arbitrium eligendo aliquid, quod secundùm se est bonum, sed non cum ordine debita mensura, aut regula: ita quòd defectus inducens peccatum sit solùm ex parte electionis, quæ non habet debitum ordinem, nisi ex parte rei electæ: sicut si aliquis eligeret orare non attendens ad ordinem ab Ecclesia institutum. Et hujusmodi peccatum non præexigit ignorantiam, sed absentiam considerationis eorum, quæ considerari debent. Et hoc modo Angelus peccavit, convertendo se per liberum arbitrium ad proprium bonum absque ordine ad regulam divinæ voluntatis.* Ita S. Doct.

XXXII. Sic explicata Assertio, colligitur ex S. Anselmo relato à D. Thoma, hac Q. 63. *a.* 3. dicente: *& hoc consonat dictis Anselmi* (lib. de Casu Diaboli, c. 3. & 4. *qui dicit, quòd* appetiit illud, ad quod pervenisset, si stetisset: *& hæc duo quodammodo in idem redeunt, quia secundùm utrumque appetiit finalem beatitudinem per suam virtutem habere, quod est proprium Dei.*

Quibus verbis indicare vult S. D. quòd etsi Angelus peccaverit appetendo beatitudinem supernaturalem, eam tamen non appetiit ut formaliter, & in esse objecti supernaturalem; quia ex modo appetendi eam non appetiit, ut habendam ex viribus gratiæ, sed per virtutem suæ naturæ; eo modo, quo hæreticus dùm assentitur alicui articulo fidei, ei non assentitur, ut formaliter super-

supernaturalis est; quia ex motivo naturali ei assentitur. Et propterea benè dicit D. Thomas, quòd sive dicatur, Angelum peccasse inordinatè appetendo suam beatitudinem naturalem, sive supernaturalem, in idem redit; quia semper appetiit beatitudinem naturali modo habendam, seu semper appetiit, per seipsum esse beatum, sicut Deus.

Sic autem probatur Assertio. Satis consonum est, testimoniis Scripturæ, & PP. Angelum peccasse superbiendo circa objectum valdè excelsum, & circa finem prorsùs ultimum, ad quem Deus illum elevaverat; quia hoc modo superbiendo magis appetiit esse similis Deo: sed hoc objectum valdè excellens, & finis simpliciter ultimus, cujus consecutione magis assimilatur Deo, est beatitudo supernaturalis; ergo &c.

§. V.

Qua Via Peccatum in Angelos irrepserit.

XXXIII. Cum in voluntatem irrepere non possit peccatum, nisi aliquis defectus in intellectu præcesserit; ideò ad pleniorem Angelorum peccati intelligentiam quærere opere pretium duxi, quis defectus in eorum mente præcedens traduxerit peccatum in voluntatem. Quatuor sunt defectus, qui in intellectu angelico, & humano excogitari possunt. Primus est *Nescientia*, seu carentia illius scientiæ, quam quis nec debet, nec natus est habere; & hæc cum tantùm sit negatio, non est culpa, nec pœna, & locum habet etiam in Angelis, qui non omnia sciunt, imò multa nesciunt, quæ Deus scit. Secundus est *Ignorantia*, quæ est carentia scientiæ, quam quis natus est habere; & hæc habet rationem pœnæ, & potest habere etiam rationem culpæ. Tertius est *Error* positivus, qui tunc adest, quando quis aliquam veritatem non solum ignorat, sed de ea habet judicium erroneum, dùm putat oppositum. Quartus est *Inconsideratio*, seu carentia considerationis; quæ si sit de re, quàm quis non tenetur considerare, est solùm negativa; si verò sit de re, quam quis considerare tenetur, est privativa.

XXXIV. Non potuisse in Angelo esse peccatum in voluntate, quin aliquis in ejus intellectu defectus præcessisset, ut certum habeo, quidquid dicat in contrarium Scotus. Primò. Quia sic doceor à D. Thoma, tùm Q. 16. *de Malo a.* 2. ad 4. sic dicente: *Semper autem in peccato defectus intellectus, vel rationis, & voluntatis proportionabiliter se concomitantur.* Tùm 1. 2. q. 77. a. 2. *Cùm Voluntas sit boni, vel apparentis boni, nunquam voluntas in malum movetur, nisi id, quod non est bonum, aliqualiter rationi bonum appareat: & propter hoc voluntas nunquam in malum tenderet, nisi cum aliqua ignorentia, vel errore rationis. Unde dicitur, Prov.* 14. Errant, qui operantur malum.

XXXV. Quibus rationem indicat: quia voluntas cum sequatur in omnibus ductum rationis, nec velit bonum, nisi ut sibi propositum ab intellectu, non potest inordinatè se gerere circa bonum, nisi inordinatè fuerit illi propositum; sicut in cæco sequente ductum videntis, nequit esse inordinatus gressus, si ille, qui videt, & eum ducit, ordinatè procedat. Et hoc verum est, nedùm in voluntate peccantis ex ignorantia, sed etiam peccantis ex malitia, & industria; in hoc enim adest quidem judicium speculativum rectum, cum judicet id, quod facit, esse contra divinam legem; sed adest etiam judicium practicum non curans de divina lege, ei dictans, conveniens esse hìc, & nunc ita operari, quo judicio magis rapitur voluntas. Cùm enim minus bonum in conspectu majoris boni ei opposite induat rationem mali, si proposita voluntati observantia legis tanquam majori bono, hìc & nunc, efficaciter voluntas vellet oppositum; jam prosequeretur malum sub ratione mali, & refugeret bonum sub ratione boni, quod est ferrì extra suum objectum.

XXXVI. Nec valet opponere quemdam articulum Parisinem, nempè quòd *Existente intellectu in apice rationis, potest voluntas in oppositum.* Nam articulus ille loquitur de intellectu existente in apice rationis in habitu, non verò

rò in actu; vel de intellectu speculativè existente in apice rationis, & quoad principia universalia; non de intellectu particularia hìc & nunc practicè proponente. Quamquam præfati Parisienses articuli pro ea parte, pro qua opponuntur doctrinæ S. Thomæ, revocati postea fuerunt à Stephano Episcopo Parisiensi. anno 1325. ut superiùs ostendi, *Præsenti Tract. Quæst.* 2. *Dub.* 2. §. 3. *n.* 55. & ab Urbano IV. in Extrav. *Laudabilis Deus*. Ubi præcipit, doctrinam D. Thomæ recipi ut catholicam, & damnat omnes, qui eam damnant, ut erroneam.

XXXVII. Suppono autem, primum peccatum in angelico intellectu nullam præcessisse ignorantiam, aut errorem. Non quidem ignorantiam: nam, *Ezechiel.* 28. *v.* 12. Lucifer dicitur plenus sapientia, & perfectus decore à die conditionis suæ. Et rursùs: quia, ut superiùs diximus, habuit ab initio species omnium rerum naturalium, & revelationem insuper omnium, quæ ad rectè vivendum in ordine supernaturali necessaria sunt. Quòd si de aliquibus mysteriis Angeli postea illuminati sunt; hoc fuit quoad circumstantias explicitas, non quoad substantiam, nec per novarum specierum additionem; & de rebus, quas tunc nati non erant habere: unde fuit potiùs nescientia negativa, quàm ignorantia.

Neque etiam errorem, loquendo ante primum peccatum. Error enim iste, vel fuisset judicando hæreticè falsa esse, quæ à Deo revelata sunt, eisque assensum negando; & hoc esse non potuit: quia talis hæretica negatio supponit pertinaciam in voluntate, quæ ante primum peccatum in Angelo supponi nequit. Vel temerariè judicando de iis, quæ à Deo illi non fuerant revelata, neque ex revelatis evidenter deducta; & hoc neque: Nam tale judicium fieri non poterat absque peccato temeritatis in voluntate applicante intellectum ad judicium de objecto super excedente, absque sufficienti fundamento; quod ante primum peccatum esse non potuit, quamvis post peccatum in Dæmonibus esse possit.

XXXVIII. Qui de hoc pleniùs instrui cupit, adeat D. Thomam, Q. 6. *de Malo a.* 6. Ubi postquàm docuit, quod cum Angeli circa naturalia objecta semper sint in actu per species, & Dæmones peccando, naturalia non amiserint: *Consequens est, quòd nec Diabolus falsam opinionem habere possit in his, quæ pertinent ad ejus naturalem cognitionem.* Addit: cum autem ad ea, quæ naturalem eorum cognitionem excedunt Angeli sint in potentia: *Sic respectu hujus cognitionis gratuitæ potest in quolibet aliquis defectus existere, aliter tamen, & aliter. Nam in bono Angelo potest quidem respectu hujusmodi cognoscibilium esse defectus, sed simplicis negationis, secundùm quòd Dionysius, c. 7. Eccles. Hierarch. dicit, quod à nescientia purgantur. Non autem potest in eis esse defectus falsæ opinionis. Quia cùm voluntas eorum sit ordinata, non applicat suum intellectum ad judicandum de illis, quæ cognitionem eorum excedunt. Sed in malis Angelis propter inordinatam, & superbam voluntatem potest esse respectu hujusmodi cognoscibilium etiam defectus falsæ opinionis; inquantùm exhibent præsumtuosè suum intellectum ad judicandum de his, quæ eos excedunt. Et hæc quidem falsitas respectu hujusmodi potest in eis esse speculativè, inquantùm scilicet in falsum judicium prorumpunt: & practicè, sive affectivè, inquantùm falsò existimant, aliquid esse appetendum, vel agendum in ordine ad prædicta cognoscibilia.* Ita . Thomas. Cùm ergo ante primum peccatum nulla supponatur in Angelis superba, & præsumtuosa voluntas, nullus supponi potest error, sive speculativus, sive practicus.

XXXIX. Dico ergo. Primum peccatum Angeli irrepsit ex inconsideratione privativa, nempè divinæ regulæ, quam tunc tenebatur considerare, & advertere. Ita D. Thom. hac Q. 63. *a.* 3. *ad* 4. Non enim irrepsit ex ignorantia, non ex errore, ut probatum est: aliunde debuit ex aliquo defectu in intellectu irrepere; restat ergo, ut irrepserit, non quia elegerit malum, sed quia eligendo aliquid secundùm se bonum, nempè amando propriam beatitu-

titudinem, eam non amavit cum ordine debitæ mensuræ, & regulæ.

XL. Notandum tamen cum eodem S. Doct. Q. 1. de Malo a. 3. quòd *Hoc ipsum, quod est non attendere actu ad talem regulam in se consideratam, non est malum, nec culpa, nec pœna; quia anima non tenetur, nec potest attendere ad hujusmodi regulam semper in actu. Sed ex hoc accipit primò rationem culpa, quia sine actuali consideratione regula procedit ad hujusmodi electionem. Sicut Artifex non peccat in eo, quòd non semper tenet mensuram; sed ex hoc quòd non tenenens mensuram procedit ad incidendum. Et similiter culpa voluntatis non est, quòd non actu attendit ad regulam rationis, vel legis divinæ; sed ex hoc, quòd non habens regulam, vel mensuram hujusmodi procedit ad eligendum. Et inde est, quod Augustinus dicit, in 12. de Civit. Dei (c. 7.) quòd voluntas est causa peccati, inquantùm deficiens; sed illum defectum comparat silentio, vel tenebris, quia scilicet defectus ille est negatio sola.* Ita S. Thomas. Loquebatur autem ibi S. Augustinus de causa malæ voluntatis Angelorum. Ex eo igitur, quòd Angelus processit ad amandum seipsum, suamque beatitudinem, sive naturalem, sive supernaturalem, non attendens, nec cosiderans regulam divinæ legis prohibentem talem amorem absque ordine ad Deum Auctorem, & finem supernaturalem; tale judicium in consideratum, posteriùs quidem electione in genere causæ efficientis, sed in genere causæ formalis priùs, electionem vitiavit, fecitque electionem malam.

DUBIUM IV.

Quandònam peccaverit Angelus.

§. I.

An Dæmones sint Natura Mali, an Voluntate?

I. Diabolum natura esse malum, imò omnium malorum Principium, error fuit Manetis, à quo Manichæorum secta ortum duxit. Hunc errorem secutus fuit Priscillianus, hæresis Priscillianistarum auctor, Abila civitatis Hispaniæ Episcopus, Valentiniani Cæsaris, & Siricii Pontificis temporibus, circa annum 388. Fides Catholica docet, Angelus illos (quos modò Dæmones, dicimus) non esse natura sua, sive ex sua substantia, vel etiam ex conditione, inclinatione, aut proprietate naturali malos; sed factos malos propria voluntate.

II. Dico igitur. Nullus Dæmonum natura sua malus est. Veritas de fide est contra præfatos hæreticos. Unde in Concil. Carthaginensi IV. anno 398. inter cætera, de quibus Episcopus ordinandus interrogari jubebatur, *Can.* 1. erat hoc: *Si Diabolus, non per conditionem, sed per arbitrium factus sit malus.* Et in Concil. Bracarensi I. Can. 7. an. 561. anathemate percellitur, *Si quis dicit, Diabolum non fuisse priùs bonum Angelum à Deo factum, nec Dei opificium fuisse naturam ejus; sed dicit, eum ex chao, & tenebris emersisse, nec aliquem sui habere auctorem; sed ipsum esse principium, atque substantiam mali, sicut Manichæus, & Priscillianus dixerunt.* Et meritò quidem (addit S. Leo, Epist. 93. c. 6.) *Cùm fides vera, quæ est Catholica, omnium creaturarum, sive spiritualium, sive corporalium bonam profiteatur esse substantiam, & mali nullam esse naturam; quia Deus, qui universitatis est conditor, nihil non bonum fecit. Unde & Diabolus bonus esset, si in eo, quod factus est, permaneret.* Accedit Definitio Innocentii III. in Concil. Lateranensi IV. anno 1215: Cap. Firmiter de summ. Trinit. docentis: *Diabolus,*

bolus, & Dæmones alii à Deo quidem natura creati sunt boni; sed ipsi per se facti sunt mali. De Manichæorum hæresi videantur à nobis dicta, *Tom. 2. de Deo. Q. 2. Dub. 5. §. 1. N. 8.* & S. August. *de Hæres. c. 46.*

III. Quia verò alii errarunt dicentes, Diaboli quidem substantiam non esse malam, sed ipsum Diabolum esse naturaliter malum; hos perstringit S. Augustinus, *lib. 11. de Genes. ad lit. c. 20. 21. 22. & 23.*

IV. Catholica autem veritas contra præfatos errores probatur primò. Nam etiam Dæmones facti à Deo sunt; omnia enim per ipsum facta sunt, qui est Creator omnium visibilium, & invisibilium: sed quidquid à Deo factum est, natura bonum est; Gen. enim c. 1. v. 31. *Viditque Deus cuncta quæ fecerat, & erant valdè bona*; ergo &c. Tùm Quidquid ens est, bonum est; & malum non est natura, sed vitium naturæ: si vitium naturæ; ergo naturam, quam vitiat supponit bonam, quia malum non vitiat, nec opponitur nisi bono.

V. Quòd si dicas: naturam quidem Diaboli esse bonam, sed ipsum Diabolum esse naturaliter ad malum propensum, & malum proprietate sua; eo modo, quo alii Angeli sunt proprietate, & inclinatione boni. Et inter homines quidam sunt naturaliter mali, Sap. 12. v. 10. erat *Naturalis malitia ipsorum*; & aliqua insuper animalia irrationalia habent quasdam naturales malitias, sicut vulpes naturaliter est subdola, & lupus naturaliter est rapax, quæ tamen sunt creaturæ Dei. Cur ergo non & Diabolus, esto creatura Dei, non poterit esse naturaliter fallax, mendax &c.

VI Contra tamen est. Nam quamvis in Universo debeant esse boni, & mali, quin hi malitia sua ordinem universitatis sub Deo Provisore deturpent, ut ait S. Augustinus citatus, C. 21. qui tamen mali sunt, non ex Conditore, aut ex natura, vel proprietate, sed voluntate mali sunt; bonum enim à Deo, sed malum à creatura, quia ex nihilo est. Et hoc in Dæmonibus patet, ait S. Augustinus citatus: non enim Deus in eis, ex justitia damnaret, quod in eis non ex demerito, sed ex natura reperisset. *Quia cuilibet occurrit, & verum est, atque manifestum, justitia ipsi esse contrarium, ut nullo præcedente merito, hoc ipsum in quoquam Deus damnet, quod in eo ipse creaverit, certaque, evidens damnatio Diaboli, & Angelorum ejus ex Evangelio recitatur, ubi se dicturum Dominus pronunciavit eis, qui à sinistris sunt: Ite in ignem æternum, qui præparatus est Diabolo, & Angelis ejus; nullo modo in eo naturam, quam Deus creavit, sed malam propriam voluntatem pœna ignis æterni plectendam esse credendum est*. Non ergo Deus fecit Diabolum malum; sed fecit eum, quamvis præsciret, eum se facturum malum, prævidens quanta bona ex hoc malo essent secutura: *Præsciens* (prosequitur Augustinus) *cum propria voluntate malum futurum, fecit eum tamen; non abstinens bonitatem suam impræbenda vita, atque substantia futuræ etiam noxiæ voluntati, simul prævidens, quanta de illo bona esset sua mirabili bonitate, ac potestate facturus*.

VII. Nec etiam verum est, quosdam homines esse naturaliter malos, si accipiatur natura, qualis condita fuit à Deo in primo Parente: quamvis si accipiatur, ut trahit originem via ordinaria, ab Adamo peccatore, sit peccato originali vitiata; & ideò dici possint homines naturà, idest nativitate, malis quo sensu dicit Apostolus, ad Ephes. 2. v. 3. *Eramus natura filii iræ, sicut & cæteri*, idest ab ipsa nativitate obnoxii iræ divinæ, quia concepti, & nati in peccato. Addit D. Thom. hac Q. 63. a. 4. ad 2. quòd *Malitia aliquorum hominum potest dici naturalis, vel propter consuetudinem, quæ est altera natura; vel propter naturalem inclinationem ex parte naturæ sensitivæ ad aliquam inordinatam passionem, sicut quidam dicuntur naturaliter iracundi, vel concupiscentes; non autem ex parte naturæ intellectualis*. Et ita exponit verba ex Sapientia prolata. Dolositas autem, & rapacitas, ut sunt in homine, sunt quidem in genere malitiæ, quia per eas homo deviat ab ordine rectæ rationis;

ut vero dolositas est in vulpe, & rapacitas in lupo, non habent rationem malitiæ, sed sunt natura ipsorum, seu naturalis proprietas, qua ad quærendum sibi victum sagaciter, vel rapaciter inclinantur. Unde S. August. lib. de Peccat. origin. c. 40. *Tanta* (inquit) *excellentia est in comparatione pecoris homo, ut vitium hominis, natura sit pecoris.* Et Psalm. 48. v. 13. ubi dicitur: quod *Homo cùm in honore esset, non intellexit: comparatus est jumentis insipientibus, & similis factus est illis*, dicit S. D. ibi: *Homo non pecoris vitio comparatur, sed natura.* Qui de hac re plura exoptaverit, adeat S. Thomam, *Qu.* 16. *de Malo*, *a.* 2. eam fusè tractantem.

§. II.

An Diabolus in primo Instanti suæ creationis fuerit Malus per culpam suæ Voluntatis?

VIII. CUm ex dictis constet, Diabolum non esse malum naturaliter, nec ex naturæ suæ conditione; quæritur hic: an semper fuerit voluntate sua malus, seu: an illo eodem instanti, quo creatus est, voluntate peccaverit. De hoc superiùs diximus aliqua, Q. 7. *Dub.* 2. §. 2. ubi omnes Angelos conditos fuisse in gratia: & §. 3. ubi omnes ad eam suscipiendam se se disposuisse ostendimus: quæ certè cum actuali peccato in eodem instanti incompatibilia sunt. Aliqua tamen cum S. Thoma, hac *Qu.* 63. *a.* 5. dicemus.

IX. Dico ergo. Diabolus in primo instanti suæ creationis non fuit malus, seu non peccavit propria voluntate. Ita S. Thomas laudatus dicens: *Quidam posuerunt, quòd statim Dæmones in primo instanti suæ creationis mali fuerunt, non quidem per naturam, sed per peccatum propriæ voluntatis: quia ex quo est factus Diabolus, justitiam recusavit.* Quæ opinio licèt diversa sit ab errore Manichæorum supra confutato, teste D. August. *lib.* 11. *de Civit. Dei c.* 13. à D. Thoma relato, dicente: *Huic sententiæ quisquis acquiescit, non cum illis hæreticis sapit, idest Manichæis, & si quæ aliæ pestes ita sentiunt, quòd suam quamdam propriam tanquam ex adverso quodam principio Diabolus habeat naturam mali.* Quia tamen (subjungit S. Thomas) *hæc opinio auctoritati Scripturæ contradicit . . . ideò à Magistris . . . tanquam erronea, rationabiliter reprobata est*: quod repetit, Q. 16. *de Malo a.* 4.

X. Probatur ergo ex Scrip. Primò. Genes. 1. v. 3. *Viditque Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valdè bona*: inter ea autem erant etiam Dæmones; ergo Dæmones aliquando fuerunt boni. Ita D. Tho. hac *Qu.* 63. *a.* 5. *in Argum. sed contra.* Secundò. Isaiæ 14. v. 12. *Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris?* ergo in ortu suo fuit priùs lucidus Diabolus, antequam caderet. Tertiò. *In deliciis Paradisi Dei fuisti: omnis lapis pretiosus operimentum tuum &c.* dicitur Ezechiel. 28. v. 13. & v. 15. *Perfectus in viis tuis à die conditionis tuæ, donec inventa est iniquitas in te*; quæ sub persona Regis Tyri ad Diabolum dicuntur; ergo priùs perfectus fuit in viis suis, deinde in eo inventa fuit iniquitas. Quartò. Jo. 8. v. 44. habetur: *Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit.* Ab initio, idest initio generis humani, non initio suæ conditionis, exponit S. August. l. 11. de Civit. Dei, c. 13. citato, ubi advertit: *Non dixisse Dominum: A veritate alienus fuit, sed* in veritate non stetit, *Ubi à veritate lapsum intelligi voluit: in qua utique si stetisset, ejus particeps factus, beatus cum sanctis Angelis permaneret.* Ex quibus evidens fit, S. Augustinum recessisse ab ea opinione, quæ ponit, Diabolum semper malum fuisse, in quam aliquando tanquam probabilem propensus fuerat, *lib.* 11. *Genes. ad litt.* ubi tamen disputando potiùs, quàm asserendo, locutum fuisse, ait D. Th. *Qu.* 16. *de Malo a.* 4. *citato.* Revocanda sunt huc quæ §. *præcedente* recitavimus ex Concilio Bracarensi, & S. Leone, & quæ supra, Q. 7. *Dub.* 2. §. 2. attulimus ad probandum, Angelos fuis-

fuisse creatos in gratia, ubi quoque aliquas Script. auctoritates apparenter contrarias exposuimus.

XI. Solùm circa textum 1. *Joann.* 3. *v.* 8. *Ab initio Diabolus peccat*, observo eum varias habere expositiones. Prima est, quam superiùs ex D. August. *lib.* 11. *de Civit. Dei c.* 13. retulimus; nempe *Ab initio* sumi, non pro initio conditionis suae, sed ab initio conditionis hominis. Ex quo enim homo conditus est, semper peccat Diabolus, conando eum decipere. Secunda est, quam tradit D. Thomas hoc *a.* 5. *ad.* 1. ex eodem S. August. *lib.* 11. *de Civit. Dei citato, c.* 15. nimirùm: *Cùm dicitur, quòd Diabolus ab initio peccat, non ab initio, ex quo creatus est, peccare putandus est; sed ab initio peccati, quia nunquam à peccato suo recessit.* Tertia tandem est, quam indicat idem S. Thom. *Q.* 16. *de Malo a.* 4. *ad* 1. ut ab initio sit idem, quod statim post initium, vel circa initium creationis mundi peccavit.

XII. Quanta autem mora intercesserit ab Angeli conditione ad ejus primum peccatum, ostendimus supra, *Q.* 7. *Dub.* 3. §. 2. nec ibi dicta, sunt inutiliter repetenda. Quod hìc negotium facessit, est: an, sicut in primo suae creationis instanti Angelus non peccavit; ita nec peccare potuerit. Pro quo.

DUBIUM V.

An Angelus Peccare potuerit in Primo suae Conditionis Instanti?

§. I.

Resolutio negativa.

I. AD hoc dubium excitat nos D. Thomas hoc *a.* 5. *q.* 63. dùm ait. *Impossibile fuit, Angelum in primo instanti peccasse per inordinatum actum liberi arbitrii.* Cujus oppositum sentiens Scotus, celebre inter utramque Scholam fecit hoc dubium, in quo tractando multas paginas implent aliqui; nos sobrietate contenti Candidatum plura desiderantem ab illos amandabimus.

II. Dico ergo. Angelus in primo suae conditionis instanti peccare non potuit, hoc est, prima operatio, quam Angelus statim ac conditus elicuit, non potuit esse inordinata, & defectuosa. Probatur ratione, qua utitur D. Thomas hìc, sub hac forma. *Quamvis res aliqua in primo instanti, quo esse incipit, simul incipere possit operari, tamen illa operatio, qua simul incipit cum esse rei, est ei ab agente à quo habet esse;* ergo si Angelus in primo instanti haberet operationem defectuosam, illa operatio inesset ei ab agente, à quo habet esse: sed agens à quo Angelus habet esse, est Deus; ergo operatio incipiens cum esse Angeli inesset ei à Deo, & sic si esset defectuosa, ille defectus inesset ei à Deo: cùmque à Deo nequeat esse defectus, nullius enim defectus causa esse potest, illa prima operatio defectuosa esse nequit.

Antecedens, in quo tota est difficultas, probatur a D. Thom. Tum exemplo motus gravium, & levium; qui cùm incipiat simul cum esse illorum, quoties extra locum sibi connaturalem generantur, dicitur inesse eis à generante. Tum exemplo tibiae, quae, si nascatur curva, & statim incipiat claudicare, claudicatio tribuitur debilitati seminis in generante: & etiam motus cordis in animalibus, idcirco eis à generante inest, quia incipit cum esse animalium. Ratio autem est: quia res cùm primò incipit esse, nullam potest inclinationem, aut dispositionem habere ad operandum, nisi eam, quam ab Auctore suae naturae inditam accepit: ex quo sequitur, quòd talis operatio etiamsi à libero arbitrio liberè operante procedat, debeat esse conformis principiis illis, quae dantur ab Auctore naturae; ideòque in ipsum, ut specialem motorem in re operantem referri, nedùm quoad entitatem tantùm, sed quoad omnem modum, & conditionem, quam habet. Illa enim operatio cum esse rei incipiens, est quasi corollarium, & complementum actionis producentis rem in esse, & qua constituitur potens;

&

& expedita ad alias operationes subinde faciendas; sicut motus cordis incipiens cum esse animalis, constituit animal in actu primo potens se movere per alios motus.

III. His præoccupatur responsio Adversariorum communiter respondentium, principium hoc D. Thomæ non valere in operatione vitali, & libera, qualis fuit prima operatio Angeli, utpotè meritoria.

IV. Nam contra sic. Actio vitalis, & libera etiamsi elici debeat à principio intrinseco vivente, & libero, debet tamen (si creata sit) procedere à principio extrinseco movente generaliter; & si est prima, debet esse ab eodem ut movente specialiter; ergo omnis operatio Angeli, etsi vitalis, & libera, debet procedere à Deo, ut motore generali; & si est prima, ut motore particulari, & speciali. Antecedens pro prima parte continet doctrinam Thomistarum jam statutam, nempe voluntatem creatam etiam ad actus suos liberos indigere moveri à Deo. Pro secunda verò probatur. Nam voluntas ad actum primò primum nequit seipsam à seipsa movere, & applicare; aliàs idem secundùm idem, & respectus ejusdem esset movens, & motum. Qua ratione D. Th. 1. 2. q. 109. a. 2. ad 1. *Homo* (inquit) *est Dominus suorum actuum, & volendi, & non volendi propter deliberationem rationis, quæ potest flecti ad unam partem, vel aliam: sed quòd deliberet, vel non deliberet, etsi hujusmodi etiam sit dominus, oportet, quòd hoc fit per deliberationem præcedentem; & cùm hoc non procedat in infinitum, oportet, quòd finaliter deveniatur ad hoc, quod liberum arbitrium hominis moveatur ab aliquo exteriori principio, quod est supra mentem humanam, scilicet à Deo.... unde mens hominis etiam sani non ita habet dominium sui actus, quin indigeat moveri à Deo &c.* Qui ex professo eadem 1. 2. q. 9. a. 4. loquens de primo actu voluntatis, docet, quòd cùm voluntas non se moveat, nisi mediante consilio, & ex aliqua voluntate præsupposita, ne sit procedendum in infinitum: *Necesse est ponere, quòd in primum motum voluntatis voluntas prodeat ex instinctu alicujus exterioris moventis* atque speciali modo applicantis.

V. Roborantur dicta. Ad liberè volendum necessariò requiritur dictamen practicè proponens objectum, & præcedens actum voluntatis, eamque regulans: sed Angelus nequit à seipso moveri ad formandum tale dictamen practicum præcedens primum actum voluntatis; ergo debet ad illud formandum specialiter moveri à Deo. Minor probatur. Nam Angelus non posset à se moveri ad formandum illud dictamen practicum, nisi per actum voluntatis: sed ad dictamen præcedens primum actum voluntatis, non potest moveri per actum præcedentem voluntatis; alias actus per illud dictamen regulatus, esset primus voluntatis actus, & non esset primus, & procederetur in infinitum; ergo &c. Unde D. Thomas, hac 1. P. q. 82. a. 4. ad 3. *Non oportet* (inquit) *procedere in infinitum. Sed statur in intellectu sicut in primo. Omnem enim voluntatis motum, necesse est, quòd præcedat apprehensio; sed non omnem apprehensionem præcidit motus voluntatis; sed principium consiliandi, & intelligendi est aliquod intellectivum principium altius intellectu nostro, quod est Deus.* Ex quibus sic discurro. Non potuisset Angelus in primo instanti habere actum defectuosum in voluntate, quin in ea præcessisset pro priori naturæ dictamen defectuosum proponens illi bonum, ut appetetendum absque debita consideratione, in hoc enim solùm potuit esse Angeli peccatum: sed si ad primum dictamen formandum fuisset Angelus, non à sua voluntate, sed unicè à Deo motus, non potuisset proponere objectum cum tali defectu, quin talis defectus refunderetur in Deum, & consequenter etiam defectus ex eo in voluntate secutus; cùm defectus voluntatis supponat defectum intellectus proponentis practicè, ut appetibile id, quod vel non est appetibile, vel non eo modo appetendum est; ergo &c. Mitto alias rationes, quæ, videri poterunt apud Nostrates, & ...

VI. Probo secundò sic. Angeli in primo instanti suæ creationis non potuerunt peccare de potentia ordinaria; ergo nec potuerunt peccare de potentia extraordinaria; ergo pro eo instanti fuerunt omni modo impeccabiles. Conseq. prob. ex dictis superius. Quando enim aliquid de potentia ordinaria fieri nequit, si de potentia Dei extraordinaria fiat, hoc vel soli Deo attribuitur, vel Deo ut causæ principali, & creaturæ ad summum ut instrumento: sicut quia de potentia ordinaria fieri nequit, quin ignis applicatus comburat; si hoc de potentia extraordinaria fieret, ut in fornace Babylonica factum fuit, Deo principali Auctore fieret; quia quod de potentia ordinaria fieri nequit, & de potentia extraordinaria fit, fit supra naturam rei creatæ, supra, aut contra exigentiam ejus, ac proinde non ab intrinsecis illius est, sed ab extrinseco proveniret; ergo si non posset in creatura intellectuali pro primo instanti reperiri pecatum de potentia ordinaria, & Deus de sua extraordinaria potentia vellet, ut in ea reperiretur; ejusmodi peccatum attribueretur Deo, si non ut causæ totali, saltem ut causæ partiali, creaturæ autem solùm ut instrumento, quod repugnat.

Ant. verò probatur. Nunquam Deus creaturam rationalem produxit, quam in primo suæ conditionis instanti peccare permiserit, nec unquam producet: in tanta enim multitudine Angelorum nullus de facto in primo instanti peccavit, sicut nec primus homo: ergo signum est, hoc de via ordinaria fieri non posse. Consequ. prob. Si de potentia ordinaria Angelus in primo instanti peccare potuisset, in aliquibus convenienter permisisset, ut peccarent, sicut de facto in secundo instanti permisit; conveniens enim fuisset, ut pro eo instanti fineret agere secundùm suæ naturæ defectum: hoc enim universalis Provisoris est, ut in aliquibus defectum permittat. Rursùs: Ideò enim in secundo instanti permisit, ut aliqui peccarent, ut dignoscerent, quid in eis valeret liberum arbitrium sine gratia, indeque appareret miseria creaturæ sibi relictæ, & necessitas auxiliorum divinæ gratiæ; ut hoc exemplo daretur occasio humilitatis, majoris cautelæ, aliarumque virtutum, quas exercent Justi, dùm aliorum, maximè, qui magis perfecti videbantur, lapsus considerant: sed hæ rationes multò magis urgent pro primo instanti: si enim nec per unum instans Angelus stare potuisset, multò magis apparuisset creaturæ miseria, & necessitas gratiæ; major data fuisset occasio humilitatis &c. ut per se patet; ergo &c. Quare si Deus hoc non permisit, signum evidens est, quòd de via ordinaria non poterat pro illo instanti in Angelo esse peccatum.

VII. Confirmatur. Ex quo Deus creaverit Angelum, elevando ipsum ad ordinem, & finem supernaturalem tanquam universalis Provisor, debuit ipsum constituere in actu primo proximo in ordine ad talem finem: sicut enim rebus naturalibus dedit in earum conditione virtutes seminales ad fines, ad quos eas destinarat; sic Angelis ad finem supernaturalem elevatis in instanti suæ conditionis debuit universalis Provisor dare gratiam habitualem, quæ est velut semen supernaturalis Beatitudinis, ut docet D. Tho. 1. *P. q.* 62. *a.* 3. *in Corp.* Cùm ergo gratia habitualis sit saltem connaturaliter incompossibilis cum peccato pro eodem instanti; sequitur, quòd pro eodem primo instanti de potentia ordinaria non potuerit Deus permittere in Angelis peccatum. Imo cùm pro illo instanti teneretur Deus movere Angelum ad aliquam operationem circa finem supernaturalem, sicut tenebatur ipsum movere ad operationem circa finem naturalem, sequitur etiam, quòd tenebatur conferre Angelo auxilium efficax ad amorem Dei supernaturalem, cum quo pariter incompossibile est peccatum mortale, cujus solius Angelus capax est. Quòd si hæc Deus non contulisset, secundùm potentiam extraordinariam operatus fuisset, & si Angelus peccasset, illud peccatum, in Deum refundendum fuisset.

§. II.

§. II.

Fundamenta contraria.

VIII. Objicitur primo. Homo peccare potest in primo instanti usus rationis: sed primum instans usus rationis in homine correspondet primo instanti creationis in Angelo; ergo Angelus &c.

Confirm. primò. Anima rationalis in ipso suæ creationis instanti inficitur peccato originali, quin hoc peccatum incipiens cum esse animæ, Deo tribuatur; ergo Angelus statim ac creatus potuit infici peccato quin &c.

Confirm. secundò. Quòd homo in primo instanti usus rationis peccet, & anima in eodem creationis instanti peccato inficiatur, secundùm cursum ordinarium contingit; ergo etiam si Angelus peccaret in primo instanti, hoc secundum viam ordinariam accideret.

IX. Respondetur communiter, dist. maj. physico, & initiativo, nego, maj. morali, & consumativo, conc. mai. Primum instans, quo homo pervenit ad usum perfectum rationis, & fit capax peccandi, non est physicum, ac indivisibile, sicut primum instans Angeli; sed morale constans ex pluribus instantibus physicis, quæ constituunt aliquam morulam temporis longiorem, vel breviorem, juxta acumen, vel tarditatem ingenii. Si de primo illo instanti physico, in quo puer incipit moveri ad usum rationis sermo sit; cùm illa prima cogitatio specialiter insit illi à Deo, eadem ratione negatur, posse pro eo instanti peccare, qua de Angelo: & hoc idem dicimus de primo instanti physico, quo incidimus de aliquo negotio primò cogitare; talis enim cogitatio à Deo specialiter inest. Si verò de toto instanti morali, ut concludit ultimum instans physicum, quo puer jam pervenit ad perfectam deliberationem rationis; cum non jam à Deo specialiter moveatur, sed & à seipso, sic dicimus posse peccare. Sed non est contra nos,

X. Respondeo secundò, admissa maj. dist. min. cæteris paribus, co. min. si cætera non sint paria, nego min. Cùm ergo D. Thomas asserit operationem incipientem cum esse rei, Auctori naturæ esse tribuendam, utpotè procedentem secundùm inclinationem habitam ab eo; supponit in illa non esse aliam inclinationem præter eam, quam ab Auctore naturæ habuit: Quod si in re adsit alia inclinatio ex alia causa eam inclinante ad malum, non rectè infertur: primò operatur; ergo operatur ex inclinatione, quam habuit ab Auctore naturæ. Cùm ergo in homine, dùm pervenit ad usum rationis, & adsit inclinatio ad bonum rationis, quam à Deo Auctore accipit; & adsit etiam inclinatio ad malum, descendens ex natura, ut peccato primi hominis infecta, non infertur: homo in primo instanti usus rationis operatur; ergo operatur secundùm inclinationem ab Auctore naturæ descendentem: & consequenter, si tunc peccat, non peccat ex iis, quæ habet à Deo, sed ex iis, quæ ex corruptione peccati contraxit. Propterea acutè D. Tho. 3. P. q. 34. a. 3. ad 1. *Liberum* (inquit) *arbitrium in primo instanti creationis potest moveri ad bonum merendo, non autem ad malum peccando, si tamen natura sit integra.* Cum ergo in Angelo natura esset integra, sicut & in Adamo ante peccatum; ideò nec Angelus, nec Adamus, in prima sui libera operatione peccare potuerunt: quod non currit de homine peccato Adami infecto in sui prima operatione. Hic enim via ordinaria in prima suâ operatione peccare potest, & peccat, quod nec Angelo, nec Adamo contingere potuisset, nisi Deo via extraordinarià operante, & peccatum eorum suum faciente, ut probatum est.

XI. Ad primam confirm. dico: animam rationalem in instanti creationis infici peccato, non secundùm ea, quæ habet à Deo creante, sed secundùm ea, quæ habet ex corpore infecto, cui unitur. Unde licèt illa infectio incipiat cum esse animæ, adest principium, cui tribuatur; quod in Angelo non contingeret: nam esto in illo esset propria voluntas, cùm tamen tunc moveretur à Deo

à Deo specialiter, non poterat moveri nisi ad bonum.

Aliter responderi potest, peccatum originale non esse per proprium actum animæ, sed per alienum, nempè Adami; sed peccatum Angelorum fuisset per proprium actum, & actus ille fuisset prima eorum operatio. Fundatur hæc solutio in D. Thoma, Q. 16. *de Malo a. 4. ad* 21. dicente: *Anima in primo instanti suæ creationis efficitur mala, non per actionem propriam, sed per unionem ad corpus infectum: unde non est similis ratio de Angelo, qui non potuit fieri malus, nisi per proprium actum.* Sicut si in eodem istanti, quo corpus generatur, sordidaretur à cæno, in quo inciperet esse, sordes illa non generanti, sed cænoso principio extrinseco tribueretur.

XII. Ad secundam confirm. respondeo ex dictis: in homine perveniente ad usum rationis, & anima dum unitur corpori, esse principium intrinsecum inferens peccatum, & infectionem, nempè pravam inclinationem, & maculam ab Adamo traductam; & ideò via ordinaria contingit. At in Angelo pro primo instanti nullum erat principium proximè ipsum ad peccandum inclinans; & ideò &c.

XIII. Objiciunt secundò. Angelus in primo instanti potuit mereri, imò de facto meruit; ergo potuit demereri, & peccare.

Retorqueo primo argumentum. Omnes Angeli in primo instanti meruerunt, & nemo eorum demeruit; ergo signum est, quòd non poterant demereri. Recolantur dicta superius.

XIV. Respondeo ergo, co. anteced. neg. conseq. cum D. Tho. hac Q. 63. a. 5. ad 3. quòd *Quidquid est in merito est à Deo; & ideò in primo instanti suæ creationis Angelus mereri potuit; sed non est similis ratio de peccato*, quod nullo modo à Deo esse potest, non solùm elicitivè, sed neque motivè. Quibus prævenitur instantia fieri solita. Nam licèt Deus non possit mereri elicitivè; potest tamen movere creaturam ad merendum: peccare autem neutro modo potest, nempè nec eliciendo actum peccaminosum, nec movendo ad peccandum.

Aliter respondet idem S. D. 3. P. q. 34. a. 3. ad 1. negando similiter conseq. Nam *Liberum arbitrium non eodem modo se habet ad bonum, & malum. Nam ad bonum se habet per se, & naturaliter; ad malum autem se habet per modum defectus, & præter naturam. Sicut autem Philosophus dicit in secundo de Cælo* (text. 18.) *post irus est, quod est præter naturam eo, quod est secundùm naturam; quia id, quod est præter naturam, est quædam excisio ab eo, quod est secundùm naturam. Et ideò liberum arbitrium creaturæ in primo instanti creationis potest moveri ad bonum merendo, non autem ad malum peccando, si tamen natura sit integra.* Cùm ergo natura Angeli sit integra, connaturale illi erat, ut in primo instanti moveretur ad bonum merendo; ita ut moveri ad malum esset præter naturam ipsius: ideoque de potentia saltem ordinaria peccare non poterat, sed nec etiam de potentia extraordinaria, ut supra probatum est.

XV. Sed instabis primò. Plus requiritur ad merendum, quam ad demerendum: nam mereri est bonum, demereri autem est malum; *Bonum verò ex integra causa, malum ex quocumque defectu.*

Secundò. Supponamus, in primo instanti Angelum habuisse præceptum diligendi Deum Auctorem gratiæ: Angelus ita liberè dilexit Deum, ut habuerit indifferentiam ad eum non amandum; ergo habuit libertatem ad transgrediendum præceptum; ergo ad peccandum: quia, sicut stante præcepto, non amare esset transgredi præceptum; ita stante præcepto, posse non amare erit posse transgredi præceptum.

XVI. Ad primam instantiam, dist. ant. plùs requiritur ex parte actus, conc. ant. plùs ex parte libertatis ad actum, nego ant. Ad merendum plus requiritur ex parte actus, quia ad actum bonum, & meritorium necesse est, ut concurrant omnes circumstantiæ debitæ; ubi ad hoc, ut actus sit malus, sufficit ut una, vel altera circumstan-

tia

tia deficiat: & hoc significat axioma adductum *Bonum ex integra causa &c.* Non tamen plùs libertatis, & indifferentiæ requiritur ad bonum, quàm ad malum. Nam ad bonum, & ad meritum sufficit libertas contradictionis, nimirùm, ad ponendum actum, & non ponendum: ad malum autem, & demeritum requiritur etiam libertas contrarietatis, nempè ad ponendum actum bonum, & contrarium ejus, nempè malum. Quare in Christo fuit perfectissima libertas ad meritum, in quo tamen non erat ad demeritum; & in Dæmonibus est libertas ad demeritum, non ad meritum.

XVII. Ad secundam eodem modo respondeo, distinguo ant. indifferentiam ad non amandum sumpto *non amare* contradictoriè, & negativè, conc. ant. sumto privativè, & contrariè, nego ant. Et instatur in Christo, qui stante præcepto Patris de subeunda morte, adhuc liberè mortuus est, & poterat non mori; & tamen peccare non poterat. Ita Angelus in primò instanti. Potest ergo sumi *non amare* privativè, idest, ut conjungendum cum præcepto de amando; & sic quemadmodum non amare esset transgredi præceptum; ita posse non amare esset posse præceptum transgredi. Potest etiam summi *non amare* contradictoriè, & negativè; & sic cùm præscindat à præcepto amandi, posse non amare non est posse peccare. Hoc autem modo poterat non mori Christus, & non amare Angelus in primo instanti, quamvis neuter posset peccare. Sed de hoc fusiùs dum agemus de Impeccabilitate Christi.

XVIII. Objiciunt tertiò. Si Angelus non posset peccare in primo instanti, neque posset in secundo: sed in secundo de facto peccavit; ergo potuit in primo. Maj. prob. Nam in secundo instanti nihil plus ei accessit, quòd non haberet in primo: habuit enim in primo ex parte intellectus cognitionem proponentem objectum cum indifferentia, & ex parte voluntatis libertatem.

Confirm. Angelus ad operandum in secundo instanti movetur ab operatione habita in primo instanti, sicut ex intentione finis movetur quis ad electionem mediorum: sed ex intentione bona non potest quis moveri, & applicari ad electionem malam; actio enim bona non potest influere in actionem malam, sicut nec antecedens verum in consequens falsum; ergo si &c.

XIX. Respond. neg. maj. ad prob. dico: in secundo instanti ablatum fuisse impedimentum, quo detinebatur, ne in primo peccare posset: tùm ex parte intellectus; quia in secundo sua voluntate se applicavit ad formandum dictamen practicum, ubi in primo actu à Deo solo applicabatur: quare in secundo potuit esse defectuosum, non in primo. Tùm etiam ex parte voluntatis; quia in secundo cæpit esse libera libertate etiam contrarietatis, ubi in primo erat libera libertate solius contradictionis.

XX. Ad conf. dico primò, instantiam retorqueri posse in Adversarios. Nam ex ipsis ex intentione bona non potest sequi electio mala: sed in primo instanti omnes Angeli habuerunt intentionem bonam; ergo in secundo instanti non habuerunt electionem malam; ergo non peccaverunt.

Respondeo ergo, doctrinam fore veram, si ex intentione habita in primo instanti moveretur Angelus efficaciter ad electionem pro secundo instanti; sicut per dictamen sibi immissum à Deo movebatur efficaciter in primo: secus verò, si operatio primi instantis non moveat efficaciter ad operationem secundi instantis, ut de facto contigit. Nam cum in primo instanti specialiter moveretur à Deo, agere debebat secundùm inclinationem ab ipso acceptam, quæ determinatè est ad bonum cum recto ordine. At in secundo movebatur etiam à seipso, & suo arbitrio pleniùs utebatur: unde potuit à prima intentione bona ad electionem malam, & inordinatam divertere; quamvis tamen operatio secundi instantis, qua Angelus peccavit, cùm fuerit circa finem, non possit dici electio in rigore, sed solùm electio dici possit, quia aliam priorem intentionem supponit, & ex ea movetur. Hinc cautè adverte,

te, quòd dùm dicimus, Angelum ex intentione habita in primo instanti motum fuisse ad operandum in secundo; non intendimus, quòd illa prior intentio verè, & propriè influxerit in operationes subsequentes, sicut antecedens in consequens; sed solùm quòd præcesserit tanquam dispositio reddens voluntatem Angeli expeditam ad liberè se movendum ad alias operationes.

XXI. Objiciunt quartò. Ideò non potuit Angelus peccare in primo instanti, quia peccatum illud tribueretur Deo, utpote incipiens cum esse rei: sed hoc est falsum. Primò. Quia etiam peccata sequentia deberent tribui Deo; sicut motus claudicationis tibiæ incipiens cum esse illius, generanti tribuitur non solùm pro primo, sed pro quocumque instanti. Secundò. Illuminatio Solis simul incæpit cum Sole, nec tamen Deo tribuitur, nisi ut causæ universali. Tertiò. Quia S. August. *l. 11. de Civit. Dei c. 13.* dicit, quòd qui sentiret Angelùm ab initio suæ conditionis peccasse, non sentiret cum Manichæis tenentibus, quòd *Tanquam ex adverso quodam principio Diabolus habeat naturam mali.*

XXII. Respondeo, neg. min. Ad primam prob. nego sequelam. Nam exemplum tibiæ est quidem simile pro primo instanti, dissimile verò pro sequentibus. Etenim tibia, quæ nata fuit claudicans, eodem modo claudicat defectu generantis in reliquis instantibus, ac in primo: at operatio Angeli, quæ, si foret mala in primo instanti, tribueretur Deo, non tribueretur in secundò; quia esto in primo moveretur specialiter à Deo, & agere deberet secundùm inclinationem à Deo inditam; in aliis tamen instantibus movebatur à seipso.

Ad secundam, nego conseq. Nam principium D. Thomæ non est intelligendum de omni operatione incipiente cum esse rei, sed de illa sola, quæ sit potens ad alias, sicut est motus cordis in animali, & prima operatio Angeli: talis autem non est illuminatio in Sole.

Ad tertiam ex Augustino respondeo, nec nos dicere, quòd si Angelus in primo instanti peccaret, haberet naturam malam, ut asserebant Manichæi; sed quòd si natura Angeli bona in primo instanti vitiaretur, illud vitium deberet refundi in Deum Auctorem: quod arguitivè, esto non formaliter, ad Manichæos accedit, nec hoc negat Augustinus.

§. III.

An Supremus inter Angelos peccantes fuerit Supremus inter omnes Angelos?

XXIII. Respondet D. Thom. hac Q. 63. a. 7. probabiliorem esse partem affirmativam. Huic enim favere videntur Scripturæ, & Patres. Scriptura quidem. Nam *Job. 40. v. 14.* Lucifer sub typo Behemoth dicitur: *Principium viarum Dei.* Quòd exponens D. Gregorius lib. 32. Moral. c. 23. (al. 24.) ait: *Et principium viarum Dei Behemot dicitur: quia nimirùm, cùm multa creans ageret, hunc primum condidit, quem reliquis Angelis eminentiorem fecit.* Hujus primatus eminentiam conspicit Ezechiel. 31. v. 8. 9. cum dicit: *Cedri non fuerunt altiores illo in paradiso Dei .... omne lignum paradisi Dei non est assimilatum illi, & pulchritudini ejus. &c.* quæ explicans idem Gregorius laudato loco, dicit: *Qui namque accipi in cedris, abjetibus, & platanis possunt, nisi illa virtutum cœlestium procera celsitudinis agmina in æterna lætitia viriditate plantata? Quæ quamvis excelsa sint condita, huic tamen nec prælata sunt nec æquata... Ista arbor in paradiso Dei tot quasi condensas frondes habuit, quot sub se positas supernorum spirituum legiones attendit. Qui idcircò peccans sine venia damnatus est, quia magnus sine comparatione fuerat creatus.* Pergens autem idem S. Gregorius, eminentiam Luciferi ostendit ex eodem Ezechiele 28. v. 14. addente: *Tu Cherub extentus, & protegens in monte sancto Dei, in medio lapidum ignitorum perfectus ambulasti,* subjungit: *Idcircò iste Cherub. dicitur, quia transcen-*

scendisse cunctos scientia non dubitatur... & quia comparatione claritatis sua caeterorum claritatem adumbrasse creditur, ipse extentus, & protegens fuisse perhibetur. Reliquos enim quasi obumbrando operuit, qui eorum magnitudinem excellentia majore transcendit. Et post multa: *Consideret* (inquit) *ergo homo, quid elatus in terra mereatur, si & Praelatus Angelis, Angelus in caelo prosternitur.*

XXIV. Dicturus fortè eris: hoc, quod dicit *Cherub* indicare principem Angelorum, qui cecidit, non fuisse omnium supremum, cùm supra Cherubin sint Seraphim.

XXV. Sed optimè respondet S. Thomas, hoc a. 7. ad 1. *Quod Cherubim denominatur à scientia, qua potest esse cum mortali peccato; Seraphim verò denominatur ab ardore charitatis, qua cum peccato mortali esse non potest. Et ideò primus Angelus peccans non est denominatus Seraphim, sed Cherubim.* Hac D. Tho. Porrò quòd revera esset de ordine Seraphim caritate excellens, priusquam peccaret, indicant praelaudata verba Ezechielis: *In medio lapidum ignitorum perfectus ambulasti:* idest (inquit citato loco S. Gregorius) *In medio ignitorum lapidum ambulavit, quia inter Angelorum corda charitatis igne succensa clarus gloria conditionis extitit.*

Huic opinioni alii quoque Patres suffragantur, ut Hieronymus, in *c. 4. Daniel.* Ante ipsum Tertullianus, *lib. 2. contra Marcionem, c. 10.* vocans Diabolum *Eminentissimum Angelorum.* Accedunt Isidorus *lib. 1. de Summo bono c. 12.* Bernardus, *l. de Gradibus humilit. c. 10. & Sermon. 1. de Adventu* dicens, quòd: *Superbia non modò Angelum, sed Angelorum primum in Diabolum commutavit.* Et est communis apud Theologos.

XXVI. Adest quoque congruentia, quam sumit D. Thomas ex motivo, quod Luciferum ad peccandum induxit, nempè propria excellentia, in qua inordinatè sibi complacens superbivit. In eo enim maximè locum habet superbia, in quo maxima est super alios excellentia, magis enim invenitur in superioribus, quam in inferioribus: cum ergo peccatum primi Angeli superbia fuerit, credibilius est, eam locum habuisse magis in supremo inter Angelos, quàm in aliquo ordinis inferioris.

Ulteriùs. Permisit Deus peccatum Angeli, ut appareret, quid valeret liberum arbitrium sine gratia, & solam suam misericordiam valere ad beatitudinem: sed ad hujus rei ostensionem magis conducebat permissio peccati in Angelo omnium eminentissimo; ergo &c.

Confirmatur. Ad ostensionem suae potentiae frequentissimè Deus majores reprobat, & eligit minores. Fratres enim erant Cain, & Abel, sed Abel minor electus est. Fratres erant Jacob, & Esau, & tamen non ex operibus, sed ex vocante dictum est, quia major serviet minori, & Jacob dilexi, Esau autem odio habui. Ruben primogenito dicit Jacob pater: non crescas, & maledictionem patris incurrit, nec ex eo descendit Christus. Fuit Manasses major, quam Ephraim, Jacob tamen pater moriturus permutatis manibus, minori nepoti majorem benedictionem largitus fuit. Denique minimus inter fratres erat David, qui tamen (refutatis aliis) in Regem unctus est: sic igitur, ut appareret, quòd ex gratia, non ex natura, beatitudo acquiritur, credibile est, Deum permisisse, ut supremus Angelus caderet.

XXVII. Addit tamen S. Thomas, contrariam opinionem negantem, Angelum, qui primus peccavit, non fuisse omnium supremum, sua non carere probabilitate. Major enim ad peccandum pronitas videtur esse in inferioribus Angelis, quàm in superioribus, qui magis accedentes ad Deum magis ei adhaerent per affectum; cùm igitur multi inter inferiores permanserint, non videtur verosimile, quòd supremus defecerit peccando. Eo vel maximè, quòd cum Deus fecerit creaturam intellectualem propter beatitudinem, non videtur credibile, divinam ordinationem in nobilissima creatura fuisse frustratam.

XXVIII. Accedit: quòd Angeli supremi Deo soli assistentes sunt, neque hisce rebus corporeis præsunt: Lucifer autem, & qui cum eo peccaverunt, videntur ex iis fuisse, qui rebus corporeis, imò & his inferioribus prælati fuerant. Unde Damascenus, *lib. 2. de Fide, c. 4.* ait, quòd qui ex Angelis peccavit primus, fuit *Ex angelicis Virtutibus terrestris ordinis princeps, cui custodienda terra cura à Deo commissa fuerat.* Idem sensit at Chrysostomus, *Homil. 4. in Ep. ad Ephes.* addens, etiam post rebellionem principatu eorum, quæ sub cœlo sunt, non excidisse: unde & Paulus, ad *Ephes. 2. v. 2.* vocat eum *Principem potestatis aeris hujus.* Quapropter S. Augustinus *lib. 3. de Genes. ad litt. c. 10. & lib. 11. c. 19.* hanc sententiam censet probabilem, & Scripturæ loca, quæ in contrarium adducuntur explicari sufficienter posse.

Et hac opinio (ait D. Thomas hoc *a. 7.*) *videtur consonare positioni Platonisorum, quam Augustinus recitat in lib. de Civitate Dei octavo* (c. 6. & 7.) *& decimo* (c. 9. 10. & 11.) *Dicunt enim, quòd omnes Dii erant boni, sed Dæmonum quidam boni, quidam mali; Deos nominantes substantias intellectuales, quæ sunt à globo lunari superiùs; Dæmones verò substantias intellectuales, quæ sunt à globo lunari inferiùs, superiores hominibus ordine naturæ.*

§. IV.

An Peccatum primi Angeli fuerit aliis Causa peccandi?

XXIX. Respondet S. Thomas, hac *q. 63. a. 8.* Peccatum primi Angeli fuisse aliis causam peccandi, non cogentem, sed quasi exhortatione quadam, & suggestione inducentem.

Probat primò, ex illo *Apocal. 12. v. 4.* ubi dicitur de magno dracone figura Diaboli: *& cauda ejus trahebat tertiam partem stellarum*, idest exemplo suo traxit in peccatum tertiam partem Angelorum.

Probat secundò sic. Omnes Dæmones illi supremo, qui peccavit, subduntur; unde Dominus Matth. 25. v. 41. *Discedite* (inquit) *maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & Angelis ejus:* sed is est ordo divinæ providentiæ, ut cujus suggestioni aliquis consentit in culpa, ejus potestati subdatur in pœna, secundùm illud 2. Petri, 2. v. 19. *A' quo quis superatus est, hujus & servus est;* ergo &c. Huc spectant, quæ sub typo Regis Babylonis dicit Isaias, c. 14. v. 20. *Tu populum tuum occidisti.* Quæ Ezechiel. c. 31. v. 9. sub typo Regis Assur ait: *Æmulata sunt eum omnia ligna voluptatis, quæ erant in Paradiso Dei.* Ubi æmulatio significare videtur vehemens quoddam desiderium Angelorum inferiorum imitandi superbam elationem de propria excellentia, quam eis suggesserat Angelus superior. Et hac ratione *Princeps Dæmoniorum* in Evangelio Diabolus vocatur. Et propterea D. Thomas, 3. *P. q. 8. a. 7.* statuit, Diabolum caput esse omnium malorum.

XXX. Notat tamen S. D. ibi ad 2. exhortationem non dici præcisè eam, quæ fit suasione, & suggestione propriè dicta, sed etiam eam, quæ fit propositione signi, aut exempli aliis, ut imitentur, dati. Cùm verò fieri potuerit, ut eodem instanti, quo peccabat Diabolus, peccatum illud cæteri cognoverint, eique consenserint; ideò probabile est, quod ait S. Thom. hic ad 1. omnes Angelos eodem instanti peccasse, & tamen unum fuisse causam peccandi aliis: *Angelus enim non indiget ad eligendum, vel exhortandum, vel etiam consentiendum temporis mora, sicut homo, qui deliberatione indiget ad eligendum, & ad consentiendum, & locutione vocali ad exhortandum, quorum utrumque tempore agitur. Manifestum est autem, quòd etiam homo, simul dùm aliquid jam corde concepit, in eodem instanti incipit loqui, & in ultimo instanti locutionis, in quo aliquis sensum loquentis capit, potest assentire ei, quod dicitur, ut patet maximè in primis conceptionibus, quas quisque probat auditas. Sublato ergo tempore locutionis, & deliberationis, quod in nobis requiritur,* in

in eodem instanti, in quo primus Angelus suam affectionem intelligibili locutione expressit, possibile fuit, alios in eam consentire. Quibus patet, quòd primus Angelus peccans, non solùm mera propositione exempli, sed etiam suasione, & locutione potuisse alios ad peccandum inducere; & hos eodem instanti ei consentire, & peccare.

XXXI. Quomodo autem fiet, quòd alii Angeli voluerint Diabolo peccanti obedire, ac subdi, & simul peccarint peccato superbiæ, quæ refugiendo subjectionem, non eam admittendo, concipitur?

XXXII. Respondeo: hæc optimè componi posse, si supponamus, alios Angelos in Diaboli peccatum consensisse, non ut ei tanquam principi subessent; sed ut sub eo suam beatitudinem consequi possent naturali virtute, quam hoc modo à Deo consequi non poterant. Quomodo in seditione illi, qui seditionis auctori adhærent, non ut ei se subjiciant, hoc faciunt; sed ut ab eo privata commoda consequantur, quæ à legitimo principe non sperant: *Superbus* enim (ait D. Thomas, hoc a. 8. ad. 2.) *cæteris paribus magis vult subesse superiori, quam inferiori. Sed, si aliquam excellentiam consequatur sub inferiori, quàm sub superiori consequi non possit, magis eligit inferiori subesse, quàm superiori. Sic igitur non fuit contra superbiam Dæmonum, quòd subesse inferiori voluerunt in ejus principatum consentientes; ad hoc eum principem habere volentes, ut virtute naturali suam ultimam beatitudinem consequerentur: præsertim quia supremo Angelo natura ordine etiam tunc subjecti erant.* Quod tamen non est intelligendum, quasi hoc expressè conceperint (sic enim fuisset in eis error ante peccatum, quòd supra negavimus) sed quia ex modo appetendi, videntes Luciferum in propria excellentia sibi finem constituentem; eum imitando, Deum ac divinam regulam interpretativè contemserunt, ut supra dictum est.

§. V.

An tot Peccaverint, quot Remanserunt: Et an ex singulis Ordinibus aliqui Angelorum Ceciderint?

XXXIII. **P**Riorem quæsiti partem probabiliter resolvit Divus Thomas, hic a. 9. dicens, quòd *Plures Angeli permanserunt, quàm peccaverunt.* Et probat. Quia peccatum est contra naturalem inclinationem: sed ea, quæ contra naturam sunt, in paucioribus accidunt; ergo &c. Minor, quæ difficultatem habet, explicanda est. Vel enim potest intelligi *de naturalibus*; & sic (ait S. Doctor in 2. dist. 39. q. 2. a. 2. ad 4.) *constat, quòd malum est ut in paucioribus...... quia causa naturales consequuntur effectus suos in majori parte, & deficiunt in minori.* Vel post intelligi *de voluntariis*; & sic distinguenda est: si enim intelligatur de Angelis, *Etiam quantùm ad numerum invenitur malum ut in paucioribus; quia multò plures fuerunt remanentes, quàm cadentes, & fortè etiam plures, quàm omnes damnandi Dæmones, & homines.* Si verò intelligatur de natura humana *Bonum videtur esse, ut in paucioribus. Tùm propter corruptionem natura humana ex peccato originali*, quæ, si suæ libertati, & inclinationi dimittitur à Deo generali Provisore, in pluribus circa bonum deficiet. Quia, ut ait hic ad 1. plures sunt, qui *Sequuntur bona sensibilia, quæ sunt pluribus nota, deserto bono rationis*; & hoc naturæ vitio, quæ ad bonum sensibile est magis propensa. Tùm etiam ex ipsa natura conditionis humanæ, quæ (ut ait S. D. loco ex 2. Sent. laudato) habet actum privationi permixtum; non enim habet perfectiones eam dirigentes in opere sibi innatas, seu infusas, sicut Angeli; sed secundùm se ad eas acquirendas est in potentia, & æqualiter se habens indifferenter ad omnia, vel intelligenda, vel facienda (nisi per virtutes determinetur) & quia *Malum contingit multipliciter, ut ait*

Dionysius, & bonum uno modo; ideò ut in pluribus flectitur in malum.

XXXIV. In Scriptura quoque fundamentum habet hæc prior pars. Nam stellæ, quæ, *Apoc.* 8. *v.* 12. percussæ leguntur, sunt per metaphoram Angeli, qui ceciderunt; hæ autem fuerunt solum tertia stellarum pars: unde dicitur: *& percussa est .... tertia pars stellarum*; ergo plures, nempè duæ partes Angelorum steterunt, & pauciores, nempè tertia pars, ceciderunt. Quare ejusdem libri c. 12. v. 4. de Angelorum apostatarum principe, quem Joannes magnum draconem nominat, hæc leguntur: *& cauda ejus trahebat tertiam partem stellarum cœli, & misit eas in terram.*

XXXV. Circa verò posteriorem partem, ait D. Thomas, hoc a. 9. ad 3. quòd secundùm illos, qui dicunt, quòd Diabolus major fuit *De inferiori ordine Angelorum, qui præsunt terrestribus, manifestum est, quòd non de quolibet ordine ceciderunt, sed de infimo tantùm.*

Secundùm verò illos; qui ponunt majorem Diabolum de supremo fuisse ordine, probabile est, quòd de quolibet ordine aliqui ceciderunt: sicut in quemlibet ordinem homines assumuntur in supplementum ruinæ angelicæ. Cùm ergo superiùs cùm eodem S. Doctore statuerimus, majorem Angelum inter eos qui ceciderunt, fuisse de supremo ordine; statuendum ut probabilius quoque est, eo peccante, ex omnibus ordinibus aliquos cum eo cecidisse.

XXXVI. Ratio congruentiæ ex S. D. hæc est. Quia in hoc *Magis comprobatur libertas liberi arbitrii, quæ secundùm quemlibet gradum* ad malum flecti potest. Cum ergo secundum D. Aug. Deus permiserit peccatum in Angelis, ut ostenderet, quid valeret liberum arbitrium creaturæ sine gratia; ad hoc ostendendum magis congruum fuit, ut in omni gradu, & ordine Angelorum, in aliquibus hoc permitteret.

Id quoque significasse visus fuit Sanctus Paulus, *Rom.* 8. *v.* 38. 39. dùm inter humani generis hostes recenset Angelos, Principatus, Virtutes, dicens: *Neque Angeli, neque Principatus, neque Virtutes.... neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei.* Et 1. *Cor.* 15. *v.* 24. addens quoque Potestates, ait: *Cùm evacuaverit omnem Principatum, & Potestatem, & Virtutem.* Ex his sic discurro: ex ordine Seraphim fuit supremus, qui peccavit, ut superius ostendimus: ex ordine Cherubim aliquos cecidisse colligitur ex *c.* 28. *Ezechiel.* ubi nomen Cherub in pravum sensum assumitur: Ex Principatibus, Potestatibus, Virtutibus aliquos pravos esse indicat Paulus: Ex Angelis, imo & Archangelis, qui sub Angelorum nomine clauduntur, aliquos defecisse certò creditur. Tandem cum Throni, & Dominationes sint Seraphim, & Cherubim inferiores; probabiliter infertur, etiam ex istis, & consequenter ex quocumque Angelorum ordine, aliquos defecisse.

XXXVII. Advertit tamen S. Thomas laudato loco, a. 9. ad. 3. quòd *In Sacra Scriptura nomina quorumdam ordinum, ut Seraphim, & Thronorum, Dæmonibus non attribuuntur: quia hæc nomina sumuntur ab ardore charitatis, & inhabitatione Dei, quæ non possunt esse cum peccato mortali. Attribuuntur autem eis nomina Cherubim, Potestatum, ac Principatuum; quia hæc nomina sumuntur à scientia, & potentia, quæ bonis, malisque possunt esse communia.*

QUÆSTIO IX.

De Pœna peccati Angelorum.

Post peccatum sequitur pœna; & ideò quæstioni de peccato Angelorum, quæstionem de pœna peccati subnectimus. Quia verò pœna Dæmonum est duplex; una in intellectu, & voluntate consistens, obtenebratio, nempè obstinatio, & dolor; alia eis ab extrinseco agente inflicta: ideò de singulis, ut unaquæque exposcet, Candidatum nostrum imbuere curabimus cum D. Tho. 1. *P.* *q.* 64.

DU-

DUBIUM I.

De Pœna in Intellectu.

§. I.

An Intellectus Dæmonum fuerit Obtenebratus circa Naturalia.

I. SUpponit D. Thomas, hoc a. 1. quæst. 64. *Quod duplex est cognitio veritatis. Una, quæ habetur per naturam. Alia, quæ habetur per gratiam. Et ista, quæ habetur per gratiam, est duplex. Una, quæ est speculativa tantùm, sicut cùm alicui aliqua secreta divinorum revelantur. Alia verò, quæ est affectiva producens amorem Dei: & hæc propriè pertinet ad donum sapientiæ.* Cum ergo obtenebratio sit subtractio lucis ad cognoscendam veritatem, quæstio est: an Dæmones in sui peccati pœnam fuerint luce privati ad quamcumque ex prænarratis cognitionibus.

II. Dico primò. Cognitio, quæ habetur per naturam in Dæmonibus nec est ablata, nec diminuta. Ita D. Thomas relatus. Et probat. Tum quia: hæc consequitur ipsam naturam Angeli, qui secundum suam naturam est quidam intellectus, vel mens, & substantia omnino simplex: sed à substantia omnino simplici, nihil potest subtrahi, ut dicatur per subtractionem naturalium puniri, sicut homo punitur per subtractionem manus, aut pedis, aut alicujus hujusmodi; ergo &c. Tùm etiam: quia, ut dicit Dionysius, c. 4. de Divin. nom. *Dona naturalia in eis integra manent*; ergo naturalis cognitio non est in eis diminuta.

III. Advertendum tamen censeo: quòd cùm cognitio naturalis alia sit purè speculativa, alia sit practica, effectiva; & affectiva: Rursùs, alia sit in habitu, alia sit in actu; dubitari potest, de quo genere cognitionis D. Thom. loquatur, cùm dicit, naturalem cognitionem à Dæmonibus nec esse ablatam, nec diminutam, & naturalia mansisse in eis integra: an scilicet de sola cognitione speculativa, & de sola cognitione habituali, seu de donis naturalibus, quæ consequuntur eorum naturam, & ab eorum voluntate non dependent.

IV. Hoc dubium tollit D. Dionysius ipse, c. 4. citato dicens: *Data ipsis angelica dona nequaquam ipsa mutata dicimus: sed sunt & integra, & splendidissima: quamvis ipsi non vident claudentes ipsorum boni inspectivas virtutes.* Quæ exponens D. Thomas ibi, lect. 19. *Dona angelica* (inquit) *idest ad angelicam naturam pertinentia, quæ in principio data sunt eis*, nequaquam dicimus esse mutata, *ut ex eorum mutatione mali effecti sint*: sed permanent integra, *idest absque corruptione naturæ*, & splendidissima, *idest absque diminutione naturalis luminis intellectualis. Sed quod* ipsi non vident, *hoc provenit ex hoc, quòd ipsi per liberum arbitrium* clauserunt suas virtutes inspectivas boni, *idest, averterunt voluntariè suum intellectum, non à consideratione veri, sed ab inspectione boni, inquantùm est bonum, quia scilicet nolunt illud sequi.*

V. Ex his patet, in Dæmonibus mansisse integram eorum substantiam, integras facultates naturales, intellectum, & voluntatem, integras species omnes intelligibiles: hæ enim sunt naturalia dona, quæ Angelis fuere concessa in sui conditione: & quæ vel eorum naturam consequuntur, vel connaturaliter exiguntur; & quæ aliunde non sunt incompatibilia cum peccato, neque ex eorum perversa voluntate dependent. Integram quoque in eis mansisse cognitionem speculativam principiorum, & conclusionum in eis contentarum, docet S. Thomas, *Qu. 16. de Malo, art. 6. in corp.* cùm cognoscant eas immediatè in principiis, non autem à principiis discurrant, sicut nos, ad conclusiones.

VI. Verùm quantùm ad actualem usum talium specierum, & applicationem, seu exercitium liberum suarum potentiarum ad particularia objecta, electionem boni, & mali, applicationem suæ substantiæ ad locum sicut placuerit, & productionem effectuum exteriorum, puta lucis, & motus pro guberna-

natione Universi; quia hæc à voluntate Angeli pendent, idcircò quædam à Dæmonibus fuere totaliter ablata, & quædam diminuta. Nulla ergo in eis superest cognitio practica boni moralis: seu esto illud speculativè cognoscant, nolunt tamen illud eligere, & facere. Et hoc est, quod D. Dionysius vocat claudere oculos, sive actualem visionem, aut cognitionem boni impedire. Non habent libertatem collocandi suam substantiam, ubi volunt, nec cogitandi practicè de omnibus, quæ sibi placerent, nec producendi effectus omnes, quos vellent, & sicuti vellent; sed in his omnibus ligantur, & impediuntur, vel per ignem Inferni, vel per bonos Angelos coercentur; ne perturbent ordinem Universi, & ne possint nobis nocere, quantum sua perversa voluntate exoptarent, sed solùm quantum Deus permittit.

VII. Hac distinctione solvuntur ea, quæ resolutioni D. Thomæ videntur esse contraria: videlicet, quòd Sanctus Ignatius *Epist. ad Philipp.* dicat, Diabolum nescire, quod bonum est, eò quòd ignorantia repletus sit per inobedientiam. Et August. *in Enchirid. cap.* 24. & 25. ei sicut homini subintrasse ignorantiam rerum agendarum; propter quam, *lib.* 9. *de Civit. Dei* dicit, eum sæpè falli: & *lib.* 20. *c.* 2. Dæmonum, & hominum miseram vitam erroribus, & ærumnis plenam esse.

VIII. Hæc enim omnia componuntur, dicendo: Ignatium, & Augustinum loqui, non de cognitione speculativa, sed de practica, in qua sæpè falluntur ex dictis; & etiam æstimantes aliquid ex causis naturalibus eventurum, quod non evenit, vel non eventurum, quod evenit, excæcante eos superbia, invidia, & obstinata in malo voluntate. Hoc enim etiam D. Thom. docet, citata Q. 16. *de Malo a.* 6. *ad* 23. ubi, quòd Diabolus in sua æstimatione decipiatur dicit, procedere *De cognitione pactica, vel affectiva*, quod repetit *ad* 15.

§. II.

An fuerit Obtenebratus circa supernaturalia?

IX. Dico secundò. Cognitio de divinis mysteriis non est totaliter ablata Dæmonibus, valdè tamen imminuta. Loquor autem de cognitione speculativa tantùm, sicut cùm quis per revelationem cognoscit secreta divinorum. Ita S. Tho. hoc *a.* 1. qui priorem partem probat: eò *Quia de hujusmodi secretis divinis tantum revelatur eis, quantum oportet, vel mediantibus Angelis, vel per aliqua temporalia divinæ virtutis effecta.* Posteriorem etiam partem ostendit: quia nec Verbum divinum intuentur, nec veram ac propriè dictam fidem habent, ut 2. 2. *q.* 5. *a.* 2. probatur. Proinde nec aliquo supernaturali lumine illustrantur; ideòque eorum cognitio de talibus mysteriis supernaturalis est solùm ex parte objecti. Nec ex pia affectione certò moti, sed ex evidentia signorum convicti, vel nolentes, credunt; sic, ut adhuc dubitent, quomodo de mysterio Incarnationis peracto dubitabant: *Si enim perfectè, & per certitudinem cognovissent*, (Christum) *esse Filium Dei, & effectum passionis ejus, nunquam Dominum gloriæ crucifigi procurassent.* Ita D. Tho. hìc ad 4.

X. Totum hoc expressit S. Augustinus, *lib.* 9. *de Civit. Dei, cap.* 2. à D. Thom. laudatus, ubi docet, Christum Diabolo modò minus, modò magis, ut sibi placuit, innotuisse: *Tantum* (inquit) *eis innotuit, quantum voluit; tantum autem voluit, quantum oportuit. Sed innotuit, non sicut Angelis sanctis, qui ejus secundùm id, quod Dei Verbum est, participata æternitate perfruuntur; sed sicut eis terrendis innotescendum fuit, ex quorum tyrannica quodam modo potestate fuerat liberaturus prædestinatos in suum regnum, & gloriam semper veracem, & veraciter sempiternam. Innotuit ergo Dæmonibus, non per id, quod est vita æterna, & lumen incommutabile, quod illuminat pios; cui videndo per fidem, quæ in illo est, corda mun-*

mundatur; sed per quadam temporalia sua virtutis effecta, & occultissima signa prasentia, qua angelicis sensibus etiam malignorum spirituum potiùs, quàm infirmitati hominum possent esse conspicua. Denique quando ea paululum supprimenda judicavit, & aliquantò altius latuit, dubitavit de illo Dæmonum princepe, eumque tentavit, an Christus esset explorans &c. Ita S. Augustinus.

XI. Dico tertiò. Cognitione per gratiam, quæ est affectiva, & inducens amorem Dei, totaliter privati sunt Dæmones, sicut & charitate, Ita D. Thom. hoc a. 1. Est de fide, quæ nos docet, Dæmones in æternum dilectione Dei supernaturali super omnia fore privandos, & obstinatione sua, atque in Deum odio, ne aliqualem supernaturalem Dei amorem, etsi imperfectum, sicut surgere solet in peccatoribus, concipiant, in æternum impediendos, ut suo loco dicemus.

DUBIUM II.

De Pœna in Voluntate.

§. I.

An Dæmones sint Obstinati in malo?

I. Referente S. Thoma, hac qu. 64. a. 2. *Origenis positio fuit, quòd omnis voluntas creata propter libertatem arbitrii potest flecti in bonum, & in malum, excepta anima Christi propter unionem Verbi*, quæ sic est fixa in bono, ut ad ad malum non possit flecti. Ex quo deducebat, Dæmones, & damnatos aliquando fore convertendos. Hoc errore notant Origenem, S. Hieronymus, S. Augustinus, S. Epiphanius, & alii. Quidam eum purgare contendunt, de quo aliqua dicemus infra. Sed cujuscumque sit: *Hæc positio* (inquit S. Doctor) *tollit veritatem beatitudinis à sanctis Angelis, & hominibus; quia stabilitas sempiterna est de ratione vera beatitudinis, unde & vita æterna nominatur. Repugnat etiam auctoritati Scriptura Sacra, qua Dæmones, & homines malos in supplicium æternum mittendos, bonos autem in vitam æternam transferendos pronunciat.* Hanc eandem Origenis positionem reprobat S. Doctor, Q. 16. *de Malo a.* 5. Sed de hoc dicemus inferiùs, dùm statuemus Dæmonum pœnas fore æternas. Modò firmiter secundùm fidem catholicam tenendum est, quòd & voluntas bonorum Angelorum confirmata est in bono, & voluntas Dæmonum obstinata est in malo; & hæc est pœna, quæ ex peccato in Dæmonum voluntate consecuta est.

II. De facto enim nullum Angelorum, qui peccaverunt pœnituit, nullus à Deo consecutus est veniam; quod adeò verum est, ut oppositum reputetur erroneum. Insinuatur enim in Scriptura, 2. *Petri*, 2. *v.* 4. ub dicitur: *Si enim Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos, in tartarum tradit cruciandos &c.* Ubi licèt non ponatur signum distributivum, ut dicatur: *Omnibus Angelis peccantibus non pepercit*; revera tamen juxta D. Petri mentem illa indefinita æquivalet universali, ut contingere solet in propositionibus doctrinalibus. Et eò magis: quia cùm statim subjunxit, Deum tempore Diluvii non pepercisse Mundo, & tempore Abrahæ non pepercisse civitatibus Sodomorum, & Gomorrhæorum, excepit Noe, & Lot. Ex quo non ineptè colligitur, quòd si S. Petrus intelligeret, aliquem ex Angelis peccantibus consequutum fuisse veniam, eum similiter excepisset. Hoc idem colligitur ex *Epist. Juda, v.* 6. ubi Angeli, qui non servaverunt suum principatum, dicuntur in judicium magni diei vinculis æternis sub caligine reservati. Et *Apoc.* 12. *v.* 7. & 8. de Dracone, & Angelorum ejus, qui cum Michaele præliati fuerunt dicitur: *Neque locus inventus est eorum ampliùs in Cælo.*

III. Idipsum docent communiter SS. Patres, qui varias tam rigorosi judicii congruentias assignant; quare Deus cùm hominibus locum pœnitentiæ dederit, illum Angelis peccantibus non concesserit. Quarum prima est: quia substantiæ purè spirituales, neque inter-

ternas habent passiones, neque naturæ fragilitatem, quæ sint illis incitamenta ad peccandum, ut contingit in homine. Hanc tradit Damasc. lib. 2. de Fide, c. 3. dicens: *Pœnitentia porrò* (Angelus) *ea ratione minimè capax est, quia incorporeus est. Nam quòd homo pœnitentiam consequutus sit, id corporis imbecillitati fuerit adscribendum.* Eandem tradit Greg. Nyss. *lib 2. suæ Philosophiæ, c.* 4. & S. Greg. *l.* 4. *Moral. c.* 9. modo 3.

IV. Secunda congruentia est: quòd Angelus erat constitutus in summo honoris extra beatificum statum; & ideò corruens fuit penitùs comminutus: homo verò in humiliore positus statu, & ad generandi officium destinatus, non de tam alto sublimitatis fastigio lapsus est; & ideò non tam fractus, quin reparari potuerit. Ita quisquis fuerit Auctor librorum *de Mirabil. Sacr. Script.* olim S. Augustini nomen præferentium, *l.* 1. *c.* 2.

V. Tertia congruentia assignatur: quia homo alio suggerente, nempè Dæmone, & propria uxore corruit: Angelus verò nullo incitante, sed sola sua voluntate in superbiam elatus est. Hanc tradit S. Greg. *l.* 4. *Moral. c.* 9. *modò* 3. dicens: *Quia nimirùm Angelus sua malitia cecidit, hominem verò aliena prostravit.*

VI. Quarta congruentia est: quoniam in Angelorum lapsu non tota angelica perjit natura; imò major pars in bono perstitit, in eoque fuit confirmata: at primo homine peccante, tota humana natura, & species perjit: *Placuit itaque univesitatis Creatori, atque moderatori Deo, ut quoniam non tota multitudo Angelorum Deum deferendo perierat, ea quæ perierat, in perpetua perditione remaneret.* Ita S. August. In *Enchrid. c.* 29. Hanc, aliasque congruentias affert D. Thomas, in 2. *dist.* 7. *q.* 1. a. 2.

VII. Quinta, quam amplectitur D. Thomas, tùm loco mox citato; tùm *Q.* 16. *de Malo a.* 5. tùm hac 1. *P. q.* 64. *a.* 2. sumitur ex conditione naturæ angelicæ, quæ talis est; ut antequam adhæreat bono, vel malo libera sit ad utrumque: postquam verò jam adhæsit, immobiliter adhæreat: & sic boni Angeli semel adhærentes justitiæ, sunt in ea confirmati; mali verò peccantes, sunt in peccato obstinati. Ita docet D. Thom. laudatus.

VIII. Hanc rationem (de more) non probat Scotus, dicens, rationem ob quam Dæmones non resipuerunt, nec resipiscere possunt, non esse eorum inflexibilitatem, vel immobilitatem voluntatis post electionem; sed eam oriri præcisè, & formaliter ex denegatione divini auxilii necessarii ad resipiscendum: qua sequitur prava affectio voluntatis eorum, qua unusquisque damnatorum immobiliter adhæret fini perverso, quem unusquisque selegit in ultimo instanti viæ. Ita sententiam Scoti exponit Frassen, *Tract.* 1. *Disp.* 3. *a.* 3. *Q.* 3. *Conclus.* 2. *de Malitia Dæmonum.* Sententia tamen D. Thomæ à nobis tenenda est. Unde

§. II.

Ratio D. Thomæ pro Obstinatione Dæmonum defenditur.

IX. DIco. Radicalis & prima ratio, qua Dæmones post peccatum non resipuerint, nec potuerint resipiscere, est inflexibilitas, & immobilitas voluntatis eorum in eo, quod semel perfectè, & deliberatè elegerunt. Dixi *radicalis & prima ratio*; quia non nego, denegationem auxilii ad resipiscendum esse causam proximam, qua immobiliter pravo fini adhæreat: sed quare Deus deneget auxilium ad resipiscendum Angelo peccanti, & non deneget homini; dico, causam esse conditionem voluntatis angelicæ, quæ postquam semel elegit, vertibilis amplius non est, & statim attingit terminum suæ viæ, vel æternæ beatitudinis, vel æternæ miseriæ. Conclusio sic explicata.

X. Probatur primò. Nulli ex Angelis peccantibus Deus dedit auxilium ad resipiscendum, quia ex dictis nullus Angelorum à peccato resipuit; ergo hoc ideò, quia voluntas eorum non

erat

erat capax resipiscentiæ, & proinde immobiliter adhæserat peccato. Conseq. probatur. Nam si voluntas Angelorum fuisset capax resipiscentiæ, pertinuisset ad Providentiam misericordem Dei, saltem aliquibus, auxilium ad resipiscendum conferre, sicut illud confert hominibus peccatoribus; ergo sicut, ex quo nulli Angelorum in primo instanti denegavit Deus auxilium necessarium ad non peccandum, arguimus supra, hoc ideo fuisse, quia pro illo instanti peccare non poterant; ita ex quo nulli Angelorum post peccatum concessit auxilium ad resipiscendum, arguemus, eos resipiscere non potuisse: quare obstinatio, & immobilitas adhæsionis fini perverso non fuit effectus, ut putat Scotus, sed causa denegationis auxilii ad resipiscendum.

XI. Probatur secundò, expendendo rationem D. Thomæ. Sicut voluntas immobiliter adhærens recto fini est causa, & ratio firmitatis in bono; ita voluntas immobiliter adhærens fini perverso est causa, & ratio obstinationis in malo: sed voluntas Angeli talis conditionis est, ut immobiliter adhæreat fini recto, seu perverso, quem semel perfecte ac deliberate elegit; ergo hæc est causa, & ratio &c. Maj. traditur à D. Tho. in 2. *Sent. dist. 7. q. 1. a.* dicente: *Sicut impossibile est, à voluntate indeclinabiliter adhærente recto fini, procedere opus peccati; ita e contrario impossibile est, à voluntate adhærente inconvertibiliter perverso fini, aliquod rectum opus provenire*. Et patet in Beatis, & in damnatis: in illis enim immobilis adhæsio summo bono est radix firmitatis eorum; in istis autem immobilis adhæsio fini perverso est radix eorum obstinationis in malo.

Min. vero a D. Thoma probatur. Voluntas, quæ ex sua natura talis conditionis est, ut in perfecta, & deliberata electione finis petat regulari à judicio intellectus prorsus immobili, adhæret fini prorsus immobiliter, & inconvertibiliter: sed voluntas Angeli in perfecta, & deliberata electione finis, petit regulari à judicio intellectus prorsus immobili; ergo adhæret &c. Maj. prob. Tum quia: talis naturæ est actus voluntatis, quale est judicium intellectus, quod sequitur tanquam regulam. Tum quia: intantum variatur electio in voluntate, ut displicere incipiat, quod ante placuerat, inquantum variatur in intellectu judicium, dum, vel cessante passione, vel habitu mutato, proponitur ut malum, quod prius proponebatur ut bonum. Min. vero sic evincitur. Voluntas Angeli dum sibi plene, ac deliberate finem præstituit, regulatur à judicio comprehensivo finis, videlicet proponente ei objectum cum omnibus circumstantiis, quibus vestiri potest; ergo tale judicium est prorsus immobile: intantum enim variatur judicium in nobis, inquantum apparere incipit aliqua circumstantia in objecto, quę ante non apparebat, nec considerabatur. Et hoc est, quod dicit D. Tho., hoc a. 2. *Quod Angelus apprehendit immobiliter intellectum, sicut nos immobiliter apprehendimus prima principia quorum est Intellectus: homo vero per rationē apprehendit mobiliter discurrendo de uno ad aliud, habens viam procedendi ad utrumque oppositorum. Unde & voluntas hominis adhæret alicui mobiliter, quasi potens ab eo discedere; & contrario adhærere: voluntas vero Angeli adhæret fixe & immobiliter*.

XII. Explico magis. Quidquid ex vi principiorum comprehensive cognitorum acceptatur, vel recusatur, inflexibiliter acceptatur, vel recusatur; quia eadem indivisibili tendentia acceptatur, vel deseritur, qua ipsa principia: sed Angelus in deliberando de fine usus est principiis à se comprehensis, non solum pro appetenda propria excellentia, sed etiam pro recusanda divina regula, & lumine superiori; ergo inflexibiliter non solum acceptavit pro fine suam excellentiam, sed & ipsam exclusionem divini luminis; & sic determinatus mansit in non admittendo illud, ut immobiliter fixus sit in malo, & in recusatione remedii. Unde ut Deus Diabolum converteret, necesse foret, ut, vel infunderet illi lumen clarum supernaturale vincens totam comprehensionem natu-

ralium principiorum; vel quod destruendo modum connaturalem ejus in cognoscendo, reduceret illum ad modum cognoscendi, & statum, quo fuit in primo instanti suæ creationis; ut inde inciperet iterum de novo eligere, & deliberare de fine.

XIII. Si dicas cum Scoto, & suis; rationem hanc fundari in eo, quod Angelus attingat fine discursu, quod est falsum. Deinde estò non esset in Angelo discursus secundum causalitatem, est tamen discursus secundum successionem; quia cognoscere potest unum post alium, & sic dari in eo mutatio cognitionum, quæ possit mutare voluntatem. Nam mutatio cognitionis non tam dependet ex discursu causali, sed & successivo, quo diversa objecta vel motiva successive manifestantur: ex diversa autem manifestatione objecti mutatur voluntas, & sic potest novo modo objecta considerare, & ab eo, quod voluit semel, resilire. Ita Dæmones modò Christi mortem procurabant, modò ab ea retrahebant; unde variato motivo variabatur voluntas.

XIV. Præterea: Potest Angelus uti aliqua specie, vel principio solum inadæquate, & modo ut repræsentat hoc, & non illud; ergo potest uti aliquo principio ad cognoscendam unam veritatem, & unum motivum, & postea aliud, & sic variari in Angelo cognitio.

XV. Non obstant tamen hæc. Non primum; quia Angelum fine discursu intelligere non solum in naturalibus, sed & in supernaturalibus, jam superius ostendimus. Quo supposito. & probato, cum eadem immobilitate ex parte actus feratur in conclusionem, ac in principium, æque immobiliter adhæret utrique: & quidem necessario, non quoad exercitium, sed quoad specificationem, ut non possit divertere ad oppositum, tam in cognoscendo, quam in eligendo.

XVI. Neque obstat, quod secundò additur. Nam estò admittamus in Angelo discursum secundum successionem, nempe quod cognoscat unum post aliud; negamus tamen, hoc conducere ad retractationem ejus, quod semel deliberate elegit. Quia ad retractationem non confert quidquam successio, aut diversitas cognitionum diversa objecta attingentium; sed solum conducit nova, & diversa cognitio circa idem objectum, quod melius, & diverso modo apparet nunc, quam ante: quod solum potest contingere, quando novo lumine illustratur, aut aliquid novum, quod de illo latebat, nunc apparet. Si enim tale objectum novo modo non consideratur, sed id, quod per cognitionem succedentem cognoscitur est diversum, nihil omnino conducit ad mutandum dictamen circa prius objectum. Circa autem id, quod semel resolutorie Angelus elegit, non potest ei repræsentari aliquid, quod ejus variet judicium; aut saltem connaturaliter hoc fieri nequit. Tum generali ratione: nam si homo cordatus, & prudens non procedit ad ultimam resolutionem in magno negotio, nisi attentis, & bene perpensis omnibus motivis, & circumstantiis; quanto magis Angelus hoc modo processit in deliberando de suo ultimo fine? Tum ratione speciali. Nam Angelus cum deliberavit de suo ultimo fine peccando, eodem indivisibili actu consideravit excellentiam propriam comprehensiva, & plena cognitione in suis principiis, & reensavit, seu exclusit à se supernaturale lumen, nolens per illud dirigi, sed in sua naturali excellentia remanere; & ipsa exclusio divini luminis fuit una ex conclusionibus ad quam se determinavit: unde exclusit viam omni remedio ad suam conversionem; ad eum modum, quo peccantes in Spiritum Sanctum, ex ipso genere, & objecto peccati se opponunt gratiæ Spiritus Sancti. Unde si tales dum aliquando sanantur, quasi miraculose sanantur, ut docet D. Th. 2. 2. q. 14. a. 3. multo magis non nisi vero miraculo sanaretur Dæmon, qui nedum ex parte objecti, sed ex parte actus, post plenam omnium considerationem noluit considerare divinam regulam, & à se Spiritum Sanctum plena deliberatione exclusit. Quod autem dicitur de Diabolo, qui modò Christi mor-

mortem procurabat, modò ab ea retrahere conabatur; sicut, & alia exempla, quæ ex Sacra Scriptura afferri possunt, quibus apparet, Angelos mutasse voluntatem, non sunt ad rem. Sunt enim de rebus, de quibus Angeli habebant solum notitiam dubiam, & conjecturalem, non verò certam, perfectam, & comprehensivam, de qua in præsenti loquimur. Diabolus enim, cum non certò sciret, quod Christus esset verus Filius Dei, sed solum ex aliquibus signis conjectaret, potuit modò ejus mortem velle, modò nolle: sicut & in aliis casibus, in quibus non erat ante explorata Dei voluntas: hac postea cognita, potuerunt Angeli voluntatem mutare, ut legitur Danielis 1. ubi Angelus Custos Persarum, qui ante repugnabat Angelo Custodi Israelitarum pro eorum liberatione, audita per Archangelum Michaelem contraria Dei voluntate, mutavit sententiam. At nos loquimur de eo, quod Angelus certò firmiter, & complete statuit, & elegit, maxime circa ultimum finem; hoc enim dicimus retractare non posse.

XVII. Huic non obstat, quod tertiò dicitur. Ex quo enim Angelus possit inadæquate solum uti specie, vel principio, sequitur quidem; posse dari in Angelo successionem cognitionum; non autem, quod à cognitione semel habita, & electione vi illius facta, possit resilire: quia semper supponitur facta cum plena, & comprehensiva advertentia objecti, & omnium circumstantiarum, qualem suponimus habuisse Angelos dum peccarunt.

XVIII. Sed dices primo. Constat, omnes Angelos, qui peccaverunt, mutasse priorem voluntatem, quam in primo instanti habuerunt, de bona scilicet in perversam; ergo etiam postea mutare potuerunt de perversa in bonam.

XIX. Dices secundo. Diabolus experiendo pœnam damnationis, quam patitur, vidensque se factum creaturæ, nempe igni, subiectum, judicat modò, non esse sibi conveniens appetere suam beatitudinem, & recusare divinum lumen; ergo modò mutavit juditium &c. & proinde etiam voluntatem.

XX. Respondeo ad primum, neg. consequ. Non enim benè arguitur à prima voluntate, quam habuit in primo instanti, ad quam non se movebat, sed movebatur specialiter a Deo, ut ostensum est, ad secundam voluntatem; quam in secundo instanti sese determinans, & quasi sui juris, ex plena deliberatione habuit. Estò enim etiam tunc comprehensivè attingeret principia, & formaret judicium practice certum; illud tamen non formabat, ut motus à propria voluntate, sed a Deo: ideoque non erat sufficiens ad electionem perfectè liberam, hoc est libertate tam exercitii, quam specificationis: nec plene operabatur secundum suam naturam, quomodo operatus est in secundo instanti, quo à se movebatur plene ad eligendum. Quare ex electione facta in secundo instanti secuta est immutabilitas in objecto electo, non ex electione facta in primo. Unde D. Thom. hoc a. 2. cautè dixit: *Si consideretur ante adhæsionem* (deliberatam, & resolutoriam) *potest libere adhærere huic, & opposito; in his scilicet, quæ non naturaliter vult* (qualia sunt contingentia, & supernaturalia) *sed postquam jam adhæsit, immobiliter adhæret*; quia non potest amplius formare judicium practicum de opposito.

XXI. Ad id, quod secundò dicitur, dist. ant. judicat speculativè, conc. ant. practicè, nego ant. & ideo nequit in eo nasci voluntas detestativa culpę commissæ. Sentit ergo pœnam, & eam nollet; at non sentit culpam, quasi eam refugiat. Unde D. Thom. Q. 16. de Malo a. 5. ad 4. *Diabolus* (inquit) *non potest in se proprie loquendo culpam sentire: ita scilicet, quod apprehendat, & refugiat, quasi malum culpæ suum peccatum; quia hoc pertineret ad mutationem liberi arbitrii*. Et hoc fateri debent etiam Scotistæ; alias dicere cogerentur, Dæmones voluntatem mutare, & à peccato ad Deum converti; quod tamen negare debent, & cum D. Thoma citato *in fine Corp.* dicere, quod Dæmones post peccatum, *Quamvis diversa eligant per liberum arbitrium,*

trium, in omnibus tamen peccant; quia in omni eorum electione permanet via prima electionis ipsorum.

Ex quibus infertur: Angelum peccando, etsi manserit liber circa hoc, vel illud malum, amisisse tamen libertatem circa bonum. Et hoc ex conditione suæ naturę, quæ petit immobiliter adhærere fini, quem ex plena deliberatione semel elegit. Unde D. Th. Q. 16. de Malo. a. 5. ad 4. ait: *Immobiliter permanere in malo non convenit Diabolo ex una causa, sed ex duabus. Nam esse in malo convenit ei ex propria voluntate; sed immobiliter inhærere ei, ad quod voluntas applicatur, convenit ei ex propria natura.* Quamvis verò in hoc statu posito sit impossibile ei converti ad Deum; attamen: *Sicut ebrius tenetur non peccare, non quidem considerato præsenti statu, sed considerata ebrietatis voluntaria causa, secundùm quam imputatur ei aliquid ad culpam: ita etiam potest intelligi, quod Diabolus tenetur converti ad Deum, quamvis hoc sit ei impossibile, secundum præsentem statum, quia in hunc statum ex voluntaria causa devenit.* Ita S. Th. *Q. 16. de Malo a. 5. ad 11.*

§. III.

Solvuntur aliqua contra Dicta.

XXII. PRo majori tamen explicatione dictorum, objicies primò. Esse immutabilem, facta electione, vel convenit Angelo ratione perfectionis, vel ratione imperfectionis: non ratione perfectionis; quia esse immobilem in malo, & inemendabilem, non est perfectio, imo summa imperfectio, & miseria: non ratione imperfectionis; alias homini, qui est imperfectior Angelo, hoc deberet convenire, quod tamen est falsum,

XXIII. Secundò. Liberum arbitrium Angeli nihil amisit, posita electione, quod ante habuit, nihil etiam acquisivit de novo, quod antea non haberet; ergo sicut antea habebat libertatem ad bonum, sic etiam post.

XXIV. Tertiò. Etsi Angelus procedat comprehensive circa naturalia, non tamen circa supernaturalia, quæ imperfectè solum cognovit, nempè per fidem: sed peccatum Angeli fuit circa supernaturalia; ergo eum non reddidit inflexibilem.

XXV. Quartò. Si confirmatio in malo est ex conditione naturæ Angeli, idem dicendum erit de confirmatione in bono, cui semel adhæsit; ergo perseverantia in bono, vel non erit ex gratia Dei, vel non erit gratia distincta à gratia primæ electionis: cum tamen perseverantia sit specialissimum donum.

XXVI. Respondetur ad singula. Ad primum: esse inemendabilem non dicere quidem perfectionem, sed eam supponere, quia supponit modum apprehendendi res sine discursu, & comprehendendi; ex quo oritur firma, & immobilis adhæsio fini semel electo. Quare sicut immobiliter adhærere bono, formaliter summa perfectio, & felicitas est tam in se, quam in sua radice; ita immobiliter adhærere malo, etsi in se imperfectio, & miseria sit, in sua tamen radice perfectio est; licet peccando ea Diabolus abusus sit, & voluntariè se in miseriam dejecerit.

XXVII. Ad secundum, respondeo: hoc argumentum sibi proponere D.Tho. Q. 24. *de Veritate, a. 10. in arg. 14.* cui sic respondet. *Ad 14. dicendum, quod peccatum libero arbitrio adveniens non adimit aliquid essentialium, quia sic species liberi arbitrii non remaneret, sed per peccatum aliquid additur, scilicet unitio quadam liberi arbitrii cum fine perverso, qua ei quodammodo naturalis efficitur. Et ex hoc necessitatem habet, sicut & alia, quæ sunt libero arbitrio naturalia.* Induit ergo Angelus, post electionem, novam dispositionem, & novum statum, quo objectum de se indifferens non respicit amplius cum indifferentia, sed cum determinatione; quod de damnatis omnes dicere tenentur.

XXVIII. Ad tertium dico: quod cum Angelus peccaverit circa finem supernaturalem, recusando illum, vel ordinem ad illum, ex inordinata adhæsione

ad

ad finem naturalem, & suam excellentiam naturalem; eadem comprehensione, qua suam excellentiam naturalem elegit, motus est ad recusandum finem supernaturalem, & claudendum oculos, ne illum modo affectivo ex modo saltem operandi videret. Quare quidquid sit, an principia supernaturalia comprehendat Angelus, potuit tamen ex principiis naturalibus comprehensis ad ea recusanda moveri, & contrahere in iis recusandis immobilitatem. Vide D. Thom. Q. 16. *de Malo a.* 5. inferius referendum, nu. 31.

XXIX. Ad quartum, nego consequ. Perseverantia enim in bono in sanctis Angelis specialissima gratia fuit, & distincta à prima omnibus in primo instanti concessa; qua destituti fuerunt, qui in secundo instanti à fine supernaturali, ad quem in primo conversi fuerant, oculos averterunt. Quod verò qui per gratiam steterunt ita bono firmati sint, ut immobiliter ei adhæserint; hoc fuit, quia cum gratia se accommodet modo connaturali operandi, qui in Angelis est, ut post primam liberam, & plenam electionem in bono immobilitentur; ideo per gratiam fuerunt in bono firmati: sicut ab opposito, ex eorum naturali conditione ortum fuit, ut malis pro semper subtraheretur gratia, & firmarentur in malo; quia statim facta prima electione, finitur via Angelorum, sive in bono, sive in malo.

XXX. Hinc concludo præsentem assertionem, afferendo aliam rationem, qua utitur D. Thomas. In 2. *Dist* 7. *q.* 1. *a.* 2. *sic*. Quandocumque aliquis devenit ad terminum viæ, non potest deflecti ab eo fine, cui adhæsit, sive sit bonus, sive malus: sed sicut finis viæ hominis est mors sua, ita finis viæ Angeli est terminus electionis suæ, qua bono adhæsit, vel malo, ergo sicut homines post mortem in bono confirmantur, vel in malo, ita & Angeli post conversionem vel aversionem. Ita discurrit S. Doct. qui statim subdit: *Datur autem homini longior via, quam Angelo, quia erat magis a Deo distans, & oportebat, quod in ejus cognitionem inquirendo perveniret. Angelus autem statim deiformi intellectu, sine inquisitione in divina pervenire potuit.* Ex his conficitur ratio alia. Nam Angeli sunt similes Deo, quantum patitur creaturæ conditio: sed voluntas Dei, postquam aliquid semel decrevit, est prorsus immutabilis; quia cognovit omnes rationes, quas habere poterat decernendi; ergo similiter cum Angeli penetraverint in secundo instanti omnes rationes, quas habere poterant, suam formandi plenam electionem, nec ulla eis nova ratio potuerit occurrere ad eligendum, quam tunc non cognoverint; postquam semel elegerunt, in sua electione immobiles permanserunt. Quapropter si cum plena cognitione quod debebant adhærere Deo ut ultimo fini, ex malitia suæ voluntatis, & pravo dictamine practico elegerunt potius suo bono proprio adhærere, recusantes Deum pro ultimo fine, in hac electione prava perficere debuerunt.

XXXI. Claudant omnia hæc verba S. Thomæ, Q. 16. *de Malo a.* 5. sæpè citato in corp. ubi postquam docuit, quod sicut angelicus intellectus *Immobiliter se habet circa omnia, quæ naturaliter cognoscit, & quia voluntas proportionatur intellectui consequens, est, quod etiam voluntas eorum sit immutabilis circa ea, quæ ad ordinem naturæ pertinent:* transiens postea ad supernaturalia, prosequitur: *Verum est autem, quod sunt in potentia respectu motus in supernaturalia, sive per conversionem, sive per aversionem. Unde hæc sola mutatio in eis esse potest, ut de gradu naturæ ipsorum moveantur in id, quod est supra naturam convertendo se, vel avertendo. Sed quia omne, quod advenit alicui, advenit ei secundum modum suæ naturæ, consequens est, ut immobiliter Angeli perseverent, vel in aversione, vel in conversione respectu supernaturalis boni* (& hoc est ab intrinseco) *ex parte vero extrinseca immutabiles sunt, vel in bono, vel in malo post primam electionem; quia tunc finitur in eis status viatoris. Unde non pertinet ad rationem divinæ sapientiæ, ut ulterius Dæmonibus gratia infundatur, per quam revocentur a malo primæ aversionis, in qua immobiliter perseverant.*

XXXII.

XXXII. Ex dictis infertur primo: statim post primam plenam electionem, completam fuisse viam Angelorum, & qui steterunt fuisse beatos, qui verò peccarunt, damnatos. Imo etsi, Deo sic volente, diutius via Angelorum, puta ad centum annos, durasset; adhuc post primam electionem fuissent immobiles, sive in bono, sive in malo, immobilitate tamen nondum consummata.

XXXIII. Infertur secundo: obstinationem in hominibus damnatis esse quoque petendam non solum ex subtractione divinæ gratiæ, sed ex intrinseca eorum inflexibilitate in malo. Unde D. Thom. Q. 24. de Verit. a. 11. *Anima* (inquit) *separata Angelo conformatur, & quantum ad modum intelligendi, & quantum ad indivisibilitatem appetitus, quæ erant causa obstinationis in Angelo peccante. Unde per eandem rationem in anima separata obstinatio erit*. Et quia post resurrectionem corpus sequetur conditionem animæ, dicit, quod *tunc eadem obstinationis ratio manebit*.

XXXIV. Infertur tertio: Etsi Dæmones aliquod opus ex sua specie bonum facerent, in eo tamen peccant; quia semper est prava intentione vitiatum. Quare D. Thom. Q. 16. de Malo a. 5. ait: *Et ideo quamvis diversa eligant per liberum arbitrium, in omnibus tamen peccant; quia in omni eorum electione permanet via prima electionis ipsorum*. Et quidem si status beatorum non est capax alicujus peccati, neque status damnatorum erit capax alicujus boni moralis; quia sicut illi sunt consummate in bono firmati; ita isti in malo. Et sicut illi ratione gloriæ, qua felices sunt, nunquam cessant ab amore Dei, & ex ipso omnia faciunt; sic isti ratione pœnarum, quibus continuò torquentur, nunquam cessant ab odio Dei, & ex eo ad omnia, quæ faciunt, moventur.

§. IV.

An Dolor sit in Dæmonibus?

XXXV. Altera pœna, quam in voluntate Dæmones contraxerunt peccando, est dolor. Qui tamen dolor accipi potest, ut est passio appetitus sensitivi, & ut est simplex actus voluntatis.

Dicit D. Thomas, hac *q. 64. a. 3.* quod dolor, ut est passio appetitus sensitivi, in Dæmonibus esse non potest; quia cum sint naturæ pure intellectualis, hujus appetitus experies sunt, cum organo corporali sit alligatus: dolor vero, ut est simplex voluntatis actus, in eis est. Et probat. Quia dolor hoc modo nihil aliud est, quam *renisus voluntatis ad id quod est, vel non est*; seu renisus voluntatis, frustra aliquid, quod habet, a se removere cupientis; vel frustra molientis aliquid acquirere, quod non habet: sed Dæmones multa vellent non esse, quæ sunt, seu non habere, quæ habent, & esse, quæ non sunt, seu habere, quæ non habent; vellent enim, cum sint invidi, damnari eos, qui salvantur; vellent se non detineri igne, nec puniri; vellent liberari à pœnis, non expelli à corporibus humanis: quia superbi vellent omnibus præesse, ab omnibus adorari, quæ omnia frustra volunt; ergo &c.

XXXVI. An vero dolor ita impleat voluntatem Dæmonum, ut nullum in ea relinquat gaudio locum, controvertitur inter Doctores. Videri potest, vero gaudio eos perfundi, cum hominem tentatione vincunt, cum damnatur, cùm ei aliquid malum inferunt; hoc enim consequuntur id, quod maxime desiderabant; ad impletionem autem desiderii consequitur gaudium; unde sicut Angeli in cœlo gaudent super peccatoris conversione; sic Dæmones gaudeant super hominis lapsu, & damnatione. Quibus favere videtur S. Augustinus, l. 2. de Genes. contra Manich. c. 17, dicens: *Diabolus potestatem habet in eos, qui Dei præcepta contemnunt, & de hac tam infelici pote-*

testate lætatur. Cui adhærere etiam censent aliqui D. Thomam. qui hoc a. 3. ad 1. prælaudato Augustini textu supposito, dicit: *Gaudium, & dolor de eorem sunt opposita, non autem de diversis. Unde nihil prohibet, unum simul dolere de uno, & gaudere de alio, & maxime secundum quod dolor, & gaudium important simplices voluntatis actus: quia non solum in diversis, sed etiam in una & eadem re potest esse aliquid, quod volumus, & aliquid, quod nolumus*.

XXXVII. Alii tamen censent, in Dæmonibus verum gaudium esse non posse. Quia summus dolor non admittit secum aliquod verum gaudium, etiam de alio objecto distincto: unde, qui vehementi dolore cruciatur, & excessiva conficitur mœstitia, de nulla re gaudet ac delectatur: sed Dæmones summo dolore cruciantur, ac in summa positi sunt mœstitia, quæ nullo modo remitti, aut mitigari potest, imo essentialis eorum miseria semper invariata manet; ergo &c. Quod si maximum miraculum fuit, quod Christus simul frueretur visione Dei, & dolores pateretur; miraculum esset ponere in Dæmonibus cum summa tristitia, & miseria, aliquod verum gaudium, quod non est dicendum.

XXXVIII. Conciliari tamen posse crederem has duas opiniones dicendo, gaudium, quod in Dæmonibus ex prædictis consurgit, non esse verum, sed phantasticum; seu revera Dæmones non gaudere, sed gavisuros fore de præfatis, nisi summo dolore impedirentur; quod est admittere causam sufficientem gaudii, non gaudium. Prior modus eruitur ex D. Thoma. in 4. *Dist.* 45. *q.* 2. *a.* 2. *quæstiunc.* 1. *ad.* 4. ubi de damnatis dicens, quod habent aliquod gaudium, dum impletur hoc, quod desiderant, sicut & Dæmones, dum homines ad peccata pertrahunt; expresse dicit, hoc gaudium *non verum* esse, sed *phantasticum*; quia eorum pœna essentialis per hoc non minuitur, sed potius accidentalis crescit ex multitudine damnatorum; sicut ex multitudine beatorum crescit gaudium accidentale bonorum Angelorum, ut indicat Sancte Tho. in 2. *Dist.* 7. *q.* 1. *a.* 2. *ad.* 5. Secundus autem modus conciliandi ex eodem D. Tho. in 4. *Sent.* loco citato deducitur, ubi ait, Dæmones aliquo modo gaudere de malis nostris, sicut boni Angeli de iisdem compati dicuntur. Certum est autem, bonos Angelos, nec compassionis, nec doloris formalis capaces esse, cum id eorum status non permittat; sed quia malum nostrum, cum contrarium sit eorum desiderio, natum est excitare in eis compassionem, & dolorem, quamvis de facto in eis non excitet. Ita in Dæmonibus malum nostrum cum impleat eorum desiderium, natum est, in eis aliquod gaudium causare, estò de facto ob eorum infelicem conditionem non causet; quod est admittere in eis causam gaudii, non effectum. Sed hæc sufficiant.

DUBIUM III.

De Pœna Ignis, qua Dæmones torquentur.

§. I.

An in Inferno sit Ignis Corporeus crucians?

I. Ullum infernum esse, qui hominibus in impœnitentia mortuis, sicut & Dæmonibus locus pœnalis esset, negavit anno 1204. Almaricus natione Gallus, patria Carnotensis, Parisiensis Doctor, Philippo Barbarossæ filio Imperante, & Innocentio III. Romano Pontifice; qui consequenter etiam nullum Paradisum esse contendebat, dicens: quod, qui in se Dei cognitionem haberet, illum habere quoque in se Paradisum; qui contra peccatum mortale haberet, infernum habere in se, non aliter, quam dentem putridum in ore.

Errorem istum in Concilio Lateranensi IV. cum aliis ejusdem Almarici blasphemiis damnatum, anno 1499, excitavit quidam Hermanus Risvich Batavus; qui ob hunc, aliosque errores, ca-

captus, sed pœnitentiam simulans dimissus, deinde in graviores amentias relapsus, anno 1512. Hagæ comitis iterum captus, igni addictus est: ut qui ignem pro altera vita negabat, in hac vita, & altera experiretur.

II. Cæterum; Infernum & pro hominibus, & pro Angelis peccatoribus esse, clamat Scriptura. Pro hominibus quidem Christus ipse testatus est in illo divite, de quo *Luca 16. v. 22. & 23.* dixit: *Mortuus est autem & dives, & sepultus est in inferno. Elevans autem oculos suos eum esset in tormentis &c.* Pro Dæmonibus autem indicavit Divus Petrus, in sua Epist. 2. *c. 2. v. 4.* dicens: *Si enim Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos, in judicium reservati ete.* pluraque inferius Scripturæ testimonia adducemus, dum de igne, & perpetuitate pœnarum inferni sermo erit.

III. Ex his, qui infernum admittentes, in eo ignem verum esse, quo damnati torqueantur, negarunt, unum fuisse Origenem censet, inter alios, S. Hieronymus, *lib. 2. adv. Ruffinum*, dicens: *Ignes autem æternos, quos intelligere solet Origenes, puto quod te non fugiat, conscientiam videlicet peccatorum, & pœnitudinem interna cordis urentem: De qua, & Isaias loquitur* (cap. 66. v. 24.) *Vermis eorum non morietur & ignis eorum non extinguetur.* Aliqui tamen ab hoc nævo Origenem libetare conantur. Hoc tamen certum judico, saltem Origenistas hunc errorem ex scriptis Origenis eruisse. Id enim testatur Orosius in consultatione ad S. August. de errore Priscillianistarum, & Origenistarum (quæ inter Opera S. August. legitur, tom. 8. edit. Maurinæ) dicens de Priscillianistis, & Origenistis: *Ignem sanè æternum, quo peccatores puniantur, neque esse ignem verum, neque æternum prædicaverunt dicentes, dictum esse ignem, propria conscientia punitionem.*

IV. Verùm quidquid sit de Origenistis, ac Priscillianistis, certum est, errorem hunc adoptatum fuisse a modernis Hæreticis, quos *Deistas* aliqui, seu *novos Arianos*, & communiter *Triønitarios*, seu verius *Anti Trinitarios* nuncupant, quia S. Trinitatis violatores impios. Hi enim inter multos alios suæ sectæ errores, hunc habent: *Quod anima separata à corporpore post mortem non patitur ignem corporeum*, seu nullam post mortem remanere pœnam sensibilem. Contra hos omnes sit.

§. II.

Catholica Veritas.

V. Dico. Ignis inferni, quo torquentur homines peccatores post mortem, & Dæmones, est verus, physicus, realis, & corporeus. Hanc veritatem ostendunt primò verba Christi Judicis, qui Matth. 25. v. 41. reprobis dicit: *Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & Angelis ejus.* Verum autem esse ignem expertus fuit miser ille dives, qui in inferno sepultus execlamabat, Lucæ 16. v. 24. *Pater Abraham, miserere mei: & mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma.* Quid ergo miser ille petiit aquam in refrigerium, si non in vero igne corporali ardebat, sed metaphorico?

VI. Respondent Deistæ: flammam illam, & aquam debere ibi accipi, sicut accipiuntur *oculi*, *digitus*, & *lingua*, de quibus ibi fit mentio: sed oculi, digitus, & lingua nonnisi per metaphoram intelligi possunt de anima damnata; ergo pari modo flamma, qua cruciantur damnati, & maxime Dæmones, qui puri spiritus sunt, & aqua, quam dives ille petebat, in sensu metaphorico debent intelligi.

Ita intelligit S. Augustinus, *lib. 21. de Civit. Dei, cap. 10.* qui de præfato textu loquens, ait: *Dicerem quidem sic arsuros esse sine ullo suo corpore spiritus, sicut ardebat apud inferos ille dives, quando dicebat*, crucior in hac flamma. *Nisi convenienter responderi cerneren, talem fuisse illam flammam, quales oculi, quos levavit, & Lazarum vidit,*

vidit, qualis lingua, cui humorem exiguum desideravit infundi, qualis Lazari (digitus) *de quo id sibi fieri postulavit: ubi tamen erant sine corporibus animæ. Sic ergo incorporalis & illa flamma, qua exarsit, & illa guttula, quam poposcit, qualia sunt visa dormientium, sive in exstasi cernentium res incorporales, habentes tamen similitudinem corporum.* Ecce Sanctum Augustinum accipientem metaphorice, & spiritualiter, sicut oculos, linguam, & digitos, ita & flammam, & aquam.

VII. Ad hoc tamen, in quo se triumphasse existimant hæretici, respondeo, neg. maj. Non enim novum est, in eadem narratione Scripturam aliquando metaphorica interserere veris, maxime ut humano captui, quæ narrat accommodet. Sic Christus, *Joann. 4. v. 13.* Mulieri Samaritæ dixit: *Omnis qui bibit ex aqua hac* (hìc sumit aquam corporalem, & veram) *sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei* (hic sumit aquam spiritualiter, & metaphorice) *non sitiet in æternum.* Item, Matth. 26. v. 29. & Marci 14. v. 25. *Jam* (inquit) *non bibam de hoc genimine vitis usque in diem illum* (ubi loquitur de vino vero, & proprie) *cum illud bibam novum in regno Dei* (ubi de vino spiritualiter accipi debet). Sic ergo cum Dives ille ait: *Crucior in hac flamma*; cum rogat, ut Lazarus *aqua* refrigeret ipsum, de flamma, & aqua vera, & corporea sermo est: dum vero sic describitur, ac si habeat oculos, linguam, & Lazarus digitos, metaphorica locutio est. Observandum quippe est, quod cum Christus de Divite & Lazaro tanquam de hominibus loqui cæpisset; congruum fuit, ut de eisdem post mortem similiter loqui pergeret, per synecdochen eis tribuens corporea membra, velut si illa adhuc haberent. Atque ita futuræ vitæ statum repræsentaret corporaliter accommodate ad captum nostrum; quemadmodum Deo etiam corporea membra tribui solent. Quis enim rudiorum facile intelligeret, eum sine oculis vidisse, sine lingua locutum, sine corpore cruciatum?

VIII. Porro si attente S. Augustinum legissent, in eo Deistæ non exultarent; ibi enim eum loqui vidissent opinando, non asserendo, in aliorum sententia, non sua. Et quod ita sit, ostendo. Tum ex verbis, quæ habet, nempe: *Nisi convenienter responderi sermonem.* Tum ex iis, quæ dicit ante verba ab Adversariis allegata. Tum ex iis, quæ postea subjicit. Ante enim statuto, Angelos nulla habere corpora, hæc habet: *Si autem quisquam nulla habere corpora Dæmones asseverat, non est de hac re, aut laborandum operosa inquisitione, aut contentiosa disputatione certandum. Cur enim non dicamus, quamvis miris, tamen veris modis, etiam spiritus incorporeos posse pœna corporalis ignis affligi, si spiritus hominum etiam ipsi profecto incorporei, & nunc potuerunt includi corporalibus membris, & tunc poterunt corporum suorum vinculis insolubiliter alligari? Adhærebunt ergo, si eis nulla sunt corpora, spiritus Dæmonum, imo spiritus Dæmones, licet incorporei, ignibus cruciandi; non ut ignes ipsi, quibus adhærebunt, eorum junctura inspirentur, & animalia fiant, quæ constent spiritu, & corpore; sed ut dixi miris & ineffabilibus modis adhærendo, accipientes ex ignibus pœnam, non dantes ignibus vitam.* Clarius ne loqui poterat Augustinus, & pro catholica veritate asserenda, & pro ea suadenda? Si enim spiritus hominis quamvis prorsus incorporeus potest nunc corpore includi; & tunc, idest post resurrectionem, corporis vinculis poterit insolubiliter alligari; cur non poterint Dæmones, etsi puri spiritus, igni, etsi corporeo, adhærere. *Accipientes ex ignibus pœnam, non dantes ignibus vitam?*

IX. Verba etiam sequentia id evincunt. Post enim ea, quæ ab Adversariis adducta sunt, mentem suam exponens, ait: *At vero gehenna illa, quod etiam stagnum ignis, & sulphuris dictum est, corporeus ignis erit, & cruciabit corpora damnatorum, aut & hominum, & Dæmonum; solida hominum, aeria Dæmonum; aut tantum hominum corpora cum spiritibus, Dæmones autem Spi-*

spiritus sine corporibus harentes sumendo pœnam, non impertiendo vitam corporalibus ignibus. Unus quippe utrisque ignis erit, sicut veritas dicit (Matth. 25. 41.) En Augustinum asserentem, quod Dæmones sive aeria corpora habeant, sive spiritus incorporei sint, igni corporeo adhærent, & ab eo torquentur.

X. Aliis quoque Scripturæ textibus veritas hæc confirmatur. Nam Deuteron. 32. v. 22. legitur: *Ignis succensus est in furore meo, & ardebit usque ad inferni novissima*. Psalm. 10. v. 7. *Pluet super peccatores laqueos: ignis, & sulphur, & spiritus procellarum, pars calicis eorum*. Et Isaiæ 66. v. 24. *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur*. Quæ assumens Christus, Marci 9. v. 44. & 45. *Bonum* (inquit) *est tibi claudum introire in vitam æternam, quam duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inextinguibilis: Ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur*.

XI. Sed dices. Sicut præfatis verbis dicitur, quod *Ignis* Damnatorum *non extinguetur*, ita quod *Vermis eorum non morietur*: sed *vermis* ibi sumitur metaphorice; quis enim dicat, Dæmones, & animas separatas vermibus rodi? At vermis nomine intelligitur remorsus conscientiæ, quæ sicut vermes corpora, ita quodammodo animum rodit; ergo similiter *ignis* sumitur metaphorice pro animi dolore intensissimo, qui non extinguetur, sed in æternum cruciabit.

XII. Circa hoc S. Augustinus, *l. 21. de Civit. Dei c. 9.* dicit, suo tempore duas fuisse opiniones. Unam eorum, qui utrumque, ignem scilicet, & vermem, referebant ad animi pœnas, non corporis; & hi tam nomine ignis, quam vermis intelligebant dolorem animi, quo sero, atque infructuose damnatos pœnitet. Alteram eorum, qui pœnas animi, & corporis ibi designari existimantes dicebant, igne uri corpus, animum quoque rodi verme mœstitiæ. Quod credibilius ipse existimat, nempe quod dum corpus uritur igne, animus sterili pœnitentia crucietur: legitur enim Ecclesiastici 7. v. 19. *Vindicta carnis impii, ignis & vermis*. Concludit autem S. Doct. *Eligat quisque quod placet, aut ignem tribuere corpori, animo vermem, hoc proprie, illud tropice: aut utrumque proprie corpori*. Hæc S. Augustinus. Qui tamen ibi loquitur de cruciatibus, quibus homo seu corpus, & anima torquebuntur post universalem resurrectionem. Cæterum loquens de pœna, qua torquentur puri spiritus, vel anima separata, vel Dæmones, hanc dicit esse verum ignem corporeum, ut superius ostendimus ex eodem, *lib. 21. de Civit. Dei, c. 10.*

XIII. Ad instantiam factam respondeo: quod non est eadem ratio de igne, quo cruciabuntur in æternum damnati, ac de verme. Ignis enim proprie sumendus est; vermis autem solum metaphorice. Nam nec corpora damnatorum poterunt vermibus corrodi, & quia incorruptibilia, & quia post judicium non erunt vermes, aut aliud animal præter hominem, ut ex D. Tho. in 4. *Dist.* 50. *q.* 2. *a.* 3. *quæstiunc.* 2. Nec animæ separatæ, sive Dæmones capaces sunt corrosionis vermis: hæc enim cum fiat per subtractionem de substantia alterius, hujus subtractionis & divisionis capax non est substantia spiritualis, & indivisibilis. Quare necesse est, ut vermis accipiatur metaphorice pro remorsu conscientiam velut verme corrodente. De igne autem aliter discurrendum est. Nam estò non possit spiritus combustione cremare, & affligere; alia tamen actione, ut dicemus, illos torquere potest.

XIV. Sicut ergo de Beatis aliqua in Scripturis intelligenda sunt proprie, nempe eos regnaturos cum Christo in æterno gaudio, & fruitione; alia verò solum metaphorice, ut eos sessuros ad mensam, comesturos, & bibituros: ita de damnatis, quæ de igne dicuntur, proprie accipienda sunt; quæ verò de aliis, nempe de vermibus, de nivibus, de caligine, de aqua &c. tropice sunt intelligenda. Horum discrimen didicimus ex S. Thoma, in 4. *Contra g. c.* 90. dicente: *Licet corporalia, quæ præmiis beatorum in Scripturis le-* gun-

guntur spiritualiter intelligantur, sicut... de promissione ciborum, & potuum; quadam tamen corporalia, quæ Scriptura peccantibus comminatur in pœnam, corporaliter sunt intelligenda, & quasi propriè dicta. Cujus rationem assignans, prosequitur: *Non enim est conveniens, quod natura superior per usum inferioris prematur, sed magis per hoc, quod superiori conjungitur. Punitur autem convenienter natura superior per hoc, quod cum inferioribus deputatur. Nihil tamen prohibet, quædam, etiam quæ de damnatorum pœnis in Scripturis dicta corporaliter leguntur, spiritualiter accipi, & velut per similitudinem dicta: sicut dicitur, Isaiæ ultimo:* Vermis eorum non morietur; *potest enim per vermem intelligi conscientiæ remorsus, quo etiam impii torquebuntur. Non enim est possibile, quod corporeus vermis spiritualem corrodat substantiam, neque etiam corpora damnatorum, quæ incorruptibila erunt. Fletus etiam, & stridor dentium in spiritualibus substantiis nonnisi metaphoricè intelligi possunt: quamvis in corporibus damnatorum post resurrectionem nihil prohibeat, corporaliter ea intelligi: ita tamen, quod per fletum non intelligatur lacrymarum deductio, quia ab illis corporibus nulla resolutio fieri potest: sed solum dolor cordis, conturbatio oculorum & capitis, prout in flentibus esse solet.* Hæc D. Thomas.

XV. Respondere etiam secundò posse crederem. Isaiam in laudato textu non loqui de pœna extrinseca, nempe de igne corporali, qui est causa communis pœnæ damnatorum; sed de pœna intrinseca, seu de effectibus à pœna extrinseca causatis in damnato, quos nomine *Vermis*, & *Ignis* Propheta describit. Nam ex detentione per ignem sequitur in damnatis conscientiæ remorsus, qui velut vermis est nunquam moriens, & desperatus dolor, quo tanquam igne inextinguibili uruntur; & hoc mihi suadeo, quia Isaias non dicit: *Vermis non morietur*, sed *vermis eorum*. Non dicit: *Ignis non extinguetur*, sed *ignis eorum*. Quibus de verme, & igne, qui in ipsis est, se loqui probabiliter indicat.

XVI. Dicent tandem. Ignis ille si corporeus est, inutilis, & absque ulla actione erit in inferno. Quid enim agere potest in puros spiritus, nisi maximo accedente miraculo, quod admitti non debet, nisi vel ex Scriptura, vel aliunde certo constet?

Hæc instantia petit, ut explicemus quid agat in Dæmones, aut animas separatas ignis inferni. Pro quo sit.

DUBIUM IV.

Quomodo Dæmones ab Igne Corporeo torqueantur.

§. I.

Explanato Dubio, Opiniones referuntur.

I. Hoc dubium excitat D. Thomas, in 4. *Sent. dist.* 44. *q.* 3. *a.* 3. *quæstiunc.* 3. *Et* 4. *Contrag. c.* 90. his verbis: *Potest venire in dubium quomodo Diabolus, qui incorporeus est, & animæ damnatorum ante resurrectionem ab igne corporali possint pati, à quo patientur in inferno corpora damnatorum, sicut & Dominus dicit, Matth.* 25. Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & Angelis ejus.

Non igitur sic æstimandum est, quod substantiæ incorporeæ ab igne corporeo pati possint, quod earum natura corrumpatur per ignem, vel alteretur, aut qualitercumque aliter transmutetur sicut nunc nostra corpora corruptibilia patiuntur ab igne. Substantiæ enim incorporeæ non habent naturam corporalem, ut possint a rebus corporeis immutari; neque etiam formarum sensibilium susceptivæ sunt, nisi intelligibiliter: talis autem susceptio non est pœnalis, sed magis perfectiva, & delectabilis.

Neque etiam potest dici, quod patiuntur ab igne corporeo afflictionem, ratione alicujus contrarietatis, sicut corpora post resurrectionem patientur; quia substantiæ incorporeæ organa sensuum non habent, neque potentiis sensitivis utuntur. Hæc D. Thomas.

II. Quibus suppositis, varias opiniones recenset S. D. in 4. *Sent. dist.* 44 *q.* 3.

q. 3. a. 3. quæst. 3. citatis. Quidam dixerunt. *Quod hoc ipsum quod est ignem videre, sit animam ab igne pati.* Sed hoc non sufficere, ait S. D. quia quod videtur, est perfectio videntis. *Unde oportet, quod præter hoc, quod anima illum ignem videt, sit aliqua comparatio animæ ad ignem, secundum quam ignis animæ noceat.*

Alii propterea dixerunt: animam torqueri ab igne, quia apprehendit ipsum, ut nocivum sibi. Sed nisi aliud addatur, cruciatus animarum, & Dæmonum ex falsa imaginatione procederet; ex eo nimirum quod putarent, ignem cremando sibi posse nocere, & cruciatus earum esset secundum apparentiam. Præterquam quod falsa imaginatio in animabus separatis, & Dæmonibus locum habere non potest.

Unde alii dicunt: animam pati ab igne non solum videndo, sed eum etiam experiendo, non secundum quod agit virtute propria, sed ut agit tanquam instrumentum divinæ virtutis; eo modo, quo aqua in Baptismo, ut instrumentum divinæ virtutis animam sanctificat. Sed nec etiam hic modus dicendi à D. Thoma probatùr: *Quia* (inquit) *omne instrumentum in id, circa quod operatur, habet propriam actionem sibi connaturalem, & non solum actionem secundum quam agit in virtute principalis agentis; imo exercendo primam actionem, oportet, quod efficiat hanc secundam; sicut aqua lavando corpus in Baptismo, sanctificat animam; & serra scindendo lignum perducit ad formam domus. Unde oportet dare igni aliquam actionem in anima, quæ sit ei connaturalis ad hoc, quod sit instrumentum divinæ justitiæ peccata vindicantis.* Ita D. Thomas. Cum ergo ignis nullam actionem connaturalem habere possit in animam separatam, & in Dæmones; non videtur posse in eos agere per modum instrumenti. Nunc quid dicendum sit cum eodem S. Thoma exponemus.

§. II.

Resolutio Dubii.

III. **D**ico primo. Ignis inferni torquet Dæmones, quatenus, ut instrumentum divinæ justitiæ eos tenet alligatos, ne operentur id, quod vellent, quando, & ubi vellent. Et in hoc veraciter ignis ille est spiritui noxius, quòd Dæmon ignem illum sibi noxium videns, ab igne cruciatur. Ita D. Thomas citato loco ex 4. *Sent.* Ubi supponit, spiritum posse uniri corpori, vel ut forma unitur materiæ, quo pacto spiritus vivificat corpus: vel sicut movens mobili, vel ut locatum loco. Primo modo spiritus Dæmonis non unitur igni, bene tamen secundo. Porrò quamvis corpus ex sua natura habeat, quod definiat spiritum, ut dum in illo operatur, & est, alibi esse, & operari non possit: non tamen habet ex sua natura, quod spiritum ita intra se detineat, ut ita illi alligetur loco, quod ad alia divertere non possit; cum spiritus non ita sit in loco naturaliter, quod loco subdatur. *Sed hoc superadditur igni corporeo inquantum est instrumentum divinæ justitiæ vindicantis, quod sic detinet spiritum, & ita efficitur ei pœnalis, retardans eum ab executione propriæ voluntatis, ne scilicet possit operari ubi vult, & secundum quod vult.* Quibus explicat D. Thomas duplicem ab igne alligationem: unam quoad locum, dum ait: ne *Possit operari ubi vult*; aliam quoad operationem dum ait: *Secundum quod vult.*

IV. Dæmonum cruciatus per vincula, rudentes, & alligationem nobis describunt Scripturæ. S. Judas, Epistola sua Canonica, v. 6. *Angelos vero* (inquit) *qui non servaverunt suum principatum .... in judicium magni diei vinculis æternis sub caligine reservavit.* S. Petrus, Epist. 2. c. 2. v. 4. *Si enim Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos &c.* Et S. Jo. Apoc. 20. v. 2. & 3. *Et apprehendit* (Angelus) *draconem, serpentem antiquum, qui est Dia-*

Diabolus, & Satanas, & ligavit eum per annos mille. Et misit eum in abyssum, & clausit, & signavit super illum, ut non seducat amplius gentes. Hanc damnatorum alligationem indicavit Christus, Matth. 22. v. 13. cum de eo, qui absque veste nuptiali in nuptiis sedere ausus fuerat, inquit: *Ligatis manibus, & pedibus ejus, mittite eum in tenebras exteriores &c.*

V. Ita quoque pœnam, quam spiritus, & Dæmones ab igne corporali patiuntur, explicavit S. Augustinus supra relatus, *lib. 21. de Civit. Dei, c.* 10. dum postquam ait, quod sicut nunc animæ, etiò spirituales, corpori includuntur, & post resurrectionem *Poterunt corporum suorum vinculis insolubiliter alligari; ita adhærebunt... spiritus Dæmones, licet incorporei, ignibus cruciandi... accipientes ex ignibus pœnam, non dantes ignibus vitam.* Ita quoque S. Gregorius (relatus quòquoque à D. Tho. in 4. *Sent. dist.* 44. *citata*) *l. 4. dialog. c.* 29. ubi Petro dubitanti, quomodo incorporeus spiritus possit teneri igne corporeo, quem non vivificat, respondet: *Si incorporeus spiritus, Petre, in hoc teneri potest, quod vivificat, quare non pœnaliter & ibi teneatur, ubi mortificatur? Teneri autem spiritum per ignem dicimus, ut in tormento ignis sit videndo, atque sentiendo. Ignem namque eo ipso patitur, quo videt, & quia concremari se aspicit, concrematur. Sicque fit, ut res corporea incorpoream exurat, dum ex igne visibili, ardor ac dolor invisibilis trahitur.* Eodem exemplo utitur Julianus (Episcopus Tolet. *lib. 2. Prognostic. c.* 27. a D. Tho. eodem loco adductus) dicens. *Si viventis hominis incorporeus spiritus detinetur in corpore, cur etiam non tenetur post mortem corporeo igne?* Quare D. Tho. ex Augustino supra landato. concludit sic: *Sicut anima in hominis conditione jungitur corpori, ut dans ei vitam (quamvis illud sit spirituale, & hoc corporale) & ex illa conjunctione concipit amorem ad corpus: sic ligatur illi, ut accipiens ab eo pœnam, & ex illa conjunctione concipit horrorem.*

VI. Probatur autem hoc discursu. Pœna Dæmonum explicari debet per maximum, & acerbissimum cruciatum, qui ipsis convenire possit; cum enim eorum peccatum fuerit maximum, ei debetur pœna gravissima: sed hæc pœna, hic cruciatus gravissimus habetur per alligationem, sive quantum ad locum, sive quantum ad operationem; ergo &c. Min. prob. Tantus est Dæmonum cruciatus, quanta est contrarietas, & disconvenientia pœnæ eorum naturæ, & voluntati; quia nil aliud est dolor quam renisus, & contrarietas voluntatis malo, & quanta est disconvenientia apprehensa, tantus debet esse renisus, & dolor: sed hæc maxima disconvenientia habetur in Angelo per præfatam alligationem, sive ad locum, sive ad operationem; ergo &c. Min. prob. In primis si consideremus celsitudinem naturæ Dæmonum, & superbiam, ea est naturæ ipsorum dignitas, & præstantia, ut ei corporalia omnia naturæ jure subjiciantur, & obsequantur: ea est eorum superbia, ut neque Deo ipsi subjici voluerint, & tanquam superiorem eum venerari voluerint. Cum ergo videant se vilissimo elemento, qualis est ignis tartareus, subjectos, ab eo ut in angusto carcere detentos, ac in perpetuum concludendos, ac deprimendos; ij nempe, qui in loco omnium supremo ac nobilissimo, ut sibi debito fuerunt creati, ibi si in gratia permansissent, in æternum beatificandi; ij insuper qui eum Deo similitudinem ambierant, cum se ad locum omnium vilissimum dejectos conspiciant, quantum inde cruciabuntur? Habere quippe omnia corpora sibi naturaliter subdita, & tamen infimis corporibus violenter subjici, quanta depressio! Nolle humiliari Deo, & tamen ignis supra se dominium, ac principatum subire cogi, quanta disconvenientia! In cœlo creatos, & ad tartara detrusos esse, & hoc in æternum, quanta, & quam afflictiva mutatio!

VII. Neque minor est cruciatus, quem ex potentiarum in operando alligatione patiuntur. Cum enim, utpote pure spirituales, sint summæ activitatis in operando; itaut vita eorum consi-

stat in continuo exercitio operationis, sicut vita animalis in motu cordis: videntes se ab infimo elemento ignis ligari, ne operentur ubi, quando, & quid vellent, non potest, quin maximam patiantur violentiam, & in extremum discrucientur.

VIII. Ex his apparet, convenientissimum fuisse, quod Dæmones sibi amiserent pœnam per alligationem ad corporalia, inquit S. Thom. in 4. *Contrag. c.* 90. Omne enim peccatum, & & maxime Dæmonum, *Ex hoc est*, quod creatura rationalis *Deo obediendo non subditur: pœna autem proportionaliter debet culpa respondere, ut voluntas in contrario ejus affligatur, quod diligendo peccavit. Est igitur conveniens pœna natura rationali peccanti, ut rebus se inferioribus, scilicet corporalibus, quodammodo alligata subdatur.*

Rursus (inquit idem S. D. laudato loco) *Si pœna afflictiva peccato debetur, quam dicimus pœnam sensus... oportet, quod ex illo hac pœna proveniat, quod potest afflictionem inferre: nihil autem afflictionem infert, nisi inquantum est contrarium voluntati: non est autem contrarium naturali voluntati rationalis naturæ, quod spirituali substantiæ conjungatur, quin immo hoc est delectabile ei, & ad ejus perfectionem pertinens; est enim conjunctio similis ad simile, & intelligibilis ad intellectum; nam substantia intellectualis secundum se intelligibilis est: est autem contrarium naturali voluntati spiritualis substantiæ, ut corpori subdatur, a quo secundum ordinem sua natura libera esse debet: conveniens igitur est, ut substantia spiritualis per corpora puniatur.*

IX. At dices primo. Pœna damnatorum Dæmonum debet esse inæqualis, sicut in ipsis fuit inæqualis culpa: sed si pœna eorum statuatur in alligatione ad ignem, & detentione in inferno, cum hæc sit æqualis, pœna æquali cruciabuntur; ergo &c.

Respondeo, neg. min. Sicut enim non valet: omnes Angeli per conjunctionem cum Deo beatificantur; ergo omnes sunt æquales in intensione beatitudinis, ut errabat Jovinianus; quia unus alio magis intensive Deo conjungitur: ita nec valet in casu Dæmonum damnatorum. Nam etsi omnes puniantur per subjectionem, & detentionem ad ignem; unus tamen alio magis alligatur, & in operando detinetur, & igni tortori subjicitur, prout gravius alio peccavit.

X. Dices secundò. Pœna, quam Dæmones ab igne patiuntur, debet esse pœna sensus, & non pura pœna damni: sed si ab igne paterentur per alligationem, & detentionem, non paterentur ex hoc pœnam sensus, sed solam damni; eo modo, quo patiuntur in limbo pueri cum originali decendetes, al as dici deberet, etiam istos sic detentos, puniri pœna sensus. Tum etiam: quia detentio illa ab igne nihil aliud est, quam exclusio à cœlo Empyreo, & relegatio ad ignem: hoc autem ad pœnam damni reducitur.

Respondetur, negando min. quam non evincit exemplum parvulorum decedentium sine Baptismo. Horum enim perpetua præsens a in limbo non est proprie alligatio, aut detentio; quia ibi non sunt cum subjectione, aut depressione ad illum locum ligantem eorum potentias; sed ibi permittuntur operationes sibi connaturaliter debitas exequi, nec ullam violentiam, aut coactionem patiuntur: ideoqne solam pœnam damni, nempe carentiam visionis Dei experiuntur. Dæmones vero non sola præsentia in loco tartareo cum exclusione à cœlo Empyreo puniuntur, sed ulterius igni ultori subjiciuntur; ab eo violenter sic ligantur eorum potentiæ, ut non, quantum velint, sed quantum ignis ille eis permittit, agere possint. quod certe maximum illis infert cruciatum, & alia pœna est, ab exclusione à cœlo Empyreo distincta.

XI. Dices tertiò. Omnes Dæmones statim ac peccarunt, pœnam sui criminis susceperunt: sed non omnes igni tartareo alligati fuerunt, cum eorum multi in hoc aere detineantur, qui propterea ab Apostolo, *Ephes.* 2. *v.* 2. dicuntur Principes *potestatis aeris hujus*, & nos superius agentes de loco Angelorum admisimus; ergo &c.

Re-

Respondent aliqui: Dæmones in hoc aere detentos, non adhuc recipisse ultimum essentiale supplicium, nec complementum infernalis pœnæ = Sed contrarium supra de Visione ostendimus, nempè, & animas sine labe à corpore decedentes statim essentiali beatitudine donari; & eos mortali hinc abeuntes, ultimum ac essentiale supplicium confestim recipere, contra Calvinum, ac plures Veteres oppositum sentientes: & hoc nedum quad pœnam damni, sed sensus. Unde, Lucæ 16. de divite illo non solum legitur: *Mortuus est dives, & sepultus est in Inferno*; sed statim subditur *v.* 23. *Cum esset in tormentis.* Et *v.* 24. auditur dicens: *Crucior in hac flamma.* Cum ergo teste Damasceno, *lib.* 2. *Fidei* c. 4. id quod in hominibus est mors, in Angelis sit lapsus; manifestum est, omnes Angelos post lapsum essentiali, & consummato supplicio suisse addictos.

XII. Respondent secundò alii: Dæmones in hoc aere existentes secum deferre infernalis ignis portionem, qua cruciantur. Hoc videtur indicasse Rupertus. *lib.* 4. *de Victoria Verbi Dei*, dicens: Diabolus *Quocumque se vertat, pœnam suam secum portat, & plaga ignis ignitorum lapidum, qua semel est fulminatus intrinsecus in ipso perseverat.* Et Beda ad caput 3. Epist. Jacobi hoc egregie explicans: *Ubicumque* (inquit) *vel in aere volitant, vel in terris, aut sub terris vagantur, sive detinentur, suarum secum ferunt semper tormenta flammarum; instar febricitantis, qui etsi in lectis eburneis, etsi in locis ponatur apricis, fervorem tamen, vel frigus insiti sibi languoris evitare non potest. Sic ergo Dæmones, etsi in Templis colantur auratis; etsi per aera sua discurrant, igne semper ardent gehennali: & ex ipsa sua pœna commoniti, deceptis quoque hominibus fomitem vitiorum, unde & ipsi pereant, invidendo suggerunt.* = Quæ responsio, si intendat, Dæmones semper secum ferre pœnam suam internam, nempe apprehensionem, & dolorem de sua alligatione, ut statim dicemus, nobis probatur. Si vero intendat, secum semper ferre etiam causam extrinsecam, nempè ignem realem, & physicum, probari sine scrupulo non potest; quia videtur multiplicare miracula sine gravi fundamento. Esset enim miraculum, quod ignis ille eoram oculis nostris positus non videretur. Miraculum, quod existens prope hominem, eum, vel non combureret, vel saltem non calefaceret. Miraculum denique, quod Dæmon secum deferens ignem, intraret cubiculum clausum.

XIII. Neque dicas: miraculum quoque esse, quod Dæmones torqueantur, alligentur, & detineantur ab igne in inferno, quod tamen admittimus = Nam respondeo: ad hoc admittendum nos provocare Scripturas relatas superius: quod tamen Dæmones quocumque vadant secum deferant corporeum ignem, & quod loca, quo vadunt, non inflamment, quænam Scriptura dicit?

XIV. Respondeo ergo tertiò cum D. Thoma, in 4. Sent. dist. 44. q. 3. a. 3. quæstiunc. 3. ad 8. *Quod spiritus damnati nunquam sunt extra infernum, nisi ex dispensatione divina, vel ad instructionem, vel ad exercitium electorum. Ubicumque extra infernum sint, semper tamen vident ignem inferni ut eis in pœnam præparatum; unde cum ista visio sit immediatè affligens, ut dictum est, ubicumque sunt, ab igne inferni affliguntur: sicut & captivi etiam extra carcerem existentes, quodammodo à carcere affliguntur, dum vident se ad carcerem damnatos. Unde sicut gloria electorum in nullo minuitur, nec quantum ad præmium essentiale, neque quantum ad accidentale, si aliquando extra cœlum Empyreum sint, quod quodammodo in gloriam eorum cedit: ita etiam in nullo minuitur pœna damnatorum, si extra infernum ex divina dispensatione ad tempus ponantur. Et hoc est quod dicit glossa super illud Jacobi* 3. Inflammat Rotam nativitatis &c. *Diabolus ubicumque sit, sive sub aere, sive, sub terra secum fert tormenta suarum flammarum. Objectio autem procedit, ac si ignis corporeus affligeret Spiritus immediate, sicut affligit corpora.* Hæc D. Th. quæ repetit 1. *P. qu.* 64. *a.* 4. *ad* 3. ut

ut superius de Loco Angelorum observavimus.

§. III.

An Ignis alliget Dæmones, Physice aliquid in eis producendo.

XV. AB hoc quæsito libentius me expedirem cum S. Augustino *l.* 21. *De Civitate Dei c.* 10. dicendo: Dæmones affligi quamvis *veris*, tamen *miris*, & *ineffabilibus modis adhærendo, accipientes ex ignibus pœnam, non dantes ignibus vitam*. Etenim Dæmones, ac damnatos spiritus igni corporeo conjungi, ab eo detineri, alligari, torqueri, omnes fatentur, ut vidimus; at modus, quo fiat ista detentio, & alligatio; an physice, an obiective, & intentionaliter; an aliquam qualitatem intrinsece in eis imprimendo; aut solum extrinsece eos ligando, sicut funes ligant progressivam potentiam animalis, omnes quærunt: sed vix ullum gloriari posse veritatem certo se invenisse crediderim.

XVI. Nostrates communiter, & alii Exteri, opinantur, ignem inferni torquere Dæmones, & alios damnatos spiritus, producendo in eis aliquid physicum, & hoc tanquam instrumentum divinæ Justitiæ punientis; ad eum modum, quo aqua Baptismi, ut instrumentum divinæ Misericordiæ producit gratiam sanctificantem in anima; hoc autem physicum esse aliquam qualitatem, vel substantiam Dæmonis detinentem, vel ejus potentias alligantem; ideoque eam vel in substantia Dæmonis, vel in ejus potentiis executivis, vel in utrisque velut in subjecto collocant.

XVII. Istis lubens acquiescerem, nisi à mente D. Thomæ eos recedere vehementer suspicarer. Nam S. Doctor *in* 4. *Sent. dist.* 44. *q.* 3. *a.* 3. *quæstiune.* 3. sæpe citata, & *in Supplemento* 3. *Partis q.* 70. *a.* 2. ubi rem hanc ex professo agitat, nunquam vel leviter indicat, ex igne tartareo aliquid intrinsecum, etiam instrumentaliter, in spiritus derivari. Imo ibi respondens ad quartum argumentum, quod tale erat: *Omne, quod patitur, recipit aliquid ab agente; si ergo anima patiatur ab igne corporeo, aliquid ab eo recipiet*, scilicet vel materiale, vel spirituale, dicit: *Ad quartum dicendum, quod ignis in animam non agit per modum influentis, sed per modum detinentis ... & ideo ratio non est ad propositum*. Esset autem ad propositum, si anima ab igne corporeo aliquid intrinsecum reciperet. Et respondens *ad septimum*, quo probabatur, omne agens corporeum agere per contactum; nullum autem contactum esse posse inter corpus, & spiritum, dicit: inter corpus, & spiritum posse esse aliquem contactum spiritalem, *per modum quo dicitur contristans tangere*.

Censeo igitur, mentem D. Thomæ (cui subscribo) esse, Dæmones, & spiritus damnatos ab igne tartareo torqueri, non tanquam ab agente aliquid physicum, adhuc instrumentaliter in eos producendo, sed tanquam ab objecto noxio, cujus continua visione cruciantur. In quo D. Thomam cum Scoto convenire existimo.

XVIII. Prior hujus asserti pars, præter mox dicta, probatur ex iis, quæ in corpore citatæ *Quæstiunculæ* 3. habet S. Tho. & superius, §. 1. recitavimus. Ibi enim referens opinionem dicentium, ignem agere in spiritus, ut instrumentum divinæ justitiæ *Per modum, quo de Sacramentis dictum est, Dist.* 1. *quod animam sanctificant*; eam non probat: *Quia omne instrumentum in id, circa quod operatur, habet propriam actionem sibi connaturalem .... sicut aqua lavando corpus in Baptismo sanctificat animam*. Unde oporteret, quod ignis haberet aliquam actionem connaturalem, qua ageret in spiritum, quam exercendo elevaretur ut instrumentum ad eum torquendum.

XIX. Secunda vero pars probatur verbis ejusdem loco citato, ubi suam sententiam exponens ait: *Et sic anima ignem ut noxium sibi videns, ab igne cruciatur*. Et ad *octavum argumentum*, quod probabat, ignem inferni non posse agere in spiritus, quandoque in

ae-

aere, aut aliis locis distantibus, alias deberet agere in locis mediis; respondet, ut superius vidimus: quod spiritus, vel Dæmones *Ubicumque extra infernum sint, semper tamen vident ignem inferni, ut eis in pœnam preparatum. Unde cum ista visio sit immediate affligens . . . ubicumque sunt, ab igne inferferni affliguntur*. Et ponit exemplum in captivis, qui *Etiam extra carcerem existentes à carcere quodammodo affliguntur, dum vident se ad carcerem damnatos*; & in Beatis, quorum gloria non minuitur, si aliquando extra cœlum Empyreum sint. Et in responsione ad primum distinguit in damnatis Spiritibus duplex affligens, unum proximum, aliud remotum, & concludit: *Ignis ergo apprehensus est proximum affligens, sed ignis corporeus extra animam existens est affligens remotum*. Quibus manifeste patet, S. Doctorem velle, alligationem ad ignem, ut à Dæmone apprehensam, seu ignem apprehensum, ut alligativum potentiarum Dæmonis, esse proximum ejus affligens, non autem aliquam impressionem, seu formam factam, & derivatam ab igne in potentiis ejus.

XX. Formo igitur hanc rationem. De maxima pœna naturæ intellectualis proportionaliter loquendum est, ac de ejusdem maximo præmio, seu ultima beatitudine: sed in apprehensione, ac visione objecti beatificantis consistit naturæ intellectualis præmium, ac ultima beatitudo; ita ut objectum beatificum sit ejus beatitudo objectiva, & & quasi remota; ipsum autem, ut apprehensum sit ipsa formalis, & proxima beatitudo. unde ex summo, ac beatifico bono oriatur summa in ea fruitio, & gaudium; ergo similiter ultimum, ac summum naturæ intellectualis supplicium consistet in apprehensione, ac visione mali summe ei contrarii, & noxii; ita ut ipsum malum noxium extra positum sit affligens objectivum, ac remotum; ipsum vero, ut apprehensum, sit ipsum formale, & proximum affligens, & ex tali apprehensione oriatur in eadem summus dolor, cruciatus, ac infelicitas.

XXI. Confirmo hoc. Ex conjunctione intellectuali, & possessione objecti beantis causatur in Angelo sancto ejus fruitio, & gaudium; ergo ex conjunctione intellectuali cum malo summe disconvenienti, & noxio, qua vident, se ab illo teneri, ac possideri, causabitur in Angelo damnato afflictio, cruciatus, & pœna. Quamvis enim intelligibile, quatenus tale, perfectio intellectus sit, ingeratque delectationem: *Visio* tamen *intellectualis potest esse contristans, inquantum id, quod videtur, apprehenditur ut nocivum; non quasi noceat eo ipso quod videtur, sed alio quocumque modo. Et sic anima videndo ignem affligitur*. Ita D. Tho. sæpe citatus, *ad 5*.

XXII. Sed dices. Ut Dæmon vera, & non falsa apprehensione concipiat, se teneri ab igne, oportet ut revera ab igne teneatur, & ligetur: at quomodo tenebitur, si ignis nihil intrinsecum in eo producit?

Respondeo: hoc facile percipi posse, si consideretur, Dæmon detineri ab igne præcise formaliter, eo proportionali modo, quo captivus detinetur à carcere, & ligatus tenetur à vinculis, non vero effective: sic enim detinetur à Deo, ejusque imperio potentiæ ejus operativæ effective ligantur, ne extra ignem possit se movere & operari: ignis autem solum ex Dei imperio illum detinet, & alligat. Alligatio autem & detentio in loco adeo vili à Dæmone apprehensa facit, eum summe tristari, & odisse non solum detentionem activam Dei, & suam passivam à Deo; sed etiam & multo magis detentionem formalem perpetuam ab illo igne. Hæc dixi, judicans me loqui secundum S. Thomæ mentem. Si quis aliter senserit, alios Thomistas adeat, & cum illis loquatur.

DUBIUM V.

An Dæmonum Pœna futura sit Æterna?

§. I.

Quædam prænotata.

I. Dæmonum ac cæterorum Damnatorum pœnas non fore perpetuas, sed finem aliquando habituras esse, palmaris error Origenis fuit. Is enim æque in Christum impius, ac Dæmonibus favorabilis, teste Theophilo Alexandrino, *lib.* 2. *Paschali* (apud D. Hieron. *Tom.* 4. *edit. Maurinæ*) dixit, Christi Regnum non futurum æternum, ac Dæmones ad culmen, unde ceciderant, aliquando adscensuros. Idem testatur S. Hieronymus, *Epist.* 59. modò 94. *ad Avitum*, ubi Origenis late describit errores, inter quos recenset Origenis sistema fuisse: quod qui modò homines sunt, possunt in alio mundo Dæmones fieri; ipsosque Dæmones, si voluerint ad meliora converti, fieri homines. *Ita duntaxat, per supplicia, atque tormenta, quæ multo, vel brevi tempore sustinuerint, in hominum eruditi corporibus, rursum veniant ad Angelorum fastigia.* Hunc eundem Origenis errorem refert S. Augustinus, *l. de Hæresibus, c.* 43. & impugnat, *lib.* 21. *de Civit. Dei c.* 17. & 22. & *lib. contra Priscillianistas, & Origenistas ad Orosium, c.* 6. 7. *&c.* Tandemque anathemate cofixit V. Synodus Generalis, nempe Constantinopolitana II. anno 543. *Anathematismo* 9. his verbis: *Si quis dicit, aut sentit, ad tempus esse Dæmonum, & impiorum hominum supplicium, ejusque finem aliquando futurum: sive restitutionem, & redintegrationem fore Dæmonum, aut impiorum hominum: anathema sit.*

II. Hunc errorem tribuit Armenis Prateolus, ex Guidone Carmelita, quod dicerent, inferni pœnam non esse perpetuam; & Christum, cum ad inferos descendit, omnes animas inde eduxisse. Eruperunt autem hi hæretici seculo septimo, circa ann. 640. Constantino III. Heraclii filio imperante, ac Theodoro Petri sedem tenente. Eum quoque (referente Ivenin, *Instit. Theolog. p.* 3. *dissert.* 1. *De Angelis, qu.* 6. *c.* 4.) Sociniani hisce postremis temporibus amplexi sunt; impie arbitrantes, æquum non fore Dei judicium, si creaturas ob unum, vel cogitationis peccatum lethale, æternis suppliciis addixerit.

III. Quod si Studiosus pro sua eruditione quærat: quis fuerit Origenes toties a Theologis in judicium vocatus, quibusdam eum ex toto damnantibus, quibusdam eum ex parte saltem excusantibus?

IV. Dicam breviter. Origenes (ob indefessum ac infractum in studiis religionis causa laborem *Adamantius* dictus) Alexandriæ natus est, anno 186. Patre Leonida viro christianæ fidei cultore, pro qua martyrium sustulit. Hujus cura omnigenam sacrarum Scripturarum cognitionem à teneris annis edoctus fuit. Tali pro fide accensus ardore, ut pro ea vitam prodigere parentis sui exemplo non semel exoptarit. Castitatis custos adeo tenax, ut timens, ne ex mulierum ad se confluentium disciplinæ causa, conversatione, aliquod ei periculum immineret, se se eviraverit. In studiis indefessus longævam consumsit ætatem semper scribens; adeo ut sena librorum millia edidisse feratur (librorum tamen nomine Homilias intelligendas esse crediderim). Græci, atque Hebraici sermonis peritus Translationes Sacræ Scripturæ, quæcumque extarent collegit; eam nimirum, quam septuaginta Interpretes ante Christum ediderant: deinde eorum, qui post Christum natum, scilicet Aquilæ Judæi, qui eam græce verterat, aliam Symmachi, aliam Theodotionis, aliam denique innominati, atque incerti Auctoris. Has distinxit per *Tetrapla*, *Hexapla*, & *Octapla*. Tetrapla vocavit editionem Scripturæ quatuor columnis per singulas paginas distinctam. Prima exhibebat versionem lxx. Interpretum. Altera translationem Aquilæ. Tertia Symmachi. Quarta

Quarta Theodotionis. Hexapla continebant sex columnas in singulis paginis. Quarum prima exprimebat textum Hebraicum hebraice scriptum. Secunda eundem textum, sed græco charactere exaratum. Tertia versionem Aquilæ. Quarta Symmachi. Quinta lxx. Interpretum. Sexta Theodotionis. Octapla complectebantur octo columnas, claudentes sex præfatas versiones, & ulterius duas alias ab Hebræis, seu (ut putat Hieronymus) piis hominibus elaboratas. Hisce tum pietatis, tum doctrinæ monumentis celebre suum nomen posteris reliquisset; ni ingenio plus æquo indulgens, volensque plus sapere, quam oportet sapere, senium suum multis erroribus contaminasset, quos Veteres recensuerunt, & Ecclesia condemnavit: inter quos ille est, quem modò impugnandum suscipipimus. Multi contra ipsum, pro ipso alii apologias ediderunt, quo discutere nostrum non est. Satis enim extra campum seminavimus.

§. I I.

Catholica Veritas.

V. Dico. Dæmonum, aliorumque Damnatorum pœna finem nunquam est habitura, sed in æternum duratura. Hoc nimis clare expressit Christus, cum Matth. 25. v. 41. pœnam reprobis in extremo judicio à se infligendam prænuncians: *Discedite* (inquit) *à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & Angelis ejus.*

VI. Respondebant Origenistæ (referente Orosio ad S. August.) æternum non esse idem, ac perpetuum; sed exprimere diuturnam seculorum successionem, juxta illud, Psalm. 9. v. 6. *In æternum, & in seculum seculi.* Ex quo inferebant: *Exusta in totum malitia, Diaboli aliquando salvandam esse substantiam.*

VII. Respondebant secundo: ignem quidem futurum æternum, non tamen futuram æternam combustionem, & pœnam.

VIII. Sed contra primum. August. Orosio respondens, *lib. contra Priscillianistas, & Origenistas, c. 5. & 6.* observat primo: quod verbo latino *In ignem æternum* græce respondet, non *Æona*, sed *aonion*: estò autem *Æona* aliquando significet seculum; *Æonion* tamen non dicitur nisi æternum, quod finem non est habiturum. Observat secundo: quod sicut ibi dicitur, reprobos ituros in ignem æternum; ita electi dicuntur ituri in vitam æternam, v. 46. *Et ibunt hi in supplicium æternum* (vel ut habet versio Augustini: *in combustionem æternam*) *justi autem in vitam æternam*, & in utroque Græcus habet *Æonion*: sed *æternum* dictum de vita justorum sumitur pro eo, quod finem nunquam est habiturum; cur ergo non etiam dictum de pœna impiorum? *In utroque* (inquit August.) *Græcus Æonion habet. Si misericordia nos provocat credere, non futurum impiorum fine fine supplicium: quid de præmio justorum dicturi sumus, cum in utraque parte, eodem loco, eadem sententia, eodem verbo pronuncietur æternitas? An iterum etiam justos ex illa sanctificatione, & vita æterna in peccatorum immunditiam, atque in mortem relapsuros esse dicemus? Absit hoc à Christianæ fidei sanitate.* Deinde pergit, dicens: *Quid de illis Prophetæ verbis responsuri sumus, ubi scriptum est* (Isaiæ 66. v. 24.) Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur? *Qualiscumque pœna significata sit nomine vermis, atque ignis, certe si non morietur, nec extinguetur, fine fine prædicta est: nec aliud agebat Propheta, cum hoc diceret, nisi ut eam fine fine prædiceret.*

IX. Contra secundum eodem modò instatur. Nam eodem modo Christus loquitur de electis, ac de reprobis: sed non solum regnum cœlorum dicitur æternum, seu finem non habiturum, sed etiam gloria eorum, ac beatitudo dicitur æterna, & finem non habitura; ita ut electi nunquam reversuri sint ad miseriam, alias non essent perfecte beati, si possent iterum esse miseri; ergo non solum inferni ignis erit æternus, sed etiam combu-

stio, & supplicium reproborum erit æternum, & finem non habiturum. Quare huic responsioni præclusit viam Christus ipse, *v.* 46. dum ait: *Ibunt hi in supplicium* (vel combustionem) *æternum; justi autem in vitam æternam.* Non ait: *ignem æternum*, sed *combustionem*, vel *supplicium æternum*, ut significaret, non solum ignem tartareum finem non habiturum, sed nec pœnam, ac supplicium eorum, qui tali igni traditi sunt. Audiendus est S. August. lib. de Fide, & Operibus, c. 15. *Neque* (inquit) *dici hic poterit, in quo nonnulli se ipsos seducunt dicentes, ignem æternum dictum, non ipsam pœnam æternam. Per ignem quippe, qui æternus erit, transituros arbitrantur eos, quibus propter fidem mortuam, per ignem promittunt salutem; ut videlicet ipse ignis æternus sit, combustio vero eorum, hoc est operatio ignis, non sit in eos æterna: cum & hoc prævidens Dominus, tanquam Dominus, sententiam suam ita concluserit, dicens:* Sic ibunt illi in combustionem æternam, justi autem in vitam æternam. *Erit ergo æterna combustio, sicut ignis.* Idem docet in Enchiridio, c. 112.

X. Eodem modo præfatum Christi dictum interpretantur alii Patres. S. Hieronymus, in *c.* 25. Matth. super verba præfata: *Prudens* (inquit) *Lector adverte, quod & supplicia æterna sint, & vita perpetua metum deinceps non habeat ruinarum.* S. Fulgentius, lib. de Fide ad Petrum, c. 43. *Firmissime* (inquit) *tene, & nullatenus dubites....* quod *ex ejus ore justi, æternique judicii sempiterna, atque incommutabilis prolata sententia, iniqui omnes* ibunt in combustionem æternam, justi autem in vitam æternam: *iniqui semper arsuri cum Diabolo; justi autem regnaturi sine fine cum Christo.*

XI. Sed præ cæteris audire præstat S. Gregorium, *lib.* 34. *Moral. c.* 16. modò 10. ubi quorumdam sibi adulantium, inferorum pœnas aliquando finem habituras, rationes affert, & evertit ita: *Sunt enim* (inquit) *nunc etiam, qui idcirco peccatis suis ponere finem negligunt, quia habere quandoque finem futura super se judicia suspicantur. Quibus breviter respondemus: si quandoque finienda sunt supplicia reproborum, quandoque finienda sunt ergo & gaudia beatorum. Per semetipsam namque veritas dicit:* Ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam. *Si igitur hoc verum non est, quod minatus est, neque illud verum est quod promisit.*

At inquiunt: ideo æternam pœnam peccantibus minatus est, ut eos à peccatorum perpetratione compesceret; quia creatura sua æterna supplicia minari debuit, non inferre.

Quibus citius respondemus: si falsa minatus est, ut ab injustitia corrigeret, etiam falsa pollicitus est, ut ad justitiam provocaret. Et quis hanc eorum vesaniam toleret, qui dum promissionibus suis reproborum supplicia finiri asserunt, assertione sua etiam electorum præmia, remunerationesque confundunt? Quis hanc eorum vesaniam toleret, qui conantur adstruere, verum non esse, quod veritas de æterno igne minata est; & dum satagunt Deum perhibere misericordem, non verentur prædicare fallacem?

XII. *At inquiunt: sine fine puniri non debet culpa cum fine. Justus nimirum est Omnipotens Deus, & quod non æterno peccato commissum est, æterno non debet puniri tormento.*

Quibus citius respondemus: quod recte dicerent, si Judex justus, districtusque veniens, non corda hominum, sed facta pensaret. Iniqui enim ideo cum fine deliquerunt, quia cum fine vixerunt; voluissent quippe sine fine vivere, ut sine fine potuissent in iniquitatibus permanere... Ad districti ergo Judicis justitiam pertinet, ut nunquam careant supplicio, quorum mens in hac vita nunquam voluit carere peccato. Quibus S. Gregorius prævenit objectionem palmarem, qua se tuebantur Origenistæ, & moderni S. ciniani se defendunt.

XIII. Dicunt enim. Non videtur justum, ut pro peccatis quamtumlibet magnis, parvo tamen tempore perpetratis, pœna homo, vel Angelus damnetur æterna; gravitas enim supplicii peccatorum gravitati respondere debet: sed

pec-

peccatum temporaneum fuit, imò aliquando momentaneum, ut in Angelo; ergo non debet esse perpetua illius pœna.

XIV. Cui argumento respondit Sanctus Gregorius: quod peccatum esto parùm duraverit facto, duravit tamen, & durat semper animo, & corde; ut patet in iis, qui affectum ad peccatum non deponentes, statum viæ clauserunt: in istis enim sicut voluntas peccandi perpetua est, ità pœna debet esse perpetua. Hinc D. Thomas, in 3. Contrag. c. 144. ait: *Apud divinum judicium voluntas pro facto computatur: quia sicut homines vident ea, quæ exteriùs aguntur, ità Deus inspicit hominum corda: qui autem propter aliquod temporale bonum aversus est ab ultimo fine, qui in æternum possidetur, præposuit fruitionem temporalem illius boni temporalis æternæ fruitioni ultimi finis. Unde patet, quòd multò magis voluisset in æternum illo bono temporali frui; ergo secundùm divinum judicium ita puniri debet, ac si æternaliter peccasset. Nulli autem dubium est, qu n pro æterno peccato æterna pœna debeatur.* Quæ D. Thomæ doctrina mirè explicat responsionem S. Gregorii.

XV. Negari etiam potest mai. Quantitas enim pœnæ non debet respondere durationi actus peccati, sed ejus gravitati. Homicidium enim, conjuratio contra regem, parùm durat; & tamen punitur pœnâ mortis: omniaque crimina parvo tempore patrantur, quorum tamen aliqua, pœna perpetuâ in hac vita vel exilii, vel carceris, vel triremium lege humana, & divina puniuntur. Pœna ergo gravitati culpæ respondere debet: & hæc maximè sumitur ex persona, contra quam peccatur, quæ est Deus; qui cùm sit majestate infinitus, exigit, ut peccatum contra ipsum pœnâ infinitâ possibili puniatur, & proinde pœnâ infinitâ saltem duratione.

XVI. Rursus: *Naturalis æquitas* (inquit S. Thomas citato loco) *hoc habere videtur, quòd unusquisque privetur bono, contra quod agit. Ex hoc enim reddit se tali bono indignum: & inde est, quòd secundùm civilem justitiam, qui contra Rempublicam peccat, societate Reipublicæ privatur omnino, vel per mortem vel per exilium perpetuum: nec attenditur quanta fuerit mora temporis in peccando, sed quid sit contra quod peccavit. Eadem autem est comparatio totius vitæ præsentis ad Rempublicam terrenam, & totius æternitatis ad societatem beatorum, qui, ut supra ostensum est, ultimo fine æternaliter potiuntur. Qui ergo contra ultimum finem peccat, & contra charitatem, per quam est societas beatorum, & tendentium in beatitudinem, in æternum debet puniri, quamvis aliqua brevi temporis morâ peccaverit.* Hæc S. Thomas.

XVII. Hanc Doctrinam sumsit Angelicus ex suo Magistro Augustino. *lib. 21. de Civit. Dei c. 11.* ubi quærens: an sint extensiora pœnarum tempora, quàm fuerint peccatorum; relatis ex Tullio octo generibus pœnarum, nempè damno, vinculis, verberibus, talione, ignominiâ, exilio, morte & servitute, ait: *Quid horum est, quod in breve tempus pro cujusque peccati celeritate coarctetur, ut tantâ vindicetur morula, quantâ deprehenditur perpetratum, nisi fortè talio? Id enim agit, ut hoc patiatur quisque, quod fecit. Unde illud est Legis* (*Exod. 21. 24.*) Oculum pro oculo, dentem pro dente. *Fieri enim potest, ut tam brevi tempore quisque amittat oculum severitate vindictæ, quàm tulit ipse alteri improbitate peccati. Porrò autem si alienæ fœminæ osculum infixum rationis sit verbere vindicare; nonnè qui illud puncto temporis fecerit, incomparabili horarum spatio verberatur, & suavitas voluptatis exigua diuturno dolore punitur? Quid in vinculis? Nunquid tamdiu quisque judicandus est esse debere, quamdiu fecit, unde meruit alligari; cùm justissimè annosas pœnas servus in compedibus pendat, qui verbo aut ictu celerrimè transeunte vel lacessivit dominum, vel plagavit? Jam verò damnum, ignominia, exilium, servitus, cùm plerumque sic infligantur, ut nullâ veniâ relaxentur; nonnè pro hujus vitæ modo similia pœnis videntur æternis? Ideò* quip-

quippe æterna esse non possunt, quia nec ipsa vita, quæ hic plectitur, porrigitur in æternum: & tamen peccata, quæ vindicantur longissimi temporis pœnis, brevissimo tempore perpetrantur. Nec quisquam extitit, qui censeret, tàm citò nocentium finienda esse tormenta, quàm cito factum est, vel homicidium, vel adulterium, vel sacrilegium, vel quodlibet aliud scelus, non temporis longitudine, sed iniquitatis & impietatis magnitudine metiendum. Qui verò pro aliquo grandi crimine morte mulctatur, nunquid morâ, quâ occidunt, quæ perbrevis est, ejus supplicium leges æstimant, & non quòd eum in sempiternum auferunt de societate viventium?

Quod est autem de ista civitate mortali homines supplicio prima mortis, hoc de civitate illa immortali homines supplicio secunda mortis auferre. Sicut enim non efficiunt leges hujus civitatis, ut in eam quisque revocetur occisus: sic nec illius, ut in vitam revocetur æternam, secundâ morte damnatus.

XVIII. Quia verò opponebant illud Christi (Lucæ 6. 38.) *In qua mensura mensi fueritis, in ea remittietur vobis.*

Respondet: *Nec adtenditur, non propter æquale temporis spatium, sed propter vicissitudinem mali, idest, ut qui mala fecerit, mala patiatur, eandem dictam fuisse mensuram. Quamvis hoc in ea re propriè possit accipi, de qua Dominus, cùm hoc diceret, loquebatur, idest, de judiciis, & condemnationibus. Proinde qui judicat, & condemnat injustè, si judicatur, & condemnatur justè, in eadem mensura recipit, quamvis non hoc, quod dedit. Judicio enim fecit, judicio patitur: quamvis fecerit damnatione quod iniqum est, patiatur damnatione quod justum est.* Acutè de more Augustinus.

Rationes generales pro æternitate pœnarum sive Dæmonum, sive omnium damnatorum tam infidelium quam christianorum, & quod pro eis nulla unquam futura sit misericordia, sicut & argumenta in contrarium, Candidato meo percurrenda relinquo apud D. Thomam, in 4. *Dist.* 46. *Q.* 1. *a.* 3. & *Q.* 2. *a.* 3. Nec non in *Suplem.* 3. *p.* *q.* 99. per totam, ubi hanc materiam fusè prosequitur.

QUÆSTIO X.

De Illuminatione, & Locutione Angelorum.

QUamvis S. Thomas rem hanc distulerit ad quæstionem 106. & 107. hujus Primæ Partis; quia tamen ad perfectam naturæ & conditionis Angelorum (maximè comparatè ad invicem) notitiam, valdè utilem judico; ideò eam præsenti Tractatui velut coronidem annectere operæ pretium duxi. Horum tamen, quæ hic dicentur, multa referenda, & conferenda erunt cum eis, quæ de cognitione Angelorum superiùs dicta sunt.

DUBIUM I.

An unus Angelus alium Illuminet, & Quomodo?

§. I.

Resolutio primæ Partis.

I. ILluminationis nomine nil aliud intelligimus, quàm veritatis manifestationem. Nam sicut in corporalibus lumen illuminare dicitur, quia manifestat oculo colores; sic (ait S. Tho. hàc 1. P. q. 106. a. 1.) *Lumen, secundùm quòd ad intellectum pertinet, nihil est aliud, quàm quædam manifestatio veritatis, secundùm illud ad Ephes.* 5. Omne quod manifestatur, lumen est. *Unde illuminare nihil aliud est, quam manifestationem agnitæ veritatis alteri tradere, secundùm quem modum Apostolus dicit ad Ephes.* 3. Mihi omnium Sanctorum minimo data est gratia hæc, illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi à seculis in Deo.

II. Dico ergo. Unus Angelus illuminat alium, inquantùm ei manifestat veritatem, quam ipse cognoscit. Ita D. Tho.

D. Tho. loco laudato. Porrò, cùm manifestare veritatem contingat dupliciter; vel purâ, & nudâ veritatis ostensione; vel cum artificio, magisterio, & doctrina: sicut magister discipulo manifestat veritatem, eam dividendo, disponendo, & ad discipuli capium temperando. Ad hunc posteriorem modum pertinet propriè illuminatio, de qua agimus, cùm ad priorem potiùs spectet simplex locutio, de qua infra.

III. Veritas hæc insinuatur à Scriptura, quæ *Psalm.* 23. introducit quosdam Angelos admirantes triumphum Christi, & quærentes edoceri, dicendo semel ac iterùm: *Quis est iste Rex gloriæ*; & alios ipsos instruentes, dicendo: *Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio... Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ*. Verba autem hæc esse Angelorum manifestando respondentium, tradidit Dionys. *c. 7. de Cœlest. hierarch.* dicens: *Hoc Theologi perspicuè declarant, ut inferiores quidem cœlestium essentiarum ordines, à superioribus divinorum operum scientiam convenienti modo percipiant. Hi verò, qui omnibus antecellunt, ab ipsamet Deitate summa, uti fas est, sacris disciplinis illustrantur. Quosdam enim eorum introducunt à superioribus sacrosanctè eruditos illum esse Dominum cœlestium Virtutum, Regemque gloriæ, qui humanâ specie assumptus est in cœlum.* Quibus, ex mente Dionysii apparet, supremos Angelos edoceri, & illuminari immediatè à Deo, medios à supremis, & inferiores à mediis. Nam c. 4. *Hac* (inquit) *lex à Deo sancita est, ut in unaquaque Hierarchia & primi sint, & medii, & postremi ordines; inferiorumque superiores doctores sint, eisque quasi digito viam monstrent*. Cap. 7. dicit, Cherubim communicare cum secundis *Sapientiæ, quæ concessa est, effusione*. Et c. 8. *Hoc* (inquit) *in universum divinâ præscriptione, ut lege pro Dei dignitate sancitum est, ea, quæ secunda sunt, primorum procuratione participare divinis illustrationibus.*

IV. Hæc certè non de sola mediatione consequentiæ, ut putat Durandus, sed mediatione causalitatis intelligenda sunt. Si enim superiores Angeli inferiorum doctores sunt, si eis quasi digito viam monstrant, & hoc sapientiæ eis concessæ effusione, & eorum procuratione divinas illustrationes participant, his indicatur, Deum non solùm priùs illuminare superiores tanquam digniores, deinde inferiores, quæ est pura mediatio consequentiæ, & ordinis: sed Deum immediatè se solo illuminare supremos, inferiores verò mediis superioribus, mediatione causalitatis, nimirùm docentibus, viam monstrantibus, sapientiam effundentibus &c.

Quapropter Damasc. l. 2. *de Fide c.* 3. ait: *Alii alios illustrant, ob ordinis, vel naturæ præstantiam. Liquet autem, eos, qui sublimiores sunt, inferioribus lumen ac scientiam affundere*. Et S. Bernardus, lib. 5. de Considerat. c. 4. *Putemus* (inquit) *Cherubim ex ipso sapientiæ fonte ore Altissimi haurientes, & refundentes fluenta scientiæ universis civibus suis.*

V. Accedit quoque ratio. Nam cùm Angeli sint purè intellectuales, & in perfectione intellectualitatis inæquales, unus subtiliùs alio, altiusque intelligat; poterit altiores illas ac subtiliores intelligentias aliis inferioribus manifestare, & consequenter eos de illis illuminare. Ut enim docet D. Th. hâc 1. P. q. 106. a. 4. *Omnes creaturæ ex divina bonitate participant, ut bonum, quod habent, in alia diffundant. Nam de ratione boni est, quod se aliis communicet. Et inde est etiam, quòd agentia corporalia similitudinem suam aliis tradunt, quantum possibile est. Quantò igitur aliqua agentia magis in participatione divinæ bonitatis constituuntur; tanto magis perfectiones suas nituntur in alios transfundere quantum possibile est. Unde B. Petrus monet eos, qui divinam bonitatem per gratiam participant, dicens, 1. Petri* 4. Unusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei. *Multò igitur magis sancti Angeli, qui sunt in plenissima participatione divinæ bonitatis, quidquid à Deo percipiunt, subjectis impertiuntur*. Et subdit: *Non tamen recipitur ab inferioribus ità excellenter,*

lenter, sicut est in superioribus. Et ideò superiores semper remanent in ulteriori ordine, & perfectiorem scientiam habent. Sicut unum, & eandem rem pleniùs intelligit magister, quàm discipulus, qui ab eo uddiscit.

VI. Ne tamen quis putet, hanc inferiorum à superioribus illuminationem ab initio quidem fuisse, sed postea cessasse, addit ibi ad 3. *Quòd usque ad diem judicii semper nova aliqua supremis Angelis revelantur divinitus de his quæ pertinent ad dispositionem mundi, & præcipuè ad salutem electorum. Unde semper remanet, unde superiores Angeli inferiores illumineut.* Post diem autem judicii cessabit quidem illuminatio *quantum ad novum acquisitionem scientiæ*, non autem *quantum ad cognitionis conservationem*, ut docet S. Doct. 1. P. q. 108. a. 7. ad 2. *Licèt ergo post judicium non proficiant inferiores Angeli in cognitione aliquarum rerum; non tamen propter hoc excluditur, quin à superioribus illuminentur.* Similiter (ait ibi ad 3.) *Etsi post diem judicii homines non fiut ulteriùs ad salutem adducendi per ministerium Angelorum; tamen illi, qui jam salutem erunt consecuti, aliquam illustrationem habebunt per Angelorum officia.*

VII. Inter Dæmones autem propriè illuminatio non datur. Nam licèt unus alteri aliquam veritatem manifestet; quia tamen *Unus alium non intendit ordinare ad Deum* (quod ad rationem propriæ illuminationis requiritur, quę est manifestatio veritatis secundùm quòd habet ordinem ad Deum) *sed magis ab ordine divino abducere; ideò unus Dæmon alium non illuminat: sed unus alii suum conceptum per modum locutionis intimare potest.* Ita S. Doct. Q. 109. a. 3. Eadem ratione, etsi Dæmones hominibus aliqua manifestent; eos tamen illuminare dici non possunt, sed eis suum conceptum intimare per modum locutionis.

VIII. An verò Dæmones ab Angelis sanctis propriè illuminari dicantur? Respondet S. Doct. eadem Q. 109. a. 4. ad 1. *Quòd per sanctos Angelos multa de divinis mysteriis Dæmonibus revelantur, cùm divina justitia exigit, ut per Dæmones aliqua fiant, vel ad punitionem malorum, vel ad exercitationem bonorum. Sicut in rebus humanis assessores judicii revelant tortoribus ejus sententium. Hujusmodi autem revelationes, si ad Angelos revelantes comparentur, illuminationes sunt; quia ordinant eas ad Deum: ex parte verò Dæmonum non sunt illuminationes; quia eas ad Deum non ordinant, sed ad expletionem propriæ iniquitatis.*

IX. Circa quæ verò Angeli inferiores sancti à superioribus illuminentur, quærendum est.

Respondet D. Thom. 1. P. q. 106. a. 1. ad 2. quòd unus Angelus illuminat alium *Manifestando ei veritatem de his, quæ pertinent ad statum naturę, & gratiæ, & gloriæ.* Et quidem quoad ea, quæ pertinent ad statum gratiæ, & gloriæ, certum omnibus esse debet. Nam circa ordinem gratiæ, constat ex dictis, Angelos inferiores multa à superioribus fuisse edoctos de mysterio Incarnationis, maximè quoad circumstantias; & edoceri in dies de his, quę pertinent ad hominum salutem. Circa quoque statum gloriæ, ostendit S. Th. *a. 1. citato, ad 1.* quod estò omnes Angeli immediate videant divinam essentiam, & ideò quantùm ad gloriam essentialem, unus ab alio non illuminetur; quantùm tamen ad gloriam accidentalem, cùm *Superior Angelus plura in Deo de rationibus divinorum operum cognoscat, quàm inferior, de his eum illuminat.* Quod asserit quoque in 1. *Sent. Dist. 11. q. 1. a. 2.*

X. Verùm difficultas est, quomodo possit Angelus inferior illuminari ab Angelo superiori de his, quæ pertinent ad statum naturæ. Cùm enim quilibet Angelus omnia naturalia ab initio suæ conditionis comprehendat, ut superiùs diximus, non videtur, quomodo de iis possit illuminari. Unde D. Thomas ipse, *Qu. 9. de Verit. a. 1. ad 9.* dicit: quòd *Illuminatio, quâ unus Angelus alium illuminat, non est de his, quæ ad naturalem cognitionem Angelorum pertinent; quia sic omnes à principio sua conditionis*

nic perfectam habuerunt naturalium cognitionem.... sed est de his, quæ revelantur Angelis eorum naturalem cognitionem excedentibus.

XI. Attamen observandum est: aliud esse Angelum illuminari de rebus naturalibus, quæ ex causis naturalibus dependent; aliud est illuminari de rebus pertinentibus ad statum naturæ. Fatemur ergo, quemlibet Angelum ab initio suæ conditionis comprehendere res naturales, secundùm quòd dependent à suis causis naturalibus, & necessariis; præsertim si sint inferiores Angelo, & ad hoc Universum pertineant, & in his non illuminatur; in quo sensu loquitur S. Thom. *Q. 9. de Verit.* citatâ. At de his, quæ, etsi pertineant ad statum naturæ, pendent tamen à causis contingentibus, vel aliquo speciali Dei beneficio eveniunt, aut ab Angelis superioribus administrantur, non habuit quilibet Angelus cognitionem comprehensivam ab initio; & de his potest illuminari. Quare D. Thomas non dixit Angelum posse illuminari de rebus naturalibus, sed *de rebus, quæ pertinent ad statum naturæ.*

Addo: quòd cùm (ut superiùs diximus) inferiores Angeli non comprehendant superiores, non proinde cognoscunt omnia sibi superiora etiam in ordine naturæ; nec oportet, ut de omnibus, quæ cum aliis Angelis connexionem habent, cognitionem distinctam, & in particulari quilibet eorum habeat. Igitur etiam de his, quæ superiora; sunt in ordine naturæ, & de quibus cognitonem habent solùm confusam, possunt à superioribus distinctè instrui, & consequenter illuminari.

XII. Contra illuminationem Angelorum solet afferri textus *Apocal.* 21. v. 23. ubi de civitate cœlesti dicitur: *Civitas non eget Sole, atque Luna, ut luceant in ea: nam claritas Dei illuminabit eam, & lucerna ejus est Agnus* Et Jerem. 31. v. 34. *Et non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum.* Ubi sermo est de beatis. Cùm ergo Angeli sint beati, non egent illuminari, & doceri ab alio, nisi à Deo.

XIII. Sed ad hæc respondit jam D. Thomas. Ad primum, ex Apoc. respondit Q. 9. de Verit. a. 1. ad 13. *Quod auctoritas illa intelligenda est de his, quæ pertinent ad cognitionem beatitudinis* (essentialis) *in quibus omnes Angeli illuminantur à Deo* = Ad secundum similiter respondet, 1. *P. q.* 106. *a.* 1. *ad* 1. ibi sermonem esse de visione Dei, quam unus non docet alium, sed Deus solus seipsum repræsentans; unde Propheta dicit: *Non docebit ultra... vir fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum. Omnes enim cognoscent me à minimo eorum usque ad maximum.* Quod non tollit, quin unus alium etiam ibi illuminare possit de his, quæ extra Verbum cognoscuntur, & pertinent ad ad beatitudinem solùm accidentalem.

§. II.

Resolutio secunda Partis.

XIV. De modo, quo unus Angelus illuminet alium fortè major difficultas est. Cùm enim D. Thomas, hâc Q. 106. a. 1. doceat, illuminationem fieri per hoc, quòd & confortetur virtus intellectiva Angeli inferioris, & quòd proponatur ei veritas secundùm ejus capacitatem, dubitatur: an præfata confortatio virtutis intellectivæ fiat per impressionem alicujus physici, factam ab Angelo superiori in intellectu inferioris: cujus tamen oppositum superiùs diximus, nempè, unum Angelnm non posse illabi, & agere in intellectum, & voluntatem, alterius. Attamen

XV. Dico. Illuminatio, quâ Angelus superior illuminat inferiorem fit, non solâ propositione objecti, sed ad modum cujusdam artificiosi magisterii accomodantis veritatem, quam manifestat, ad captum Angeli inferioris: & hæc est confortatio virtutis intellectivæ, quam D. Thomas requirit. Explicatur Assertio. Quemadmodum enim magister veritatem à se perfectiori modo intellectam ostendens discipulo, eam ad ejus captum accomodatè explicat, & proponit, & medium ei assentiendi de-

demonstrat; & hoc modo corroborat, & illuminat intellectum ipsius, quin aliquid physicè imprimat in eo, vel formam intelligibilem, vel veritatis notitiam, vel ejus naturalem vim intrinsecè augeat: ita dùm Angelus superior illuminat inferiorem, veritatem sibi notam ei proponit accommodatè ad ejus species, eique ostendit medium cognoscendi, & assentiendi; hoc autem medium, cùm in eo qui illuminatur, teneat se ex parte luminis, ideò lumen intellectus dicitur, & confortari.

XVI. Hanc esse mentem D. Thomæ, ostendo, ex Q. 9. *de Verit.* a. 1. ad 2. ubi hæc habet: *Quòd ab Angelo illuminante non fit novum lumen gratiæ, vel naturæ, nisi participatum. Cùm enim omne, quod intelligitur, ex vi intellectualis luminis cognoscatur, ipsum cognitum, in quantùm hujusmodi, includit in se intellectuale lumen, ut participatum, ex cujus virtute habet intellectum confortare: sicut patet quando magister tradit discipulo aliquod medium alicujus demonstrationis, in quo participatur lumen intellectus agentis ut instrumento; prima enim principia sunt instrumenta intellectus agentis . . . Unde per hoc, quòd superior Angelus suum cognitum alteri Angelo demonstrat, ejus intellectus confortatur ad alia cognoscenda, quæ priùs non cognoscebat. Et sic non fit in Angelo illuminato novum lumen naturæ, vel gratiæ; sed lumen, quod priùs inerat, confortatur per lumen contentum in cognito percepto à superiori Angelo.*

Idem docet eâdem Qu. 9. *de Verit.* a. 5. *in corp.* Ubi postquam statuit, locutionem posse esse sine illuminatione, subjungit: *Sed illuminatio semper habet locutionem adjunctam, & in Angelis, & in nobis. Nos enim secundùm hoc alium illuminamus, quòd ei aliquod medium tradimus, quo intellectus ejus roboratur ad aliquid cognoscendum, quod per locutionem fit. Similiter etiam oportet, quod & in Angelis* (illuminatio) *fiat per locutionem.*

XVII. Deinde explicans modum talis locutionis illuminativæ, prosequitur: *Superior enim Angelus habet cognitionem de rebus per formas magis universales. Unde inferior Angelus non est proportionatus ad accipiendum cognitionem à superiori Angelo, nisi superior Angelus cognitionem suam quodammodo dividat, & distinguat, concipiendo in se illud, de quo vult illuminare per modum talem, quo sit comprehensibile ab inferiori Angelo: & talem conceptum suum alteri Angelo manifestando, eum illuminat. Unde dicit Dionysius, 15. cap. Cœlest. Hierarch.* Unaquæque intellectualis essentia donatam sibi à deiformi uniformi intelligentiam, providâ virtute dividit, & multiplicat ad inferioris ductricem analogiam; *& est simile de magistro, qui videt discipulum non posse capere ea, quæ ipse cognoscit per illum modum, quo ipse cognoscit: & ideò studet distinguere, & multiplicare per exempla, ut sic possint à discipulo comprehendi.*

Hoc eodem exemplo utitur, hâc 1. P. q. 106. a. 1. Ubi etiam explicans modum, quo virtus intellectiva Angeli inferioris confortetur, & fortificetur ab Angelo superiore illuminante, dicit: *Sicut enim virtus imperfectioris corporis confortatur ex situali propinquitate perfectioris corporis (ut minus calidum crescit in calore ex præsentia magis calidi) ita virtus intellectiva inferioris Angeli confortatur ex conversione superioris Angeli ad ipsum. Hoc enim facit in spiritualibus ordo conversionis, quod facit in corporalibus ordo localis propinquitatis.*

XVIII. Ex his omnibus sic discurro. De mente S. Thomæ, Angelum superiorem illuminantem confortare, & fortificare virtutem intellectivam Angeli inferioris, quem illuminat, nil aliud est, quàm intellectualiter converti ad ipsum, proponendo ei objectum, quod cognoscit, & medium, quo ipse cognoscit; illud tamen dividendo, multiplicando, & attemperando captui intellectus Angeli inferioris; ad eum modum, quo in humanis magister fortificat, & confortat intellectum discipuli; dùm videns, discipulum non posse capere ea, quæ unitim ipse cognoscit, ea dividit, ac multiplicat per exempla,

pla, ut ab eo possint comprehendi: atqui hoc totum fit absque impressione alicujus luminis physicè in intellectum producti, sed sola objectivâ, & intelligibili confortatione, nempe medii, quod est quoddam intellectuale lumen objectivum, propositione, nec enim magister aliter agit in intellectum discipuli; ergo &c.

XIX. Inter Angelum tamen illuminantem, & hominem magistrum docentem, hæc differentia est. Quod Angelus illuminans habet actionem immediatè circa intellectum ejus, quem illuminat; quatenus & objectum cognoscendum, & medium cognoscendi intellectui immediatè proponit. At homo, qui alium docet, non versatur suâ actione immediatè circa discipuli intellectum, sed circa sensus, & sensibilia, quæ proponit, & mediantibus istis intellectum discipuli docet. Neuter tamen, sive Angelus, sive homo physicè agit in intellectum alterius. Ut enim ait D. Tho. Q. 11. de Verit. a. 3. ad 11. *In intellectum potest imprimere homo, vel Angelus repræsentandi objecta*. Et Q. 12. de Verit, a. 9. ad 4. *Angeli* (inquit) *non imprimunt intellectui, quasi interius aliquid in intellectu agentes, sed solum ex parte objecti, in quantum intelligibile proponunt, quo intellectus noster confortatur, & convincitur ad assensum*. Quapropter exemplum de minus calido, quod ex propinquitate magis calidi confortatur, non est in totum simile. Sicut enim diversitas est inter situalem propinquitatem corporum, & conversionem intellectualem, ac intelligibilem: ita in modo confortationis diversitas est; estò enim illa fit per aliquid physicum, ista tamen non.

Abstineo à proporendis rationibus in contrarium. Tùm quia ex dictis ex D. Thoma benè pensatis omnes solui possunt. Tùm quia apud Auctores poterit studiosus eas percurrere.

* * *
* *
*

DUBIUM II.

An, & Quomodo unus Angelus Alteri Loquatur?

§. I.

Resolutio de Locutione Angelorum.

I. Upponenda est ex dictis differentia inter simplicem locutionem, & illuminationem, quòd nimirùm simplex locutio est nuda manifestatio rei ignotæ; illuminatio verò addit supra locutionem, quòd sit confortativa intellectus. Quare (ut ex D. Tho. Q. 9. *de Verit.* a. 4.) potest esse locutio sine illuminatione, ut *sùm recitatur mihi aliqua historia, vel sùm unus Angelus alteri conspsionem suam demonstrat*. Non tamen potest esse illuminatio sine locutione: sicut enim in nobis, ità in Angelis illuminatio locutione fit.

II. Dico ergo. Unus Angelus alteri loquitur. manifestando ei proprium conceptum. Hanc veritatem tradit Scriptura, *Isaia 6. v. 3.* Seraphim *clamabant alter ad alterum*. Zacharias, *cap. 1.* refert varias Angelorum interrogationes, & responsiones, tùm invicem, tùm erga Deum, v. 12. *Et respondit Angelus Domini, & dixit: Dominus exercituum &c.* S. Judas in sua Epist. canonica *ver. 9.* refert Michaelem disputantem cum Diabolo de Moysi corpore, & dicentem; *Imperet tibi Dominus*. Hanc Angelorum locutionem nomine *Linguæ* expressit Paulus, 1. Cor. 13. v. 1. *Si linguis hominum loquar & Angelorum*. Non quia Angeli corpoream habeant linguam; sed quia Angeli suos conceptus invicem manifestant, quod homines linguâ faciunt. Hinc, Apoc. 7. v. 2. *Vidi* (inquit Joannes) *alterum Angelum ascendentem ab ortu Solis . . . & clamavit voce magna quatuor Angelis*.

III. Neque ad hoc probandum rationes desunt. Prima. Angeli, ex dictis, superiores inferiores illuminant: sed illuminatio secum adjunctam habet locutionem, & sine locutione non fit; ergo &c.

Secunda. Angeli perfectam habent inter se societatem; sunt enim cives cœlestem Rempublicam componentes: sed ad perfectam societatem requiritur communicatio secretorum, & affectuum cordis, quod per locutionem fit; ergo &c.

Tertia. Ut ait D. Thom. *Q. 9. de Verit. a. 4.* quod potest virtus inferior, perfectiori modo potest superior: sed quia inter homines unus non cognoscit secreta cordis alterius, ad ea manifestanda datur inter homines locutio; ergo cum nec unus Angelus internos alterius conceptus cognoscat, ut diximus, ad eos exprimendos, & alteri communicandos, datur in eis locutio; quæ nihil aliud est, quàm manifestatio interioris verbi, quod mente concepimus.

IV. Porrò hac simplici locutione, quæ illuminativa non est, loquuntur non solùm superiores; Inferioribus, sed etiam inferiores superioribus. Quemadmodum enim inferiores non cognoscerent conceptus internos Angeli superioris, nisi ipse eos vellet manifestare; ita nec Angelus superior cognosceret conceptus internos inferiorum, nisi hi vellent ei manifestare: talis autem voluntaria manifestatio, locutio est. Ita D. Thom. hâc Q. 107. *art.* 2.

V. Angelos Deo quoque loqui, docet D. Thom. laudatâ *Quæst. a.* 3. non tamen sicut magister discipulo, manifestando aliquid ei, qui omnia novit; sed sicut discipulus loquitur magistro, ut aliquid ab eo discat: *Vel consulendo divinam voluntatem de agendis, vel ejus excellentiam, quàm numquam comprehendit, admirando. Sicut Gregorius dicit 2. Moral. c. 4.* Angeli loquuntur Deo, cùm per hoc, quòd super semetipsos respiciunt, in motum admirationis surgunt... *Locutio enim non semper est ad manifestandum alteri: sed quandoque ad hoc ordinatur finaliter, ut loquenti aliquid manifestetur: sicut cum discipulus quærit aliquid à magistro.* Ita S. Doct. *ad* 1.

VI. Docet insuper D. Thomas *a.* 4. & *Qu. 9. de Verit. a.* 6. localem distantiam non impedire angelicam locutionem. Unde in quacumque distantia positi possunt sibi invicem loqui. Probat primò. Quia sicut dicitur Lucæ 16. dives in inferno positus loquebatur Abrahæ, non impediente locali distantiâ: multò igitur minùs localis distantia potest impedire locutionem unius Angeli ad alterum.

Probat etiam secundò. Locutio Angeli actione purè intellectuali (quæ à loco, situ, tempore, seu hic, & nunc abstrahit, & præscindit) conficitur, & consummatur: sed in eo, quod præscindit à loco, & situ, localis & situalis distantia nihil facit; ergo &c. *Sicut enim distantia localis non impedit, quin unus Angelus alium videre possit: ita non impedit, quin percipiat, quod in eo ad se ordinatur, quod est ejus locutionem percipere.* Ita S. Th. ibi *ad* 1.

VII. Sed dices. Anima Petri si esset hìc cognosceret ea, quæ hìc aguntur, cum autem est in cœlo non cognoscit: Unde Isaiæ 63. v. 16. *Abraham nescivit nos, & Israel ignoravit nos.* Et D. August. à Glossa relatus: *Nesciunt mortui etiam Sancti, quid agant vivi, etiam eorum filii*; ergo distantia localis impedit animæ beatæ cognitionem, eàdem etiam ratione Angeli locutionem.

Respondet D. Thom. *Qu. 9. de Verit. a.* 6. cujus est 5. argumentum: quòd *Augustinus loquitur de cognitione naturali animarum, per quam etiam Sancti non possunt cognoscere, quæ hìc aguntur, sed ex virtute gloriæ ea cognoscunt... sed Angeli habent naturalem cognitionem magis elevatam, quàm animæ. Unde non est simile de Angelo, & animâ.*

VIII. Dices secundò. Clamor loquentis fit propter distantiam audientis: sed Isaiæ 6. dicitur de Seraphim, quòd *Clamabant alter ad alterum*; ergo in locutione Angelorum aliquid operatur localis distantia.

Respondet D. Thom. hoc a. 4. ad 2. *Quod clamor ille non est vocis corporeæ, quæ fit propter distantiam loci, sed significat magnitudinem rei, quæ dicebatur* (nempè unitatem essentiæ & Trinita-

tem

tem Personarum, dicendo Sanctus &c. ut respondet idem S. Thom. Q. 9. de Verit. a. 6. ad 3.) *Vel magnitudinem affectus, secundùm quòd dicit Gregorius 2. Moral. c. 4.* Tantò quisque minus clamat, quantò minùs desiderat.

IX. Dices tertiò. Locutio oportet, quòd deferatur à loquente in audientem, & consequenter per medium; ergo distantia impedit Angeli locutionem.

Respondet D. Thom. *Q. 9. de Verit. a. 6. ad 4.* hoc procedere ex falsa imaginatione, quòd locutio angelica sit corporalis, quæ à dicente ad audientem deferatur: sed *Angelus, ad quem fit locutio, non recipit aliquid à loquente, sed per speciem, quam penes se habet, & alium Angelum, & locutionem ejus cognoscit. Unde non oportet ponere aliquod medium, per quod deferatur aliquid ab uno in alterum.*

X. Quærendum ultimò superest: An unus Angelus possit alteri loqui, quin alii locutionem ejus percipiant?

Affirmativè respondet D. Thom. Tùm hîc Q. 107. a. 5. Tùm Q. 9. *de Verit. a. 7.* Et probat primò. Si enim homo potest manifestare conceptum suum alteri, quin omnes percipiant, cur non Angelus, qui magis suorum actuum dominus est?

Probat secundò. Quæ à libera voluntate pendent possunt, ut libuerit, uni concedi, alteri denegari; sed manifestatio interioris conceptus à libera voluntate Angeli pendet, liberè illum extra se ordinantis, sive intra se retinentis; ergo sic potest eum ordinare ad unum, ut erga alios retineat.

XI. Sed dices. Quicumque intuetur aliquem Angelum percipit speciem ejus quâ intelligit, & loquitur: sed Angeli invicem semper se intuentur ergo &c.

Rursus: si aliquis homo loquatur, æqualiter auditur ab omnibus, qui ei æqualiter appropinquant, nisi sit defectus ex parte audientis; utpote si deficiat in auditu: sed quandoque alius Angelus est propinquior Angelo loquenti, quàm sit ille, ad quem loquitur, vel secundùm ordinem naturæ, vel secundùm locum; ergo non solùm auditur ab eo, ad quem loquitur.

Respondetur ad primum, ex D. Tho. Q. 9. Verit. a. 7. ad 3. *Quod quamvis unus Angelus alterum intuatur, non tamen oportet; quòd speciem, prout ea actu aliquid cogitat, videat nisi convertatur ad ipsum*, ordinando scilicet ad ipsum suam cogitationem, quo pacto facit eum cognoscere id, quod cogitat.

Ad secundam, respondeo cum eodem S. D. ibi ad 4. *Quòd locutio humana movet auditum actione, quæ est per necessitatem naturæ, quia impellendo aerem usque ad aurem: sed hoc modo non est in locutione Angeli, sed totum dependet ex voluntate Angeli loquentis.*

§. II.

Modus, quo fit Angelica Locutio.

XII. Quæ hactenus dicta sunt, ab omnibus, puto, nemine dissentiente, probantur: non ita tamen quæ dicenda eruot de modo, quo fiat Angelorum locutio. Sunt enim, vel saltem fuerunt, qui putarint: Angelos loqui per signa quædam corporea, & sensibilia, in aliquo corpore exarata, sicut nos in aere voces, & in charta litteras edimus. Quod alterutro ex his modis fieri arbitrati sunt, nimirum: vel quòd illa signa sensibilia, veluti figuræ habentes peculiarem significationem Angelis notam, in cœlo exarentur: vel quod sint quidam soni sensibiles in aere formati instar vocis, vel nutus, & signa facta in corporibus assumtis, sicut homines dùm invicem sibi loquuntur. Ita refert Durandus, qui hanc secundam partem approbat velut necessariam ad veram locutionem.

Aliqui volunt: Angelos sibi invicem loqui per signa quædam spiritualia repræsentativa verbi, quod Angelus intra se formavit, à loquente producta, aliis Angelis nota. In hunc dicendi modum propendit Vazquez cum aliis.

Alii volunt, Angelum loquentem sui conceptus notitiam actualem in intellectu audientis producere, per formatam in eo, seu directam ad illum speciem sui conceptus expressivam. Ità Scotus, *in 2. Dist. 9. q. 2.* & cum eo Scotistæ.

Tho-

Thomistæ tandem cum suo Angelico Præceptore locutionem Angelorum fieri contendunt per puram ordinationem conceptus loquentis ad eum, cui loquitur, absque eo, quòd loquens aliquid efficiat in audiente.

XIII. Dico primò. Angelorum locutio non fit per aliqua signa sive sensibilia, sive spiritualia. Prima pars probatur. Modus locutionis angelicæ debet esse congruus naturæ ipsorum, & communioni, quâ invicem sociantur: sed natura Angeli est omnino spiritualis, & à corpore prorsùs absoluta: communio etiam, quâ sociantur, prorsùs intellectualis est, & spiritualis; ergo locutio per signa corporalia ad Angelos minimè pertinere potest: aliàs incideremus in Veterum opinionem ponentium, Angelos esse corporeos.

Præterea: Etiamsi Deus nullam rem corpoream creasset, reverà tamen inter Angelos strictissima esset societas, & communicatio conceptuum per locutionem; ergo hæc fit independenter à quolibet corporeo.

Ulterius: Ideò enim Angeli in assumtis corporibus per signa sensibilia loquuntur hominibus; quia anima rationalis sensibus alligata non potest, sive objecta, sive aliorum conceptus percipere, nisi moveatur à sensu, & phantasmate; ergo in Angelis, in quibus nec est sensus, nec indigentia phantasmatum ad intelligendum, dùm sibi invicem loquuntur, sermo, vel quodcumque signum sensibile locum habere non potest.

XIV. Hinc S. Joannes Damasc. *lib. 2. de Fide c. 3.* de Angelis loquens: *Quibus* (inquit) *nec linguâ opus sit, nec auribus; sed sine ulla prolati sermonis ope mutuò sibi sensa sua communicant, & consilia.* Et Nicephorus Constantinopolitanus, *lib. de Inculpata Christianorum Fide contra Iconomachos, cap. 70.* de Angelis; inquit: *Ac quidem sermo quoque in illis est, quandoquidem ratione præditi sunt: non tamen est similis nostri, qui naturali, vitalique spiritu vocalium organorum ope progreditur, & articulatur, percussione aeris formatus, transiensque, ut audientium sensu percipiatur. Sed quia materia, & compositione vacant, simplicesque, & incorporei sunt, invicem circumincedunt, suasque mutuò perceptiones speculantur; ut silendo clariùs, expressiùsque sermones misceant, quàm aliâ quâvis prolatione verborum.* Hactenus Nicephorus præfatus, qui floruit circa initium seculi noni.

XV. Secunda autem pars, quòd nec per signa spiritualia locutio angelica fiat, probatur. Nam illa signa spiritualia, vel essent signa naturalia, vel ad placitum. Si essent naturalia, essent omnibus Angelis manifesta; similiter si essent ad placitum; quia significarent ex impositione ortâ ex communi consensu Angelorum, sicut voces apud nos, & consequenter essent omnibus nota; ergo si per talia signa Angelus loqueretur, non posset loqui uni, quin aliis loqueretur, vel saltem suam locutionem manifestaret.

XVI. Si dicas: hoc verum fore, quando unus Angelus suum conceptum exprimeret per signa generalia, & communia, quæ sunt quasi lingua communis omnibus nota; secus tamen si utatur signo speciali instituto ad manifestandum suum conceptum huic Angelo, non alteri.

XVII. Contra est primò. Nam hæc responsio cogit admittere multitudinem quasi infinitam signorum, & quasi idiomatum, si velit Angelus servare secretum. Nam demus, quod Angelus velit loqui duobus, vel tribus simul: ut Angelus ille, de quo superiùs *Apoc. 7. v. 2.* qui clamavit voce magna quatuor Angelis, quo signo aut idiomate utetur? Si privato; non intelligetur, nisi ab uno, cui soli sunt nota, quia pro illo solo imposita. Si communi; intelligetur non ab iis solis, quibus loquitur, sed ab omnibus, nisi dicamus, pro quibuscumque combinationibus Angelorum esse specialia signa: & cùm ferè infinitæ fieri possint hujusmodi combinationes, infinita ferè signa, & idiomata esse in Angelis multiplicanda.

XVIII. Præterea: Illa signa vel communia, vel privata non potuissent institui nisi prævia communi, vel privatâ conventione & consensu, quo vel omnes, vel duo invicem convenissent, ut

ut hanc rem ad hoc significandum usurparent: sed ista conventio non potuisset fieri absque prævia locutione invicem; ergo ante institutionem illius signi potuissent loqui. Quòd si hæc locutio fuisset per aliqua signa; vel dabitur processus in infinitum in signis, vel hæc signa non sunt necessaria ad locutionem angelicam.

XIX. Dico secundò. Locutio Angeli non fit per influxum physicum Angeli loquentis in eum, cui loquitur, causando in eo, vel notitiam actualem vel speciem sui conceptus repræsentativam. Est contra Scotum, Eam tamen docet D. Thomas, *Qu. 9. de Verit. a.* 5. *ad* 2. his verbis: *Angelus loquens nihil facit in Angelo, cui loquitur, sed fit aliquid in Angelo ipso loquente, & ex hoc ab alio cognoscitur modo priùs dicto. Unde non oportet etiam, quòd loquens aliquid infundat ei, cui loquitur.* Et art. ad 4. *Angelus* (inquit) *ad quem fit locutio, ut dictum est, non recipit aliquid à loquente, sed per speciem quam penes se habet, & alium Angelum & locutionem ejus cognoscit.*

XX. Probatur etiam ratione. Tùm quia: ut supra vidimus, unus Angelus non potest sua virtute immediatè agere in alium, nec intra alium illabi, nec in illo speciem producere, sive imprimere, multò minus notitiam seu cognitionem; hæc enim cùm sit actus vitalis non sufficit, ut in cognoscente producatur, sed debet à cognoscente exire, ut per illam vivere, quod est ab intrinseco se movere, dicatur.

XXI. Deinde: Vel Angelus loquens, ut imprimat istam cognitionem in audiente, debet poni intimè intra intellectum ejus; vel etiam hoc potest extra, & distans. Primum est contra commune axioma, quod Angelus non illabitur menti, sed solus Deus. Et rursùs: non salvat, quomodo unus Angelus possit simul pluribus Angelis loqui, & intra eos poni, & quomodo ad Angelum distantem loqui possit. Nam si, ut loquatur illi, intra eum esse debet, certè distanti loqui non poterit. Secundum verò aliud fert inconveniens. Nam si Angelus, dùm Angelo distanti loquitur, producit in eo cognitionem, hæc cognitio debet transire à loquente ad audientem per medium; cognitio autem, utpotè spiritualis, per media corporea transire non potest: & si transiret, non posset alios Angelos latere, qui ad illud medium, per quod transiret, attenderent.

XXII. Nec minùs impossibile est, quòd Angelus loquens producat speciem sui conceptus in mente audientis. Tùm quia: ex superiùs dictis, solus Deus imprimere potest species, & solus operari in mentibus Angelorum; reliqui enim solùm objectivè se habere possunt ad illas species, non effectivè. Si autem solus Deus imprimit speciem in mente audientis, solus Deus erit, qui loquitur, seu revelat Angelo cogitationem alterius, non ipse Angelus.

Tùm etiam: explicari non potest, quomodo ab Angelo loquente imprimi possit illa species in mente Angeli distantis; puta, quomodo anima divitis in inferno posita, posset producere speciem suæ cogitationis, & sic loqui Abrahæ à longè: quod tamen salvâ fide negare non possumus.

Tùm tertiò. Nam nec salvatur ratio secreti: etenim illa species, vel lumen, sive quodcumque aliud in mente alterius productum, sæpè est aliquid naturale; non enim est libera cogitatio cordis, sed effectus illius ad extra positus; nec etiam est contingens futurum, cùm de facto in rerum natura sit: quomodo ergo ab aliis Angelis, qui omnia naturalia posita extra causas cognoscunt, istæ species, & repræsentatæ per eas cogitationes non cognoscerentur, si non ampliùs intra cognoscentem manent, sed extra diriguntur?

XXIII. Dico tertiò. Locutio Angeli unius ad alterum fit per voluntariam, & liberam ordinationem sui conceptus ad illum absque ulla, sive signi, sive luminis, sive notitiæ, sive speciei in mente audientis impressione. In hoc Asserto perpetuus est D. Thomas Q. 9. de Verit. a. 4. ad 9. *Ipsa ordinatio cogitationis ad alterum exterior locutio* im-

in Angelis dicitur. Ad 11. *Angelus cogitationem alterius cognoscit per speciem innatam, per quam alium Angelum cognoscit; quia per eandem cognoscit omne, quod cognoscit in alio Angelo. Unde quàm citò Angelus se ordinat ad alium Angelum secundùm actum alicujus formæ, ille Angelus cognoscit cogitationem ejus, & hoc quidem dependet ex voluntate Angeli*. Et hac Q. 107. a. 1. & 2. *Angelum* (inquit) *loqui Angelo, nihil aliud est, quàm conceptum suum ordinare ad hoc, ut ei innotescat per propriam voluntatem*. Videri etiam potest in 2. *Dist. 11. q. 1. a. 3. ad 4.* præter loca, quæ superiùs, *num. 5. & 11.* citata sunt.

XXIV. Ratio autem est. Quia, ut unus Angelus cognoscat cogitationem alterius, nihil intrinsecum ei deest: non deest lumen, quia lumen innatum Angeli promtum est ad omnes veritates naturales: non deest species, quia, ut supra ostendimus, ab initio suæ conditionis habuit à Deo species repræsentativas omnium rerum naturalium, inter quas sunt alii Angeli, & omnium eorum, quæ in Angelis sunt, vel ab eis procedunt. Quòd ergo unus Angelus non cognoscat secretum, vel cogitationem internam alterius, ex eo solùm procedit; quòd cùm talis cogitatio sit libera, & sub dominio cogitantis, & intra ipsum clausa, quodam quasi velamine obtegitur, & occultatur: unde si voluntate Angeli, cujus est cogitatio, auferatur hoc velamen, & ad alium Angelum dirigatur, statim incipiet ad ipsum quoque pertinere, & nullo ei superaddito eam cognoscet. Sicut eo ipso quòd aliquod contingens futurum exeat à suis causis, in quibus latebat, & fiat præsens, statim ab Angelo cognoscitur: quòd enim antea non cognosceretur, defectus non erat ex parte Angeli, sed objecti.

XXV. Accedant in confirmationem ea, quæ habet D. Thomas hac Q. 107. *a. 1. ad 1.* ubi docet: quòd *In nobis interior mentis conceptus quasi duplici obstaculo clauditur. Primò quidem ipsâ voluntate, quæ conceptum intellectus potest retinere interiùs, vel ad extra ordinare. Et quantùm ad hoc mentem unius nullus alius potest videre, nisi solus Deus, secundùm illud*, 1. *Cor.* 2. Quæ sunt hominis nemo novit, nisi spiritus hominis, qui in ipso est. *Secundò autem clauditur mens hominis ab alio homine per grossitiem corporis. Unde cùm etiam voluntas ordinat conceptum mentis ad manifestandum alteri, non statim cognoscitur ab alio; sed oportet aliquod signum sensibile adhibere. Et hoc est, quod Gregorius dicit*, 2. *Moral. c. 4.* Alienis occulis intra secretum mentis quasi post parietem corporis stamus, sed eum manifestare nos ipsos cupimus, quasi per linguæ januam egredimur, ut quales sumus intrinsecùs ostendamus. *Hoc autem obstaculum non habet Angelus: & ideò quàm citò vult manifestare suum conceptum, statim alius cognoscit*. Ex quibus fit: Intantùm homo etiamsi ordinet suum conceptum ad alium, iste statim non cognoscit, quia ne cognoscat grossitie corporis impeditur; ergo Angelus, in quo grossities corporis non est, quàm cito ordinare vult suum conceptum ad alium, statim alius cognoscet.

§. III.

Solutio Eorum, quæ Contraria sunt.

XXVI. Objiciunt primò. Per locutionem debet unus Angelus alterum excitare ad audiendum: sed solâ directione, & ordinatione conceptus non potest excitari Angelus ad audiendum, & de non audiente fieri audiens; ergo &c. Maj. constat. Min. prob. Ut Angelus de non audiente fiat audiens, seu de non cognoscente cognoscens conceptum alterius, necessariò debet immutari, & moveri; non enim semper est in actuali consideratione: sed nihil immutatur realiter, nisi per aliquid reale in se receptum: illâ autem extrinsecâ alterius Angeli ordinatione non potest mutari, cùm nihil in audiente producat; ergo &c.

XXVII. Confirmatur primò. D. Thomas, 1. *P. q. 107. a. 1. ad 3.* dicit: *Si-*

Sicut sensus movetur à sensibili, ità intellectus movetur ab intelligibili. Sicut ergo per signum sensibile excitatur sensus, ità per aliquam virtutem intelligibilem potest excitari mens Angeli ad attendendum; ergo sicut sensus excitatur ab objecto per immissionem speciei sensibilis; ita mens Angeli excitabitur per immissionem speciei intelligibilis.

XXVIII. Confirm. secundò. Idem S. Thomas, in 2. *Sent. dist.* 11. *q.* 1. *a.* 3. admittit Angelum loqui per signa. Et in *Cap.* 13. *prima ad Cor. lect.* 1. dicit, quòd in nobis occulta cordis manifestantur per voces, & quodcumque aliud corporale exterius apparens: in Angelis verò ea, *Quæ sunt naturaliter nota, inquantùm assumuntur ad manifestationem occultorum, dicuntur signa, vel nutus. Potestas autem manifestandi conceptum suum hoc modo, metaphoricè lingua nominatur.*

XXIX. Respondeo: admissâ majori, intellectâ tamen de excitatione objectiva, & morali, non physicâ, nego min. Ad probat. nego, quòd, ut Angelus fiat audiens, & cognoscens, debeat realiter prius immutari per aliquid à loquente in eo productum. Ad probationem adjunctam, distinguo: non semper est in actuali consideratione, defectu alicujus ex principiis requisitis ex parte actus primi ad cosiderandum, nego: defectu objecti, quod ei actu non præsentatur, concedo. Sicut ergo dum aliquid futurum liberum fit actu præsens, Angelus illud actu cognoscit, cùm antea actu non cognosceret; non quia ei adveniat novum lumen, vel nova species, sed solùm quia objectum dum fit præsens, incipit esse de pertinentibus ad ipsum: ita dum incipit attendere ad Angelum sibi loquentem, & cognoscere secretum, quod ei manifestat; hoc non fit acquisitione novæ virtutis, aut speciei, sed solùm novâ repræsentatione speciei præexistentis; quę dùm Angelus loquens convertitur, & ordinat conceptum suum ad audientem, incipit in exercitio illum ei repræsentare, quem ante solùm in actu primo repræsentabat: quia positâ tali ordinatione incipit esse de pertinentibus ad ipsum. Hoc autem sine ulla immutatione virtutis, aut speciei fieri potest; sicut genito secundo filio, relatio, quæ priùs ad solum unum filium terminabatur, absque sui immutatione, incipit actu terminari ad secundum. Conferantur, quæ supra diximus de angelica cognitione futurorum, & secretorum cordis. Interim audiatur D. Thom. *in* 2. *Dist.* 11. *q.* 1. *a.* 3. *ad* 4 dicens: *Angelus, præcipuè beatus, semper est in actuali consideratione sui ipsius, & per consequens eorum, quæ ad ipsum pertinent.... quàm citò autem unus Angelus ordinat locutionem suam ad alterum, efficitur locutio ejus de pertinentibus ad illum, & ita ab eo cognoscitur.* Ordinatio autem illa conditio est, quâ positâ, statim Angelus, nullo alio accedente, cognoscit id, quod alter Angelus ei loquitur.

XXX. Ad primam confirm. nego, D. Thomam instituere paritatem in omnibus inter sensum, & mentem angelicam. Etenim excitatio sensus per signum sensibile fit per novæ speciei immissionem; quod tamen ipse negat de mente angelica, quam, ut vidimus, docet ab initio fuisse omnibus speciebus imbutam. Paritas ergo in hoc sita est: quòd, sicut per signum sensibile sensus excitatur, ita mens Angeli per signum intelligibile; hoc autem signum nihil aliud est, quàm conceptus mentis ab Angelo, dum loquitur, ei ostensus, & ad eum ordinatus, & hæc est virtus intelligibilis, quâ excitatur; quia cum incipiat esse de pertinentibus ad ipsum, species, quam habet de Angelo sibi loquente, incipit etiam conceptum ejus repræsentare.

XXXI. Ad secundam confirm. aliqui (inter quos Sylvius ad hunc *a.* 2. *q.* 107.) existimant, D. Thomam primò in sententia fuisse, locutionem angelicam fieri per aliqua signa intelligibilia, producta, non in Angelo audiente, sed in loquente, quibus ab alio Angelo visis, statim percipiat Angeli loquentis conceptum: quæ signa significationem habeant, non ex natura sua, sed ex impositione, non quidem ab Angelis factâ, sed quam Angeli ab Au-

ctore

ctore naturæ acceperint, qui simul cum natura, ejusmodi signa eis dedit, quasi imposita ad talem significationem: ad eum ferè modum, quo primi homines statim locuti fuerunt linguâ hebraicâ (vel quâcumque alia primigenia, ut alibi probabilius censebimus) seque mutuò intellexerunt, ex Dei impositione, qui talia signa eis dederat ad conceptus suos invicem significandos. Et hoc putat se colligere, tùm ex allegato textu S. D. super 1. *ad Cor.* tùm etiam ex 2. *Sent. dist.* 11. *q.* 1. *a.* 3. *in corp.* Deinde verò in sententiam à nobis acceptatam transisse.

XXXII. Verùm existimo, S. Thomam in hoc perpetuum fuisse, locutionem angelicam non fieri per productionem alicujus signi, sive in audiente, sive in loquente; sed sola manifestatione conceptus intra se formati: & hanc fieri per hoc, quòd conceptus intra Angelum formatus ordinetur ad alium, & fiat de pertinentibus ad ipsum; solùmque in locis citatis voluisse explicare modum, quo ista ordinatio fiat: nimirùm per hoc, quòd species, seu conceptus, qui intra Angelum latens, erat occultus; dùm ordinatur ad alterum coordinatur alicui eorum, quæ unus Angelus in alio naturaliter videre potest, puta potentię cognoscitivæ. Quare alter Angelus, ad quem ordinatur conceptus, videndo illud naturaliter cognoscibile, puta potentiam cognoscitivam, videt in ea conceptum mentis Angeli: ita ut *Illud naturaliter cognoscibile sit signum expressivum interioris conceptus, & talis expressio vocatur locutio, non quidem vocalis, sed intellectualibus signis expressa, & virtus exprimendi dicitur lingua eorum.* Hæc D. Thomas loco ex 2. *Sent.* allato. Et clarius Qu. 9. de Verit. a. 2. ad 12. *Ut signum* (inquit) *dicatur ipsa species, nutus autem ordinatio ad alium, sed possibilitas hæc faciendi dicitur lingua.*

XXXIII. Objiciunt secundò. Illa simplex directio, & manifestatio potiùs est actus voluntatis, quàm intellectus; non solùm quia est actus liber, sed quia est ordinatio ad extrinsecum, nempè volitio, ut conceptus suus tali, vel tali fiat manifestus: at locutio angelica non est actus voluntatis, sed intellectus: ergo &c. Maj. probatur. Nam D. Thomas, hàc Qu. 107. *a.* 1, *in corp.* & *ad* 1. ait: *Quàm citò* (Angelus) *vult manifestare suum conceptum, statim alius cognoscit.*

XXXIV. Respondeo: hoc argumentum æquè urgere Scotistas. Nam productio notitiæ, vel speciei in mente audientis, in qua dicunt consistere locutionem angelicam, erit quoque actus voluntatis; non solùm quia actio libera, sed quia actio in aliquid extrinsecum. Nos ergo distinguimus majorem: actus voluntatis moventis, & applicantis Angelum ad loquendum, conc. maj. elicientis immediatè locutionem, nego maj. Cùm ergo Angelus vult manifestare, & ordinare suum conceptum ad alterum, adest ipsa ordinatio, & voluntas ordinandi. Ordinatio, quæ formaliter est locutio, actus intellectus est, ex D. Tho. 1. 2. Q. 17. a. 1. *Ordinare est proprius actus rationis*; & propterea providentiam, cujus est ordinare, in ratione superiùs locavimus; & oratio, quia quandam ordinationem dicit, & propterea vocatur quasi *oris ratio*, actus intellectus est, ut docet idem S. Doct. 2. 2. Q. 83. a. At quia hæc ordinatio libera est; ideò à voluntate procedit, ut applicante tamen, & movente potentiam cognoscitivam ad ordinandum, & manifestandum: & ideò locutio actus rationis est supponens voluntatem.

XXXV. Objiciunt tertiò. Si illa directio conceptus esset locutio, non posset unus Angelus manifestare suum conceptum uni, puta Michaeli, quin manifestus fieret aliis advertentibus, quamvis illis non loqueretur.

XXXVI. Respondeo, hanc instantiam magis urgere Scotistas ponentes, locutionem fieri per productionem notitię, seu speciei in intellectu audientis. Cur enim si hanc producat in intellectu Michaelis, Raphael advertens, & intellectum Michaelis cognoscens, eam non perspiciet; maximè cùm non sit actus à Raphaele liberè procedens?

Dico

Dico ergo: quòd cùm ista ordinatio actus liber sit, & adhuc sub dominio Angeli loquentis, solùm facit innotescere conceptum Michaelis loquentis Raphaeli, cui loquitur; quia ad eum solùm ordinatur, ei soli detegitur, & ad eum solum incipit pertinere.

XXXVII. Sed instabis. Etiam ipsa ordinatio conceptus Angeli loquentis ad audientem actus liber est, & tamen Angelo audienti manifesta est; ergo similiter &c.

Respondeo: dictam ordinationem esse quidem actum liberum quoad usum, & exercitium; hoc tamen ipso, quod voluntas Angeli loquentis applicat intellectum ad eam efficiendam, ut alteri manifestet conceptum, est de pertinentibus ad ipsum, & illam cognoscit.

XXXVIII. Objiciunt quartò. Sola rei manifestatio non sufficit ad locutionem; alioquin qui velum, quo tabella aliqua obtegitur, subduceret, ut imaginem in ea depictam alteri videndam exhiberet, diceretur, hâc exhibitione, & manifestatione ei loqui; quod cum etiam à muto fieri possit, mutus diceretur loqui.

Confirmatur. Contingere potest, quòd dum unus Angelus alteri conceptum suum manifestat ad eum ordinando, iste alibi occupatus, vel mente aliò distractus non attendat; hoc ergo non sufficit ad illum excitandum, ut percipiat ea, quæ illi alter loquitur, nisi aliquid ponatur intrinsecum.

Rursùs: actus quo unus Angelus amat alium, vel Dæmon odit Angelum bonum, ordinantur ad Angelum, qui amatur, vel odio habetur; & tamen actus, quo amantur, vel odio habentur, non sunt eis naturaliter noti.

XXXIX. Respondetur, concedendo, non quamcumque rei manifestationem sufficere ad locutionem, sed solam manifestationem conceptus interioris mentis, quæ in nobis fit per voces, aut per nutus, ut in mutis; ita in Angelis per ordinationem conceptus ad alterum: unde exemplum tabellæ non est ad rem.

XL. Ad confirmat. respondeo primò: incredibile esse, ut Angelum, in intelligendo perspicacissimum, & expeditissimum aliquid ad ipsum pertinens, maximè morale, & liberum, ita effugiat; ut quamvis ad ipsum dirigatur, non advertat. Et hoc maximè in Angelis beatis, qui in Verbo vident quidquid ad se pertinet.

Cæterum etsi aliquando contingeret, ut Angelo aliò distracto, & occupato circa alia, alter Angelus loqueretur, & ille non attenderet, sed illa locutio ejus advertentiam effugeret; quodnam, quæso inconveniens esset, cùm inter nos sic quotidie contingat, ut valde distractis, & occupatis, nobis aliquis loquatur, quo non excitemur, nec ad illum attendamus? Si ergo & hoc inter Angelos, maximè Dæmones, eveniat (quod evenire rarissimè credo) non esset propterea excogitandus alius excitationis modus; sed quærendum remedium, illum ad advertentiam excitandi, sive per alios Angelos, sive per accessum Angeli loquentis ad alterum, cui loquitur, exercendo aliquem motum, vel impulsum circa illum, quo ad attendendum locutioni excitetur.

XLI. Ad id, quod additur, dist. maj. ordinatur ad ipsum ex sua specie, ut ad objectum, co. maj. ex libera directione voluntatis manifestantis conceptum mentis, neg. ma. Quòd autem unus actus ordinetur ex sua specie ad alium, ut objectum, non fit aliquid ipsius, nec habet modum manifestationis; sed solùm quando liberè intellectus unius ordinat suum conceptum ad alterum, ut ei innotescat.

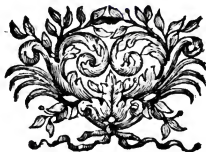
XLII. Objiciunt quintò, Si locutio inter Angelos fieret per meram ordinationem conceptus, quem alter habet in mente, malus Angelus nunquam posset alteri mentiri, aut eum decipere: sed hoc est falsum; nam reipsâ Angeli mali spiritus fallaces sunt, pleni dolo, & Diabolus est parens mendacii; ergo &c. Ma. probatur. Mentiri enim est aliud manifestare exteriùs, & aliud habere in mente interiùs: sed si locutio Angeli fiat per directionem conceptus, quem Angelus habet in mente, ad audientem, nunquam

Dæmon alloquendo alterum, manifestabit aliud, quàm id, quòd habet in mente, nempè suum conceptum; ergo nunquam illi mentietur.

Respondeo, negando maj. quæ eandem patitur instantiam apud Scotistas. Si enim Angelus malus alteri loquitur, producendo in eo notiam, vel speciem objecti, quod ipse cognoscit, & vult, ut alter cognoscat, nunquam mentietur; quia semper in eo producet notitiam, vel speciem, quam in se habet. Sicut ergo Scotistæ dicent, quòd si Angelus malus velit alteri mentiri, producet in illo notitiam, & speciem diversam, imo contrariam ei, quam habet in mente: ita in nostra sententia Dæmon volens alteri mentiri, conceptum, quem intra se habet, retinebit, & formabit alium conceptum oppositum, quem ad alterum diriget, quo neget se habere conceptum, quem reverà habet; vel affirmet, se habere oppositum, præsertim de supernaturalibus, aut futuris contingentibus, affirmando se scire, quæ non scit, vel nescire, quæ scit; vel manifestando substantiam rei, & non circumstantiam, in quibus omnibus mendacium est, ac deceptio.

Hæc ad notitiam Angelorum Candidato nostro satis superque sint. Alia dicenda essent de eorum ministerio circa homines, maximè de eorum custodia, & impugnatione; sed hæc, quia ad hominem spectant, sequenti Tractatui, quem de homine instituemus, inferenda reservabimus.

Tomi Quinti in I. Partem finis.

INDEX

INDEX

Eorum, quæ in hoc Quinto Tomo I. Partis visa sunt notatu digna.

A

B.

C.

D.

H

I

L

Ope-

P

Q

R

S

LAUS DEO.

